

ਹਵਾਕਿਸ਼ਮ ਮਹੈਲਾ

ਬੇਸਟ ਸੇਲਰ

ਮੇਏ ਲਿਖਤ

VISIT...

LANZAROTE
Caliente.COM

BHEDBHARAM

(Gujarati Novel)

By : HARKISAN MEHTA

Published by : PRAVIN PRAKASHAN PVT. LTD., RAJKOT - 360 001

પ્રકાશક :

પ્રવીણ પ્રકાશન પ્રા. લિ.

લાભ ચેમ્બર્સ, મ્યુ. કોર્પો. સામે,

ટેબર રોડ, રાજકોટ.

ફોન : (૦૨૮૧) ૨૨૩૨૪૬૦/૨૨૩૪૬૦૨

© કલાબહેન મહેતા

આવૃત્તિ : ૧લી ૧૯૮૦

આવૃત્તિ : ૨જી ૧૯૮૮

આવૃત્તિ : ૩જી ૧૯૯૦

આવૃત્તિ : ૪થી ૧૯૯૬

આવૃત્તિ : ૫મી ૨૦૦૧

આવૃત્તિ : ૬ઠી ૨૦૧૧

ISBN : 978-81-7790-437-6

કિંમત : રૂ. ૩૨૫

મુદ્રક :

પ્રવીણ પ્રકાશન પ્રા. લિ.

વેરાવળ (શાપર),

જિલ્લો : રાજકોટ.

અર્પણ

પુત્રી

ચિ. તૃપ્તિને

પડખે ઊભા રહેનારા મિત્ર

જીવનમાં જેમ બધું જ બદલાય છે તેમ પત્રકારત્વની પણ વિભાવના બદલાઈ. જે લોકો સમય સાથે બદલાતા નથી એ લોકોની પ્રતિભા થીજ જતી હોય છે અને છેવટે શોષાવું સાપ્તાહિકને પડે છે. હરકિસન મહેતા જાગૃત તંત્રી હતા. બદલાતી વિભાવના સાથે એ બદલાતા રહ્યા. એક અમેરિકન કવિએ કહ્યું છે એમ What does not change is the will to change. હરકિસન મહેતાએ સમય પ્રમાણે સિદ્ધાંતની બાંધછોડ કર્યા વિના પરિવર્તનનો પડકાર પણ ઝીલ્યો હતો.

ઘણી વાર એ વાતવાતમાં કહેતા કે હવે ટેબલ જર્નાલિઝમ રહ્યું નથી. એરકંડિશન્ડ ઓફિસમાં બેઠાં બેઠાં તંત્રીપદને માણવું એ પૂરતું નથી. જે સ્થળે ઘટના બની હોય એ સ્થળે પહોંચી જવાની ત્રેવડવાળો સ્ટાફ હોવો જોઈએ. સ્ટફ વિનાના માણસોને એ કદીયે સાંખતા નહીં. ઇન્વેસ્ટિગેટિવ જર્નાલિઝમના એ આગ્રહી હતા. જેમ કોઈ સારા વક્તાને શ્રોતાની પલ્સની સમજ પડે છે તેમ એ વાચકની નાડ પારખનારા હતા.

ધારાવાહિક નવલકથાના એ કીમિયાગાર હતા. જાણે કે જીવનની પળેપળનો હિસાબ એમણે પોતાને આપ્યો અને 'ચિત્રલેખા'ને પણ આપ્યો છતાં કોઈ એમ ન માને કે એ માત્ર કામગીરા હતા. એ જે કંઈ કરતા એ પૂરેપૂરી ચીવટથી કરતા પણ જેવું કામ પૂરું થયું એટલે મિત્રો સાથે મળીને આનંદને પણ પૂરેપૂરો માણતા. નિરાંતને જીવે જામના સાન્નિધ્યમાં અને સિગારેટના વહી જતા ધુમાડામાં એમના આનંદની લિપિ ઓળખાઈ જતી.

— સુરેશ દલાલ

ભેદભરમનો સ્ફોટ

લગભગ દસેક વર્ષ પહેલાં પત્રકાર મિત્ર (સ્વ.) અજિત મર્ચન્ટનો ફોન આવ્યો કે મૂળજી જેઠા માર્કેટના એક વેપારીને પ્રેતનો ભેટો થઈ ગયો છે! મુંબઈના વરલી વિસ્તારમાં લોટસ સિનેમા પાસેથી એ વેપારી મોડી રાત્રે એમની કારમાં જઈ રહ્યા હતા ત્યાં રસ્તા પર એક સ્ત્રીએ હાથ ઊંચો કરી લિફ્ટ માગી. દેખાવમાં સ્ત્રી સારા ઘરની લાગી એટલે એમણે લિફ્ટ આપી. રસ્તામાં ચમત્કારિક ઘટના બની ગઈ. અમુક સ્થળે એ સ્ત્રી અચાનક કારમાંથી ગાયબ થઈ ગઈ. પેલા ભાઈ એટલા ભડકી ગયા કે દિવસો સુધી બીમાર રહ્યા... તમે એમને મળીને સરસ લેખ બનાવી શકશો!

પ્રેતનો પરચો પામનાર એ વેપારીને શોધવા મેં ઘણો પ્રયાસ કર્યો, પરંતુ દરેક એમ જ કહેતું કે મેં તો પેલા ભાઈ પાસેથી આ સાંભળ્યું છે. 'પેલા ભાઈ' પાસે જતાં એ બીજાનું નામ આપે એટલે 'ચલક ચલાણું, ઓલે ઘેર ભાણું'ની રમતના અંતે એ પ્રયાસ મારે છોડી દેવો પડ્યો.

પરંતુ પત્રકાર તરીકે છોડી દીધેલો એ વિષય મારા લેખક જીવને વારંવાર ખોતરતો રહ્યો. પ્રેતસ્વરૂપે લિફ્ટ માગવા ઊભી રહેતી એ સ્ત્રીનો જીવ શા માટે ભટકતો હશે? એ કેમ મૃત્યુ પામી હશે? એની કઈ વાસના અતૃપ્ત રહી હશે? આ બધા પ્રશ્નોએ મને 'ભેદભરમ' લખવા પ્રેર્યો.

પરંતુ નવલકથાનો ઘાટ ઘડવા માટે બીજી બેચાર સત્યઘટના તેમજ જીવંત પાત્રો મારે શોધી કાઢવાં પડ્યાં. લીઝા મને જૂનાગઢના મેળામાં મળી ગઈ. સાધ્વી બનેલી અને ગુજરાતી બોલતી એ વિદેશી યુવતીનાં મૂળ ગુજરાતમાં છે એ જાણ્યા પછી તો નવલકથાનું ફલક વધુ વિસ્તાર પામ્યું. 'ભેદભરમ'ના નાયક વિવેક સંન્યાસીની અટક એક લેખક મિત્ર શામુ સંન્યાસીની ઉપાડી, પરંતુ વિવેકના સંન્યાસી પિતાની વાત બીજી એક સત્યઘટનાને આધારે ઘડી છે. સુરેખાદેવીના મોટર અકસ્માતની વાત એક મિત્રની પત્નીના જીવલેણ મોટર-અકસ્માતના આધારે ઘડી છે.

આમ અનેક જગ્યાએથી તણખલાં ઊંચકીને નવલકથાનો માળો રચ્યો અને 'ચિત્રલેખા'ના વાચકોએ પ્રત્યેક પ્રકરણે દાદ આપી વાર્તાને ચગાવવા માટે મૂલ્યવાન પ્રોત્સાહન આપ્યું. અંતને સચોટ બનાવવા માટે સૂચનો તો સતત આવતાં જ રહ્યાં હતાં. એમની આકાંક્ષાઓ કેટલી હદે સંતોષી શક્યો છું એ તો વાચકો જાણે, પરંતુ મને પોતાને આ નવલકથા લખતી વેળા જેટલો અજંપો થયો એટલો આનંદ પણ મળ્યો.

25-12-1979

— હરકિસન મહેતા

7, ગુરુકૃપા, 6ઠો રસ્તો, જુહુ સીમ

વિલેપાર્લા (પશ્ચિમ), મુંબઈ - 56

પાત્રોનું સર્જન, પોતાનું વિસર્જન

એક નવલકથાકાર પોતાના લેખનકાળ દરમ્યાન જેટલું સર્જન કરે છે એનાથી વધુ તે વિસર્જન કરે છે. નવલકથાના દરેક પાત્રની લાક્ષણિકતાઓ નક્કી કરતી વખતે, પાત્રોના સ્વભાવની ખામીઓ અને ખૂબીઓ વર્ણવતી વખતે કે વિવિધ પરિસ્થિતિઓમાં મૂકતા પાત્રોની પ્રતિક્રિયાઓ વિશે વિચારતી વખતે લેખકે પોતાના સ્વભાવથી પોતાના ચારિત્ર્યની લાક્ષણિકતાઓથી અને પોતાના દ્વારા અપાયેલી પ્રતિક્રિયાઓથી દૂર જઈને વિચારવું પડતું હોય છે; અન્યથા પાત્રોમાં એકવિધતા પ્રવેશી જાય, નવલકથાનાં તમામ પાત્રો એકસરખાં લાગવા માંડે; એટલું જ નહીં, પોતાની એક નવલકથાનાં અને બીજી નવલકથાનાં પાત્રો વચ્ચે ઝાઝો તફાવત પણ ન રહે, દરેક નવા પાત્રના જન્મ સાથે સર્જક એના પોતાના પણાનું વિસર્જન કરતો રહે છે, એ વિના એના સર્જનનું વૈવિધ્ય કુંઠિત થઈ જાય. સર્જનની ક્રિયા અહમૂના વિસર્જનની શરૂઆત છે.

નવલકથાકાર પોતાના અંતરમનમાં પડેલી સુષુપ્ત લાગણીઓને જગાડીને એના વાચકોમાં વહેંચી દે છે ત્યારે પાત્રો જીવંત થઈ જાય છે, એ પોતે ખાલી થઈ જાય છે. આ ખાલી થઈ ગયેલા લેખકને એના સર્જનના ભાવકોનો પ્રતિભાવ મળતો જાય છે ત્યારે એ ફરી છલકાવાનું શરૂ કરે છે.

હરકિસન મહેતા સતત છલકાતા, ઊભરાઈ જતા લેખક હતા. એમની વીસ નવલકથાઓ પંદર હજાર પાનાઓમાં ફેલાયેલી છે. બેહિસાબ વાચકોનો અખૂટ પ્રેમ મેળવનાર નવલકથાકાર હરકિસન મહેતાએ 'ચિત્રલેખા'ના તંત્રી તરીકે પણ એટલા જ વાચકોનો આદર-સત્કાર પ્રાપ્ત કર્યો. ૨૫ મે, ૧૯૨૮થી આરંભાયેલી એમની જીવનયાત્રા ૩ એપ્રિલ, ૧૯૯૮ના રોજ વિરમી ત્યારે બે યુગ આથમી ગયા. પ્રચંડ લોકપ્રિયતા પામતી ધારાવાહીક નવલકથાનો યુગ અને ગુજરાતી સાપ્તાહિકોના પત્રકારત્વમાં વિક્રમસર્જક ફેલાવાનો યુગ. હપ્તાવાર નવલકથાઓ હજુ પણ લખાય છે અને ગુજરાતી સાપ્તાહિકો પણ નિયમિત પ્રગટ થતાં રહે છે. પરંતુ હરકિસન મહેતાએ આ બેઉ ક્ષેત્રે જે શિખરો સર કર્યા તેની સરખામણી વર્તમાન પરિસ્થિતિ સાથે થાય છે ત્યારે ગુજરાતી સાહિત્ય-પત્રકારત્વની દરિદ્રતા છતી થાય છે, આ બેઉ ક્ષેત્રોમાં હરકિસન મહેતાએ કરેલા કામની મહત્તા પુનઃસ્થાપિત થાય છે.

- સૌરભ શાહ

હરકિસન મહેતાના બેસ્ટ-સેલર પુસ્તકો

સર્જન-વિસર્જન
અંત આરંભ ૧-૨
લયપ્રલય ૧-૨-૩
મુક્તિબંધન ૧-૨
વંશ વારસ ૧-૨-૩
પીળા રૂમાલની ગાંઠ ૧-૨-૩
ડૉ. રોશનલાલ
જોગ-સંજોગ
ભેદ ભરમ
પ્રવાહ પલટાયો
સંસારી સાધુ
ભાગ્ય સૌભાગ્ય
ચંબલ તારો અજંપો ૧-૨-૩
જડ ચેતન ૧-૨
વેરનાં વળામણાં ૧-૨-૩
તરસ્યો સંગમ ૧-૨
શેષ-વિશેષ ૧-૨
સંભવ-અસંભવ
પાપ પશ્ચાત્તાપ
દેવ-દાનવ
માણસ નામે ગુનેગાર
સાગરને ખોળે ૩૨ દિવસ
સ્વીડન સોનાનું પીંજર
વાદ-સંવાદ
વેદના-સંવેદના
સીયામી જોડીયા

પ્રવીણ પ્રકાશન પ્રા. લિ.

લાભ ચેમ્બર્સ, મ્યુ. કોર્પો. સામે, ઢેબર રોડ, રાજકોટ.

Website : www.pravinprakashan.com / E-mail : pravinprakashan@yahoo.com

એક

ગામદેવી પર 'સન મોટર ગેરેજ' સામે ટેક્સી રોકાવીને વિવેક નીચે ઊતર્યો. કાંડા-ઘડિયાળમાં જોયું તો અંધકારમાં ચળકતા ડાયલમાં સાડાસાત થયા હતા. પૈસા ચૂકવીને એ કમ્પાઉન્ડમાં દાખલ થયો. કોઈ હોસ્પિટલમાં લાઈનબંધ ખાટલામાં દર્દીઓ સૂતાં હોય તેમ રિપેર કરવા માટે આવેલી મોટરો પડી હતી. પગ ભાંગેલા દર્દીની જેમ કોઈનું એકાદ વ્હીલ નીકળેલું હતું તો કોઈ મોટરનું મોં અથડામણને કારણે ચૂંથાઈ ગયા જેવું થઈ ગયું હતું. લાઈનમાં છેવાડે લાઈટની નીચે પડેલી પોતાની ફિયાટ પર નજર પડતાં વિવેકની આંખો ચમકી. હોસ્પિટલમાંથી ડિસ્ચાર્જ થનાર દર્દીની જેમ ફિયાટ રિપેર થઈ ચૂકેલી દેખાતી હતી. પેશન્ટને ઘેર લઈ જવા આવેલા સગાની જેમ વિવેકના પગમાં ઉત્સાહ ઊભરાયો. કમ્પાઉન્ડના બીજા ખૂણે આવેલી કારની કેબિન પર પહોંચીને તેણે દરવાજો ઉઘાડ્યો :

‘યાર, તારા ટેલિફોનને આજે શું થઈ ગયું ?’

તેના આ અણધાર્યા સાદની સાથોસાથ બંધ થયેલા સ્પ્રિંગવાળા દરવાજાના અવાજે મનોજને એવો ભડકાવ્યો કે બંને આંગળી વચ્ચે દબાવેલી સિગારેટ છટકીને ટેબલ પર દડી પડી અને ઊંધું ઘાલીને બિલ બનાવતા મનોજની ડોક આંચકા સાથે ઊંચી થઈ ગઈ.

‘તું તો એવી રીતે ભડકી ગયો, જાણે ભૂત જોયું હોય !’

‘કાંઈક એવી જ વાત છે.’ મનોજે ટેબલ પરથી સળગતી સિગારેટ ઊંચકીને એક-બે કશ લીધા. વિવેકે ખુરસી પર બેસતાં પહેલાં ટેલિફોન ચકાસી જોયો, રિસીવર કાને મૂક્યું તો એ ખરેખર ડેડ હતો.

‘બે કલાકથી તને ફોન લગાડતો હતો, કોઈ પણ હિસાબે તું મારી ગાડી તૈયાર રાખજે એ તાકીદ કરવા માગતો હતો... પણ ટેલિફોન લાગે તો ને !’

‘ક્યાંથી લાગે ? ગામદેવી એક્સચેન્જના બધા જ ફોન સવારથી બગડેલા છે.’ મનોજે એશ-ટ્રેમાં સિગારેટ દબાવતાં ઉમેર્યું : ‘અહીં તો એક રાત ધોધમાર વરસાદ વરસે એટલે બીજે દિવસે ટેલિફોન રિસાઈ જાય.’

‘ટેલિફોનવાળા પણ તમારા મોટર મિકેનિક્સની જેમ બહાનાં બતાવવામાં પાવરધા હોય છે.’ બોલતાં વિવેકે ફરી કાંડા-ઘડિયાળમાં જોઈ લીધું : ‘લાવ મારી ગાડીની ચાવી, આઠ વાગ્યે મારે પાર્ટીમાં પહોંચવાનું છે.’

પણ મનોજે કારની ચાવી આપવાની ચેષ્ટા દેખાડી નહીં : 'કોની પાર્ટીમાં પહોંચવાનું છે તારે ?'

'મેડમે નેપાળના મહેમાનોને એન્ટરટેઈન કરવા પાર્ટી રાખી છે.' સાંભળીને મનોજના ગોળમટોળ ચહેરા પર શરારત સળવળી ઊઠી, ચશ્માં પાછળની આંખોમાં ટીખળ તરવરી ઊઠી :

'એટલે આટલો બધો અધીરો થઈને ચાવી માગે છે ! તારી મેડમ એક જમાનાની મશહૂર હીરોઈન મોહિની સિંહ તો હવે બૂઢી થઈ... પણ એની પાર્ટીમાં જરૂર જુવાન સુંદરીઓ આવવાની !'

વિવેકને બૂઢી શબ્દ ખટક્યો હોય તેમ સંભળાવ્યું :

'ફોર યોર ઈન્ફર્મેશન, મોહિની સિંહને હજુ બત્રીસ જ વરસ થયાં છે. તારા-મારા કરતાં માંડ છ-સાત વરસ મોટી હશે. એને બૂઢી ન કહેવાય.'

'ઠીક છે, તું ઈન્સ્યુરન્સ એજન્ટની દૃષ્ટિએ તેને બૂઢી નહીં ગણતો હો, પણ ફિલ્મવાઈનની ગણતરીએ એમ જ કહેવાય... હીરોઈનના રોલ એને મળતા નથી અને માના રોલ કરવા એ તૈયાર નથી, એટલું જ.'

'ચાલ, તું સાચો, બસ ! હવે તો કારની ચાવી આપીશ ને ?' કહેતો વિવેક અધીરાઈભેર ખુરસીમાંથી ઊભો થઈ ગયો : 'આજ તારા ગેરેજમાંથી કોઈ મિકેનિક કેમ દેખાતો નથી ?'

'એ જ તો મોકાણ છે.' મનોજને જવાબ આપવાની તક મળી ગઈ હોય તેમ કહી દીધું : 'તારી ગાડી પણ તૈયાર થઈ નથી.'

'તૈયાર થઈ નથી !' વિવેકના લંબગોળ ચહેરા પર નારાજગી ઊપસી આવી : 'બપોરના તૈયાર કરીને આપવાનો હતો એને બદલે...' ત્રીજી વાર તેણે ઘડિયાળમાં જોતાં ઉમેર્યું : 'રાતના આઠ વાગવા આવ્યા... હરામ છે જો ફરી તારે ત્યાં ગાડી રિપેરિંગમાં આપું તો !'

'પહેલાં તું મારી વાત તો સાંભળ !'

'મારે કંઈ જ સાંભળવું નથી... મોડી રાત સુધી પાર્ટી ચાલશે, પછી કોલાબાથી મારે છેક જુહુ સુધી પહોંચવું કંઈ રીતે ?'

'ટેક્સીમાં !' મનોજે હળવેકથી કહ્યું : 'મોટર તો તું પણ વરસથી વાપરે છે, એ પહેલાં બસ, ટેક્સી અને ટ્રેનમાં જ જતો-આવતો ને !'

'એક તો સમયસર કાર રિપેર કરી આપી નહીં અને ઉપરથી પાછો મહેણાં સંભળાવે છે ?' વિવેકે તેના ટેબલ પર હથેળી પછાડી : 'તું જાણે છે કે મોહિની સિંહને કારણે ફિલ્મ-વાઈનના લોકોમાં મેં મારો વીમાનો ધંધો જમાવ્યો. એમને ત્યાં પાર્ટીમાં જાઉં અને પાછા ફરતાં એમના કોઈક ગેસ્ટને મારે વિશ્વ આપવાનું થાય ત્યારે હું શું એમ કહું કે આજે હું મોટર લાવ્યો નથી, કારણ કે મારા એક વાયદાખોર મોટર ગેરેજવાળા મિત્રે મને કાર રિપેર કરી આપી નથી ?'

વિવેક છેલ્લું વાક્ય ઝનૂનભેર બરાડી ઊઠ્યો ત્યારે મનોજ તેની ખુરસીમાં અર્ધો

ઊંચો થઈને સામો બરાડ્યો : 'કાર કેમ રિપેર કરી આપી નહીં એ મને પૂછ તો ખરો !'

બોલતાં-બોલતાં મનોજનો ચહેરો રાતોચોળ થઈ ગયો, એનું આખું શરીર ધ્રુજ ઊઠ્યું ત્યારે વિવેકને સમજાયું કે પોતે એને વધુ પડતો ઉશ્કેરી મૂક્યો હતો. થોડી વાર બંને એકબીજાની સામે તાકી રહ્યા, પછી લગભગ એકસાથે જ સામસામા ખુરસી પર બેસી ગયા.

'બોલ, શું બહાનું સંભળાવવાનું છે તારે ?' વિવેકનો અવાજ નરમ પડ્યો, પણ કટાક્ષની ધાર તો એવી જ રહી : 'તારા મિકેનિકો હડતાળ પર ઊતર્યા છે એમ તો નથી કહેવા માગતો ને ?'

'ના, ગેરેજના મિકેનિકોએ રાતે કામ કરવાનું આજથી બંધ કરી દીધું, કારણ કે...'

મનોજ બોલતાં અટક્યો છતાં વિવેકે કારણ જાણવાની કોઈ જ ઉત્કંઠા દર્શાવી નહીં ત્યારે અંદરથી ધક્કો લાગ્યો હોય તેમ તેણે ધડાકો કર્યો :

'કાલ રાત્રે મારા એક મિકેનિક ભૂત જોયું !'

પોતે બોમ્બ ફોડ્યો છતાં સામે બેઠેલા વિવેકની પાંપણ સુધ્ધાં ફરકી નહીં એ મનોજને બહુ વસમું લાગ્યું. જાણે મજાક માનતો હોય તેમ એ તો મરકમરક હસતો જ રહ્યો.

'સાચું કહું છું, વિવેક... તારી જેમ પહેલાં હુંય માનતો નહોતો, પણ ફર્નાન્ડીઝની હાલત જોયા પછી મારાથી વાતને હસવામાં કાઢી શકાઈ નહીં.'

એટલું કહીને મનોજે સિગારેટ સળગાવી. જાણે વાત કરવામાંય ડર લાગતો હોય તેમ હિંમત એકઠી કરતાં થોડો સમય લાગ્યો :

'ફર્નાન્ડીઝને એક ઘરાકની કાર રાતોરાત ટીપટોપ કરીને તૈયાર રાખવાનું કહીને હું કાલે ઘેર ગયો. ત્યાં બે વાગ્યે મારા ઘરનો ફોન ખણખણ્યો. અહીંથી ફર્નાન્ડીઝનો આસિસ્ટન્ટ ફોન પર કહેવા લાગ્યો, સાહેબ જલદી આવો ! ફર્નાને કંઈ થઈ ગયું છે ! હું વરસતા વરસાદમાં છેક સાન્તાક્રુઝથી અહીં વાગ્યે ગેરેજ પર આવ્યો. આવીને જોયું તો અર્ધી રાતમાં દસ વરસની ઉંમર વધી ગઈ હોય એવો ફર્નાન્ડીઝ લાગતો હતો. આંખોમાં કોઈ વિચિત્ર પ્રકારનો ભય આળોટતો હતો, વારેવારે ઝાડા-ઊલટી કરતો ભૂત-ભૂતની બૂમો પાડતો હતો.'

'તારા એ મિકેનિકને રાતે ઠરો પીવાની આદત છે. ગટરનો ખરાબ માલ આવી ગયો હોય તો ઝાડા-ઊલટી જ થાય ને !'

તેની આ દલીલ મનોજને ખટકી, છતાં વાત આગળ ચલાવી : 'વિવેક, કોઈ બીમારી માણસને બે કલાકમાં આમ રહેંસી ન નાખે... એની ઊંડી ઊતરી ગયેલી આંખોમાં તું જો તો તારા જેવા નાસ્તિકને પણ ભૂતનો ઓછાવો દેખાય.'

'કમાલ છે ! ભગવાનમાં નહીં માનનારને નાસ્તિક કહો એ તો સમજ્યા, પણ ભૂતપ્રેતમાં ન માનવાથીય નાસ્તિકમાં ખપી જવાય એ આજે સાંભળ્યું.'

'તે હજુ પૂરું નથી સાંભળ્યું. કાલ રાતના બનાવથી ગેરેજના બધા જ મિકેનિકો એટલા ભયભીત થઈ ગયા છે કે અમારી રાતપાળી બંધ કરી બેઠા.'

‘તારી વાર્તા પૂરી થઈ ગઈ ?’ કહેતો વિવેક ઊઠ્યો. ઝાપટ મારીને ટેબલ પર પડેલી ચાવી પોતાની મુઠ્ઠીમાં ઝડપી લીધી : ‘મારી કાર તૈયાર નથી તો તારી લઈ જાઉં છું, હવે તું જજે ટેક્સીમાં.’

કહેતો એ કેબિનના દરવાજે પહોંચી ગયો ત્યાં પીઠ પર મનોજની હાંક સંભળાઈ : ‘વિવેક, જસ્ટ એ મિનિટ... તારે કાર લઈને જ પાર્ટીમાં જવું છે ને ?’ કહેતો એ ખુરસી પરથી ઊઠ્યો. ટેબલ બાજુની ભીંતે ખીંટી પર લાઈનબંધ લટકતી ચાવીઓનાં લેબલ જોતાં તેણે એક ચાવી ઊંચકી લીધી : ‘તને એક ફાંકડી ગાડી વાપરવા આપું છું, માત્ર આજની રાત માટે ! પાર્ટીમાં કોઈ ફાંકડી કંપની મળી જાય તો એને વિફ્ટ આપવામાં તારો વટ પણ પડી જશે.’

‘આનું નામ ફેન્ડશિપ !’ વિવેકે તેના ખભા પર હાથ તો મૂક્યો, પણ પાછી શંકા જાગી હોય તેમ પૂછ્યું : ‘રસ્તામાં ખોટકાઈ જાય એવી ગાડી તો નથી વળગાડતો ને ?’ ‘હોય કાંઈ ? ઈમ્પોર્ટેડ કાર છે – સીટ્રોન ! એક ઘરાકે વેચવા માટે મોકલી છે. જોઈને જ તું મોહી પડીશ.’

મનોજની વાત સાચી ઠરી. વ્હાઈટ સીટ્રોનને જોતાં જ એ મૂડમાં આવી ગયો : ‘દેખાય છે તો સરસ !’

‘ચાલવામાં પણ એવી જ તેજ છે ! અરબી ઘોડી પર સવારી કરતા હોઈએ એવી રેવાલ ચાલ છે એની.’

‘તું તો જાણે આ ગાડી મને વેચી મારવા માગતો હો એવી તારીફ કરવા મંડ્યો !’ ‘કાલે એ વેચાઈ જવાની છે એટલે જ તને આજની રાત માટે આપું છું.’ કહીને મનોજે તેને કારનાં એકબે ઓટોમેટિક બટન સમજાવ્યાં : ‘બાકીની સિસ્ટમ આપણી ફિયાટ જેવી જ છે.’

ચાવી ઘુમાવીને એન્જિન સ્ટાર્ટ કરતાં જ વિવેકે રોમાંચક ધ્રુજારી અનુભવી. ધીમે-ધીમે એણે એક્સિલરેટર પર પગ દબાવ્યો અને કાર ગતિમાં આવી.

‘કાલ સવારે ગેરેજ પર પાછી મૂકી જવાનું ભૂલતો નહીં.’ મનોજે તાકીદ કરી : ‘નહીંતર હું એક સારો ઘરાક ગુમાવી બેસીશ.’

‘યાર, કાલની વાત કાલે...’ વિવેકે કંપાઉન્ડના દરવાજા તરફ વળાંક લેતાં હાથ ઊંચો કરીને સંભળાવ્યું : ‘આજની રાત તો સવારી માણી લેવા દે !’

અને અંધકારમાં ચળકાટ મારતી સીટ્રોન સડસડાટ બહાર ધસી ગઈ. થોડી વાર સુધી મનોજ એ દિશામાં તાકતો ઊભો રહ્યો.

‘સાહેબ, સારું થયું તમે એમને એ મોટર લઈ જવા દીધી.’ ચોકીદારે આવીને તેને ચોંકાવ્યો : ‘કાલ રાતે ફર્નાન્ડીઝે એ જ મોટરમાં પ્રેતને બેઠેલું જોયું હતું.’

‘હું !’ મનોજ થયરી ગયો : ‘ફર્નાન્ડીઝે મોટરમાં પ્રેત બેઠેલું જોયું એ તને કોણે કહ્યું ?’

‘કેમ, સાહેબ, કાલે રાતે હું જ તો ડ્યૂટી પર હતો... ફર્નાન્ડીઝ વારેવારે એ જ સફેદ ગાડી તરફ આંગળી ચીંધીને ભૂત-ભૂતનો લવારો કરતો હતો ને !’

‘તેં મને પહેલાં કેમ કહ્યું નહીં ?’ મનોજના અવાજમાં ગભરાટ અને રોષ બંને વણાઈ ગયા : ‘વિવેકને હું એ ગાડી લઈ જવા ન દેત ને !’

‘સારું થયું એ લઈ ગયા.’ ચોકીદારે બચાવને બદલે રાહત વ્યક્ત કરી : ‘એ ધોળી બલા અહીં રહી હોત તો હુંય મધરાત પછી ચોકી પડતી મૂકીને ચાલ્યો જવાનો હતો.’

મનોજને તેના પર ગુસ્સો ચડ્યો તેમ દયા પણ ઊપજી : ‘ઠીક છે. હવે તો આખી રાત બરાબર ચોકી કરીશ ને ?’

‘હા, સાહેબ !’ કહેતો સલામ ભરીને એ દરવાજે ગોઠવાઈ ગયો, પણ મનોજના મનમાં હજુ કાંઈ ગોઠવાતું નહોતું : વિવેકને સીટ્રોન આપવામાં પોતે કોઈ જોખમ તો નથી કર્યું ને ? ખરેખર કારમાં કોઈ પ્રેત બેસે ખરું ?

પોતે ગેરેજ છોડીને ઘેર જવા રવાના થયો ત્યાં સુધી મનમાં જાગેલી આશંકાનો કોઈ ખુલાસો સાંપડ્યો નહીં, પણ એક વાત તો જડબેસલાક નક્કી કરી નાખી : કાલે આવનાર ગ્રાહકને એ ધોળી બલા ગમે તેમ કરીને ગળે વળગાડી દઈશ ! ભૂતપ્રેતનો પ્રચાર થશે તો મારે ગેરેજ બંધ કરવાનો વખત આવશે.

મધરાત સુધી મોહિની સિંહાને ત્યાં જામેલી પાર્ટી ધીમેધીમે વીખરાવા લાગી. પહેલાં પાણી, પછી ખાણી અને છેલ્લે મહેમાનોના મનોરંજન માટે જુગારની મહેફિલ ! મોહિનીના પિતા મદન સિંહા થોડા વખતમાં મુંબઈની મશહૂર હોટેલમાં પોતાનો કેસિનો ખોલવાના હતા એની તૈયારી-રૂપે જુગારની રમતોનાં વિવિધ સાધનો રૂલેટ, સ્વોટમશીન, બ્લેકજેટ ટેબલ્સ વગેરે વસાવી લીધાં હતાં. પાર્ટીમાં નવીનતા લાવવા ખાતર આજે તેની અજમાયશ કરી જોઈ. શોખીનોને રમવાની મજા પડી અને નહીં રમનારાંએ જોવાની મજા માણી. નેપાળના મહેમાનોને વહેલી સવારનું પ્લેન પકડવાનું ન હોત તો કદાચ સવાર સુધી કોઈ જુગાર રમવામાંથી ઊભા થાત નહીં, પણ સવાબાર વાગ્યે મહેફિલ બરખાસ્ત કરવાના સંકેત ચાલુ થયા ત્યારે અર્ધા કલાકે બાજી સંકેતવાઈ.

મોહિનીના પિતા ચિરૂટ પીતા દરવાજે મહેમાનોને વિદાય આપતા હતા અને વિવેક તેમની બાજુમાં ઊભો રહી દરેકને ગૂડ નાઈટ વિશ કરતો હતો. વચ્ચેવચ્ચે કોઈ મહેમાનને બે ઘડી ઊભા રાખી મદન સિંહા વિવેકની ઓળખાણ તાજી કરાવતા રહેતા : આ યંગ મેનને યાદ રાખવા જેવો છે. એનું નામ પણ જલદી યાદ રહી જાય એવું છે : વિવેક સંન્યાસી ! લાઈફ ઈન્સ્યુરન્સની દરેક સ્કીમનો એક્સપર્ટ છે. અમારી મોહિનીને એન્યુટિ સ્કીમમાં એણે લાખોનો ઈન્કમટેક્સ બચાવી આપ્યો હતો.

પ્રશંસાભરી આ સિફારસથી વિવેક ખુશ થતો. તેમ પાર્ટી જેવા પ્રસંગે બિઝનેસની વાત ઉચ્ચારતાં એ થોડો સંકોચ પણ અનુભવતો. આભારવશ થઈને એ મોહિનીના પિતાને ટકોર કરતો : ‘પપ્પા, કોઈકને એમ થશે કે પાર્ટીને બહાને તમે મારો બિઝનેસ વધારવાની પેરવી કરો છો.’

‘યંગ મેન, આવી પાર્ટીમાં જ મોટીમોટી પાર્ટી સાથે પરિચય થાય.’ મદન સિંહા તેને હંમેશાં આવી જ શિખામણ આપતા : ‘બિઝનેસ આપીને કોઈ કોઈના પર ઉપકાર નથી

કરતું. તું લોકોના વીમા ઉતારે છે એમાં એમને પણ લાભ થાય છે કે નહીં ?

મદન સિંહાએ અત્યારે ફરી એ જ સૂત્ર ઉચ્ચાર્યું ત્યાં વિવેકના ખભા પર પાછળથી કોઈએ હાથ મૂક્યો : 'એક્સક્યુઝ મી !'

સ્પર્શની સાથોસાથ સાંભળવા મળેલા રણકાભર્યા અવાજે વિવેકને ચમકાવી દીધો. પાર્ટીમાં જે વિદેશી યુવતીને પોતે વારંવાર ચોરીછૂપીથી જોયા કરતો હતો એ જ હસતી-હસતી સામે ઊભી હતી.

'નિયમ એવો છે કે પરિચય શરૂઆતમાં જ થવો જોઈએ.' પેલીએ બહુ જ ધીમા છતાં મીઠાશ-નીતરતા અવાજે કહ્યું : 'આપણને કોઈએ ઈન્ટ્રોડ્યૂસ કર્યા નહીં એટલે થયું કે જતાં-જતાં બે ઘડી મળી લઉં.'

તોય વિવેકના માનવામાં આવ્યું નહીં. એ સામેથી મળવા આવી એના કરતાં પણ એ સ્વસ્થપણે સ્વચ્છ ગુજરાતીમાં બોલતી હતી એનું અચરજ પચાવતાં તેને વાર લાગી.

'મારું નામ છે મિસ લીઝા.'

'અને મારું નામ છે વિવેક...'

'સંન્યાસી !' પેલીએ મુસ્કુરાહટ સાથે પોતાનું આડનામ ઉચ્ચાર્યું ત્યારે તો વિવેક આંચકાથી સહેજ હચમચી ગયો.

'તમને નવાઈ લાગી ને -' લીઝાએ આંખોની પાંપણ પટપટાવતાં કહ્યું : 'તમારી સરનેમ મેં જાણી લીધી એ માટે !'

'ના, વધુ નવાઈ તો એ માટે લાગી કે તમે મારી માતૃભાષા ગુજરાતીમાં વાત કરો છો.'

'કારણ કે તમારી માતૃભાષા એ મારી પિતૃભાષા છે.' લીઝાએ મરકમરક હસતાં કહીને ઉમેર્યું : 'મારા પિતા કારમાં મારી રાહ જુએ છે. નિરાંતે મળવા માટે મને તમારું કાર્ડ આપી રાખો.'

વિવેકને થયું કે પોતે જેને ચોરીછૂપીથી જોતો હતો એ અજાણી વિદેશી યુવતી તેને ઉપરાઉપરી આંચકા આપી રહી છે. નિરાંતે મળવાની વાતો કરે છે ! સામેથી મારું કાર્ડ માગે છે ! ત્રાંસી આંખે બાજુમાં જોયું તો મદન સિંહા કોઈ મહેમાન સાથે વાતોમાં મશગૂલ હતા. વિવેકે ખિસ્સામાંથી વિઝિટિંગ કાર્ડ કાઢવામાં થોડી વાર લગાડી, કુતૂહલભરી નજરે લીઝાને નીરખી લીધી. આકર્ષક ઊંચાઈ, મોહક આંખો, સ્મિતથી વંકાતા પાતળા હોઠ અને લીસા ભૂખરા વાળ... બધું જ પહેલી નજરે માયા જગાડે એવું હતું, છતાં કાંઈક ખૂટતું હતું. કાંઈક ન સમજાય એવું રહસ્યમય તત્ત્વ તેના વ્યક્તિત્વમાં વરતાતું હતું...

'હું પૂછી શકું કે તમે મને નિરાંતે કઈ બાબતમાં મળવા માગો છો ?' વિવેકે વિઝિટિંગ કાર્ડ તેના હાથમાં સરકાવતાં પૂછવાની હિંમત કરી લીધી : 'એવું ખાસ કામ હોય તો હું તમને મળવા આવી જઈશ.'

'કામ તો ખાસ છે, મિસ્ટર સંન્યાસી, પણ એ ઈન્સ્યુરન્સને લગતું નથી.' એણે ઝડપથી કાર્ડ પોતાની પર્સમાં સરકાવી દેતાં કહ્યું : 'કાંઈક જુદું જ કામ પડ્યું છે તમારું, વિચિત્ર લાગે એવું...'

આટલું કહીને એ આંખોથી જ વિદાય લેતી ત્યાંથી સરકી ગઈ. વિવેકની નજર તેના

પગલે-પગલે પીછો કરતી રહી. મર્સિડીસ કારનો દરવાજો ડ્રાઈવરે ઉઘાડ્યો, લીઝા તેમાં ગોઠવાઈ ગઈ અને કાર કમ્પાઉન્ડની બહાર નીકળી ગઈ ત્યાં સુધી વિવેકે આંખોની પાંપણને પલકવા દીધી નહીં.

'વિવેક, આમને મળ.' મદન સિંહાએ તેને સજાગ કર્યો ત્યારે એને ઝાટકા સાથે પીઠ ફેરવી લેવી પડી : 'આ છે હીઝ હાઈનેસ ઓફ ઉદયનગર...'

વિવેક ખાતર વિવેકે એમને મળવામાં આનંદ વ્યક્ત કર્યો, પણ એનું મન લીઝાની અસરમાંથી મુક્ત થઈ શક્યું નહોતું. સિંહાસાહેબ ઉદયનગરના મહારાજાને કાર સુધી વળાવવા ગયા ત્યારે તેણે પરાણે સાથે જવું પડ્યું. માણસ ક્યારેક પોતે પોતાની જાત સાથે વાતો કરવા માગતો હોય છે ત્યારે બીજાની હાજરી પણ તેને ખટકે છે.

'અરે, વિવેક ! ઉપર કોઈ મહેમાન તો બાકી નથી ને ?' સિંહાસાહેબે મહારાજાને વિદાય કરી નિરાંતનો શ્વાસ લેતાં પહેલાં હાંક મારીને કહ્યું : 'કોકટેલ પાર્ટીમાં આ જ એક પંચાત છે. એકાદ ગેસ્ટ નશાની અસરમાં બેડૂમ કે બાથડૂમમાં ભરાઈ જાય તો આપણે ઘર સુધી પહોંચાડવા પડે. અહીં હજુ કોઈ કાર પડી છે ?'

'એ કાર તો મારી છે, પપ્પા !'

મોહિનીના પપ્પાને નિકટના લોકો એ જ સંબોધનથી બોલાવતા. તેમાં વિવેકની તરક્કીમાં તો સિંહાસાહેબ એક પિતાની જેમ તેને દોરવણી આપતા હોવાથી પપ્પાનું સંબોધન વધુ વાજબી ગણાતું. સિંહાને પુત્રની ખોટ હતી અને વિવેકને પિતા હોવા છતાં પિતાની છત્રછાયા મળી નહોતી એટલે બંને પક્ષે પડેલી ખોટ આ રીતે થોડીઘણી પુરાઈ જતી.

'એટલે, વિવેક, તેં કાર બદલી અને મને જાણ પણ કરી નહીં ?' મદન સિંહા સફેદ ગાડી તરફ જોતાં ઘવાયેલા અવાજે બોલ્યા : 'સગો પુત્ર પણ ઉંમરલાયક થયા પછી દરેક વાતમાં પિતાની સલાહ લેતો નથી, ત્યારે તું તો...'

'નહીં, પપ્પા, એવું નથી.' વિવેક સત્તર ખુલાસો કરી નાખ્યો : 'આપણી ફિયાટ રિપેરમાં આપેલી, આજે તૈયાર થઈ નહીં એટલે અહીં પાર્ટીમાં આવવા માટે ગેરેજવાળા ફેન્ડ પાસેથી કોઈકની કાર ઉપાડી લાવ્યો.'

'છે સરસ !' મોટરનું નિરીક્ષણ કરતાં સિંહા મલકાયા : 'સીટ્રોન કાર આજકાલ ક્યાંય જોવા મળતી નથી. સેલ માટે આવી હોય તો તારે લઈ લેવા જેવી છે.'

'મનોજ કહેતો હતો કે કાલે એક ગ્રાહક આ કાર માટે આવવાનો છે.'

'શું પ્રાઈસ કહે છે ?'

'મેં પૂછ્યું નથી.'

'તો પૂછીને મને ફોન કરજે... જૂની ફિયાટ કાઢીને ઉપરથી કેટલા આપવાના છે એ જાણી લે. તને ગમતી હોય તો આપણે ખરીદી લઈએ.'

આભારવશ નજરે વિવેક તેમની સામે જોઈ રહ્યો. અત્યારે પોતે જે ફિયાટ વાપરતો હતો એ પણ સિંહાસાહેબે જ પ્રેઝન્ટ આપેલી. હવે આ કાર ખરીદવામાંય જરૂર પડે તો પોતાના વતી પૈસા ચૂકવી દેવાનો ઇશારો એમણે કર્યો હતો. વિવેક આ લાગણીનો પડવો

પાડવા માટે શબ્દો શોધતો હતો, પણ સિંહાએ મોકો ન આપ્યો : 'અરે, વિવેક, એક વાગી ગયો. તું ઘેર ક્યારે પહોંચીશ... તારી બા બિચારી ઉચાટ કરતી હશે.' કહીને તેમણે હાથ લંબાવ્યો : 'ગૂડ નાઈટ !'

'ગૂડ નાઈટ, પપ્પા, આજની પાર્ટી માર્વેલસ રહી !' કહીને વિવેકે કાર સ્ટાર્ટ કરી અને એકલા પડવાની અધીરાઈ હોય તેમ માત્ર હાથ ઊંચો કરવાની ચેષ્ટા સાથે વિદાય લઈ લીધી.

બહાર વીજળીની બત્તીના પ્રકાશમાં ચમકતી ભીની સડક જોઈ ત્યારે વિવેકને ખ્યાલ આવ્યો કે સારો એવો વરસાદ પડી ગયો છે. રડીખડી ટેક્સી સિવાય રસ્તા સાવ સૂમસામ હતા. મરિન ડ્રાઈવ પર પહોંચીને તેણે કારની સ્પીડ વધારી. ઊછળતા દરિયા સામે અને ફૂંકાતા પવન વચ્ચે લીઝાના ખ્યાલ વાગોળવા માંડ્યો.

- કેવી ખૂબસૂરત હતી ! ગુજરાતી પણ ફાંકડું બોલતી હતી. કોની પુત્રી હશે ? મારું એને શું કામ પડ્યું ? એના પિતા કારમાં બેસી ગયા પછી એ મને મળવા ખાતર પાછી આવી હશે ? તો-તો જરૂર ઈમ્પોર્ટન્ટ કામ હોવું જોઈએ... એણે પોતાની ઓળખાણ માત્ર મિસ લીઝાથી આપી, અટક પણ કહી નહીં. એ મારાથી કાંઈક છુપાવીને મારી પાસેથી કાંઈક જાણી લેવા માગતી હતી... શું ?

વિચાર કરતાં તેણે સામેના અરીસા તરફ આંખ ઊંચકી. લીઝાના ખ્યાલથી પોતાના ચહેરા પર સુરખી છવાઈ ગઈ હોય એવો આભાસ થયો. તેણે તરત જ જાતને ટપારી :

- ના, આટલા અમથા પરિચયને મમળાવ્યા કરીને વધુ પડતી કલ્પનાથી મનને બહેલાવવાનો કોઈ અર્થ નથી. એની વાતચીતમાં મીઠાશ હતી, પણ લાગણીનો કોઈ સંકેત દેખાયો નહોતો. છોકરી સરસ છે, દોસ્તી કરવા જેવી છે... બસ એટલુંય ઘણું ! મનોજને કહેવું પડશે, તારી આ કાર ખરેખર લકી છે. સિંહાસાહેબ કહેતા'તા તેમ ખરીદી લેવા જેવી છે...

ભીંજાયેલી સડક પર ભીના અંધારામાં પુરઝડપે ભાગતી સફેદ મોટર પ્રભાદેવી પહોંચવા આવી હતી અને વિવેક લીઝાના મનગમતા ખ્યાલ પંખાળવામાં મગ્ન હતો ત્યાં દૂર રસ્તાની ડાબી બાજુની ફૂટપાથે ઊભેલી કોઈ આકૃતિ પર તેની નજર પડી. પહેલાં તો તેણે માન્યું કે રસ્તો કોંસ કરવા એ ઊભી હશે, પોતાની કાર પસાર થઈ જાય તેની રાહ જોતી હશે... પણ આટલી મોડી રાતે આવા નિર્જન ભેંકાર રસ્તા પર એક સ્ત્રી સાવ એકલી ઊભી હોય એ કેમ બને ? ખાતરી કરવા માટે વિવેકે હેડલાઈટ ફેંકીને ગાડીની ગતિ ધીમી કરી નાખી. જાણે તેનો જવાબ આપતી હોય તેમ સફેદ વસ્ત્રોમાં ઊભેલી સ્ત્રીએ લિફ્ટ માગવા હાથ ઊંચો કર્યો. એ સંજ્ઞામાં વિનંતી હોવા છતાં જાણે આજ્ઞા થઈ હોય તેમ વિવેકનો પગ આપોઆપ બ્રેકના પેડલ પર દબાયો. સૂમસામ રાત્રીની ખામોશીને બ્રેકની હળવી ચીસ ખળભળાવી દેતી કાર પેલી સ્ત્રીને વટાવી થોડાં પગલાં આગળ જઈને અટકી. લેફ્ટહેન્ડ ડ્રાઈવની સીટમાં બેસી વિવેકે બારી બહાર ડોકું કાઢીને પાછળ જોયું, પણ પેલી સ્ત્રીએ વીજળીના થાંભલા પાસેથી ચાલીને કાર તરફ આવવાની ચેષ્ટા દર્શાવી નહીં. વિવેકને એ ખટક્યું : લિફ્ટ લેવી છે પણ અહીં સુધી ચાલવાની તકલીફ લેવી નથી ! તેણે

આજુબાજુ જોયું. એક પણ વાહન કે માણસ દેખાતું નહોતું. સડકની સામે પાર સિદ્ધિવિનાયક મંદિરની ધજા પવનના સુસવાટમાં ફરફરતી હતી. એ સિવાય સમગ્ર વાતાવરણમાં ભીની ધારદાર ખામોશી જ છવાયેલી હતી. પહેલાં તો વિચાર આવ્યો કે કાર ભગાવીને ઘરભેગો થઈ જાઉં... કોણ જાણે એ સ્ત્રી કોણ હશે ? એનો ઇરાદો શું હશે ?

અને તેણે આગળ વધી જવા માટે એન્જિનની ચાવી ઘુમાવી, પણ કોણ જાણે કેમ, તેને એ જ્યું નહીં. આ રીતે આફતમાં આવી પડેલી કોઈ સ્ત્રીને મદદ કરવાને બદલે નાસી જવામાં તેને કાયરતા લાગી.

તેણે ગાડી પાછી લઈને વીજળીના થાંભલા લગોલગ ઊભી રાખી : 'હું જુહુ સુધી જાઉં છું, તમારે એ તરફ જવાનું હોય તો બેસી જાઓ.'

જવાબમાં કાંઈ બોલવાને બદલે એ સ્ત્રી ઠસ્સાભેર આગળ વધી અને પાછલી સીટના દરવાજાનું હેન્ડલ ઘુમાવીને અંદર ગોઠવાઈ ગઈ. વિવેકને એ વિચિત્ર તેમ જ અજુગતું લાગ્યું. સામાન્ય રીતે જે વ્યક્તિ ડ્રાઈવ કરતી હોય તેની બાજુમાં બેસવાનો શિષ્ટાચાર હોય છે. તેને બદલે પોતે એ સ્ત્રીનો પગારદાર ડ્રાઈવર હોય તેમ એ રુઆબભેર પછવાડે બેઠી અને આભારનો શબ્દ પણ ઉચ્ચાર્યો નહીં !

વિવેકે કાર સ્ટાર્ટ કરતાં મનને મનાવ્યું : એક રીતે એ સારું જ થયું. આ સ્ત્રીનો ઇરાદો બૂરો હોત તો મારી બાજુમાં આવીને બેસી જાત... તેણે અરીસામાં નજર કરીને પાછળ બેઠેલી સ્ત્રીને નિહાળી લીધી : એ સ્વરૂપવતી તો છે જ, ઉપરાંત ચહેરા પર દિવ્ય તેજ દેખાય છે. હિમ જેવાં ધવલ વસ્ત્રો અને કપાળે મોટો ચાંદલો. બીજું કોઈ જ આભૂષણ ન હોવા છતાં એની સાદગીમાંય એક પ્રકારનું તેજ ઊભરાતું હતું. ખાનદાન ઘરની શેઠાણી જેવી લાગતી હતી. ઉંમરનો અંદાજ બરાબર આવ્યો નહીં, પણ ચાલીસ આસપાસની હોવી જોઈએ...

વિવેકે અરીસામાંથી નિરીક્ષણ કરવાનું ચાલુ રાખ્યું : એની મોહક આંખોમાં આભારનો ભાવ દેખાયો. હોઠ પર સ્મિત છે, પણ તેમાં દર્દની છાંટ ભળી હોય એવું કેમ લાગે છે ? એના અંબોડામાં ફૂલ કે વેણી નથી છતાં મોગરાની ખુશબો કેમ પ્રસરવા લાગી ? એના હોઠ અધખુલ્લા રહે છે, પણ એ કેમ કાંઈ બોલતી નથી ?

ધ્રુજારી અનુભવતાં વિવેકે અરીસા પરથી આંખો હઠાવી લઈને કારની સ્પીડ તેજ કરી. માહિમ વટાવીને વાંદરાની ખાડી પાસેથી ગાડી પસાર થવા લાગી ત્યારે ઊછળતાં મોજાંના ઘુઘવાટ અને ફૂંકાતા પવનના સુસવાટ વચ્ચે એ સ્ત્રીની રહસ્યમય ખામોશી વિવેકને વધુ ધ્રુજાવી ગઈ.

મારે ક્યાં જવું છે એમ પૂછતી નથી, તેને ક્યાં ઊતરવું છે એ કહેતી નથી અને ચૂપચાપ પોતાની જ ગાડીમાં સફર કરતી હોય એટલી સ્વસ્થતાથી એ બેઠી છે !

વાંદરાના ચાર રસ્તા પર સડક બે બાજુ ફેંટાતી હતી, એક ઘોડબંદર રોડ પર અને બીજી લિંકિંગ રોડ તરફ... વિવેકે પોતાના રોજના લિંકિંગ રોડ પર કારને ધસી જવા દીધી છતાંય પેલીએ પોતાના જવાના માર્ગનો કોઈ સંકેત દર્શાવ્યો નહીં ત્યારે વિવેકના હૃદયે પહેલી વાર ભયની ભીંસ અનુભવી : આ રીતે તો એ છોક મારા ઘર સુધી સાથે આવશે.

ઘેર પહોંચ્યા પછી રાતવાસા માટે આશરો માગશે અથવા તો હું જ તેને ઉઠાવી લાવ્યો છું એવી હોહા કરી મૂકશે... નક્કી એના મૌનમાં કોઈ ભેદ છે ! મને ભરમાવીને એ ફસાવી રહી છે ! ચેતી જા, વિવેક, નહીંતર તારી બદનામી થઈ જશે...

અને તેણે બ્રેકના પેડલ પર પગ મૂક્યો, ધીમેધીમે બ્રેક આપીને કાર થંભાવી. સ્થિર થયેલી કારમાં એકાદ સેકન્ડ કંઈ જ બોલ્યા વગર બેસી રહ્યો. આંખ સામેના અરીસામાંથી તેણે પાછળ નજર નાખી. પેલી તો એટલી જ સ્વસ્થતાથી બેઠી હતી. તેણે પૃચ્છાય ન કરી કે અહીં કેમ ગાડી થોભાવી ?

‘કારમાં કંઈક ખરાબી થઈ લાગે છે !’ વગર પૂછ્યે વિવેકે બહાનું ઉચ્ચાર્યું, પછી અરીસામાં જોયું. પેલીના ચહેરા પરના હાવભાવમાં કોઈ ફરક વર્તાયો નહીં, ઉચાટ પણ દેખાયો નહીં.

ત્યારે વિવેકની વિમાસણ સતેજ બની ગઈ. બારણું ખોલીને એ નીચે ઊતર્યો. કારમાં કોઈ જ ખરાબી નહોતી એ જાણવા છતાં દેખાવ ખાતર તેણે નીચા નમીને આગળનાં વ્હીલ ચકાસી જોયાં. આ ચેષ્ટામાં જાણી-કરીને તેણે દસ-પંદર સેકન્ડ વિતાવી દીધી. મનમાં વિચારી લીધું : હવે એ સ્ત્રીનું બાવડું પકડીને તેને કારની બહાર ખેંચી કાઢીને હું સડસડાટ ગાડી ભગાડી દઈશ.

મન મક્કમ કરીને એ વ્હીલ પાસેથી ઊઠ્યો. ઝનૂન ઘૂંટીને પાછળના બારણા પાસે પહોંચી ઝટકા સાથે દરવાજો ઉઘાડ્યો અને ત્યાં જ તેની આંખો ફાટી રહી : પાછલી સીટમાં કોઈ જ નહોતું !

ભયના અજગરે શરીર ફરતો ભરડો લીધો હોય તેમ વિવેક કમકમી ગયો : ઘડીભરમાં એ ક્યાં ગાયબ થઈ ગઈ ? બારણું ખોલવાનો અવાજ પણ પોતાને સંભળાયો નહોતો, પૂરી અર્ધી મિનિટ પણ પોતે બહાર રહ્યો નહોતો, એટલી વારમાં આટલી ચુપકીદીથી એ હવામાં ઓગળી ગઈ !

‘કેમ, સાહેબ ! શું શોધો છો ?’

અંધકાર ચીરતા એક અવાજે તેને થથરાવી મૂક્યો. પાછળ ફરીને જોયું તો સામેની દુકાનના પાટિયા પર શરીરે ચાદર વીંટળીને એક આસામી બીડી પીતો બેઠો હતો :

‘ગાડી બગડી ગઈ કે શું, સાહેબ ?’

વિવેકને એ માણસની પણ બીક લાગી. વધુ વખત ત્યાં રોકાવામાં જોખમ હોય તેમ ધ્રૂજતા શરીરે તેણે ડ્રાઈવિંગ સીટ પર બેઠક લઈ લીધી અને આગળપાછળ જોયા વિના સફેદ કારને ભગાવી મૂકી.

ઠંડો પવન વાતો હોવા છતાં તેના કપાળેથી પરસેવાના રેલા દડતા હતા. ઘણી વાર સુધી તો આગળના અરીસામાં આંખીને પાછલી બેઠક પર જોવાની હિંમત સુધ્ધાં તે કરી શક્યો નહીં.

જુલુનો દરિયાકિનારો આવ્યો ત્યારે ત્રાંસી આંખે તેણે અરીસામાં જોયું. પાછલી સીટ ખાલી જ હતી. વિફ્ટ લેનારી સ્ત્રી અદૃશ્ય જ હતી છતાં તેની હાજરી વરતાતી હતી. મોગરાની સુગંધ હજુય મધમધતી હતી. ગમે ત્યારે ફરી એ દેખાશે એવા ભયથી વિવેકે

અરીસાને જ આડો ગોઠવી દીધો.

જાનકી કુટિરના કમ્પાઉન્ડમાં કાર થોભાવીને એ બહાર નીકળ્યો ત્યારે તેનો બુશકોટ આખો પલળી ગયો હતો, વરસાદથી નહીં શરીરના પરસેવાથી...

કારનો દરવાજો લોક કરતાં-કરતાં કોણ જાણે શું કામ, તેને ફરી એક વાર પાછળની સીટ તપાસી જોવાની તાલાવેલી જાગી. ઘડીભર ભય કરતાં કુતૂહલ વધુ જોર કરી ગયું અને તેણે પાછળનો દરવાજો ઉઘાડ્યો. સીટ તો ખાલી જ હતી, પણ સીટની નીચે એક સફેદ ચીજ ચમકતી દેખાઈ. જિજ્ઞાસાનો ધક્કો લાગ્યો. હોય તેમ વિવેકે એ ચળકતી ચીજ પર ઝપટ મારી.

હાથમાં આવ્યું ત્યારે સમજાયું કે એ તો વિઝિટિંગ કાર્ડ હતું..

સફેદ કાર્ડમાં કાળા અક્ષરો ચમકતા હતા :

શ્રીમતી સુરેખા દીવાન

‘દીવાનસદન’, મરિન ડ્રાઈવ, મુંબઈ

લખાણ વાંચતાં-વાંચતાં પણ એ ધ્રૂજતો હતો. સફેદ દેખાયેલી એ સ્ત્રી હવામાં અલોપ થઈ ગઈ ! શું કામ ?

બુશકોટના ડાબા ખિસ્સામાં કાર્ડ સરકાવ્યું ત્યારે એના સ્પર્શથી હૃદયના ધબકારા વધી ગયા હોય એવું તેણે મહેસૂસ કર્યું.

ઝડપથી ઘરના દરવાજાનું લોક ખોલીને એ અંદર ધસી ગયો. પોતાની પાછળ પેલી અદૃશ્ય સ્ત્રી પણ ઘરમાં ઘૂસી ન આવે તેવી સાવચેતી ખાતર તેણે ધડામ અવાજે બારણું બંધ કરી દીધું.

બે

ચાલુ કારે એણે ફરી એક વાર બુશકોટના ખિસ્સામાંથી પેલું કાર્ડ કાઢીને જોઈ લીધું, તેની સફેદ લીસી સપાટી પર અંગૂઠો પસવાયો. શ્રીમતી સુરેખા દીવાનના ઊપસેલા નામનો સ્પર્શ કરી લીધો અને ફરી તેને ખિસ્સામાં સેરવી દેતાં પહેલાં નાક સુધી લઈ જઈને સૂંઘી પણ જોયું. કાર્ડમાંથી આવતી મોગરાની સુગંધ આગલી રાતની સરખામણીમાં હવે મંદ પડી ગયેલી લાગી.

પરંતુ વિવેકનો અજંપો મંદ પડ્યો નહોતો. તેણે કાંડાઘડિયાળમાં જોયું તો એક ને વીસ થઈ હતી. બરાબર બાર કલાક અગાઉ બની ગયેલી અગમ્ય ઘટનાને વિસારે પાડી દેવાનું નક્કી કર્યા છતાં પેલી સફેદ-વસ્ત્ર-ધારી સ્ત્રી ઘડીભર પણ તેના મનનો કબજો છોડતી નહોતી. વારેવારે કાર્ડ પર તેનો હાથ પહોંચી જતો, અવારનવાર પાછલી સીટ તરફ નજર દોડી જતી.

આગલી રાતે ઘરનાં બારણાં બંધ કરી દીધા પછી પણ મનના કમાડને એ વાસી શક્યો નહોતો. બેડરૂમની બધી જ બારીઓ બંધ કરી હોવા છતાં બહાર તોફાને ચડેલા જુહુના દરિયાએ, વીજળીના કડાકા સાથે ગાજતા અષાઢી મેઘે અને ફૂંફાડા સાથે ફૂંકાતા પવને વિવેકને ઊંઘવા દીધો નહોતો. અંધકારમાં ફરફરતા સફેદ રેશમી પરદામાં પેલી સ્ત્રીના પાલવનો જ આભાસ ઊપસી આવતો. પરાણે મીંચેલી આંખોમાં એ અજાણી સ્ત્રીની જ સમગ્ર આકૃતિ તાદ્દશ થતી. તેના કપાળનો ચાંદલો, મરકમરક હસતા અધખુલ્લા હોઠ, કાંઈક કહેવા માગતી તેની દર્દીલી આંખો... વિવેકને એ પ્રેત જેવી લાગી નહોતી. તેને જોતાં પોતાને કોઈ ભય લાગ્યો નહોતો. પણ તેવા અચાનક કારણથી અદૃશ્ય થઈ જવાનો ભેદ એને પજવ્યા કરતો હતો. જતાં-જતાં એ તેનું કાર્ડ તે શું કામ કારમાં રાખતી ગઈ ? પ્રેતને કોઈ સ્વરૂપ હોતું નથી, કોઈ પોશાક હોતો નથી તો પછી કાર્ડ તો હોય જ ક્યાંથી ? બનવાજોગ છે કે એ સ્ત્રી સાથે આ કાર્ડને કાંઈ જ લાગતુંવળગતું ન હોય. બીજા જ કોઈનું કાર્ડ મોટરમાં રહી ગયું હોય... પણ તો પછી કાર્ડમાંથી એવી જ સુગંધ કેમ આવે ?

તર્કની આ તકરાર બહુ લાંબી ચાલ્યા પછી તેણે એક સમાધાન સાધ્યું : કાર્ડમાં ફોન નંબર તો આપેલો જ છે. સવારે ફોન જોડીને પૂછીશ કે તમારે ત્યાં કોઈ સુરેખાબહેન દીવાન છે ?... અરે... એમ તે કાંઈ પુછાય ! તેને બદલે કહીશ કે શ્રીમતી દીવાનને ફોન

આપો... પણ ખરેખર એ ફોન પર આવે તો હું શું વાતચીત કરીશ ? હા, કહીશ કે મારે તમને મળવું છે. હું ઈન્સ્યુરન્સનું કામકાજ કરું છું એ બાબતમાં મળવું છે...ના-ના, એમ તે કોઈ અજાણ્યાને મળવા બોલાવે ? તો પછી શું કરવું ? એનો જવાબ જડ્યો નહીં ત્યારે વહેલી સવારે ઘેરાતી આંખે વિવેકે મહામહેનતે મનને મનાવ્યું કે ફોન લાગે અને ફોન પર એ આવે ત્યારે પછીનું બધું આપોઆપ સૂઝી આવશે...

ત્યાં સવારની અલપજલપ ઊંઘમાં ટેલિફોનની ઘંટડીએ તેને ઝબકાવીને જગાડી દીધો હતો. રિસીવર ઊંચકતાં સુધીમાં ઉજાગરાવાળી આંખો ચોળતાં તેણે ધારી લીધું : પેલી લીઝનો જ ફોન હોવો જોઈએ.

પણ તેનું અનુમાન ખોટું ઠરેલું : 'મિસ્ટર વિવેક સંન્યાસી, હજુ તો ગઈ રાતની પાર્ટીમાં સિંહાસાહેબે તમારી ભલામણ કરી ત્યાં સવારના પહોરમાં જ તમારું કામ પડ્યું. અમારા ફેમિલીના ચાર જણનો વીમો ઉતરાવવો છે... સવાસવા લાખનો ! હા, સાડાદસ લાખે ઓફિસમાં આવી પહોંચો...'

વિવેકે બગાસાં ખાતાં-ખાતાં ચોપરા એન્ડ સન્સનું ફોર્ટનું સરનામું લખી લઈને રિસીવર મૂક્યા પછી તાજુબી અનુભવી હતી : કમાલ છે ! ગઈ રાતથી બધી અજાણી ઘટનાઓ જ બન્યા કરે છે ! લીઝની મુલાકાત, ભેદી સ્ત્રીએ લીધેલી વિદ્વેષ અને ઊકતાવેંત એકીસાથે પાંચ લાખનો બિઝનેસ ! આ બધું જોગાનુજોગ છે કે સીટ્રોન કારનો પ્રતાપ ?

'અરે વિવેક, કાલ રાતે તું કોની ગાડી ઉપાડી લાવ્યો ?' પૂજાના ઓરડામાંથી પ્રસાદની રકાબી સાથે બહાર આવતી માએ તેને ચમકાવ્યો હતો : 'સવારે ઊઠીને આંગણામાં અજાણી ગાડી જોઈને પહેલાં તો હું ભડકી ગઈ કે રાતે મારા દીકરાને બદલે બીજું કોઈ તો ઘરમાં ઘૂસી આવ્યું નથી ને ?'

માએ હસતાં-હસતાં કહેલું પણ પોતે ગંભીરપણે જવાબ આપ્યો હતો : 'આપણી ગાડી રિપેરમાં છે એટલે મનોજ પાસેથી એક રાત માટે બીજા કોઈની કાર ઉપાડી લાવ્યો. બા, તને ગાડી કેવી લાગી ? મનોજ પાસે એ વેચવા માટે આવી છે.'

'મોટરમાં મને શું ખબર પડે, દીકરા ! પણ એ ગાડી જોઈને મારી આંખો ઠરી હતી. મનમાં થયું કે આવી રૂપાળી લાડી તું ક્યારે લઈ આવીશ ?'

મહિનામાં બે-ત્રણ વાર આવો સવાલ પૂછી બેસતી માને વધુ એક વાર આડી વાતે ચડાવી દઈને વિવેક સરકી ગયો હતો, પણ તેના હોઠ સુધી જવાબ તો આવી ગયેલો : બસ, બા, હવે બહુ વાર નથી. આજકાલ બધું અજાણ્યું બનવા લાગ્યું છે તેમ આ પણ સાવ અજાણ્યું જ બની જવાનું...

વિચારના તોરમાં કાર ચલાવતા વિવેકને અચાનક ખ્યાલ આવ્યો કે ઓપેરાહાઉસનું ટ્રાફિક સિગ્નલ લાલ લાઈટ બતાવીને આગળ વધવાની મનાઈ ફરમાવે છે. બ્રેકની ચિચિયારી સાથે તેણે ગાડી થોભાવી ત્યારે આજુબાજુ મોટરવાળા બધા તેને ધૂરકવા લાગ્યા. વિવેકે મનમાં હસતાં-હસતાં વિચાર્યું : સાલો મનોજ પણ મારી રાહ જોતો આમ જ ધૂરકતો બેઠો હશે. અગિયાર લાગ્યાને બદલે બે લાગ્યે કાર પાછી આપવા આવ્યો એવું કહીને બરાડા સાથે મારું સ્વાગત કરવાનો... સાલો એ જ લાગનો છે !

બરાબર એ જ વખતે સિગ્નલનો રંગ બદલાયો અને કાર સ્ટાર્ટ કરતાં વિવેકે ઇરાદો પણ બદલી નાખ્યો. તેણે સીધા ગામદેવી જવાને બદલે ડાબી બાજુ વળાંક લઈ લીધો. તેના આ ઓવરટેક પર બાજુની કારવાળો કતરાયો, પણ અચાનક મનમાં ઊપડેલી ઘૂરીએ વિવેકને થોડી વાર માટે અવિવેકી બનાવી દીધી હોય તેમ પેલાની અવગણના કરીને એ સડસડાટ આગળ નીકળી ગયો : આ સુરેખા દીવાનની અસલિયતનો તાગ નહીં મળે ત્યાં સુધી મને જંપ નહીં વળે... મનોજ ભલે અર્ધો કલાક વધુ રાહ જુએ !

ચોપાટી વટાવ્યા પછી મરિન ડ્રાઈવ તરફ આગળ વધતાં એની અસ્વસ્થતા ઉગ્ર બનતી ગઈ. 'દીવાનસદન'નું મકાન તો અગાઉ આ રસ્તા પરથી પસાર થતાં અનેક વાર જોયેલું. પ્રાચીન શૈલીની તેની બાંધણી કોઈનું પણ ધ્યાન ખેંચે એવી આકર્ષક હતી. તેના જેવા નકશીદાર ઝરૂખા આજકાલનાં મકાનમાં ક્યાં જોવા મળે છે ? એ ઊંચા મકાનના કયા ફ્લોર પર આ સુરેખા દીવાન રહેતી હશે ?

કમ્પાઉન્ડમાં કાર લેતી વખતે વિવેકે આછેરી ધુજારી અનુભવી મનોમન ઇચ્છા કરી : કાલ રાતવાળી સ્ત્રી તો સુરેખા નહીં જ હોય ! આ કાર્ડ બીજા કોઈકનું જ હોવું જોઈએ...

મકાનમાં પ્રવેશ કરીને વિવેકે પેસેજની દીવાલે લાગેલા બોર્ડ પર નામ શોધવા ઝડપી નજર ફેરવવા માંડી. ફર્સ્ટ ફ્લોર, સેકન્ડ ફ્લોર, થર્ડ અને ફોર્થ ફ્લોર... તેની ડોક ઊંચી થતી ગઈ, પણ સુરેખા નામ કે દીવાન અટક વાંચવા મળી નહીં ! તેને ખબર હતી કે વિઝિટિંગ કાર્ડ પર ફ્લોર નંબર લખ્યો નહોતો છતાં ચકાસી જોવા માટે એ ખિસ્સામાં હાથ નાખવા જતો હતો ત્યાં દૂર ઊભેલા ચોકીદારે તેને ચોંકાવ્યો :

'તમારે દીવાન શેઠજીને ત્યાં જવું છે ને ?'

વિવેકને એ પૃચ્છા પણ ભેદી લાગી. આણે કેમ માની લીધું કે હું દીવાનનું નામ શોધું છું !

પોતે હકારમાં ડોક હલાવી ત્યારે ચોકીદારે પેસેજની બીજી દીવાલ તરફ આંગળી ચીંધી : 'સામેનું બોર્ડ વાંચો.'

ઝડપથી ડોક ફેરવી તો કલાત્મક નકશીવાળા સફેદ બોર્ડ પર નામ કોતરેલું હતું : દુર્લભજી દેવજી દીવાન, ટોપ ફ્લોર.

હવે તેને સમજાયું કે મકાનમાલિકે ઉપરનો માળ પોતાના માટે સુવાંગ રાખ્યો હતો અને ભાડૂતોનાં બોર્ડથી પોતાના નામનું બોર્ડ પણ અલગ રાખ્યું હતું. તો શું સુરેખા આ દુર્લભજીની શ્રીમતી હશે ?

અનુમાન મમળાવતો એ લિફ્ટ તરફ આગળ વધ્યો તો ત્યાં પણ બોર્ડ લાગેલું હતું : નોટ ફોર ટોપ ફ્લોર !

હવે ચોકીદારની સહાય વગર વિવેકે આપોઆપ બીજી બાજુ ડોક ફેરવી. તેની ધારણા સાચી ઠરી : ત્યાં બીજી લિફ્ટ હતી : ઓનલી ફોર ટોપ ફ્લોર.

વાહ ! દીવાનશેઠે પોતાની લિફ્ટ પણ અંગત રાખી છે !

લિફ્ટના દરવાજા બંધ કરીને બટન દબાવતાં સમજાયું કે અંદર એક જ બટન હતું

જેથી લિફ્ટ સીધી ટોચ પર જ જાય. ઉપર ચડતી લિફ્ટમાં વિવેકની જિજ્ઞાસા પણ ટોચ પર પહોંચી ગઈ. કંઈક અણધાર્યું બનવાનું હોય એવી બેચેની મનને વીંટળાવા લાગી. લિફ્ટ સ્થિર થયા પછી તેનું બારણું ઉઘાડતાં હૃદયના ધબકારા સતેજ બનવા લાગ્યા.

કમાન-આકારના સિસમના ગોળ દરવાજા પર ગણપતિની મૂર્તિ કોતરેલી જોઈ, તેની બંને બાજુ મરોડદાર અક્ષરોમાં લખાયેલું 'લાભ-શુભ' વાંચ્યું અને આંખો મીંચીને વિવેકે દરવાજાની બેલનું બટન દાબ્યું.

અંદરથી મોટરના ટહુકા જેવો ઘંટડીનો રણકો સંભળાયો કે તરત જ જાણે એની રાહ જોવાતી હોય એટલી ઝડપે સ્વિંગવાળો સિસમનો દરવાજો ઊઘડી ગયો.

શ્રીમતી સુરેખા દીવાન છે ? - એમ પૂછવા માટે વિવેકના હોઠ તો ઊઘડ્યા, પણ ઉઘાડા દરવાજા સામે કોઈ જ દેખાયું નહીં ત્યારે એ ઓઝપાઈ ગયો. પેસેજની દીવાલ પર કળા કરતો લાકડાનો મોર દેખાયો. તેની ડોક જરાજરા હાલતી જોઈને અનુમાન કર્યું કે પોતે ઘંટડીનું બટન દબાવ્યું ત્યારે આ જ મોર ગહેક્યો હશે. થોડા સંકોચ સાથે તેણે ઘરમાં પહેલું પગલું ભર્યું.

'આપને કોનું કામ છે ?'

સફેદ પોશાકમાં સામે ઊભેલા નોકરે પૂછ્યું ત્યારે વિવેક જવાબ આપતાં ખચકાયો. જે નામ ગઈ રાતથી તેના મગજમાં સતત ભમતું હતું એનો ઉચ્ચાર કરતાં ગભરાટની લાગણી અનુભવી. નીચે બોર્ડ પર વાંચેલું નામ જ આપોઆપ હોઠ પર સ્ફુરી આવ્યું :

'દુર્લભજી દેવજી દીવાનસાહેબનું.'

નોકરે માનભરે આવકાર આપ્યો છતાં અંદર જતાં તેના પગ ધ્રુજતા હતા. પણ દીવાનખંડમાં દાખલ થતાં જ મન પરથી બોજ હટી ગયો હોય એવી હળવાશ અનુભવી. વિશાળ ખંડની વચ્ચોવચ છત પર ઝુમ્મર ઝૂલતું હતું. સ્વચ્છ સફેદ દીવાલોથી આંખોને ટાઢક વર્તાતી હતી. રાચરચીલાની સજાવટમાં સૌમ્યતા નીતરતી હતી.

'શેઠજી અંદર છે.' નોકરે તેને સંખેડાના કોતરેલા સોફા પર બેસવાનો સંકેત કરતાં પૂછ્યું : 'આપનું નામ શું કહ્યું ?'

બેસતાં વિવેકે ખિસ્સામાંથી કાર્ડ કાઢ્યું. પણ નોકર તરફ હાથ લંબાવીને પાછો ખેંચી લીધો. ના, સુરેખા દીવાનનું કાર્ડ નથી આપવું. ભૂલ સુધારી લઈને તેણે પોતાના નામનું કાર્ડ નોકરના હાથમાં સરકાવી દીધું.

એકલો પડ્યો એટલે ખિસ્સામાંથી રૂમાલ કાઢીને મોં લૂછતાં તેણે આસપાસ નજર ફેરવી. ઉઘાડી બારીમાંથી આવતા પવનમાં રેશમી પરદા ફરફરતા હતા. ફલાવર-વાઝમાં સુંદર રીતે ગોઠવેલાં ફૂલો પણ એક જ રંગના હતાં - શ્વેત !

ફરતી-ફરતી તેની નજર દીવાલ પર, સફેદ રંગની ફેમમાં મઢેલી એકમાત્ર તસવીર પર પડી અને એ આંચકા સાથે બેઠકમાંથી અર્ધો ઊભો થઈ ગયો : આ તો એ જ સ્ત્રી ! કપાળ પર લાલચટક ચાંદલો, કંઈક કહેવા માગતી દર્દીલી આંખો, સ્મિત-નીતરતા અધખુલ્લા હોઠો અને માથે ઓઢેલી સફેદ સાડી !

વિવેકનું હૃદય ફફડી ઊઠ્યું, મગજ ધમધમવા લાગ્યું, કપાળની નસ તંગ થવા

માંડી, ચહેરા પર પરસેવો ફૂટવા માંડ્યો... અત્યાર સુધી સૌમ્ય લાગતા વાતાવરણમાં અચાનક ભયનો પવન ફૂંકાવા લાગ્યો હોય તેમ ત્યાંથી ભાગી છૂટવા માટે મનોબળ મક્કમ કર્યું, ત્યાં -

‘બેસો ને, કેમ ઊભા થઈ ગયા ?’

અવાજમાં વાત્સલ્યનો રણકો હોવા છતાં વિવેકની ગરદનમાંથી ધુજારી વછૂટી ગઈ. એક હાથમાં પકડી રાખેલું સુરેખા દીવાનના નામનું કાર્ડ છટકીને ગાલીચા પર સરી પડ્યું. બીજા હાથના રૂમાલથી ચહેરા પરનો પસીનો લૂછવાને બહાને તેણે ઝડપથી સ્વસ્થતા ધારણ કરી લેવી પડી. સામે ઊભેલી વ્યક્તિની તેજસ્વી મુખમુદ્રા જોઈને મનમાં આપોઆપ નિર્ભયતા પ્રગટ થઈ.

સામે ઊભેલી સિત્તરેક વરસની એ વયોવૃદ્ધ વ્યક્તિ પોતે જ દુર્લભજી દીવાન હોવાનું અનુમાન તેણે કરી લીધું. એના ઉઘાડા માથાના ધોળા વાળ ફરફરતા હતા. કપાળમાં વૈષ્ણવી તિલક ચમકતું હતું. આંખોનાં ભવાં ભરાવદાર હતાં. સફેદ મૂછોમાંથી સ્મિત ટપકતું હતું. રેશમી અંગરખામાં બટનને બદલે ફૂમતાવાળી કસો બાંધેલી હતી.

‘હું... તો તમારું નામ વિવેક સંન્યાસી છે.’

સામે બેઠક લઈને ચિરપરિચિત માણસને કહેતા હોય એટલી આત્મીયતાથી એમણે કહ્યું : ‘તમે વીમા કંપનીના એજન્ટ છો એટલી ઓળખાણ તો તમારા કાર્ડ મને આપી. બોલો, ભાઈ, મારું શું કામ પડ્યું તમને ?’

‘વડીલ, કામ આપનું તો નહીં, પણ...’ કહેતો વિવેક વાંકો વળ્યો. નીચા નમીને ગાલીચા પરથી સુરેખા દીવાનનું કાર્ડ ઊંચકીને હાથની કંપારી છુપાવતાં એમને આપ્યું : ‘મારે એમને મળવું હતું.’

કાર્ડ વાંચતાં જ દુર્લભજી શેઠના ચહેરાની કરચલીઓ સહેજ થરથરી ઊઠી : ‘સુરેખા-વહુને મળવું છે તમારે ?’ બોલતાં-બોલતાં એમણે ઝીણી નજરે વિવેક સામે જોયું : ‘તમારી કાંઈ ભૂલ તો નથી થતી ને ?’

‘વડીલ, વાત એમ છે કે ગઈ રાતે...’ એટલું બોલીને કારને બ્રેક મારી હોય તેમ એ અટક્યો, ડોક ફેરવીને દીવાલ પર લટકતી પેલી તસવીર નિહાળી.

‘ભાઈ, તમે જે છબી જુઓ છો એ સુરેખા-વહુની જ છે... અગાઉ ક્યારેય તમે એમને મળ્યા છો ખરા ?’

‘જી ?’ વિવેક વિમાસણમાં પડી ગયો. ગઈ રાતે જે સંજોગોમાં તેને મળ્યો હતો એ કહેતાં જીભ ન ઊપડી : ‘નહીં જી, એમની ક્યારેય મુલાકાત થઈ તો નથી.’

‘તો પછી એનું આ કાર્ડ તમારી પાસે...’

વિવેકને આ પૃથ્થળ ઊલટપાસ જેવી ધારદાર લાગી. પોતાના જવાબ પર એક સ્ત્રીની કોઈ ખાનગી વાત ઉઘાડી પડી જવાની હોય એવો ભય લાગ્યો. હવે આ વયોવૃદ્ધ માણસને ગળે ઊતરી જાય એવી રીતે વાત વાળી લેવી પડશે.

‘વાત એમ છે, વડીલ, કે ગઈ રાતે એક પાર્ટીમાં કોઈએ મને આ કાર્ડ આપીને ભલામણ કરી કે તમે આવતીકાલે જ એમને મળી આવજો. વીમાનું સારું એવું કામ તમને મળી રહેશે...’

ખોટું બોલવામાં કષ્ટ પડ્યું હોય તેમ વિવેક દીવાનશેઠના હાવભાવ પારખવા થોડું અટક્યો, પણ સામેથી કોઈ પડઘો ન પડ્યો ત્યારે ઉતાવળે ઉમેરવું પડ્યું : ‘મને લાગે છે કે મારે ફોન કરીને એમને મળવા આવવું જોઈતું હતું... આઈ એમ સોરી !’

‘તમે ફોન કર્યો હોત તોપણ એને મળી ન શકત, મિસ્ટર વિવેક સંન્યાસી.’ વૃદ્ધના અવાજમાં એકાએક પલટો આવી ગયો : ‘મારી સુરેખા-વહુના અવસાનને એક વરસ પૂરું થઈ ગયું !’

‘હેં !’ વિવેકનું હૃદય ધબકતું બંધ થઈ જવાનું હોય એવો ધક્કો લાગ્યો. તેનો હાથ ડાબી છાતી પર દબાયો : ‘એ...ટ...લે ?’

તેનો અવાજ તરડાઈ ગયો, કંઠ રૂંધાઈ ગયો. ફાટેલા મોઢે આંખો ફાડીને એ દીવાનશેઠને તાકી રહ્યો ત્યારે સામેથી નિસાસો સંભળાયો :

‘આ કાર્ડ આપીને ભલામણ કરનારે તમારી કૂર મશ્કરી કરી છે, ભાઈ ! મૃત્યુ પામેલાના વીમા ઉત્તીરવા મોકલીને એણે તમને જ નહીં, મનેય વસમો આઘાત પહોંચાડ્યો છે.’

પણ વિવેક તો જડ બની ગયો હતો. એક વરસ પહેલાં મૃત્યુ પામી ચૂકેલી આ સ્ત્રી હજુ આગલી જ રાતે નિર્જન રસ્તા પર સહેલે વિસ્ત્ર માગતી ઊભી હોય, પોતે એને કારમાં બેસવા દે અને અધરસ્તે અચાનક એ કારમાંથી અદૃશ્ય થઈ જાય...

માથા પર વીજળી ત્રાટકી હોય તેમ વિવેકનો વિચાર થંભી ગયો. તેના દાંત ભીંસાયા, કાન પર મનોજના શબ્દો અફળાયા : અમારા ફર્નાન્ડીઝે રાતે ગેરેજમાં ભૂત જોયું હતું...

વિવેકને ચીસ પાડી ઊઠવા જેવો ભય લાગ્યો. મહામહેનતે એ મન પર કાબૂ જાળવી શક્યો. સામે એક અજાણી વ્યક્તિ બેઠી છે, પોતાના વર્તનથી એ શંકાશીલ બની જશે, પોતાને કદાચ પાગલ માની બેસશે એવી તેને દહેશત જાગી.

બરાબર એ જ વખતે નોકર શરબતના ગ્લાસની ટ્રે લઈને આવ્યો. દીવાનશેઠના પ્રસ્તાવની વાટ જોયા વિના શરબતનો ગ્લાસ તે ગટગટાવી ગયો. સુકાયેલા કંઠમાં થોડી રાહત થઈ, ફફડતી છાતીમાં થોડી ટાઢક અનુભવી.

‘માફ કરજો, વડીલ !’ તેણે ઊભા થતાં હાથ જોડ્યા : ‘મારા આ રીતના આગમનથી તમને દુઃખ પહોંચાડવા બદલ હું ખરેખર દિલગીર છું.’

‘દુઃખ તો મારા કરતાં તમને વધારે પહોંચ્યું હોય એવું લાગે છે.’ દીવાનશેઠના બોલવામાં ફરી વાત્સલ્યનો ભાવ રણક્યો : ‘પહેલાં તો મને થયું કે વીમાનું કામ ગુમાવ્યાનું તમને દુઃખ થયું હશે, પછી માન્યું કે કોઈએ આવી કૂર મશ્કરી કર્યાનો વસવસો જાગ્યો હશે. પણ ના, આ તો કોઈ સ્વજનના મૃત્યુની જાણથી વલોપાત જાગ્યો હોય એવી રિબામણી મેં તમારા ચહેરા પર જોઈ.’

‘એ તો, વડીલ, હું જરા દિલનો પોચો છું ને એટલે આપને એવું લાગ્યું હશે.’
‘દિલના પોચા નહીં, હું તો તમને દિલના કૂણા કહીશ.’
કહીને એમણે વિવેકના ખભા પર હાથ મૂક્યો. ‘અત્યારે ભલે તમે ખાલી હાથે જાઓ, પણ ભવિષ્યમાં તમને વીમાનું કામ જરૂર મળશે.’

ત્યારે વિવેક પહેલી વાર મુક્તપણે મલકી શક્યો. સામે ઊભેલા વૃદ્ધને તેની નિખાલસતા ગમી હોય તેમ સંભળાવ્યું : ‘હું જાણું છું કે મારી ઉંમરવાળાનો વીમો ઉતારવામાં તો તમારી કંપનીવાળાને માટે જ વીમો ગણાય !’

બોલતાં-બોલતાં એ હસી પડ્યા. ત્યારે આવા હળવા વાતાવરણ વચ્ચે વિદાય લઈ લેવાનો મોકો ઝડપીને વિવેકે પગ ઉપાડ્યા : ‘તમારી લાગણી માટે આભાર. હું હવે રજા લઉં.’

અને દીવાનશેઠ તેના ખભા પરથી હાથ લઈને ‘આવજો’ કહેવા જાય એ પહેલાં તો અંદરના રૂમમાંથી મીઠા રણકા સાથે એક અણધારી વ્યક્તિ આવી ચડી.

‘દાદાજી, તમે તો બહુ વાર લગાડી. શતરંજની રમત અધૂરી મૂકીને અહીં રોકાઈ ગયા...’

બોલતી ધસી આવીને એ અચાનક અધવચ્ચે અટકી ગઈ. કોઈની હાજરી જોઈને તેના હોઠ ખુલ્લા રહી ગયા.

પણ એને જોઈને વિવેકની હાલત તો આંખે અંધારાં આવવા જેવી થઈ ગઈ. દીવાનખંડ ધુમરાવા લાગ્યો હોય તેમ મગજ ચકરાવે ચડી ગયું. જે જોયું તેના પર વિશ્વાસ બેસતો ન હોતો. ગઈ રાતે જોઈ હતી એ જ આકૃતિ, એવો જ ચહેરો, એટલી જ સ્વરૂપવતી – બધું આબેહૂબ મળતું હતું. ફરક માત્ર પોશાકનો હતો. પેલીની જેમ આણે સફેદ સાડી પહેરી નહોતી, કપાળનો ચાંદલો બહુ મોટો નહોતો અને તેની આંખોમાં દર્દને બદલે યૌવન ઊભરાતું હતું... બસ, એટલો જ તફાવત, એ સિવાય સુરેખા દીવાન જ જોઈ લો !

‘આ છે સુરેખા વહુની દીકરી અને મારી પૌત્રી સુપ્રિયા !’ વડીલે ઓળખાણ કરાવી ત્યારે એને ખ્યાલ આવ્યો કે પોતે આંખનું મટકું માર્યા વગર બાઘાની જેમ છોકરીને તાકી રહ્યો હતો. ઓળખાણ આપ્યા પછી પણ તેનો ભ્રમ ભાંગ્યો નહોતો.

‘અને પ્રિયા, આ છે વિવેક સંન્યાસી... ઈન્સ્યુરન્સનું કામકાજ કરે છે.’

‘વેરી સરપ્રાઈઝિંગ ! સંન્યાસી સરનેમ અને ઈન્સ્યુરન્સનો બિઝનેસ... કેવો વિરોધાભાસ !’

પ્રથમ પરિચયમાં જ કોઈ છોકરી પોતાને ફટકો મારી જાય એ વિવેકથી સહેવાયું નહીં. તેણે હાજરજવાબીનો પરચો દેખાડ્યો :

‘એમ તો આજે રાજાઓ રહ્યા નથી છતાં આપણી સમક્ષ આ દીવાન હાજર છે જ ને !’

સાંભળીને દાદા ખડખડાટ હસી પડ્યા અને પૌત્રી મુગ્ધભાવે તેને જોઈ રહી.

ત્યારે વિવેકે હસતાં-હસતાં વિદાય તો લીધી, પણ જતાં-જતાં સુરેખાની તસવીર પર નજર પડી અને તેનું હાસ્ય અલોપ થઈ ગયું. પોતે અજાણના ઉકેલ માટે આવ્યો હતો તેને

બદલે એ બમણો થયો : ગઈ રાતે મેં સુરેખાને વિફ્ટ આપી હતી કે સુપ્રિયાને ?

સફેદ સીટ્રોનને કમ્પાઉન્ડમાં દાખલ થતી જોતાં જ કેબિનમાં બેઠેલા મનોજનો ગુસ્સો ઘૂંટાવા લાગ્યો. વિવેકે કેબિનનું બારણું ઉઘાડ્યું ત્યાં જ એ તાડૂકી ઊઠ્યો : ‘તું તે કાંઈ માણસ છે ?’

‘માણસ હોઉં કે નહીં, ભૂતપ્રેત તો નથી જ !’

કહેતો ડાબા હાથથી પહેલી આંગળીમાં કારની ચાવીઓ ધુમાવતો વિવેક સામે આવ્યો. તેને મનોજનો રાતોપીળો ચહેરો જોવાની મજા પડતી હોય તેમ પાતળા હોઠમાં મરકમરક હસતો એ ઊભો રહ્યો ત્યારે મનોજે દાંત ભીંસ્યા :

‘ભૂતના ભાઈ ! અગિયાર વાગ્યાનો તારી માળા જપું છું... ઘડિયાળમાં જો, અત્યારે કેટલા વાગ્યા ?’

‘મારી ઘડિયાળમાં અઢી થયા.’ વિવેકે લાપરવાહીથી કહીને સામું પૂછ્યું : ‘તારી ઘડિયાળ શું કહે છે ?’

‘તંબૂરો !’ મનોજે ટેબલ પર પેપરવેઈટનો કાચનો ગોળો પછાડ્યો : ‘આ ધોળી બલા જેને વળગાડી દેવી હતી એ બેંગલોરનો ઘરાક મેં ગુમાવ્યો. બે વાર એ જાતે કાર જોવા આવી ગયો અને ત્રણ વખત તેના ફોન પણ આવી ગયા.’

‘એટલે કે તારો ફોન ચાલુ થઈ ગયો... ચાલો, એક તો સારું કામ થયું.’

‘મેં તારે ઘેર ફોન કર્યો પછી ઈન્સ્યુરન્સ કંપનીમાં ટ્રાય કરી. સાહેબનો ક્યાંય પત્તો જ મળે નહીં.’

‘યાર, તું ગુસ્સે થાય છે ત્યારે જોવા જેવો લાગે છે.’

‘એ ફિલ્મી ડાયલોગ કોઈ છોકરીને સંભળાવવા માટે સાચવી રાખ. સીટ્રોનનો માંડ એક ઘરાક મળ્યો હતો એ પણ ગયો.’

‘યાર મનોજ, મને એક વાત સમજાતી નથી.’ વિવેકે થોડી ગંભીરતા ધારણ કરી : ‘અગાઉ મેં તને ક્યારેય કોઈની કાર વેચવા માટે આટલો તલપાપડ જોયો નથી. ગરજ હોય તો લઈ જાય એવી ખુમારીથી જ તું હંમેશાં વાત કરે છે... તેમાં આ સીટ્રોન જેવી કારના એકને બદલે હજાર ઘરાક મળી રહે એમ છે, તો પછી આટલો બધો ધૂંઆપૂંઆ શું કામ થાય છે ?’

ત્યારે મનોજ ચશમાં પાછળની આંખના ડોળા કાઢીને તેની સામે જોઈ રહ્યો : ‘સાલા, તું વીમાનો ધંધો કરે છે અને મોટરકારની માર્કેટ મને સમજાવે છે ! આવી સીટ્રોન મુંબઈમાં માત્ર ત્રણ કે ચાર છે, એના મોં-માગ્યા દામ મળે એમ છે, પણ આ ધોળી બલા છાપે ચડી ચૂકી છે ! અપશુકનિયાળ તરીકે બધે વગોવાઈ ગઈ છે !’

સાંભળીને વિવેક તુચ્છકારભર્યું હસ્યો : ‘આવી સરસ કારને અપશુકનિયાળ કહેનારને હું બેવકૂફ કહું છું... અરે, આ તો લકી છે, લકી ! મારી પાસે એક રાત રહી ત્યાં સવારના પહોરમાં પાંચ લાખ રૂપિયાનો મને વીમો મળ્યો. એટલે તો અહીં આવતાં મોડું થયું.’

‘તને લકી લાગતી હોય તો તું જ ખરીદી લે ને ! મારે લપ ટળે.’
‘ખરીદી લેવાનું નક્કી કરીને જ આવ્યો છું.’ વિવેકે ધડાકો કર્યો : ‘બોલ, મારી ફિયાટની ઉપર વધારાના કેટલા આપવાના ?’

મનોજ ધારદાર નજરે તેને જોઈ રહ્યો, પછી ગુસ્સામાં હોઠ ભીડીને કહ્યું : ‘તને તો કોઈ કાળે આ કાર વેચું નહીં... મારે જિંદગીભર પસ્તાવાનો વખત આવે.’

‘પણ એવું તે શું કારણ છે, મનોજ ! તું મારાથી કંઈક છુપાવે છે.’

‘તને કહેવાનો કોઈ અર્થ નથી, કારણ કે તું એવા બધામાં માનતો નથી.’

હવે વિવેકની જિજ્ઞાસા જોર કરી ઊઠી : ‘કહી તો જો, કદાચ માનું પણ ખરો.’

‘કાલે જ તો કહ્યું હતું કે અમારો ફર્નાન્ડીઝ ભૂત જોઈને ભડકી ગયો, મરતો-મરતો માંડ બચ્યો.’

‘પણ ફર્નાન્ડીઝે જોયેલા ભૂતને આ કાર સાથે શું લેવા-દેવા ?’

‘એ જ કારમાં એણે ભૂત જોયું હતું !’ મનોજનો અવાજ ધ્રૂજવા લાગ્યો : ‘કાલે તું સીટ્રોન લઈને ગયો ત્યાર પછી મને ચોકીદારે જાણ કરી કે આ ધોળી બલામાં રાતે ભૂત બેસવા આવે છે !’

સાંભળીને વિવેક ટટ્ટાર થઈ ગયો, પણ ભીતરનો ભય ઉઘાડો ન પડી જાય એટલી સાવચેતી રાખી : ‘મનોજ, તારે એને પૂછવું તો હતું કે એ ભૂત કેવું દેખાય છે ?’

‘ચોકીદારે ક્યાં જોયું હતું... પણ જેણે જોયું એ ફર્નાન્ડીઝને હું સવારે પૂછી આવ્યો.’

‘પૂછી આવ્યો ?’ વિવેકની ગરદન ઝાટકા સાથે ટટ્ટાર થઈ : ‘શું કહ્યું ફર્નાન્ડીઝે ?’

જવાબ ટાળવા માગતો હોય તેમ મનોજે કિંગસાઈઝ સિગારેટ સળગાવવા માંડી. ખરેખર તો એ નર્વસ થઈ ગયો હતો. પણ વિવેકે માન્યું કે એ પોતાને ટટ્ટાવે છે એટલે તેણે જ ધડાકો કર્યો :

‘તારા ફર્નાન્ડીઝે જોયેલું પ્રેત સ્ત્રીનું હતું ?’

સાંભળીને મનોજનો શ્વાસ રૂંધાઈ ગયો, સિગારેટનો ધુમાડો ગળામાં અટવાઈ ગયો. ગળું ખીંખારીને એ કંઈ પૂછવા જાય તે પહેલાં વિવેક બીજો આંચકો આપ્યો :

‘એ સ્ત્રીએ સફેદ કપડાં પહેર્યા હતાં ? કપાળે મોટો ચાંદલો કર્યો હતો ? દેખાવમાં અત્યંત સુંદર હતી ?’

‘વિવેક !’ મનોજે ત્રાડ નાખી - જાણે એ આગળ સાંભળવા માગતો ન હોય તેમ આડો હાથ ધરી દીધો.

‘શરૂ કર્યું છે તો પૂરું સાંભળી લે, મનોજ !’ વિવેક જુસ્સાભર બોલી ગયો : ‘જો તારા ફર્નાન્ડીઝે આવી જ સ્ત્રીને જોઈ હોય તો મેં પણ ગઈ રાતે એને જોઈ હતી.’

‘તે ?’ મનોજ થરથર ધ્રૂજવા લાગ્યો.

‘હા, મેં એને વ્હાઈટ સીટ્રોનમાં લિફ્ટ આપીને બેસાડી હતી. પણ થોડે આગળ ગયા પછી એ અચાનક બંધ કારમાંથી અદૃશ્ય થઈ ગઈ.’

‘કેવી રીતે ?’ મનોજ સાંભળવાનું સહી શકતો નહોતો છતાં પૂછ્યા વગર રહી શકતો નહોતો : ‘ક્યાં અદૃશ્ય થઈ ગઈ ?’

‘એ તો ખબર નથી, પણ જતાં તેની નિશાની કારમાં મૂકતી ગઈ હતી.’

‘કેવી નિશાની ?’

‘તેના નામનું વિઝિટિંગ કાર્ડ.’ કહીને વિવેકે ઘૂંટાતા શ્વાસે ઉમેર્યું : ‘શ્રીમતી સુરેખા દીવાનનું નામ એ કાર્ડમાં છપાયેલું હતું.’

ઝાટકો લાગ્યો હોય તેમ મનોજ ખુરશીમાંથી ઊભો થઈ ગયો. તેને હેબતાઈ ગયેલો જોઈને વિવેક પણ ચોંક્યો :

‘તું એને ઓળખે છે, મનોજ ?’

‘હા...હા...હા !’ છાતીમાં શ્વાસ ભરાવા લાગ્યો હોય તેમ એ હાંફતો-હાંફતો માંડ બોલી શક્યો : ‘વિવેક, આ ધોળી બલા, આ સીટ્રોન કાર... સુરેખા દીવાનની જ છે !’

‘હૈં !’ આંચકો ખાવાનો હવે વિવેકને વારો હતો : ‘એટલે કે એની જ કારમાં એણે લિફ્ટ માગી ?’

‘એણે નહીં, એના પ્રેતે !’ મનોજ રૂંધાતા શ્વાસે બોલી ગયો : ‘સુરેખા દીવાનને એ જ કાર ચલાવતાં અકસ્માત નડ્યો હતો - જીવલેણ અકસ્માત !’

‘ક્યારે ?’

‘વરસ ઉપર થઈ ગયું.’

‘કેટલા વાગ્યે ?’

‘મધરાતે એકાદ વાગ્યા પછી.’

વિવેક હોઠ ભીડીને થોડી વાર તેની સામે જોઈ રહ્યો : ‘મનોજ, ગઈ રાતે તેણે, એટલે કે એના પ્રેતે બરોબર એક ને વીસે મારી પાસે લિફ્ટ માગી હતી... પ્રભાદેવીની પાસે, સિદ્ધિવિનાયક મંદિરની સામે.’

‘અને સુરેખાદેવીનો મોટર અકસ્માત પણ એ જ સ્થળે થયો હતો... પ્રભાદેવીની પાસે, સિદ્ધિવિનાયક મંદિરની સામે !’

ત્યારે બંને એકબીજાને જોતા ખામોશ બની ગયા. થોડી વાર સુધી સન્નાટો છવાઈ રહ્યો. આખરે વિવેકે જ પહેલ કરવી પડી. પોતાની જાતને કહેતો હોય તેમ એ બબડ્યો :

‘આજ લગી હું પ્રેતમાં ન માનતો. હવે માનું છું કે નહીં એની તો ખબર નથી, પણ નથી માનતો એમ તો નહીં જ કહી શકું, કારણ કે મેં સગી આંખે પ્રેતને નજીકથી નિહાળ્યું છે. કારના મિરરમાંથી ધારીધારીને એને નીરખ્યું છે... છતાં એક વાત તો હું હરગિજ નહીં માનું કે કોઈનું પ્રેત વિઝિટિંગ કાર્ડ સાથે લઈને ફરતું હોય ! ના, એની પાછળ જરૂર કોઈ ભેદ છે. આપણે એનો તાગ લેવો જોઈએ, મનોજ !’

પણ ત્યાં સુધીમાં મનોજ પોતાની ખુરશી પર ગોઠવાઈને ધ્રૂજતી આંગળીએ ટેલિફોનનું ડાયલ ધુમાવતો હતો.

‘અત્યારે આવી ઘડીએ કોને ફોન જોડે છે ?’

પણ મનોજ તો એકાગ્ર ચિત્તે સામે વાગતી ઘંટડી સાંભળતો રિસીવર ઊંચકાવાની રાહ જોતો હતો. સામેથી ‘હલ્લો’ સંભળાયું એટલે અધીરાઈભરે બોલી ઊઠ્યો :

‘જરા દીવાનસાહેબને ફોન આપજો ને, હું સન મોટર ગેરેજમાંથી વાત કરું છું.’

સાંભળતાં જ વિવેક તેના તરફ ધસી ગયો : 'એમને તું શું કહેવા માગે છે ?'
'એ જ કે મારાથી તમારી સીટ્રોન વેચાશે નહીં, હમણાં ને હમણાં તમારા ડ્રાઇવરને મોકલી કાર પાછી મંગાવી લો.'

'નહીં, મનોજ, એ નહીં બને !' કહેતાં વિવેકે તેના હાથમાંથી રિસીવર છીનવી લીધું. સામેથી 'હલ્લો'ના સાદ બંનેને સંભળાયા એટલે વિવેકે પોતાના કાન પર રિસીવર ગોઠવી, એવા ટેન્શન વચ્ચે પણ અવાજ બદલવાની હેયાસૂઝ વાપરીને કહેવા માંડ્યું :
'શેઠસાહેબ, હું મનોજભાઈનો માણસ બોલું છું. આપની સીટ્રોન કારના કલાયન્ટને મનોજભાઈ ગાડી દેખાડી રહ્યા છે. સોદો પાકો થઈ ગયો છે. આપને એટલું જ પૂછવા માટે ફોન જોડ્યો કે ચેક કોના નામનો લખવાનો છે ?'

'સુરેખા ચેરિટી ટ્રસ્ટના નામનો.' સામેથી દુર્લભજી દીવાનનો ભરાવદાર અવાજ સંભળાયો : 'એ ટ્રસ્ટની પેઢી પર જ પહોંચતો કરી દેવાનું મનોજભાઈને કહેજો.'

'ભલે, સાહેબ !' કહીને વિવેકે રિસીવર ઠેકાણા પર મૂકી દીધું. ઊંડો શ્વાસ લઈને તેણે મનોજ સામે જોયું તો એની આંખોમાં રોષ ભભૂકી ઊઠ્યો હતો :

'તેં આ શું માંડ્યું છે, વિવેક ? ઝેરનાં અને પ્રેતનાં પારખાં ન હોય, દોસ્ત !'

'એક સંન્યાસીના પુત્રને પ્રેતનો ભય કે આભડછેડ ન હોય, મનોજ !' કહેતાં વિવેકે બારણા તરફ પગ ઉપાડ્યા : 'હવે તારે મારી ફિયાટ વેચી નાખવાની રહેશે. સીટ્રોન કાર હું લેતો જાઉં છું. કાલે આવીને ચેક આપી જઈશ... ગૂડ બાય !'

કહીને તેણે કેબિનનો દરવાજો ઉઘાડી, મનોજ સામે નજર નાખીને ઉમેર્યું : 'ત્યાર, મને ગૂડ લક તો કહે !'

પણ હેબતાઈ ગયેલા મનોજના હોઠ ઊઘડ્યા નહીં.

ત્રણ

માણસને પહેલાં જિજ્ઞાસા જાગે પછી જિજ્ઞાસાને ઘૂંટવા લાગે ત્યારે એની જિજ્ઞાસા ઘેલછામાં પલટાઈ જાય. મોટર-અકસ્માતમાં મૃત્યુ પામેલી સુરેખા દીવાનનું પ્રેત વિવેક સંન્યાસીની ઘેલછા બની ગયું, ભૂત-પ્રેતમાં નહીં માનનારો વિવેક સુરેખા દીવાનના પ્રેતની બીજી મુલાકાત માટે બાવરો બની ગયો.

સીટ્રોન કાર ખરીદી લેવાનું નક્કી કરીને મંગળવારે બપોરે મનોજના મોટર ગેરેજથી એ ઓફિસે તો ગયો, પણ કામમાં તેનું ચિત્ત ચોટ્યું નહોતું. ગમે તેમ સાંજ પાડી દીધા પછી એ મધરાતની રાહ જોતો કારમાં ઘૂમતો રહ્યો. કોઈને મળવાનું કે ઓળખીતા સાથે વાતચીત કરવાનું એ ટાળતો હોય તેમ એણે એકલા જ રખડ્યા કર્યું. પોતાની બેચેની બીજું કોઈ કળી જાય એવું થવા દેવું નહોતું. ભૂલેચૂકેય કોઈને આ રહસ્યમય ઘટના કહી દેવી નહોતી. મૂલ્યવાન ખજાનો હાથ કરવાનો હોય તેમ આ ભેદ પોતે એકલો જ પામી લેવા માગતો હતો.

હંમેશાં સમયની તાણ રહેતી હોય એવા માણસનેય ક્યારેક વખત કેમ વિતાવવો એની તાણ મગજ પર વરતાય છે. રખડીરખડીને માંડ રાતના નવ વગાડ્યા પછી વિવેક કંટાળીને થિયેટરમાં છેલ્લો શો જોવા બેસી ગયો હતો. વિદેશી ફિલ્મ રસ પડે એવી હતી. તેની હીરોઈનને જોતાં લીઝ યાદ આવી જતી હતી. છતાં વિવેક વચ્ચેવચ્ચે વિચારમાં અટવાઈને ફિલ્મનાં દશ્યોથી અલિપ્ત બની જતો.

શો પૂરો થયો ત્યારે પૂરા બાર પણ વાગ્યા નહોતા. તેને થયું કે બીજો અર્ધો-પોણો કલાક ક્યાં વિતાવવો ? કાર સ્ટાર્ટ કરીને ધીમી ગતિએ મરિન ડ્રાઈવ તરફ લીધી. પોતાની ડાબી બાજુએ દરિયો ભરતીની ગર્જના કરતો હતો, છતાં તેનું ધ્યાન તો જમણી બાજુએ, બધાં જ મકાનો વચ્ચે જુદા તરી આવતા 'દીવાનસદન' પર જ ચોટેલું રહ્યું. તેની સામે પહોંચીને વિવેક કાર થોભાવી. કુતૂહલ ખાતર જોયું તો પાંચમા માળે બેએક ઝાંખા દીવા બળતા હતા. એ સિવાય બધું જ સૂમસામ હતું. બપોરે પોતે જેને જોઈ હતી એ સુપ્રિયાનો ચહેરો નજર સામે તરવરી ઊઠતાંની સાથે જ તેના મગજ પર સુરેખાનું ભૂત સવાર થઈ ગયું હોય તેમ અધીરાઈભેર તેણે કારને ભગાવી હતી.

પણ પ્રભાટેવી પહોંચ્યો ત્યારે સાડાબાર પણ વાગ્યા નહોતા. આગલી રાતની જેમ રસ્તો નિર્જન નહોતો. સામેના સિદ્ધિવિનાયક મંદિર પાસે લોકોની હિલચાલ જોઈ ત્યારે

ખ્યાલ આવ્યો કે આજે સિદ્ધિવિનાયકનો વાર છે અને મંગળવારે મોડે સુધી ભાવિકો દર્શન માટે લાઇન લગાવતા હોય છે. શ્રીફળ-ફૂલ વેચનારા છેક એક વાગ્યે પરવારતા હોય છે.

પહેલાં તો વિચાર્યું કે આજ ને આજ ગઈ કાલનો અનુભવ દોહરાવવાની શું ઉતાવળ છે ? ઘર તરફ આગળ વધી જવાનો મનસૂબો ઘડતો હતો, પણ મન માન્યું નહીં : આજેય સવા વાગ્યે સુરેખા દીવાન અહીં લિફ્ટ માટે સીટ્રોન કારની રાહ જોતી ઊભી હોય અને હું ઘેર ચાલ્યો જાઉં એ કેવું અજુગતું કહેવાય ? જાણે કોઈને એપોઈન્ટમેન્ટ આપીને અધરસ્તે રાહ જોવડાવતા રહેવા જેવું બેહુદું લાગ્યું : બનવાજોગ છે કે સુરેખાનું પ્રેત મને કંઈક કહેવા માગતું હોય... મૃત્યુ વખતે માણસની એકાદ અધૂરી રહી જાય તો એના જીવને ગતિ થતી નથી, એટલે જ એ પ્રેત ઘઈને ભટકે છે એવું કહેવાય છે અને આ સુરેખાનું મૃત્યુ તો મોટર-અકસ્માતમાં સાવ અણધાર્યું થયું. જરૂર એ સિવાય એના આત્માનો પ્રેતયોનિમાંથી છુટકારો પણ નહીં થાય !

ગઈ કાલ સુધી ભૂત-પ્રેતની વાતને હસી કાઢનારા વિવેકને ઘેલછાએ એટલી હદે બહેકાવી દીધો હતો કે સવા વાગ્યા સુધી રાહ જોવાની જીદ એ છોડી શક્યો નહોતો. નિશાચરની જેમ બીજો અર્ધો-પોણો કલાક આમતેમ રખડ્યા કરીને બરાબર સવા વાગ્યે એ આગલી રાતની જેમ જ એના ઠેકાણા પર આવી પહોંચેલો. સફેદ વસ્ત્રોમાં ઊભેલી આકૃતિ જોવા માટે તેની આંખો તલપાપડ બની ગઈ હતી, હૃદયનાં ધબકારા વધી ગયા હતા, બંને હથેલીઓ પસીનાથી ભીની થવા માંડી હતી... પણ બત્તીના થાંભલા નીચે ફૂટપાથ પર કોઈ ઊભું નહોતું !

કારને પાર્ક કરેલી રાખીને ધડકતા હૃદયે તેણે રાહ જોયા કરી હતી. ગમે ત્યારે સફેદ વસ્ત્રવાળી આકૃતિ પ્રગટ થશે એવી ઉત્કંઠા અને ઉચાટમાં વારેવારે બત્તીના થાંભલા તરફ જોયા કર્યું હતું. પાંચ, દસ, પંદર મિનિટ વિતાવ્યા પછી કાંઈ દેખાયું નહીં ત્યારે પ્રિયજનનો મેળાપ ચૂકી ગયા જેવી નિરાશા તેને ઘેરી વળી હતી. નિસાસો નાખીને તેણે કાર તો સ્ટાર્ટ કરી, પણ જતાં-જતાં બત્તીના થાંભલા તરફ જોઈને એ બબડ્યો હતો : શ્રીમતી સુરેખા દીવાન, આજે મુલાકાત ન થઈ. કાંઈ વાંધો નહીં. હું ફરી કાલે આવીશ. કાલે મેળાપ નહીં થાય તો પરમ દિવસે... પણ આ રહસ્યનો તાગ લીધા વિના હું જંપવાનો નથી !

પરંતુ પાંચમી રાતના અજંપા અને ઉજાગરાએ વિવેકને ડગાવી દીધો. રોજ મધરાત સુધી જ્યાંત્યાં ભટક્યા કરવું, સવા વાગે એટલે ઠેકાણા પર પહોંચી જવું, મેળાપના વલોપાતમાં પંદર-વીસ મિનિટ તરફડ્યા કરવું અને છેવટે નિસાસો નાખીને ચાલ્યા જવું... ઘેર મોડા પહોંચવા માટે રોજરોજ માને બહાનાં બતાવ્યા કરવાનાં, બાકીની રાત અર્ધા જાગતાં-અર્ધા ઊંઘતાં વિતાવી દેવાની અને સવાર થાય એટલે ફરી રાત પડવાની રાહ જોયા કરવાની !

તંગ આવી ગયો વિવેક... તેણે પોતાની જાત પર રોષ ઠાલવ્યો : શું કામ આવા વાહિયાત વહેમમાં અટવાયો ? શું કામ આ સીટ્રોન કારના ચક્કરમાં ફસાયો ? હું જેને ભેદ માનું છું એ મનનો ભ્રમ પણ હોય. પ્રેત-પ્રેત જેવું દુનિયામાં કાંઈ છે જ નહીં. જેનું અસ્તિત્વ નથી એને હું ઝંખું છું, એને મળવા તલસું છું, એને ખાતર આવો અજંપો વેઠું છું ! વિવેક

સંન્યાસી, આ રવાડે ચડીને તું પોતે જ જીવતા-જાગતા ભૂત જેવો થઈ જઈશ ! છોડી દે આ લપ ! લીસરી જા સુરેખા દીવાનને... એની સાથે તારે શું લાગેવળગે ?

અને શનિવારની રાતે એ માંડ જંપીને ઊંઘી શક્યો. ત્યાં સવારે ફોન રણકી ઊઠ્યો : 'ગૂડ મોર્નિંગ, મિસ્ટર સંન્યાસી !'

અવાજ સાંભળતાં જ વિવેકના શરીરમાં સ્ફૂર્તિ સળવળી ઊઠી : 'કોણ, મિસ લીઝા ?'

'બહુ જલદી ઓળખી ગયા કે ?' લીઝાએ લહેકાથી કહ્યું એ વિવેકને બહુ મીઠું લાગ્યું : 'મને તો એમ કે તમે...' કહેતાં એ અટક્યો. 'તમે મને ભૂલી ગયાં' એમ બોલવાનું સુધારી લીધું : 'આટલા દિવસ ફોન નહીં કર્યો એટલે કદાચ મારું કાર્ડ ખોવાઈ ગયું હશે.'

'કાર્ડ તો બહુ સાચવીને રાખ્યું છે, પણ મળવા માટે હું રવિવારની રાહ જોતી હતી.' લીઝાના આ શબ્દો પર ઝણઝણાટી અનુભવતા વિવેકે તેને બોલવા દીધી : 'હું તમારી બહુ નજીકથી બોલું છું.'

'નજીકથી' શબ્દ પર લીઝાએ ભાર મૂક્યો હતો કે પોતે એવું માની લીધું એ સમજાયું નહીં : 'નજીકથી એટલે !'

'સન એન્ડ સેન્ડ હોટેલમાંથી.'

'તમે ત્યાં રહો છો ?' વિવેકની અધીરાઈ ઊછળી પડી : 'એ તો મારા ઘરની સાવ નજીક છે.'

'હું અહીં રહેતી નથી, જસ્ટ ફરવા નીકળી પડી.' કહીને લીઝાએ ઉમેર્યું : 'તમને મળવું હતું ને, એટલે આ તરફ આવી ચડી.'

વિવેક પૂછવા જતો હતો : હોટેલ પર તમને લેવા આવું ? પણ તરત જ તેનો હાથ ગાલ પર ફર્યો. દાઢી વધી ગઈ હતી. એ કદાચ કહે કે આવી પહોંચો, તો શેવ કરવા જેટલોય સમય નહીં રહે.

'મિસ્ટર સંન્યાસી, મને ઘેર આવવાનું કહેતાં તમે ઉલ્લસનમાં પડી ગયા કે ?' એ એટલું નિખાલસપણે બોલી ગઈ કે વિવેક ખચકાયો : 'નહીં-નહીં, એવું નથી. યુ આર મોસ્ટ વેલકમ.'

'થેન્ક્સ ! મારા કામસર મળવું છે એટલે મારે જ તમારી પાસે આવવું જોઈએ, પણ... ઈફ યુ ડોન્ટ માઈન્ડ, અહીં હોટેલમાં નિરાંતે મળાશે. બોલો, આવો છો ને ?'

'હમણાં જ આવું છું.' વિવેકને ઉતાવળે કહી દીધા પછી ખ્યાલ આવ્યો કે તૈયાર થઈને જવામાં થોડી વાર તો લાગવાની : 'મિસ લીઝા, તમે અર્ધો કલાક વેઈટ કરી શકો એમ છો ?'

'ટેઈક યોર ઓન ટાઇમ.' લીઝાએ ધરપત આપી : 'હું બહુ નિરાંતમાં છું, સ્વીમિંગ પુલ પાસે રાહ જોઉં છું.'

રિસીવર મુકાઈ ગયા પછી વિવેક દસ-પંદર સેકન્ડ ફોન પાસે સજ્જડ થઈ ગયો. લીઝા સાવ નજીક આવી ગયાના ખ્યાલથી તેનામાં ચેતન ઊભરાઈ આવ્યું. ઝડપથી શેવ કરવામાં ગાલ પર બ્લેડનો એક છરકો પણ થઈ ગયો. નાહતાં-નાહતાં શું કપડાં પહેરવાં

એ વિચારી લીધું અને અર્ધા કલાકને બદલે પચીસ મિનિટમાં એ સન એન્ડ સેન્ડ હોટેલ પર પહોંચી ગયો.

રેશમી ઝલ્મો અને પાયજામો પોતાનો સન્ડે ડ્રેસ હતો. લીઝને એ જ પોશાક ગમશે એવું તેણે ધારી લીધેલું : માતૃભાષા વિદેશી હોવા છતાં એને ગુજરાતી બોલવું ગમે છે, તો પછી આપણો અસલી પોશાક પણ તેને ગમવો જોઈએ.

હોટેલની પછવાડે સ્વીમિંગ પુલ પર પહોંચીને તેણે લીઝને શોધવા નજર દોડાવી. હોજની આસપાસ બે-ત્રણ આરામખુરશી પર ગોરી સ્ત્રીઓ માત્ર નાહવાનાં કોસ્ટ્યૂમ પહેરીને ઉઘાડા શરીરને સૂરજના તાપમાં શેકતી પડી હતી, પાંચ-સાત સ્ત્રી-પુરુષો હોજમાં તરતાં હતાં, બીજી બાજુ કેટલાંક ટેબલ પર બ્રેકફાસ્ટ લેનારાં બેઠાં હતાં, પણ તેમાં લીઝ ક્યાંય દેખાઈ નહીં.

પોતે સમયસર આવ્યો હતો છતાં...

‘વિવેક !’

ઉખાભર્યા સાદે જાણે તેને ચોંકાવી દીધો. ડોક ફેરવીને જોયું તો લીઝ હોજમાં તરતી તેના તરફ હાથ ઊંચો કરી રહી હતી. તેણે સામો હાથ ઊંચો કર્યો. માછલીની સ્ફૂર્તિથી તરતી-તરતી લીઝ હોજના કિનારા તરફ આવવા લાગી. વિવેકના પગ પણ આપોઆપ તેના તરફ સરકતા ગયા.

‘મને થયું કે તમે આવી પહોંચો ત્યાં સુધીમાં થોડી ફેશ થઈ જાઉં.’ કહેતી લીઝ સ્વીમિંગ પુલની લોખંડની સીડી ચડવા લાગી ત્યારે વિવેકની નજર તેના ગોરા બદન પર સરકવા માંડી. લીઝએ કમર અને છાતી પર ટુ પીસ કોસ્ટ્યૂમ પહેર્યું હતું. એ સિવાયની તેની ઉઘાડી કાયા કોઈને પણ બે ઘડી જોતા જ રહેવા માટે લલચાવે એવી સપ્રમાણ હતી. ભૂખરા વાળ પરથી દડી જતાં પાણીનાં ટીપાં, આસમાની ઝાંચવાળી આંખો, ભીંજવાને કારણે વધુ મોહક લાગતા પાતળા હોઠ અને...

‘તમે મને આ રીતે જોવાનું ધાર્યું નહીં હોય.’

લીઝએ થોડે દૂર ખુરશી પરથી ટુવાલ લઈને હસતાં-હસતાં કહ્યું ત્યારે વિવેક સહેજ છોભીલો પડી ગયો. પોતે એને બહુ બારીકાઈથી અવલોકી લીધાની ચોરી પકડાઈ ગઈ હોય તેમ થોડી વાર આડું જોઈ લીધું.

‘આપણે અહીં જ બેસીએ તો ?’ નજીકના ટેબલ સામે નેતરની ખુરસી ખેંચતાં એણે પ્રસ્તાવ મૂક્યો : ‘અમને ગોરી ચામડીવાળાંને સૂરજના તાપનું બહુ ઘેલું હોય છે એટલે વાતો કરતાં-કરતાં મારે સનબાથ પણ લેવાઈ જશે.’

સામે બેઠક લેતાં વિવેકથી ફરી એક વાર તેની ગોરી કાયા પર નજર મંડાઈ ગઈ. આમ ઉઘાડા ડિલે એ વાતો કરવા બેસશે એવું તેણે ધાર્યું નહોતું. હવે પોતે નજર પર લગામ રાખવી પડશે.

‘તમને શું ફાવશે - બીઅર કે બીજું કંઈ ?’

લીઝના સંકેતથી ઓર્ડર લેવા આવેલા વેઈટરને સૂચના આપતાં પહેલાં વિવેકને પૂછ્યું : ‘મને પોતાને બીઅર માફક આવે છે, તમને પણ...’

‘નહીં, હું કોફી જ પીશ.’

સાંભળીને લીઝ મલકી : ‘મને હતું જ કે તમે હાર્ડ ડ્રિંક્સ નહિ જ લેતા હો.’ કહીને વેઈટરને સૂચના આપી રવાના કર્યો.

વિવેક વિચારમાં પડી ગયો : હું બીઅર-વિસ્કી લેતો નથી એવું લીઝએ કેમ માની લીધું હશે ? કદાચ મોહિની સિંહાની પાર્ટીમાં એણે મને માત્ર જ્યૂસ પીતો જોયો હશે તેના પરથી ખ્યાલ આવી ગયો હશે. એથી વિશેષ મારા વિષે એ કંઈ જાણતી હોય એમ માની લેવાની જરૂર નથી. પણ એને મારું શું કામ પડ્યું હશે ?

વિવેકની તાલાવેલી તીવ્ર બની ગઈ હતી અને લીઝ એવી નિરાંતથી બેઠી હતી કે જાણે ગપ્પાં મારવા ભેગાં થયાં હોય. વિવેકે અધીરાઈ સંતાડવા માટે દૂર ઊછળતાં દરિયાનાં મોજાં અને નજીક જૂલતાં નાળિયેરનાં વૃક્ષોનું નિરીક્ષણ કરવા માંડ્યું. લીઝ પોતાને વિના-સંકોચે નિહાળી રહી છે એ જાણીને વિવેકનો સંકોચ વધી ગયો. તેને થયું કે જલદી વાતચીત શરૂ થાય તો ક્ષોભ ખંખેરાઈ જાય.

વેઈટર આવીને બીઅર તથા કોફી સર્વ કરી ગયો ત્યાં સુધી લીઝએ બોલવાની શરૂઆત ન કરી. કદાચ એ પણ કંઈક ગડમથલમાં હશે એમ વિવેકે માન્યું.

‘આટલા ટૂંકા પરિચયમાં કોઈ પર્સનલ વાત પૂછવાનું યોગ્ય તો ન ગણાય, મિસ્ટર સંન્યાસી, પણ મારે તમને એવું જ કંઈક પૂછવું છે.’

લીઝએ વિવેક માટે કોફીનો કપ ભરતાં શરૂઆત કરી ત્યારે એ ચમક્યો : ‘મારી પર્સનલ વાત ? મિસ લીઝ, એમાં જાણવા જેવું કે છુપાવવા જેવું કંઈ જ નથી.’

‘જાણવા જેવું જરૂર છે.’ લીઝએ બીઅરના પેગમાંથી એક ઘૂંટડો ભરી લઈને ઉમેર્યું : ‘તમારી સંન્યાસી અટક !’

‘ઓહ !’ વિવેકના હોઠ સુધી પહોંચેલો કોફીનો કપ ત્યાં જ અટકી ગયો. બહુ ચગાવેલો પતંગ અચાનક કપાઈ ગયો હોય એવો આંચકો તેણે અનુભવ્યો : મારી સંન્યાસી અટકે આ છોકરીમાં કુતૂહલ જગાડ્યું, એટલા ખાતર એણે મને અહીં મળવા બોલાવ્યો. એટલું તો એ ત્યાં પણ મને પૂછી શકી હોત.

કડવો ઘૂંટડો ગળે ઉતારવા માટે તેણે કોફીનો કપ હોઠ સુધી લીધો. પોતાની અટક માટે આવું કુતૂહલ તો અનેકને જાગતું રહે છે. આ સવાલનો જવાબ અગાઉ ઘણાને પોતે આપી ચૂક્યો છે.

‘મારી સંન્યાસી અટક તો...’

‘તમારા પિતાને કારણે પડી.’ લીઝએ અર્ધથી જ તેનું વાક્ય પૂરું કરી નાખ્યું ત્યારે એ ચમક્યો :

‘તમને એ કોણે કહ્યું ?’

‘મેં મોહિનીદેવી પાસેથી એ જાણી લીધું.’

‘તો પછી...’ બોલતો વિવેક અટક્યો.

‘તો પછી મારે શું જાણવું છે એમ જ પૂછો છો ને, વિવેક ?’

‘હા, કદાચ તમને એ જાણવાની ઉત્કંઠા હશે કે મારા પિતા સંન્યાસી કેમ થયા.’

ક્યારે થયા...’ બોલતો-બોલતો વિવેક વિચારમાં ખોવાઈ ગયો. આ અંગત વાત ઉખેળતાં તેને સંકોચ થતો હતો તેમ કહેવાની ઇચ્છા પણ જોર કરતી હતી. તેણે ઝડપથી કોફીનો કપ પૂરો કર્યો. લીઝા સાંભળવાની ઉત્કંઠા સાથે તેને એકીટશે નીરખી રહી હતી.

‘અઢાર વર્ષનો એક યુવાન કોઈ સાધુની સાથે ઘેરથી નાસી જાય છે. તેની શોધ શરૂ થાય છે. ચાર-છ મહિને ઘરવાળાંને એનો પત્તો લાગે છે. તેને બળજબરીથી પાછો લઈ આવે છે. ઇચ્છા ન હોવા છતાં વડીલો એક કન્યા સાથે તેની સગાઈ કરી નાખે છે. લગ્ન કરી નાખીશું એટલે છોકરો ખીલે બંધાઈ જશે એવી બધાંની ગણતરી હતી. પણ તે પહેલાં તો એ હાથતાળી દઈને છટકી ગયો. જતાં-જતાં એક પત્ર લખતો ગયો : હવે મને સંસારમાં પાછો લાવવાનો પ્રયાસ કરશો તો હું ગંગામાં સમાધિ લઈ લઈશ... એ પત્ર વાંચીને તેના પિતાનું હૃદય બંધ પડી ગયું. મા વિધવા થઈ અને વેવિશાળ કરેલી કન્યા અવિવાહિત રહી.’

આટલું કહીને વિવેક શ્વાસ ખાવા રોકાયો. લીઝાએ બીઅરનો અર્ધો મગ એકીસાથે ગટગટાવી જઈને ફરી પાછો ભર્યો : ‘પછી ?’

‘ચાર વર્ષ વીતી ગયાં. મા એકના એક પુત્રના વિયોગમાં ઝૂરતી રહી. વાગ્દત્તા કન્યા બીજા કોઈ સાથે ન પરણવાની જીદ પકડીને રાહ જોતી રહી. ગામના કોઈ ચારધામની જાત્રા કરીને આવતા ત્યારે માને ખબર આપતા કે તમારો નરહરિ તો હવે પાકો સંન્યાસી થઈ ગયો છે. ગુરુની એમના પર બહુ કૃપા છે. હવે એના પાછા ફરવાની આશા છોડી દો...’

પણ ન તો માએ આશા છોડી કે ન ભાવિ પત્નીએ જીદ છોડી ! કાકા-બાપાના આખા કુટુંબમાં કોઈનો વંશવેલો વધ્યો નહોતો. બધાંની મીટ નરહરિ પર મંડાઈ હતી. વંશને આગળ વધારવા ખાતર પણ એ ઘર માંડવા તૈયાર થાય તો એને હંમેશને માટે સંસારમાં બાંધી નહીં રાખવા બધાં સંમત થતાં હતાં. પેલી વાગ્દત્તા કન્યાસહિત આખા કુટુંબે હપીકેશની જાત્રા કરી. નરહરિના ગુરુને વિકટ સંજોગો સમજાવ્યા. માએ આર્કંદ કર્યું, કન્યાએ આંસુ સાર્યાં, ત્યારે ગુરુજી થોડા પીગળ્યા. શિષ્યને સંસારમાં પાછો મોકલવા તૈયાર તો થયા પણ એક વાત એમને ગળે ઊતરી નહોતી : નરહરિ સંસાર માંડે, કુળનો વેલો પાંગરે અને પછી સંસાર ત્યજી દેવા તૈયાર થાય, તો તમારામાંથી કોઈ આ જ રીતે કલ્યાંત કરીને તેને હંમેશને માટે સંસારમાં જકડી નહીં લો એની ખાતરી શું ?

એની ખાતરી કોણ આપી શકે ? બે, પાંચ, સાત વર્ષ માયા બંધાઈ ગયા પછી પત્ની એના પતિને, પોતાના સંતાનના પિતાને કઈ રીતે સંસાર છોડી જવા દે ! આ એક જ વાત પર બધાંએ ખાલી હાથે પાછા ફરી જવા વિચાર્યું. ત્યાં પેલી કન્યાએ પોતાનો સંકલ્પ જાહેર કર્યો : જે સૌભાગ્ય પામવા માટે હું પાંચ વર્ષથી તપ કરતી બેઠી છું એ સૌભાગ્યના સોગંદ લઈને કહું છું કે એમને હું સંસારની માયામાં જકડી નહીં રાખું. એમના કુટુંબનો કુળદીપક પ્રગટે, એ સાજો-નરવો ઊછરે એટલે બસ. ત્યાર પછી એમની મરજી પડે ત્યારે સંસાર ત્યજીને ભલે ચાલ્યા જાય, હું એમને હસતા મુખે વિદાય આપીશ.’

‘એ સ્ત્રીએ આવો સંકલ્પ કર્યો ?’ લીઝા વચ્ચે પૂછ્યા વિના રહી ન શકી : ‘આટલો બધો આત્મવિશ્વાસ ?’

‘હા, એ સ્ત્રીએ એટલે કે મારી માતાએ આ સંકલ્પને સાચો પણ કરી દેખાડ્યો.’ વિવેકના અવાજમાં પહેલી વાર ધ્રુજારી વર્તાઈ. ગળું ખંખેરીને તેણે કહેવા માંડ્યું : ‘મારા પિતા સંન્યાસ છોડીને સંસારમાં પાછા આવ્યા. લગ્નને બીજે વર્ષે મારો જન્મ થયો. પિતાજી કુટુંબના ધંધામાં એટલા બધા ઓતપ્રોત થઈ ગયા કે સૌએ ધરપત અનુભવી : હવે નરહરિ ધરસંસાર છોડવાનો વિચાર સુધ્યાં નહિ કરે. પત્ની, પુત્ર અને ધંધાની એને બરાબરની માયા લાગી ગઈ છે !

પણ ખરેખર તો સંન્યાસી આત્માને સંસારની માયા જરાય સ્પર્શી નહોતી. એ સંસારમાં પ્રવેશ્યા હતા, પણ સંસારને એમણે પોતાનામાં પ્રવેશવા જ દીધો નહોતો. સંસારીનો ધર્મ બજાવવા ખાતર જ એ વેપાર-ધંધામાં ઓતપ્રોત થઈ ગયા હતા. પોતાનો પુત્ર મોટો થઈને પગભર થાય ત્યાં સુધીની વ્યવસ્થા કરી જવા માટે એ દિવસ-રાત ધન કમાવામાં લાગી ગયા હતા...

અને જેવો હું પાંચ વર્ષનો થયો, મને નિશાળે ભણવા બેસાડ્યો એ જ દિવસે એમણે જતનથી સાચવી રાખેલાં ભગવાં પહેરી લીધાં. માએ પણ પોતાનું વચન પાળ્યું. એક આંસુ પણ પાડ્યા વિના એણે પતિને પ્રણામ કરીને સંસારમાંથી વિદાય આપી... બસ, ત્યારથી મારા નામ પર સંન્યાસીની છાપ લાગી ગઈ.’

સાંભળીને લીઝા સમાધિમાં બેઠી હોય તેમ થોડી વાર સ્થિતપ્રજ્ઞ-અવસ્થામાં બેસી રહી. તેના હૃદયને કંઈક સ્પર્શી ગયું હતું. એ સ્પર્શમાંથી મુક્ત થવું ન હોય તેમ તે સ્થિર દૃષ્ટિથી વિવેકને ટાંપી રહી. તેની આંખોમાં સહેજ ભીનાશ છવાતી જોઈને વિવેકે લાગણીની ઝણઝણાટી અનુભવી : આ સ્ત્રી સુંદર જ નહીં, સંવેદનશીલ પણ છે.

‘એક વાર હું તમારી માતાને મળવા માગું છું.’ કહીને ઉતાવળે સ્પષ્ટતા પણ કરી નાખી : ‘ના, હું એમને ભૂતકાળની વાત યાદ નહીં કરાવું. તમારા પિતા બાબત કાંઈ જ નહીં પૂછું. મારે તો આવું દૃઢ મનોબળ ધરાવતી નારીને જોવી છે.’

‘તો ચાલો, અત્યારે જ.’

‘નહીં, જે કામ માટે આપણે મળ્યાં છીએ એ તો હજુ બાકી છે.’ કહીને લીઝાએ બીઅરનો મગ હોઠે માંડ્યો ત્યારે ફરી વિવેકની તાલાવેલી તીવ્ર બની ઊઠી : એટલે કે મારી સંન્યાસી સરનેમની જિજ્ઞાસા ઉપરાંત પણ તેને મારું કાંઈક કામ છે ખરું !

‘વિવેક, પિતા સાથે તમારો કોઈ સંપર્ક ખરો કે નહીં ?’ લીઝાએ ફરી પાછી એ જ વાત ઉચ્ચારી ત્યારે વિવેકની તાલાવેલી શમી જવા લાગી.

‘સંસાર સાથેના બધા જ સંબંધો એમણે કાપી નાખ્યા છે.’ વિવેકે જરાય કટુતા વગર કહ્યું : ‘સ્વામી બ્રહ્માનંદ તરીકે હિમાલયમાં સૌ એમને ઓળખે છે. વરસમાં બે-ત્રણ મહિના હિમાલયની નીચે ઊતરી આવે છે. ક્યારેક મુંબઈ પણ આવી ચડે.’

‘ત્યારે તમારે મળવાનું થતું હશે ?’

‘એમના કોઈ ભક્તને ત્યાં ઊતરે છે. મને જાણ થાય એટલે હું દર્શને જાઉં છું. પણ એમની આંખોમાં પિતાનું વાત્સલ્ય નહીં, એક સંન્યાસીની નિર્લેપતા જ જોવા મળે છે.’

‘તમારી માતા પણ એમનાં દર્શન કરવા જતાં હશે ને ?’

‘નહીં !’ વિવેકના અવાજમાં આછેરી ધુજારી પ્રગટી : ‘બા કહે છે કે બીજાં બધાં એમને સ્વામીજીના પૂજ્યભાવથી જુએ, પણ હું એમનામાં મારા પોતાના સ્વામીને શોધવા લાગું તો પાપમાં પડાય.’ બોલતાં-બોલતાં વિવેક એકાએક અટકી ગયો. એકચિત્તે સાંભળતી લીજાને ધારદાર દષ્ટિથી જોઈ લેતાં એ બોલી ઊઠ્યો : ‘પણ, મિસ લીજા, આ બધું પૂછવાનો તમારો આશય મને સમજાતો નથી.’

‘સમજાવું.’ કહીને લીજા ખામોશ બની ગઈ. તેના કોમળ ચહેરાની રેખા સહેજ તંગ થવા લાગી. આસમાની આંખોમાં દર્દની ઝલક દેખાઈ :

‘વિવેક, હું પણ તમારા પિતાની જેમ સંન્યાસ લેવા માગું છું.’

‘હું !’ વિવેક હચમચી ઊઠ્યો. તેની આંખોમાં કટાક્ષ ઊપસી આવ્યો. સ્વીમિંગ કોસ્ટ્યૂમમાં જેનું યૌવન માંડમાંડ સમાય છે, જેનું સૌંદર્ય હજુ પુષ્પની જેમ ખીલુંખીલું થઈ રહ્યું છે, જેની મોહક આંખોમાં હજુ બીઅરનું ઘેન આળોટે છે અને જે મર્સિડીસ કારના વૈભવમાં મહાલે છે તેને સંન્યાસ લેવો છે ! શું કામ ?

‘મને હતું જ કે સાંભળીને તમે ડઘાઈ જશો.’ લીજાએ તેને સજાગ કરતાં કહ્યું : ‘તમારા સિવાય હજુ સુધી કોઈને મેં આની જાણ થવા દીધી નથી. સ્વિટ્ઝરલેન્ડ છોડીને અહીં હંમેશ માટે આવ્યાને એક વરસ થયું. ભારતદેશ જોવાને બહાને હું ઘણુંબધું ફરી. તીર્થસ્થાનોમાં જઈ આવી. સાધુ-સંન્યાસીઓનાં દર્શન કરી આવી... રામકૃષ્ણ પરમહંસ અને વિવેકાનંદનાં જીવનચરિત્રો વાંચ્યાં. સાધુ-સંન્યાસીઓ પર લખાયેલું ઘણુંબધું સાહિત્ય વાંચી લીધું અને સંકલ્પ કરી લીધો કે સંસાર ત્યજી દેવો.’

વિવેક હજુય સ્તબ્ધ જ રહ્યો. જે વાત એણે બીજા કોઈને કહી નથી એ કહી દેવા માટે મને જ શું કામ પસંદ કર્યો ? લીજાએ એના મનોભાવ વાંચી લીધા હોય તેમ આગળ ચલાવ્યું :

‘સંન્યાસ ધારણ કરવા માટે હું કોઈક ગુરુની શોધમાં છું. કેટલાક સાધુઓ સ્ત્રીઓથી દૂર જ રહે છે અને જે સ્ત્રીને શિષ્યા બનાવવા તૈયાર થાય તેમાં સાચા સાધુ કોણ એ પારખવું કઠિન છે.’

‘એટલે કે તમે મારા સંન્યાસી પિતાને ગુરુસ્થાને સ્થાપવા માગો છો, મિસ લીજા ?’

‘હા, જેમણે સંસાર ભોગવ્યો છતાં સંસારથી અલિપ્ત રહી શક્યા એ કોઈ સ્ત્રીને સાધ્વી તરીકે સ્વીકારતાં સંકોચ નહીં અનુભવે.’

વિવેકને તેનો પ્રસ્તાવ જ ગળે ઊતરતો નહોતો. જેની સમક્ષ આખી જિંદગી પડી છે, સંસારનાં દુઃખ સ્પર્શી જાય એટલી જેની અવસ્થા થઈ નથી એને વૈરાગ્ય શું કામ જાગવો જોઈએ ? સંસાર શું કામ તજવો જોઈએ ?

‘એક અંગત પ્રશ્ન પૂછવાનો અવિવેક કરું, મિસ લીજા ?’ સંકોચ સાથે એ હજુ બોલવા જતો હતો ત્યાં પેલીએ જ કહી દીધું :

‘હું જાણી ગઈ, તમે શું પૂછવા માગો છો. પણ સંન્યાસ ધારણ કરવાનું કારણ હું તમને હમણાં જ ન જણાવું તો ખોટું ન લગાડતા અને મારા આ પ્રસ્તાવની હમણાં બીજા કોઈને જાણ પણ ન કરતા.’

એના બોલવામાં નમ્રતા સાથે મક્કમતા વર્તાઈ એટલે વિવેકે જિજ્ઞાસાને દબાવી દેવી પડી. તેને બહુ વિચિત્ર લાગ્યું : જેને હું મિત્ર બનાવવા માગતો હતો એ મારા સંન્યાસી પિતાની શિષ્યા બનવા માગે છે !

‘લીજા, તમે મારી કઈ રીતની હેલ્થ ઇચ્છો છો ?’

‘થોડા દિવસમાં યાત્રાને બહાને હું હિમાલય તરફ જવાની છું. બસ, તમે મને એક પત્ર લખી આપો કે સાધ્વી બનવાની દૃઢ ભાવનાથી હું એમની પાસે આવી છું. થોડો વખત ભલે મારી પરીક્ષા કરી જુએ, એમને શ્રદ્ધા બેસે પછી મને ભગવાં પહેરાવે, પણ મારી ગોરી ચામડી જોઈને એવું ન માની લે કે બીજાં વિદેશીઓની જેમ હું કામચલાઉ સાધુજીવન અપનાવવા આવી છું.’

‘પણ હું એમને પુત્ર તરીકે પણ લખી શકું નહીં અને એ સિવાય અમારી વચ્ચે બીજો કોઈ સંબંધ સંબંધ પણ નથી. પછી ભલામણ કેટલી ઉપયોગી થશે ?’

‘એ મારા પર છોડી દો તમે.’ લીજા આત્મવિશ્વાસના રણકા સાથે બોલી ગઈ : ‘તમારે મને તમારા પિતા પર નહીં, સ્વામી બ્રહ્માનંદ પર પત્ર લખી આપવાનો છે; તમારી ઓળખાણ નહીં, મારી ઓળખાણ આપવાની છે.’

‘પણ હું પોતેય તમને ક્યાં પૂરાં ઓળખું છું ?’

વિવેકના એ શબ્દો પર લીજાની નાજુક ગરદન સહેજ ટટ્ટાર થઈ ગઈ, પણ તરત જ હસી પડી : ‘વિવેક, વ્યક્તિને ઓળખવા માટે ક્યારેક આખી જિંદગી ઓછી પડે છે અને કોઈક વાર માત્ર એક નિખાલસ મુલાકાત પણ પૂરતી થઈ રહે છે.’

તેની એ સચોટ વાણી પર વિવેક વારી ગયો. તેનાથી નિસાસો નંખાઈ ગયો : ‘અફસોસ તો એ થાય છે કે તમારી સાથે હજુ મૈત્રીસંબંધ બંધાય એ પહેલાં જ તમારો સહવાસ ગુમાવી બેસવાનો.’

ત્યારે લીજા હસી શકી નહીં : ‘સંબંધ શું કે સહવાસ શું... બધું જ સંજોગવશાત્ ગાઢ થાય છે અને સંજોગો થકી છૂટી જાય છે.’

‘હવે તો લાગે છે કે તમારી સાથે આની વધુ ચર્ચા કરતો રહીશ તો કદાચ મારા મનમાંય વૈરાગના અંકુર ફૂટવા માંડશે.’

સાંભળીને લીજા અમસ્તું જ મલકી. બિલ લઈને આવેલા વેઈટરને જોઈને આદત પ્રમાણે તે પર્સ શોધવા મંડી, ત્યારે ખ્યાલ આવ્યો કે પોતે સ્વીમિંગ પોશાકમાં બેઠી છે, પર્સ બાજુમાં ક્યાંથી હોય ?

‘મિસ લીજા, તમે મને નિમંત્ર્યો એટલે બિલ તમારે ચૂકવવું જોઈએ એ વહેવાર સાચો, પણ સ્ત્રી અને પુરુષ સાથે હોય ત્યારે બિલ ચૂકવવાની જવાબદારી પુરુષની રહે એવો વહેવાર છે ખરો.’

કહેતાં વિવેક રેશમી ઝંભાના ખિસ્સામાંથી વીસની નોટ કાઢીને વેઈટરને વળગાડી દીધી. બેચાર મિનિટ બંને ખામોશ બેસી રહ્યાં, જુદાં પડવાની ઘડી માટે તૈયારી કરતાં રહ્યાં.

‘તો તમે મને સ્વામીજી પર પત્ર લખી આપશો ને ?’

‘જરૂર !’ વિવેક ફરી તેને ઊડતી નજરે નિહાળી લેતાં કહ્યું : ‘પણ, લીજા, જે સંસાર

તમે છોડવા માગો છો એમાં કોણ-કોણ છે એટલું તો કહી શકો ને ?
 'બહુ જ નાનો છે સંસાર મારો !' કહીને લીઝા અટકી : 'આમ જુઓ તો છોડવું
 પડે એવું વળગણ માત્ર એક જ છે - મારા પિતા !'

'એમની ઓળખાણ ?'
 'વસનજી દુર્લભજી દીવાન !' લીઝાએ આટલું નામ ઉચ્ચાર્યું ત્યાં જ વિવેક સળવળી
 ઊઠ્યો : લીઝાએ ઓળખાણ પૂરી કરતાં કહ્યું : 'વસનજી કંપનીનું નામ તો તમે સાંભળ્યું
 હશે. એ ઘડિયાળો મારા પિતા બનાવે છે.'

વિવેકનું ધ્યાન એ સાંભળવામાં નહોતું. એ ગૂંચવણમાં પડી ગયો હતો. વસનજી
 દુર્લભજી દીવાન, એટલે કે હું જેને ત્યાં મરિન ક્લાઈવ પર જઈ આવ્યો એ દુર્લભજી દીવાનના
 પુત્ર વસનજી આ લીઝાના પિતા ! તો પછી સુપ્રિયાના પિતા કોણ ? સુરેખા દીવાનના પતિ
 કોણ ?

'મિસ લીઝા !' ઘૂંટતો શ્વાસ છોડતાં તેણે પૂછી લીધું : 'તમે કહો છો કે તમારા
 સંસારમાં માત્ર એક પિતા જ છે, પણ દુર્લભજી દીવાનના ફેમિલીમાં તો બીજાંય છે.'

'નહીં, વિવેક, મારા પિતા એ બધા જ સંબંધો છોડી ચૂક્યા છે.'
 ત્યારે વિવેક વધુ ગૂંચવાયો. હવે સ્પષ્ટ પૂછી લીધા સિવાય ચાલે તેમ નહોતું :
 'તમારી માતાનું નામ સુરેખા દીવાન તો નહીં જ હોય ?'

'ના. મારી માતા સ્વિટ્ઝરલેન્ડની હતી.'

'તો પછી...'

વિવેક થોથવાતી જીભે બોલવા જતો હતો ત્યાં લીઝાએ જ કહી દીધું : 'સંબંધોની
 ગૂંચવણમાં શું કામ અટવાઈ રહ્યા છો ? વસનજી દીવાનની પત્ની સુરેખા હતી અને પ્રેયસી
 હતી મારિયા - મારી માતા !'

તેની કહેવાની રીત પર વિવેક સ્તબ્ધ થઈ ગયો ત્યારે લીઝા વગર પૂછ્યે કહી
 ગઈ :

'પત્ની કરતાં પ્રેયસી ઓછું જીવે છે. મારી માતા મને જન્મ આપીને મૃત્યુ પામી.'

'અને સુરેખા દીવાનનું મૃત્યુ એક વરસ પહેલાં મોટર અકસ્માતમાં થયું,
 બરાબર ?'

'હા, જે રાતે હું સ્વિટ્ઝરલેન્ડથી આવી એ જ રાતે.'

'એ તો માનવામાં ન આવે એવો જોગાનુજોગ કહેવાય !'

'હા, એ જોગાનુજોગને લીધે તો મારા પિતા પોતાની પત્નીના ખૂનના આરોપમાંથી
 ઊગરી ગયા.'

'પણ સુરેખા દીવાનનું ખૂન ક્યાં થયું હતું ? એ તો મોટર-અકસ્માતમાં...'

'મોટર-અકસ્માતને ખૂનમાં પણ ફેરવી શકાય ને ?' લીઝા બોલતી-બોલતી ઊભી
 થઈ ગઈ : 'મારા પિતા એ વખતે મને એરપોર્ટ પર લેવા આવ્યા હતા, મોટર-અકસ્માતના
 સ્થળથી ઘણા દૂર હતા, એટલે એમના તરફ કોઈ આંગળી ચીંધી શક્યું નહીં અને
 અકસ્માત માત્ર અકસ્માત જ પુરવાર થયો.'

વિવેકના હૃદયના ધબકારા વધી ગયા. ફરી તેના મગજ પર સુરેખા દીવાન સવાર
 થઈ ગઈ. લીઝાએ તેને સજાગ કરીને કહેવું પડ્યું : 'તો હું પેલો પત્ર લેવા ક્યારે આવું ?'

'હૈં !' વિવેકને પત્રનું અનુસંધાન મેળવતાં જગાક વાર લાગી. 'પત્ર ! એ તો તમે
 હિમાલયની યાત્રાએ જતાં પહેલાં માગી લેજો ને, કહેશો ત્યારે લખી આપીશ.'

'થેન્ક્સ !' કહીને લીઝાએ શેકહેન્ડ માટે ગોરો હાથ લંબાવ્યો. વિવેકે ઉખાભેર
 તેની નાજુક પંજો દબાવ્યો : 'તમારા જતાં પહેલાં ફરી એક વાર આપણે અહીં મળીશું ને ?'

'જરૂર !'

કહીને હસતી લીઝાએ તેની મુંવાળી કાયાને સ્વીમિંગ પુલના પાણીમાં સરકાવી
 દીધી.

વિવેક જોઈ રહ્યો હતો લીઝા દીવાનને, પણ યાદ કરી રહ્યો હતો પેલી સુરેખા
 દીવાનને !

ચાર

સન એન્ડ સેન્ડની લીઝની મુલાકાતે વિવેકને તર્કના વમળમાં ઘેરી લીધો. મોહિની સિંહાની વીજરાતી પાર્ટીમાં લીઝનો પ્રથમ પરિચય થયો તેના અર્ધા જ કલાક પછી સુરેખા દીવાનના પ્રેતને પોતે કારમાં લિફ્ટ આપી હતી. એક જ રાતમાં માત્ર કલાકના અંતરે બનેલી બે અલગઅલગ અણધારી ઘટના એકબીજાથી આટલી બધી સંકળાયેલી નીકળી તેના અચરજે વિવેકને વધુ વિમાસણમાં નાખી દીધો. સુરેખા દીવાનના અદૃશ્ય અસ્તિત્વનું અકળ રહસ્ય પામવા માટે પોતે બેહદ રઘવાયો બન્યો હતો ત્યાં લીઝએ મોટર-અકસ્માતમાં છુપાયેલી ખૂનની આશંકા ઉચ્ચારીને વિવેકને ભેદના ભંડકિયામાં ધકેલી દીધો.

લીઝ સંસાર ત્યજીને શું કામ સાધ્વી બનવા માગતી હતી એ જિજ્ઞાસાને મનના ખૂણામાં ધરબી દઈને વિવેકે સુરેખા દીવાનના મોટર-અકસ્માતનું પગેરું શોધવાનું શરૂ કરી દીધું.

‘ટાઈમ્સ’ના એકાઉન્ટ ખાતામાં કામ કરતા સુબ્બારાવની ઓળખાણનો ઉપયોગ કરીને એક વરસ પહેલાંનાં છાપાંની ફાઈલો ઉથલાવી ગયો. અંગ્રેજી કરતાં ગુજરાતી અખબારોમાં અકસ્માતનો અહેવાલ વધુ વિસ્તારથી છપાયો હતો :

‘શહેરના પ્રતિષ્ઠિત ઉદ્યોગપતિનાં પુત્રવધૂનો જીવલેણ મોટર-અકસ્માત : પરમ દિવસે રાત્રે મુંબઈના જાણીતા ઉદ્યોગપતિ શ્રી દુર્લભજી દીવાનનાં પુત્રવધૂ શ્રીમતી સુરેખાદેવી એમની કારમાં જાતે ડ્રાઈવ કરીને પરદેશથી આવતા કોઈ મહેમાનને લેવા માટે સાન્તાક્રુઝ એરપોર્ટ પર જઈ રહ્યાં હતાં ત્યારે રસ્તામાં, પ્રભાદેવી પાસે સુમારે સવા વાગ્યે કાર-અકસ્માતનો ભોગ બની ગયાં.

પોલીસના અનુમાન મુજબ સુરેખાદેવી એમની કાર નં. M. R. D. 1234માં પ્રભાદેવીથી આગળ વધી-રહ્યાં હતાં ત્યાં પાછળથી પુરપાટ ગતિએ એક ટ્રક ધસી આવતી દેખાઈ. અથડામણનો ભય લાગ્યો હોય તેમ સુરેખાદેવીએ ટ્રકને પસાર થવા માટે એમની સીટ્રોન કારને જમણી તરફ લેવા પ્રયાસ કર્યો તેમાં વીજળીના થાંભલા સાથે મોટર અથડાઈ પડી. આ અથડામણના ધક્કાથી લેફ્ટ હેન્ડ ડ્રાઈવ કારનું ડાબી તરફનું બારણું ઊઘડી પડ્યું અને સુરેખાબહેન મોટરની બહાર રસ્તા પર ફેંકાઈ ગયાં. બરાબર એ જ વખતે પાછળથી ધસી આવતી ટ્રક સુરેખાબહેનના દેહ પર ફરી વળી. ટ્રક હાંકનારો લોરી ઊભી રાખવાને

બદલે રાતની નિર્જનતાનો લાભ લઈ નાસી છૂટવા લાગ્યો. પણ કારની અથડામણનો અવાજ અને સુરેખાબહેનની ચીસ સાંભળીને નજીકના પેટ્રોલ-પંપ પાસે ઊભેલી ટેક્સીના ડ્રાઈવરે ટ્રકનો પીછો કર્યો. આજુબાજુમાં રહેતા કેટલાક માણસો રસ્તા પર દોડી આવ્યાં. ત્યાર પહેલાં વજનદાર ટ્રક હેઠળ કચડાઈ ગયેલાં સુરેખાબહેનનું પ્રાણપંખેરું ઊડી ચૂક્યું હતું.

ટેક્સી પીછો કરી રહી છે એ જાણીને ટ્રક-ડ્રાઈવર નાસી છૂટવા માટે બેફામપણે ટ્રકને ભગાવતો રહ્યો. ટેક્સી-ડ્રાઈવર પણ ગાંજ્યો જાય એવો નહોતો. માહિમ, વાંદરા સુધી તેને આંતરી ન શક્યો છતાં તેણે પીછો છોડ્યો નહીં. ટ્રક લિફ્ટિંગ રોડ પર ધસમસતી આગળ વધતી હતી ત્યાં થોડે દૂર સામેથી આવતા વાહનથી તરી જવા માટે સડકની કિનારી તરફ ટ્રકને વાળવા જતાં સુધરાઈએ ખોદેલા ખાડામાં ટ્રક ઊંધી વળી ગઈ.

ટેક્સી-ડ્રાઈવરે બીજા લોકોની મદદથી લોહીલુહાણ ટ્રક-ડ્રાઈવરને બહાર ખેંચી કાઢ્યો, પણ કુપર હોસ્પિટલ પહોંચે તે પહેલાં જ તેનો પ્રાણ ઊડી ગયો. પોસ્ટમોર્ટમના રિપોર્ટ મુજબ ટ્રક-ડ્રાઈવર નશો કરીને નીકળ્યો હોવાથી વાહન પરનો કાબૂ ગુમાવી બેઠો હતો. ગઈ કાલે નીકળેલી સુરેખા દીવાનની સ્મશાનયાત્રામાં શહેરની અનેક આગેવાન વ્યક્તિઓએ હાજરી આપીને સ્વર્ગસ્થના આત્માની શાંતિ માટે પ્રાર્થના કરી હતી.

બસ આટલું જ ! અહેવાલ વાંચીને વિવેક બબડ્યો : આમાં તો ખૂનની આશંકાનો કોઈ અણસાર પણ નથી ! તો શું મોટા ઘરની આબરૂ સાચવી લેવા માટે ભીનું સંકેલી લેવામાં આવ્યું ? કે પછી લીઝએ કોઈ અંગત ઈરાદાથી ખૂનનો ઉલ્લેખ કર્યો હશે ? કારણ લીઝ ઉચ્ચારે જ શું કામ ?

એક વરસ પહેલાં છાપામાં પોતે આ અહેવાલ કેમ ચૂકી ગયો હતો એ યાદ કરી જોયું, તારીખ સાથે તાળો મેળવી જોયો : બરાબર છે. આ દિવસોમાં હું જીવન વીમાના એજન્ટોની કોન્ફરન્સમાં દિલ્હી ગયો હતો, ત્યાંથી દોસ્તો સાથે કુલુ-મનાલી ફરવા ઊપડી ગયેલો... અને મગજમાં ઝબકારો થયો : અરે, યાદ આવ્યું : પેલો સુબાહુ વોરા દિલ્હીમાં કોન્ફરન્સ પડતી મૂકીને મુંબઈ ભાગી આવ્યો હતો ! એ બોલી ગયેલો : મારી ક્લાયન્ટ મોટર-એક્સિડન્ટમાં મૃત્યુ પામી એટલે મારે મુંબઈની ફ્લાઈટ પકડવી પડશે. એની એક લાખની પોલિસિ છે...

સુબાહુ વોરા ! વિવેકે ડાયરીમાંથી નંબર કાઢીને જોડ્યો, પણ સુબાહુ બે દિવસ માટે અમદાવાદ ગયો હતો અને બાવરો બની ગયેલો વિવેક બે દિવસનીય ધીરજ ધરી શકે તેમ નહોતો : સુબાહુ વગર પણ જીવીકોની ફાઈલમાંથી માહિતી મેળવી શકાય. સુરેખા દીવાનનાં સગાંને વીમાની રકમ ચૂકવતાં પહેલાં પોલિસિ તપાસનો સંપૂર્ણ રિપોર્ટ ઈન્વેસ્ટિગેશન ડિપાર્ટમેન્ટમાં ફાઈલ થતો જ હશે ને ?

ફાઈલ હાથમાં આવતાં જ વિવેક અધીરાઈભેર તેનાં પાનાં ફેરવવા લાગ્યો. અચાનક એક કાગળ પર તેણે હથેળી પછાડી. અધીરાઈભેર તેનું લખાણ વાંચવા માંડ્યું : સુરેખા દીવાનના મોટર-અકસ્માતમાં નીપજેલા મૃત્યુ બાબત બોમ્બે પોલીસની કાઈમ બ્રાન્ચ ખૂનની શક્યતા અંગે પૂરેપૂરી ચકાસણી કર્યા પછી એવા મંતવ્ય પર આવી છે કે એ

કમનસીબ અકસ્માત જ હતો. ખૂન કરવાના કાવતરાની કોઈ કડી કે સાબિતી હાથ લાગી નહીં હોવાથી પોલીસખાતાએ સુરેખા દીવાનની ફાઈલને બંધ વાળી દીધી છે.

વિવેકે એ ફાઈલ તો બંધ વાળીને મૂકી દીધી, પણ એનું મન માન્યું નહીં : ખૂન-કેસની ફાઈલ તો ગમે તે રીતે બંધ કરાવી શકાય. પૈસા ખવડાવીને, લાગવગ લગાડીને કે પુરાવાનો નાશ કરીને તપાસને આગળ વધતી અટકાવી શકાય... તેમાં આ કેસમાં તો ખૂન માટે મરનાર સ્ત્રીના પતિ તરફ જ આંગળી ચીંધાઈ હતી. મોટા ઘરની આબરૂ સાચવી લેવા ખાતર મામલો સંકેતિત ગયો હોય ! પણ સુરેખા દીવાનનું ખૂન એના પતિએ શા માટે કરવું પડે ? પ્રેયસી અને પત્ની વચ્ચેના કંકાસને કારણે ખૂન થાય છે ખરાં, પણ લીઝાની માતા તો વર્ષો પહેલાં મૃત્યુ પામી હતી. પછી ખૂન કરવાનું કારણ જ ક્યાં રહ્યું ?

ગૂંચવાયેલો વિવેક કંટાળ્યો : નથી હું પોલીસખાતાનો ડિટેક્ટિવ કે નથી કોઈ છાપાનો રિપોર્ટર... શું કામ મારે પારકી પંચાતમાં ભેજાફોડી કરવી ?

આ દલીલનો સહારો લઈ, સુરેખા દીવાનના ભૂતને ખંખેરી નાખવાના ઇરાદા સાથે વિવેક જેવો સીટ્રોન કારમાં બેઠો કે તેનાથી પાછલી બેઠક પર જોવાઈ ગયું. કોઈ દેખાયું નહીં છતાં સજ્જડ ભ્રમણા થઈ કે કોઈક અદૃશ્યપણે બેઠું છે ! સુરેખા દીવાન સાથે સંકળાયેલી મોગરાની સુવાસ કારમાં પ્રસરી રહી હોય એવું મહેસૂસ કર્યું. જાણે એ સુગંધમાંથી સુરેખાની આકૃતિ આકાર પામવાની હોય તેમ વિવેકે આગળના અરીસામાંથી પાછલી બેઠક પર દૃષ્ટિ ખોડી રાખી, પણ કીકીઓમાં કાંઈ જ ઊપસ્યું નહીં ત્યારે જાત પર હસીને તેણે કાર સ્ટાર્ટ કરી દીધી : અરે, મન ! તારી આ જ તો ઉપાધિ છે. એક વાર જેના રવાડે ચડી જાય ત્યાંથી પાછા વળવાનું તને બહુ વસમું લાગે છે. નિરાકારમાં આકારનો આભાસ ઉપજાવે છે, બંધિયાર હવામાં મોગરાની સુવાસ મહેસૂસ કરાવે છે અને એક સીધાસાદા મોટર-અકસ્માતમાં ખૂનની ભ્રમણા જગાવે છે ! હવે બહુ થયું, આજે તારા પર હું લગામ નાખી દઉં છું.

ચર્ચગેટ વઘાવીને કાર મરીન ડ્રાઈવના રસ્તા પર પહોંચી ત્યારે ઘર તરફનો જમણી બાજુનો વળાંક લેવા સ્ટીઅરિંગ વ્હીલ ઘુમાવવા લાગ્યો પણ વ્હીલ સજ્જડ થઈ ગયું હોય તેમ જમણી તરફ ફર્યું જ નહીં. તેણે અચાનક મોટર ઊભી રાખી દેવી પડી, રસ્તો રોકાઈ જવાથી પાછળની મોટરનાં હોર્ન બરાડા પાડવા લાગ્યાં. વિવેકે સંભાળીને કાર તો ડાબી બાજુ જાણે લઈ લીધી, પણ તેને એ બહુ વિચિત્ર લાગ્યું. સ્ટીઅરિંગમાં ખરાબી હોય તો જમણી બાજુ ન ફરે તેમ ડાબી તરફ પણ ન ફરવું જોઈએ... તેને બદલે આ તો કોઈ ઘોડાની જેમ જ હઠ કરીને એ તરફ જવા જ નથી માગતું !

અને ત્યાં એક ભયાનક ઘડાકાએ વિવેકને હચમચાવી નાખ્યો. ઝાટકા સાથે ગરદન જમણી તરફ ફરી ત્યારે નજર સામે ઊપસતું દૃશ્ય જોઈને એ કમકમી ઊઠ્યો. બેસ્ટની લાલ બસ સડક વચ્ચેની પથ્થરની પાળી ઓળંગીને ગાંડા હાથીની જેમ ધસમસતી સામેના રસ્તા પર ઘૂસી જઈને હડફેટમાં આવેલી ત્રણ-ચાર મોટરોનો કચ્ચરઘાણ વાળતી મરીન ડ્રાઈવની પાળ સામે અથડાઈને આડી થઈ ગઈ હતી. અથડામણના જબ્બર ઘડાકાની સાથોસાથ કચડાયેલી મોટરવાળાના હૃદય ચીરી નાખતા ચિત્કાર અને બસમાં બેઠેલાં ઉતારુઓની કાન

ફાડી નાખતી ચિચિયારીઓથી વાતાવરણ કંપી ઊઠ્યું. પળવારમાં તો બધો જ વાહનવ્યવહાર થંભી ગયો. ઊથલી પડેલી બસમાંથી બહાર નીકળવા માટે ઉતારુઓ શોરબકોર કરતાં હતાં, બસ સાથે અથડાઈને દબાઈ ગયેલી મોટરમાંથી લોહીના રેલા દડવા લાગ્યા હતા, કેટલાંક માણસો કારમાં દૃશ્ય જોઈ ન શકતાં હોય તેમ આઘાં ભાગતાં હતાં, કોઈ પરોપકારી અથડામણનો ભોગ બનેલાંની મદદે દોડી રહ્યાં હતાં, પણ વિવેક ફાટી આંખે સ્તબ્ધ હૃદયે પોતાની કારમાં પૂતળાની જેમ જ બેસી રહ્યો. થોડી વાર પહેલાં સ્ટીઅરિંગ વ્હીલ જમણી તરફ વળ્યું નહીં એથી પોતે કારને બાજુમાં લઈ લીધી ત્યારે તેની આગળની ટેકસી અને પાછળની કાળી એમ્બેસેડર કાર બસની હડફેટમાં છૂંદાઈને બેવડ વળી ચૂકી હતી. પોતાની કાર અટકી પડી ન હોત તો આ સીટ્રોનની સાથે પોતે પણ છૂંદાઈ ગયો હોત... થોડાં ડગલાં દૂર જ મૃત્યુ મોં ફાડીને બેઠું હતું ત્યારે કોઈએ પોતાને આગળ વધતો રોકીને ઉગારી લીધો હોય એવી ચાહત સાથે વિવેકે થંભેલી કારના સ્ટીઅરિંગને અમસ્તું જ ઘુમાવવા માડ્યું ત્યારે એના આખા શરીરમાં ઝણઝણાટી વ્યાપી ગઈ : આ શું ? સ્ટીઅરિંગ હવે કેમ બરાબર ફરવા લાગ્યું ? અત્યાર સુધી કોઈએ સજ્જડપણે જકડી રાખ્યું હોય તેમ એ જરાય ચસકતું ન હતું અને હવે પહેલાંની જેમ ફરતું કેમ થઈ ગયું ? અકસ્માતમાંથી ઊગરી જવાનું માત્ર અકસ્માતે જ બન્યું હતું કે કોઈ અદૃશ્ય શક્તિએ પોતાનું રક્ષણ કર્યું હતું ?

ધ્રુજારી સાથે વિવેકે પાછલી સીટ તરફ ડોક ફેરવી ત્યાં કોઈ હતું નહીં તેમ કોઈના હોવાનો આભાસ પણ થતો નહોતો. ઊંડો શ્વાસ લઈને ખાતરી કરી જોઈ તો પેલી સુવાસ પણ ઊડી ગઈ હતી ! તેના મગજમાં ઝબકારો થયો : શું એ સુવાસ સુરેખા દીવાનની હાજરી સૂચવતી હતી ? મને મૃત્યુમાંથી ઉગારી લેવામાં એક સ્ત્રીનો ભટકતો આત્મા નિમિત્ત બન્યો હતો ? પણ એ બને જ કઈ રીતે ? આવી બેહુદી કલ્પના મારા જેવાને સ્ફુરવી જ શું કામ જોઈએ ?

‘અરે, સા’બ ! આપ સોચતે ક્યા હૈ... કાર કો ઉસ તરફ લીજિયે, ઈસ તરફ ટ્રાફિક બંધ હૈ.’

પોલીસ હવાલદારે તેને સજાગ કર્યો ત્યારે તેને સમજાયું કે આસપાસની ધાંધલ, ધમાલ અને દોડધામનું પોતાને કાંઈ જ ભાન રહ્યું નહોતું. જમણી બાજુનો માર્ગ કોર્ડન કરી લઈને પોલીસો લોકોનું ટોળું વિખેરતા હતા, વાહનવ્યવહારને બીજી દિશામાં વાળતા હતા.

તેણે સીટ્રોનને નરીમાન પોઈન્ટ તરફ દોડાવી મૂકી. વહેલા ઘેર જવાનો ઇરાદો માંડી વાળ્યો, સુરેખા દીવાનની ઘેલછા ફરી મનમાં ઘૂંટાવા લાગી અને કાર આપોઆપ મોહિની સિંહાના મકાન તરફ કફ પરેડના રસ્તે ફંટાઈ ગઈ. મનમાં અણધારી સ્ફુરણ જાગી :

લીઝા મને ત્યાં જ મળી હતી. એ એના પિતા વસનજી દીવાન સાથે પાર્ટીમાં આવી હતી. એનો અર્થ એ કે મોહિની દેવી વસનજીને ઓળખતાં હશે. મદન સિંહા દીવાન કુટુંબ વિષે કાંઈક તો જાણતા જ હશે. કદાચ એમની પાસેથી કોઈક કડી મળી આવશે !

‘વિવેક, રેસના ઘોડા ખરીદનારા તેના કુળનો ઇતિહાસ જાણવા માગે એ તો સમજી

શકાય, પણ તે સીટ્રોન કાર લીધી તેમાં એ કારના માલિકની માહિતી જાણીને તારે શું કરવું છે ?

ચિટ્ટના ધુમાડા ઉડાડતા સિંહ મજાકમાં બોલ્યા ત્યારે વિવેકના હોઠ પર પ્રેતની વાત સળવળી ઊઠી, પણ તરત જ સાવધ થઈ જવું પડ્યું :

‘સિંહસાહેબ, પાર્થની રાતે તમે મને કાર ખરીદી લેવાનું પ્રોત્સાહન આપ્યું, ત્યારે તો તમને ખબર નહીં હોય કે એ કોની માલિકીની છે ?’

‘નહીં, કેમ ?’ મદન સિંહ હજુ વાતમાં પરોવાયા ન હોય તેમ બુધવારની રેસની કોલબુકમાં વારંવાર નજર નાખી લેતા હતા : ‘મને તો સીટ્રોન જોતાંવેત ગમી ગઈ એટલે મેં ખરીદી લેવાની ભલામણ કરી.’

‘અને ગેરેજવાળા મનોજે મને સીટ્રોન ખરીદવા સામે બહુ વાર્યો. એ કહેતો હતો, આ ધોળી બલા એવી અપશુકનિયાળ છે કે કોઈ ખરીદતું નથી.’ કહીને વિવેકે હળવેકથી ઉમેર્યું : ‘સીટ્રોને તેના માલિકનો જ ભોગ લીધો હતો.’

‘કોનો ?’

‘શ્રીમતી સુરેખા દીવાનનો.’

નામ સાંભળતાં જ મદન સિંહના ગોઠણ પરથી કોલબુક પડી ગઈ. હોઠ પાસેથી ચિટ્ટ હઠાવી લેતાં પૂછી બેઠા : ‘સુરેખા દીવાન એટલે તો વસનજી શેઠની વાઈફ ! તેં લીધેલી સીટ્રોન એનાવાળી છે ?’

‘કેમ, તમે પણ એને અપશુકનિયાળ માનો છો ?’

જવાબ આપવાને બદલે સિંહ કાંઈક વિચારમાં પડી ગયા. વિવેકને પોતાનું અનુમાન સાચું પડતું લાગ્યું, વસનજી દીવાન વિષે મોહિનીના પપ્પા ઘણુંબધું જાણતા હતા...

‘શુકન-અપશુકનમાં હું માનું છું ખરો, પણ કોઈકને માટે અનલકી ચીજ બીજાને લકી પુરવાર થાય છે.’

‘ત્યારે તો તમે એ પણ જાણતા હશો કે સુરેખા દીવાનના મોટર-અકસ્માતમાં એમના પતિ વસનજીનું નામ સંડોવાયું હતું.’

સાંભળીને નીચા કદના સિંહસાહેબની ગરદન ઊંચી થઈ : ‘તને આ બધું કોણે કહ્યું - ગેરેજવાળા મનોજે ?’

હવે વિવેક સાવચેત થઈ ગયો : ‘ના, મનોજે તો માત્ર કાર અપશુકનિયાળ હોવાની વાત કરી હતી... પણ મારા જેવો વીમા એજન્ટ સુબાહુ મને સીટ્રોન ચલાવતો જોઈને ભડકી ગયો હતો : અરે વિવેક, આ કાર તારી પાસે ક્યાંથી ? આ ધોળી બલાએ તો મારી કલાયન્ટ સુરેખાદેવીનો જાન લીધો હતો ! એના પતિ ખૂનના આરોપમાંથી આબાદ છટકી ગયા !’

‘છટકી ગયા ?’ સિંહના ચહેરા પર કરડાકી ઊપસી આવી : ‘ઉપજાવી કાઢેલા આરોપમાંથી વસનજી ઊગરી ગયા એમ કહે.’

વાત કઢાવવા ખાતર અસત્ય ઉચ્ચારવા બદલ વિવેકે ખટકો અનુભવ્યો, પણ રહસ્યનો તાગ લેવા માટે આવું પગલું ભર્યા વગર ચાલે તેમ નહોતું :

‘સિંહસાહેબ, તમે જે રીતે વસનજીનો બચાવ કરો છો એના પરથી લાગે છે કે

તમે આ કિસ્સા વિષે કાંઈક જાણો છો.’

‘કાંઈક નહીં, ઘણું બધું જાણું છું. વિચિત્ર સંજોગોમાં કોઈ દુર્ઘટના સર્જઈ જાય ત્યારે ભોગ બનનારના નસીબને દોષ દેવાને બદલે બીજા કોઈકને દોષિત ઠરાવવા માટે માણસ અધીરો થઈ જાય છે - મરનાર સાથે કોઈકને અણબનાવ હોય ત્યારે તો ખાસ !’

‘એટલે શું સુરેખાદેવી અને વસનજી વચ્ચે...’

‘હા, પતિ-પત્ની વચ્ચે જરાય બનતું નહોતું.’ સિંહએ બુઝાયેલી ચિટ્ટ ફરી સળગાવતાં કહ્યું : ‘તું એ બધું જાણવા માગતો છે તો સાંભળ.’

કહીને એ અટક્યા. એમની ચિટ્ટના ધુમાડા એરકન્ડિશનડ રૂમમાં ઘુમરાવા લાગ્યા. અધીરો બનેલો વિવેક મદન સિંહ સામે તાકીને જોતો રહ્યો. એમના ચહેરા પર બદલાતા હાવભાવ પરથી લાગ્યું કે કહેતાં પહેલાં એ બધું વાગોળી રહ્યા છે.

‘લાંબી વાત છે, છતાં શરૂઆતથી જ શરૂ કરું...’

પણ શરૂ કરવામાં ફરી ટીલ થઈ. મોહિની સિંહને નવી ફિલ્મમાં કેવો રોલ મળ્યો છે એ સમજાવવા માટે સિંહસાહેબ ક્યારેક વિવેકને ફિલ્મની સંપૂર્ણ વાર્તા સંભળાવતા. કથા કહેવાની એમની ભારે ફાવટ હતી. ઓતપ્રોત થઈને એ બોલતા હોય ત્યારે કોઈ વચ્ચે કંઈ પૂછે એની એમને ભારે ચીડ પણ ખરી.

‘બીજી લડાઈ દરમિયાન આફ્રિકામાં અઢળક લક્ષ્મી કમાઈને દુર્લભજી દીવાન સ્વદેશમાં સ્થાયી થવા આવ્યા ત્યારે એમના એકના એક પુત્ર વસનજીની ઉંમર ત્રેવીસ-ચોવીસની હશે. દેશમાં આવીને દુર્લભજી શેઠે પહેલવહેલાં બે કામ હાથ ધર્યા : એક તો વસનજીનું સગપણ કરવાનું અને બીજું ઘડિયાળનું કારખાનું નાખવાનું. પુત્રવધૂ તરીકે પસંદ કરી સત્તર વર્ષની સુરેખાને અને ઘડિયાળના ઉત્પાદન માટે હાથ મિલાવ્યા સ્વિટ્ઝર્લેન્ડની જાણીતી કંપની ઓમેગા સાથે.

ધામધૂમથી થયેલાં વસનજીનાં લગ્નપ્રસંગે ઓમેગા કંપની વતી જુવાન મેનેજર બર્ટન તેની પત્ની મારિયા જોડે ખાસ મુંબઈ આવેલો. એ વખતે કોઈને ક્યાંથી કલ્પના આવે કે લગ્નપ્રસંગે આવેલી મારિયાને કારણે જ વસનજીના લગ્નજીવનમાં ઝંઝવાત ફૂકવાનો હતો !

લગ્નબંધનમાં બંધાઈ ગયેલા પુત્રને ઘડિયાળના ઉત્પાદનમાં પલોટવા માટે દુર્લભજી દીવાને સ્વિટ્ઝર્લેન્ડ મોકલ્યો ત્યારે સુરેખાદેવીને ત્રીજો મહિનો ચાલતો હતો. પોતાની જ ઉંમરનાં બર્ટન દંપતીની કંપનીને કારણે વસનજીને સ્વિટ્ઝર્લેન્ડમાં જરાય પરાયું લાગ્યું નહીં. મારિયા તેને સ્વિસ ભાષા શીખવતી અને વસનજી મારિયાને હિન્દુ પુરાણોની કથાઓ સંભળાવતો. મારિયા એને કહેતી : ગયા જનમમાં હું જરૂર હિન્દુસ્તાનમાં જન્મી હોઈશ. એ સિવાય મને ત્યાંની સંસ્કૃતિની આટલી માયા કેમ લાગે ?

સ્વિસ ભાષા અને હિન્દુ કથા એકમેકની માયામાં લપેટાવા લાગી. વસનજીએ પહેલી વાર મહેસૂસ કર્યું કે લાજનો ઘૂંઘટ, વરમાળા, હસ્તમેળાપ, ચોરીના ચાર ફેરા ઉપરાંત બે જીવને બાંધવા માટે બીજું કોઈક તત્ત્વ પણ જરૂરી છે. સ્વદેશ પાછા ફરવાની મુદત વસનજી લંબાવતો ગયો. મારિયાને એ કહેતો : હવે આપણે જુદાં નહીં રહી શકીએ.

ભારત જઈને હું તને બોલાવી લઈશ - જો તું દેશ અને પતિને છોડીને સદાને માટે આવવા માગતી હો !

એક જ દિવસે વસનજીને બે સમાચાર મળ્યા - એક ધારેલા અને બીજા અણધાર્યા ! દુર્લભજી દીવાનનો મુંબઈથી કોલ આવ્યો કે સુરેખાએ પુત્રીને જન્મ આપ્યો છે, તે બાપ બન્યો છે. પણ વહુની તબિયત સિરિયસ છે, જલદી આવી જા... મારિયાની રજા માગી ત્યારે એણે અણધાર્યા સમાચાર સંભળાવ્યા : ત્યાંને માટે તમે બાપ બની ગયા, અહીંના માટે હવે બનવાના છો !

સાંભળીને વસનજી કેવો હેબતાઈ ગયો હશે એની કલ્પના કરવી નહીં પડે. તે મારિયાને ગર્ભપાત કરાવી લેવાનું કહી ન શક્યો ને મારિયાએ પોતાના પેટના ભારને પાપ પણ ગણ્યું નહીં : વસન, તમે છૂટા છો. મન પર કોઈ જાતનો ભાર રાખ્યા વિના ખુશીથી જાઓ, જઈને તમારા કુટુંબમાં સમાઈ જાઓ. તમને બાંધી રાખવા માગતી નથી, તેમ બર્ટનથી હવે હું બંધાઈ રહું એ પણ વાજબી નથી. હું સંતાનને જન્મ આપીશ, જેનો પિતા કોઈ નહીં હોય, જેના નામ પાછળ નહીં બર્ટનનું નામ લાગે કે નહીં તમારું !

પણ વસનજીને એવી મુક્તિ જોઈતી નહોતી. મુંબઈ જઈને પોતે પિતાને સમજાવી લેશે, પત્નીને મનાવી લેશે એવા દૃઢ વાયદા સાથે તેણે સ્વિટ્ઝર્લેન્ડ છોડ્યું હતું. એને ખબર નહીં કે પોતાનું પ્રેમપ્રકરણ પોતાની પહેલાં જ મુંબઈ પહોંચી ચૂક્યું હતું. પત્ની સિરિયસ હતી જ નહીં, પણ વસનજીને મારિયાના મોહપાશમાંથી છોડાવવાની તાકીદ ખાતર એ બહાનું ઉપજાવી કાઢ્યું હતું.

પિતા-પુત્ર વચ્ચે ઉગ્ર ઘર્ષણ થયું. બંને પોતપોતાના નિર્ણયમાં અડગ હતા. વસનજી મારિયાને મુંબઈ લાવવા માગતો હતો, સમાજની આબરૂ ખાતર તેને અલગ મકાન લઈ આપીને રાખવા માગતો હતો, પણ સંબંધ તોડી નાખવા હરગિજ તૈયાર નહોતો... અને દુર્લભજી દીવાન પુત્રને ગોરી મડમમાં ફસાવેલો પુરવાર કરવા મથતા હતા : એ પરિણીત બાઈના બાળકનો બાપ તું જ છો અને બર્ટન નથી એની કઈ ખાતરી ? પતિ-પત્નીએ ભેગાં મળીને તને ફસાવ્યો છે. એમને ખબર છે કે સ્વિસ બેન્કમાં આપણા લાખો રૂપિયા પડ્યા છે. તું પેલીને અહીંથી દરરોજ પ્રેમપત્રો લખી તને પોતાને બ્લેકમેઈલ કરવાનાં એ બંનેને હથિયાર પૂરાં પાડે છે. બેચાર મહિના ચૂપ બેસી જા, પછી પૈસાની ઉઘરાણી શરૂ થાય છે કે નહીં એ મને કહેજે.

વસનજીનું મન માન્યું નહીં. પત્રો લખવાના ઓછા કર્યા, પણ મારિયાની માયા ઓછી થવા પામી નહીં. છ મહિને મારિયા તરફથી પત્ર આવ્યો : હવે હું બર્ટનથી છૂટાછેડા લેવાની તૈયારી કરું છું. એ બાપ થવાના ખ્યાલમાં પોરસાય છે, પણ હું એને ભ્રમમાં રાખવા માગતી નથી. આ ઘર છોડવાનું નક્કી થશે એટલે મારું નવું સરનામું લખી મોકલીશ, ત્યાં સુધી તમે પત્ર લખતા નહીં...

આ પત્ર વાંચીને વસનજીએ પોતાનો ફેંસલો પિતાને સંભળાવી દીધો : તમે મારિયાને સ્વીકારો છો કે મને છોડી દેવા માગો છો ? જલદી નિર્ણય કરી લો. હું આવતા અઠવાડિયે સ્વિટ્ઝર્લેન્ડ ઊપડી જાઉં છું. તમે કહેતા હશો તો મારિયાને લઈને પાછો

આવીશ, નહીંતર ત્યાં જ રહી જઈશ !... હવે દુર્લભજી દીવાન ઢીલા પડી ગયા. પુત્રને ગુમાવવાનું પાલવે તેમ નહોતું અને પુત્રવધૂની શોક્યને લાવવા મન માનતું નહોતું. આનાકાની કરવાને બદલે દીકરા પાસે એમણે થોડા દિવસની મુદત માગી : ભલે, મારિયા અહીં આવવા તૈયાર થાય તો લઈ આવજે. પણ પંદર દિવસ ખમી જા. હું ઈંગ્લેન્ડ જઈ આવું પછી તારી મરજીમાં આવે તેમ કરજે !

દુર્લભજી દીવાન પંદરને બદલે બારમે દિવસે જ ઈંગ્લેન્ડથી પાછા ફરી ગયા. આવીને પુત્રના હાથમાં એક કવર પકડાવી દીધું : પરબીડિયા ઉપરના અક્ષર વાંચીને વસનજીની આંખો પહોળી થઈ : આ તો મારિયાના હેન્ડરાઈટિંગ ! અધીરાઈભરે તેણે પત્ર વાંચવા માંડ્યો. વાંચતો ગયો તેમ ચહેરો સખતાઈ કરવા લાગ્યો. એણે લખ્યું હતું : “શ્રીમાન વસનજી દીવાન, મને હતું જ કે તમે મારા સંતાનના બાપ બનવાની હિંમત નહીં કરો, પણ મેં એમ ધાર્યું નહોતું કે મારે તમારા પિતા સાથે સોદો પતાવવો પડશે. એ સમજદાર માણસ છે. એમની વાત સાચી છે. મારા પેટમાં તમારું નહીં, બર્ટનનું બાળક છે. એ બાળકના ઉજ્જવળ ભવિષ્યને ખાતર એના જન્મ પહેલાં જ મારે તમને બાપનું બિરુદ આપવું પડ્યું. એક લાખ પૌંડમાં મેં પતાવટ કરી છે. આટલું વાંચીને તમે દાંત ભીંસીને મને બેવફા કહેશો, પણ એ વિશેષણ મારા જેટલું જ તમનેય લાગુ પડે, ખરું કે નહીં ? મને જરૂર ભૂલી જજો, પણ મેં શીખવેલો પાઠ હંમેશાં યાદ રાખજો. માણસે પ્રત્યેક ચીજની કિંમત ચૂકવવી પડે છે ! - મારિયા તમારી નહીં, હસબન્ડ બર્ટનની...”

પત્ર પૂરો કરીને વસનજીએ ગુસ્સાથી તગતગતી આંખે પિતા સામે જોયું. કહ્યા વગર દાંત ભીંસીને સમજાવી દીધું : તમે ઈંગ્લેન્ડ જવાને બદલે સ્વિટ્ઝર્લેન્ડ જઈ આવ્યા અને તમે સાચા છો એ પુરવાર કરી આવ્યા. પણ મને તમારા પર ભરોસો નથી. મારિયા કપટી નથી. એ આવું લખે જ નહીં, પૈસાને ખાતર આવું કરે જ નહીં. તમે બળજબરીથી આ બધું લખાવી આવ્યા.

ત્યારે દુર્લભજી દીવાને દીકરા સામે એક રંગીન કાગળ ધરી દીધો : લે ખાતરી કરી લે. સ્વિસ બેન્કની આ રસીદ. મારિયાના નામે એક લાખ પૌંડ ટ્રાન્સફર થયા તેનો પુરાવો... મારા ધારવા કરતાં એ બાઈ વધુ પાકી નીકળી. મેં અર્ધા લાખ પૌંડમાં પતાવટ કરવા ઘણી લમણાઝીક કરી, પણ એ પેટનું પાણી હલાવ્યા વિના, સાત મહિનાના પેટ પર હાથ ફેરવતી રહી : દીવાન શેઠ, સ્વિસ બેન્કનાં ખાતાં ખાનગી હોય છે, પણ તમારા નબીરાએ મારાથી કાંઈ જ ખાનગી રાખ્યું નથી. પૂરા એક લાખ ચૂકવી દો. એટલે બેન્કના ખાતામાં આબરૂ ખાતર બે-પાંચ હજાર સિવાય વધુ કાંઈ બાકી ન રહે... અને વસનજી, મારે તારી જુવાનીની મૂર્ખાઈની કિંમત ચૂકવી દેવી પડી. હજુય તારા માનવામાં ન આવતું હોય તો જા, જઈને એનું અસલી રૂપ જોઈ આવ ! પણ હા, જતાં પહેલાં એનું નવું સરનામું મેળવી લેજે. ઓમેગા વોચ કંપનીના બંગલામાં હવે એ નહીં મળે. બર્ટનને કંપનીએ પાણીયું પકડાવી દીધું છે !

બસ, ત્યાર પછી મારિયા તરફથી પત્ર આવતા બંધ થઈ ગયા. પાંચ-છ મહિને ત્યાંના કોઈ છાપાની એક કાપલી વસનજી વોચ કંપની પર આવી જેમાં ચાર જ લીટીમાં

મારિયાની મૃત્યુનોંધ છપાઈ હતી. ત્યારે પણ વસનજી પ્રેયસીના અકાળ અવસાન પર આંસુ સાર્યા વિના રહી શક્યો નહોતો. ઘરનાં સૌએ મન મનાવી લીધું કે એક દુઃસ્વપ્ન આવીને વિખેરાઈ ગયું, પણ ખરેખર તો તેનો એક જ ભાગ પૂરો થતો હતો.... ઉત્તરાર્ધ હજુ બાકી હતો !

ચાલુ ફિલ્મે અચાનક બત્તીઓ થાય ત્યારે ફિલ્મમાં તન્મય બનેલો પ્રેક્ષક ઝબકી જાય એવી હાલત વિવેકની થઈ ગઈ. સિંહાસાહેબ અટક્યા એ તેને ખટક્યું. વાત કહેવાની એમની શૈલી એટલી સચોટ હતી કે સાંભળતાં-સાંભળતાં એકએક પાત્ર અને પ્રત્યેક પ્રસંગ આંખ સમક્ષ તાદ્દશ થઈ જતો. વસનજી દીવાન કે મારિયાને ક્યારેય જોયાં નહોતાં છતાં એમની સ્પષ્ટ આકૃતિ મન પર ઊપસી ચૂકી હતી. સિંહાએ ચિરૂટ સળગાવીને બે-ચાર કશ લઈ લીધા ત્યાં વિવેકની અધીરાઈ સળવળી ઊઠી: 'પછી શું બન્યું, સિંહાસાહેબ ?'

'માણસ ધારે છે એમ જ બધું બનતું હોય તો જીવનમાં રાગદ્વેષ કે પ્યાર-તિરસ્કાર પેદા જ ન થાય ને !' સિંહાએ ઉત્તરાર્ધનું અનુસંધાન મેળવતાં શરૂ કર્યું : 'વસનજી પિતા, પત્ની અને પુત્રીના કુટુંબમાં ગોઠવાઈ ગયો, પણ એનો અજંપો ઓછો થયો નહીં. બે વ્યક્તિ અકુદરતી રીતે જુદી પડે છે ત્યારે અંદરખાનેથી બંને વધુ જકડાયેલી રહે છે. મારિયા જીવતી રહી હોત, વસનજી એને મુંબઈ લઈ આવ્યો હોત તો એમની માયા ધીમેધીમે ઘરેડ બની જાત, કદાચ લાંબા ગાળે એકબીજા તરફ અભાવ પેદા થાત, પણ જેને વસનજી ચાહતો હતો એ મારિયા મૃત્યુ પામી એટલે એની યાદ ટમટમતા દીવાની જ્યોતની જેમ જલતી જ રહી. પત્ની સુરેખાને એ સાચા હૃદયથી ચાહી શક્યો નહીં, પિતા એના પુત્રને પૂરેપૂરો પામી શક્યા નહીં.

અને આમ અઢાર વર્ષ વીત્યાં. ભીતર ભભૂકતો જવાળામુખી એકાએક ફાટ્યો. વસનજી વોચ કંપનીની ફેક્ટરીમાં અઢાર વર્ષની એક વિદેશી યુવતી આવી ચડી. વસનજી સામે તેણે એક કવર ધર્યું. મારિયાના અક્ષરોની યાદ વસનજીને હજુ એટલી જ તાજી હતી. છોકરીની સામે જોતાં અધીરી આંગળીએ એણે કવર ફોડ્યું. અંદરનું લખાણ વાંચીને એની આંખો છલકાઈ ઊઠી.

'પ્રિય વસન, આ પત્ર વાંચતા હશે ત્યારે મારી યાદ ભૂંસાઈ ચૂકી હશે. તમારા પિતા સાથે મોકલેલો પત્ર મેં જ લખ્યો હતો, પણ સંજોગવશાત્ લખવો પડ્યો હતો. દીવાનસાહેબે એમની પુત્રવધૂ તથા પૌત્રીને ખાતર તમને મારાં મોહ-માયામાંથી મુક્ત કરવા માટે જે આજીજી કરી અને આંસુ સાર્યા તેની સામે હું પીગળી ગઈ. ખરું પૂછો તો મારા નસીબમાં વધુ જીવવાનું લખાયું નહોતું. હું જીવલેણ રોગની ભોગ બની હતી. ત્યારે મને થયું કે શું કામ એક પત્ની, પુત્રી અને પિતાના નિસાસા લઈને મરવું... બસ, એટલા ખાતર મેં લાખ પૌંડ સ્વીકારી તમને આઘાત આપ્યો હતો. મારી કૂખે અવતરેલી પુત્રી તમારી જ છે, પણ અઢાર વર્ષની પુખ્ત અને પરિપક્વ ન થાય ત્યાં સુધી એ બર્ટનની જ દીકરી તરીકે મોટી થવાની છે. ત્યાર પછી પિતાની પસંદગી એણે કરવાની રહેશે. તમને પિતા તરીકે સ્વીકારવા માગતી હશે તો તમારી પાસે આવશે. તમે એને પુત્રી તરીકે અપનાવવા માગતા હો તો રાખજો, નહીંતર... અમારા સમાજમાં પુખ્ત વયનાં અસંખ્ય સંતાનો પાંખ આવતાં

પાંખીની જેમ ઊડી જતાં હોય છે, એવું જ લીઝાનું થશે. તમારા એક લાખ પૌંડ એના નામે કરતી જાઉં છું. એકવીસ વરસની થશે ત્યારે તેની મૂડી એને સોંપાઈ જશે. તમારા કોઈ પર એનો આર્થિક બોજો રહેવાનો નથી. પુત્રીને પાછી મોકલવી હોય તો એક વાર તેને હિન્દુસ્તાનમાં દર્શન કરાવી દેજો, એની આંખો ઠરશે. એની ટાઢક મારા આત્માને મળશે.'

પત્ર પૂરો કરીને છલકાતી આંખે વસનજીએ લીઝાની સામે જોયું. હૃદયમાં વાત્સલ્ય ઊભરાઈ આવ્યું. ઉમળકાભેર પુત્રીને છાતી-સરસી ચાંપી દીધી. બીજી જ ઘડીએ પિતા પ્રત્યેનો રોષ ભભૂકી ઊઠ્યો. લીઝાને કારમાં બેસાડી વસનજી મરીન ડ્રાઈવ પહોંચી ગયો. વિકરાળ વાઘની જેમ ઘરમાં દાખલ થતાં જ ત્રાડ નાખી : પરમ પૂજ્ય પિતાશ્રી, ઓળખો છો આને ? આ છે મારા પ્રેમની મૂર્ખાઈનું ફળ... તમે કહેતા હતા ને કે મારિયા મને ફસાવી ગઈ ? તમારે એક લાખ પૌંડની કિંમત ચૂકવવી પડી... લો, વાંચો મારિયાનો પત્ર અને ખાતરી કરી લો, કપટી કોણ - મારિયા કે તમે ?

પિતા-પુત્ર વચ્ચે દલીલો, આક્ષેપો અને અપમાનોની ટપાટપી થઈ. ભાષા નહીં સમજી શકતી લીઝા બિચારી બેબાકળી બનીને આ વાગ્યુદ્ધ નિહાળતી રહી. સુરેખા અને સુપ્રિયાએ વચ્ચે પડી દુર્લભજી દીવાનને વાર્યા ત્યારે એમણે લીઝાને ઘરમાં સ્થાન આપવાની સંમતિ દર્શાવી... પણ વસનજીને સમાધાન ખપતું નહોતું. અઢાર વરસ સુધી મારિયા વિષે ભ્રમમાં રહીને જે અંજપો વેઠ્યો એનું વેર વાળવું હતું. લીઝાને લઈને એ જ ઘડીએ એણે ઘર છોડી દીધું. પિતા, પત્ની અને પુત્રી સાથે સદાને માટે સંબંધ કાપી નાખ્યો. પતિને પાછા લાવવા સુરેખાએ ઘણા પ્રયાસ કર્યા. ન એ સસરાને મનાવી શકી કે ન પતિને સમજાવી શકી ! આખરે લીઝા એકવીસ વરસ પૂરાં કરીને સદાને માટે સ્વિટ્ઝર્લેન્ડ છોડી દઈ પિતા વસનજી સાથે રહેવા જે રાતે મુંબઈ આવી એ જ રાતે પત્ની સુરેખાએ આ દુનિયાની વિદાય લીધી..

વાત પૂરી કરીને સિંહાએ ચિરૂટની રાખ ખંખેરતાં ઉમેર્યું : 'હવે તું જ કહે, વસનજી પર પત્નીના ખૂનનો આરોપ મૂકવામાં પિતા-પુત્ર વચ્ચેની અંટસ સિવાય બીજું શું હોઈ શકે ?'

વિવેક જવાબ આપી ન શક્યો. તેને તો સવાલ પૂછવાનો હતો : 'સિંહાસાહેબ, વસનજી દીવાનના અંગત જીવનની આટલી બધી વાત તમે જાણો છો એનો અર્થ એ કે તમારી સાથે બહુ ગાઢ સંબંધ હોવો જોઈએ... પણ મેં એમને પેલી રાતની પાર્ટી સિવાય ક્યારેય અહીં આવતા-જતા જોયા નથી.'

ત્યારે મદન સિંહા થોડી વાર તેની સામે જોઈ રહ્યા. કહેવું-ન-કહેવું કે ઓછુંવતું કેટલું કહેવું એની ગડમથલ વર્તાઈ :

'તું આ ઘરમાં આવતો-જતો થયો એને કેટલાં વરસ થયાં, વિવેક ?'

'ત્રણ-સાડાત્રણ.'

'બસ તો, વસનજીનું આ ઘરમાં આવવા-જવાનું પણ લગભગ એ જ અરસાથી ઓછું થઈ ગયું.'

'પણ કાંઈ કારણ ?' આવેશમાં વિવેક પૂછી બેઠો ત્યારે સિંહા ગંભીર થઈ ગયા :

‘કારણ તો તારે મોહિની પાસેથી જાણવું પડશે. એ એની અંગત વાત છે.’

‘ઓહ ! સોરી !’ વિવેક છોભીલો પડી થયો. તેને ઘયું કે પોતે જેમજેમ વધારે જાણકારી મેળવતો જાય છે તેમ નવા ફાંટા નીકળતા જાય છે અને જિજ્ઞાસા તરતી જ રહી જાય છે !

બરાબર એ જ વખતે સિંહાનો નોકર અંદરના રૂમમાંથી ટેલિફોન ઊંચકતો દાખલ થયો : ‘વિવેકબાબુ, આપ કા ફોન !’

‘મારો ફોન ?’ વિવેકને એ વિચિત્ર લાગ્યું.

રિસીવર કાન પર મૂક્યું ત્યાં મનોજનો તોરીલો અવાજ સંભળાયો : ‘કેટલી જગ્યાએ ફોન કર્યા ત્યારે અહીંયાં પકડાયો !’

‘એવું તે શું કામ પડ્યું ?’

‘કામ તારી આ ધોળી બલાનું !’ એ થોડા વ્યંગમાં અને થોડા રોષમાં બોલ્યો : ‘સીટ્રોન કાર તારા નામે ટ્રાન્સફર કરાવવા માટે સહી લેવા દુર્લભજી દીવાન પાસે માણસને મોકલ્યો ત્યારે એમણે કહ્યું કે આ વિવેક સંન્યાસીને કહો, મને મળી જાય.’

સાંભળીને વિવેક ઉતાવળે કાંઈક કહેવા જતો હતો, પણ સામે સિંહાસાહેબની હાજરીથી સાવધ થઈ ગયો :

‘એમાં મારે મળવા જવાની શું જરૂર છે ?’

‘એ તું દીવાનસાહેબને પૂછજે. એમણે તાકીદ કરી છે કે રૂબરૂ મળ્યા વગર કાર ટ્રાન્સફર નહીં થાય.’

‘ઠીક છે. હું મળી આવીશ.’

‘એમ નહીં, આજે જ મળી આવજે.’ મનોજે ભારપૂર્વક કહ્યું : ‘દીવાનસાહેબ થોડા દિવસ માટે બહારગામ ચાલ્યા જવાના છે...’

‘બહારગામ ! ક્યાં ?’

‘એની તારે શું પંચાત !’ મનોજે કંટાળા સાથે કહ્યું : ‘આજકાલ તારો સ્વભાવ ગામની પટલાઈ કરવાનો થઈ ગયો છે.’

કહીને તેણે ફોન કાપી નાખ્યો. વિવેક થોડી વાર રિસીવર પકડીને બેસી રહ્યો : દુર્લભજી દીવાનનું મને તાકીદનું તેડું કેમ આવ્યું ?

પાંચ

દરવાજાનો મોરલો રણકતાંની સાથે જ દુર્લભજી દીવાને સિંહની સ્ફૂર્તિથી ગરદન ટટાર કરી. દીવાલે લાગેલી લોલકવાળી ઘડિયાળમાં જોયું : અગિયાર વાગવાને માત્ર અર્ધી જ મિનિટની વાર હતી : જુવાન સમયનો પાકો છે !

તંગ મુખમુદ્રા સાથે, એમણે દીવાનખંડના પ્રવેશદ્વાર પર દૃષ્ટિ જડી દીધી. ધીમી ચાલ અને આછી મુસ્કાન સાથે ઉંબરે આવીને ઊભા રહી ગયેલા વિવેકને જોયો, પગથી માથા સુધી નિહાળી લીધો, પછી જોખેલા અવાજે કહ્યું : ‘આવો !’

એ આવકારમાં વિવેકને ઉખા વર્તાઈ નહીં, તેમ અવગણના પણ ઊપસી નહીં. છતાં એટલું તો સમજાઈ ગયું કે પોતાના આગમનની ઉત્કંઠાભેર ચાહ જોવાઈ રહી હતી.

પગ-લૂછણિયા પર બૂટનાં તળિયાં સાફ કરીને એણે ખચકાટ સાથે પગ ઉપાડ્યા. વિનાકારણ કાંઠાઘડિયાળમાં જોઈને કહ્યું : ‘હું વહેલો-મોડો તો નથી ને ?’

બરાબર એ જ વખતે દીવાલની ઘડિયાળે ડંકા વગાડવા શરૂ કર્યા એટલે દીવાનસાહેબે જવાબ આપવાની તકલીફ લીધી નહીં. હસીને વિવેક સામેના સોફા પર બેસવા જતો હતો ત્યાં દુર્લભજીએ ઊભા થવાની ચેષ્ટા સાથે કહ્યું :

‘ચાલો, આપણે અંદર જ બેસીએ.’

‘ભલે.’ કહીને વિવેકે બેસવાનું માંડી વાળ્યું. દીવાનસાહેબની પાછળ અંદરના રૂમ તરફ જતાં-જતાં એણે વિચાર્યું : મનોજના કહેવા મુજબ દીવાનસાહેબને તાકીદનું કામ છે એ સાચું ? એટલા માટે જ દીવાનખંડમાં વાતચીત શરૂ કરવાનું એમણે ટાળ્યું હશે.

શેઠની આગળ થઈને નોકરે ખંડનું બારણું ઉઘાડવાની ચેષ્ટા કરી, પણ એમણે હાથ આડો ધરી દઈને રોકતાં કહ્યું : ‘અમે અંદર બેઠા છીએ. કોઈ મળવા આવે તેને બહાર બેસાડજે. ટેલિફોન આવે તો કહેજે કે શેઠ કામમાં છે.’

‘જી !’ નોકરે ડોક ઝુકાવીને કહ્યું ત્યારે વિવેકને સમજાયું કે અહીં દરેકને પોતપોતાના મોભા મુજબ અદબથી વર્તવાની સખતાઈ પાળવામાં આવે છે.

એરકન્ડિશનડ રૂમ દીવાનખંડથી નાનો પણ સજાવેલો હતો. તાંડવનૃત્ય કરતા નટરાજની પૂર્ણ કદની ધાતુની મૂર્તિ સૌપ્રથમ નજરે ચડતી હતી. ત્યાર પછી વિવેકની દૃષ્ટિ નવ ગ્રહોની પ્રતિમા પર પડી : શનિ, શુક્ર, કેતુ...

‘બેસો.’

દીવાનસાહેબે રજવાડી આરામખુરશી પર ગોઠવાઈને વિવેકને સામે ગાદીવાળી ખુરશી પર બેસવા સંકેત કર્યો : ‘તમને થતું હશે કે કાર તમારે નામે ટ્રાન્સફર કરાવતાં પહેલાં રૂબરૂ મળવા શું કામ બોલાવ્યા ?’

‘જી હા !’ કહેતાં વિવેકે તેમની સામે જોયું. વડીલના ચહેરા પરની ગંભીરતા જોઈને તેણે ઉમેર્યું : ‘જી ના, તમારા તાકીદના તેડાનો આશય કાંઈક બીજો જ હોવાનું મેં અનુમાન કરેલું.’

‘બહુ સમજદાર છો.’ દુર્લભજીએ સોપારીની ચાંદીની પેટી ઉઘાડી સૂડી વચ્ચે સોપારી મૂકી : ‘તમે એમ પણ નહીં ધાર્યું હોય કે વીમો આપવા તમને બોલાવ્યા છે.’

‘જી ના, તમારા ફેમિલીના વીમા એજન્ટ સુબાહુ વોરા છે પછી મને ફેવર કરવાનું કોઈ જ કારણ નથી.’

સુબાહુ વોરાનું નામ સાંભળતાં દુર્લભજી શેઠે સૂડી પર ભીંસ દઈને સોપારીનાં બે ફાડિયાં કર્યા : ‘તો હવે સાચું કહો, તમે અમારી સીટ્રોન કાર ખરીદવા કેમ તૈયાર થયા ?’ વિવેક ચોંક્યો. જમાનાના ખાધેલ દીવાનસાહેબ સામે સાવધ રહીને આગળ વધવું પડશે :

‘કાર ગમી ગઈ એટલે ખરીદી લીધી.’
‘તમે ખરીદી નથી લીધી, ભાઈ વિવેક ! તમે લખી આપેલો ચેક હજુ અમે બેન્કમાં નાખ્યો નથી.’

‘કદાચ કાર વેચવાનો તમારો ઇરાદો બદલાઈ ગયો હશે.’
‘ના, એમ પણ નથી !’ એમણે આંખો પરનાં ગુચ્છાદાર ભવાં તાણીને કહ્યું : ‘મારે તો કાર ખરીદવા પાછળનો તમારો ઇરાદો જાણવો છે.’

સાંભળીને વિવેક થોડી વાર એમની સામે તાકી રહ્યો. નક્કી આ વયોવૃદ્ધને કાંઈક ગંધ આવી છે. સવારે જ પોતે મનોજને ફોન કરીને પૂછી લીધું હતું કે દીવાનસાહેબને તે બધી વાત તો કરી દીધી નથી ને ?

‘કદાચ તમે નહીં માનો !’ વિવેક સાવચેતીભેર કહેવું પડ્યું : ‘મારે માટે તમારી સીટ્રોન ભારે શુકનિયાળ નીવડી... મનોજના ગેરેજમાં મારી ફિયાટ રિપેરમાં આપેલી. એ સમયસર તૈયાર થઈ નહીં એટલે એક રાત પૂરતી મેં સીટ્રોન વાપરવા લીધી. બીજી સવારે જ મને પાંચ લાખનો વીમો મળ્યો અને મેં સીટ્રોન ખરીદવાનું નક્કી કરી નાખ્યું.’

‘ભારે ચાલાક છો ! જવાબ બહુ જલદી ગોતી કાઢો છો !’ સોપારીનો ભુક્કો ચાવતાં દુર્લભજી દીવાને ધારદાર આંખે જોઈને કહ્યું ત્યારે વિવેકને ઝાટકો લાગ્યો. આવેશમાં એ કાંઈક બોલવા જતો હતો પણ એમણે તક આપી નહીં :

‘ભાઈ વિવેક, જે સવારે તમને પાંચ લાખનો બિઝનેસ મળ્યો એ જ બપોરે તમે મારી સુરેખાવહુના વીમા માટે કોઈકે આપેલું કાર્ડ લઈને અહીં આવ્યા હતા. એક જ દિવસમાં ઘણોબધો બિઝનેસ મેળવી લેવાની તમારી ધગશ અચરજ પમાડે એવી ગણાય !’

‘એટલે તમે એમ કહેવા માગો છો કે હું બીજા કોઈ કારણસર આપની પાસે આવ્યો હતો ?’

‘બહુ જલદી સમજી ગયા તમે !’ દુર્લભજી શેઠ દાઢમાં બોલ્યા : ‘હવે એ કહો. સુરેખાવહુનું કાર્ડ તમને કોણે આપ્યું હતું ?’

વિવેક ખચકાયો. પહેલી વાર કાર્ડ માટે ખોટું બોલવાનું કારણ હતું, હવે અસત્ય ઉચ્ચારવાનું અજુગતું લાગ્યું : ‘વડીલ, એ કાર્ડ મને કોઈએ આપ્યું નહોતું. તમારી સીટ્રોન કારમાંથી મળી આવેલું.’

‘સમજી માણસો વારંવાર જુઠાણાનો આશરો નથી લેતા.’ દુર્લભજી શેઠે પહેલી વાર સહેજ મલકી કહ્યું : ‘ભાઈ વિવેક, હવે પછીની આપણી વાતચીતમાં આવી જ નીતિ અપનાવજો. હું પ્રેમભૂખ્યો માણસ છું...’ બોલતાં-બોલતાં પોતે ગળગળા થઈ રહ્યા છે એ ખ્યાલ આવતાં જ ખોંખારો ખાઈને ચહેરા પર ફરી સખતાઈ ધારણ કરી લીધી. એટલા વિલંબમાં વિવેકે વિચારી લીધું : એ પૂછે અને હું જવાબ આપ્યા કરું એવું શું કામ ?

‘જુઓ, દીવાનસાહેબ, આપને પૂછવાનું કષ્ટ આપ્યા વિના હું જ કહી દઉં.’ વિવેકે એમની સામે નજર મિલાવીને બોલવા માંડ્યું : ‘સુરેખાબહેનનું કાર્ડ મોટરમાંથી મળ્યું ત્યારે મને ખબર નહોતી કે હું એમની જ કારમાં બેઠો છું. મને એ પણ જાણ નહોતી કે એક વરસ અગાઉ એ જ મોટરમાં એમને અકસ્માત નડ્યો હતો અને એ જીવલેણ હતો... હું એવો નિર્દય તો નથી કે મૃત્યુ પામેલી વ્યક્તિના વીમા માટે એમના કોઈ સગાને મળવા જઈને આઘાત તાજો કરી કોઈનું દિલ દૂભવું.’

એનું કહેવું માનવામાં આવતું ન હોય તેમ દુર્લભજી શેઠ તેની સામે તાકી રહ્યા. વિવેક એમની બદલાતી મુખમુદ્રા નિહાળવા લાગ્યો. ગમે ત્યારે ઉગ્ર સ્વરૂપ ધારણ કરી બેસે એવી રતાશ તેમના ચહેરા પર ફૂટતી દેખાઈ. એમના હોઠ તુચ્છકારમાં વંકાયા. ઘૂંટાતો શ્વાસ બહાર ફેંકતાં એમણે સંભળાવ્યું :

‘સુરેખાવહુના બારામાં તમે વધુ પડતો રસ લઈ રહ્યા છો મહેરબાન !’ એમના ધારદાર શબ્દો વિવેકને ભોંકાતા ગયા : ‘તમે એમ માનો છો કે ઘરમાં બેઠેલો આ ડોસો બહારનું કાંઈ જ જાણતો નહીં હોય ? ગયા અઠવાડિયે તમે સીટ્રોન કાર લઈને જ અહીં આવ્યા હતા, ત્યાર પછી અર્ધા-પોણા કલાકે સન મોટર ગેરેજમાંથી કાર વેચાઈ ગયાના ખબર મળ્યા. બે દિવસ પછી તમે મારા દુશ્મનની પરદેશી દીકરી લીઝને હોટેલમાં મળ્યા અને ગઈ કાલે વીમા કંપનીમાં જઈને તમે ફાઈલ પણ ફેંદી આવ્યા !’

વાક્યે-વાક્યે દીવાનસાહેબના ઊંચા થતા જતા અવાજે અને રજેરજ માહિતીની જાણકારીએ વિવેકને અકળાવી દીધો. લીઝને એમણે દુશ્મનની દીકરી કહી એ શબ્દો એને વધુ ખટક્યા. ખુલાસો કરવો કે સામો પ્રશ્ન છેડવો એની ગડમથલમાં રહ્યો ત્યાં સામેથી સાંભળવા મળ્યું :

‘આ ડોસો ભારે ખંધો છે એવો વિચાર કરો છો ને તમે ?’ એમના બોલવામાં તીક્ષ્ણ કટાક્ષ હતો : ‘પણ મને બેખબર રહેવાનું પાલવે તેમ નથી. દુશ્મનની છાવણી પર મારો પહેરો રહે છે, એમની દરેક હિલચાલ પર હું જાપ્તો રખાવું છું.’

‘પ્રાઈવેટ ડિટેક્ટિવ ?’

‘હા. એક વાર હું ખતા ખાઈ ગયો અને સુરેખાવહુનું કમોત નીપજ્યું.’

એમના અવાજમાં ભળેલી લાગણીની ભીનાશ વિવેકને સ્પર્શી ગઈ. અત્યાર સુધી એ મને પૂછતા હતા અને હવે આપોઆપ બધું કહેવા લાગ્યા ! દીકરાનો ઉલ્લેખ થતાં એ વજ જેવા નિર્દય બની જાય છે અને વહુનું નામ ઉચ્ચારતાં જ બરફની જેમ પીગળી જાય છે.

‘વડીલ, આપની વાત સાચી છે. રવિવારે હું લીઝાને હોટેલમાં મળ્યો હતો... એટલે કે લીઝાએ મને મળવા બોલાવ્યો હતો. પણ ત્યારે મને ખબર નહોતી કે એ આપની પૌત્રી...’

‘પૌત્રી !’ બરાડી ઊઠ્યા દીવાનસાહેબ : ‘એ છોકરી મારી કોઈ નથી ! મારે એક જ પૌત્રી છે અને તે સુપ્રિયા.’

એમનું રૌદ્ર સ્વરૂપ, ગુસ્સાથી ધ્રૂજતા હોઠ, ઘરઘર કાંપતાં આંખોનાં ભવાં અને કપાળમાં ખળભળી ઊઠેલી કરચલીઓ જોઈને વિવેક હેબતાયો. ઘવાયેલા સિંહના તાજા જખમ પર ભૂલથી પોતે હાથ દાબી દીધો હતો એનું એને ભાન થયું.

‘માફ કરજો, લીઝાને મળ્યો ત્યારે મને ખબર નહોતી કે એ વસનજી દીવાનની પુત્રી છે. મને ત્યારે એ પણ ખબર નહોતી કે જે દુર્લભજી દીવાનને હું એક વાર મળ્યો છું એમના પુત્રનું નામ વસનજી છે !’

‘પુત્ર નહીં, દુશ્મન કહો.’ આ વખતે ત્રાડને બદલે ત્રાસ થતો હોય એ રીતે બોલ્યા : ‘મારો ગયા જનમનો દુશ્મન !’

એમના વિદ્વેષને ગણકાર્યા વિના વિવેકે કહેવા માંડ્યું : ‘તમારી એ વાત પણ સાચી છે કે ગઈકાલે વીમા કંપનીમાં જઈને સુરેખાદેવીની ફાઈલ હું ફેંદી આવ્યો, કારણ કે લીઝા સાથેની વાતચીતમાં એ બોલી ગયેલી : જે રાતે મેં મુંબઈ એરપોર્ટ પર પગ મૂક્યો એ જ રાતે સુરેખાદેવીનું મોટર-અકસ્માતમાં મૃત્યુ થયું હતું.’

‘મૃત્યુ નહીં, ખૂન !’ સિત્તેર વરસના એ વૃદ્ધનાં જડબાં તંગ થયાં : ‘મારી વહુને એણે ઘાતકીપણે મારી નાખી છતાં એને હું કાંઈ કરી શક્યો નહીં ! એણે કાવતરું જ એવી રીતે ઘડ્યું કે પોલીસ તેના તરફ આંગળી ચીંધી શકે નહીં. પરદેશથી દીકરી આવવાની હતી એટલે પોતે એરપોર્ટ પર તેને લેવા ગયો હોવાની સજ્જડ સાબિતી ગોઠવી રાખી હતી એણે...’

‘પણ સુરેખાદેવી પોતે જ વિદેશથી આવતા કોઈ મહેમાનને લેવા એરપોર્ટ જતાં હતાં તેમાં આ મોટર-અકસ્માત થયો એવું છાપાના અહેવાલમાં છે.’

સાંભળીને દીવાનસાહેબ ચમક્યા : ‘એટલે કે અકસ્માતનો અહેવાલ વાંચવા માટે તમે વરસ પહેલાંનાં છાપાં પણ ફેંદી નાખ્યાં ?’

કેમ જાણે વિવેકે કોઈ અપરાધ કર્યો હોય એવી કરડી નજરે એ તેને જોતા રહ્યા.

‘વડીલ, હું આપને એ પૂછતો હતો કે સુરેખાબહેન ખરેખર એરપોર્ટ જવા માટે મધરાતે ઘેરથી નીકળ્યાં હતાં ?’

‘એ પૂછવાનું કાંઈ કારણ ?’ દીવાનસાહેબ ગર્જી ઊઠ્યા : ‘તમારે આ બધા સાથે શું લાગેવળગે ?’

‘પણ, વડીલ...’

‘પણ-બણ મારે કંઈ જ સાંભળવું નથી. મેં તમને સવાલો પૂછવા અહીં બોલાવ્યા નથી, સાવચેત કરવા તેડાવ્યા છે.’

‘સાવચેત ?’

‘હા, તમે કોઈ પણ બહાને મારા ઘરમાં પેગપેસારો કરવાની ચેષ્ટા છોડી દેજો ! જેનું હું નામ નથી લેતો એ મારા દુશ્મન દીકરાનો હાથો બનીને તમે આ ઘરમાં આગ ચાંપવા માગતા હો તો નહીં ફાવો.’

કોધ ભભૂકતા દીવાનસાહેબ કરતાં એમનો આરોપ વિવેકને વધુ દઝાડી ગયો. એ સફાળો ઊભો થઈ ગયો :

‘વડીલ, હું આપની આમન્યા રાખું છું, સભ્યતાથી વર્તું છું, એનો અર્થ એવો નથી કે અપમાન સહી લઉં. નથી મારે તમારી સાથે કોઈ લેવાદેવા કે નથી વસનજી દીવાનનો મને કોઈ પરિચય. હજુ સુધી હું એમને મળ્યો પણ નથી. તમારા ઘરમાં આગ ચાંપવાની વાત તો વેરથી ભભૂકતા તમારા દિમાગની ઊપજ છે. બાપ-દીકરા વચ્ચેની અંટસમાં મને શું કામ અટવાવો છો ? હું કે બીજું કોઈ તમારું શું બગાડી શકવાના હતા ?’

એકીશ્વાસે ઘવાયેલા અવાજે એકધારું બોલીને એ અટક્યો ત્યાં દીવાનસાહેબે સાંભળાવ્યું :

‘આ ઘરમાં એક જુવાન કન્યા છે. સુરેખાવહુના ગયા પછી એ જ મારું એક સ્વજન રહી છે... મારો દુશ્મન મને એનાથી અલગ કરવા જરૂર કોઈ ને કોઈ ચાલબાજી ખેલવાનો... મારી સુપ્રિયા તમારા જેવા કોઈકના મોહપાશમાં ફસાઈ જાય તો હું લડાઈ હારી જાઉં, ખતમ થઈ જાઉં... એ જ છે એનું અંતિમ ધ્યેય !’

સાંભળીને વિવેકની આંખો પહોળી થઈ ગઈ. વેર અને વહેમ માણસને કેવી ભયાનક કલ્પના કરતો કરી મૂકે છે ! રોષને બદલે એને હમદર્દી જાગી. ફરી બેસી જઈને શાંતિથી ખુલાસો કરવાનું, એમના વેર-ભભૂકતા આત્માને ધરપત આપવાનું મન તો થયું. પણ આવા મિજાજમાં કોઈ વાત પોતે એમના ગળે ઉતારી શકવાનો નહોતો... અને હવે બીજી વાર અહીં આવવાનું બનવાનું નહોતું. ચૂપચાપ ચાલ્યા જવા માટે એણે પગ ઉપાડ્યા ત્યાં -

‘જતાં-જતાં સાંભળી લો. મારી ઉંમર એકોતેરની થઈ છતાં હજુ હું અડીખમ છું. એને સુરેખાવહુના કમોતની સજા નહીં ફટકારું ત્યાં સુધી હું મરવાનો નથી, પછી ભલે એ માટે મારે સો વરસ લગી જીવવું પડે.’

નિસાસો નાખતો વિવેક બારણા સુધી પહોંચ્યો ત્યારે દીવાનસાહેબે ઉમેર્યું :

‘મૃત્યુ તો ઉપરવાળાના હાથમાં છે, પણ મારું કાર્ય પૂરું થાય ત્યાં સુધી ભગવાન મને જિવાડશે નહીં તો મારો આત્મા જ્યાં હશે ત્યાં દુશ્મનનું નખખોદ કાઢી નાખશે !’

અને બારણાનું હેન્ડલ ઘુમાવતો વિવેકનો હાથ સજ્જડ થઈ ગયો. કોઈક તેને આગળ વધતો રોકતું હોય એમ તેના પગ ખોટા પડી ગયા. મનમાં દબાવી રાખેલું રહસ્ય લાવારસની જેમ ઊભરાઈ આવ્યું અને ગુપ્તતાનું ઢાંકણ ઊડી પડ્યું :

‘આપ આત્મા-પ્રેતાત્મામાં માનો છો, વડીલ ?’
સવાલ જાણે મજાકમાં પુછાયો હોય એવો પ્રત્યાઘાત દુર્લભજી શેઠની કતરાતી આંખોમાં ડોકાયો, પણ આ ગેરસમજ વિવેકે સત્વર દૂર કરી દીધી :
‘હું બહુ ગંભીરભાવે આ પૂછી રહ્યો છું, વડીલ ! મારા આ પ્રશ્ન સાથે મારા કરતાં તમારે જ વધાર લેવાદેવા છે.’

‘એટલે ?’ નાખોરાં ફુલાવીને એ તેને જોતા રહ્યા : ‘કોની સાથે મારે લેવાદેવા છે ?’

‘સુરેખાબહેનના પ્રેત સાથે.’

સાંભળતાં જ દીવાનસાહેબના હાથ આરામખુરસીના હાથા પર ભીંસાયા :

‘તમે શું બકો છો ? ભાન છે કાંઈ ?’

‘હું બકતો નથી, પણ આજ સુધી જે બધાથી મેં છાનું રાખ્યું એ તમારી પાસે ઉઘાડું પાડવા માગું છું.’

દુર્લભજી દીવાન ટટાર થયા. વિવેકને એમની છાતીના ધબકારા વધી ગયેલા દેખાયા. ફાટેલી આંખોમાં કૌતુક આળોટતું જોવા મળ્યું. અધખુલ્લા મોંમાં જ પ્રશ્ન લટકતો હતો, પણ જીભ ઝલાઈ ગઈ હોય તેમ એ અવાચક જ રહ્યા.

‘હા, વડીલ, હું પોતે પ્રેતમાં ક્યારેય માનતો નહોતો, કોઈની વાત સાંભળીને હસી કાઢતો... પણ સુરેખાદેવીને તમારા ઘરની દીવાલે ફોટામાં જોયાં એની આગલી રાતે, સવા વાગ્યે અકસ્માતના જ સ્થળે સીટ્રોન કારમાં લિફ્ટ માગતાં મેં મારી સગી આંખે એમને જોયાં. એ જ સફેદ વસ્ત્રો, એવો જ મોટો ચાંદલો... લિફ્ટ આપ્યા પછી એક અજાણી સ્ત્રીની ખામોશીએ મને ભડકાવ્યો. ક્યાં જવું છે એ કહ્યું નહીં, હું ક્યાં જઈ રહ્યો છું એ પૂછ્યું નહીં... કોઈ સ્ત્રીના ફંદામાં ફસાઈ જવાની બીકે મેં લિફ્ટિંગ રોડ પર કાર ઊભી રાખી દીધી અને એમને ઉતારી મૂકવા માટે બારણું ઉઘાડું છું ત્યાં જ એ આકૃતિ અદૃશ્ય થઈ ગઈ.’

ફેફસાંમાં ભરેલો શ્વાસ બહાર કાઢતા દીવાનસાહેબ આરામખુરસીમાંથી સફાળા ઊભા થઈ ગયા. એમની આંખોમાં ચમક આવી ગઈ. ચાલમાં ચેતન ઊભરાઈ આવ્યું. નજીક પહોંચીને વિવેકના ખભા પર હાથ મૂકી દીધો. પોતે ચૂપ રહ્યા, પણ એમના સ્પર્શમાં વિવેકે લાગણીનો રઘવાટ અનુભવ્યો. તેનાથી આપોઆપ કહેવાઈ ગયું :

‘ઘેર પહોંચીને કુતૂહલ ખાતર ફરી હું પાછલી બેઠકનું નિરીક્ષણ કરવા ગયો ત્યારે સુરેખાદેવીનું વિઝિટિંગ કાર્ડ મારા હાથમાં આવ્યું.’

દીવાનસાહેબનો વૃદ્ધ હાથ પોતાના ખભા પર વધુ જોરથી દબાયો એટલે વિવેક બાકીનું પણ બોલી ગયો : ‘અદૃશ્ય થઈ જનાર આકૃતિ જતાં-જતાં કારમાં જે સુવાસ છોડી ગઈ હતી એવી જ સુવાસ વિઝિટિંગ કાર્ડમાં પણ મેં મહેસૂસ કરી... મોગરાના ફૂલ જેવી ખુશબો હતી એ !’

અને દીવાનસાહેબે ધ્રુજતો હાથ ખભા પરથી ઊંચકી લઈને તેનું બાવડું પકડી લીધું : ‘સુરેખાવહુને મોગરાનાં ફૂલનો બેહદ શોખ હતો. મોગરાની મોસમમાં સવાર-સાંજ એની જ વેણી અંબોડે બાંધતાં, મોટરમાં એનો જ ગજરો લટકાવતાં.’

કહેતાં એ વિવેકને ખુરશી તરફ પાછો લઈ આવ્યા. બંને ખભા પર હાથ રાખીને

તેને બેસાડ્યો, પછી પોતે પણ આરામખુરસીમાં ગોઠવાયા :

‘તમે તે દિવસે સુરેખાવહુનું કાર્ડ લઈને આવ્યા એ સવારથી મારા મનમાં કાંઈક ઘોળાયા કરતું હતું. કોઈક આવવાનું છે એવા ભણકારા વારંવાર સંભળાતા હતા. બપોરે તમે આવીને સુરેખાવહુના વીમાની વાત ઉચ્ચારી ત્યારે મારી ભ્રમણા ભાંગી ગઈ. એક વરસથી મારો જીવ આવી જ રિબામણી વેદી રહ્યો છે, વહુના કમોતની હું એક જ કડી શોધું છું, પણ...’

એમનો કંઠ રૂંધાવા લાગ્યો ત્યારે તે બોલતા અટકી ગયા. થોડી વાર માટે સન્નાટો છવાઈ ગયો. વિવેક વિચારતો હતો : આ વૃદ્ધ પુત્રવધૂની હત્યાના પુરાવા માટે વલખાં મારે છે, તેમ એમની પુત્રવધૂનો આત્મા પણ કાંઈક ચીંધવા માટે ભેટક્યા કરતો હશે !

‘વડીલ, ત્યાર પછી ત્રણ-ચાર રાત સુધી સવા વાગ્યે મેં ત્યાં ભટક્યા કર્યું, લિફ્ટ માગતી એ સ્ત્રીની હું રાહ જોતો રહ્યો, પણ મને કાંઈ જ જોવા ન મળ્યું ત્યારે મારે માની લેવું પડ્યું કે એ મારો ભ્રમ હતો... પ્રેત જેવું આ દુનિયામાં કાંઈ છે જ નહીં.’

‘નહીં-નહીં !’ દીવાનસાહેબ વિદ્વજન અવાજે બોલી ઊઠ્યા, ‘એવું ન કહો, ભાઈ ! સુરેખાવહુનું મોત જ એવું ઘાતકી હતું કે એના આત્માને સદ્ગતિ સાંપડી નહીં હોય. એની પાછળ મેં બધી જ ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરાવી, દાન-ધર્મદો કર્યો, સુપ્રિયાની સાથે ચાર ધામની જાત્રા કરી, છતાં...’

બોલતાં-બોલતાં મગજમાં કંઈક ઝબકારો થયો હોય તેમ એમના બંને ખભા હલબલી ઊઠ્યા, આવેશભર્યા અવાજે એ બોલી ઊઠ્યા :

‘બરાબર છે. હું મારી વહુને ઓળખું ને... મારી જેમ એનો આત્મા પણ હત્યાનું વેર વાળવા માટે ભટકે છે. તમને એણે મારી મદદે મોકલ્યા, તમારામાં એણે વિશ્વાસ મૂક્યો અને હવે તમારી મારફત જ આનો ભેદ ઊકલવાનો !’

‘પણ, વડીલ ! મારા જેવા પરાયા માણસને...’

‘એવું ન કહો, પોતાનાં જ્યારે પારકાં બની જાય ત્યારે પરાયાં જ પડખે ઊભાં રહે છે. વેરની આગમાં ભડકે બળતા આ વૃદ્ધને તમારા જેવા જુવાનની જરૂર છે. મારે ખાતર નહીં તો સુરેખાવહુના અતૃપ્ત આત્માની સદ્ગતિ ખાતર તમે મારી સાથે રહેજો. એણે તમને પોતાના નામનું કાર્ડ આપીને અહીં એટલા માટે જ તો મોકલ્યા હતા.’

થોડી વાર પહેલાં ધમકી આપનાર દીવાનસાહેબને આમ આજીજી કરતા જોઈને વિવેકને હમદર્દી જાગી હોવા છતાં તે કહ્યા વગર રહી શક્યો નહીં :

‘વડીલ, પ્રેતને સ્વરૂપ હોય એ કદાચ માની લઉં, પણ વિઝિટિંગ કાર્ડવાળી વાત માની લેવાનું મારી બુદ્ધિ ના પાડે છે.’

‘હું તમને કાંઈ જ માની લેવાનું કહેતો નથી.’ દીવાનસાહેબ સાવ નરમ પડી ગયા : ‘અત્યારે તમે મારી એક જ વાત માની જાઓ. તમને જે કાંઈ સ્ફુરણ થાય, અદૃશ્યપણે જે કાંઈ સંકેત મળ્યા કરે એની અવગણના કરતા નહીં, મને તેનાથી અજાણ પણ રાખતા નહીં.’

ત્યારે વિવેકના મગજમાં આગલી સાંજની ઘટના ઝબકી ગઈ. કોઈ અદૃશ્ય

પ્રેરણાએ જ પોતાને અકસ્માતમાંથી ઉગારી લીધાની વાત કહી દેવાનું મન થઈ આવ્યું, પણ તેણે ઇચ્છા દબાવી દીધી : હજુ એમનો પૂરો પરિચય થયો નથી ત્યાં બધું એકીસાથે કહી ન દેવાય....

‘તો હું રજા લઉં, વડીલ !’

સાંભળતાં જ એમણે અંગરખાના ખિસ્સામાંથી સોનાનું ઘડિયાળ કાઢીને જોયું : ‘તમારો ઘણો સમય લીધો, ચા-પાણીનું પૂછવાનું પણ ચૂકી ગયો.’

‘બીજી વાર વાત.’ કહેતો વિવેક ઊઠ્યો.

‘હા, હવે તો વારંવાર આવશો.’ કહેતા દીવાનસાહેબ ઊઠ્યા : ‘આવવા માટે અગાઉથી રજા લેવાની હવે તમારે કોઈ જરૂર નથી.’ કહીને તરત જ ઉમેર્યું : ‘પણ હા, બીજાની હાજરીમાં પેલી વાત ઉચ્ચારતા નહીં.’

‘બીજાની હાજરી ?’

‘એટલે કે સુપ્રિયાને પણ હમણાં આની જાણ થવા દેવી નથી.’ એમના અવાજમાં દઢતા આવી ગઈ : ‘એને આ કાંઈ સમજાશે નહીં. સાંભળીને નકામી ભડકી જશે.’

હવે વિવેકને યાદ આવ્યું. એ છોકરી આજે ક્યાંય દેખાઈ નથી. કદાચ દીવાનસાહેબે એની ગેરહાજરીની ગણતરી કરીને જ મને બોલાવ્યો હશે....

છતાં દીવાનખંડમાં જઈને તેણે પેલીની શોધમાં નજરને ચારે તરફ ઘુમાવી જોઈ ત્યારે દીવાનસાહેબે ચોરી પકડી પાડી હોય તેમ સંભળાવ્યું : ‘સુપ્રિયા બહાર ગઈ છે.’

છોભીલા પડી જતાં વિવેકે પરાણે મલકીને વિદાય લેતાં પહેલાં અચાનક યાદ આવ્યું હોય તેમ પૂછ્યું : ‘વડીલ, મૂળ વાત તો વીસરાઈ ગઈ. સીટ્રોન કાર મારા નામે ટ્રાન્સફર....’

‘થઈ જશે.’ દીવાનસાહેબ અધીરાઈભરે અધવચ્ચે જ કહી દીધું : ‘ટ્રાન્સફરનો કાગળ મનોજના ગેરેજ પર પહોંચી જશે. તમે-તમારે ઊપડો.’

પોતાને વિદાય કરવાની એમની ઉતાવળ વિવેકને વિચિત્ર લાગી. કદાચ બીજું કોઈ મળવા આવવાનું હશે અને તેના આવતાં પહેલાં મને રવાના કરી દેવા માગતા હશે અથવા તો સુરેખાવહુના પ્રેતની વાત મારા ગયા પછી નિરાંતે વાગોળવા માટે એકલતા ઝંખતા હશે. કદાચ હજુ પણ એ મને દુશ્મનનો માણસ માનીને મારી વાતને ઉપજાવી કાઢેલી ગણતા હશે... ગમે તેમ હોય, આ દુર્લભજી દીવાનનો મરમ પામવો મુશ્કેલ છે.

મકાનનાં પગથિયાં ઊતરીને કમ્પાઉન્ડમાં પાર્ક કરેલી કાર તરફ વળતાં જ તેના પગ થંભી ગયા. દીવાનસોબની પૌત્રી સીટ્રોનના બોનેટ પર હાથ પસવારતી વિચારમાં મગ્ન બનીને ઊભી હતી. ધીમાં પગલે વિવેક નજીક પહોંચ્યો છતાં સુપ્રિયાનું ધ્યાન ખેંચાયું નહીં. તેના મુખ પર વિષાદનું વાદળ છવાયું હતું. હૈયામાં લાગણીનો ડૂમો ભરાયો હોય તેમ બીજો હાથ છાતી પર દાબી રાખ્યો હતો. તેની તન્મયતામાં ખલેલ પહોંચાડવાનું વિવેકને ખૂંચ્યું, તેમ એને અજાણ રાખીને નીરખ્યા કરવાનું પણ અજુગતું લાગ્યું.

ત્યાં જ પેલીને કોઈકની હાજરીનો અણસાર આવી ગયો હોય તેમ એણે ઝબકીને ગરદન ઊંચી કરી. વિવેકને જોઈને એ ઓઝપાઈ ગઈ. ચહેરા પરના ભાવ છુપાવી દેવા

માટે સ્મિતનો સહારો લીધો : ‘તમે !’

‘દીવાનસાહેબે મળવા બોલાવ્યો હતો.’ વિવેક સીટ્રોનના બોનેટ પર હાથ ફેરવતાં કહ્યું : ‘તમને કદાચ જાણ નહીં હોય, તમારી આ કાર મેં ખરીદી છે.’

અને સુપ્રિયાના મુખ પર ઝડપી પરિવર્તન જોવા મળ્યું. તેની આંખોમાં સીટ્રોન પ્રત્યેની આત્મીયતા ચમકી ઊઠી : ‘ઓહ... એક વરસ પછી અહીં કારને જોઈને મન ભૂતકાળમાં ખોવાઈ ગયું. મમ્મીની આ બહુ ફેવરિટ કાર હતી. એ બહુ જતનથી તેને જાળવતી. અમને કોઈને લઈ જવા દેતી નહીં.’

‘અને છતાં દીવાનસાહેબે એને વેચવા કાઢી ?’

બોલાઈ ગયા પછી સુપ્રિયાના પ્રત્યાઘાત નિહાળીને વિવેકને પોતાની ભૂલ સમજાઈ એટલે પેલીને જવાબ આપવાની મૂંઝવણમાંથી ઉગારી લીધી : ‘એક રીતે એમનો નિર્ણય વાજબી જ ગણાય. આ સીટ્રોનના અકસ્માતમાં તો તમે સુરેખાબહેનને ગુમાવ્યાં. તમારા કુટુંબ માટે અપશુકનિયાળ જ ગણાય ને !’

‘નહીં-નહીં.’ વસમું લાગ્યું હોય તેમ એ ઉતાવળે બોલી : ‘એવું ન કહેતા... આ કારની સાથે તો મમ્મીની કેટલી બધી સ્મૃતિઓ સંકળાયેલી છે ! એમને મન એ એક સ્વજન જેવી હતી.’ બોલતાં-બોલતાં અનાયાસ જ એ ફરી સીટ્રોન પર હાથ પસવારવા લાગી : ‘મમ્મી મજાકમાં કહેતી : પ્રિયા, તને સાસરે વળાવી દીધા પછી આ કાર જ મારાં સુખદુઃખનો સથવારો બની રહેવાની.’

એની પાંપણો ભીંજાઈ જવાની અણી પર હતી ત્યાં વિવેકે વિષાદનું વાદળ વિખેરવા કહ્યું : ‘અને હવે એ મારાં સુખદુઃખનો સથવારો બની ગઈ.’

તેની ધારી અસર થઈ. સુપ્રિયા સુંવાળું મલકી ઊઠી. બંને સ્તબ્ધ બનીને એકબીજાને જોતાં કારની આમનેસામને ઊભાં રહી ગયાં. આત્મીયતાનો દોર બંધાતો દેખાયો.

સુપ્રિયા પહેલી સજાગ બની. વિચારને ખંખેરી નાખવા તેણે નજર વાળી લીધી : ‘આજથી આ સીટ્રોન તમારી થઈ ગઈ. એનો સથવારો તમને સુખદાયી નીવડે એવી શુભેચ્છા.’

‘થેન્ક્સ !’ વિવેકે વિખૂટાં પડવાની ઘડીઓ લંબાવતાં કહ્યું : ‘સાચું કહું તો આ કાર મારા માટે લકી પુરવાર થઈ. એના કારણે મને મોટો બિઝનેસ મળ્યો અને દીવાનસાહેબ જેવા પ્રેમાળ વડીલની ઓળખાણ પણ થઈ.’

‘ઓળખાણ’ શબ્દ પર જાણ્યે-અજાણ્યે તેનાથી ભાર અપાઈ ગયો એ ચતુર સુપ્રિયાના ધ્યાન બહાર રહ્યું નહોતું. લજાઈને એ નીચું જોઈ ગઈ ત્યારે વિવેકથી વિના-કારણ ડોક ઊંચી થતાં જ એની નજર પાંચમા માળની ટેરેસ પર જડાઈ ગઈ. દીવાનસાહેબ ઉપરથી બંનેને નિહાળી રહ્યા હતા. વિવેકે દરવાજો ઉઘાડ્યો. એન્જિન સ્ટાર્ટ કર્યા પછી મકાનમાં દાખલ થતી સુપ્રિયા પર નજર નાખી લીધી. ન સમજાય એવી લાગણી હૈયામાં ઊભરાતી અનુભવી. ભીતરમાંથી પડઘો સંભળાયો : કોને ખબર, આ સીટ્રોન મને ક્યાં-ક્યાં ખેંચી જશે ?

ચેમ્બૂરની સડક તરફ વળાંક લઈને વિવેકે મારતી ગતિને મધ્યમ કરી નાખી. અત્યાર સુધીમાં ઘણી વાર સાંભળી ચૂક્યો હતો કે માનવીનું ધાર્યું કાંઈ જ થતું નથી. સમગ્ર સૃષ્ટિનું સંચાલન અગાઉથી નિર્માણ થયા મુજબ ચાલ્યા કરે છે. માનવી તો માત્ર નિમિત્ત બને છે. આપણને જે અણધાર્યું લાગે છે તે પણ કોઈકનું તો ધારેલું જ હોય છે ! આ તત્ત્વજ્ઞાનને વિદ્વાનોનો વ્યાયામ સમજીને વિવેક મગજમાંથી ખંખેરી નાખતો, પણ છેલ્લા બાર દિવસથી પોતાના જીવનમાં બધું જ અણધાર્યું બનતું રહ્યું ત્યારે આ તત્ત્વજ્ઞાનમાં કાંઈક તથ્ય હોવાનું સમજાવા લાગ્યું. પોતે સીટ્રોન કાર એક રાત પૂરતી વાપરવા લીધી ન હોત તો જે કાંઈ બની રહ્યું છે એ બનત ખરું ? ન તો સુરેખાદેવીના પ્રેતે લિફ્ટ લીધી હોત, ન તો એનું વિઝિટિંગ કાર્ડ લઈને દુર્લભજી દીવાનને મળવા ગયો હોત અને તો પછી અત્યારે પોતે જ્યાં જઈ રહ્યો છે એ વ્યક્તિને મળવા જવામાં આટલો બધો રોમાંચ પણ જાગત નહીં.

બુધવારે રાત્રે મદન સિંહાનો ફોન આવ્યો ત્યારે પણ એમની વાત માનવામાં આવી નહોતી : 'વિવેક, તું ખરેખર લકી છો. વસનજી દીવાન તને મળવા બોલાવે છે !'

'વસનજી દીવાન !' સાંભળીને પોતે હેબતાઈ ગયો હતો. 'મને બોલાવે છે ? - શું કામ ?'

'કેમ, એમનું નામ સાંભળીને તું આટલો બધો ભડકી કાં ગયો ? તે દિવસે તો એમનું પ્રણયપુરાણ બહુ રસપૂર્વક સાંભળતો હતો !'

'એમનું ઈન્સ્યુરન્સનું કામ તમે મને અપાવી દેવા માગો છો ?'

'ના, એમનો ઇરાદો તો કાંઈક જુદો જ છે.'

'જુદો ઇરાદો ?' ફોન પર સાંભળીને પણ પોતે ભીંસ અનુભવી હતી : 'શું વાત છે, સિંહાસાહેબ ?'

'વસનજી દીવાનને એક ઉંમરલાયક કન્યા છે.'

'મને ખબર છે.' પોતે ઉતાવળે કહી દીધું.

'તને તો બધી જ ખબર છે, વિવેક ! પણ વસનજી લીઝા માટે મુરતિયો શોધે છે એ કદાચ ખબર નહીં હોય.'

'મુરતિયો !' પોતે ચોંકી ગયેલો, પણ 'લીઝા તો સાધ્વી બનવા માગે છે' એ

શબ્દોને હોઠ પર મહામહેનતે રોકી શકેલો.

'મને હતું જ કે તું સાંભળીને છટકી જવાની પેરવી કરવા માંડીશ.' સિંહાસાહેબ લાગણીઘૂંટ્યા અવાજે કહી રહ્યા હતા : 'સાંભળ, વિવેક, લીઝા બહુ સારી છોકરી છે. જન્મી છે વિદેશમાં, પણ ભારતીય સંસ્કારથી રંગાઈ ગઈ છે. ગોરી ચામડી ન હોત તો અસલ તમારી ગરવી ગુજરાતણ જ લાગે એટલું ફાંકડું ગુજરાતી બોલે છે.'

'પણ, પપ્પા !' કહીને પણ અટકી જવું પડ્યું હતું.

'તું મને પપ્પા કહે છે એટલે જ મેં તારી ભલામણ કરી.'

'શેની ભલામણ ?'

'વસનજી ગઈ કાલે ઘેર આવ્યા હતા. લીઝાને માટે કોઈ સારો છોકરો હોય તો આંગળી ચીંધવા કહ્યું. બસ, છોકરો પાણીદાર જોઈએ, સમજદાર જોઈએ... અને મને તું વાદ આવી ગયો. એમણે તને પાર્ટીમાં તો જોયો જ હતો. તારો ઇતિહાસ જાણી બહુ ઇમ્પ્રેસ થયા.'

'મારો ઇતિહાસ !'

'એ જ કે તારા પિતા સંન્યાસ છોડીને કેમ સંસારી બન્યા, તારા જન્મ પછી ફરી એ પાછા સંન્યાસી બની ગયા અને માતાએ તને ઉછેર્યો, ભણીગણીને તું પગભર થયો...'

'પણ આ બધું કહેવાની...'

'જરૂર લાગી એટલે કહ્યું !' સિંહાસાહેબ લાડમાં ઠપકો આપતા બોલી ગયા હતા : 'તારી મા મને વારંવાર કહ્યા કરે છે કે છોકરાને હવે વડુ લાવવા માટે સમજાવો. તારે એમનોય વિચાર કરવો જોઈએ... તું મારી વાત નહીં સાંભળે તો હું એમને જ કહું છું. આપ ફોન વિદ્યાબહેનને !'

'નહીં-નહીં, એવી જરૂર નથી.' કહીને તેણે વાત વાળી લીધી હતી. લીઝા પોતે જ પરણવા માગતી નહોતી પછી આનાકાની કે ચર્ચા શું કામ કરવી ? એ બહાને વસનજીનો પરિચય થશે. કદાચ આમાં પણ કુદરતનો કોઈ સંકેત હશે. દુર્લભજી દીવાને પણ કહ્યું હતું ને કે તને કોઈ સંકેત મળે, સ્ફુરણ જાગે તો એની અવગણના કરતો નહીં, વિવેક !

વિવેકે કારની સ્પીડ વધારી. રાત્રે સાડાઆઠે પહોંચવાનું હતું અને પોતે દસ મિનિટ મોડો પડવાનો હતો. ગોઠવણ એવી થતી હતી કે ઈન્સ્યુરન્સના કામને બહાને વસનજી દીવાને તેને ડિનર પર બોલાવ્યો હતો જેથી લીઝા પણ હાજર હોય. પછી લીઝા અને વિવેક એકબીજાને મળતાં થાય, સ્વાભાવિક રીતે બંને વચ્ચે માયા બંધાય અને એકબીજાને પસંદ કરી લે પછી જ વસનજી તરફથી લગ્નનો પ્રસ્તાવ મુકાય... પણ વિવેકને ખાતરી હતી કે વાત ત્યાં સુધી વધવાની જ નહોતી. લીઝાને સંસાર માંડવો જ નથી એટલે મૈત્રી બંધાવાની જ નહોતી !

સિંહાસાહેબે આપેલી નિશાની પરથી વસનજી દીવાનનું 'મારિયા વિલા' મકાન શોધવું ન પડ્યું. દરવાજા પર કાર થોભાવતાં જ પઠાણ ચોકીદારે બારણાં ઉઘાડ્યાં. મોટા ચોગાન વચ્ચે ઊભેલું મકાન નાનકડું હતું, પણ તેની આધુનિક બાંધણી પરથી માલિકના મોડર્ન વ્યક્તિત્વનો અંદાજ આવી જતો હતો. કાર પાર્ક કરીને બહાર નીકળતાં જ વિવેકની

નજર બગીચાના છેવાડે આવેલા સ્વીમિંગ પુલ પર પડી. ફ્લડ લાઈટની રોશનીમાં હોજના બિલોરી કાચ જેવા પાણીની સપાટી ચળકતી હતી. બાગની વચ્ચોવચ ફુવારામાંથી પાણીની છોળ ઊછળતી હતી અને પ્રવેશદ્વાર પાસે ફૂલોના વર્તુળ વચ્ચે જમીન પર મોટું ઘડિયાળ ઝગારા મારતું હતું. રંગીન રોશનીથી ચળકતા તેના બાર આંકડા આસપાસ ફરતા માણસના હાથ જેવડા બે કાંટા આઠ-પિસ્તાળીસનો સમય દર્શાવતા હતા.

‘તમે માત્ર પંદર મિનિટ મોડા છો, મિસ્ટર વિવેક !’

સાંભળીને વિવેકે ડોક ધુમાવી તો બંગલાનાં આરસનાં પગથિયાં પર ધારદાર અવાજ જેવી જ અણીદાર મુખાકૃતિવાળી વ્યક્તિ ઊભી હતી. ઉતાવળે પગલે આગળ વધીને તેમના લંબાવેલા પંજામાં પોતાનો હાથ ધરી દીધો : ‘સોરી, વસનજી શેઠ, ટ્રાફિકને કારણે મોડો પડ્યો.’

‘ટેક્સીમાં આવ્યા ?’

‘નહીં, જૂની-પુરાણી કાર રાખી છે.’ કહીને વિવેકે કમ્પાઉન્ડ તરફ નજર દોડાવી, પણ ત્યાંથી પોતાની સીટ્રોન નજરે પડતી નહોતી. એક રીતે સારું થયું : વસનજી કાર જોતાં જ ઓળખી જાત અને તેના અંગે પૂછપરછ શરૂ થઈ જાત : ‘અમારે ઈન્સ્યુરન્સવાળાએ કોન્ટ્રેક્ટ માટે કાર રાખવી પડે, પછી ભલે ને ભારે પડે !’

વસનજીના પાતળા હોઠ પણ મલક્યા : ‘નિખાલસ સ્વભાવના માણસો મને ગમે છે. તમારા આ જવાબ પર મોડા પડવાનો કસૂર માફ !’ કહીને એ આગળ વધ્યા : ‘કમ ઈન, ડાઈનિંગ ટેબલ આપણી રાહ જુએ છે.’

વિવેકે તેમની પાછળપાછળ અંદર દાખલ થયો. વસનજીની ઊંચાઈ પોતાના કરતાં બે-ત્રણ ઇંચ વધારે હતી. શરીરમાં સ્ફૂર્તિ અને ચાલમાં ચપળતા વર્તાતી હતી. સીડી ચડતાં-ચડતાં એ બોલ્યા :

‘આમ જુઓ તો તમે મોડા નથી. મારી ડૉટર લીઝા હમણાં જ સ્વીમિંગ પતાવીને ટ્રેસ ચેન્જ કરવા ગઈ અને મેં પણ મારું ડ્રિન્ક થોડી વાર અગાઉ જ પૂરું કર્યું.’

સીડીના વળાંક પાસે અટકી પાછળ ફરીને વિવેક તરફ જોતાં ઉમેર્યું : ‘મદનબાબુએ મને કહી રાખ્યું હતું કે તમે ડ્રિન્ક્સ લેતા નથી એટલે તમારી કંપની માટે રાહ ન જોઈ.’

એમની પાછળ ડાઈનિંગ રૂમમાં દાખલ થતાં જ વિવેકના પગ થંભી ગયા. છૂટા વાળ પર બ્રશ ફેરવતી લીઝા પોતાને જોઈને ભડકી જતી દેખાઈ. ઘડીભર તો જાણે ઓળખતી ન હોય તેમ પોતાને તાકી રહી.

‘લીઝા, મીટ અવર ગેસ્ટ મિસ્ટર વિવેક.’ કહીને વસનજીએ પરિચય કરાવ્યો : ‘અને મિસ્ટર વિવેક, આ મારી ડૉટર એલીઝાબેથ.’

ત્યારે વિવેકથી મલકી જવાયું : ‘અમે એકબીજાને ઓળખીએ છીએ, વસનજી શેઠ.’ કહીને તેણે લીઝા તરફ હાથ લંબાવ્યો : ‘યાદ છે, મિસ લીઝા, આપણે મોહિનીદેવીની પાર્ટીમાં મળ્યાં હતાં... તમે ત્યારે મારી સંન્યાસી સરનેમ માટે જિજ્ઞાસા વ્યક્ત કરી હતી.’

‘અરે હાં !’ હવે લીઝાના અવાજમાં રાહતનો રણકો સાંભળાયો : ‘તમે એ જ વિવેક

સંન્યાસી !’ કહીને મિલાવેલા હાથમાં ઉખા વહાવી. જાણે સંકેતમાં આભાર માનતી હોય : આપણી સન એન્ડ સૅન્ડ હોટેલની મુલાકાત ગુપ્ત રાખવામાં તમે ડહાપણ વાપર્યું.

‘અરે, ડેડી, તમે પહેલેથી કહ્યું હોત કે આપણા ગેસ્ટ આ સાહેબ છે...’

‘તો કાંઈ ફેર પડત ખરો, લીઝા ?’

‘જરૂર !’ આંખોમાં ચમકારો લાવતી એ બોલી ઊઠી, ‘તમારા બિઝનેસમેન મહેમાનો સાથે ડિનર લેવામાં ક્યારેક તો હું બોર થઈ જાઉં છું. અહીં ચેમ્બૂરમાં બેઠાંબેઠાં ન્યૂ યૉર્કની તારીફ કરે. પોતે સ્ટેટ્સ ત્રીજી વાર ગયા ત્યારે શું જોયું અને યુરોપની ચોથી ટ્રિપમાં ક્યાં-ક્યાં ફર્યા એનાં જ ગાણાં ગાયા કરે.’

‘એ બાબતમાં મારા તરફથી બેફિકર રહેજો, મિસ લીઝા !’ વિવેકે પિતા-પુત્રી સામે વારાફરતી જોઈ લેતાં સાંભળાવ્યું : ‘હજુ સુધી મેં પરદેશ જવાનો પાસપોર્ટ સુધ્યાં નથી કઢાવ્યો, એટલે ત્યાંનાં કોઈ ગાણાં હું ગાઈ શકું તેમ નથી.’

‘તો પછી તમારે અમારી લીઝાનાં ગાણાં સાંભળવાની તૈયારી રાખવી પડશે.’ વસનજીએ ટકોર કરી : ‘હિમાલય પર્વતમાળાના અલૌકિક સૌંદર્યથી માંડીને દક્ષિણ ભારતનાં તીર્થધામોના મહિમા સુધીનું બધું જ તમને જમતાં-જમતાં સાંભળાવી દેશે.’

અને એ કટાક્ષ પર હસતાં-હસતાં ત્રણે ડાઈનિંગ ટેબલ ફરતાં ગોઠવાયાં. લીઝાએ તેના પિતાની બાજુમાં વિવેકની સામે બેઠક લીધી. એ બંનેની પછવાડે દીવાલે લટકતી એક તસવીર પર વિવેકની નજર પડી. સ્ત્રીના ખોળામાં ત્રણ-ચાર મહિનાની બાળકી બેઠેલી દેખાઈ.

‘એ લીઝા અને તેની મમ્મી છે.’ વસનજી શેઠ ગૌરવભેર બોલી ઊઠ્યા : ‘મારિયા વિષે તો મદનબાબુએ તમને કહ્યું જ હશે.’

‘જી હા.’ કહેતાં તેણે નજર ત્યાંથી પાછી ખેંચી લઈને ગોળ ટેબલની વચ્ચોવચ પડેલી અથાણાં, ચટણી અને સલાડની ડિશો તરફ હાથ લંબાવ્યો ત્યાં અચાનક ટેબલનો વચલો ભાગ ગોળ ફર્યો : ‘તમને દેખાડી દઉં, બહુ હાથ લંબાવવો ન પડે એટલા માટે દરેક ખુરશીના પાયા પાસે બટન રાખ્યું છે. તમે પગેથી દબાવો એટલે ડિશ આપોઆપ ફરશે અને જે જોઈતું હોય તે નજીકથી લઈ શકશો.’

ત્યારે વિવેકે નીચે જોઈને પોતાની ખુરશી પાસેનું બટન પગથી દબાવી જોયું, ડિશ ગોળ ફરી એટલે હસીને કહ્યું : ‘તમારી આ વ્યવસ્થામાં નવીનતા જરૂર છે, પણ હાથને બદલે બટન દબાવવા માટે પગ તો લંબાવવો જ પડે.’

બોલાઈ ગયા પછી વિવેકને થયું કે આવી ટીકા ન કરી હોત તો ચાલત, પણ લીઝાએ તેની તરફેણનો પડઘો પાડ્યો :

‘જોયું ને, ડેડી ! અત્યાર સુધી તમારા બધા જ મહેમાન તમારી આ કરામતની તારીફ કરતાં થાકતા નહોતા, પણ આ વિવેકે મારા મનની વાત કહી દીધી.’

વિવેકે જોયું તો વસનજી શેઠને પણ પુત્રીની આ ટકોર ગમી. બંને જુવાનિયાંના વિચાર મળતા આવે છે એવા અંદાજમાં કદાચ એમને એ ગમ્યું હશે !

તેમની એ ભમણા પર વિવેક મનોમન હસી લેવા જતો હતો ત્યાં અચાનક ખ્યાલ

આવ્યો કે પ્લેટમાં એક પછી એક વાનગી પીરસતો વસનજીનો વૃદ્ધ નોકર પોતાને ધારી-ધારીને જોઈ રહ્યો હતો. તેને નવાઈ લાગી, થોડી આશંકા જાગી : કદાચ દુર્લભજી દીવાને દુશ્મન દીકરાના ઘરમાં જાસૂસ તો નહીં બેસાડ્યો હોય ! પોતાને આમ એકીટશે એ શું કામ નીરખી રહ્યો છે !

‘જમન !’ વસનજીએ નોકરને સજાગ કર્યો : ‘બધું પીરસાઈ ગયું હોય તો અંદર જા જોઈએ !’

શેઠના હુકમને વશ થઈ એ ધીમાં પગલે અંદર જવા લાગ્યો, પણ જતાં-જતાંય વિવેકને જોતા રહેવાની લાલચ એ રોકી શક્યો નહીં.

‘જમન અમારો જૂનો રસોયો છે.’ વસનજીએ ખુલાસો કરતાં કહ્યું : ‘તમને યાદ હશે, આ વરસે એર-ઈન્ડિયાનું બોઈંગ વિમાન બાંદ્રાના દરિયામાં તૂટી પડ્યું હતું.’

‘સમ્રાટ અશોક ?’

‘હા, તેમાં અમારા જમનનો એકનો એક જુવાન દીકરો અશોક પણ દુબઈ જતો હતો. એરપોર્ટ પર એને વળાવીને ઘેર આવ્યો ત્યાં પ્લેન-કેશના ખબર આવ્યા. આઘાતથી અર્ધો પાગલ બની ગયેલો વાંદરાના દરિયાકાંઠે જઈને સવારથી સાંજ બેસી રહેતો. એના મનમાં એવું જ ઠસી ગયેલું કે બધાં મરી ગયાં, પણ મારો દીકરો દરિયામાંથી જીવતો આવવાનો... એ દુર્ઘટનાને સાત મહિના વીતી ગયા છતાં કોઈ પણ જુવાન માણસને જુએ છે ત્યારે એનામાં પોતાના પુત્રને શોધવા માંડે છે !’

‘હાઉ સેડ !’ વિવેકથી નિસાસો નંખાઈ ગયો : ‘વર્ષોથી જેના પર મદાર રાખીને જીવી રહ્યો હશે એને ગુમાવી દેવાનું દુખ કેટલું બધું અસહ્ય હશે !’

‘વધારે અસહ્ય તો એ છે કે મરનારનાં સગાંને વીમાની કંપની તરફથી પચાસ હજાર રૂપિયાનું વળતર અપાયું તેને પણ જમને હુકરાવી દીધું.’

‘એ શું કામ ?’

‘બસ, એનો ભ્રમ ! પૈસા લઈ લે તો દીકરો મરી ચૂક્યો છે એમ માની લેવું પડે... અને જમન કહે છે કે અશોક તો મર્યો જ નથી, એ પાછો જરૂર આવશે. મારાથી આ પૈસા ન લેવાય.’

‘કેટલું વિચિત્ર !’ વિવેક આવેશમાં બોલી ગયો : ‘એક તરફ આ જમન બદલો સ્વીકારવા તૈયાર નથી અને બીજી બાજુ વધારે બદલો ચૂકવવો ન પડે એટલા ખાતર વિમાન બનાવતી કંપની અકસ્માત માટે વિમાન ચલાવનાર પાઈલટને દોષિત ઠરાવે છે !’

‘જ્યારે બધા જ મરી પરવાર્યા હોય ત્યારે અકસ્માત માટે ખરેખર કોણ દોષિત છે એ કોણ કહી શકે ?’

‘કહી શકે.’ અચાનક વચ્ચે બોલી ઊઠેલી લીઝાએ બંનેને ચોંકાવ્યા : ‘મરનાર માણસ પોતે કહી શકે.’

ચોકેલા બંને તેના પાછલા વાક્ય પર એકીસાથે હસી પડ્યા. વસનજીએ સંભળાવ્યું : ‘ગંભીર ચર્ચામાં તને વળી જોક કરવાનું ક્યાંથી સૂઝ્યું, લીઝા ?’

‘જોક નથી કરતી, ડેડી, મરનારનું પ્રેત જરૂર એનો ભેદ ખોલી શકે.’

‘પ્રેત ?’ વસનજી ખડખડાટ હસી પડ્યા : ‘વિવેક, એના બોલવા પર લક્ષ નહીં આપતા. હિન્દુ શાસ્ત્રોની પુરાણકથાઓને અમારી લીઝા સાવ સાચેસાચી માની લઈને આપણને પણ એમાં માનતા કરી દેવાની ચેષ્ટા અજમાવે છે.’

બોલીને એમણે વિવેકની સામે જોયું તો એના તરફથી હોંકારો મળવાને બદલે એ ખાવાનું ભૂલી જઈ ગંભીરભાવે લીઝાને તાકી રહ્યો હતો.

‘ડેડી, હું પુરાણકથાનો આધાર લઈને તમારા મનમાં કાંઈ જ ઠસાવવા માગતી નથી.’ લીઝા ગુસ્સાભેર બોલી ગઈ : ‘મારો આધાર તો આ જેટ-યુગનો છે, વાત વિમાન-અકસ્માતની જ છે.’

‘ખરેખર ?’ વિવેકની જિજ્ઞાસા રબરના દડાની જેમ ઊછળી આવી : ‘તમે એવી કોઈ ઘટના જાણો છો ?’

‘હા !’ લીઝાએ ગરદન ટટાર કરીને મક્કમ અવાજે કહ્યું : ‘અને તમારે જાણવી હોય તો કહી સંભળાવું.’

સ્તબ્ધ બનીને તેને જોઈ રહેલો વિવેક જવાબ આપે તે પહેલાં વસનજી બોલી ઊઠ્યા : ‘હા નહીં પાડી દેતા, વિવેક ! નહીંતર તમારી આજની રાતની નીંદર બગડશે અને મારું ભોજન પણ !’

‘નહીં, વસનજી શેઠ, તમારું ભોજન અને લીઝાની વાત બંને હું બરાબર પચાવી જઈશ.’ વિવેકે ભારપૂર્વક કહ્યું : ‘હવે તો એમની વાત સાંભળ્યા વિના ભોજન અને નીંદર બંને બગડે એવી હાલત થઈ ગઈ.’

અને થોડી વાર પૂરતી ખામોશી છવાઈ ગઈ. લીઝા કાંઈક યાદ કરતી હોય તેમ વિચારમગ્ન બની ગઈ. વિવેક તેને સાંભળવા એકચિત્ત થઈ ગયો અને વસનજી નિર્લેપભાવે જમવામાં પરોવાઈ ગયો. વૃદ્ધ જમન દરેકની પ્લેટમાં ખૂટતી વાનગી પીરસીને રવાના થઈ ગયો એટલે લીઝાએ ખાતાં-ખાતાં શરૂઆત કરી :

‘એર-ઈન્ડિયાનું બોઈંગ વિમાન બાંદ્રાના દરિયામાં તૂટી પડ્યું તેનાં પાંચ વરસ અગાઉની આ ઘટના છે. ૧૯૭૨નું વરસ, ડિસેમ્બરની ૨૯ તારીખ અને શુક્રવારની રાત... ૧૭૬ પેસેન્જર્સને લઈને ઊપડેલું ઈસ્ટર્ન એરલાઈન્સનું જમ્બો જેટ વિમાન રાત્રે ૧૧ ને ૪૨ મિનિટે ફ્લોરિડાની એક ખાડીમાં આખેઆખું બેસી ગયું. ૧૭૬માંથી ૭૫ પેસેન્જર્સ સિવાયનાં ૧૦૧ ઉતારુઓએ જીવતી સમાધિ લઈ લીધી. તેમાં પાઈલટ, એન્જિનિયર કે કુના બીજા કોઈ બચ્યા નહીં.

દરેક વિમાન-અકસ્માત પછી અદાલત નિમાય, તપાસ થાય, એકબીજા પર દોષારોપણ થાય એવું જ આ દુર્ઘટના પછી પણ થયું. જમ્બો જેટનો પાઈલટ પીઠ હતો, એન્જિનિયર પણ બાહોશ હતો, છતાં વિમાન આમ એકાએક નીચે ખાડીમાં ઊતરીને ડૂબી ગયું એ મુદ્દા પર વિમાનચાલકોને દોષિત ઠરાવવામાં આવ્યા.

થોડા મહિનામાં અકસ્માતની ઘટના વીસરાઈ જવા આવી ત્યાં અચાનક એક ચમત્કારક ઘટના બની ગઈ. જે વિમાન અકસ્માતનો ભોગ બન્યું હતું એનો ફ્લાઈટ નંબર ૪૦૧ હતો અને એ જ નંબરની ફ્લાઈટમાં બીજું વિમાન એ જ માર્ગ પરથી પસાર થયું

ત્યારે ક્યારેક ચાલુ વિમાનમાં બે આકૃતિઓ દેખાઈને અદૃશ્ય થઈ જતી. ઓળખી શકાય એટલી સ્પષ્ટ એ આકૃતિઓ હતી. તેમાં એક હતો અકસ્માતમાં ભોગ બનેલો વિમાનનો પાઈલટ કેપ્ટન બોબ અને બીજો ફ્લાઈટ એન્જિનિયર રેપો.'

લીઝા એટલે પહોંચી ત્યાં વિવેક અધીરાઈભરે વચ્ચે પૂછી બેઠો : 'એટલે તમે એમ કહેવા માગો છો કે મૃત્યુ પામેલા બંનેનાં પ્રેત બધાંને દેખાતાં હતાં ?

'હા, એક વાર નહીં, અવારનવાર એમની આકૃતિ ઝબકીને અદૃશ્ય થઈ જતી. ૪૦૧ નંબરની ફ્લાઈટના વિમાનીઓ અને એર હોસ્ટેસો એ બંનેને બરાબર ઓળખી જતાં, ક્યારેક એમને ગભરાટ થતો, કોઈ વાર વિસ્મય પામતાં અને બેએક વાર તો કોઈ-કોઈ પેસેન્જરને પણ આવા ઓળખા દેખાતા... ત્યારે વાત બહાર ફેલાઈ ગઈ. કંપનીએ પૂછપરછ ચલાવી. પ્રેત દેખાવાની વાત પર વિશ્વાસ મૂકવા કોઈ તૈયાર નહોતું અને એનો પ્રસાર થાય તો કંપનીને નુકસાન થાય તેમ હતું. ચારસો એક નંબરની ફ્લાઈટમાં મુસાફરી કરવા માટે કોઈ તૈયાર જ ન થાય એવો ભય જાગ્યો અને પ્રેત જોવાની વાત કહેનારા પણ બોલતા બંધ થઈ ગયા, કારણ કે મગજ સમતોલ નથી એવા બહાનાસર નોકરીમાંથી રજા મળી જવાનું જોખમ હતું ! એટલે પ્રેત દેખાવાની વાત દબાઈ ગઈ.'

'સારું થયું.' વસનજીએ શ્વાસ ખાવા રોકાયેલી લીઝાને સંભળાવ્યું : 'વાત દબાઈ ગઈ ન હોત તો એને આગળ વધારવા આપણે વિવેકને બીજી વાર ડિનર પર બોલાવવો પડત.' કહીને હસતા-હસતા હાથ ધોવા માટે એ ઊઠ્યા. લીઝાને પિતાની આ ખલેલ ખટકી. વિવેકને પણ વાત ઉડાવી દેવાની વસનજી શેઠની રીત ખૂંચી, છતાં તેણે હાથ ધોવા માટે ઊઠવું પડ્યું.

સોફા પર બેઠક લઈ સિગારેટ સળગાવતાં વસનજીએ વિષય બદલવાના ઇરાદાથી વિવેકને પૂછ્યું : 'હં તો, મિસ્ટર વિવેક, તમારું વીમાનું કામકાજ કેમ ચાલે છે ?'

પણ વિવેક તેને જવાબ આપે એ પહેલાં હાથ લૂછતી લીઝા આવીને વચ્ચે બેસી ગઈ : 'એક્સક્યુઝ મી, ડેડી, વીમાના કામકાજની વાત પછી... પહેલાં મને વિમાની અકસ્માતવાળી વાત પૂરી તો કરી લેવા દો !'

'એટલે હજુ તારું પારાયણ પૂરું નથી થયું ?'

'જી ના, ખરું તો હવે જ શરૂ થાય છે.' કહેતાં લીઝાએ આગળ ચલાવ્યું : 'ત્રણ વરસ પછી એક માણસ એવો નીકળ્યો જેણે આ ઘટનાની સચ્ચાઈનો તાગ લેવાની મંથામણ કરી. ગૂઢ ચમત્કારો પર સંશોધન કરીને પુસ્તક લખવા માગતા જહોન કુલરે જેટના પ્રેતનો પીછો પકડ્યો. જેણે-જેણે પ્રેતને જોયાનો દાવો કર્યો એ દરેકને મળીને તેણે રજેરજ વિગતો એકઠી કરવા માંડી. ૪૦૧ નંબરની ફ્લાઈટના અમુક જ વિમાનમાં પ્રેત શા માટે દેખાય છે એનું કારણ શોધતાં-શોધતાં તેને એક મહત્ત્વની કડી મળી આવી.'

'કઈ કડી, મિસ લીઝા ?' વિવેક ટટાર થઈને ઉત્તેજનાભર્યા અવાજે પૂછી બેઠો : 'તમારી વાતમાં કાંઈક દમ છે.'

'પેલા કુલરને પણ પ્રેત દેખાવાની ઘટનામાં દમ લાગે એવી કડી એ હતી કે ખાડીમાં ડૂબી ગયેલા વિમાનમાંથી કાઢી લીધેલાં રેડિયો-ઈલેક્ટ્રોનિક્સનાં કેટલાંક કીમતી

સાધનો જે વિમાનમાં બેસાડવામાં આવ્યાં તેમાં વારંવાર બંને પ્રેત દેખાયાં હતાં ! અકસ્માતમાં મૃત્યુ પામનાર પાઈલટ અને એન્જિનિયર અંતિમ ઘડી સુધી એ જ સાધનોના સંપર્કમાં હોવાથી એમની વાસના એમાં રહી જવા પામી હતી, એટલે જ એ સાધનો દ્વારા પ્રેતાત્મારૂપે બંને બીજા વિમાનમાં પ્રગટ થઈને કાંઈક કહેવા માગતાં હતા.'

'હમ્મગ !' વસનજી જરૂર કરતાં વધુ ઊંચા અવાજે બોલી ઊઠ્યા : 'વાહિયાત વાતો છે આ બધી... મરી જનાર માણસની વાસના, રેડિયો-ઈલેક્ટ્રોનિક્સ સાધનો દ્વારા બીજા વિમાનમાં પ્રેતનું પ્રગટ થવું, એ કાંઈક કહેવા માગે છે એમ ધારી લેવું... કાંઈ જ બુદ્ધિમાં ઊતરે એવું નથી, લીઝા !'

'બુદ્ધિ !' લીઝા કટાક્ષમાં બોલી : 'માણસની બુદ્ધિને પણ મર્યાદા હોય છે, ડેડી... આપણને જે ન સમજાય એને વાહિયાત કહી દેવામાં બુદ્ધિની જરૂર નથી પડતી.'

'તને કોઈ વાર પ્રેત દેખાય ત્યારે કહેજે, હું એ વાત પર વિશ્વાસ કરીશ.' વસનજી નમતું જોખવા ન માગતો હોય તેમ જીદમાં દીકરીને સંભળાવ્યું : 'સાંભળેલી દંતકથાઓ મોટા ભાગે ઉપજાવી કાઢેલી હોય છે.'

'એટલે દરેક વાત સાચી માનવા માટે માણસને પોતાને જ અનુભવ થવો જોઈએ એવું તમે કહેવા માગો છો ?'

'લીઝા, દલીલ દ્વારા તું મને ભૂત-પ્રેતમાં માનતો નહીં કરી શકે.' કહીને વસનજી દીવાને વિવેક તરફ જોયું : 'તમે આમ મૂંગામંતર કેમ બની ગયા, મિસ્ટર વિવેક ! જાણે સાચેસાચ ભૂત જોયું હોય એવા દેખાઓ છો તમે !'

ત્યારે વિવેકે ધારદાર દષ્ટિથી એમની સામે જોયું. પંદર દિવસ પહેલાં લીઝાએ વિમાનમાં પ્રેત દેખાવાની વાત કરી હોત તો પોતેય વસનજીની જેમ તેને વાહિયાત કહી દેત... પણ અત્યારે લીઝાને સાંભળવા નહીં માગતા વસનજી પર એ ધૂંધવાયો :

'તમે કહ્યું ને, વસનજી શેઠ ! કે મેં સાચેસાચ ભૂત જોયું હોય એવો હું તમને દેખાઉં છું ? તમારી નિરીક્ષણશક્તિ માટે માન જાગે છે, કારણ કે હજુ બાર દિવસ પહેલાં જ હું પ્રેત જોઈ ચૂક્યો છું.'

સાંભળીને વસનજીની સાથોસાથ લીઝા પણ ચોંકી ઊઠી. વિવેકની મુખમુદ્રા ગંભીર ન હોત તો આટલી અસર ન થાત.

'મધરાતે તમે એકલા મોટરમાં જતા હો, નિર્જન રસ્તાની ફૂટપાથ પર કોઈ સ્ત્રી લિફ્ટ માટે હાથ ઊંચો કરે, તમે કાર ઊભી રાખો, એ પાછલી સીટમાં બેસે અને અધરસ્તે અચાનક મોટરમાંથી ગાયબ થઈ જાય... એ પ્રેત નહીં તો બીજું શું હોઈ શકે ?'

'કોઈ બજારુ બાઈ પણ હોઈ શકે !'

વસનજીએ એટલી ટાઢકથી અભિપ્રાય આપી દીધો કે વિવેકનો સંયમ સળગી

ઊઠ્યો :

'વસનજી શેઠ !' ઉશ્કેરાટભર્યા અવાજે તેણે સંભળાવ્યું : 'એ બજારુ બાઈ નહોતી,

શ્રીમતી સુરેખા દીવાનનું એ પ્રેત હતું !'

અને ઘડાકો થયો હોય તેમ વસનજી દીવાન હચમચી ઊઠ્યા. એમનો ચહેરો

લાલઘૂમ બની ગયો, આંખોમાં રોષ ફૂંફાડા મારવા લાગ્યો:

‘વિવેક !’ કહેતાં એ ત્રાડ પાડી ઊઠ્યા : ‘આવી બેહૂદી વાત સાંખી લઉં એટલો બધો વિવેકી હું નથી ! મહેમાન થઈને આવ્યા છો તો મહેમાન તરીકેની મર્યાદા જાળવો !’

‘પણ, ડેડી...’ લીઝા વચ્ચે બોલવા જતી હતી ત્યાં વસનજીએ હાથ આડો ધરી દીધો : ‘મારે કાંઈ જ સાંભળવું નથી. ડિનર પૂરું થયું... મહેમાનને વિદાય કરી દે !’ કહીને વિવેકને સંભળાવ્યું, ‘યુ કેન ગો, મિસ્ટર વિવેક સંન્યાસી !’

પિતા-પુત્રી બંનેની સામે જોઈ લઈ વિવેક ઊભો થયો. વસનજીની આંખોમાં કરડાકી હતી અને લીઝાના ચહેરા પર ભોંકપ.

‘જવાનું કહ્યું એટલે જાઉં તો છું, પણ તમારા મનથી હું મર્યાદા ઓળંગી જ ચૂક્યો છું ત્યારે કહી લેવા દો કે જે વ્હાઈટ સીટ્રોનમાં સુરેખાદેવીને અકસ્માત નડ્યો એ કાર મેં ખરીદી લીધી છે. અત્યારે પણ હું એ જ લઈને અહીં આવ્યો છું અને સુરેખાદેવીના પ્રેતે એ જ કારમાં મધરાતે સવા વાગ્યે અકસ્માતના સ્થળે જ મારી પાસે લિફ્ટ માગી હતી.’

‘તમે કહી લીધું ?’ વસનજીએ ધારદાર અવાજે કહ્યું : ‘તો હવે જઈ શકો છો.’

‘મેં તો કહી દીધું, પણ...’ કહેતાં વિવેકે પગ ઉપાડ્યા. બોલતાં પહેલાં વસનજી અને લીઝા પર એક નજર નાખી લીધી, પછી દરવાજે પહોંચીને સંભળાવ્યું : ‘સુરેખાદેવીનું પ્રેત શું કહેવા માગે છે એનો ભેદ ઊકલશે ત્યારે તમને જાણ કરવા જરૂર આવીશ... ગૂડ નાઈટ એન્ડ થેન્ક યુ ફોર ધી ડિનર.’

કહેતો વિવેક સડસડાટ બહાર નીકળી ગયો. વસનજીના મુખ પરની રતાશ ગાયબ થઈ ગઈ. લીઝાને તેના ડેડીના ચહેરા પર અપરાધની છાયા દેખાઈ.

સીત

‘મહેમાન થઈને આવ્યા છો તો મહેમાન તરીકેની મર્યાદા જાળવો...’ વસનજી દીવાનના એ શબ્દો વિવેકના મન પર વારંવાર પડવાતા રહ્યા. પોતે ખરેખર કોઈ મર્યાદા ઓળંગી હતી ? લીઝાએ જમ્બોજેટ વિમાનના પાર્ઈલટના પ્રેતનો કિસ્સો સંભળાવ્યો એમાં વસનજીએ આટલા બધા અસ્વસ્થ થઈ જવાની શું જરૂર હતી ? કે પછી કેટલાક માણસોને એવું અહમ્ હોય છે કે જે કાંઈ વાર્તાલાપ થાય તેમાં પોતે જ મુખ્ય વક્તા રહેવો જોઈએ અને બીજાએ તેના શ્રોતા બનીને સાંભળતા રહેવું જોઈએ... તેમ વસનજી દીવાને લીઝાને બોલતી બંધ કરી વાતચીતની લગામ પોતાના હાથમાં રાખવા માટે વારંવાર ટોકતા હતા ? કદાચ વસનજી પોતે પ્રેતની વાર્તા સાંભળતાં ડરતા હોય, એમને કોઈક વિચિત્ર અનુભવ થઈ ચૂક્યો હોય... વિચાર કરતાં-કરતાં વિવેક અટકી ગયો : સીટ્રોન કારમાં સુરેખા દીવાનના પ્રેતને લિફ્ટ આપવાની વાત ઉચ્ચારી દઈને મેં કાંઈ ખોટું તો નથી કર્યું ને ? લીઝા તો પ્રેતના અસ્તિત્વને સ્વીકારતી હોવાથી મારી વાત સાંભળીને ચોંકી હોય, પણ પ્રેતની વાતને હસી કાઢનારા વસનજી આટલા બધા ભડકી કેમ ગયા ? શું એમની કોઈ દુખતી નસ દબાઈ ગઈ ? જતાં-જતાં હું બોલી ગયો કે સુરેખા દીવાનનું પ્રેત મને કાંઈક કહેશે ત્યારે એની જાણ કરવા તમારી પાસે જરૂર આવી જઈશ... એ શબ્દોનો એમના પર શું પ્રત્યાઘાત પડે છે તે જોવા માટે મારે સહેજ વાર ત્યાં રોકાવું જોઈતું હતું...

પણ પ્રેત કાંઈ કહી શકે ખરું ? જમ્બોજેટના મૃત્યુ પામેલા પાર્ઈલટે પ્રેતરૂપે શું કહ્યું એ તો લીઝા પાસેથી જાણવાનું રહી જ ગયું. વસનજી દીવાને દખલ કરીને મજા બગાડી નાખી. ભોજન કરાવીનેય ભૂખ્યો રાખ્યો.

ચા પીને વિવેકે ફોન લગાડ્યો. મનમાં નક્કી કર્યું કે વસનજી ફોન ઉપાડે તો વાત નથી કરવી, પણ ફોન નોકરે જ ઊંચક્યો. કદાચ પેલો જમન હશે : લીઝાબહેન ઘરમાં નથી. ક્યાં ગયાં છે, તો કહે ખબર નથી. ‘ક્યારે આવશે’નો જવાબ આપતાં પહેલાં સામેથી નામ પૂછ્યું એટલે વિવેકે ફોન મૂકી દેવો પડ્યો... શું રાત્રે પોતાના ગયા પછી પિતા-પુત્રી વચ્ચે ચડભડ થઈ હશે ? કદાચ વસનજીએ સિંહાસાહેબને ફોન કરીને મારી વિરુદ્ધ શિકાયત પણ કરી હોય કે તમે જે વિવેકનાં વખાણ કરતા હતા એ તો સાવ અવિવેકી નીકળ્યો !

તેણે સિંહાસાહેબનો નંબર ઘુમાવ્યો ત્યારે ત્યાં પણ નોકર જંગબહાદુરે જ વાત

પતાવી દીધી : બડે સાહબ અને મોહિની મેમસા'બ તો ગઈ કાલે શૂટિંગ પર મહાબળેશ્વર ગયાં. સોમવારે આવી જવાનું કહી ગયાં છે.

વિવેકનો સંતાપ વધી ગયો, છતાં એક આશ્વાસનમાંથી તેને બળ મળતું રહ્યું : પ્રેતના અસ્તિત્વને અંધશ્રદ્ધા વિનાના સમજદાર માણસો પણ નકારી કાઢતા નથી. લીઝાએ કહેલો ક્રિસ્ટો સુરેખા દીવાનના પ્રેતને ઘણી રીતે બંધબેસતો આવે છે. જે વિમાનને અકસ્માત નડ્યો તેના અમુક પાર્ટ્સ બીજા વિમાનમાં ફીટ કર્યા એટલે પહેલા વિમાનનો પાઈલટ પ્રેત-રૂપે ત્યાં પ્રગટ થયો તેમ જે મોટરમાં સુરેખાને અકસ્માત નડ્યો એ સીટ્રોન સમક્ષ જ સુરેખાનું પ્રેત પ્રગટ થયું... વિમાનના પાઈલટને અકસ્માત માટે કાંઈક કહેવાનું હશે, તેમ મોટર-અકસ્માતમાં થયેલા પોતાના મૃત્યુ બાબત સુરેખાનું પ્રેત કાંઈક કહેવા માટે જ પ્રગટ થતું હશે ?

‘ક્યાં ખોવાઈ ગયો, વિવેક ?’

પ્રસાદની રકાબી ધરીને ઊભેલી માએ તેને ચમકાવ્યો. વિચાર ખંખેરીને પ્રસાદની સાથોસાથ માનો પ્રશ્ન પણ એ ગળે ઉતારી ગયો.

‘હમણાં-હમણાં તું ઘરમાં હો છો ત્યારે પણ ઘરમાં નથી હોતો.’ વિદ્યાબહેને હસીને ટકોર કરી : ‘શેની ચિંતામાં રહે છે આટલો બધો ?’

‘ચિંતા !’ વિવેકે જવાબ શોધવો પડ્યો : ‘બા, મારે વળી ચિંતા શેની – કોની ?’

‘ચિંતા નહીં તો ચિંતનમાં રહેતો હોઈશ.’

વિદ્યાબહેન ઓછું બોલતાં, પણ અર્થસભર શબ્દો ઉચ્ચારતાં. મુખ પર સૌમ્યતા અને વાણીમાં સંયમ.

‘સાચું કહું, બા ! થોડા દિવસ અગાઉ મને એક બહુ વિચિત્ર અનુભવ થયો.’ વિવેકને હવે છાનું રાખવાનું અજુગતું લાગ્યું : ‘જે રાત્રે હું આપણી ધોળી મોટર પહેલવહેલી વાર ઘેર લઈ આવ્યો ત્યારે રસ્તામાં મને પ્રેતનો પરચો થયો !’

વિવેકે માનેલું કે સાંભળીને મા ભડકી જશે, તેને બદલે વિદ્યાબહેન કૌતુકભરી નજરે આગળ સાંભળવા ઉત્સુક દેખાયાં.

‘કાર લઈને આવતો હતો ત્યાં રસ્તામાં સફેદ કપડાં પહેરેલી એક સ્ત્રીએ હાથ ઊંચો કરી લિફ્ટ માગી. મેં એને મોટરમાં બેસાડી, પણ અધરસ્તે અચાનક એ ગાયબ થઈ ગઈ.’

સાંભળીને મા વિચારમાં પડી ગઈ, એટલે વિવેકે અધીરાઈભરે પૂછ્યું : ‘તું ભૂતપ્રેતમાં માને છે, બા ?’

‘હા.’ વિચારમાં જ બોલતાં હોય તેમ વિદ્યાબહેન કહી ગયાં : ‘નાની હતી ત્યારથી માનું તો છું ! પણ નજરોનજર ક્યારેય નિહાળ્યું નથી.’

‘હું તો સાવ માનતો જ નહોતો તેને બદલે પ્રેતનું રટણ કરતો થઈ ગયો.’ વિવેક હસવા માગતો હતો પણ ગંભીરતા ખંખેરી ન શક્યો : ‘બા, આપણે જે મોટર ખરીદી એ પહેલાં સુરેખાદેવીની હતી.’

‘કોણ સુરેખાદેવી ?’

‘જેનું પ્રેત મને દેખાયું એ... આ જ મોટરમાં તેને અકસ્માત નડ્યો હતો. રસ્તા પર જ તેનું મૃત્યુ થયું હતું અને જ્યાં તેના પ્રાણ છૂટ્યા એ જ જગ્યાએ મધરાત પછી એનું પ્રેત પસાર થતી કારમાં બેસવા માટે ઊભું હતું.’

ભયનો એક લસરકો વિદ્યાબહેનની આંખોમાં ચમકીને અદૃશ્ય થઈ ગયો, પણ બીજી જ ઘડીએ ફરી એ સ્વસ્થ બની ગયાં :

‘વિવેક, દરેક પ્રેતાત્મા અશુભ નથી હોતો. તે માણસને કારણ વગર નથી કનડતો. તારા મનમાં એની ધાક તો નથી બેસી ગઈ ને ?’

‘નહીં રે, બા ! ફરી ક્યારેય મને સુરેખાદેવીનું પ્રેત દેખાયું નથી, પણ એની હાજરીની સુગંધ અવારનવાર મોટરમાં પ્રસરી જાય છે.’

‘સુગંધ !’ વિદ્યાબહેનની આંખો ચમકી ઊઠી : ‘તો-તો નક્કી એ શુભ આત્મા છે. સુગંધ સદા દેવી તત્ત્વ સાથે સંકળાયેલી હોય છે. કદાચ એની કોઈ તૃષ્ણા અધૂરી રહી ગઈ હશે અથવા, વિવેક, એની મોટરમાં એનો જીવ રહી ગયો હશે.’

‘મોટરમાં જીવ રહી જવાનું ન સમજાયું, બા !’

‘એટલે કે બહુ જ વહાલી ચીજ, કોઈક અતિ મહત્ત્વની વસ્તુ તેણે મોટરમાં રાખી હોય અને કોઈકને સુપરત કરવા માગતી હોય... એ સિવાય એના આત્માની ગતિ થવાની ન હોય.’

વિવેક અચંબામાં પડી ગયો. આવો તર્ક પોતાને ક્યારેય સૂઝ્યો નહીં ! સુરેખાદેવીની કોઈ કીમતી, વહાલી કે મહત્ત્વની ચીજ સીટ્રોનમાં છુપાયેલી હશે ? શું હશે એ ? ક્યાં સંતાડી હશે ?

ટેલિફોનની ઘંટડી વાગી છતાં વિવેક ધ્યાનભંગ થયા વગર વિચારતો રહ્યો. વિદ્યાબહેને જ ફોન ઉપાડવો પડ્યો.

‘વિવેક, તારો ફોન છે.’ વિદ્યાબહેને બીજા ઓરડામાંથી હાક મારી : ‘કોઈ દીવાનસાહેબ છે.’

દીવાનસાહેબનું નામ પડતાં જ વિવેક અધીરાં પગલે ફોન તરફ દોડી આવ્યો : ‘તો-તો દુર્લભજી દીવાનનો જ હશે.’

‘દુર્લભજી દીવાન !’ વિદ્યાબહેન નામ સાંભળતાં જ ચોંક્યાં.

‘બા, આપણે હમણાં વાત કરતાં હતાં તે, એ સુરેખાબહેનના સસરા... બહુ મોટા માણસ છે.’ ફોન લેતાં વિવેકે માના ચહેરા પર પલટાતા હાવભાવ નિહાળીને રિસીવર પર આડો હાથ રાખી પૂછી લીધું : ‘તમે ઓળખો છો એમને, બા ?’

જવાબ આપવાની અપેક્ષા રાખી ન હોય તેમ વિદ્યાબહેનનો ક્ષોભ ઉઘાડો પડી ગયો. પરાણે કહેતાં હોય તેમ બોલવું પડ્યું : ‘નામ સાંભળ્યું હોય એવું યાદ આવે છે... પણ તું એમની સાથે વાત તો કર.’ કહીને એ સામેથી સરકી ગયાં.

‘બોલો, વડીલ !’ સામેથી દુર્લભજી શેઠનો અવાજ પારખી જતાં તેણે કહ્યું : ‘મને યાદ કર્યો કાંઈ !’

‘શું ખબર છે, ભાઈ વિવેક ?’

‘ખબર !’ વિવેકના હોઠ પર સ્મિત ફરકી ગયું : ‘સદા ખબરદાર રહેનારને મારે શું ખબર આપવાના હોય... ગઈ રાત્રે હું ચેમ્બૂર જમવા ગયો હતો એની તો આપને જાણ થઈ જ ગઈ હશે.’

‘હું... ભારે સમજદાર છો.’ એવા લહેકાથી એ બોલ્યા કે દેખાતું ન હોવા છતાં વિવેકે ધારી લીધું કે બોલતાં-બોલતાં એમની આંખોનાં ભવાં જરૂર ઊંચાં-નીચાં થયાં હશે. પોતે આગળ સાંભળવા માટે ઊંચો-નીચો થવા લાગ્યો.

‘જુવાન, તો તો પહેલી જ મુલાકાતમાં તારો પરચો દેખાડી દીધો ! દુશ્મનની છાવણીમાં ખળભળાટ મચાવી દીધો !’

‘ખળભળાટ !’ વિવેકને આંચકો લાગ્યો. શું દુર્લભજી દીવાનની જાસૂસી એટલી બધી સોંસરવી છે કે જમતાં-જમતાં થયેલી બધી જ વાતચીત તેમના સુધી પહોંચી ગઈ ?

‘દીવાનસાહેબ, ભૂત-પ્રેતની ચર્ચા જ એવી હોય છે કે ખળભળાટ થાય.’

‘એટલે ?’ હવે દીવાનસાહેબે આંચકો અનુભવ્યો હોય એવી ધ્રુજારી એમના અવાજમાં વર્તાઈ : ‘વિવેક, તો સુરેખાવહુના પ્રેતની વાત દુશ્મનને કહી નાખી ? એવું દોઢ-ડહાપણ કરવાની શું જરૂર હતી ?’

વિવેકના કાન પર એમનો ઉશ્કેરાટ અફળાયો, પણ એક વાતની ખાતરી થઈ કે દીવાનસાહેબની જાસૂસી પોતે માનતો હતો એટલી સોંસરવી નથી. ભીતરની વાતની એમને હજુ જાણ થઈ લાગતી નથી.

‘સાંભળો, વડીલ, હજુ તો અમારી વચ્ચે ભૂત-પ્રેતના અસ્તિત્વની જ ચર્ચા થઈ.’

‘તો-તો ઠીક.’ દીવાનના અવાજમાં ફરી ધરપતનો રણકો સંભળાયો : ‘એને ખબર પડશે કે તારા હાથમાં કોઈ રહસ્ય આવી જવાનું છે, તો, ભાઈ વિવેક, તારી જિંદગી પણ જોખમમાં આવી પડશે !’

‘જોખમ-બોખમ તો ઠીક...’ કહેતો વિવેક અટક્યો. તેને પૂછવાનું યાદ આવ્યું : ‘પણ વડીલ, આપ ખળભળાટ મચી જવાની કાંઈક વાત કરતા હતા ને !’

‘ખળભળાટ શબ્દ બરાબર યાદ રાખ્યો તો !’ કહેતાં એ મોટેથી હસ્યા. એમનું હાસ્ય લંબાયું ત્યાં સુધી વિવેકે વાટ જોવી પડી : ‘તું કાલ રાત્રે એને ઘેર જમવા ગયો અને આજે સવારે એની વિલાયતી દીકરી ઘર છોડીને ચાલી નીકળી.’

‘કોણ, લીઝ ?’

‘હા... જે છોકરીને ખાતર એણે સુરેખાવહુને છોડી દીધી હતી, સુપ્રિયા દીકરીને છોડીને એ જેનો બાપ બનવા ઘરમાંથી ચાલ્યો ગયો હતો એ જ એને સદાને માટે છોડીને ચાલી ગઈ.’

એમના અવાજની ખુશાલી વિવેકને ખટકી. ફરી એમનું અફહાસ્ય ચાલુ થયું ત્યારે એ રિસીવર મૂકી દેવાનું વિચારતો હતો ત્યાં સામેથી સંભળાયું : ‘ભાઈ વિવેક, બપોરે ને’ આવી જા તો નિરાંતે વાતો કરીએ... ત્રણ વાગ્યે ફાવશે ને ?’

‘હા જી.’ વિવેકથી એમ જ હા પડાઈ ગઈ અને સામેથી ફોન મુકાઈ ગયો. થોડી વાર સુધી એ રિસીવર પકડીને જ ઊભો રહ્યો. લીઝ સંસાર છોડીને જવાની છે એ જાણતો

હોવા છતાં તેનું આમ અચાનક ચાલ્યા જવાનું તેને અજુગતું લાગ્યું. વસનજી દીવાન દીકરી વિના એકલા પડી ગયા. તેના પર દુર્લભજીનું આમ ખુશ થવાનું તેને ખટક્યું. એમને મળવા જવાનું માંડી વાળવાનું મન થયું, પણ કંઈક જાણવા માટે ગયા વગર ચાલે તેમ નહોતું.

* *

નોકરે બારણું ઉઘાડીને આવકારની સાથે જ જાણ કરી : ‘શેઠ અંદરના કમરામાં બેઠા છે. આપ આવો એટલે ત્યાં મોકલવા કહ્યું છે.’

છતાંય વિવેક દીવાનખંડમાં થોડું રોકાયો. આસપાસના ઉઘાડા ખંડોમાં જોયું, પણ સુપ્રિયા ક્યાંય દેખાઈ નહીં. તેનાથી પૂછ્યા વિના રહેવાયું નહીં : ‘દીવાનસાહેબનાં પૌત્રી પણ એમની સાથે અંદર જ છે ?’

‘નહીં જી, બહેન તો થોડી વાર પહેલાં જ ગયાં.’ નોકરે ખુલાસો કર્યો. બપોરે એ સિતાર શીખવા જાય છે.’

‘હું.’ કહેતો વિવેક આગલી મુલાકાતવાળા એરકન્ડિશનડ રૂમ તરફ આગળ વધ્યો, દુર્લભજી દીવાનની ખંધાઈ મનમાં ખટકી : સુપ્રિયા ઘેર ન હોય એવા સમયે જ એ મને મળવા બોલાવે છે... શું કામ ? સુપ્રિયા સાથે મારો સંપર્ક ન વધે એટલા માટે કે પછી મારી સાથે થતી વાતચીત પૌત્રીથી દાદા છાની રાખવા માગે છે ? ગમે તેમ હોય, પણ એમની ખંધાઈ સામે મારે થોડી ઠાવકાઈ વાપરવી પડશે.’

‘આવો, ભાઈ વિવેક !’

રૂમનો દરવાજો ખોલીને દાખલ થતાંની સાથે જ રાહ જોતા બેઠેલા દુર્લભજીએ સ્વાગતની સાથે આરામખુરશી સામેની બેઠક ચીંધી.

‘વડીલ, એક વાત સમજાઈ નહીં.’

‘કઈ વાત, ભાઈ ?’

‘સવારે ફોન પર આપ મને તુંકારે બોલાવતા હતા અને અત્યારે ફરી પાછા “આવો” કહીને આવકાર આપ્યો.’

‘હું...’ ધોળી મૂછોમાં હસતાં એ બોલ્યા : ‘ફોન પર તુંકારો થઈ ગયો. થોડી આત્મીયતા આવી ગઈ.’

‘તો પછી એ આત્મીયતા હવે ઓછી શું કામ કરી નાંખો છો, વડીલ ? તુંકારો જ ચાલુ રાખો ને ! મને સારું લાગે છે.’

‘ભલે, ભાઈ !’ કહીને એ લાગણી-નીતરતી આંખે તેને જોઈ રહ્યા. વિવેકને થયું, સગા દીકરાને કટ્ટર દુશ્મન સમજતા આ વૃદ્ધ હકીકતમાં તો પુત્રપ્રેમના અભાવથી જ પીડાય છે. પિતાનું વાત્સલ્ય બહાર ઊભરાવા માટે ભીતરમાં વલોવાતું રહે છે. વિવેકથી પણ આપોઆપ જુદું જ સંબોધન વપરાઈ ગયું :

‘દાદાજી, આપ મારા પર વિશ્વાસ મૂકીને જવાબ આપો તો પૂછું.’

છતાં એ થોડી વાર કાંઈ બોલ્યા નહીં. વિવેક શું પૂછવા માગતો હશે એ કળી જવા માટે તેને તાકી રહ્યા. એમનું મૌન લાંબું ચાલ્યું ત્યારે વિવેકની ધીરજ ખૂટી ગઈ :

‘બહુ વિચાર કરવા છતાં એક વાત કેમે કરીને સમજાતી નથી કે રાતના બાર-એક

વટ સવાયો ન હોય તો એ મારો બાપ નહીં અને હું એનો દીકરો નહીં.
એ કરજનાં ઊંડા પાણીમાં ડૂબકાં ખાતો ગયો. આજે ડૂબે, કાલે ડૂબે એવી ઘડી
આવી પહોંચી, છતાં તેણે મદદ માટે મારા તરફ હાથ ન લંબાવ્યો. હૃદયને પથ્થર બનાવીને
હું જોતો રહ્યો. આજે આવશે - કાલે આવશે એની રાહમાં ટેલિફોનને તાકીને કલાકો સુધી
બેસી રહ્યો, પણ તેને બદલે ખાનગી ખબર આવ્યા કે દીકરો દેશ છોડીને નાસી છૂટવા માગે
છે !

ત્યારે સુરેખાવલુએ મારી સામે આવીને ખોળો પાથર્યો : એમને હવે માફ કરી દો !
એ અહીંથી ચાલ્યા જશે તો પરદેશમાં કોણ એમનો હાથ પકડશે ? દેવજી અમરજી
દીવાનના ખાનદાનની સાત પેઢીને બંદો લાગશે. એક વાર ગયા પછી એમની હયાતીની
પણ આપણને જાણ નહીં રહે, મારી પ્રિયાનું કન્યાદાન આપતી વખતે મારી પડખે
બેસનારું કોઈ નહીં હોય...

એનાં ચોધાર આંસુ પણ મને પિગળાવી શક્યાં નહીં. હું જાણતો હતો કે એ એની
ચાલબાજી હતી. બૈરીને પિગળાવી દેવા ખાતર તેણે પરદેશ ચાલ્યા જવાની વાત અમારા
ઘર સુધી પહોંચાડી હતી. સુરેખાવલુની કોઈ વાત હું ટાળતો નથી એની એને જાણ હતી,
એટલા ખાતર હું સામે ચાલીને મદદ કરવા જઈશ એમ એ માનતો હતો. એની આ
ચાલબાજીમાં હું તો ફસાયો નહીં, પણ સુરેખાવલુ ભરમાઈ ગઈ.

ઘર છોડી ગયેલા ધણીને દેશ છોડી જતો રોકવા માટે એ મારાથી છાની એરપોર્ટ
જવા નીકળી અને રસ્તામાં જ ખતમ થઈ ગઈ. એને ક્યાં ખબર હતી કે એનો ધણી દેશ
છોડી જવા નહીં, પણ તેની વિલાયતી દીકરીને લેવા માટે એરપોર્ટ પર ગયો હતો ? વલુને
એરપોર્ટ સુધી આવવા લલચાવીને રસ્તામાં જ એનું કાટલું કાઢી નાખવાનું કાવતરું ઘડાયું
હતું એની એ બિચારીને ક્યાંથી જાણ હોય ?

જોશભેર બોલવાથી હાંફી ગયેલા દીવાનસાહેબ અટક્યા. વિવેકે આગળ સાંભળવા
ધણી વાર સુધી રાહ જોઈ, પણ એ ભૂતકાળમાં ડૂબકી મારી ગયા હોઈ વિવેકની હાજરી
ભૂલી ગયા ત્યારે એણે પૂછવું પડ્યું :

‘વડીલ, આપના કથનમાંથી વસનજી દીવાનની આર્થિક ભીંસ સમજમાં આવી,
તેના વસમા સંજોગો સમજાયા, પણ ખૂન કરવાનું કારણ...’

‘કારણ... કારણ... કારણ...’ જુસ્સાભેર કહેતા એ બરાડી ઊઠ્યા : ‘સુરેખાવલુ શું
એનાં આંસુથી ધણીને રાજી કરી શકવાની હતી ? માત્ર પગે પડવાથી એ તેને દેશ છોડી
જતો રોકી શકવાની હતી ? ના રે ના ! ધણીને જરૂર હતી નાણાંની, કરજ ચૂકવવા માટેની
મૂડીની અને સુરેખાવલુ પોતાનું સર્વસ્વ આપીને તેને રોકવા ગઈ હતી. મોટરમાં લાખો
રૂપિયાના હીરા સાથે લઈને ગઈ હતી !’

‘હીરા !’ વિવેકને મખમલની ગાદીવાળી ખુરશી ખૂંચી હોય તેમ અર્ધો ઊભો થઈ
ગયો : ‘મોટરમાં હીરા પણ હતા ?’

‘હા, આની જાણ આજ સુધી તારા સિવાય કોઈને મેં કરી નથી. સુરેખાવલુ
અકસ્માતની બપોરે સેફ ડિપોઝિટ વોલ્ટમાંથી હીરા લઈ આવ્યાં હશે એની જાણ તો એના

નામનું ખાનું ખોલ્યું ત્યારે થઈ. ચાર પેઢીથી એ હીરા દીવાન ખાનદાનની વલુઓ પાસે જ
રહેતા આવ્યા છે. દીકરાને એની જાણ હતી એટલે વલુ પાસેથી એ હીરા પડાવી લેવાનું
કાવતરું ઘડ્યું... અને મેં હીરા સાથે વલુ પણ ગુમાવી દીધી.’

છેલ્લા વાક્ય પર દુર્લભજી દીવાન ગળગળા બની જતા દેખાયા. વિવેકની શંકાનું
હજુ સંપૂર્ણ સમાધાન થયું નહોતું, પણ વધારે પૂછવાનું ઉચિત લાગતું નહોતું. તેને એક
વાતની ચટપટી જાગી હતી : કદાચ સુરેખાદેવી હીરા લઈને જતાં હોય અને રસ્તામાં
ખરેખર મોટર-અકસ્માત થયો હોય તો ? હીરા બીજા કોઈકના હાથમાં આવ્યા હોય અથવા
તો... વિચાર કરતો એ ઘડીભર અટકી ગયો. તેના મગજમાં ઝબકારો થયો : બનવાજોગ
છે કે સુરેખાબહેન સલામતી ખાતર હીરા સંતાડીને જતાં હોય અને અકસ્માત થયા પછી
એ હીરા મોટરમાં જ રહી ગયા હોય ! કદાચ એટલે જ એમનું પ્રેત મોટરમાં પ્રગટ થતું હશે.

વિવેકે ઉત્તેજનાની ઝણઝણાટી અનુભવી. એ હીરા મોટરમાંથી હાથ લાગે તો
દુર્લભજી દીવાનને ખટકતો દુશ્મનીનો કાંટો નીકળી જાય... પણ એની એ કલ્પના પર
દીવાનસાહેબે વગર પૂછ્યે પાણી ફેરવી નાખ્યું :

‘સુરેખાવલુના અકસ્માત પછી થોડા જ દિવસમાં વસનજી વોચ કંપનીની આર્થિક
સ્થિતિ સુધરી ગઈ. હીરાના વેપારી સાથે સોદા થયાની વાત પણ મારા કાન સુધી આવી.
હું પુરાવારૂપે હીરા હાથ કરું ત્યાર પહેલાં તો એ બધા વિદેશ પહોંચી ગયા હતા. મારા
દુશ્મને હીરાનો સોદો કરતી વખતે વેપારી સાથે શરત કરેલી કે માલ અહીંની બજારમાં
નહીં રહેવો જોઈએ... હવે બોલ, ભાઈ વિવેક, સુરેખાવલુનું ખૂન થવા બાબત હજુ કોઈ શંકા
રહે છે ? અરે, એ અભાગીએ મારી પુત્રવધૂને એવી રીતે મારી નાખી કે એનો આત્મા આજે
એક વરસ પછી પણ ભટકતો ફરે છે અને હું કંઈ જ કરી શકતો નથી...’

હીબકાં સાથે ભાંગી પડ્યા દુર્લભજી દીવાન.

વિવેકને થયું કે હમણાં એમની આંખો છલકાઈ જશે. હૃદયમાં ધરબી રાખેલી
વેદના આંસુ બનીને ઊભરાઈ આવશે.

‘ભાઈ વિવેક !’ રૂંધાતા કંઠે છાતી પર હાથ દાબીને એ માંડમાંડ બોલી શક્યા :
‘આજ સુધી કોઈએ મારી આંખ ભીની થતી જોઈ નથી, તને પણ જોવા નહીં મળે... અત્યારે
તું જા, જલદી ચાલ્યો જા !’

ત્યારે વિવેકે ચોંકીને ઊભા થઈ જવું પડ્યું. દુર્લભજી દીવાનની આંખો ઊભરાઈ
આવે તે પહેલાં રૂમમાંથી બહાર નીકળવા ધસી જવું પડ્યું.

પણ હેન્ડલ ઘુમાવીને ઓરડા બહાર પગ મૂકતાં જ મહેસૂસ કર્યું કે કોઈક
ઝડપભેર ઊઘડતા બારણા પાસેથી સરકીને બીજા ઓરડામાં ચાલ્યું ગયું હતું.

કોણ હશે એ ?

થોડી વાર આજુબાજુ નજર દોડાવી. અચાનક પગ પાસે પડેલી મોગરાના ફૂલની
કળી તરફ ધ્યાન ખેંચાયું ત્યારે વિવેકે ઝણઝણાટી અનુભવી : બારણા પાસે ઊભા રહીને
કોણ એમની વાત સાંભળતું હતું ? મોગરાનાં ફૂલનો શોખ તો સુરેખાદેવીનો હતો, પણ
પ્રેત આ રીતે અદૃશ્ય ના થાય.

તો પછી સુપ્રિયા હશે ?
 અને તેનો જવાબ મળી ગયો. બીજા ઓરડામાં સિતાર વાગતી સંભળાઈ. તેને ખાતરી થઈ ગઈ : ત્યારે તો સુપ્રિયા જ હોવી જોઈએ... પણ પોતાના જ ઘરમાં તેણે આમ છાનાંછપનાં સાંભળવાની ચેષ્ટા શું કામ કરવી જોઈએ ? દાદા તેનાથી જે ગુપ્ત રાખવા માગે છે એ બધું પૌત્રી જાણી લેવા માગતી હશે ? શું કામ ?

આઠ

જેના બેમાંથી કોઈ છોડા મળતા ના હોય એવી રીતે ગૂંચવાયેલા દોરાની ગૂંચ ઉકેલવા બેઠેલા વિવેકે દુર્લભજી દીવાન પાસેથી હીરાની વાત સાંભળી ત્યારે દોરાનો એક છોડો હાથ લાગી ગયો હોય એવી ઝણઝણાટી તેણે અનુભવી હતી. ત્રણ વરસથી પોતાને ત્યજી દેનાર પતિને સદાને માટે દેશ છોડી જતા રોકવા ખાતર સસરાએ દોરી રાખેલી લક્ષ્મણરેખા ઓળંગી જઈને સુરેખાદેવી મધરાતે વસનજીને હીરા પહોંચાડવા ઘેરથી મોટરમાં નીકળ્યાં હતાં, એટલું સાંભળ્યું ત્યારે ઘડીભર તો વિવેકે મનોમન માની લીધેલું કે નક્કી એ હીરા સીટ્રોન કારમાં જ હોવા જોઈએ, એટલા ખાતર જ સુરેખાદેવીનું પ્રેત મોટરમાં પ્રગટ થયા કરે છે... પણ બીજી જ ઘડીએ દુર્લભજી દીવાને ભ્રમ ભાંગી નાખ્યો હતો. એ હીરા ખાતર તો અકસ્માતનો દેખાવ કરીને સુરેખાદેવીનું ખૂન થયું હતું. કરજમાં ખૂંચી ગયેલા વસનજી દીવાન એ કહેવાતા અકસ્માત પછી પગભર થયા હતા, એ જ હીરાનો આધાર લઈને વસનજી નાણાંભીંસમાંથી બહાર આવી શક્યા હતા... તો પછી હીરા સીટ્રોન કારમાં હોય જ ક્યાંથી ?

એક છોડો હાથ લાગ્યા પછી ગૂંચ ઊકલી જવાને બદલે ગૂંચવણ વધી પડી. દુર્લભજી દીવાનની દઢ શંકા મુજબ વસનજીએ જ સુરેખાદેવીનું ખૂન કરાવ્યું હોવાના સંજોગો મજબૂત દેખાતા હતા, એ માટે કાવતરું પણ નક્કર ઘડ્યું હતું. વિદેશથી આવતી લીઝને લેવા માટે પોતે એરપોર્ટ પર હોય ત્યારે જ ખૂન થાય તો પોલીસ પોતાને કોઈ હિસાબે ખૂનમાં સંડોવી શકે નહીં. દુર્ઘટના બની એ સમયે પોતે દસ-બાર માઈલ દૂર બીજા સ્થળે હાજર હતો એનો પુરાવો આપી દે તો કાયદાનાં કાંડાં કપાઈ જાય અને માણસ આરોપમાંથી છટકી જાય !

બીજો છોડો હાથ કરવા માટે વિવેકે મગજ કસવા માંડ્યું : સુરેખાદેવી અકસ્માતનો નહીં પણ કાવતરાનો ભોગ બન્યાં છે એવું ધારીને આગળ વધવામાં વાંધો શું છે ? ધારી લો કે સંગીતનો જલસો અધૂરો છોડી દઈ ઘેર ગયેલાં સુરેખાબહેન કબાટ-તિજોરીમાંથી હીરા કાઢે છે, સાયવીને હીરાના બોક્સ પર કાગળ કે કપડું લપેટે છે અથવા તો એને ઝોળીમાં મૂકીને એ નીચે ઊતરે છે. રાત્રે એક વાગ્યે શેઠાણી બહાર જવા માટે કારમાં એકલાં બેસે એટલે ચોકીદાર સહેજ ચોંકવાનો ખરો જ... કદાચ સુરેખાદેવીએ તેને એ મોકો

જ નહીં આપ્યો હોય. હસતાં-હસતાં કહ્યું હશે : હું એરપોર્ટ પર મહેમાનને લેવા જાઉં છું, મોટા શેઠને ખબર છે !

બનવાજોગ છે કે સુરેખાબહેન સીટ્રોન કાર લઈને મકાનની બહાર નીકળે તેની રાહ જોતી કોઈ ટ્રક આસપાસમાં ક્યાંક ઊભી હોય - માની લઈએ કે ઊભી જ છે. રાત્રે એ રસ્તા પર ટ્રક-ખટારાને અવર-જવરની છૂટ છે. જેવી સુરેખાબહેનની સીટ્રોન સડક પર દોડવા લાગે છે કે પેલી ટ્રક તેનો પીછો પકડે છે. ટ્રકમાં ડ્રાઈવરની બાજુમાં કલીનર હોવો જોઈએ એવો કાયદો હોવા છતાં બીજા કોઈને આ કાવતરાનો સાક્ષી બનવા ના દેવા ડ્રાઈવર એકલો જ ટ્રક ચલાવે છે.

મધરાતે વાહનોની આછીપાતળી અવરજવરને કારણે સુરેખાદેવી પુરઝડપે સીટ્રોન દોડાવે છે. એમને મોડાં પડવું પાલવે તેમ નથી. ઘડિયાળના કાંટા જોઈને કારની ગતિનો કાંટો નિહાળતાં રહે છે : સાઠ, સિત્તેર અને એશી...

એમની વધતી ઝડપ જોઈને ટ્રક ચલાવનાર ડ્રાઈવર શિકાર છટકી જવાની ધાસ્તીમાં પોતાનું વિરાટ વાહન બેફામ ઝડપે દોડાવે છે. આગળ જતાં સુરેખાદેવીને પાછળ-પાછળ આવ્યા કરતી ટ્રકનો વિચાર આવે છે. મનમાં કાંઈક શંકાયે જાગે છે. પોતાની કારને એ થોડી ધીમી પાડે છે, જેથી ટ્રક આગળ નીકળી જાય, પણ ટ્રક ચલાવનારનો ઇરાદો આગળ નીકળી જવાનો દેખાતો નથી.

વરલી વટાવ્યા પછી ટ્રકવાળો બીજે રસ્તે ફેંટાઈ જશે એવી ગણતરી પણ ખોટી ઠરે છે. કદાચ એનો ઇરાદો બીજો કાંઈ ના હોય. એક સ્ત્રી સાવ એકલી મધરાતે મોટર ડ્રાઈવ કરવા નીકળે, પુરઝડપે વાહન હંકારે એ જોવામાં એને ગમ્મત પડતી લાગે છે. બાકી એને ક્યાં ખબર છે કે હું લાખો રૂપિયાના હીરા લઈને જઈ રહી છું ?

સુરેખાદેવી એમ વિચારીને પ્રભાદેવી પહોંચે છે, ત્યાં પાછળ આવતી ટ્રક હવે પડખે આવી જાય છે. સીટ્રોન કારની બોડી ઘસાઈ જાય એટલી લગોલગ એ કેમ ચલાવે છે ? હવે એનાથી બચવું જોઈએ. જમણી તરફ ફેંટાતો રસ્તો પકડી લેવો જોઈએ, સામે પેટ્રોલ-પમ્પ દેખાય છે ત્યાં પહોંચીને ઘડિવાર કારને થોભાવી દેવી જોઈએ...

સુરેખાદેવીએ ઝડપી નિર્ણય લેવાનો છે. ટ્રક ચલાવનારની દાનત ખરાબ દેખાય છે. સીટ્રોનને એ હમણાં હડફેટમાં લઈ લેશે. પડખામાં કોઈક પાટુ મારે તેમ એક જ ધક્કે નાજુક સીટ્રોન ગડથોલિયું ખાઈ જવાની...

તોળાઈ રહેલા ભયમાંથી ઊગરી જવા માટે સુરેખાદેવી મોટરના સ્ટીઅરિંગ વ્હીલને જમણી બાજુ ઝાટકો આપે છે. અણધાર્યા વળાંકથી કાર ફેંગોળાય છે. એ જ વખતે પછવાડેથી ટ્રકનો જોરદાર ધક્કો લાગે છે અને સીટ્રોન કાર સડક વચ્ચેના થાંભલા સાથે પુરજોશમાં અથડાઈ પડે છે. અથડામણના અવાજથી મધરાતનો સૂનકાર ખળભળી ઊઠે છે ત્યાં જ સુરેખાદેવીની તીણી ચીસ સંભળાય છે. જે બાજુ કાર ચલાવતાં એ બેઠાં છે એ ડાબી તરફનું બારણું ધક્કાને કારણે ઊઘડી ગયું છે. સુરેખાદેવી તેમાંથી બહાર ફેંકાઈ પડ્યાં છે અને પીછો કરનારી ટ્રકનાં તોલિંગ પૈડાં હેઠળ એની કાયાને કચડી નાખી નાસી છૂટે છે !

લોહીથી લથબથતી સુરેખાદેવીની લાશ નજર સામે પડી હોય તેમ વિવેક ધ્રુજ ઊઠ્યો. એક વરસ અગાઉનો અકસ્માત જાણે અત્યારે જ નજર સામે તાદેશ થતો હોય તેમ એણે જોરપૂર્વક આંખો મીંચી દેવી પડી. થોડી વાર સુધી શ્વાસ ઘૂંટતા ખામોશ બેસી રહેવું પડ્યું...

અકસ્માતનું દૃશ્ય આ રીતે તાદેશ કરવાનો શું અર્થ છે ? - એમ મનને ટપારવા જતો હતો, ત્યાં અંદરથી પડઘો સંભળાયો : અર્થ છે, એમાંથી ખૂટતી કડીઓ શોધવાની છે, ખૂનના કાવતરાને ત્રાજવે તોળવાનું છે...

કાવતરું ઘડનારા કદી એમ માની નથી લેતા કે બધું જ પોતાની ધારણા મુજબ પાર પડવાનું છે. ટ્રકનો ધક્કો લાગવાથી કારનું બારણું ઊઘડી જાય અને સુરેખાદેવી બહાર ફેંકાઈ જાય એ કાં તો અણધાર્યું જ બન્યું હોય અથવા તો એ રીતે અગાઉથી ગોઠવવામાં આવ્યું હોય. જમણી બાજુ કાર અથડાય એટલે ડાબી બાજુનો દરવાજો ઊઘડી જ જાય એવું કેમ બને ?

તો પછી ?

અને વિવેક ટટ્ટાર થઈ ગયો. અકસ્માત થયો ત્યારે કારમાં એકલાં સુરેખાદેવી ના પણ હોય. એમની બાજુમાં બીજું કોઈક બેઠું પણ હોય... ઘેરથી એકલાં નીકળ્યા પછી રસ્તામાં બીજું કોઈ સાથે થયું હોય કે પછી કોઈએ વિફ્ટ માગી હોય... પણ ના, અંધારી રાતે કારમાં એકલી જતી સ્ત્રી કોઈ અજાણ્યાને વિફ્ટ આપે જ શું કામ ? સાથે મૂલ્યવાન હીરા હોય ત્યારે તો કોઈ જાણીતાનેય વિફ્ટ આપતાં અચકાય... ગમે તેમ પણ અકસ્માત વખતે કારમાં એમની પડખે બીજું કોઈ જરૂર બેઠું હશે, નક્કી કરેલા સ્થળે પાછળની ટ્રક સીટ્રોનને હડસેલો મારે અને અંદર બેઠેલી વ્યક્તિ સુરેખાદેવી તરફનું બારણું ઉઘાડી નાખી એમને રસ્તા પર હડસેલી દે, તો જ ટ્રકનાં પૈડાં નીચે ચગદી નાખવાનું કાવતરું પાર પડી શકે.

પણ તો પછી અંદર બેઠેલી બીજી વ્યક્તિ અકસ્માત થતાં ક્યાં ગાયબ થઈ જાય ? એને કોઈ જાતની ઈજા ન થાય, કોઈ એને નાસી જતી જોઈ ના જાય એવું કેમ ધારી લેવાય ? અને બીજી વ્યક્તિ કારમાં હાજર હોય તો સુરેખાદેવીના હીરા જાય ક્યાં ? વસનજી દીવાન સુધી એ પહોંચે કઈ રીતે ?

આનો જવાબ તો કદાચ દુર્લભજી દીવાન પાસે પણ નહીં હોય. આનો ભેદ માત્ર બે જ વ્યક્તિ જાણતી હશે - એક કાવતરું ઘડનાર અને બીજી કાવતરાનો ભોગ બની મરણ પામનાર ! કાવતરું ઘડનારને શોધવાનો છે અને મરણ પામનારને તો પુછાય જ શી રીતે !

અને વિવેકની ગરદન ઝાટકા સાથે ઊંચી થઈ. વસનજી દીવાનના ઘેર ડિનર લેતી વખતે લીઝા પણ બોલી ગઈ હતી : મરનારના આત્માને જરૂર પૂછી શકાય ! એ દલીલ પર તો એણે જમ્બોજેટના પાઈલટનો કિસ્સો સંભળાવેલો. દુર્ભાગ્યે કિસ્સાનો અંત લીઝા સંભળાવે ત્યાર પહેલાં જ વાત વણસી ગઈ. વસનજી દીવાને મને વિદાય આપી દીધી અને લીઝા પણ બીજા દિવસે ગાયબ થઈ ગઈ ! હવે પૂછવું કોને ? જાણવું શી રીતે ?

બે-ત્રણ દિવસ વિવેક એના જ અંજણમાં મૂંઝાતો રહ્યો. ગમે તેને આવું પૂછી શકાય નહીં અને જેને પૂછવું હોય તેની સમક્ષ પૃથ્થાનું કારણ ઉઘાડું કરી શકાય નહીં. એટલે તેણે

પ્રેતાત્મા વિષે ચાર-પાંચ પુસ્તકો વાંચી નાખ્યાં. ભૂતિયા મકાનમાં રહેનારના અનુભવો રોમાંચક લાગ્યા. તેમાંથી પ્રેતના અસ્તિત્વના પુરાવા સાંપડ્યા, પણ કોઈએ પ્રેતને બોલતું સાંભળ્યું હોય, એની સાથે વાતચીત કરી હોય એવું કાંઈ જ મળ્યું નહીં.

આવી રીતે હવામાં બાયકા ભરવાના પડતા મૂકવાનું વિચારતો વિવેક ટેલિફોન નંબરની ડાયરીનાં પાનાં ફેરવતો હતો. વીમાના કામકાજના કારણે તેને એક આદત થઈ પડેલી - વિનાકારણ ટેલિફોનની ડાયરી ફેરવવા કરવી. એ - બી - સી - ડીથી શરૂ થતાં નામ વાંચતો જાય અને પેન્ડિંગ કામ યાદ કરતો જાય. વર્ષો પહેલાં કોઈકનો ટેલિફોન નંબર ટપકાવ્યો હોય અને ક્યારેય એને ફોન કરવો ના પડ્યો હોય એવાં પણ કેટલાંક નામ તેમાંથી નીકળી પડતાં. ઘણી વાર યાદ કરવું પડતું : આ વ્યક્તિ કોણ છે ? મેં એનો નંબર શું કામ નોંધી લીધો છે ?

‘સી’ અક્ષરથી શરૂ થતાં નામવાળાં પાનાં પર નજર દોડાવતો હતો ત્યાં અચાનક દષ્ટિ થંભી ગઈ : કેપ્ટન કુપર !

નામની સામે લખેલો ટેલિફોન નંબર જોડતા પહેલાં તેણે યાદ કરવું પડ્યું : એની મુલાકાત ક્યારે થઈ હતી ? એ મને કઈ રીતે ઓળખે છે ? આવી વાતચીત કરવા જેટલી ઓળખાણ ગણાય કે નહીં ? નંબર જોડતાંજોડતાં મનમાં ગોઠવાતું ગયું. કદાચ કેપ્ટન કુપર ફોન પર હાજર નહીં હોય એવા અનુમાન સાથે ‘હેલો’ કહીને સામેવાળાનો નંબર એ બોલી ગયો : નંબર બરાબર નીકળ્યો એટલે પૂછ્યું : ‘કેપ્ટન કુપર પ્લીઝ !’

ત્યાં સામેથી હુંફાળો શબ્દ કાને પડ્યો : ‘સ્પિકિંગ !’

‘કુપરસા’બ, હું વિવેક બોલું છું.’ તેણે શરૂઆત તો કરી, પણ સામેથી પિછાણનો પડઘો ના પડ્યો એટલે ઉમેર્યું : ‘વિવેક સંન્યાસી, ઈન્સ્યૂરન્સ એજન્ટ ! યાદ છે, આપણે એર ઇન્ડિયાની મદ્રાસ ફ્લાઈટમાં મળ્યા હતા ! તમે મારી સંન્યાસી અટક બાબત કુતૂહલ દર્શાવેલું અને તેમાંથી આપણી ઓળખાણ થયેલી. છૂટા પડતી વખતે ડાયરીમાં મેં તમારો નંબર લખી લીધેલો અને તમે કહેલું કે અમારે લગતું કાંઈ પણ કામ પડે તો જરૂર ફોન કરજો.’

‘હા-હા, યાદ આવ્યું !’ કેપ્ટન કુપરે આત્મીયતાના રણકા સાથે કહ્યું : ‘મેં તમને એવું પણ સૂચવ્યું હતું કે તમે સંન્યાસી સરનેમ બદલીને વીમાદલાલ રાખી લો... બરાબર ને !’

‘હા, બરાબર, કેપ્ટનસાહેબ ! તમારું એક કામ પડ્યું છે.’

‘બેલાશક બોલો.’ કહીને તેણે ઉમેર્યું : ‘પણ આજકાલ હું ઈન્ટરનેશનલ ફ્લાઈટમાં જાઉં છું. આવતી કાલે ન્યૂયૉર્ક ઊપડવાનો છું... વિચાર થાય છે કંપની આપવાનો ?’

‘વિચાર થાય તોપણ કાલ ને કાલ આવી શકાય તેમ નથી. મારી પાસે પાસપોર્ટ જ ક્યાં છે ? મેં તો બીજા કામ માટે ફોન કરેલો.’

‘કેમ, ફોરેનથી કોઈ ખાસ ચીજ મંગાવવી છે ? વિસ્કી તો તમે પીતા નથી... આપણે મળ્યા ત્યારે તમે કુંવારા હતા. કદાચ કોઈના પ્રેમમાં પડ્યા હો અને સેન્ટ-પૅટ્રિક્સ મંગાવવું હોય...’

‘નહીં-નહીં, કુપરસા’બ ! પ્રેમમાં નહીં, એક ઉલઝનમાં પડ્યો છું.’ વિવેકને થયું કે હવે જલદી મૂળ મુદ્દા પર આવી જવું જોઈએ : ‘મેં સાંભળેલું કે કેટલાંક વરસ પહેલાં કોઈ અમેરિકન કંપનીનું વિમાન આપણા “સમ્રાટ અશોક”ની જેમ પાણીમાં કેશ થયું હતું. તેમાં પાઈલટ અને એન્જિનિઅર સહિત સોએક માણસો મૃત્યુ પામ્યાં હતાં. એ પાઈલટનું પ્રેત એ જ ફ્લાઈટના બીજા વિમાનમાં અવારનવાર દેખાયા કરતું હતું... એ બાબતમાં તમે સાંભળ્યું છે ?’

સવાલના જવાબમાં કેપ્ટન કુપરનું ખડખડાટ અટ્ટહાસ્ય સાંભળવાની વિવેકે માનસિક તૈયારી રાખી હતી, પણ તેને બદલે સામે છેડે પાંચ-દસ સેકન્ડ સ્તબ્ધતા લટકતી રહી ત્યારે તેને બહુ વિચિત્ર લાગ્યું. કદાચ સામેથી રિસીવર મુકાઈ જશે એવી બીકે તેણે પૂછ્યું : ‘કુપરસા’બ, તમે કાંઈક વિચારમાં પડી ગયા કે શું ? તમારી જેમ હું પણ પ્રેત-બ્રેતમાં માનતો નહોતો.’

‘મારી જેમ !’ કુપરે તેને ચોંકાવ્યો : ‘કોણે કહ્યું કે હું એમાં માનતો નહોતો ?’

‘કોઈએ કહ્યું નથી.’ આનંદનો સુખદ આંચકો અનુભવતો વિવેક અધીરાઈભેર બોલી ઊઠ્યો : ‘સુધરેલા લોકો એવું માની લેવામાં માનતા નથી એટલે કહ્યું, બાકી મારે એને લગતું જ કામ છે.’

‘એને લગતું એટલે અમેરિકન વિમાનના એ પાઈલટને લગતું ?’

‘નહીં, ઈન્સ્યૂરન્સના મારા એક કેસમાં મૃત્યુ પામનારના આત્માને તેનાં સગાંવહાલાં કાંઈક પૂછવા માગે છે. એમની પાસેથી જ મને અમેરિકન પાઈલટનો કિસ્સો સાંભળવા મળ્યો હતો. અમારા કેસમાં પણ મૃત્યુ મોટર-અકસ્માતથી થયેલું છે. કોઈ એવી વ્યક્તિને તમે ઓળખો છે જે મૃતાત્મા સાથે સંપર્ક કરાવી શકે ?’

‘મૃતાત્મા સાથે સંપર્ક !’ કેપ્ટન કુપર યાદ કરતા હોય એમ અટક્યા. કદાચ કહેવા-ન-કહેવાની ગડમથલમાં રોકાયા હોય. વિવેક ઉગ્ર ઉત્કંઠા સાથે રિસીવર કાને લગાડીને અધ્ધર શ્વાસે બેઠો હતો.

‘જુઓ, મિસ્ટર સંન્યાસી, હું તમને એક નામ આપું છું.’ કહીને એ ફરી અટક્યા ત્યારે વિવેકની ઉત્કંઠા પરાકાષ્ઠાએ પહોંચી. આટલું જલદી કામ પતી જશે એવું તો ધાર્યું જ નહોતું. ફોન પર સૂચવાતું નામ ઉઘાડી ડાયરીમાં ટપકાવી લેવા તેણે બોલપેન તૈયાર રાખી હતી.

‘જયકુમાર ઝુનઝુનવાલા !’ કહીને કેપ્ટન કુપર હસ્યો : ‘તમારી જેમ જ અનોખી અટક છે ને એમની !’

પણ વિવેક મજાકના મૂડમાં નહોતો. નામ ટપકાવી લઈને તરત પૂછ્યું : ‘આ ઝુનઝુનવાલાસાહેબ ધંધાદારી તો નથી ને ?’

‘નહીં. ખાધેપીધે સુખી છે, કસ્ટમના મોટા ઓફિસર છે. પ્રેતવિદ્યાનો એમને ખાસ અભ્યાસ છે અને તેમના જેવા પાંચસાત અભ્યાસીઓ ભેગા મળી એક સંસ્થા ચલાવે છે : પરલોક !’

‘પરલોક !’ વિવેકને સંસ્થાનું નામ વિચિત્ર છતાં સૂચક લાગ્યું : ‘કુપરસા’બ, મારે એમને ક્યાં મળવું ? કાલે તો તમે ન્યૂયોર્કની ફ્લાઈટમાં ઊપડી જવાના.’

‘જ્યકુમારને મળવા માટે મારી હાજરી જરૂરી નથી. મારું નામ આપશો એટલે તમને એમની વિદ્યાનો પરચો બતાવશે... એમનું સરનામું અને ફોન નંબર લખી લો.’

એ બોલતા ગયા તેમ વિવેક ટપકાવતો ગયો. ઓફિસના બે ટેલિફોન નંબર અને ઘરનો એક નંબર લખી લીધા પછી પૂછ્યું : ‘એમની “પરલોક” સંસ્થામાં ફોન નથી કે ?’

સાંભળીને એ હસ્યા : ‘પરલોક સાથે સંપર્ક કરવા માટે આપણા ફોન કામ નથી લાગતા, મિસ્ટર સંન્યાસી !’

‘ગૂડ જોક !’ કહીને વિવેક સામું હસ્યો, પછી ગંભીર સ્વરે પૂછી લીધું : ‘કુપરસા’બ, હવે એટલું કહો કે તમે પોતે મૃતાત્માને બોલાવવાનો જાતે અનુભવ કર્યો છે ખરો ?

‘હા, જાત-અનુભવ કર્યો છે એટલે તમને મેં ભલામણ કરી.’

‘ફોના આત્માનો આપે સંપર્ક સાધ્યો હતો ?’ અધીરાઈભેર પુછાઈ ગયા પછી તેણે સુધાર્યું : ‘કહેવામાં હરકત ના હોય તો જ કહેજો. તમારા અંગત સ્વજન કે મિત્રના...’

‘ના, મૃત્યુ પામનાર પોતાની પાછળ કોઈ કોયડો મૂકતા જાય છે ત્યારે જ આવો પ્રસંગ ઊભો થાય.’ કહીને કુપરે ઉમેર્યું : ‘આપણી વાતચીતની શરૂઆતમાં તમે “સમ્રાટ અશોક”નું નામ ઉચ્ચાર્યું હતું ને... ? એના પાઈલટ કેપ્ટન કુકાના આત્માને અમે કાંઈક પૂછવા માગતા હતા.’

સાંભળતાં જ વિવેકની જિજ્ઞાસા જોર કરી ઊઠી : ‘ત્યારે તો તમે અકસ્માત બાબત જ કાંઈ પૂછવા માગતા હશો ? શું કહ્યું કેપ્ટન કુકાના આત્માએ ? બાંદાના દરિયામાં “સમ્રાટ અશોક”નો કેશ શું કામ થયો ?’

‘સોરી, સંન્યાસી ! એ હું નહીં કહી શકું.’ મક્કમ અવાજે કહી દીધા પછી એમણે સહેજ નમતું જોખ્યું : ‘અત્યારના સંજોગોમાં કહી શકાય તેમ નથી.’

‘ઠીક છે, કેપ્ટનસા’બ, તમારા માર્ગદર્શન બદલ...’

‘આભાર નહીં !’ કુપર ફરી હળવા મિજાજમાં આવી ગયા : ‘પ્રોમિસ આપવું પડશે, વહેલામાં વહેલી તકે મારે ત્યાં ગળ્યાં મારવા આવવાનું.’

‘પ્રોમિસ !’

‘પણ એકલા નહીં... કોઈ મિસને સાથે લઈ આવવી પડશે.’

‘તો-તો તમારે બહુ વેઈટ કરવો પડશે કુપરસા’બ, કુપરસા’બ !’

‘કોને ખબર ! ભટકાઈ જનારી અગાઉથી કહીને નથી આવતી. ઘણી વાર ભટકાઈ ગયા પછી પણ મોડેમોડે ખબર પડે છે !’

આમ કહીને એમણે રિસીવર મૂકતાં કહ્યું : ‘ગૂડ લક, યંગ મેન ! રિમેમ્બર યોર પ્રોમિસ એન્ડ ફાઈન્ડ આઉટ એ મિસ !’

કેપ્ટન કુપરે મજાકમાં કહ્યું હોવા છતાં વિવેકે એવી ઝણઝણાટી અનુભવી કે જાણે સાચે જ કોઈ ભટકાઈ જવાની હોય !

* * *

‘શનિવારે બપોરે અઢી અને પોણાત્રણની વચ્ચે ઓપેરાહાઉસ સામે કેનેડી બ્રિજની ગલીમાં જમણી બાજુના ચોથા મકાન પાસે આવી પહોંચજો. સફેદ પોશાક, કાળી ફેમનાં ચશ્માં, નીચું કદ અને માથા પર વચ્ચોવચ ટાલ જોઈને તમે મને તરત ઓળખી કાઢશો.’

જ્યકુમાર ઝુનઝુનવાલાએ એપોઈન્ટમેન્ટ આપતી વખતે કહી રાખેલું વર્ણન વિવેકે ત્રણ દિવસમાં ત્રણસો વખત ગોખી નાખ્યું હતું. અઢીને બદલે બે ને પચીસે ચીંધેલી જગ્યાએ આવીને એ ઊભો રહી ગયો. ગલીની બેમાંથી કોઈ પણ બાજુથી સફેદ કપડાં-વાળી વ્યક્તિ આવતી જુએ એટલે તે ટટાર બની જતો. પણ માથે ટાલ કે આંખે ચશ્માં નહીં દેખાતાં ભોંઠો પડી જતો. પોણાત્રણ સુધીમાં સફેદ પોશાક પહેરેલા ત્રણ પુરુષો એ જ મકાનમાં દાખલ થતા દેખાયા ત્યારે વિવેકની તાલાવેલી વધી ગઈ : આ લોકો પરલોકના પ્રયોગવાળા જ હોવા જોઈએ. જ્યકુમાર મોડા પડશે તો હું તક ચૂકી જઈશ. કદાચ એ ઝુનઝુનવાલા મારી પહેલાં આવીને મકાનમાં દાખલ થઈ ગયા હોય, કદાચ એમની ઘડિયાળ પાંચ-દસ મિનિટ આગળ હોય, કદાચ....

‘તમે જ વિવેક સંન્યાસી ને ?’

હવામાંથી પ્રગટ થયેલા કોઈ પ્રેતે ખભા પર હાથ મૂકીને પૂછ્યું હોય તેમ વિવેક થથરી ઊઠ્યો, પણ પૂછનાર પર નજર પડતાં જ ભોંઠપ છુપાવીને હસી પડ્યો, ‘અરે, ઝુનઝુનવાલા, આપ ? કહીને હોંશભેર હાથ મિલાવ્યા : ‘તમે ક્યાંથી આવી ચડ્યા ? હું ક્યારનો બંને બાજુના રસ્તા પર મીટ માંડીને ઊભો છું, છતાં તમને આવતા જોવા નહીં !’

‘ક્યાંથી જુઓ ? હું તો પરલોકમાંથી આવ્યો !’

ચમકી ગયેલા વિવેકને આકાશ તરફ જોતો જોઈને જ્યકુમાર મલક્યા : ‘“પરલોક” એટલે આસમાનમાંથી નહીં, અમારી “પરલોક” સંસ્થામાંથી હું નીચે ઊતરી આવ્યો... તમને મળવા.’

‘એટલે શું હું મોડો પડ્યો ?’

‘ના, હું વહેલો આવી ગયો હતો.’ જ્યકુમારે ટાલ પર હથેળી ફેરવીને પસીનો લૂછતાં કહ્યું : ‘એક પ્રોબ્લેમ થઈ ગયો.’

‘પ્રેતાત્માને બોલાવવાનો પ્રોગ્રામ કેન્સલ થયો ?’

‘ના, જે વ્યક્તિ પોતાના સ્વજનને બોલાવવા માગે છે એનો દુરાગ્રહ છે કે અમે ચાર સભ્યો સિવાય બહારના કોઈને હાજર નહીં રાખવા ! એની કોઈ ગંભીર સમસ્યા લાગે છે.’

‘ઓહ !’ ત્રણ દિવસથી ઘૂંટતી વિવેકની ઉત્તેજના ભાંગી પડી : ‘મારે બીજાની કોઈ અંગત સમસ્યા જાણી લેવી નથી. તમારા પ્રયોગ જોઈને હું જાતે મારા પર એની અજમાયશ કરવા માગતો હતો.’

‘એ તો આવતા શનિવારે પણ થઈ શકશે.’ ઝુનઝુનવાલાએ ઘડિયાળમાં જોતાં ઉતાવળે પૂછ્યું : ‘તમારે કોઈ સગાંવહાલાંના આત્મા સાથે સંપર્ક સાધવો છે ?’

‘જી હા...’ કહી દીધા પછી તેણે સુધાર્યું : ‘જી ના. મોટર અકસ્માતમાં મૃત્યુ પામેલી એક વ્યક્તિનો આત્મા ભટકતો હોય એવો એમનાં સગાંવહાલાંને ભ્રમ છે. મોટા ઘરનાં

માણસો હોવાથી જાતે આ પ્રયોગ કરવા નથી માગતાં, મારા પર જવાબદારી નાખી છે.
'ત્યારે તો એ મુશ્કેલ ગણાય.' જ્યકુમારે બીજો આંચકો આપ્યો : 'નિકટના સ્વજન અથવા તો જેમના પ્રત્યે મરનારને ઉત્કટ લાગણી હોય એવી વ્યક્તિ માટે જ અમે પ્રેતાત્માને બોલાવીએ છીએ.'

વિવેક હતાશ થઈ એમને તાકી રહ્યો. આગ્રહ જારી રાખવા માટે કોઈ દલીલ સૂઝતી ન હતી ત્યાં જ્યકુમારે જ પૂછી લીધું : 'તમે જેમના આત્માનો સંપર્ક સાધવા માગો છો એ મોટર-અકસ્માતમાં મૃત્યુ પામેલી મોટા ઘરની વ્યક્તિ છે કોણ ?'

'એ છે...' એટલું બોલીને વિવેક સાવધ બની ગયો. પણ ડૉક્ટર પાસે જવું અને દર્દ છુપાવવું એ બંને વાત કેમ બને ? કહ્યા વગર ચાલે તેમ નહોતું. : 'સાહેબ, એમનું નામ કદાચ તમે સાંભળ્યું પણ હશે... શ્રીમતી સુરેખાદેવી દીવાન !'

નામ સાંભળતાં જ ઝુનઝુનવાલાના ચહેરા પર ભાવપલટો આવી ગયો. એ વિવેકને ધારદાર નજરે નીરખતા રહ્યા. એમની આંખોમાં આશંકા જોઈને વિવેકે અસ્વસ્થ અવાજે પૂછ્યું : 'લાગે છે કે તમે સુરેખાદેવીને નામથી ઓળખો છો.'

'ઓળખતો નથી. એ નામ હજુ આઠ દિવસ પહેલાં જ મેં સાંભળ્યું.' બોલતાં અટકીને એ ફરી વિવેકને પારખવા લાગ્યા, કહેતાં અચકાતા હોય છતાં કહ્યા વિના રહી શકતા ના હોય તેમ બોલી ગયા : 'અત્યારે અમે એ સુરેખાદેવીના જ આત્માનો સંપર્ક સાધવાનો પ્રયોગ કરવાના છીએ.'

'હૈં !' વિવેક ભડક્યો. તેની અધીરાઈ હાથ રહી નહીં : 'સુરેખાદેવીના આત્મા સાથે કોણ સંપર્ક સાધવા માગે છે ? એને શું પૂછવા માગે છે ?'

'આઈ એમ સોરી, મિસ્ટર વિવેક !' ઝુનઝુનવાલાએ જાડી ફેમનાં ચશ્માંને નાક પર બરાબર ગોઠવતાં સંભળાવ્યું : 'હું એ બાબતમાં તમને કાંઈ જ ના કહી શકું. પ્રયોગ માટે આવેલી વ્યક્તિ તેને અત્યંત ગુપ્ત રાખવા માગે છે.' કહીને તેણે હાથ લંબાવ્યો : 'મારે જલદી ઉપર પહોંચવું જોઈએ, એ લોકો રાહ જોતા હશે. આપણે પછી ફોન પર મળીશું.'

અને તેમણે મિલાવેલો હાથ વિવેકે પરાણે છોડી દેવો પડ્યો. જાણે કોઈ રહસ્ય હાથતાળી દઈને સરકી ગયું હોય એવા ચહેરે વિવેક તેમને જોઈ રહ્યો. જોરદાર નિસાસો નાખીને પાર્ક કરેલી કાર તરફ જવા માટે તેણે પગ ઉપાડ્યા ત્યાં અંદરથી બ્રેક લાગી. ભીતરથી સંકેત સંભળાયો : સુરેખાદેવીના આત્માનો સંપર્ક સાધવા કોણ આવ્યું છે એ જાણતો જા !

બીજી જ પળે એણે જાસૂસનું સ્વરૂપ ધારણ કરી લીધું. બાજુમાંથી પસાર થતા ફેરિયા પાસેથી સાંજનાં બે છાપાં ખરીદી લીધાં : કોને ખબર અહીં કેટલો સમય વિતાવવો પડશે !

'પરલોક'વાળા મકાનની સામી બાજુએ ઊભા રહેવાની જગ્યા શોધી કાઢી, ઉઘાડા છાપાની ઓથે મોં સંતાડી દઈને એણે રાહ જોવા માંડી. છાપાના સમાચારમાં ચિત્ત ચોટતું નહોતું, રઘવાયું મન એક જ સવાલ પર ધૂમરી ખાતું રહ્યું : કોણ હશે ? સુરેખાદેવીના મૃતાત્માનો સંપર્ક સાધવાનું કોને સૂઝ્યું હશે ?

અને મગજમાં ઝબકારો થયો : વસનજી દીવાન ! એ જ હોવા જોઈએ. એ રાતે એમને મેં સંભળાવ્યું હતું. સીટ્રોન કારમાં પ્રગટ થતું સુરેખાદેવીનું પ્રેત કાંઈક કહેશે ત્યારે હું તમારી પાસે આવીશ... કદાચ એટલે જ ખાતરી કરવા આવ્યા હશે કે પ્રેત ખરેખર કાંઈ કહી શકે ખરું ? એનાથી ખૂનનું કાવતરું ઉઘાડું પડી જાય ખરું ?

- વાહ વસનજી દીવાન ! મારી અને લીઝા સમક્ષ પ્રેતના અસ્તિત્વની વાત હસી કાઢતા હતા, મૃતાત્માને પૂછવાની ચેષ્ટાને વાહિયાત ગણાવતા હતા અને હવે તમે પોતે જ આ "પરલોક"વાળાને શોધીને અહીં સુધી પહોંચી ગયા !

પોણો કલાક તપ ક્યું છતાં મકાનમાંથી વસનજી દીવાન કે સફેદ કપડાંવાળા પેલા કોઈ બહાર નીકળતા દેખાયા નહિ ત્યારે વિવેકનો ઉશ્કેરાટ વધી ગયો : મારે અહીં ઊભા રહીને રાહ શું કામ જોવી જોઈએ ? મકાનમાં દાખલ થઈ સડસડાટ સીડી ચઢી અંદર કેમ ના પહોંચી જવું ? જઈને વસનજી દીવાનને પૂછી તો જોઉં : તમે ક્યારથી પ્રેતમાં માનતા થઈ ગયા, સાહેબ ?

અને મકાનમાંથી પ્રેત બહાર નીકળતું દેખાયું હોય એમ વિવેક હચમચી ઊઠ્યો : અરે, આ તો સુરેખાદેવીની પુત્રી સુપ્રિયા ! એને અહીં કેમ આવવું પડ્યું ?

સુપ્રિયા આજુબાજુ જોઈને ઝડપભેર આગળ વધવા લાગી ત્યારે વિચાર કરવાનું પડતું મૂકી વિવેકે પગ ઉપાડ્યા. ઉતાવળી ચાલે જતી સુપ્રિયા અચાનક અટકી ગઈ એટલે ઓળખાઈ ના જવા માટે વિવેક પીઠ ફેરવી ગયો.

થોડી વારે ગરદન ફેરવીને ત્રાંસી આંખે રસ્તા પર જોયું તો સુપ્રિયા પોતાની સીટ્રોન કાર પાસે ઊભી રહી ગઈ હતી, વિચારમાં મશગૂલ બની ગઈ હતી.

હવે પોતાની હાજરી છુપાવવાનો કોઈ અર્થ નહોતો.

વિવેક ઉતાવળાં પગલે બાજુમાં જઈને ઊભો રહ્યો. પેલી તેના અણધાર્યા આગમનથી ચમકી. બંને એકબીજાને થોડી વાર નીરખી રહ્યાં. બેમાંથી કોઈ પૂછી શક્યું નહીં કે તમે અહીં ક્યાંથી ?

'આજે તમે કાર લીધા વિના જ નીકળ્યા લાગો છો.' કહીને વિવેકે માનભરે સીટ્રોનનો દરવાજો ઉઘાડ્યો : 'ચાલો, હું તમને ઘેર મૂકી જાઉં.'

સુપ્રિયાએ પળવાર તેની સામે જોયું. પછી કોઈ જાતની આનાકાની વિના તે આગળની સીટ પર ગોઠવાઈ ગઈ.

વિવેકે સ્ટિઅરિંગ પાસે બેઠક લઈને કાર સ્ટાર્ટ કરી. મરીન ડ્રાઈવ પરથી પસાર થતી મોટર 'દીવાનસદન'માં દાખલ થવાને બદલે સડસડાટ આગળ વધી ગઈ ત્યારે ચોંકી ગયેલી સુપ્રિયાએ અધીરા અવાજે પૂછ્યું : 'અરે, તમે મને ક્યાં લઈ જઈ રહ્યા છો ?'

વિવેક મલકાયો : 'ક્યાં લઈ જાઉં છું એની તો ખબર નથી, પણ તમારું અપહરણ કરી જવા માગું છું.'

સુપ્રિયા પહેલાં કંપીને અને પછી મલકીને તેની સામે જોતી જ રહી.

મોટરકારના આયનામાંથી જમણી બાજુ બેઠેલી સુપ્રિયાને નીરખી રહેલા વિવેકે સીટ્રોનને નરિમાન પોઈન્ટ તરફ જવા દીધી. સુપ્રિયા ઉદાસ દેખાતી હતી. કદાચ આ રીતે અજાણ્યા યુવાન સાથે કારમાં ફરવા નીકળતાં સંકોચ અનુભવતી હશે કે પછી તેની માતાના આત્માને બોલાવવાના પ્રયોગમાં નિષ્ફળતા મળી હોય એના વિષાદથી ઘેરાયેલી હશે ?

સુપ્રિયા પોતાને નિહાળી રહેલા વિવેકથી નજર બચાવી બહાર ઊછળતો સમુદ્ર જોતી જાતને પૂછી રહી હતી : એમની સાથે જવા હું કેમ સંમત થઈ ગઈ ? કદાચ એટલા માટે કે આજકાલ એકલતા બહુ મહેસૂસ કરું છું, સિતારમાં મન લાગતું નથી. દાદા સાથે શતરંજ રમવામાં ધ્યાન પરીવાતું નથી, વારંવાર મમ્મી યાદ આવી જાય છે.

સિગ્નલ પાસે થોભાવેલી કાર લીલી લાઈટ મળતાં વિવેકે આગળ વધારી અને પવનના સુસવાટથી ફરફરતા વાળ ઠીક કરવા સુપ્રિયાએ માથા પર હાથ મૂક્યો ત્યાં જ મોટરમાં મોગરાની સુવાસ મહેકી ઊઠી !

એનાથી ટેવાઈ ગયો હોવા છતાં વિવેક વહેલો ચમક્યો. સુપ્રિયાના સહવાસને હજુ પાંચ જ મિનિટ થઈ ત્યાં એની માતા અદૃશ્યપણે પ્રગટ થઈ ગયાં ! એ શેનો સંકેત હતો ? પોતાના પ્રત્યાઘાત છુપાવવા વ્હીસલ વગાડતો એ આયનામાંથી બાજુમાં બેઠેલી સુપ્રિયાનું મુખ નિહાળવા લાગ્યો. તેના હાવભાવ પલટાતા દેખાયા. બે-ત્રણ ઊંડા શ્વાસ લઈને તેણે વિવેક તરફ જોયું છતાં વિવેકે અજાણ્યા રહેવાનો દેખાવ ચાલુ રાખ્યો ત્યારે પેલીએ કહેવું પડ્યું :

‘મોગરાની આ મીઠી સુગંધ અચાનક ક્યાંથી ફૂટી નીકળી ?’

તેનો પડઘો પાડવાને બદલે વિવેક મરકમરક હસતો સીધી દૃષ્ટિ રાખીને કાર ચલાવતો રહ્યો ત્યારે તેણે ઉમેરવું પડ્યું : ‘મમ્મીને મોગરાના ગજરાનો અનહદ શોખ હતો. મોગરાની ખુશબો પવન તાણી ન જાય એટલા ખાતર ક્યારેક કારના બધા જ કાચ બંધ કરીને મમ્મી થોડી વાર બેસી રહેતી...’

બોલતાં-બોલતાં એ અટકી : પોતે જરૂર કરતાં વધુ તો નથી બોલી ગઈ ને ? પરંતુ બોલ્યા વગર રહી કેમ શકાય ? મોગરાની મહેક સાથે સંકળાયેલી માની સ્મૃતિ તેને ખામોશ રહેવા દેતી નહોતી.

‘સાચું’ કહેજો, વિવેક સંન્યાસી, તમે કારમાં કોઈ એવી કરામત તો નથી ગોઠવી ને કે બટન દબાવતાં જાતજાતની ખુશબો પ્રસરવા લાગે ?’

ત્યારે ડોક ફેરવીને તેની સામે જોયા વિના વિવેક રહી શક્યો નહીં. સાથેસાથ નરિમાન પોઈન્ટનો છેડો આવી જતાં કારને પણ વળાંક આપીને સાગરકિનારે થંભાવવી પડી.

જવાબ સાંભળવા આતુરતાથી પોતાની સામે મીટ માંડી બેઠેલી સુપ્રિયા તરફ તેણે ઉખાભર્યું એક સ્મિત ફેંક્યું : ‘નહીં, મિસ દીવાન, આ સુવાસમાં મારી કોઈ કરામત નથી. જેમને મોગરા બહુ ગમતા હતા એ તમારાં મમ્મીની અદૃશ્ય હાજરીનો આ સંકેત છે.’

વિવેકે ધાર્યું હતું એમ જ બન્યું. સુપ્રિયા ભડકી ગઈ. તેની આંખો જરૂર કરતાં વધુ પહોળી થઈ ગઈ... પછી માનવામાં ન આવતું હોય તેમ બેચાર વાર પાંપણ પટપટાવીને પૂછ્યું : ‘તમે શું કહેવા માગો છો તે સમજાયું નહીં.’

‘સમજાઈ તો ગયું, પણ માનવામાં ન આવ્યું એમ કહો, મિસ દીવાન !’

સુપ્રિયા ડઘાઈને અવાક બની ગઈ. હવે તેને સમજાયું કે મોગરાની એ સુવાસ ફૂલમાંથી ફોરે એ પ્રકારની નહોતી, સેન્ટ જેવી તો જરાય નહોતી... એ સુગંધમાં કોઈક અલૌકિક તત્ત્વ હતું. ન તો ઉગ્ર કે નહિ તીવ્ર એવી મધ્યમ-મધ્યમ, મંદ-મંદ ખુશબો છે આ...

‘સુપ્રિયા દીવાન, કહેવાય છે કે મૃત્યુ પછી માનવી પોતાની સુવાસ છોડી જાય છે.’ વિવેકે સાચવીને શરૂઆત કરી : ‘એ તો જાણે સ્મરણની સુવાસ થઈ, પણ સુરેખાદેવી એમના મૃત્યુ પછી સાચોસાચ એમની આ પ્રિય સુવાસ સીટ્રોનમાં મૂકતાં ગયાં છે.’

‘માત્ર સુવાસ નહીં, મરતા મરતાં-મરતાં મમ્મી એક સમસ્યા પણ મૂકી ગયાં.’ કહીને સુપ્રિયાએ નિસાસો નાંખ્યો.

‘સમસ્યા !’ વિવેક જરાય ચમક્યા વિના બોલ્યો ત્યારે સુપ્રિયાને ન કહેવાનું કહેવાઈ ગયાનો પસ્તાવો જાગ્યો. સાથોસાથ અંદરથી બચાવ પણ સંભળાયો : કોણ જાણે કેમ, એમની સમક્ષ મારાથી બધું બોલી જવાય છે. પણ હવે સાવધ રહીશ. બે ઘડી વાતચીત કરીને વિવેકભેર એની રજા લઈશ.

‘તમારી સમસ્યાથી હું અજાણ નથી, સુપ્રિયા !’ કહીને વિવેકે તેને ચોંકાવી : ‘સાચું કહું તો એ સમસ્યાએ જ આપણો મેળાપ કરાવ્યો. હવે એ માત્ર તમારી કે તમારા દાદાની સમસ્યા નથી રહી, હું પણ એ સમસ્યામાં સંકળાઈ ગયો છું.’

‘તમે કઈ સમસ્યાની વાત કરો છો, વિવેક ?’ સુપ્રિયાએ દરિયાનાં મોજાં તરફ નજર રાખીને અજાણી થવાનો દેખાવ કર્યો : ‘સુવાસની વાત છોડીને આપણે નકામાં સમસ્યાને વળગી બેઠાં.’

‘આ સુવાસ અને સમસ્યા બંને એકબીજાથી સંકળાયેલી છે...’ કહીને સહેજ અટકતો એ આગળ બોલવા જાય ત્યાર પહેલાં તો સુપ્રિયા ઘડિયાળમાં નજર નાખતી બોલી ઊઠી : ‘મને લાગે છે કે મારે હવે જવું જોઈએ. દાદા રાહ જોતા હશે. શતરંજ રમવાનો ટાઈમ થઈ ગયો.’

કહેતી એ કારનો દરવાજો ખોલવા જતી હતી ત્યાં -

‘સમસ્યા ઉકેલવા ઘેરથી નીકળ્યાં હતાં અને ચર્ચા ઊખળતાં જ નાસી છૂટવા માગો છો, સુપ્રિયા દીવાન !’

સાંભળી તેનો હાથ દરવાજાના હેન્ડલ પર જડાઈ ગયો. એ બારણું ઉઘાડી ન શકી. સમુદ્રના પવનમાં ફરફરતી લટ પણ ચહેરા પર જીરવી ના શકી.

‘તમે અને દાદા શતરંજની રમત સામસામાં બેસીને રમો છો અને સમસ્યાના ઉકેલ માટે એકબીજાથી છાની ચાલ ચાલો છો.’

હવે સુપ્રિયાના હોઠ ભીંસાયા, તેની દૃષ્ટિ તીક્ષ્ણ બની ગઈ : ‘મિસ્ટર સંન્યાસી, કોઈની પાસેથી પરાણે વાત કઢાવવી એ સજ્જનનાં લક્ષણ ન ગણાય.’ બોલતાં-બોલતાં તેનો અવાજ ઊંચો થયો, ચહેરો ઉગ્ર બન્યો : ‘તમે મને ઘર સુધી મૂકી જવા માટે લિફ્ટ આપી હતી... આમ અહીં લઈ આવીને આવી ચર્ચા કરવાનો શો અર્થ ? અમારી સમસ્યા ગમે તે હોય, તમારે એની સાથે શું નિસ્બત ?’

‘નિસ્બત !’ જરાય ઉગ્ર થયા વિના મક્કમ અવાજે વિવેકે સંભળાવ્યું : ‘તમારી સાથે કદાચ મારે કોઈ નિસ્બત નહીં હોય, પણ આ કાર સાથે મારે નિસ્બત છે અને આ કાર સાથે તમારાં મમ્મીના મૃત્યુને કાંઈક નિસ્બત છે અને તમારાં મમ્મીના મૃત્યુ સાથે કોઈક સમસ્યાને નિસ્બત છે... જે સમસ્યા સાથે આપણને સૌને નિસ્બત છે !’

બરાબર એ જ વખતે સુપ્રિયાએ મહેસૂસ કર્યું કે કારમાં પ્રસરેલી સુવાસ એકાએક અલોપ થઈ ગઈ હતી. તેનાથી ચોંકીને વિવેક સામે જોવાઈ ગયું. એ દૃષ્ટિમાં તોળાતી જિજ્ઞાસા વિવેકે વાંચી લીધી :

‘ના, મેં કોઈ બટન દબાવીને સુવાસને વિદાય નથી આપી. ઘણી વાર આમ બને છે. જ્યારે-જ્યારે આવું થાય છે ત્યારે કાંઈક નવું બનવાનો સંકેત મને મળે છે. એને ચમત્કાર ગણું કે મૃત્યુ પામેલાં તમારી માતાના અસ્તિત્વનો સાક્ષાત્કાર !’

‘મૃત્યુ પામનારનું અસ્તિત્વ ?’ સુપ્રિયાનો અવાજ તરડાઈ ગયો : ‘તમે સમસ્યા વધારી રહ્યા છો, સંન્યાસી !’

ત્યાં શ્રાવણનાં વાદળ જોરદાર આપટામાં વરસીને વીખરાઈ ગયાં. પાણીની વાછંટે બંનેને થોડાં ભીંજ્યાં છતાં બેમાંથી કોઈએ દોર વછૂટવા ના દીધો.

‘જે સાંજે આ કાર મેં પહેલવહેલી ઉપયોગમાં લીધી એ મધરાતે જ મને એનો અનુભવ થયો.’

‘કેવો અનુભવ ?’

‘જેમાં હું કદી માનતો નહોતો અને કદાચ તમે પણ નહીં માનતાં હો એવો અનુભવ.’ વિવેકે ઘૂંટાતા શ્વાસે કહી દીધું : ‘મૃત્યુ પછી આત્મા-સ્વરૂપે માનવીના અસ્તિત્વનો અનુભવ !’

સુપ્રિયાના કપાળની નસ ઊપસતી દેખાઈ.

‘તમારાં માતા સુરેખાદેવીને આ જ કારમાં લિફ્ટ માગવા માટે ઊભેલાં મેં જોયાં... તે પણ અકસ્માતના સ્થળે અને અકસ્માતના જ સમયે - મધરાતે સવા વાગ્યે !’

સુપ્રિયાનો હાથ છાતી પર દબાયો. હૃદયના વધી રહેલા ધબકારાનો આવેગ ચહેરા પર પ્રસરતો દેખાયો. વિવેકે એકીશ્વાસે પણ વણઅટક્યે એ રહસ્યમય ઘટના શબ્દોને સહારે તાદશ કરી દીધી ત્યારે બોલનારને થાક લાગવાને બદલે સાંભળનાર સુપ્રિયા હાંફવા લાગી. વિષાદથી ઘેરાયેલી એની આંખો હમણાં વરસી પડશે એવો અણસાર ભીની કીકીઓમાં જોવા મળ્યો, પણ હોઠ ભીડી દઈ તેણે આંસુને પરાણે પાછાં વાળી દીધાં. વિવેક સામે મંડાયેલી તેની નજરમાંથી હવે આત્મીયતા નીતરવા લાગી, બોલવા-પૂછવા માટે થૂંક ગળે ઊતરવા લાગ્યું, પણ અવાજે સાથ ના આપ્યો. વિવેકે જ બોલવું પડ્યું :

‘આ એક જ ઘટનાએ સુરેખાદેવી સાથે સંકળાયેલાં સૌ કોઈની સાથે મને સાંકળી લીધો. પહેલાં તમારી સાવકી બહેન લીઝા, પછી તમારા દાદા દુર્લભજી દીવાન, ત્યાર પછી તમારા પિતા વસનજી દીવાન અને હવે તમે... વારાફરતી દરેક પાસેથી મેં જાણ્યું અને છતાં દરેકે મારાથી કાંઈ ને કાંઈ છુપાવ્યું !’

‘મેં પણ ?’ સુપ્રિયા આચંકા સાથે પૂછી બેઠી : ‘તમારાથી શું છુપાવ્યું મેં ?’

‘સમસ્યાની વાત છેડીને તમે અટકી ગયાં. છટકી જવા માટે ચાલતી પકડવા તૈયાર થયાં... એમાં છુપાવવાનો જ આશય હતો ને ?’

ત્યારે સુપ્રિયાએ માથું ઝુકાવી દીધું. તેને કાંઈ બોલવાનું ન સૂઝ્યું.

‘તમને જવાની ઉતાવળ હોય તો આપણે વાત અહીં જ અટકાવીએ !’

એટલું સાંભળતાં જ સુપ્રિયાની ગરદનને ઝાટકો વાગ્યો હોય તેમ તેણે હેબતાઈને ઊંચું જોયું. તેની એ ચેષ્ટાથી વિવેકને જવાબ મળી ગયો : ઉતાવળ છે, પણ જવાની નહિ, કાંઈ જાણી લેવાની અને કાંઈક જણાવી દેવાની !

‘તમારા દાદા દેવપણે માને છે કે સુરેખાદેવીનું મૃત્યુ અકસ્માત નહીં, ખૂનનું કાવતરું હતું.’ કહીને વિવેકે પ્રત્યાઘાત નિહાળવા તેની સામે જોયું તો સુપ્રિયાએ આંખોની પાંપણ ઢાળી દીધી : ‘પહેલાં તો મને તમારા દાદાની શંકામાં દ્રેષદૃષ્ટિ લાગેલી, પણ સુરેખાદેવી ઘેરથી હીરા સાથે લઈને ગયાં હતાં અને વસનજી દીવાન આર્થિક પાયમાલીના આરે આવીને ઊભા હતા એ બંને સંજોગો તમારા દાદાની શંકાને વાજબી ઠરાવે છે... તમારું શું માનવું છે, મિસ દીવાન ?’

આવા અણધાર્યા સવાલ માટે તૈયાર ના હોય તેમ સુપ્રિયા ચમકી ગઈ, પણ દાદાએ આમને આટલી બધી અંગત વાત કરી છે, મમ્મી પ્રેત-સ્વરૂપે એમને જ દેખાયાં છે એટલે થોડુંક નિખાલસ તો થવું જ પડશે. બોલતાં પહેલાં તેનાથી નિસાસો નખાઈ ગયો :

‘એ સમસ્યા અમને સૌને કોરી ખાય છે. મમ્મીને એક જ અજંબો હતો : પોતાને કારણે પિતા-પુત્ર વચ્ચે પડેલી અંટસનો અંત લાવવા માટે એ ગમે એટલો ભોગ આપવા તૈયાર હતી. તેને બદલે એના બલિદાને તો બંને વચ્ચેના દ્રેષને પરાકાષ્ટાએ પહોંચાડી દીધો !’

‘પણ સુપ્રિયાદેવી, મારા પ્રશ્નનો તમે હજુ જવાબ નહીં આપ્યો. તમને લાગે છે ખરું કે તમારા પિતા વસનજી દીવાન પત્નીની હત્યા કરવાની હતા...’
‘વિવેક, મારું નામ સુપ્રિયા છે તેમાં તમે “દેવી” ઉમેરી દીધું એના બદલે પાછળથી

“દેવી” અને આગળથી “સુ” રદ કરીને બોલાવો તો મને ગમશે.”
ગંભીર ચર્ચામાં સંબોધનના ફેરફારનું આ સૂચન વિવેકને જરા વિચિત્ર લાગ્યું, તેમ
મીઠું પણ લાગ્યું. એ મરકમરક હસતો તેને જોતો રહ્યો ત્યારે પેલીએ ગેરસમજ ટાળવા માટે
સુધારી લેવું પડ્યું :

‘દાદા પણ મને પ્રિયા કહીને બોલાવે છે.’

‘સંબોધનમાં તમે મને આટલી છૂટ આપી એનો અર્થ એવો કરી શકું ને કે અંગત
બાબતની ચર્ચા કરવામાં તમે મારા પર વિશ્વાસ મૂકો છો ?’

‘દાદાએ જેના પર વિશ્વાસ મૂક્યો, મમ્મીના આત્માએ જેને વિશ્વાસમાં લીધા
એમનો હું અવિશ્વાસ કેમ કરી શકું ?’ અવાજમાં લાગણીનો રણકો ભળ્યો : ‘આજ સુધી
દાદાને દ્વેષના રસ્તેથી પાછા વાળવામાં હું એકલી હતી. હવે તમારો સાથ માગું છું...
આપશો ને ?’

બંનેની નજરના તાર મળ્યા, વિશ્વાસની ગાંઠ બંધાતી દેખાઈ અને વિવેકે અબોલ
રહીને સાથ આપવાનો કોલ પાકો કર્યો. મનમેળ થયા પછી માણસનું વલણ કેવું બદલાઈ
જાય છે ! વિવેકે પૂછીપૂછીને કહેવાને બદલે કહીકહીને પૂછવાની રીત અપનાવી લીધી :

‘પ્રિયા, આજનું આપણું આ મિલન આકસ્મિક હોવા છતાં એકબીજાથી અજાણપણે
એક જ ઉદ્દેશથી એક જ સ્થળે ભટકાઈ જતાં રહી ગયાં. હુંય સુરેખાદેવીના આત્માનો
અવાજ સાંભળવા જ “પરલોક”વાળા પાસે આવ્યો હતો, પણ તમે મારી પહેલાં પહોંચી
ગયાં અને મારા ભાગે પ્રવેશબંધી આવી.’

‘રીઅલી ?’ ભડકી જઈને પ્રિયા બોલી ઊઠી : ‘હું તો એમ માનતી હતી કે તમે
કોઈકનો વીમો લેવા માટે...’

‘નહીં, પ્રિયા, એક કલાકથી હું નીચે તપ કરતો ઊભો હતો... એ જોવા માટે કે
સુરેખાદેવીના આત્માની વાત સાંભળવામાં કોણ આટલો બધો રસ લઈ રહ્યું છે ?’

‘અને મને ત્યાંથી બહાર નીકળતી જોયા પછી પરિણામ જાણવા માટે વિફ્ટ આપીને
અહીં લઈ આવ્યા, એમ જ ને ?’

‘સાવ એમ તો નહીં !’ વિવેક હસી પડ્યો : ‘પણ થોડુંક એવું ખરું !’

અને પ્રિયાથી પણ હસી જવાયું. ચોરી પકડાઈ જવાનો ભય જતો રહ્યા પછી
માણસનું મન મુક્ત બની જાય છે. સંતાડવાનું છોડી દીધા પછી સામે ચાલીને પ્રગટ કરી
દેવાની તાલાવેલી જાગે છે.

‘વિવેક, હું આવા બધામાં ક્યારેય માનતી નહોતી, પણ માણસ હદ બહાર મૂંઝાઈ
જાય ત્યારે શું કરે ? મારી ગેરહાજરીમાં દાદા તમને ઘેર બોલાવીને સંતલસ કરવા લાગ્યા
એટલે કે ગયા શનિવારે જાણી-કરીને ઘેર વહેલી આવીને મેં તમારા બંનેની થોડીક છાની
વાત છાનામાના સાંભળી લીધી. મારો અંજણો વધી ગયો. દાદાને હું બહુ સારી રીતે
ઓળખું છું. સગા દીકરાને ખુબાર કરવા માટે એ સવાયા ઘાતકી થઈ શકે એવા છે અને
હું એમને એટલી હદે જતા રોકવા માગતી હતી.’

પ્રિયા શ્વાસ ખાવા રોકાઈ. વિવેકની અધીરાઈ તીવ્ર બની ગઈ છતાં તેને પૂછવાનું

ઉચિત ન લાગ્યું; આપમેળે એ આગળ વધે ત્યાં સુધી રાહ જોઈ :

‘દાદાના મનનો વહેમ માત્ર એમની પુત્રવધૂ ભૂંસી શકે એમ હતી. મારી મમ્મીને
ખાતર તો એ સગા દીકરાના કટ્ટર દુશ્મન બન્યા હતા. સુરેખાવહુ કહે કે મારું ખૂન નથી
થયું, અકસ્માતમાં જ હું મૃત્યુ પામી છું, તો જ દાદાને બદલો લેવાના રસ્તેથી પાછા વાળી
શકાય એમ હતા.’

‘અને સુરેખાદેવીનો અવાજ સાંભળવા માટે તમે “પરલોક”નો આશરો લીધો ?’

‘હા, વિવેક. છેલ્લાં ત્રણ અઠવાડિયાંથી સિતારના કલાસમાં જવાને બદલે આ ઉકેલ
માટે દાદાને અજાણ્યા રાખીને હું ભટકતી રહી. છેવટે મને “પરલોક”વાળાનો પત્તો લાગ્યો.
કાચના ગોળામાં જોઈને કહેનારા કે કોઈના શરીરમાં દેવી લાવીને સવાલનો જવાબ
મેળવનારા પર મને વિશ્વાસ પડતો નહોતો. મારે તો પોતાની જ જીભે મારી માને બોલતી
સાંભળવી હતી.’

‘અને શું સાંભળવા મળ્યું તમને ?’

સવાલ પુછાતાં જ તેણે વિવેકની આંખોમાં જોયું, વિશ્વાસનો આધાર શોધતી હોય
તેમ થોડી વાર જોયા જ કર્યું.

‘એ લોકો ચાર જણા હતા. બહારના કોઈને હાજર નહીં રાખવાનો મારો દુરાગ્રહ
હતો અને એ ચાર જણા જે કાંઈ સાંભળે તે ગુપ્ત રાખવાના એમણે સોગંદ લીધા હતા.
કોચ પર હું આંખો મીંચીને પડી રહી, મારી માતાનું સ્મરણ કરતી રહી. એમણે એમની
વિદ્યા દ્વારા મમ્મીના આત્માનું આવાહન કર્યું. પંદર-વીસ મિનિટ કાંઈ જ પરિણામ ન આવ્યું.
એમની આપસની વાતચીત હું આંખો મીંચીને સાંભળતી રહી : “આવું તો કોઈ વાર બનતું
નથી. આ આત્મા હઠીલો લાગે છે કોઈક વિઘ્ન નડી રહ્યું છે. આપણે વિદ્યાને પૂર્ણસ્વરૂપે
કામે લગાડવી જોઈએ...”

બીજી પાંચ-સાત મિનિટ વીતી અને હું મારા પોતામાં ઊંડી ઊતરવા લાગી.
ઓપરેશન પહેલા દર્દી પાંચ-સાત આંકડા ગણતાં સુધીમાં સાન-ભાન ગુમાવી બેસે તેમ
હું મારું અસ્તિત્વ વીસરવા લાગી. મેં એમને ચાર સવાલ લખી આપ્યા હતા જેના જવાબ
મારે મમ્મીના અવાજમાં સાંભળવા હતા. સામે ટેપરકોર્ડર રાખ્યું હતું જેમાં એ જવાબો
ઝીલવાના હતા.’

આટલું કહીને એ અટકી, ખોળામાં પડેલી પર્સમાંથી ટેપ કાઢીને દેખાડી. વિવેકની
અધીરાઈ ઊછળી પડી. જાણે કેસેટ હાથમાં લેવાથી જવાબ સાંભળાઈ જવાના હોય એવી
ઉત્સુકતાથી તેણે ઝાપટ મારી. તેની એ રોષ્ટ્રએ પ્રિયાને ચોંકાવી દીધી. વિવેકના હાથ આડે
પર્સ ધરી દઈને લાલચોળ ચહેરે તેણે જમણા હાથમાં પકડી રાખેલી કેસેટનો ઘા કરી દીધો.
નજર સામે ઊછળતા દરિયામાં કેસેટ અદશ્ય થઈ ગઈ, ત્યારે વિવેકથી ત્રાડ નંખાઈ ગઈ :
‘પ્રિયા ! તેં આ શું કર્યું ?’

તેની ત્રાડે પ્રિયાને થથરાવી મૂકી. તેના કોધે એને હેબતાવી. પણ તેના શબ્દોમાં
રોષને બદલે ભારોભાર વ્યથા મળી :

‘પ્રિયા, આપણી વચ્ચે બંધાઈ રહેલા વિશ્વાસને તેં એક જ ઝટકે દરિયાના તળિયે

બેસાડી દીધો, શું કામ ! પ્રિયા... શા માટે ?

ત્યારે પ્રિયાની આંખો છલકાઈ ઊઠી. દબાવી રાખેલાં આંસુ બમણા જોરથી ઊભરાવા લાગ્યાં. બંને હાથ વચ્ચે મોં છુપાવીને તે ધ્રુસકે-ધ્રુસકે રડી પડી.

તેનું રુદન વધુ વાર સહી શકાયું નહીં ત્યારે વિવેકે હીબકાંથી ધબકતી તેની પીઠ પર હાથ મૂકવો પડ્યો : 'પ્રિયા, આઈ એમ સોરી ! ટેપ જૂંટવી લેવાનો મારો ઇરાદો નહોતો. વિશ્વાસના જોરે કોઈ ચીજ પરાણે છીનવી લેવી એ તો વિશ્વાસભંગ જેવું ગણાય.'

સાંભળીને પ્રિયા અચાનક રડતી અટકી ગઈ. પાંપણ પર લટકતાં આંસુ સાથે તેણે વિવેક સામે જોયું. પીઠ પર ફરેલો ઉષ્માભર્યો હાથ પોતાના હૈયાને સ્પર્શી ગયો હોય, વેદનામાં કોઈએ ભાગ પડાવ્યો હોય એવી રાહત તેણે અનુભવી.

'તમે જૂંટવી લેશો એવી બીકે નહીં, પણ મારા મનનો બોજ ફગાવી દેવા ખાતર મેં કેસેટ દરિયામાં પધરાવી દીધી. વિવેક, હું નીકળી હતી આધાર શોધવા. દાદાના મનમાંથી વહેમ હટાવી દેવાનો ઇલાજ લેવા ગઈ હતી, પણ નાઇલાજ થઈને પાછી ફરી.'

'એટલે કે સવાલના જવાબ ના મળ્યા ?'

'મળ્યા, પણ ધાર્યા કરતાં જુદા જ મળ્યા !'

'ધાર્યા કરતાં જુદા !' વિવેકનું કુતૂહલ ફરી સળવળી ઊઠ્યું : 'પ્રિયા, તમને સુરેખાદેવીના સોગંદ છે ! પ્લીઝ, મારાથી કાંઈ છુપાવશો નહીં ! તમે મારો સાથ માગ્યો, હું દરિયામાં ડૂબી ગયેલા રહસ્યનો તાગ માગું છું... આપણે તો સત્ય જાણવું છે, પછી ભલે એ ગમે એટલું કઠોર હોય !'

'પણ એ સત્ય નથી, વિવેક !' પ્રિયા આવેશમાં બોલી ઊઠી :

'આત્માને બોલાવવાના પ્રયોગને સત્ય શું કામ માની લેવો ?'

વિવેક સમજી ગયો. જેનો તે આધાર લેવા ગઈ હતી એ પાંગળો નીકળ્યો એટલે હવે એને નિરાધાર ઠરાવવા માગે છે. તેણે સમજદારીથી કામ લેવું પડ્યું :

'પ્રિયા, વચન આપું છું કે એ પ્રયોગના પરિણામને હું સત્ય નહીં માની લઉં, પણ મને કહો તો ખરાં કે તમારા સવાલના શું જવાબ મળ્યા ?'

'તમારે જાણવું જ છે તો સાંભળો.' પ્રિયાએ ઊંડો શ્વાસ લઈને કહેવા માંડ્યું : 'પહેલો સવાલ હતો : સુરેખાદેવી, તમારું મૃત્યુ મોટર-અકસ્માતમાં થયું ?'

અને જવાબ મળ્યો : ના !

બીજો પ્રશ્ન હતો : તમારું ખૂન થયું ?

જવાબ મળ્યો : હા !

'અને ત્રીજો સવાલ શું હતો, પ્રિયા ?'

'એ જ કે કોણે તમારું ખૂન કર્યું ?'

વિવેક ઉત્તેજનાથી ટટાર થઈ ગયો. 'શું જવાબ મળ્યો એનો ?'

'કાંઈ જ નહીં... વારંવાર પૂછવા છતાં સામેથી કોઈ જ પડઘો સંભળાયો નહીં ત્યારે છેલ્લો સવાલ પૂછવામાં આવ્યો : ખૂન કરવાનું કારણ શું ?'

'એનો જવાબ ?'

'માનું રુદન, આકંઠ અને એક ચીસ !'

જાણે અત્યારે પણ એ ચીસ સંભળાતી હોય તેમ પ્રિયા સ્તબ્ધ બની ગઈ. તેની ફાટેલી આંખોમાં ભય ડોકાતો હતો એ બધું જ સાચું કહી ગઈ હોવાનો વિશ્વાસ પડ્યો છતાં વિવેકને વસવસો જાગ્યો : એક વાર જાતે મેં એ સાંભળ્યું હોત...

'પ્રિયા, તમે ટેપ સાંભળી તેમાં અવાજ કોનો હતો - સુરેખાદેવીનો કે તમારો ?'

'દેખાવમાં હું હૂબહૂ મમ્મી જેવી લાગું છું તેમ બોલવાનું પણ અમારું બંનેનું બહુ મળતું આવતું !'

'એમ !' વિવેકના મગજમાં ઝબકારો થયો. 'કદાચ એવું બને કે સવાલના જવાબ ખરેખર તમારી મધરના ન પણ હોય; તમારા પોતાના જ અંદરના મનમાં પ્રગટેલા એ જવાબો હોઈ શકે.'

સાંભળીને પ્રિયાએ મોટરની સીટ પર મુઠ્ઠી મારી : 'એ કેમ બને, વિવેક ? હું ક્યારેય માનતી નહોતી કે મારી માનું ખૂન થયું છે, પછી મારા અંતરમાંથી એવા જવાબ પ્રગટે જ શું કામ ? ના-ના, એ તર્ક બરાબર નથી.' કહીને તેનાથી નિસાસો નંખાઈ ગયો. 'કદાચ દાદાની શંકા સાચી ઠરે. મમ્મીને અકસ્માત નહોતો નડ્યો, એમનું ખૂન થયું હતું !'

'માત્ર શંકાના આધારે અપરાધ પુરવાર ના થઈ શકે, પ્રિયા !'

'દાદાને પુરવાર કરવાની ક્યાં પરવા છે, વિવેક ? મારા પિતાને ખુવાર કરવા માટે એ ગમે તે ઉપાય અજમાવશે. લીઝ ઘર છોડીને ચાલી ગઈ, એમાંય દાદાનો હાથ નહીં હોય એની શું ખાતરી ?'

વિવેક ચમક્યો : આ વિચાર પોતાને કેમ નહીં આવ્યો ? પણ તરત જ મનમાં સમાધાન સાધ્યું, લીઝાએ માત્ર તેના પિતાનો નહીં સંસારનો ત્યાગ કર્યો હતો. દુર્લભજી દીવાનનો તેમાં હાથ ના હોઈ શકે. છતાં પૂછ્યા વગર રહી ના શક્યો :

'લીઝાને તમારા દાદા ઘર કેમ છોડાવી શકે ?'

'એ તો ખબર નહીં. પણ લીઝાના સમાચાર સાંભળીને એ બેહદ ખુશ થયેલા. મારી સામે બોલી ગયેલા : "જોજે તો ખરી, સુરેખાવહુના ખૂનનો બદલો હું ગણીગણીને લેવાનો ! એને બરબાદ કરીને જ હું ઝંપવાનો..." બોલતાં-બોલતાં પ્રિયાનો કંઠ રૂંધાવા લાગ્યો ! અવાજ તરડાવા માંડ્યો : 'ક્યારેક તો એમ થાય છે કે દાદાને છોડીને હું પપ્પા સાથે રહેવા ચાલી જાઉં...'

'પપ્પા સાથે !' વિવેક ભડક્યો : 'જેમણે તમને બધાંને તરછોડી દીધાં હતાં એમની સાથે ?'

'અમને તરછોડી દેતાં એમને આનંદ થોડો થવાનો હતો ! ગમે તેમ તોય લીઝા પણ એમની જ પુત્રી હતી ને ! દાદા થોડા ઉદાર થઈ શક્યા હોત, લીઝાને કુટુંબીજન તરીકે અપનાવી શક્યા હોત. આખરે તો મારી માની શોક્ય વરસો પહેલાં પરલોક સિધાવી ગઈ હતી... એણે મારા પિતા સાથે પ્રેમ કર્યો એમાં લીઝાનો શો દોષ ? શું કામ દાદાએ બાપ-દીકરીને શાંતિથી સાથે જીવવા ના દીધાં ? એમને અલગ કરવાથી કોઈને શું મળ્યું ?'

'પણ તમે દાદાને છોડીને પિતા સાથે રહેવા ચાલ્યાં જાઓ તો દુર્લભજી દીવાનની

શું હાલત થાય એનો વિચાર કર્યો ?

‘એ વિચારે તો હું ધૂજી ઊઠું છું.’ પ્રિયા પોતાની જાતને કહેતી હોય તેમ ધીમા સ્વરે બોલતી રહી : ‘આખરે દાદા આ બધું કોના ખાતર કરે છે ! મમ્મી અને મારા પ્રત્યેની ઉત્કટ લાગણી તેમની પાસે આ બધું કરાવે છે. મારાથી એમને કેમ છોડી જવાય ? એવો વસમો આઘાત એ જીરવી જ કેમ શકે ? પરાજય સ્વીકારવાનું દાદાના સ્વભાવમાં જ નથી. વિવેક, શું કરવું મારે ? આવી રહેલા સર્વનાશને હું જીરવી શકતી નથી, તેમ એને આવતો રોકી પણ શકતી નથી !’

બોલતાં-બોલતાં એ ભાંગી પડી. રુદનથી આંખો ઊભરાવી દેવાને બદલે ઉદાસ નજરે ઊછળતા દરિયાને તાકી રહી. તેનો વલોપાત જોઈને વિવેક પણ વ્યગ્ર બની ગયો. ઘૂંટાતી લાગણીએ તેને વિવશ બનાવી મૂક્યો ત્યારે આપોઆપ તેનો હાથ પ્રિયાના હાથ પર જઈ પહોંચ્યો. સૂનમૂન બની ગયેલી પ્રિયા થોડી વાર એના સ્પર્શનાં સ્પંદન અનુભવી ન શકી અને અસર વર્તાઈ ત્યારે હાથ પાછો ખેંચી લેવાને બદલે વેદના-નીતરતી નજરે વિવેક સામે જોયું. પહેલી વાર તેણે મહેસૂસ કર્યું કે પોતે સાવ એકલી નથી. એ ધરપતની સાથે ઘર યાદ આવ્યું. પોતાની રાહ જોતા દાદા ગુસ્સે થશે એવું ભાન થયું. તેણે કાંડા-ઘડિયાળમાં જોવાને બહાને હસીને હાથ પાછો સેરવી લીધો : ‘અરે બાપ રે ! સાડાપાંચ વાગી ગયા ! આપણે દોઢ કલાકથી સાથે છીએ !’

‘હા, ફક્ત દોઢ જ કલાકથી !’

વિવેકે હેતાળ સ્મિત ફેંકીને સંભળાવ્યું અને બંને એકસાથે હસી પડ્યાં.

સીટ્રોન કાર ‘દીવાનસદન’ આવી પહોંચી ત્યાં સુધી બેમાંથી કોઈ કાંઈ બોલ્યું નહીં. બંનેનાં મનમાં એક જ સરખો વિચાર ઘોળાતો હતો :

‘દાદા પૂછશે કે કેમ મોડું થયું તો ?’

‘તો કહી દઈશ કે વિવેક સાથે ફરવા ગઈ હતી.’

બેઘડક કહેતી પ્રિયા નજરથી ‘આવજો’ કહીને સડસડાટ મકાનમાં સરકી ગઈ. લિફ્ટમાં ઉપર પહોંચી ત્યાં સુધી તો રોમાંચથી એનું હૈયું ઊછળતું રહ્યું. પણ પોતાની પાસેની ચાવીથી ઘરનાં બારણાં ઉઘાડી જેવી એ દીવાનખંડમાં દાખલ થઈ કે પગમાંથી ચેતન ઓસરી ગયું.

સામે જ દાદા સોફા પર બેઠા હતા. એમની આંખોમાં ઉચાટની સાથે ઉશ્કેરાટ પણ દેખાયો. થોડી વાર પહેલાંનો પ્રિયાનો જુસ્સો ઓગળવા લાગ્યો, ગરદન સહેજ નમી ગઈ, પગ માંડમાંડ ઊપડ્યા.

‘કેટલી રાહ જોવડાવી ?’ દાદાએ નરમાશથી કહ્યું છતાં પ્રિયાને એમાં કરડાકીનો ભાસ થયો : ‘ક્યાં ગઈ હતી આટલી બધી વાર ?’

‘ફરવા ઊપડી ગઈ હતી.’ પ્રિયાએ ધૂજતે હોઠે કહ્યું : ‘સોરી, દાદા, તમારે રાહ જોવી પડી.’

‘પણ કાર તો લઈ નહોતી ગઈ. પછી ફરવા ક્યાં...’

‘ઘેર આવતી હતી ત્યાં રસ્તામાં વિવેક મળી ગયા.’ બોલતાં-બોલતાં હૃદયના

ઘબકારા વધવા લાગ્યા, પણ વિવેકનું નામ ઉચ્ચારતાં જ આપોઆપ હિંમત આવતી ગઈ : ‘ઘણા વખતથી સીટ્રોન કારમાં બેઠી નહોતી. એમણે લિફ્ટ ઓફર કરી, મેં લઈ લીધી.’

‘અને ઘેર આવવાને બદલે એની સાથે ફરવા ઊપડી ગઈ !’ દાદાનો અવાજ સહેજ ઊંચો થયો : ‘તને ખબર ન રહી કે દાદા ઘેર ઉચાટ કરતા હશે... તારાથી એક ફોન પણ ન થાય ?’

‘થાય, છતાં મને ફોન કરવાનું સારું નહીં લાગ્યું.’

જવાબ સાંભળીને દુર્લભજી દીવાન ચોંક્યા : ‘સારું નહીં લાગ્યું એટલે ?’

‘એટલે એમ કે મારા જેવડી ઉંમરલાયક છોકરી કોઈની સાથે કારમાં બેઠાં એમ કહે કે મારે ઘેર ફોન કરીને જણાવવું પડશે, ફરવા જવાની રજા લેવી પડશે... એ કેટલું બેહુકું લાગે, દાદાજી ?’

ઉંમરલાયક છોકરી ! એ બે શબ્દોએ દાદાજીને ઘડીભર ખામોશ બનાવી દીધા, પણ પૂછ્યા વિના રહી શક્યા નહીં : ‘વિવેકની સાથે શું વાતો કરી આટલી બધી વાર ?’

‘વાતો ?’ પ્રિયા લાડકું હસતી એમની પાસે આવી : ‘દાદાજી, ઉંમરલાયક યુવાનોની વાતોમાં વડીલોને રસ પડે એવું શું હોય ?’

દાદા રહસ્યમય નજરે પૌત્રીને જોતા રહ્યા : કેવી ઠાવકાઈથી એણે કહી દીધું ? એ લક્ષણ ખુશ થવા જેવાં હતાં કે ઉપાધિ ઉપજાવે એવાં ?

દુર્લભજી દીવાન વિચાર કરતા બેસી રહ્યા અને પ્રિયા હસતી-ઝૂમતી અંદરના ખંડ તરફ ઊપડી ગઈ : ‘હું કપડાં બદલીને આવું પછી આપણે શતરંજની બાજી પર બેસીએ !’

દાદા હા કે ના કંઈ જ ન કહી શક્યા. તેમને પહેલી વાર પૌત્રીની ચાલ બદલાતી દેખાઈ. મનમાં ખટકો જાગ્યો : આની પાછળ કોઈકની ચાલબાજી તો નહીં હોય ને ?

અનેક વાર ગણી ચૂક્યા હોવા છતાં તેમણે આંગળીના વેઢા પર ફરી એક વાર ગણતરી માંડી : ઓગસ્ટ, સપ્ટેમ્બર, ઓક્ટોબર અને નવેમ્બર... દુશ્મનને ખુવાર કરવા માટે ચાર મહિના રાહ જોવાની હતી, ત્યાં સુધી પ્રિયાને છંછેડવી નહોતી !

સંબોધનમાં એક જ અક્ષર ઓછો થઈ જવાથી કોઈના પ્રત્યે આટલી બધી નિકટતા જાગી જાય એવો અનુભવ વિવેકને પહેલી વાર થયો. શનિવારની સાંજના એક જ મિલનમાં સુપ્રિયા પ્રિયા બની ગઈ. ન તો આકાશમાં સંધ્યા ખીલી હતી કે ન તો બંને વચ્ચે મીઠી ગુફ્તેગો થઈ હતી. સામે સાગર હિલોળા લેતો હોવા છતાં નિકટ આવવા માટે તેની પ્રેરણા લીધી નહોતી, શ્રાવણનાં એકબે ઝાપટાં વરસી ગયાં છતાં તેમાં તરબોળ થવાનીય તક ઝડપી નહોતી. બંનેને આટલાં જલદી નિકટ લાવવા માટે નિમિત્ત તો બની એક સમસ્યા ! ભવિષ્યનાં સુખદ સપનાં નહીં, પણ ભૂતકાળની એક દુઃખદ ઘટનાએ બંનેને એકમેકમાં ઓતપ્રોત બનાવી દીધાં એ વિવેકને બહુ વિસ્મયકારક લાગ્યું.

રવિવાર આખો તેણે પ્રિયા સાથે થયેલી વાતચીત વાગોળવામાં જ વિતાવ્યો. શરૂઆતનો એનો સંકોચ, પછી ધીમેધીમે બહાર આવતી મૂંઝવણ, થોડાંક આંસુ, અજાણતાં થઈ ગયેલા બેએક સ્પર્શ અને છૂટાં પડતી વખતે પ્રિયાએ વ્યક્ત કરેલી ધરપત... બધું જ યાદ કરી કરીને વિવેકનું મન પ્રિયાની આસપાસ આંટાફેરા ફરતું રહ્યું. વારેવારે એક વાત પર આવીને એ અટકી જતો : ઘેર ગયા પછી દાદાએ મોડા આવવા માટે પ્રિયાને કાંઈ સંભળાવ્યું હશે ? પોતે ક્યાં ગઈ હતી, કોની સાથે ગઈ હતી એનો ખુલાસો પ્રિયા સાચેસાચ કરી શકી હશે ? એ સાચું બોલી ગઈ હોય તો સારું, કારણ કે દુર્લભજી દીવાનથી કોઈ વાત છાની રહેતી નથી... પણ સાચું સાંભળ્યા પછી દાદા ચૂપ નહીં બેસી રહ્યા હોય, રોષે ભરાયા હશે. કદાચ હવે પછી મને બહાર નહીં મળવાની તાકીદ પણ કરી દીધી હશે...

રવિવારે જેટલી વાર ઘરના ટેલિફોનની ઘંટડી વાગી, વિવેક પ્રિયાનો અવાજ સાંભળવાની તાલાવેલી સાથે રિસીવર ઉપાડતો અને બીજું જ કોઈ નીકળતાં ભોંઠો પડી જતો. પોતે સામેથી ફોન જોડવા પ્રિયાનો નંબર બે-ચાર વાર ઘુમાવ્યો તો ખરો, પણ જેવી ઘંટડી વાગવાની શરૂ થાય કે જોડાણ કાપી નાખવું પડતું : કદાચ દુર્લભજી દીવાન જ ફોન લે તો ? પોતાનો અવાજ ઓળખી જઈને ગમે તેવું સંભળાવી દે તો ?

સોમવારે સવારે રહેવાયું નહિ ત્યારે ઘંટડી વાગી છતાં ફોન ચાલુ રહેવા દીધો. સામેથી રિસીવર ઊંચકાયું ત્યારે તેનું દિલ ધડકવા લાગ્યું : પ્રિયાનું જ 'હેલ્લો' સંભળાય તો કેવું સારું ! લાગણીના રણકા સાથે 'ગૂડ મોર્નિંગ' કહેવાનું હોઠ પર તૈયાર જ રાખ્યું

હતું. પણ નોકરનો અવાજ સાંભળીને પ્રયાસ પડતો મૂકી દેવો પડ્યો.

સાડાદસને બદલે ઘેરથી નીકળવામાં જાણી-જોઈને તેણે અર્ધો-પોણો કલાક મોડું કર્યું. બૂટ-મોજાં પહેરીને એ ઘરનો ઉંબરો પણ ઓળંગી ગયો હતો અને બરાબર ત્યારે જ ફોન રણક્યો. મા લેવા જાય ત્યાર પહેલાં જ છલાંગ મારીને રિસીવર ઝડપી લીધું. હાંફતી છાતીએ 'હેલ્લો' કહ્યું અને સામેથી સાંભળવા મળ્યું : 'કોણ, વિવેક ?'

'હા !' હૃદય એકાદ ધબકારો ચૂકી ગયું : 'તારા જ ફોનની રાહ જોતો હતો.'

સામે વિદ્યાબહેન ઊભાં હતાં એટલે 'પ્રિયા' નામનો ઉચ્ચાર કરી ન શક્યો.

'ફોનની રાહ જોતા હતા !' માનવામાં ન આવતું હોય તેમ બોલીને પ્રિયાએ હુંફાળો ઠપકો સંભળાવ્યો : 'કેમ, તમારાથી ફોન ન થઈ શકે ?'

'ક્યો હતો, પણ...' વિવેકે જીભ કચરી : પોતે આવું ક્યાં બોલી ગયો ?

'હું ! ગઈ કાલે જેટલી વાર ઘંટડી વાગી એટલી વાર હું ફોન લેવા દોડી ગયેલી... આપ સાહેબ હશે એમ માની લેતી, પણ...'

'હું જ તો હતો, પ્રિયા !' મા જરા દૂર ગઈ એટલે વિવેકે થોડી છૂટ લીધી : 'ફોન જોડ્યા વગર રહેવાતું નહોતું તેની સાથેસાથ દાદાજી ફોન પર ભટકાઈ જાય તો એમની સાથે વાતચીત કરવાનું કોઈ બહાનું મળતું નહોતું...'

'સમજી ગઈ ! દાદાજીની ધાક તમારા પર પણ બરાબરની બેસી ગઈ છે !'

'એમ નહીં, પ્રિયા...' પણ વિવેકને પેલીએ આગળ બોલવા ન દીધો : 'જુઓ, હમણાં આપણે મળી નહીં શકીએ.'

વિવેકને ફાળ પડી. તે પૂછવા જતો હતો : કેમ, દાદાજીએ મનાઈ ફરમાવી દીધી ને ? પણ પ્રિયાએ જ વગર પૂછ્યે કારણ જણાવી દીધું :

'રાત્રે લંડનથી મહેમાન આવે છે. કદાચ અમારે ત્યાં જ ઊતરશે.' ગોખી રાખેલું હોય તેમ એ બોલી ગઈ : 'હોટેલમાં ઊતરશે તોપણ મારે એમની સાથે રહેવું પડશે. એટલે બે-ચાર દિવસ...'

'બે-ચાર દિવસ !' વિવેકે ભાન ભૂલીને અજંપો વ્યક્ત કરી દીધો : 'બિલકુલ મળવાનું નહીં ?'

'કદાચ ફોન પર મળી શકાય એવું હશે તો હું મોકો ઝડપી લઈશ, પણ રૂબરૂ તો નહીં જ !' પ્રિયા મક્કમ અવાજે બોલી ગઈ.

'પ્રિયા, ખરેખર મહેમાનને કારણે મળી શકવાની નથી કે પછી...'

'હું ફોન કરીશ, અત્યારે ઉતાવળમાં છું... આવજો !' જલદી-જલદી કહીને તેણે ફોન મૂકી દીધો છતાં વિવેકે રિસીવર પકડી રાખ્યું હતું : પ્રિયાના અવાજમાં ઉચાટ હતો. જરૂર એ કોઈક ઉપાધિમાં આવી પડી હશે. લંડનના મહેમાન કોણ હશે ? કદાચ કોઈ મુરતિયો તો નહીં આવવાનો હોય ને ? દાદાજીએ કાંઈ ગોઠવી તો નહીં રાખ્યું હોય ને ?

કાર ચલાવતાં પણ વિવેકનું મન એ જ વિચારથી ખોતરાતું રહ્યું. એક જ મુલાકાતમાં પોતે પ્રિયા તરફ આટલો બધો શું કામ ખેંચાઈ ગયો ? તેના પર અધિકાર હોવાનું માની લેવું એ વધારે પડતું ન ગણાય ? લીઝની નજીક પહોંચ્યો ત્યાં એ ઘર છોડી

ગઈ અને હવે પ્રિયા...

‘વિવેક !’ નાણાવટી હોસ્પિટલ પાસેથી કાર પસાર થતી હતી ત્યાં તેને સાદું સંભળાયો : ‘વિવેક બ્રહ્મચારી !’

તેણે મનના વિચારની સાથોસાથ કારને પણ બ્રેક મારવી પડી. પાછળ ફરીને સાદું પાડનાર તરફ જોયું તો એક યુવતી હાથ ઊંચો કરી કાર તરફ આવતી હતી. એ સાવ નજીક આવી પહોંચી ત્યારે ઓળખાણ તાજી થઈ : ‘અરે, ગીતા, તું !’

‘સાલા બ્રહ્મચારી ! હજુય તું એવો ને એવો જ રહ્યો !’ પેલીએ ઝડપથી કારનો દરવાજો ઉઘાડી તેની બાજુમાં ગોઠવાઈ જતાં સંભળાવ્યું :

‘બસ-સ્ટોપ પાસેથી પસાર થાય અને કોઈ છોકરી લિફ્ટ માટે હાથ ઊંચો કરે છતાં ધ્યાન નથી આપતો ? કોલેજની માફક હજુ પણ છોકરીઓથી દૂર ભાગે છે કે ?’

વિવેકે મલકીને કાર સ્ટાર્ટ કરી. તેને કહેવાનું મન થયું : કોઈક છોકરીના જ ખ્યાલમાં ખોવાયેલો હતો એટલે બીજી તરફ ધ્યાન ક્યાથી ખેંચાય !

‘બ્રહ્મચારી, તારી આ કાર સાલી ફાંકડી છે !’ પેલીએ આંખોના લટકા સાથે કહ્યું :

‘કોઈ પૈસાદારની છોકરીને ફસાવી દહેજમાં તો નથી પડાવી ને ?’

‘નહીં, હજુ બ્રહ્મચારી જ છું.’ તેણે સ્પીડ વધારતાં કહ્યું :

‘કોલેજમાંથી છૂટાં પડ્યા પછી આજે પહેલી વાર તું દેખાઈ. ક્યાં ખોવાઈ ગઈ હતી, ગીતા ગાય ?’

‘ગીતા ગાય નહીં, ગીતા દેશ કહે !’ પેલીએ ટહુકો કર્યો : ‘ગાયતોડેમાંથી પરણીને દેશપાંડે થઈ ગઈ છું.’

‘પરણી ગઈ !’ વિવેકે ટ્રાફિક સિગ્નલ પાસે કાર થોભાવતાં તેની સામે જોયું :

‘લગ્નમાં અમને બોલાવ્યા પણ નહીં ! તારી ભાષામાં પૂછું તો કોને ફસાવ્યો ?’

‘સાલો એક પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર છે !’

સાંભળીને વિવેક હસી પડ્યો : ‘તારી “સાલા” કહેવાની ટેવ હજુ ગઈ નહીં !’

‘મને એ શું સુધારવાનો ! જેને બદમાશો સાથે પનારો પડ્યો હોય એને “સાલા” સાંભળવામાં શેનું અજુગતું લાગે ?’

ગ્રીન લાઈટ થઈ એટલે વિવેકે કાર આગળ વધારતાં પૂછ્યું :

‘તારો પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર દેશપાંડે મુંબઈમાં જ છે ?’

‘પહેલાં ગોવા હતા. ત્યાં જ અમારાં લગ્ન થયેલાં. મને સાલું ગોવા ગમતું નહોતું એટલે મહેણાં મારીને મુંબઈ બદલી લેવડાવી.’

માહિમ પાસે રસ્તા ફેટાતા આવ્યા એટલે વિવેકે પૂછવું પડ્યું : ‘ગીતા, તારે જવું છે ક્યાં એ તો બોલી નહીં ?’

‘તું લઈ જાય ત્યાં !’

‘નહીં, ભાઈસા’બ, પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરની પત્નીને ઉઠાવી જવાનો આરોપ ભારે પડી જાય.’ કહેતાં વિવેકે શિવાજી પાર્ક તરફ ગાડી વાળી : ‘એને બદલે તારા દેશપાંડે ચોકીમાં

બેઠા હોય ત્યાં લઈ જઈને હાથોહાથ તારી સોંપણી કરી દઉં કે લો, સાહેબ, તમારી ભાગેડું પત્નીને સંભાળો !’

‘બીકણ બ્રહ્મચારી ! પોલીસથી આટલો બધો ડર છે ?’

‘પોલીસથી બધા જ ડર છે, એકમાત્ર એની પત્ની સિવાય.’

‘એને બદલે એમ કહે કે બધા જ પોલીસો સાલા એમની પત્નીથી ડરતા હોય છે !’

‘અરે, આ શું !’ શિવાજી પાર્ક વટાવતાં જ કાર ડચકાં ખાવા લાગી ત્યારે વિવેક ચમક્યો :

‘તને લિફ્ટ આપી તેમાં મારી સીટ્રોન નાગજ થઈ લાગે છે !’

‘મારો વાંક નહીં કાઢ, બ્રહ્મચારી ! આ મિટરમાં જો... સાલું પેટ્રોલ જ ખતમ થઈ ગયું !’

‘હોય નહીં !’ પેટ્રોલ દર્શાવતા મિટરમાં ખાલી ટાંકી દર્શાવતો કાંટો જોઈને વિવેક ભડક્યો : ‘હજુ કાલે રાત્રે જ ટાંકી ફુલ ભરાવી હતી !’

‘તો કોઈક પેટ્રોલ ચોરી ગયું હશે.’ ગીતાએ આદત મુજબ મજાક ચાલુ રાખી : ‘શહેરમાં પોલીસો કરતાં સાલા ચોર-બદમાશોની વસ્તી વધારે છે.’

ડચકાં ખાતી સીટ્રોન છેવટે રિસાઈને ઊભી રહી ત્યાં ગીતાએ ધ્યાન ખેંચ્યું : ‘વી આર લકી. પેટ્રોલ-પમ્પ બાજુમાં જ છે. ચાલ ઊતર, ધક્કા મારીએ.’

યંત્રવત્ત વિવેક કારમાંથી બહાર તો નીકળ્યો, પણ એની આંખો સડક સામેની ફૂટપાથ પર ખોડાઈ રહી. બરાબર એ જ જગ્યાએથી સુરેખાદેવીએ લિફ્ટ માંગી હતી !

‘સાલા, તેં લિફ્ટ આપીને મારી પાસે ધક્કા મારવાની મજૂરી પણ કરાવી.’ ગીતા સીટ્રોન પર ખીજ ઉતારતી ધક્કા મારવા લાગી. બંનેએ જોર અજમાવ્યું. પેટ્રોલ-પમ્પ સુધી ગાડી પહોંચાડી. છેલ્લેછેલ્લે પમ્પવાળા છોકરાએ પણ ધક્કા મારવામાં હાથ આપ્યો.

‘ભાઈ, ટાંકી ફુલ કરી દે.’ હાંફતા વિવેકે રૂમાલથી ચહેરો લૂછ્યો : ‘છોકરીઓને લિફ્ટ આપવામાં આ જ કમબખ્તી. કાંઈ ને કાંઈ ઉપાધિ આવી પડે !’

ગીતાએ આ ટકોર કદાચ સાંભળી નહીં હોય અને સાંભળી હશે તો હાંફવામાંથી સામું સંભળાવવાની ત્રેવડ રહી નહીં હોય. ગમે તેમ પણ એ ખામોશ જ રહી.

વિવેક ખિસ્સામાંથી પાકીટ ખેંચી સો-સોની બે નોટ કાઢતો હતો. ત્યાં પેટ્રોલ ભરનાર આધિડ વયના માણસે હાંક મારી : ‘અરે, સાહેબ, ગાડીમાં પેટ્રોલ તો ભરપૂર છે !’

વિવેકની સાથે ગીતાએ પણ ચોંકીને જોયું તો ટાંકી છલકાઈ જવાથી થોડું પેટ્રોલ બહાર ઊભરાઈ આવ્યું હતું. માંડ પાંચેક લિટર પેટ્રોલ ભરાયું ત્યાં ટાંકી છલકાઈ ગયેલી.

‘તો પછી અંદરનું મિટર ખરાબ થઈ ગયું હશે.’ વિવેક ઉલઝનમાં પડ્યો : ‘નહીંતર પેટ્રોલ ખલાસ થઈ ગયું હોય એમ કાંટો નીચે કેમ આવી જાય ?’

‘પણ, વિવેક, પેટ્રોલ ખલાસ થઈ ગયું નહોતું તો કાર અટકા મારીને અટકી કેમ ગઈ ?’ ગીતાએ દલીલ કરી : ‘કોઈએ તને ભંગાર ગાડી વળગાડી દીધી લાગે છે ! ઉપરથી ફાંકડી અને અંદર પોલંપોલ !’

આ ટકોર વિવેકને ખટકી હોવા છતાં જવાબ આપવાને બદલે તેણે કાર સ્ટાર્ટ કરવાનો પ્રયાસ કરી જોયો : ‘કદાચ પેટ્રોલમાં કચરો આવી ગયો હશે.’

તેનો બચાવ પાંગળો લાગ્યો હોય તેમ ગીતા બહાર જ ઊભી રહી અને તેનું અનુમાન સાચું ઠર્યું. કાર સ્ટાર્ટ થઈ જ નહીં.

‘કોઈક મિકેનિકને શોધવો પડશે.’ એમ બબડતો વિવેક કારમાંથી ઊતરવા જતો હતો ત્યાં દરવાજાનો હેન્ડલ ઘુમાવતો હાથ થંભી ગયો. કારમાં પેલી સુગંધ પ્રસરવા લાગી હતી. સુરેખાદેવીની અદૃશ્ય હાજરીએ તેને વિચારમાં નાખી દીધો : આ શેનો સંકેત હતો ? તેનું હૃદય જોરથી ધબકવા લાગ્યું : સુરેખાદેવીને નડેલા અકસ્માતના સ્થળની પાસે જ આમ અચાનક કારનું ખોટવાઈ જવું, પેટ્રોલ ખૂટી જવાને બહાને આ પમ્પ પર આવીને અટકી જવું અને ગીતા કારની બહાર છે ત્યારે સુવાસ દ્વારા સંકેત મળવો... જરૂર આમાં કાંઈ ભેદ છે – આંગળી ચીંધવાનો ઉદ્દેશ છે !

‘અરે, બ્રહ્મચારી, આમ અંદર બેસી રહેવાથી મોટર તારી દયા ખાઈને ચાલુ નહીં થઈ જાય.’ ગીતાએ તેને સજાગ કર્યો : ‘એને અહીંયાં પડતી મૂકી દે અને ટેક્સી પકડી લે. મારે તો વરલી સુધી જ જવું છે.’

વિવેક ચૂપચાપ કારમાંથી બહાર આવ્યો, રસ્તા પર પસાર થતી ટેક્સીને રોકી તેનું બારણું ઉઘાડી ગીતાને બેસાડી અંદર પોતે સાથે બેસવાને બદલે બારણું બંધ કરી ટેક્સી-ડ્રાઇવરને કહી દીધું : ‘મેમસા’બ કો વરલી પહૂંચા દેના.’

‘અને તું ?’ ગીતાને તેનું બદલાયેલું વર્તન વિચિત્ર લાગ્યું : ‘કાર બગડી ગઈ એમાં આમ રોવા જેવો કેમ બની ગયો ?’

જવાબમાં એ હસ્યો અને ડ્રાઇવરે ટેક્સી ચાલુ કરી દીધી, ત્યારે ગીતા દાંત ભીંસીને એટલું જ બોલતી સંભળાઈ : ‘સા...લા !’

તેને વળાવીને વિવેક સીટ્રોન પાસે પાછો ફર્યો ત્યારે પેટ્રોલ-પમ્પનો આધેડ વયનો આદમી ધારીધારીને કાર નિહાળતો હતો : ‘અરે, સા’બ ! આ તો એ જ કાર...’ તેના અવાજમાં ધ્રુજારી ભળવા લાગી : ‘અમારા પમ્પની સામે જ એક લોરીએ તેને હડફેટમાં લઈ લીધેલી... બિચારી બાઈને કચડી નાખેલી !’ કહીને તેણે સામે ફંટાતા બે રસ્તા તરફ આંગળી ચીંધી : ‘બરાબર એ જ જગ્યાએ વીજળીના થાંભલા સાથે આ મોટર ટકરાઈ હતી. બાઈ અંદરથી રસ્તા પર ફેંકાઈ પડી અને લોરી તેના શરીર પરથી સડસડાટ ચાલી ગઈ... એ યાદ કરું છું તો અત્યારેય શરીરમાં કમકમમાં આવી જાય છે !’

‘એટલે તમે એ બધું નજરોનજર જોયું હતું, કાકા ?’ ઉત્તેજનાભેર પૂછતો વિવેક તેના ચહેરાની એકેએક રેખા નિહાળતો રહ્યો. તે પચાસ-પંચાવનની ઉંમરનો આદમી લાગતો હતો. ધોળી મૂછો, તીજું નાક, આંખો પાણીદાર અને લાંબા ચહેરાની સરખામણીએ નાનું કપાળ... જાણે અત્યારે આ દુર્ઘટના તાજી થઈ હોય તેમ એના મુખ પર વેદના આવી : ‘મધરાત થઈ ચૂકી હતી. પંપ બંધ કરીને મેનેજરસાહેબ રવાના થયા એટલે ખાટલો ઢાળીને ઊંચે આકાશમાં જોતો હું ઊંઘવાની તૈયારીમાં હતો ત્યાં પેલો ટેક્સીવાળો આવી ચડ્યો.’

‘કયો ટેક્સીવાળો ?’ એવું અધવચ્ચે પૂછવા માગતા વિવેકે જીભને લગામમાં રાખી : ‘આ માણસ આપમેળે કહે છે તો પછી પૂછીને તેને સભાન શું કામ બનાવી દેવો ?’

‘ટેક્સીવાળો આમ તો પેટ્રોલ પુરાવવા આવ્યો’તો. મેં કહ્યું કે પંપ બંધ થઈ ગયો. પેટ્રોલ સામેના પંપથી ભરાવી લો, પણ એણે માંડી વાળ્યું. ડ્રાઇવરની સાથે એનો કોઈક સગો બાજુમાં બેઠેલો. બંને જણા ટેક્સીમાં ગપ્પાં મારતા બેસી રહ્યા. ખાટલામાં પડચો-પડચો હું એમની વાતો સાંભળ્યા કરું... ડ્રાઇવરનો સગો દુબઈ-બુબઈથી આવ્યો હશે એવું એના બોલવા પરથી લાગ્યું. પરદેશની સિગારેટ પીતાં-પીતાં મનેય એક ધરી : લાઈટરથી સળગાવી પણ આપી. આમ પેટ્રોલ-પંપે બીડી-સિગારેટ પિવાય નહીં છતાં કોઈક વાર ચાલે.’

એ ફરી થોડું અટક્યો ત્યારે વિવેક અધીરાઈને માંડ વશમાં રાખી શક્યો.

‘સાહેબ, હજુ તો હું સિગારેટના બે-ચાર દમ મારું છું ત્યાં થાંભલા સાથે મોટર અથડાવાના અવાજે અને પછી બાઈની જોરદાર ચીસે મને ખાટલામાં બેઠો કરી દીધો. ટકરાયેલી કાર અને કચડાયેલી બાઈને જોઈને મારું તો લોહી થીજી ગયું, પણ ટેક્સીવાળો ભારે પાવરધો નીકળ્યો. એક ભૂંડાબોલી ગાળ દઈને તેણે ટેક્સી ચાલુ કરી. અહીંથી જોરદાર વળાંક લઈને પુરપાટ ભાગી છૂટેલી લોરીનો પીછો પકડ્યો. સાચું કહું તો લોહીના ખાબોચિયામાં પડેલી બાઈ પાસે જવાની પાંચ-દસ મિનિટ સુધી આપણી તો હિંમત ચાલી નહોતી... આ સામેના સિદ્ધિવિનાયક મંદિર પાસે ફૂટપાથ પર સૂતેલા બે-ચાર જણા જાગીને દોડી આવ્યા ત્યાર પછી આપણા પગમાં જોર આવ્યું.’

શ્વાસ ખાવા રોકાઈને સીટ્રોન કાર પર હાથ ફેરવતો એ ભૂતકાળને તાજો કરતો હતો ત્યાં કોઈ કારે પેટ્રોલ પુરાવવા આવીને વિશેષ પાડ્યો.

‘સા’બ, તમારી કારને ધક્કા મારી જરા એક બાજુ લઈએ.’ પેલાએ માથું હલાવીને ભૂતકાળ ખંખેરતાં કહ્યું : ‘હું વળી ક્યાં એ જૂની વાતે ચડી ગયો !’

વિવેકને એ ખટક્યું : ‘આ માણસ સામે ચાલીને સુરેખાદેવીનો અકસ્માત સંભારતો હતો ત્યાં વળી આ ક્યાં અવરોધ ઊભો થયો !’

પેલાએ ઘરાકની મોટરમાં પેટ્રોલ ભરી, બિલ આપીને પૈસા લઈ લીધા ત્યાં સુધી એણે ધીરજ રાખવી પડી. કોઈકે એને કલ્યાણસિંહના નામથી સાદ પાડ્યો એના પરથી એનું નામ જાણી લીધું. જેવો એ નવરો પડ્યો કે વિવેકે હાંક મારી :

‘કલ્યાણસિંહ, મારે કેટલા પૈસા આપવાના છે ?’

ત્યારે ખભે લટકતા ચામડાના નાનકડા પાકીટમાંથી બિલ કાઢતો એ પાસે આવ્યો : ‘ખાલી ચાર લિટર ભર્યું છે, સા’બ ! એમાં પા-અર્ધો લિટર જેટલું તો બહાર ઢોળાઈ ગયું.’

‘કાંઈ વાંધો નહીં.’ કહીને વિવેકે વીસની નોટ તેના હાથમાં પકડાવતાં ઉમેર્યું : ‘તમે મળી ગયા તેમાં માસીબાની જૂની વાત તાજી થઈ.’

‘માસીબા ?’

‘હા, જે બાઈને તમે ટ્રક નીચે ચગદાતાં દીઠાં એ મારાં માસીબા થાય.’ ખોટું બોલતાં અચકાયો હોય તેમ અટકીને તેણે કહેવું પડ્યું : ‘એટલે તો એમની આ કાર વાપરું છું.’

પેલાએ હમદર્દીથી તેની સામે જોયું. તેના હાવભાવમાં થોડો અફસોસ દેખાયો :

‘કહે છે કે બાઈ સારાં માણસ હતાં, પણ આટલી મોડે રાત્રે એમણે આમ એકલાં નહીં નીકળવું જોઈએ. હરામી લોરીવાળા રાતના પોતાના બાપનો રસ્તો હોય એવી બેફામ રીતે હંકારતા હોય છે.’

કહીને તેણે વીસ રૂપિયામાંથી બાકીના પૈસા પાછા આપવા માંડ્યા ત્યારે ઘડીભર વિવેકને કહેવાનું મન થયું : એની જરૂર નથી. તમતમારે રાખી લો... પણ તરત વિચાર બદલી નાખ્યો.

‘સા’બ, તમે ખમો, હું સામેથી મિકેનિકને બોલાવી લાવું. અબઘડી તમારી ગાડીને દોડતી કરી દેશે.’

કહેતો એ આગળ વધતો હતો ત્યાં વિવેકે ભડકીને તેને રોક્યો : ‘રહેવા દો, કલ્યાણસિંહ, પેલાં મેમસા’બ ટેક્સીમાં ગયાં એ વરલીથી મારા મિકેનિકને હમણાં જ અહીં મોકલી આપશે... મારે એવી કાંઈ ઉતાવળ પણ નથી.’

તેની વાત કલ્યાણસિંહના ગળે ધાર્યા કરતાં જલદી ઊતરી ગઈ : ‘સાચું કહ્યું તમે, ગાડીનો મિકેનિક અને દર્દીનો ડોક્ટર બદલાયા કરે એ સારું નહીં. એમાં બેયની આવરદા ઓછી થાય.’

વિવેકે એ સાંભળવા જેવું વાક્ય પૂરું સાંભળ્યું નહીં. તેને તો એની પાસેથી બીજું જ કાંઈ સાંભળવાની તાલાવેલી જાગી હતી :

‘કલ્યાણસિંહ, તમને શું લાગે છે – જમણી બાજુ થાંભલા સાથે કાર અથડાય તો ડાબી તરફનો દરવાજો આપોઆપ ઊઘડી જાય ખરો ?’

તેના સવાલે પેલાને ભડકાવ્યો હોય તેમ એ ચકળવકળ પોતાની સામે જોવા લાગ્યો ત્યારે વિવેકે સાચવી લેવું પડ્યું : ‘તમે તો આ નજરોનજર જોયેલું એટલે જરા પૂછવાનું મન થયું.’

‘ના, ભાઈસા’બ, ખોટું શું કામ બોલું... અકસ્માત કાંઈ હું નજરોનજર જોવા નહોતો પામ્યો. પેલી ટેક્સી મારા ખાટલાની આડે ઊભી હતી.’

‘હૈં !’ વિવેકે અચરજ ઉછાળી નાખ્યું અને તરત જ એને પાછું કાબૂમાં લઈ લીધું : ‘ટેક્સીવાળો પરગજુ તો કહેવાય જ, નહીંતર મધરાતે એવી પારકી પંચાતમાં કોણ ટ્રકવાળાનો પીછો કરે ?’

‘પણ ઉપરવાળો ક્યારેક બહુ જલદી ન્યાય તોળી નાખે છે.’ કલ્યાણસિંહે ફરી ડહાપણની વાણી ઉચ્ચારી : ‘ભાગી છૂટવા માગતો લોરીવાળો માંડ વાંદરા સુધી પહોંચ્યો ત્યાં પોતાના પાપે ખાડામાં પડીને મૂઓ.’

‘છતાંય ટેક્સી-ડ્રાઇવરને અમારાં માસીબાના સસરાએ મોટું ઇનામ તો આપ્યું જ.’ વિવેકે અનુમાનથી ધાપ મારી જે સાચી ઠરી.

‘હા, સા’બ, ભલા માણસો બદલો તરત જ ચૂકવી આપે છે. પહેલાં એક-બે દિવસ તો ટેક્સીવાળો મારી પાસે આવીને કકળાટ કરી ગયો કે આ કળજુગમાં પરોપકાર કરવામાં માલ નથી... પોલીસવાળાએ પૂછીપૂછીને એ બિચારાને તંગ કરી દીધો.’

‘એમ તો પોલીસવાળાએ તમનેય પૂછતાછ કરી હશે ને ?’ વિવેકે હળવેકથી

સોરવ્યું : ‘ભલે ને અકસ્માત હોય, ખાતાવાર તપાસ તો કરવી જ પડી ને !’

‘હા, મારેય બે વાર પોલીસચોકીએ બયાન આપવા જવું પડેલું.’ કહેતાં કલ્યાણસિંહની જીભ કચરાઈ ગઈ : ‘મારે ખોટું બોલવા જેવું ક્યાં હતું ? પણ ટેક્સી-ડ્રાઇવરના કહેવાથી એના પેલા સગાની હાજરી બાબત મેં કોઈ વાત ઉચ્ચારી ન હતી. એ બિચારો બેત્રણ દિવસમાં દુબઈ ઊપડી જવાનો હતો. અને પોલીસના લફરામાં પડવું પડે તો નોકરી હાથમાંથી નીકળી જાય એમ હતી. ટેક્સી-ડ્રાઇવરની જેમ મેં પણ એનું નામ દીધું નહીં અને વાત પતી ગઈ.’

સાંભળીને વિવેકે ઝણઝણાટી અનુભવી. કોઈ અણધાર્યા વળાંક તરફ ફટાવાની ઘડી આવી પહોંચી હતી. હવે થોડુંક જ આગળ વધવાનું હતું... ત્યાં અંદરથી કલ્યાણસિંહના નામે મેનેજરની હાંક સંભળાઈ : ‘અલ્યા, તારે એક જ ઘરાક સાથે ગપ્પાં મારતા રહેવું છે કે બીજુંય કામ કરવું છે ?’

ત્યારે ‘આવ્યો, સાહેબ !’ કહેતો કલ્યાણસિંહ તેની સામેથી સરકી ગયો. વિવેકે હળવો નિસાસો નાખી, કારનું બારણું ઉઘાડીને આદત મુજબ ચાવી ઘુમાવી તો એન્જિન ચાલુ થતાંની સાથે જ અત્યાર સુધી ખોટવાઈને ઊભેલી સીટ્રોન તાબડતોબ સ્ટાર્ટ થઈ ગઈ !

‘થેન્ક્સ, સુરેખાદેવી !’ તેનાથી બોલાઈ ગયા પછી ખ્યાલ આવ્યો કે સુરેખાદેવીની અદૃશ્ય હાજરી સૂચવતી સુવાસ તો ઊડી ગઈ હતી. કારનું વિનાકારણ અટકી જવું અને આપોઆપ ચાલુ થવું – આનો અર્થ શું કરવો ? સુરેખાદેવીના આત્માએ સીટ્રોનને અહીં થોભાવી દીધી એ કામ પતી ગયું હશે ? કે પછી એની આ શરૂઆત થઈ રહી હતી ? વરલી પરથી પસાર થતાં તેના મગજમાં બીજો વિચાર ઝબક્યો : આજે જ થયેલી ગીતાની આકસ્મિક મુલાકાતનો શું અર્થ કરવો ? અરે, હાં ! એનો દેશપાંડે પોલીસખાતામાં છે, તે આમાં ઉપયોગી થવાનો હશે ?

ત્યારે જ વિવેકને ખ્યાલ આવ્યો કે પોતે ગીતાનું સરનામું લેવાનું તો ચૂકી ગયો ! પોલીસખાતામાં કેટલાય દેશપાંડે હશે, એમાંથી ગોવાના દેશપાંડેને શોધી કાઢવો પડશે.

પણ હજુ પોતાના હાથમાં કોઈ કડી તો આવી નથી. પેટ્રોલ-પંપવાળા કલ્યાણસિંહના કહેવા મુજબ સુરેખાદેવીના અકસ્માત વખતે ટ્રકનો પીછો કરનાર ટેક્સી-ડ્રાઇવરની બાજુમાં એનો કોઈ સગો બેઠો હતો, એને પોલીસના લફરામાંથી બચાવવા પાછળ કોઈક ભેદ છુપાયેલો હશે ?

એ સવાલ મગજમાં ઘુમરાતાંની સાથે કારમાં ફરી પેલી સુવાસ ઘુમરાવા લાગી ત્યારે ઉત્તેજનાની ધ્રુજારી અનુભવતા વિવેકથી કહેવાઈ ગયું : ‘સમજાઈ ગયું, પ્રિયાની મમ્મી ! તમારા મૃત્યુ પાછળ કોઈકનો હાથ હતો... એ માત્ર અકસ્માત નહોતો !’

અને આવેશમાં તેણે કાર દોડાવી મૂકી.

‘શરૂઆત થઈ ગઈ ને, શેઠિયા ?’ વસનજી દીવાને રિસીવર કાને લગાડ્યું ત્યાં સામેથી સંભળાયું : ‘ખબર છે આની પાછળ કોનો હાથ છે ?’

‘કોણ, નંદલાલ ?’ અવાજ ઓળખી જઈને મોં બગાડતાં વસનજીએ પૂછ્યું : ‘શેની શરૂઆત ? શેની પાછળ કોનો હાથ ? શું બકે છે ?’

‘આપનો ગુલામ બકતો નથી, કાંઈક માહિતી આપવા મોં ખોલે છે.’ કહીને નંદલાલે શરૂઆત કરી : ‘આજથી આપણી ફેક્ટરીમાં હડતાળ પડી એ બારામાં કાંઈક કહેવા માગું છું.’

‘આપણી ફેક્ટરી ?’ વસનજીના અવાજમાં કરડાકી આવી : ‘નોકરને નાતે પણ હવે તને આપણી ફેક્ટરી કહેવાનો હક રહ્યો નથી. કારખાનું હોય ત્યાં હડતાળ પડે એમાં તારે શું પંચાત ?’

‘પંચાત નહીં, ફિકર કહો, શેઠિયા !’ નંદલાલ નિરાંતભર્યા જીવે ઠાવકાઈથી કહેતો રહ્યો : ‘ભલે ને તમે કાઢી મૂકેલો છતાં તમારું નુકસાન થતું જોઈને જીવ તો બળે ને !’

‘નંદુડા, તેં મારું ક્યાં ઓછું નુકસાન કર્યું છે !’ વસનજી ઉશ્કેરાઈ ગયા : ‘મને ફલતુ લવારો સાંભળવાની કુરસદ નથી.’

‘એ વાત સાચી. તમારી સાથે ઘણાં વરસ કામ કર્યું એટલે જાણું તો ખરો ને કે તમે બહુ કામવાળા માણસ છો. પણ હડતાલ પડે ત્યારે કામને બદલે મગજમારી વધુ કરવાની રહે છે.’

‘બેવકૂફ !’ કહીને વસનજી રિસીવર ત્યાં મૂકી દેવા જતા હતા ત્યાં પેલાએ ઉતાવળે સંભળાવ્યું : ‘નારાજ ના થાઓ, શેઠસાહેબ ! આ હડતાળ કોણે પડાવી એ જાણવું છે ?’

‘મજૂર યુનિયનના નેતાએ, બીજા કોણે ?’

‘ભૂલ્યા, શેઠસાહેબ, યુનિયનનું તો નામ છે. બાકી એની પાછળ તમારા પરમ પૂજ્ય પિતાશ્રી દુર્લભજી દીવાનનો હાથ છે !’

તેનો પ્રત્યાઘાત સામા છેડાવાળા નંદલાલે ધાર્યો હતો એવો જ આવ્યો. વસનજી સ્તબ્ધ થઈ ગયા. પેલાએ તેમને વધુ વિચારવાનો વખત ન આપ્યો : ‘યાદ છે, તમે આર્થિક ભીંસમાં હતા ત્યારે તમારા બાપાએ જ પરદા પાછળથી બધો દોરીસંચાર કર્યો હતો ? એમાંથી તમે ઊગરી ગયા એટલે હવે ફેક્ટરીના કામદારોને હાથમાં લીધા. યુનિયનના નેતાઓને ખરીદી લઈને તમારો ધંધો ખોરવી નાખવાની પેરવી અજમાવી.’

‘કોણે કહ્યું તને ?’ વસનજીને નફરત જાગી હોવા છતાં પૂછ્યા વિના રહી ન શક્યા : ‘તું પણ એમની સાથે ભળી ગયો કે ?’

‘નહીં, શેઠસાહેબ, મને વારંવાર માલિકો બદલવાની આદત નથી.’ નંદલાલને ધરપત હતી કે પૂરું સાંભળી લીધા વિના વસનજી હવે ફોન મૂકવાના નથી એટલે નિરાંતે કહેતો રહ્યો : ‘પહેલી લડાઈમાં તો તમે જીતી ગયા, કહો કે બચી ગયા, પણ આ વખતે બૂઢની તૈયારી તો બહુ જોરદાર છે.’

‘કોને બૂઢો કહે છે તું ?’

‘આપના બાપાને !’ નંદલાલે મીઠાશ ઘોળતાં કહ્યું : ‘ફેક્ટરીના કામદારો હડતાળ પર છે એમને કામ નહીં કરવાનો પગાર મોટા દીવાનસાહેબ તરફથી મળતો રહેવાનો.’

‘તું મારી કાનભંભેરણી કરવા માગે છે ?’

‘જી ના, આપની સેવા બજાવવા માગું છું.’ નંદલાલે દાઢમાંથી સંભળાવ્યું : ‘દુર્લભજી દીવાનને હંફાવવામાં એક જ હથિયાર કામ લાગે તેવું છે.’

‘શું ?’ અનિચ્છા છતાં વસનજીથી પુછાઈ ગયું : ‘કેવું હથિયાર ?’

‘જેવું તમારા પિતાશ્રીએ કર્યું એ જ તમે કરી દેખાડો.’ નંદલાલ રમતિયાળ અવાજે બોલી ગયો : ‘એણે તમને તમારી ગોરી દીકરીથી જુદા કર્યા તો તમે દુર્લભજી શેઠની પૌત્રીને છીનવી લો ! પ્રિયાનું અપહરણ હું કરી આપીશ. બાકીનું તમે...’

‘લબાડ !’ બદમાશ ! હલકટ !’ ટેબલ પર મુઠ્ઠીઓ પછાડતા વસનજી દીવાન લાલઘૂમ થઈ ગયા : ‘મને જ દીકરીનું અપહરણ કરવાનું સુઝાડે છે !’ બોલતાં એમના દાંત ભીંસાયા : ‘અત્યારે ટેલિફોનને બદલે સામે ઊભો હોત તો ઠાર કરી દીધો હોત... હરામીની ઓલાદ !’

ત્રાડ પાડીને વસનજીએ રિસીવર પછાડ્યું. ક્રોધથી એમની સમગ્ર કાયા થોડી વાર ધૂજતી રહી. ધીમેધીમે સ્વસ્થ થયા પછી એ બબડ્યા : ‘મને લીઝથી અલગ કરવામાં પિતાજીનો હાથ હશે ? ફેક્ટરીમાં હડતાળ પણ એમણે જ પડાવી હશે ? અરેરે... વરસો પહેલાં તમારા દીકરાએ એક સ્ત્રીને પ્રેમ કર્યો એટલા ખાતર એને તારાજ કરવા માટે આટલી હદે જવું પડ્યું તમારે, પિતાજી ?’

વસનજી રડતાં-રડતાં વિચારમાં ગૂંચવાઈ ગયા.

અગિયાર

‘દીવાનસદન’ના દીવાનખંડમાં દાખલ થતી વખતે વિવેકે ધાર્યું નહોતું કે પહેલ-વહેલી નજર પ્રિયા પર પડશે. પોતે પ્રસન્નતાભર્યું સ્મિત ફરકાવ્યું, પણ તેના આગમનથી ચોકેલી પ્રિયા ‘આવો’ એટલુંય ના બોલી શકી. તેને બદલે ‘તમે ?’નો તીણો ઉદ્ગાર એના મોંમાંથી સરી પડ્યો. વિવેકનું અણધાર્યું આવવું પળભર તેને ઉન્માદક લાગ્યું, પણ ચહેરો તો ફફડાટની ચાડી ખાતો રહ્યો. વિવેક સમજી ગયો : સવારે ફોન પર મળવા આવવાની આડકતરી મનાઈ કરી હોવા છતાં પોતે સાંજે જ આવી ચડ્યો એથી પ્રિયા મૂંઝવણમાં પડી ગઈ છે.

‘તમને નહીં, દાદાજીને મળવા આવ્યો છું.’ હસતાં-હસતાં ખુલાસો કર્યો છતાંયે એનો ઉચાટ ઓછો થતો ના દેખાયો ત્યારે ઉમેર્યું : ‘એમણે ફોન પર અત્યારે જ મળી જવા કહ્યું એટલે આવવું પડ્યું.’

તેની એ ચોખવટથી તો પ્રિયાનો ચહેરો વધુ ચિંતાતુર બનવા લાગ્યો ત્યારે વિવેકને પણ ફડકો પડ્યો : મામલો ગંભીર દેખાય છે. દાદાએ ઘેર બોલાવ્યો ત્યારે હું ખુશ થયો કે એ બહાને પ્રિયાને મળવાનું થશે, પણ ખુશાલીને બદલે ઠપકો લઈને જવાનું થશે. પ્રિયાને બારોબાર દુર્લભજી દીવાનની રજા વિના ફરવા ઉપાડી ગયો તેનું પરિણામ ગંભીર આવવાનું... હવે પછી આ ઘરમાં આવવાની મનાઈનું ફરમાન થઈ જવાનું !

‘શું બાબત છે, પ્રિયા ?’ તેણે નજીક આવી ધીમા અવાજે પૂછ્યું : ‘દીવાનસાહેબે તાબડતોબ મળવા કેમ બોલાવ્યો ?’

પ્રિયા તેની સામે જોઈ રહી, ખામોશીમાં મૂંઝાતી રહી. એ કહેવા માગતી નહોતી કે કહી શકતી નહોતી તે સમજાય તે પહેલાં તો અંદરથી દીવાનસાહેબનો સાદ સંભળાયો : ‘પ્રિયા, વિવેક આવી ગયો હોય તો મોકલી આપ.’

દાદાનો અવાજ રોજના જેવો હોવા છતાં બંનેને તેમાં સખતાઈનો રણકો સંભળાયો. પ્રિયા સહેજ થથરી, વિવેક થોડો ખચકાયો. પછી ધીમાં પગલે દુર્લભજી દીવાનનો સામનો કરવા આગળ વધતાં પહેલાં તેણે પ્રિયાને નજરથી ધરપત આપી : વડીલ છે, બોલશે તો બે કડવા શબ્દો સાંભળી લઈશ...

વિવેક એરકન્ડિશન્ડ ખંડમાં દાખલ થયો ત્યારે દુર્લભજી દીવાન ગંભીર મુખમુદ્રા

સાથે સોપારી કાતરતા દેખાયા. સૂડીની ધારથી કતરાતી સોપારી જેવી પોતાની હાલત થવાનો ફડકો તેણે અનુભવ્યો.

‘બેસ.’ કહીને દાદાએ સોપારીના બારીક ભુક્કાનો ફકડો મોંમાં નાખ્યો. સામે ભય ધૂરકતો હોય ત્યારે માણસનો સંતાપ વધી જાય છે કે થવાનું હોય એ જલદી પતી જાય તો સારું. દુર્લભજી દીવાને શરૂઆત કરી ત્યાં સુધીમાં વિવેકની ધીરજ સાવ ખૂટી ગઈ.

‘પ્રિયા બાબત એક ગંભીર ચર્ચા કરવા મારે તને બોલાવવો પડ્યો.’ એટલું એ બોલ્યા ત્યાં જ ટટાર બેઠેલા વિવેકની કમર ઢીલી પડી ગઈ. એ કહેવા જતો હતો : એ તો તમારા કઠ્ઠા પહેલાં જ સમજી ગયેલો...

પણ આવી ઉતાવળ કરવાનું અજુગતું લાગ્યું. દુર્લભજી દીવાનના કોધને આટલો જલદી છંછેડવામાં સાર નહોતો.

‘તું પહેલી વાર આ ખંડમાં મારી સામે બેઠો હતો ત્યારે મેં કહેલું તે યાદ છે ?’ સોપારીનો ભુક્કો ચાવતાં વિવેકની સામે જોઈને એ અટક્યા. શું કહ્યું હતું એ યાદ કરવાને બદલે વિવેકે તેમને જ કહેવા દીધું.

‘મને વહેમ પડેલો કે તું દુશ્મનની છાવણીનો માણસ છો અને પ્રિયાને મારી પાસેથી છીનવી લેવાના કાવતરાનો હાથો બનીને તું અહીં આવ્યો છો.’

‘પણ, દીવાનસાહેબ...’

‘વચ્ચે નહીં બોલ, પહેલાં પૂરું સાંભળ.’ એમણે અધવચ્ચેથી જ તેને કાપી નાખ્યો : ‘મારો એ વહેમ તો ખોટો ઠર્યો, પણ ભય સાચો નીકળ્યો.’

‘શેનો ભય, દાદાજી ?’

‘પ્રિયાને મારી પાસેથી છીનવી લેવાના કાવતરાનો ભય !’ દુર્લભજી દીવાનનો અવાજ ગંભીર થવા લાગ્યો : ‘તને મેં ફોન કરીને અહીં બોલાવ્યો એ પહેલાં મારા પર કોઈનો ફોન આવ્યો હતો. પ્રિયાનું અપહરણ કરવાની ધમકીનો એ ફોન હતો.’

‘પ્રિયાનું અપહરણ ?’ બાવરા અવાજે વિવેક બોલી ઊઠ્યો. દાદાની નજરે પોતે નિર્દોષ પુરવાર થયો હતો એની ધરપત અનુભવવાનો અવકાશ જ ન રહ્યો. તેનું હૃદય ધડકવા લાગ્યું. ચહેરો ફિક્કો પડી ગયો. દુર્લભજી દીવાન તેના આ પ્રત્યાઘાત નિહાળવા થોડું રોકાઈને બોલ્યા :

‘મને હતું જ કે સાંભળીને તને ઉચાટ થશે, પણ મેં તને મારો ઉચાટ ઓછો કરવા બોલાવ્યો છે.’

જેમનો કોપ સામાને થથરાવી મૂકે એ દુર્લભજી દીવાન આટલા કોમળ બની શકે એ વિવેકના માનવામાં ન આવ્યું. એકલા હાથે લડાઈ જીતવા નીકળેલા યોદ્ધાને અચાનક મદદ માગવા માટે અહમ્ ઓગાળવું પડે એમ પ્રિયાના કઠણ કાળજાના દાદા નરમ બની ગયા. આવી પડનારી જવાબદારીથી વિવેક સજાગ બની ગયો : ‘દાદાજી, ફોન પર આવી ધમકી આપી કોણે ?’

‘મારા એકના એક દુશ્મન સિવાય બીજું કોણ હોય ?’ ફરી એમના બોલવામાં આવેશ ઘૂંટાવા લાગ્યો : ‘મને એણે બોલવાનો જ મોકો આપ્યો નહીં. “હલ્લો” કહું છું

ત્યાં એ શરૂ થઈ બોલ્યો : સાંભળો, દુર્લભજી દીવાન ! તમે મને તારાજ કરવા માગો છો, પણ હું જરાય ઓછો નહીં ઊતરું... મારી ફેક્ટરીમાં હડતાળ પડાવવામાં તમારો હાથ છે એ હું જાણું છું, કદાચ હડતાળથી મને લાખ-બે-લાખનો ફટકો પડશે, ઓર્ડર મુજબ સમયસર માલ એક્સપોર્ટ નહીં કરી શકું તો ઘડિયાળ બનાવતી મારી હરીફ કંપની ફાવી જશે, પણ સાથોસાથ તમને હું શાંતિથી જીવવા નહીં દઉં. તમે જેમ લીઝાને મારાથી અલગ કરી એમ હું પ્રિયાને તમારી પાસેથી આંચકી લઈશ ! સગા બાપે પોતાની કુંવારી પુત્રીનું અપહરણ કરવું પડે એવું કદાચ દુનિયામાં પહેલી વાર બનશે... પણ એવું કરતાં હું અચકાઈશ નહીં. બાપ કરતાં બેટો સવાયો થઈ શકે છે એ પુરવાર ના કરી દેખાડું તો મારું નામ વસનજી દીવાન નહીં !

જાણે વસનજી દીવાન હાજર થઈને પડકાર સંભળાવતા હોય એવી ઢબે અવાજના આરોહ-અવરોહ સાથે દરેક શબ્દ પર જરૂરી વજન મૂકીને બોલી ગયેલા દુર્લભજી દીવાન હાંફવા લાગ્યા ત્યારે વિવેકથી પુછાઈ ગયું :

‘તમને ખાતરી છે કે ફોન વસનજી દીવાનનો હતો ?’

‘ખાતરી ? ચાર વરસે એનો અવાજ સાંભળ્યો છતાં છતાળીસ વરસથી મારો હેવાયો બની ગયેલો અવાજ ઓળખવામાં હું ભૂલ કરું ખરો !’

ત્યારે વિવેક વિચારમાં પડી ગયો. વસનજી તેના બાપ જેવા જ જિંદી હતા એવી છાપ તો તેને એક જ મુલાકાતમાં મળી ગયેલી. પોતાનું ધાર્યું કરવાના આગ્રહી હતા એટલે સગા બાપને ધમકી સંભળાવતાં એ ખચકાય નહીં... પણ પોતાની જ પુત્રીનું અપહરણ કરવાનું પગલું ભરવાની હદે જાય ખરા ?

વિવેકને પૂછવાનું મન થયું : લીઝાને ઘર છોડાવવામાં તમારો હાથ હતો ? વસનજીની ફેક્ટરીમાં હડતાળ પડાવવામાં તમે ભાગ ભજવ્યો છે ખરો ?

પૂછી લેવાની ચટપટી તો જાગી, પણ આવી ઊલટતપાસ એમને ઉશ્કેરી મૂકે અને પોતે એમનો વિશ્વાસ ગુમાવી બેસે એવી દહેશત જાગી એટલે સવાલ બદલી નાખવો પડ્યો :

‘વડીલ, તમને લાગે છે કે એ આવું કરે ?’

‘લડાઈમાં દુશ્મનને હંફાવવા માણસ કોઈ પણ વ્યૂહ અજમાવતાં ખચકાતો નથી.’ દુર્લભજી દીવાન એ રીતે બોલી ગયા કે જાણે પોતે અજમાવેલા વ્યૂહનો એકરાર કરતા હોય : ‘ગાફેલ રહેવાનું મને પાલવે તેમ નથી. એટલા ખાતર જ મેં તને બોલાવ્યો.’

‘પ્રિયાને આંચ ન આવવા દેવા માટે હું ગમે તે કરવા તૈયાર છું, દાદાજી !’ આવેશમાં બોલી ગયા પછી વિવેકે ઝડપથી ઉમેરવું પડ્યું : ‘તમારો ઉચાટ ઓછો કરવામાં છેવટ સુધી તમારી સાથે રહીશ.’

એ શબ્દોએ દુર્લભજી દીવાનના વૃદ્ધ ચહેરા પરની થોડી કરચલી ઓછી કરી નાખી. ટટ્ટાર થતા એ બોલ્યા :

‘આમ તો મેં વિચાર્યું કે પ્રિયાને થોડા દિવસ ઘરની બહાર જ જવા નહીં દઉં.’ ‘દીવાનસદન’માં કોઈ એનો વાળ સુધ્યાં વાંકો ના કરી શકે. હું દીવાનખાનામાં બેઠો હોઉં

પછી કોઈની મગદૂર છે કે અંદર પગ મૂકી શકે ! દુશ્મનને ખબર છે, હું પિસ્તોલ રાખું છું અને વાપરી પણ જાણું છું. આફ્રિકાનાં જંગલોમાં મારે ઘણી વાર એનો ઉપયોગ કરવો પડેલો. પણ...’

કહેતાં એ અટક્યા. ઘડીવાર પહેલાંના જુસ્સાને બદલે મુખ પર મજબૂરીની રેખા ઊપસતી દેખાઈ.

‘દુશ્મને મોકો જોઈને ધમકી આપી. આજે જ લંડનથી મહેમાનો આવી રહ્યા છે. સોમૈયા કુટુંબ સાથે અમારે બહુ જૂનો સંબંધ. આફ્રિકામાં જીવરાજ સોમૈયા અમારા ભાગીદાર હતા. જેવી મારી પ્રિયા એવો એમનો ગૌતમ અને જેવી મારે સુરેખાવહુ એવી એમની સુભદ્રાવહુ. અમે આફ્રિકા છોડીને ઈન્ડિયા આવ્યાં અને સોમૈયા લંડન જઈને વસ્યા. ધંધામાં અલગ થવા છતાં સંબંધ સચવાઈ રહ્યો. આજે ગૌતમ એની મા સુભદ્રા સાથે વહેવારિક કામે આવે છે ત્યારે પ્રિયાને હું ઘરમાં બાંધી રાખું એ કેવું ખરાબ લાગે ?’ આટલું સાંભળ્યા પછી પણ આમાં પોતે શું ઉપયોગી થવાનો એ વિવેકને સમજાયું નહીં. પૂછવાને બદલે દુર્લભજી દીવાનને જ કહેવા દીધું :

‘દોઢેક વરસ પહેલાં સુરેખાવહુ અને પ્રિયા લંડન ગયાં ત્યારે સવા મહિનો એ લોકોએ ભારે સરભરાથી રાખ્યાં હતાં અને આજે હું એમને લેવા માટે પ્રિયાને એરપોર્ટ પર મોકલી ન શકું એવી કફોડી હાલત ઊભી થઈ.’

‘તો આપ પ્રિયા સાથે એમને લેવા જવાનું વિચારો છો ?’

‘નહીં, એ પણ શક્ય નથી.’ દુર્લભજી દીવાનનો ખુલાસો વિચિત્ર લાગે એવો હતો : ‘એ સૌ જાણે છે કે કુટુંબના કોઈ વડીલ આવે તો જ એમને લેવા-મૂકવા જવાનો મારો વર્ષોજૂનો શિરસ્તો છે. આ પરંપરા તોડીને હું જીવરાજ સોમૈયાની પુત્રવધૂ અને પૌત્રને એરપોર્ટ પર લેવા જાઉં તેમાં એ લોકો રાજી થવાને બદલે અંદરખાનેથી કાંઈક જુદું જ ધારી લે. ખાસ કરીને જે કામ માટે એ લોકો દેશમાં આવે છે તેમાં તો હું સામે લેવા નહીં જાઉં.’

કયા કામસર આવે છે એવું પૂછવામાં વિવેકને અવિવેક લાગ્યો : ‘તો પછી એમ જ કહેવું છે કે મારે પ્રિયા સાથે એરપોર્ટ પર જવું ?’

સાંભળીને એ થોડી વાર તેને તાકી રહ્યા : ‘નહિ, વિવેક ! તને એકલાને જ હું એરપોર્ટ મોકલવા માગું છું. જરા વિચિત્ર તો લાગશે, પણ બીજો કોઈ ઉપાય નથી. એ લોકો ઓબેરોય હોટેલમાં ઊતરવાના છે. બે રૂમ મેં બુક કરાવી રાખ્યા છે. દસ વાગ્યે પ્લેન આવે છે એટલે અહીં પહોંચતાં બાર વાગી જશે. તારે એમને સીધાં હોટેલ પર લઈ જવાં. બધી વ્યવસ્થા બરાબર છે કે નહીં એ ચકાસીને પછી તારે ઘેર જવાશે.’

‘ઘેર જવાનું મોડું થાય તેનો કોઈ વાંધો નથી, પણ...’ વિવેકે મનમાં ચાલતી ગડમથલ સમજાવી : ‘મહેમાનને હું ઓળખતો નથી, એ લોકો મને પિછાણતા નથી. તમે મને કયા સંબંધે લેવા મોકલ્યો છે એ પણ સમજાવવું પડશે.’

‘એ મેં વિચારી રાખ્યું છે.’ દીવાનસાહેબ સહેજ મલકીને બોલ્યા : ‘આમ તો હું નિવૃત્ત જેવો દેખાઉં છું, પણ નિકટના માણસો જાણે છે કે મારે શેરની લે-વેચનું બહુ મોડું કામકાજ છે. ટેલિફોન પર એ ચાલ્યા કરે છે, પણ હમણાંહમણાં એ બધું સંભાળવા માટે

મેં એક સેકેટરી રાખ્યો છે. એનું નામ વિવેક સંન્યાસી.'

હસી પડ્યો વિવેક : 'અરે, દાદાજી, શેરબજારનો હું કક્કોય જાણતો નથી. કોઈક ભાવતાલ પૂછે તો હું ઉઘાડો પડી જાઉં ને !'

'કોણ એવું પૂછવાનું છે ? સોમૈયા કુટુંબ સદાથી સાત ગાઉ દૂર ભાગે છે અને તું મારો સેકેટરી તો એમની મહેમાનગતિ પૂરતો જ રહેવાનો ને !'

છતાંય વિવેકની ગડમથલ ચાલુ રહી. આ ઉપાય તેને પાંગળો લાગ્યો : 'દાદાજી, પ્રિયાને એરપોર્ટ નહીં મોકલવાથી આપની સમસ્યા પૂરી નથી થતી. મહેમાનની સાથે હરવા-ફરવા માટે તેને બહાર તો જવું પડશે. ધમકી સામે સાવચેત રહીએ, પણ એનાથી ડરી જઈને પ્રિયાને ઘરમાં થોડી બાંધી રખાય !'

'ધમકીથી ડરે છે કોણ ?' દુર્લભજીનો અસલ મિજાજ ઊછળી પડ્યો : 'જરૂર પડશે તો પ્રિયાના રક્ષણ માટે હું ચાર બોડીગાર્ડ રાખીશ જે દૂરથી એના પર જાપ્તો રાખશે. મહેમાન આઠ-પંદર દિવસ મુંબઈમાં રોકાય ત્યાં સુધી મારે કોઈ દુર્ઘટના બનવા નથી દેવી. બસ, ત્યાં સુધી તું મારો સેકેટરી બની જા, પછીનું બધું તો મેં વિચારી રાખ્યું છે.'

'તમારો સેકેટરી તો બની ગયો, દાદાજી, પણ પ્રિયાને એરપોર્ટ નહીં મોકલવાની કે એની રક્ષા માટે બોડીગાર્ડ રાખવાની વાતમાં હું સંમત નહીં થાઉં.'

વિવેક નમ્રતા સાથે મક્કમતાથી બોલી ગયો ત્યારે દાદાજીની આંખનાં ભવાં તંગ થયાં. પોતાની સાથે કોઈ મક્કમ અવાજે વાત કરે એ તેમનાથી સાંખી શકાતું નહીં. વિવેકનું બોલવું એમને પહેલાં ખટક્યું, પછી આ જુવાનની દંઢતાથી એ થોડા અંજાયા પણ ખરા, એ ખામોશ રીતે વિચારતા રહ્યા.

'વડીલ, પ્રિયાને કોઈ પણ જોખમમાં હડસેલવાનો હું વિચાર સુધ્ધાં ન કરું, પણ મને મારી જાત પર જેટલો વિશ્વાસ છે એના કરતાંય વધુ વિશ્વાસ સુરેખાદેવીના પુણ્યાત્મા પર છે. મને પોતાને એનો અનુભવ થઈ ચૂક્યો છે. હું તો એમને માટે પરાયો છું, જ્યારે પ્રિયા એમની દીકરી છે. એમનો પુણ્યશાળી આત્મા પ્રિયાને જરાય આંચ નહીં આવવા દે.'

વિવેક આત્મવિશ્વાસના જુસ્સાથી બોલી ગયો ત્યારે દીવાનસાહેબને કોઈ દલીલ સૂઝી નહીં. ઉતાવળે નિર્ણય લેવાનું એમના સ્વભાવમાં નહોતું અને નિર્ણય લીધા પછી અડગ રહેવાની એમની ખાસિયત હતી.

'એરપોર્ટ જવાને હજુ બે કલાકની વાર છે. પહેલાં તું ઘેર ફોન કરી દે. તારે જમવાનું પણ અમારી સાથે જ છે.' કહીને તેમણે ચર્ચા સંકેલી લીધી. વિવેક પૂછી ન શક્યો કે પ્રિયાને તમે ધમકીની જાણ કરી છે ખરી ? બીજો વિચાર એ પણ આવ્યો : કદાચ પ્રિયા આ બધી વાતચીત બારણાં પાછળથી સાંભળતી તો નહીં હોય ને ?

આગળ દીવાનસાહેબની મર્સિડીસ અને પાછળ વિવેકની સીટ્રોન કાર એરપોર્ટ જવા માટે ઘેરથી નીકળી કે તરત જ વિવેકની બાજુમાં બેઠેલી પ્રિયાએ બે કલાકથી મનમાં ઘૂંટાયા કરતી જિજ્ઞાસા ઉછાળી : 'આજે દાદાજીમાં કોઈ અજબ પરિવર્તન આવી ગયું !'

જવાબમાં વિવેક માત્ર મલક્યો ત્યારે પ્રિયાની જિજ્ઞાસા વધુ તીવ્ર બની હોય તેમ ઊંચા અવાજે બોલી ઊઠી : 'એ મિસ્ટર, હું તમને કહું છું ! સાંજે ઘેર આવ્યા ત્યારે તો

આપસાહેબ ફિકરથી ફફડતા હતા અને હવે જવાબ આપવાને બદલે મોઘમ મરકમરક હસી ઓ ! મને હતું કે આજ દાદાજી તમારા પર ઊખળી પડશે, એમનું રૈદસ્વરૂપ જોઈને તમે નાસી છૂટશો અને ફરી ક્યારેય તમારું આ સુંદર મુખડું જોવા નહીં મળે.'

છતાં વિવેકે કાંઈ બોલવાને બદલે સામેના લંબચોરસ આયનામાં જોઈને સ્મિત ફરકાવ્યું.

'કેમ, સાહેબ, દાદાજીએ મારી સાથે વાતચીત ન કરવાની આજ્ઞા ફરમાવી છે કે ? અરીસામાં શું જોયા કરો છો ?'

મારું મુખડું ખરેખર સુંદર છે કે નહીં એની ખાતરી કરતો હતો.'

'આખરે બોલવાનું કષ્ટ લીધું ખરું.' પ્રિયાએ છણકો કર્યો : 'તો હવે એ પણ બોલી નાખો કે આ બધું શું છે ? એરપોર્ટ પર મહેમાનને લેવા હું જવાની હતી તેને બદલે આપ-સાહેબ પણ સાથે કેમ પધારો છો ? આગળ અમારી મર્સિડીસ ખાલી જાય છે અને મારે આપનું મલકાતું મુખ જોતાંજોતાં અહીં આપની બાજુમાં બેસીને જવાની સજા શા માટે ભોગવવી પડે છે ?'

'જેવો દાદાજીનો હુકમ !' વિવેકે ત્રાંસી આંખે તેનો પ્રત્યાઘાત નિહાળતાં કહ્યું : 'આજથી હું એમનો પગારદાર નોકર બની ગયો છું.'

'મજાક છોડો, વિવેક ! ગૂંચવાયેલી વાતને વધુ ગૂંચવો નહીં. દાદાજીએ તમને શું કામ બોલાવ્યા હતા ? અત્યારે તમને મારી સાથે શું કામ મોકલ્યા ?' બોલતાં-બોલતાં તેનો અવાજ તરડાઈ ગયો : 'મને વધુ સંતાપો નહીં.'

'પ્રિયા, તું ધારતી હતી એવું જ થયું છે. પિતા-પુત્ર વચ્ચેની લડાઈએ ઉગ્ર સ્વરૂપ ધારણ કર્યું છે.'

'એટલે ?' પ્રિયા ભડકી : 'દાદાજી કોઈ નવી ચાલ ચાલવા માગે છે અને તમે એમાં પ્યાદું બન્યા છો ?'

'નહીં, દાદાજી નહીં, વસનજી દીવાને ધમકી આપી છે.' વિવેકને રહસ્ય ઉઘાડું પાડતાં કષ્ટ વર્તાયું : 'તારા પિતા એમ માને છે કે એમની ફેક્ટરીમાં દાદાજીએ હડતાલ પડાવી... એના બદલામાં એમણે દાદાજીને ધમકી આપી કે હું પ્રિયાનું અપહરણ કરાવીશ.'

'મારા પપ્પા ! મારું અપહરણ ?' પ્રિયા લાલચોળ ચહેરે બોલી ઊઠી : 'સ્ટોપ ઈટ ! હું કહું છું કે કાર ઊભી રાખો.'

આવેશમાં પ્રિયાએ વિવેકનો ખભો હચમચાવી નાખ્યો ત્યારે ચોંકી ગયેલા વિવેકે કારને ફૂટપાથ તરફ સરકાવીને બ્રેક મારવી પડી. સીટ્રોન ઘંભી ગઈ એટલે આગળ જતી મર્સિડીસ પણ થોભી જતી દેખાઈ.

વિવેકે પ્રિયા તરફ જોયું. ઊંડા શ્વાસ લેતી એ ગુસ્સો ઘૂંટતી હતી. તેણે માનેલું કે અપહરણની વાતથી પ્રિયા થયરી ઊઠશે, દાંત ભીંસીને વસનજી દીવાન પર દાઝ ઉતારશે, તેને બદલે પોતે જ એના ગુસ્સાનો ભોગ બન્યો :

'તમે પણ દાદાજીની વાતમાં આવી ગયા ?' ફૂંફાડા સાથે એણે સંભળાવ્યું : 'મારા પપ્પાને તમેય આટલી હદે ઊતરતી કક્ષાના માની બેઠા ? પરાયી સ્ત્રીને પ્રેમ કરનાર પુરુષ

દાદાજીને મન એમનો પુત્ર મટી ગયો હશે, પણ એથી હું વસનજી દીવાનની પુત્રી નથી મટી જતી. દાદાજીએ પોતાના લોહીને આટલું અસંસ્કારી ભલે માની લીધું, પણ મારામાં જેનું લોહી વહે છે એને હું પાણી જેવું પાતળું લેખાવવા નથી માગતી.'

'પ્રિયા, તારી જેમ હુંય માનતો નથી કે વસનજી દીવાન આવો વિચાર સુધ્ધાં કરે. મેં દાદાજી સામે સભ્યતા ચૂકી જઈને ઉગ્ર દલીલ પણ કરી, છતાં...'

'એ માન્યા નહીં, એમ જ ને !' પ્રિયાની આંખોમાં હજુય રોષ ભભૂકતો હતો : 'વેરની આગે દાદાજીને એટલી હદે આંધળા કરી દીધા કે સગા દીકરાને તદ્દન દુષ્ટ માની બેઠા !'

'પ્રિયા, તું ઉશ્કેરાઈ જઈને વાતને વધુ ગૂંચવી રહી છે.' લાગણીના આવેશમાં વિવેક તેને તુંકારે બોલાવતો થઈ ગયો હતો એનુંય ભાન ન રહ્યું : 'દાદાજીએ તારી સલામતી ખાતર મને મોકલ્યો. માની લઈએ કે તારા અપહરણનો ભય માત્ર એમનો ભ્રમ હોય, છતાં એની પાછળ તારા પ્રત્યેની લાગણી તો છે જ ને...'

'લાગણી !' પ્રિયા વધુ ઊંચા અવાજે બોલવા જતી હતી ત્યાં આગળની મર્સિડીસનો ડ્રાઇવર કારમાંથી ઊતરીને એમના તરફ આવતો દેખાયો એટલે બોલતી અટકી ગઈ અને વિવેકે સીટ્રોનનું એન્જિન સ્ટાર્ટ કરી દીધું. પેલો નજીક આવ્યો એટલે કહ્યું : 'રામચરણ, જરા ગીઅરમાં ગરબડ હતી એથી રોકાવું પડ્યું. હવે બરાબર થઈ ગયું.'

રામચરણ પાછો ફરી ગયો એટલે પ્રિયા કાંઈ બોલવા જાય એ પહેલાં જ વિવેકે શરૂ કરી દીધું : 'સાંભળ, પ્રિયા, અપહરણની વાત દાદાજીએ તારાથી છાની રાખવાનું કહ્યું હતું. હવે તું એમના પર ઉશ્કેરાઈ જઈને ખુલાસો માગવા જઈશ તો હું દુર્લભજી દીવાનનો વિશ્વાસ ગુમાવી બેસીશ.' કહેતાં તેણે કાર ચાલુ કરી અને પ્રિયાએ વિરોધ ન કર્યો એટલે આગળ વધ્યો :

'દાદાજીના કહેવા પ્રમાણે ફોન પર ધમકી આપનારનો અવાજ વસનજી દીવાનનો હતો. બનવાજોગ છે કે એમણે માત્ર ડરાવવા ખાતર જ ધમકી આપી હોય.'

સાંભળતાં જ પ્રિયા ફરી છંછેડાઈ જતી દેખાઈ એટલે વિવેકે ઉતાવળે વાળી લીધું : 'માની લે કે અવાજ પારખવામાં દાદાજીએ ભૂલ કરી હોય તોપણ એમની ગેરસમજ મારા માટે તો ફાયદાકારક નીવડી ને ?'

'એટલે !' ડોક મરડીને પ્રિયાએ ધારદાર નજરે તેની સામે જોયું : 'તમને શું ફાયદો થયો એમાં ?'

'કેમ, તારી સાથે ફરવાની મનાઈને બદલે આ રીતે તારી કંપનીમાં ફરવા મળ્યું !' બોલતાં આપોઆપ તેની આંખોમાં પ્રણયનો લસરકો ઝબકી જતો પ્રિયાને દેખાયો. ઘડી પહેલાં ગુસ્સાથી લાલઘૂમ થયેલા પ્રિયાના મુખ પર ગુલાબી ઝાંય ઊપસી આવી. બંનેના હોઠ એકસાથે મરક્યા. વિવેકનો જમણો હાથ આપોઆપ તેના ડાબા હાથ તરફ લંબાયો. હૂંફાળા સ્પર્શનું સુખ માણતી પ્રિયા થોડી વાર તંદામાં ખોવાઈ ગઈ, પણ સજાગ બનતાંની સાથે જ તેણે નિસાસો નાખીને હાથ ખેંચી લીધો.

સુખની એ બેચાર ઘડી મનોમન વાગોળવામાં બંને એટલાં મશગૂલ રહ્યાં કે કાર

પ્રભાદેવી પાસેથી પસાર થઈને બાંદ્રાના હાઈવે પર ચડી ગઈ હતી તેનો ખ્યાલ ન રહ્યો.

વિવેકને એ મૌન મીઠું લાગ્યું છતાં કાંઈક બોલવું જોઈએ એટલા ખાતર પૂછ્યું : 'શેના વિચારમાં પડી ગઈ, પ્રિયા ?'

'હું એકલી નહીં, તમેય વિચારમાં પડી ગયા.' પ્રિયાનો એ ટહુકો તેને મૌન કરતાં વધુ મીઠો લાગ્યો, પણ હજુ પૂરું સાંભળવાનું બાકી હતું.

'વિવેક, તમને દાદાએ તો કહ્યું જ હશે, આપણે એરપોર્ટ પર કોને લેવા જઈ રહ્યાં છીએ ?'

'હા, આફ્રિકાના એમના જૂના ભાગીદાર સોમૈયા કુટુંબનાં સુભદ્રાવહુ અને ગૌતમ આવી રહ્યાં છે.'

'શું કામ આવી રહ્યાં છે એ પણ કહ્યું હશે ને !'

'હા, કાંઈક વ્યાવહારિક કામસર આવે છે એમ કહેતા હતા.'

'ત્યારે તો દાદાએ તમને અંધારામાં જ રાખ્યા.' પ્રિયા કટાક્ષમાં બોલી ગઈ. ચોંકીને વિવેકે તેની સામે જોયું. હવે એ મરકમરક હસતી દેખાઈ.

'એમાં મને અંધારામાં રાખવા જેવું શું છે ?'

'એ જાણશો ત્યારે અત્યારની કામગીરી બદલ ખુશીને બદલે ખટકો અનુભવશો.'

'સમજાયું નહીં પ્રિયા, ! હવે તું મને ગૂંચવી રહી છે.'

'ગૌતમ સોમૈયા ઉંમરમાં તમારા જેવડો છે, કદાચ એકબે વર્ષ મોટો હશે.'

'તો-તો એની સાથે દોસ્તી બંધાઈ જશે.'

તેનું વચ્ચે બોલવાનું સાંભળ્યું ન હોય તેમ પ્રિયાએ સંભળાવ્યું :

'અમારા કુટુંબ સાથે ત્રણ પેઢી જૂનો સંબંધ છે. શ્રીમંતાઈ દીવાન કુટુંબની બરોબરી કરી શકે એવી છે અને સૌથી અગત્યની વાત એ કે ગૌતમ હજુ કુંવારો છે.'

'હું !' ઝાટકો લાગ્યો હોય તેમ વિવેકની ગરદન તેના તરફ વંકાઈ. પેલીના હાસ્યમાં હવે લુચ્ચાઈ ભળેલી દેખાઈ.

'આટલા બધા ચોંકી કાં ગયા ?'

'પ્રિયા, ખરેખર એ ગૌતમ સોમૈયા લગ્નનો ઉમેદવાર થઈને આવે છે ?'

'હા જી, મા-દીકરો બંને કન્યાની પસંદગી કરવા જ આવી રહ્યાં છે.'

'ત્યારે તો દાદાજીએ સાચે જ મને અંધારામાં રાખ્યો.' બબડતો વિવેક વિચારે ચડી ગયો. થોડી વાર પહેલાંનું સ્પર્શસુખ, મૌનની મીઠાશ, પ્રિયા સાથે ફરવાનો દુર્લભજી દીવાને આપેલો લહાવો એ બધું જ નિરર્થક લાગ્યું. સામે દેખાતા એરપોર્ટના દીવા પણ આંખા લાગવા માંડ્યા : ગૌતમ આવશે, પ્રિયા સાથે એનું વેવિશાળ જાહેર થશે, કદાચ લગ્ન પણ કરીને જશે...

ત્યાં વિવેકના મગજમાં ઝબકારો થયો : દુર્લભજી દીવાન બોલી ગયેલા : થોડા દિવસ મહેમાન છે ત્યાં સુધી જ મને પ્રિયાની ચિંતા છે. પછીનું બધું તો મેં વિચારી રાખ્યું છે...એનો અર્થ શું ? એ જ કે પ્રિયાને પરણાવીને લંડન વળાવી દીધા પછી એના અપહરણનો કોઈ ભય નહીં રહે !

એનો બીજો અર્થ એ કે મને બનાવટી સેક્રેટરી બનાવીને દીવાનસાહેબે મને બનાવ્યો; પ્રિયા સાથે હરવા-ફરવાની મનાઈ ફરમાવવાને બદલે હંમેશના વિયોગમાં મને ફસાવ્યો !

એરપોર્ટ પર કાર પાર્ક કરીને બંને ઊતર્યા. રામચરણને મર્સિડીસમાં જ બેસવાનું કહી બંને અંદર ગયાં ત્યારે દસ ને દસ થઈ હતી. વિવેકને થયું, માત્ર વીસ જ મિનિટ બાકી છે. ત્યાર પછી ગૌતમ આવશે અને પોતે માત્ર દુર્લભજી દીવાનનો કામચલાઉ સેક્રેટરી જ બની રહેશે. પ્રિયાની મૈત્રીની છેલ્લી વીસ જ મિનિટ !

ત્યાં જ લાઉડસ્પીકર પર જાહેરાત થઈ કે લંડનથી આવતી ફ્લાઈટ આજે સાડાદસને બદલે પોણાબાર વાગ્યે આવશે !

સવા કલાક મોડી ! વિવેક અને પ્રિયાથી એકબીજા સામે જોવાઈ ગયું. બંનેની નજરમાં રાજીવો હતો. ગૌતમ સવા કલાક મોડો પડવાનો છે એમાં પ્રિયાએ આટલા બધા રાજી શું કામ થવું જોઈએ ?

‘શું વિચારમાં પડી ગયા ?’ પ્રિયાએ તેને વધુ વિચારવાનો મોકો ન આપ્યો : ‘ફ્લાઈટ મોડી થઈ એથી ઘેર જવામાં મોડું થશે એની ફિકર થાય છે કે ?’

‘ના, ફિકર નહીં, આનંદ થાય છે.’ વિવેકે બેધડક કહી દીધું : ‘ગૌતમ મોડો પડ્યો તેમ હવે હું મોડો પડવા નથી માગતો.’

‘એટલે ?’

પ્રિયાનો છણકો વિવેકને બહુ મીઠો લાગ્યો. ખુલાસો કરવાને બદલે તેણે વાતના દોરને ઢીલ આપી : ‘પહેલાં આપણે દીવાનસાહેબને ફોન કરી દઈએ, એરપોર્ટ પહોંચી ગયાં છીએ એની જાણ કરી દઈએ... નહીંતર પાછા કંઈક ઊંધું જ ધારી લેશે.’

‘શું ધારી લેશે ?’

પ્રિયાના પ્રશ્નમાં શરારત જોઈને વિવેકે હવે પૂરી છૂટ લઈ લીધી :

‘આપના દાદાજી ધારી લેશે કે આપણે બંને નાસી ગયાં !’

અને બંને ખડખડાટ હસી પડ્યાં.

* *

‘ફ્લાઈટ મોડી છે ? સવા કલાક !’ દુર્લભજી દીવાને એરપોર્ટના ઘોંઘાટ સાથે સંભળાતો વિવેકનો અવાજ ઓળખી જતાં કહ્યું : ‘ઠીક છે. તમને પાછાં આવતાં દોઢ-બે વાગી જશે. કાંઈ વાંધો નહીં. મહેમાનને સંભાળીને હોટેલ પર પહોંચતાં કરજો.’

ફોન મૂકીને એ ઉતાવળાં પગલે એમના એસ્કન્ડિશન્ડ ખંડમાં પાછા ફર્યા ત્યારે એમની ગેરહાજરીનો લાભ લઈને નંદલાલ સળગાવેલી સિગારેટ ઝટપટ બુઝાવી નાખી હાથથી ધુમાડા હઠાવવાની ચેષ્ટા કરતો દેખાયો.

‘નંદુ, માણસને એક વ્યસન હોય ત્યાં સુધી વાંધો નહીં, પણ તને તો બધાં વ્યસન વળગ્યાં છે.’

‘શું કરું, મોટા શેઠ ! વળગેલાં વ્યસન છૂટતાં નથી.’

‘હરામની કમાણીનું પરિણામ છે એ.’

‘આપના જેવાનું કામ કરી આપું છું, એને આપ હરામની કમાણી કહેતા હો તો એમ.’ નંદલાલ ખંધું હસીને બોલી ગયો : ‘ફરમાવો, હવે કયું કામ ચીંધો છો ?’

‘ચીંધેલું કામ પાછું ખેંચવા તને અહીં બોલાવ્યો છે.’ દુર્લભજી દીવાન અણગમતા માણસ સાથે પનારો પડ્યો હોય એવા હાવભાવ સાથે બોલ્યા : ‘દુશ્મનની ફેક્ટરીની હડતાળ કાલે જ પાછી ખેંચાઈ જવી જોઈએ.’

‘એ શું બોલ્યા આપ ?’

‘મને વધુ બોલવાનું ગમતું નથી.’

‘પણ યુનિયનના નેતાને દશ હજાર પરખાવી દીધા, પંદર દિવસની મજૂરી પણ કામદારોને એડવાન્સમાં આપી દીધી. હવે પીછેહઠ શું કામ કરવી જોઈએ ?’

‘નંદુ ! તારું કામ રાવાલ પૂછવાનું નહીં, ચીંધેલું કામ કરી આપવાનું છે.’

‘પણ અત્યારે તો આપ ચીંધેલું કામ પાછું ખેંચવા માગો છો ! દુશ્મનને ભીંસમાં લેવાનો આવો સરસ મોકો...’

‘નંદુ !’ દીવાનસાહેબ બરાડી ઊઠ્યા : ‘દુશ્મન મારો છે, તારો નહીં. અને મોકો શોધતાં મને આવડે છે... હડતાળ પડાવવા પાછળ તે પચીસ હજાર ખર્ચી નાખ્યા એ પણ મારા જ પૈસા હતા, તારા નહીં !’

ત્યારે નંદલાલ ભોંઠો પડી ગયો : ‘ભલે, મોટા શેઠ, જેવો આપનો હુકમ ! કાલ બપોર સુધીમાં હડતાળ પતી જશે... બીજું કાંઈ ?’

‘બીજું એ કે અહીંથી તું રવાના થા !’

‘ભલે, મોટા શેઠ !’ તાબેદારની જેમ નંદલાલ ઊભો થઈ ગયો : ‘ફરી આપ યાદ કરશો ત્યારે હાજર થઈ જઈશ.’

‘હાજર થજે, પણ અહીંયાં ઘરમાં નહીં.’ દુર્લભજી દીવાને ફરમાવ્યું : ‘બોલાવું ત્યારે આપણા મળવાના ઠેકાણે આવી જજે.’

‘માધવબાગમાં જ ને !’

‘ચોખવટ કરવાની શું જરૂર છે ? હવે જા અહીંથી !’

‘આપ મને જલદી ભગાડી મૂકો છો એટલે સમજી ગયો.’ નંદલાલે નફ્ફટપણે કહ્યું : ‘કોઈ ખાસ મહેમાન આવવાનાં લાગે છે.’

‘એની તારે શું પંચાત ?’ આંખ કાઢીને દીવાનસાહેબ તાડક્યા : ‘મને બહુ બોલવું ગમતું નથી, તેમ બીજાનો લવારો પણ પસંદ નથી.’

એ વાક્યનો ધક્કો લાગ્યો હોય એમ નંદલાલ દરવાજાની બહાર નીકળી ગયો.

બાર

પ્રેમનો જાદુ એવો છે કે માનવીની પાંચેય ઇન્દ્રિયો સતેજ બની જાય. પ્રિય પાત્રને કલાકો સુધી નિહાળવા છતાં નજરુંને ધરવ ન થાય, જેટલો સ્પર્શ પામે એથી પ્યાસ વધુ તીવ્ર બનતી જાય, એના જ વિચારમાં તલ્લીન રહેવાની લગન લાગી જાય અને એના સિવાય જગતમાં બીજી કોઈ જ વ્યક્તિનું અસ્તિત્વ ન હોય એટલી હદે અવ્યવહારુ બની જવાય. નદીમાં ઘોડાપૂર આવે તેમ જીવનના બંને કાંઠા છલોછલ છલકાઈ જાય. તરતાં ન આવડતું હોય તોપણ પ્રિય પાત્રને પામવા માટે મહાસાગર ઓળંગી જવા જેવું ઝનૂન ઊભરાવા લાગે.

આગલી રાતનો ઉજાગરો વિવેકને બહુ હુંફાળો લાગ્યો હતો. લંડનનાં મહેમાનને હોટેલમાં પહોંચ્યાડી બે વાગ્યે પ્રિયાને ગૂડ નાઈટ કરીને છૂટે પડ્યો, ત્યાં જ ફરી મળવાની મીઠી બેચેની સાથે એ ઘેર આવ્યો, પણ આંખોમાં ઊંઘને બદલે પ્રિયાની આકૃતિ જ આળોટતી રહી. એક જ કલાકની નિખાલસ વાતચીત બે વ્યક્તિને આટલી બધી નિકટ લાવી દે તે જાતે અનુભવ્યા વિના માની જ ન શકાય. વધુ વિચિત્ર તો એ લાગ્યું કે ત્રીજી વ્યક્તિને નિમિત્ત બનાવી બંને નિકટતા પામતાં ગયાં. એરપોર્ટ પહોંચ્યા પહેલાં જે ગૌતમ સોમૈયા બંનેની વચ્ચે આવતો હતો એના જ કલાકના મોડા આગમને બંનેને લગભગ લાવી દીધાં !

‘વિવેક, અત્યંત ગરીબાઈ એ શાપ હોય તો અધિક શ્રીમંતાઈ પણ વરદાન નથી.’

પ્રિયાએ ઉચ્ચારેલા એ એક વાક્યમાં ઘણુંબધું કહેવાઈ ગયું હતું.

‘ગૌતમ અધિક શ્રીમંત છે એટલે આમ કહે છે, પ્રિયા ?’

‘નહીં, હું પોતે જ એ શ્રીમંતાઈમાં ઊછરી છું એના આધારે કહું છું.’

‘હું રહ્યો મધ્યવર્ગનો. ભૂખ લાગે અને ખાવા ન મળે કે ખાવા મળે છતાં ભૂખ ન લાગે એવી બેમાંથી એકેય વસમી અવસ્થા મેં ભોગવી નથી.’

‘ભાગ્યશાળી છો તમે.’

‘માનવસ્વભાવ જ એવો છે. દરેક જણ બીજાને ભાગ્યશાળી માને છે.’ વિવેકે હસીને કહેલું : ‘તમે મને ખરેખર ભાગ્યશાળી સમજતાં હો તો મારા ભાગ્યમાં તમારો ભાગ રાખવા તૈયાર છું.’

બોલાઈ ગયા પછી સમજાયું કે પોતે કેવો પ્રસ્તાવ કરી બેઠો હતો. પ્રિયાના મુખ પર લજજાની વાદળી વરસી ગઈ. આંખો ઢાળી દઈને એણે કહેલું :

‘ભાગીદાર બનાવવાની ઉદારતા દેખાડો છો અને એકાએક “તું”માંથી “તમે” પર આવી જાઓ છો ?’

‘હૈં !’ વિવેકને સંબોધનનો તફાવત સમજાયો ત્યારે ઝડપથી જવાબ શોધી કાઢવો પડેલો : ‘એકાએક “તમે”માંથી “તું” પર આવ્યો ત્યારે કેમ આવી ટકોર ન કરી ?’

‘કારણ કે મને તમારો તુંકારો ગમી ગયો.’

‘તો હવે પછી તને ગમતું બધું જ કરીશ.’

‘બધું જ ?’

‘હા, બધું જ !’ વિવેકે કોલ આપીને માગણી મૂકી : ‘અજમાયશ ખાતર અત્યારે એકાદ આદેશ ચીંધી શકે છે.’

‘તો સાંભળો !’ મરકમરક હસતી એ બોલી : ‘દાદાજીની હાજરીમાં ભૂલચૂકે મને “તું” નહીં કહી દેતા.’

‘નહીં કહું, બસ !’ એવો વાયદો કરીને પુછાઈ ગયું : ‘અને ધાર કે દાદાજીની હાજરીમાં “તું” કહેવામાં જીભ કચરાઈ ગઈ તો ?’

‘તો “દીવાનસદન”ના દરવાજા બંધ.’

કહીને એ ગંભીર બની ગયેલી. વિવેકને સમજાઈ ગયું : દુર્લભજી દીવાનની પૌત્રીને ભાગીદાર બનાવવામાં માત્ર ખુમારી નહીં, ખુવારીની તૈયારી પણ રાખવી પડશે !

બોઈગને ઊતરતું જોઈને ધડકતા દિલે તેણે કહેલું : ‘ગૌતમનું વિમાન આવી રહ્યું છે, પ્રિયા.’

‘નહીં વિવેક, તોફાન આવી રહ્યું છે.’

અને ગૌતમ તેની માતા સાથે કસ્ટમમાંથી બહાર આવતો દેખાયો ત્યારે કાનમાં કહેતો હોય એટલા ધીરેથી પોતે બોલી ગયેલો : ‘તોફાન ભલે આવે, આપણને અલગ નહીં કરી શકે.’

પ્રણયના પ્રથમ પ્રભાતનો સૂરજ વિવેકને વધુ તેજસ્વી લાગ્યો હતો, ધૂધવતા સાગરનો ઉછાળો વધુ તરંગી દેખાયો હતો, ઊડતાં પંખીઓનો કલશોર વધુ સૂરીલો સંભળાયો હતો અને માતાએ આપેલો પૂજનો પ્રસાદ વધુ પવિત્ર વર્તાયો હતો !

‘દીકરા, આજકાલ વીમા ઉતારવાનું કામકાજ મોડી રાત સુધી ચાલે છે કે ?’ માએ પૂછ્યું ત્યારે ભડકીને પોતે ભોંઠો પડી ગયેલો. કહી દેવા માટે જીભ તલપાપડ બની ગયેલી કે બા, હું પોતે મારી જિંદગીનો વીમો ઉતારાવવાની વેતરણમાં પડ્યો છું... પણ એવી ખબર આપવા માટે હજુ સમય પાક્યો નહોતો. થોડી સબૂરી રાખવી પડે તેમ હતી.

‘બા, પેલા દીવાનસાહેબ છે ને ?’ સાચુંબોટું કહી દેવા માટે શબ્દો ગોઠવવા પડેલા : ‘એમનાં મહેમાન ઇંગ્લેન્ડથી આવવાનાં હતાં. મારે એમને લેવા જવું પડ્યું.’

થોડી વાર વિદ્યાબહેન તેને ચૂપચાપ જોતાં રહેલાં. બોલવા-ન-બોલવાની ગડમથલમાંથી બહાર આવીને હળવેકથી સંભળાવેલું :

‘વિવેક, મોટા માણસોમાં બહુ ઊંડા ઊતરવું નહીં. તું જિંદગીના વીમા ઉતારે છે, પણ એમને ત્યાં મૃત્યુ પછીય માણસને પ્રેત થઈને જીવવું પડે છે.’

‘એટલે તું સુરેખાદેવીની વાત કરે છે, બા ?’

‘હા, તે જ તો કહ્યું તું કે તે લીધેલી એની મોટરમાં પ્રેત દેખાયું હતું.’

‘પણ સુરેખાદેવી દુઃખી હતાં એવું તને કોણે કહ્યું ?’

‘એણે પોતે જ.’ કહીને વિદ્યાબહેને નિઃશ્વાસ નાખ્યો ત્યારે વિવેક સ્તબ્ધ બનીને માને જોઈ રહ્યો. હવે યાદ આવ્યું કે પહેલી વાર પોતે દીવાનકુટુંબની વાત ઉચ્ચારેલી ત્યારે માના મુખભાવમાં કાંઈક જાણતી હોવાનો પ્રત્યાઘાત પોતે જોયેલો, પણ પૂછવાનું જ રહી ગયું હતું. અત્યારે તેની અધીરાઈ વધી પડી :

‘બા, સુરેખાદેવી સાથે તારી ઓળખાણ...’

‘અમે બંને એક જ ગામમાં ઊછર્યાં હતાં, એક જ નિશાળમાં ભણ્યાં હતાં અને એક જ શેરીમાં સાથે રમ્યાં હતાં.’

‘એટલે કે જામનગરમાં ?’

‘હા, એ નગરશેઠની દીકરી અને હું સાધારણ ઘરની... છતાં અમારાં બહેનપણાં બરાબરનાં... મારાં લગ્ન એક વરસ પહેલાં થઈ ગયાં. હું પરણી સાધુ સંસારીને અને એને માંડવે મહારાજા કરતાંય સવાયા ગણાતા દીવાનકુટુંબની જાન આવેલી. વસનજીનો વરઘોડો જોવા આખું જામનગર ઊમટ્યું હતું. હું ત્યારે સુવાવડ માટે પિયર આવેલી. બહેનપણીનાં લગ્ન તો માણી શક્તી નહોતી પણ વરઘોડો જોઈને મારી આંખ ઠરેલી. સરુને વળાવી ત્યારે મેં અંતરના ભાવથી કહેલું : “સરુડી, તું તો મહારાણી બની ગઈ ! મારી સાથે પાંચીકે રમવામાં અંચી કરતી’તી એવું તારા પરણ્યા હારે નેં કરતી...” ત્યારે શું ખબર કે પતિ જ એની હારે અંચી કરશે !’

વિવેકને થોડી વાર તો બોલવાનું જ સૂઝ્યું નહીં. પ્રિયાની અને પોતાની માતા બાળપણની બહેનપણીઓ નીકળી એ જોગાનુજોગે તેને ચોંકાવી દીધેલો. બહુ વારે પૂછવાનો ખ્યાલ આવ્યો :

‘પણ, બા, લગ્ન પછી તમે બંને ક્યારે મળ્યાં ?’

‘સુરેખા મરણ પામી તેના છ મહિના અગાઉ.’ વિદ્યાબહેન યાદ કરતાં હોય એવી રીતે બોલી ગયાં હતા : ‘માધવભાગ મંદિરે ધજા ચડાવવાનો ઓછવ હતો. લોકોની જબરી ભીડ જામી હતી અને એનાં લગ્ન પછી પહેલી જ વાર આટલાં બધાં વરસે મળતાં હતાં છતાં એણે મને આવેથી ઓળખી કાઢીને સાદ પડ્યો : “અરે વિદુડી – વિદ્યા ! તું ?” મને જોતાં જ એ ગળગળી થઈ ગયેલી. મારાથી કહેવાઈ ગયું, “કેમ છો, મહારાણી ? સુખમાં મહાલે છે ને ?” ત્યારે એનો ચહેરો ફિક્કો પડી ગયો. તરડાયેલા અવાજે એણે કહેલું : “વિદુ, મારું સુખ તો મૃગજળ જેવું છે. બીજાને મહાલવા જેવું દેખાય, પણ કોઈ મારી ભીતર ડોકાઈને જુએ તો ધગધગતા રણ સિવાય બીજું કાંઈ જ નહીં દેખાય...” આગળ બોલતાં સરુએ પહેલાં આજુબાજુ જોઈ લીધેલું : “વિદ્યા, તારા પતિ તને પાંચ વરસનું સંસારસુખ આપીને ફરી સાધુ થઈ ગયા, જ્યારે હું તો છતે પતિએ સંસારસુખથી

સાવ વંચિત જ રહી ગઈ. બસ, બેચાર મહિના ધણીની હૂંફ મળી, પછી તો એક જ પલંગમાં પડખાં ફરીને છતી ઊંઘે ઉજાગરા જ વેઠવા પડ્યા...” જાણે આટલું કહી દેવામાંય કાંઈક પાપ કરી નાખ્યું હોય તેમ એ પાછું ફરીને જોયા વિના સડસડાટ ભીડમાં ભળી ગઈ.’

માએ શ્વાસ ખાવા રોકાઈને લાંબો નિઃશ્વાસ નાખ્યો : ‘બિચારી મોટર-અકસ્માતમાં મરી કે... આપઘાત કરીને છૂટી થઈ ગઈ, કોને ખબર... તારી ધોળી મોટરને આંગણે ઊભેલી જોઈને હું ઘણી વાર રોઈ લઉં છું. બિચારી મરીનેય છુટકારો ન પામી ! જીવને સદ્ગતિ ન સાંપડી !’

માના ધગધગતા નિશ્વાસાએ વિવેકને દઝાડ્યો હોય તેમ એ થથરી ઊઠ્યો : અકસ્માત કે ખૂનની શક્યતા વચ્ચે ખેંચતાણ ચાલે છે ત્યાં માએ વળી આપઘાતની આ શંકા ઉમેરી ! સુરેખાદેવીની સીટ્રોન કાર જૂના સંબંધોની ગાંઠને નવા સંબંધથી વધુ મજબૂત કરશે કે પોતાના જીવનમાં ગૂંચ ઊભી કરશે ? માને કહી દેવાનું મન થયું કે તારી બહેનપણીની દીકરી સાથે તારા દીકસને માયા બંધાઈ રહી છે, તું આશીર્વાદ આપીશ ને ?

એ જ વખતે રસોડામાં ચૂલે મૂકેલા ફૂકરની સીટી સંભળાઈ એટલે હૈયામાં સંઘરી રાખેલી વરાળ ઠલવાઈ ગઈ હોય એવી હળવાશ અનુભવતાં વિદ્યાબહેન ઊઠ્યાં : ‘હવે તારી માને રસોડાની આ સીટીઓમાંથી રજા મળે એવું કરી નાખ, વિવેક ! સાસુ બનવા માટે હજુ મારે ક્યાં સુધી તપ કરવું પડશે ?’

ત્યારે વિવેક રાખેલા મુજબનો જવાબ આપી દેવાનું વિચારતો હતો, પણ એની જરૂર ન રહી. માની જેમ તેનેય ટેલિફોનની ઘંટડીએ તેડું કર્યું અને સરડી જવાનું બહાનું મળ્યું.

ધાર્યું હતું તેમ ફોન પ્રિયાનો જ નીકળ્યો :

‘સાહેબ, ઊઠી ગયા છો કે ?’

‘સૂતું છે જ કોણ !’

‘હું તો ઘસઘસાટ ઊંઘી ગયેલી.’

પ્રિયાએ રમતિયાળ સ્વરે કહ્યું છતાં વિવેકને વસમું લાગ્યું : ‘પરદેશી મહેમાનનાં દર્શન કર્યા પછી નિરાંતની ઊંઘ આવી જ જાય ને !’

‘પરદેશી મહેમાનની બહુ બળતરા થાય છે કાંઈ !’ તેણે ખીજવવાનું ચાલુ રાખ્યું : ‘તમે જોયો ને ગૌતમને ? કેવો ફાંકડો છે !’

‘હા, એટલો બધો ફાંકડો કે જોતાં જ પરણી જવાનું મન થઈ જાય !’

ત્યારે પ્રિયા હસી પડી : ‘સારું છે કે તમે છોકરી નથી, નહીંતર તમારે નંબર લગાડવા લાઈનમાં ઊભા રહેવું પડત.’

‘તોય મારો નંબર લાગત નહીં, કારણ કે દીવાનકુટુંબની એક સુપુત્રી તેનાં રૂપ અને ધનથી મુરતિયાને મોહિત કરી દેત.’

‘મજાક છોડો, વિવેક ! અહીં મામલો ગંભીર બની રહ્યો છે.’ પ્રિયાના અવાજમાં પલટો આવી ગયો : ‘તમે સવારનું છાપું વાંચ્યું ?’

‘વાંચ્યું, પણ પહેલા પાના પર દીવાનકુટુંબની પુત્રીના વેવિશાળના સમાચાર દેખાયા નહીં.’

‘બી સિરિયસ, વિવેક ! અંદરના પાના પર નજર રાખીને જુઓ. ગૌતમની ફોટા સાથે જાહેરખબર આવી છે.’

‘જાહેરખબર ?’ વિવેકે હાથ લંબાવીને છાપું ખેંચ્યું : ‘ગૌતમકુમારે શેની જાહેરખબર આપવી પડી ?’

‘મુરતિયા પધાર્યા છે એની !’ પ્રિયા કટાક્ષમાં બોલી ગઈ : ‘અભ્યાસની ડિગ્રી, શરીરની ઊંચાઈ, મુંબઈનું રોકાણ અને ઓબેરોય હોટેલનું સરનામું – બધું જ વિગતવાર છપાવ્યું છે.’

‘પણ ફોટો બરાબર નથી છપાયો.’ વિવેકે અંદરના પાના પર ઝડપી નજરે ખબર કાઢીને સામો કટાક્ષ કર્યો ‘આ ફોટો જોઈને દીવાન કુટુંબની કન્યાએ તો ન જ જવું જોઈએ.’

‘એની જાણ કરવા તો ફોન કર્યો.’ પ્રિયાએ હળવેકથી વાત ઉચ્ચારી : ‘દાદાજી જાહેરખબર જોઈને ધૂંઆપૂંઆ થઈ ગયા.’

‘કેમ, ફોટો બરાબર નથી છપાયો એટલે ?’

‘ચૂપચાપ સાંભળવું છે કે ફોન મૂકી દઉં ?’ પેલીએ ધમકી સંભળાવી ત્યારે વિવેકે લાડથી કહ્યું : ‘સંભળાવો, પ્રિયાદેવી ! દાદાજી કોપાયમાન કેમ થયા ?’

‘એમને બહુ ખરાબ લાગ્યું. ફોટા સાથે આ રીતે જાહેરખબર કરીને કન્યાઓનું પ્રદર્શન ભરાય એમાં દીવાનકુટુંબની દીકરી ન જાય. સોમૈયા કુટુંબના મુંબઈ રહેતા કોઈ સગાએ દાદાજીની જાણ વિના આ પરાક્રમ કર્યું એમાં આપણા માટે મુરતિયો કેન્સલ થઈ ગયો.’

‘અને આ મુરતિયો ફાવી ગયો !’ વિવેકને ઊછળી પડવાનું મન થયું : ‘પ્રિયા, આ તો ખુશખબર કહેવાય, એને તું મામલો ગંભીર ગણાવે છે ?’

‘ગંભીર તો ખરો જ ને ! કદાચ દાદાજીના કામચલાઉ સેક્રેટરીની – તારી નોકરી આજથી જ ખતમ થઈ જવાની... પછી આપણે મળીશું કેમ ?’

‘ઓહ, એ રીતે મામલો ગંભીર ગણાય... પણ અત્યારે તું ફોન પર આટલી છૂટથી વાતચીત કરે છે એટલે દાદાજી આસપાસ નહીં જ હોય.’

‘બાથરૂમમાં છે. બહાર નીકળવાની તૈયારીમાં જ હશે.’ પ્રિયાની અધીરાઈ વધી ગઈ : ‘તમે એક કામ કરજો, અર્ધા કલાક પછી સાવ અજાણ્યા રહીને ફોન કરજો. મહેમાન માટે કાંઈ ડચૂટી બજાવવાની હોય તેમ પૂછપરછ કરવાને બહાને વાતચીત કરી લેજો. આજે અમારે ત્યાં મા-દીકરાને સાંજનું તો જમવાનું કહેવાઈ જ ગયું છે. વિવેક ખાતર મહેમાનને ઘેર બોલાવવાં જ પડશે. કદાચ દાદાજીને સદ્બુદ્ધિ સૂઝે અને સાથોસાથ તમનેય ડિનર માટે બોલાવે.’

‘સાંભળીને મારી અત્યારથી જ ભૂખ ઊઘડી ગઈ, પ્રિયા !’

‘તો તમારાં માતૃશ્રીને કહો, જમાડી દે.’ ‘માતૃશ્રી !’ સાંભળીને વિવેક કહેવા જતો હતો કે પ્રિયા, તારી બા અને મારી બા બાળપણની સખીઓ હતી... પણ પેલીએ ફોનનું જોડાણ કાપી નાખ્યું ત્યારે વિવેક હોઠ કરડતો રહી ગયો : લાગે છે કે દાદાજી બાથરૂમથી બહાર નીકળ્યા હશે એટલે પ્રિયાએ ફોન મૂકી દેવો પડ્યો હશે.

ગૌતમ સોમૈયાના ફોટા સાથે છાપામાં જાહેરખબર છપાઈ અને દુર્લભજી દીવાન કોપાયમાન થયા એ પલટાયેલી પરિસ્થિતિથી એક વિઘ્ન તો હઠી ગયું, પણ એમના જેવા હઠાગ્રહી વડીલ પોતાની પૌત્રીનો સંબંધ મારી સાથે બંધાય એ કોઈ કાળે સાંખી નહીં શકે. અમારી બંનેની નિકટતાની ગંધ આવતાં જ એ વીફરશે, મને પણ દુશ્મન ગણી લેશે અને દુર્લભજી દીવાનની દુશ્મની કાચો પારો પચાવવા જેવું કઠણ કામ છે... મા સાચું જ કહેતી હતી : મોટા માણસોની દુનિયાથી દૂર જ રહેજે, દીકરા !

અને દરવાજાની ઘંટડી વાગી. વિવેકે બારણું ઉઘાડવા ઊઠવું પડ્યું.

‘સાહેબ, તમારું રજિસ્ટર્ડ પાર્સલ છે.’ કહીને પોસ્ટમેને ધરેલા પાર્સલના પેકેટ પર વિવેકે મોકલનારનું નામ વાંચ્યું : ‘લક્ષ્મી, કેર ઓફ પોસ્ટમાસ્ટર, અલાહાબાદ, ઉત્તરપ્રદેશ.’

સહી કરીને પાર્સલ લીધું ત્યાં સુધી વિવેક યાદ કરતો રહ્યો : અલાહાબાદમાં પોતે ક્યારેય ગયો નથી, તો પછી આ કઈ લક્ષ્મીદેવીનું પાર્સલ આવ્યું ? કદાચ બાની કોઈ ઓળખીતી ભક્ત્તાણી જાત્રાએ ગઈ હશે અને પાર્સલથી પ્રસાદ મોકલ્યો હશે...

એવા અનુમાન સાથે એ માને હાક મારવા જતો હતો, પણ વિચાર બદલ્યો. પાર્સલની સિલાઈ તોડવા માટે બ્લેડ શોધી કાઢી. મોકલનારે પાર્સલનું પેકિંગ બહુ ચીવટથી કર્યું છે – બબડતાં તેણે ઝટપટ સિલાઈના ટંકા કાપી નાખ્યા.

કપડાનું આવરણ કાઢ્યું ત્યાં અંદરથી પૂંદાનું બોક્સ નીકળ્યું. એ ખોલ્યું તો પ્લાસ્ટિકનું બીજું બોક્સ નીકળ્યું, જેના ઉપર એક ચિહ્ન હતી. વિવેકે ગડી ખોલીને ચિહ્ન વાંચવા માંડી : ‘આ પાર્સલ વિવેક સંન્યાસી સિવાય કોઈએ ખોલવું નહીં. – લક્ષ્મી.’

હવે વિવેકની તાલાવેલી તીવ્ર બની ગઈ : મારા સિવાય કોઈએ નહીં ખોલવા જેવું ગુપ્ત આમાં શું હશે ?

જોર અજમાવીને પ્લાસ્ટિકના બોક્સનું ઢાંકણ ખોલવા જતાં એમાંથી એક પરબીડિયું ઊડીને તેના ખોળામાં પડ્યું. અધીરાઈભેર પરબીડિયું હાથમાં લઈ તેની કિનારી ફાડવા જતો હતો ત્યાં ઉપરનું લખાણ જોયું : ‘ના, વિવેક, પહેલાં આ પત્ર વાંચતો નહીં. સન એન્ડ સેન્ડની આપણી પહેલી મુલાકાત વખતે મેં કહેલું, સંસાર છોડી જવાનું કારણ હું તમને પછી કહીશ... તમને યાદ છે ને ? આજે એ વાયદો પૂરો કરું છું. સાથે ટેપરેકોર્ડરની કેસેટ મોકલી છે તે પહેલાં સાંભળજો, ત્યાર પછી જ આ કવરમાં બીડેલો પત્ર વાંચજો. – લીઝા.’

લીઝા ! વિવેકે ધ્રુજારી અનુભવી : તો પછી પાર્સલ પર મોકલનાર તરીકે લક્ષ્મી શું કામ લખ્યું ? કદાચ અસલિયત છુપાવવા માટે હશે કે પછી સંન્યાસ લઈને એ લીઝામાંથી લક્ષ્મી બની ગઈ ?

પણ તર્ક કરવાનો અત્યારે સમય ક્યાં છે ? પ્લાસ્ટિકના બોક્સમાં દેખાતી કેસેટ તેણે ખેંચી લીધી. ઉપરના લેબલમાં કેસેટ બનાવતી કંપનીના છાપેલા નામ સિવાય હાથે લખેલું કાંઈ જ વાંચવા ન મળ્યું ત્યારે એને ભાન થયું કે એ સાંભળવા ટેપરેકોર્ડર જોઈશે.

‘વિવેક, શું જોતો બેઠો છે ?’

વિદ્યાબહેને તેને એવો ભડકાવ્યો કે ચોરી કરતાં પકડાઈ ગયો હોય તેમ એ પેલી

દીધું : 'બા, આ... કેસેટ બહારગામથી પાર્સલમાં આવી.' આગળ બોલવા શબ્દો શોધવા તેણે થોથવાતી જીભને રોકવી પડી : 'દિલ્હીથી એક દોસ્તે ગાયનો ટેપ કરીને મોકલ્યાં છે. બા, તને ભજન સાંભળવા મેં ટેપરેકોર્ડર લાવી આપેલું ને ? ક્યાં છે એ...'

‘ઉતાવળ !’ ફરી એની જીભ ગોટે ચડી : ‘ના...ના... એવી કાંઈ ઉતાવળ નથી.’

હું કહેતાં ભૂલી જતી હતી. બેટરીના સેલ બદલ્યા વગર ટેપરેકોર્ડર વાગે એમ નથી.'

‘વાગે એમ નથી !’ વિવેકના કાનમાં જાણે ગરમ સોસું રડ્યું : ‘છતાં તું કાલે તો આપ હં બેટરીના સેલ બદલાવી લઈશ.’

માએ ટેપરેકોર્ડ લાવી આપ્યું ત્યારે એ હતાશ થઈ ગયો. સારે જ એ ચાલ્યું નહીં. બાકી રાખવામાં નહીં : ચાલતું હોત તોપણ બાની હાજરીમાં વગાડવાનું નહોતું અને

બાથરૂમમાં પુરાઈને સાંભળવાનું બેહૂં લાગત. કોને ખબર, બા બિચારી કેવું વિચિત્ર

અનુમાન કરી બેસત !
પણ લીઝાએ સંસારત્યાગનું કારણ પત્રમાં લખવાને બદલે ટેપમાં ઉતારીને શું કામ

મોકલવું જોઈએ ?
 સવાલના એ હથોડા ઝીંકાતાં જ તેના મગજમાં ખીલો ભોંકાયો : કદાચ પ્રિયાની

જેમ લીઝાએ પણ મૃતાત્માનો 'પ્રયોગ' તો નહીં કરાવ્યો હોય ? પ્રિયાએ આવી એક કેસેટ દર્શિયાણાં દગાવી દીધી હતી અને લીઝાએ

વિવેક વિહ્વળતાથી માથું ખંજવાળવા લાગ્યો. અત્યંત અગત્યનો સંદેશો લઈને

આવલા માણસની વાચા અચાનક બંધ થઈ જાય અને ખબર પડે કે તેનું લક્ષ્ય પહોંચી નવા આવડતું ત્યારે સંદેશો જાણવા માટે સામા માણસની જે હાલત થાય એવી વિમાસણ સાથે

લીઝાની કેસેટ અને કવર તેણે ખિસ્સામાં સેરવી દેવાં પડ્યાં.
ત્યારે તેને ખબર નહોતી કે પોતાના ખિસ્સામાં ઘઉંમ-બોમ્બ મુક્યો છે !

* * *

આચાર્યશ્રી ગોમતી દાસના માટે એ ગોમતીબાી રિજીસ્ટર્ડ એલેમન્ટમાં એમાં ઉપાદેશ આપી

શોધીને ગોઠવાઈ જાય એ રીતે વિવેકે જુહુના કિનારે ગેલ કરતાં મોજાં સામે અને ડોલતી

નાળયરો નાચે સોટ્રોન કોર પોક કરી હતી. ઘરથી નીકળી બજારમાંથી બટોરોના સેલ લઈ આવીને એ સીધો ત્યાં જ પહોંચ્યો હતો. ટેપેરકોર્ડમાં સાંભળવા મળનારી ગુપ્ત વાત

બહાર ફેલાઈ ન જાય એવી સાવચેતીથી તેણે મોટરના બધા જ કાચ ચકાવી દીધા હતા !
ટેપ ચાલુ કરવાનું બટન દબાવતાં આંગળીના ટેરવે વીજળીના હળવા આંચકા જેવી

ધુજારી અનુભવી. કેસેટ ફરતી દેખાઈ, પણ બે ચાર સેકન્ડ કોઈ અવાજ ન સંભળાયો. એટલે ગોડી ગામેલો શ્વાસ છળી ગયો. દ્વાર ખોલી ચાલ્યું ગયાની તબે એક ચા પીને દેવેડ

બહાર કાઢવાનું બટન બદલવા જતો હતો ત્યાં -

૧૨૬ / બેદ-ભરમ

કોઈએ ફોન ઉપાડ્યો. હોય તેમ ઘંટડી વાગતી બંધ થઈ અને ‘હલ્લો ! કોણ ?’ સાથે અવાજની શરૂઆત થઈ :

બોલનાર પુરુષ કોણ છે ?

આગળ કેસેટ બ્લૅન્ક થઈ ગઈ. વિવેક વિમાસણમાં પડી ગયો. સામેની વ્યક્તિનો અવાજ કેમ સંભળાતો નથી ?

છોડી જાઉં છું.’

‘તું રડે છે, સુરુ ! પણ શું કરું ? સાઠ-સિત્તેર લાખનું દેવું ચૂકવી શકું તમ નથી. દેવાળું કંકરું કે આપઘાત કરવો એ સિવાયનો ત્રીજો માર્ગ છે દેશ છોડી જવાનો.... તારા

છે, પણ જે બની ગયું તેને સુધારવાનો કોઈ અવકાશ નથી.'

‘સુરુ, રડ નહીં ! આપણો સંબંધ તો ઘણાં વરસથી કપાઈ ચૂક્યો હતો - મેં જી કોપા નાખ્યો હતો. હવે હું વિદેશમાં જીવું કે અહીંયાં, તારા માટે કોઈ ફેર પડવાનો નથી. તારું દિલ

તો ચાલુ જ રહી. એ જે કાંઈ બોલી ગઈ હશે તેનો પડઘો પુરુષના અવાજમાં ફરી

જાણ પણ થવા દેવી નથી. નહીંતર મારા રસ્તામાં અડચણો ઊભા કરા મને એણે પાનપાત થતો જોયા વિના એમની આંતરડી નહીં ઠરે. હું એમને એ ટાઢક કોઈ કાળે નહીં

‘તું શું વાત કરે છે, સુરુ ! જે માણસે તને આટલી સતાવી, રંજાડી, એને મદદ

કરવા માટે તું તારી બધી જ મૂડી આપી દેવા તૈયાર થઈ ? નહીં ! લાગણીના આવેશમાં તું ભલે બોલી ગઈ, પણ એ હીરા તારા ભાવિ જીવન માટે બાપુજીએ સલામત રાખ્યા છે. તારા પછી એ આપણી પ્રિયાને કામ લાગશે. મારાથી તેને હાથ ન લગાડાય. તે આટલી લાગણી દર્શાવી એ પણ તારી મહાનતા છે, નારીહૃદયની ઉદારતા છે !!

... ..
'તે મને આપણી પ્રિયાના સોગન આપ્યા, સુરુ ! લાખો રૂપિયાના હીરા મારાં ચરણોમાં ધરી દઈને તું મને રોકી પાડવા માગે છે ? હું દેવામાંથી મુક્ત તો થઈ જઈશ, પણ તારું ઋણ કેવી રીતે ચૂકવી શકીશ ? દેવી જેવી સુરેખા - નહીં, હું આવા ઉપકારને લાયક નથી.'

... ..
'આ તે કેવી જીદ, સુરેખા ! હું દેશ છોડી જાઉં તો તું આપઘાત કરીને મરી જવા સુધીનું બલિદાન આપવા તૈયાર થઈ ગઈ ! મેં તને સુખેથી જીવવા નથી દીધી છતાં મારે ખાતર તું પ્રાણ ત્યજી દેવા તૈયાર થઈ ! તો ઠીક છે, લેણદારના કરજમાંથી મુક્તિ પામવા માટે હું તારો દેવાદાર બની જઈશ, બસ ! ખરેખર તું તારા બધા જ હીરા મને સોંપી દેવા માગતી હોય તો એ આપવા માટે તારે એરપોર્ટ આવવું પડશે. બોલ, આવીશ ? સાવ એકલી આવી શકીશ ?'

એ સવાલે વિવેકનો શ્વાસ અધ્ધર કરી દીધો. સુરેખાદેવીનો જવાબ સંભળાયો તો નહિ છતાં મનમાં ધારી લીધો : તમારે ખાતર હું ગમે ત્યાં આવવા તૈયાર છું !

'તો સાંભળ.' ટેપરેકોર્ડર પુરુષના અવાજમાં સૂચના આપવા લાગ્યું : 'તું આવીશ એવી પાકી ખાતરી હોવા છતાં એરપોર્ટ તો જવાનો જ... કદાચ છેલ્લી ઘડીએ તારો વિચાર બદલાઈ જાય, કદાચ તને ઘેરથી નીકળતાં વિઘ્ન આવી પડે તો રાત્રે અઢી વાગ્યા સુધી ઈન્ટરનેશનલ ફ્લાઈટના દરવાજે રાહ જોઈને હું મારું પ્લેન પકડવા કસ્ટમમાં દાખલ થઈ જઈશ. બીજી વાત. આટલા કીમતી હીરાનું જોખમ લઈને તું એકલી એરપોર્ટ સુધી આવે એ બરાબર નથી. રસ્તામાં તારે મારા એક માણસને કારમાં બેસાડી દેવો પડશે... સુરુ, તું બધું બરાબર સાંભળે છે ને ?'

વિવેકે ફરી જવાબ ધારી લીધો : એકધ્યાનથી સાંભળું છું, તમે બોલતા જાઓ... અને ટેપરેકોર્ડર બોલવા લાગ્યું :

'બાબુલનાથ તો તે બરાબર જોયું છે. તેના દરવાજે ફૂટપાથ પર એક વિદેશી માણસ હાથમાં રંગીન છત્રી પકડીને ઊભો હશે. માની લઉં છું કે તું તારી સીટ્રોન કારમાં જ આવીશ. એનો નંબર હું તેને આપી રાખું છું. અંધારામાં સફેદ કાર તો નંબર વાંચ્યા વગર પણ ઓળખી જવાય. તારી કાર જોઈને એ છત્રી ઊંચી કરશે. તું કાર થોભાવીશ એટલે અંગ્રેજીમાં કહેશે : મને એરપોર્ટ સુધી લિફ્ટ આપશો ? આ કોડવર્ડ અને તેનો વિદેશી ચહેરો જોયા પછી બેઘડક તું એને બાજુમાં બેસાડી દેજે. બોલ, હવે કંઈ પૂછવું છે ? 'નહીં ને ? તો મેં કહ્યું એમ જ કરજે, સિવાય કે તને ધણી કરતાં હીરા વધારે વહાલા લાગે. તો પછી તારી મરજી !'

એ છેલ્લા વાક્ય પછી થોડી વાર ખામોશ કેસેટ ફરતી રહી અને છેવટે રિસીવર મૂકવાના ખટક અવાજ સિવાય વધુ કંઈ જ સાંભળવા મળ્યું નહીં.

પરંતુ પરસેવાથી રેબઝેબ થઈ ગયેલા વિવેકના મગજમાં ઘોંઘાટ મચી ગયો હતો. સાંભળેલા શબ્દો અણીદાર બનીને ભોંકાતા હતા. થોડી વાર કંઈ જ સૂઝ ન પડી. ફરી વાર ટેપ સાંભળવાની ઇચ્છા જોર કરી ઊઠી, પણ ત્યાં યાદ આવ્યું : હજુ લીઝાનો પત્ર વાંચવો તો બાકી છે !

અધીરા હાથે પરબીડિયું ખોલીને અંદરથી પત્ર ખેંચી કાઢ્યો : 'વિવેક, ટેપ સાંભળીને તમારી જે હાલત થઈ હોય તે, પણ મારા માટે એ આઘાત એટલો અસહ્ય બની ગયેલો કે બે દિવસ સુધી હું શરાબ ઢીંચતી રહી. જેમને ખાતર હું મારો દેશ છોડીને અહીં આવી અને જેમણે મારે ખાતર પોતાનો પરિવાર ત્યજી દીધો એમનું અસલી રૂપ એમના અવાજમાં ઉઘાડું પડી ગયા પછી મારા માટે સંસારમાં રહેવા જેવું શું રહ્યું ? સુરેખાદેવીની જેમ એમણે મારી માનેય છેતરી હશે એવું હવે રહીરહીને લાગ્યા કરે છે.

આ ટેપ મેં ક્યાંથી મેળવી, મને કોણે આપી એ બધી પંચાતમાં પડ્યા વગર હું એટલું જ કહીશ કે અલાહાબાદના સંગમમાં સંસાર ત્યજી દેવાના સંકલ્પની ડૂબકી મારી ત્યારે આ બોલતા પુરાવાને ત્યાં જ પધરાવી દેવાની ઇચ્છા જાગી હતી, પણ તમે યાદ આવી ગયા. ખબર બોલતા પુરાવાને ત્યાં જ પધરાવી દેવાની ઇચ્છા જાગી હતી, પણ તમે યાદ આવી ગયા. ખબર નથી કે આ તમને શું કામ મોકલ્યું છું. કદાચ આત્માની શાંતિ માટેના જે માર્ગે હું જઈ રહી છું તેમાં આ બોજ વિઘ્નરૂપ લાગતો હશે એટલે તમારે હવાલે કરવાની પ્રેરણા થઈ. કદાચ એનો નાશ કરવામાં કોઈક પાપ થવાનો ભય લાગ્યો હશે એટલે એને હું પ્રયાગમાં પધરાવી ન શકી... ગમે તે હોય, આ રહસ્ય તમને સુપરત કરી દઈને હું તેનાથી મુક્ત બની જવા માગું છું. તમારો અંતરાત્મા સુઝાડે તેમ કરજો. આ પાર્સલ તમારા હાથમાં પહોંચશે ત્યારે કોને ખબર હું ક્યાં હોઈશ ! લીઝા મટીને લક્ષ્મી બન્યા પછી તમારા સહિત સૌ સાથેના સંબંધ આજથી પૂરા થયા...'

વિવેકની આંખો ભીંજાઈ ગઈ. થોડી વારે બારીના કાચ ખોલવાનું યાદ આવ્યું. તાજી હવાની લહેરખીમાં મગજ સળવળતું થયું : હવે પુરવાર થઈ ગયું કે સુરેખાદેવીનું ખૂન થયું છે અને તે વસનજી દીવાનના જ કોઈક માણસના હાથે !

દુર્લભજી દીવાનની શંકા સાચી ઠરી, પ્રિયાની શ્રદ્ધા ઠગારી નીવડી. પણ હવે મારે આ કેસેટનું કરવું શું ? આ પુરાવાના આધારે વસનજી દીવાનને ગુનેગાર તો ન ઠરાવી શકાય, પણ આરોપી જરૂર ગણાવી શકાય. પણ ટેલિફોનની વાતચીત એક તરફની જ કેમ ટેપ થઈ હશે ? લીઝાને કોણે શા માટે આ પુરાવો સોંપ્યો હશે ? તેને બદલે દુર્લભજી દીવાન પાસેથી આ કેસેટની મોં-માગી રકમ મળી શકત...'

પુરાવાનું આ રહસ્ય સૌથી પહેલાં કોની સમક્ષ રજૂ કરવું ? તેને પ્રિયા યાદ આવી, પણ તે આવો આઘાત સહી નહીં શકે. તો પછી કરવું શું ? આનો ભેદ ઉકેલવો કંઈ રીતે ?

તેર

‘દીદી, એક વાર પપ્પા બોલી ગયા હતા કે વસનજી દીવાનને તમે બહુ નજીકથી ઓળખો છો.’ વિવેકે સાચવીને અભિનેત્રી મોહિની સિંહા સમક્ષ વાત રજૂ કરી : ‘મારે એમની બાબતમાં થોડી અંગત ચર્ચા કરવી હતી.’

સાંભળીને મોહિની સિંહાની ચંચળ આંખોમાં અચરજ ઊછળતું દેખાયું. આદત મુજબ તેણે બે-ચાર વખત આંખોની પાંપણ પટપટાવી, પરાણે સ્મિત ફરકાવ્યું, પણ જવાબ આપવાની ચેષ્ટા ના દેખાડી.

વિવેક આવ્યો તો હતો સિંહાસાહેબને મળવા. એમણે જ તો વસનજી દીવાનને ઘેર વિવેકને ડિનર માટે મોકલ્યો હતો. ત્યાર પછી મોહિની સાથે મદન સિંહા શૂટિંગમાં મહાબળેશ્વર ચાલ્યા ગયા. ચાર દિવસને બદલે પાછા ફરતાં બાર દિવસ લાગી ગયા. એ અરસામાં લીઝ ઘર છોડી ગઈ અને પોતે પ્રિયાની નજીક આવી ગયો... આટલા વખતે મળવા જઈ ચડેલા વિવેકે ઠપકો સાંભળવાની તૈયારી રાખેલી, પણ સિંહાસાહેબ ઈન્કમટેક્સ ઓફિસે ગયા હતા. તેનો લાભ લઈને વિવેક મોહિનીદેવી સાથે ગપ્પાં મારવા બેસી ગયો. ‘તમારી બે અઠવાડિયાંની ગેરહાજરીમાં ઘણુંબધું બની ગયું.’ કહીને તેણે પ્રસ્તાવના મૂકેલી, પણ મોહિનીએ પોતાના તરફથી કોઈ પ્રત્યાઘાત દેખાવા દીધો નહીં ત્યારે વિવેકને થોડી છૂટ લેવાની ફરજ પડી. પ્રિયા તો પહેલેથી દબપણે માનતી હતી કે તેના પિતા પત્નીનું ખૂન કરવા સુધી ઘાતકી થઈ શકે નહીં. પણ મોહિનીદેવી વસનજી દીવાન વિષે શું માનતાં હશે ?

‘વિવેક, પપ્પાને વસનજી દીવાને લીઝાને લાયક મુરતિયાની પૃચ્છા કરી ત્યારે મેં જ તારા નામની ભલામણ કરી હતી.’ મોહિનીએ વિપસ્તિકવાળા લાલચટક હોઠ પર રૂમાલની કિનારી દબાવતાં રોકાઈને ઉમેર્યું : ‘એ ભલામણનો અર્થ શું થયો ?’

‘અર્થ તો એ થાય કે તમે મને લાયક મુરતિયો માનો છો.’ વિવેકથી સહેજ હસી જવાયું : ‘અથવા તો લીઝા તમને મારે લાયક કન્યા લાગી હતી.’

‘એ સિવાયનો ત્રીજો એક અર્થ પણ થાય.’ મોહિનીએ ધીરગંભીર અવાજે સંભળાવ્યું : ‘એ કે વસનજી દીવાન ખાનદાન માણસ છે.’

‘ખાનદાન માણસ પણ ક્યારેક આવેશમાં આવી જઈને ઘાતકી બની જાય.’ બોલતાં-બોલતાં વિવેકના અવાજમાં ઉશ્કેરાટ ભળ્યો : ‘પત્ની અને પુત્રીને ત્યજી દેવાનો

અન્યાય તો એમણે કર્યો જ હતો ને.’

‘વિવેક, અંગત ચર્ચામાં ઉશ્કેરાટ આવી જાય તો વિવેકબુદ્ધિ પણ સમતોલ ન રહે.’ મોહિનીની આ ટકોરે તેને છોભીલો પાડી દીધો, થૂંક સાથે ઉશ્કેરાટને તેણે ગળે ઉતારી દેવો પડ્યો.

‘તેં અન્યાયની વાત ઉચ્ચારી, વિવેક ! પણ એક અન્યાયમાંથી બીજો અન્યાય જન્મ લે છે એવ વિચારવું જોઈએ... પહેલાં વસનજીએ પરસ્ત્રી સાથે સંબંધ બાંધીને પત્નીને અન્યાય કર્યો. પછી દુર્લભજી દીવાને પુત્રને એ સંબંધમાંથી છોડાવવા એ સ્ત્રી સાથે અન્યાય કર્યો. તેના પ્રત્યાઘાતરૂપે વસનજીએ ઘર છોડીને પત્ની તથા પુત્રી પ્રત્યે અન્યાય આચર્યો... અન્યાયના આ ચક્રાવામાં કોઈના પક્ષે ન્યાય ન રહ્યો !’

‘પણ એમાં સૌથી નિર્દોષ હતી એ જ વ્યક્તિનો ભોગ લેવાયો.’ વિવેકની દલીલમાં ફરી આવેશ આવી ગયો : ‘છેવટે તો સુરેખાદેવીનું ખૂન જ થયું ને ?’

‘ખૂન !’ મોહિનીની આંખો પહોળી થઈ ગઈ : ‘વિવેક, તારા મગજમાં આ જૂઠાણું કોણે ઠસાવ્યું ? એના પિતા દુર્લભજી દીવાને કે પુત્રી સુપ્રિયાએ ?’

‘નહીં-નહીં, દીદી, પ્રિયાને તો એના પિતા પ્રત્યે અનહદ અનુરાગ છે.’ વિવેકે બચાવ કરવો પડ્યો : ‘હા, દુર્લભજી દીવાનને વહેમ જાય છે કે એમના દુશ્મન દીકરાએ જ પુત્રવધૂનું ખૂન કરાવ્યું, પણ એમાં એમની દ્વેષદષ્ટિ દેખાય છે.’

‘છતાં તું આટલું બેધડક કેમ બોલી ગયો, વિવેક ?’

ત્યારે એ મૂંઝાણો. પોતાની પાસે સધ્ધર સાબિતી હતી, પણ એ કહી દેવાનો હજુ સમય પાક્યો નહોતો. વસનજી દીવાન સાથે મોહિનીદેવીને અંગત સંબંધ હોય તો એ પુરાવાનો નાશ કરવા માટે પોતાના પર લાગણીનું દબાણ આવશે. સિંહાસાહેબનું પોતાના પર ઘણું ઋણ છે, એટલા ખાતર પણ પોતે ખામોશ થઈ જવું પડશે... તો પછી સુરેખાદેવીના ભટકતા આત્માનું શું ?

‘વિવેક, તું મારાથી કાંઈક છુપાવે છે.’ મોહિનીએ તેને ચમકાવ્યો : ‘સમજાતું નથી, તું મારી પાસેથી કાંઈક જાણવા આવ્યો છો કે કંઈક જાણ કરવા ?’

‘બંને !’ વિવેક બોલી જવાની અણી પર હતો ત્યાં અંદરથી કોઈએ લગામ ખેંચી હોય તેમ ઇરાદો બદલી નાખ્યો : ‘દીદી, હું દ્વિધામાં છું. પિતા-પુત્ર વચ્ચેની કટ્ટર દુશ્મનીમાં પ્રિયા ભીંસાઈ રહી છે. ક્યારેક ભય લાગે છે કે સુરેખાદેવીની જેમ એ બિચારીએ બલિદાન આપવું ન પડે.’

ત્યારે મોહિની એને ધારીધારીને જોવા લાગી. એના મુખ પર મુલાયમ લાલી ઊપસવા લાગી. મોહક સ્મિત ફરકાવતી એ બોલી ઊઠી : ‘સમજાઈ ગયું, વિવેક ! તું અને પ્રિયા એકબીજા પ્રત્યે...’

એના અધૂરા વાક્યે જ વિવેકને ક્ષોભથી ઝુકાવી દીધો. મરકમરક થતા હોઠને તે વશમાં ન રાખી શક્યો.

‘તું મને એની જાણ કરવા આવ્યો હતો ને ?’ મોહિનીએ ખુશાલીના રણકા સાથે કહ્યું : ‘પ્રિયાને મેં માત્ર ફોટામાં જ જોઈ છે. એ બરાબર એની મા પર પડી છે. તારી અને

એની જોડી જામશે, વિવેક ! પ્રણયમાં વિઘ્નો તો આવે જ... એથી ડરી જઈને પીછેહઠ ન કરાય. અમે તારી પડખે છીએ.'

'તમે બંને તો મારી પડખે રહ્યાં છો, દીદી !' આભારવશ આંખે જોતાં તેણે કહ્યું : 'પણ મેં તમને કહ્યું ને કે હું દ્વિધામાં છું. સુરેખાદેવીના મૃત્યુનું રહસ્ય ન ઉકેલાય ત્યાં સુધી પ્રિયા સાથેના સંબંધમાં આગળ નહીં વધવાનો મેં સંકલ્પ કર્યો છે.'

'ઘેલો ન થા, વિવેક !' મોહિનીએ મોટી બહેનની ઢબે સંભળાવ્યું : 'જેના પર પરદો પડી ચૂક્યો છે એને ફરી ઉખેળીને જખમ તાજા શું કામ કરવા ?' બોલતાં-બોલતાં તેને કંઈક સૂઝી આવ્યું હોય તેમ ઉમેર્યું : 'કે પછી વસનજીને ખૂની પુરવાર કરીને તું દુર્લભજી દીવાનનું દિલ જીતી લેવા માગે છે ? સુપ્રિયાને પ્રાપ્ત કરવા માટે તારે એના દાદાને ખુશ કરવા પડે એમ છે ?'

ત્યારે કહેવું તો હતું કે સુરેખાદેવીનો આત્મા મને આ રહસ્ય ઉકેલવા પ્રેરી રહ્યો છે, મનથી મેં એ જવાબદારી ઉઠાવી લીધી છે. પ્રેમમાંથી કદાચ પીછેહઠ કરું, પણ એક ભટકતા આત્માનો દ્રોહ નહીં કરી શકું...

વિવેકના મનમાં ચાલતા વિચારો વાંચી લેવા માગતી હોય તેમ મોહિની મોહક અદાથી તેને નીરખી રહી હતી.

'દીદી, આમન્યા ઓળંગીને ફરી મૂળ સવાલ પર આવું છું.' વિવેકે તેની સાથે નજર મિલાવતાં પૂછ્યું : 'વસનજી દીવાન પત્નીનું ખૂન ન જ કરી શકે એટલો બધો ભરોસો તમને ક્યાંથી ?'

ત્યારે મોહિનીના મુખ પર ઝડપથી ભાવ પલટાવા લાગ્યા. એની ચંચળ આંખોમાં આછેરી ઉદાસી ઊપસતી દેખાઈ. હોઠ પર ફરકતા સ્મિતમાં કંપારી વર્તાઈ.

'વસનજી દીવાન એમની પત્નીને ચાહતા નહોતા તેમ ધિક્કારતા પણ નહોતા. સાત-આઠ વરસ પહેલાં એક પાર્ટીમાં અમારો પરિચય થયેલો. ત્યારે નંદલાલ નામનો એક માણસ તેમની સાથે હતો. વસનજી કોઈ ફિલ્મમાં નાણાં રોકવાના હતા અને તેમાં મને હીરોઈન તરીકે લેવા માગતા હતા. એ બહાને અમારી બીજી બે-ચાર મુલાકાતો થઈ. ફિલ્મ હીરોઈન સાથે દોસ્તી થાય એટલે માલદાર માણસ આંધળો થઈને નાણાં રોકવાના ખાડામાં ઊંડો ઊતરતો જાય એવી ગણતરી વસનજીની આજુબાજુના માણસોની હશે...'

મોહિની બોલતાં-બોલતાં સહેજ હસી પડી, પણ વિવેક ગંભીર-ભાવે સાંભળતો હતો :

'વસનજી પોતાના દસેક લાખ રૂપિયાનું રોકાણ કરવા તૈયાર થયા ત્યારે મેં જ એમને વાર્યા : તમે આ ફિલ્મના ફાઈનાન્સર બનશો તો આપણે સંબંધ માત્ર ધંધાદારી રહેશે, મૈત્રી નહીં બંધાય. કદાચ તમારા પૈસા રૂબી જશે તો તમે ફિલ્મલાઈનનાં માણસોને વગોવશો. એને બદલે આપણી વચ્ચે બિનમતલબી વહેવાર વધે તો શું વાંધો છે ?

અને વસનજી ઠાવકા નીકળ્યા. આટલી ટકોરમાં બધું જ પામી ગયા. નાણાં રોકવા માટે આજુબાજુ ચક્કર લગાવનારાઓને તેમણે સિફતથી ખંખેરી નાખ્યા અને અમે એકબીજાની નિકટ આવવા લાગ્યાં. અમારી ફિલ્મલાઈનમાં દરેક સંબંધને મતલબની નજરે

જ જોવામાં આવે છે. પીઠ પાછળ ટકોર થવા લાગી : મોહિનીદેવીએ માલદાર માણસને ફસાવ્યો ને ઉંમર વધવા લાગી એટલે ઠરીઠામ થવા માટે બકરો શોધી કાઢ્યો ! અને અમે બંને આવી ટીકા પર હસતાં. એક વાર એ બોલી ગયેલા : દુનિયાવાળા બે માણસોને બદનામ કરીને પરાણે એ માર્ગે ધકેલતાં હોય છે. મોહિનીદેવી, હું ઘરસંસારની બહાર નીકળી ગયેલો છું અને તમે સંસાર માંડ્યો નથી, એટલે બંધબેસતું સૂઝી આવે એમાં એ બિચારાનોય શું વાંક ?

એક વાર મેં એમને પૂછ્યું : દીવાન, ધારો કે લોકો કહે છે તેમ આપણે એક થઈ જઈએ તો ?'

મોહિની આટલું બોલીને અટકી ત્યારે અધીરાઈથી ગરદન ઊંચી કરીને વિવેકથી પુછાઈ ગયું : 'દીદી, તમે આવો પ્રસ્તાવ મૂક્યો હતો ?'

'હા, વિવેક, હું એમનો જવાબ જાણવા માગતી હતી. ફિલ્મ કેરિઅર પર મારે પૂર્ણવિરામ મૂકી દેવું હતું, માતા થવાની ઉંમર હોય ત્યાં સુધીમાં સંસાર માંડી દેવો હતો. પણ વસનજી દીવાન મારા ધારવા કરતાંય વધુ ખાનદાન નીકળ્યા. એમણે સાચા દિલથી જવાબ આપેલો : મોહિની, સ્ત્રીનું સુખ મારા નસીબમાં લખાયેલું જ નથી. હવે એ દુઃખ કોઠે પડી ગયું. સ્ત્રીનો સહવાસ મારા માટે મૃગજળ જેવો છે - પાસે જાઉં અને પસ્તાઉં... તને નવાઈ લાગશે, મોહિની, પણ પુરુષ ઉંમરલાયક પુત્રીનો પિતા બન્યા પછી બદલાઈ જતો હોય છે. સુરેખાને મેં કરેલો અન્યાય કોઈ મારી પુત્રી પ્રિયા સાથે કરે તો હું સાંખી શકું ખરો ? એટલે જ નક્કી કર્યું છે કે પ્રિયાના પિતા તરીકે તો લાયક પુરવાર થાઉં... કહે, વિવેક, આવું કહેનાર માણસે વિનાકારણ પત્નીનું ખૂન કરવાની શી જરૂર ?'

'વિનાકારણ !' વિવેકથી કહેવાઈ ગયું : 'બનવાજોગ છે કે આર્થિક ભીંસમાંથી બહાર નીકળવા એમણે સુરેખાદેવીને ફોસલાવ્યાં હોય, એમની પાસેથી મોટી રકમ પડાવવા કોઈ કાવતરું ઘડ્યું હોય અને છેવટે પત્નીને ખતમ કરી નાખી હોય.'

'તું આવા તર્ક કરી શકે છે, વિવેક ?' મોહિનીએ અસ્વસ્થ અવાજે સંભળાવ્યું : 'વસનજી દીવાન નાણાંભીડમાં છે એ ખબર પડી ત્યારે મેં વીસ-પચીસ લાખની લોન માટે ઓફર કરેલી અને ત્યારે એમણે મને મારા જ શબ્દે સંભળાવ્યા હતા : મોહિની, તેં મને ઓફર કરેલી અને ત્યારે એમણે મને મારા જ શબ્દે સંભળાવ્યા હતા : મોહિની, તેં મને ફિલ્મમાં દસ લાખ રૂપિયા રોકતાં રોક્યો હતો. એ વખતે મને કહ્યું હતું કે પૈસાની લેવડદેવડ આપણી મૈત્રીની વચ્ચે આવશે. આજે એ જ કારણસર હું તારી ઓફર સ્વીકારતો નથી અને કદાચ સુરેખા મને મદદ કરવા તૈયાર થાય તો એ મદદ સ્વીકારવાનો મારો અધિકાર રહ્યો નથી.'

'એમણે આવું કહ્યું હતું ?' વિવેકનું અચરજ છાનું ન રહ્યું : 'સુરેખાદેવીની મદદ પણ એ સ્વીકારવા તૈયાર નહોતા ?'

'એટલે જ તો તને કહ્યું છું, વિવેક, માણસને પૂરો ઓળખ્યા વિના તેના વિષે મનફાવતું ધારી નહીં લે. વસનજી દીવાન પ્રત્યેનો પૂર્વગ્રહ તારા મનમાંથી ભૂંસી નાખ... નહીંતર હું માનીશ કે મેં તને ઓળખવામાં પણ મોટી ભૂલ કરી હતી !'

છેલ્લા વાક્યે વિવેકને ધ્રુજાવી દીધો. પ્રિયાની જેમ વસનજી દીવાન માટેનો

મોહિનીદેવીનો અભિપ્રાય પણ દઢ નીકળ્યો ! ત્યારે લીઝાએ મોકલેલી ટેપ કાંઈક જુદું જ કહી રહી છે. લીઝાનો ભ્રમ ભાંગી ગયો તેમ પ્રિયા અને મોહિનીનો ભ્રમ ભાંગી જશે ત્યારે ? લીઝાએ તો માત્ર સંસાર તજી દીધો, પણ પ્રિયા કદાચ જીવન જ તજી દેશે અને મોહિનીદેવી ? કોને ખબર, કદાચ પુરુષમાત્રમાંથી એમનો વિશ્વાસ ઊઠી જશે !

* *

‘સાલા, તમે બંને કમાલના નીકળ્યા !’ ગીતાએ પાર્ટિશનવાળા રૂમનું સરકતું બારણું ઉઘાડતાં છણકો કર્યો : ‘દેશપાંડે, તું પોલીસ ઓફિસર તારી ચોકીનો, અહીં ઘરમાં ખૂનકેસની કડીઓ મેળવવાનું રહેવા દે. આ વિવેક બ્રહ્મચારી મારે કારણે તને ઓળખતો થયો અને પહેલી મુલાકાતમાં જ તમે એકબીજામાં એટલા બધા ઓતપ્રોત થઈ ગયા કે જાણે મારું અસ્તિત્વ જ ન હોય ! એક કલાકથી બારણાં બંધ કરીને ગુસપુસ કરતા બેઠા છો અને હું કામવાળી હોઉં તેમ મને ચા-કોફીના ઓર્ડર ફરમાવ્યા કરો છો !’

ગીતાના છણકા પર બેમાંથી કોઈએ ધ્યાન નહીં આપ્યું ત્યારે પેલીએ ચા-કોફીના કપની ટ્રે ટેબલ પર પછાડી : ‘કમસેકમ એટલું તો કહો, આપસાહેબો ભોજન ક્યારે લેવાના છો ? કે પછી પારકી પંચાતથી પેટ ભરી લેવા માગો છો ?’

‘ગીતા, તારો કોલેજ-ફ્રેન્ડ પહેલી વાર ઘેર આવ્યો છે ત્યારે આ પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરનો મોભો જળવાઈ રહે એટલી તો આમન્યા રાખ !’ દેશપાંડેએ તેને વધારે ખીજવી : ‘નહીંતર એ માની બેસશે કે હું બૈરીથી દબાયેલો નવરો છું.’

‘એ તો તું છો જ, એમાં માની બેસવા જેવું શું છે ?’ ગીતાએ સામે ફટકો માર્યો : ‘કોલેજમાં આ બ્રહ્મચારી સહિત બધા જ મારાથી ડરતા હતા, એટલે તો સાલો કોઈ મારા પ્રેમમાં નહીં પડ્યો. નહીંતર તારા જેવા બબૂચકને કોણ નવરો બનાવત !’

વિવેકને વચ્ચે મમરો મૂકવાનું મન થયું, પણ એ તેની ખાસિયત જાણતો હતો; એક વાર ગીતા બોલતી પછી એને બંધ કરવા માટે હાથ જોડવા પડે... અત્યારે એવો અવકાશ નહોતો.

કોઈ ગુનેગારનો પીછો કરતો હોય તેમ પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર દેશપાંડેનો પોતે પત્તો લગાડ્યો હતો. ‘અમારા ખાતામાં અર્ધો ડઝન દેશપાંડે છે એમાંથી તમારે કયા સાહેબ જોઈએ છે ?’ કાર્ડ માર્કેટની કાઈમ બ્રાન્ચમાં પહોંચ્યા પછી આ સવાલે તેને ઘડીભર મૂંઝવી દીધેલો. ગીતા-પતિ દેશપાંડે એવી ઝંઘાણી આપવાનું હાસ્યાસ્પદ લાગ્યું. હતાશ થઈને એ પાછા ફરી જવાનું વિચારતો હતો ત્યાં મગજમાં બત્તી થઈ. ગીતાને લિફ્ટ આપી ત્યારે એ બોલી ગયેલી કે તેના લગ્ન ગોવામાં થયાં હતાં. ગોવાવાળા દેશપાંડેસાહેબ કહેતાંની સાથે જ પેલાએ પડઘો પાડ્યો હતો : ‘ઓહ, તમારે સદાશિવ દેશપાંડેસાહેબનું કામ છે, એમ કહો ને... ઉપર બીજે માળે કોન્ટ્રાક્ટરસાહેબની કેબિનની બાજુમાં હશે. થોડી વાર પહેલાં જ મેં એમને ઉપર જતા જોયેલા.’

સદાશિવ દેશપાંડેને નજરોનજર જોતાં જ પહેલાં તો એનો ઉત્સાહ ઓગળી ગયેલો. સીસમ જેવો શ્યામ વાન, કોઈ અણઘડ શિલ્પીએ ઘડ્યો હોય એવો ઘાટઘૂટ વગરનો ચહેરો, આંખોમાં ચમક નહીં અને આવકાર આપ્યો તે પણ સાવ ઠંડો ! તોફાની

ગીતાએ આવો ઉખા વગરનો પુરુષ કેમ પસંદ કર્યો હશે ?

પણ પોતાની ઓળખાણ આપીને વાતચીત શરૂ કર્યા પછી દેશપાંડે વિવેકને હુંફાળો માણસ લાગવા માંડ્યો. અર્ધા કલાકમાં તો એ એટલે બધો આત્મીય બની ગયો, જાણે બહુ જૂની ઓળખાણ હોય. સુરેખાદેવીના કેસમાંય તેણે ધાર્યા કરતાં વધુ ઊલટથી રસ લીધો. જાતે જઈને કેસની ધૂળ ચડેલી ફાઈલ શોધી લાવ્યો. થોડાં પાનાં ફેરવીને જ કહી દીધું : ‘આપણે આ કેસમાં ઈન્ટરેસ્ટ છે. ગોવામાં આવો જ એક કેસ પાંચ વરસથી બંધ પડેલો તેને ફરી ઉખેળીને મેં મેડલ મેળવ્યો હતો. આ સુરેખાદેવી તમારાં કોઈપણ હોય, મારા માટે તો એનો અકસ્માત હવે એક પડકાર બની ગયો.’ કહીને તેણે ઉમળકાથી વિવેક સાથે હાથ મિલાવ્યો હતો : ‘તમે ગીતાના મિત્ર છો એટલા માટે નહીં, પણ આ કેસમાં કાંઈક દમ છે એટલા ખાતર હું એમાં પડવા માગું છું.’ કહીને ઘડિયાળમાં જોતાં ઉમેર્યું હતું : ‘પણ મિસ્ટર સંન્યાસી, આ કામ મારે ડ્યૂટી સિવાયના કલાકોમાં કરવું પડશે. ચાલો, આપણે ક્યાંક બહાર જઈને ચર્ચા કરીએ.’

મોટરમાં વિવેકની બાજુમાં બેસતાં જ દેશપાંડેએ તેની ચકોર દૃષ્ટિનો પુરાવો આપી દીધેલો ‘અરે, આ તો એ જ સીટ્રોન કાર – નબંર વન, ટુ, થ્રી, ફોર !’

‘બહુ જલદી ઓળખી કાઢી !’ વિવેકે તારીફ કરતાં કહેલું : ‘અકસ્માતમાં સુરેખાદેવીનો ભોગ લીધો એટલે બિચારી અપશુકનિયાળ ઠરી ગઈ, પણ મને ગમી ગઈ અને મેં ખરીદી લીધી. બસ, ત્યારથી મગજમાં ભૂસું ભરાઈ ગયું કે સુરેખાદેવીના અકસ્માત પાછળ કોઈક રહસ્ય છુપાયેલું છે.’

વિવેકે પ્રેતના સંકેતની વાત ઉચ્ચારવાની ઉતાવળ કરી નહોતી. કદાચ દેશપાંડે પોતાને નબળા મનનો માની લેશે એવી દહેશત લાગી હતી.

પ્રભાદેવી પહોંચીને મોટરમાં બેઠાંબેઠાં જ અકસ્માત બાબત બંને ચર્ચા કરતા રહેલા. સામેના સિદ્ધિવિનાયક મંદિરે દર્શન માટે ભાવિકોની લાંબી લાઇન જોઈને દેશપાંડેએ ટકોર કરેલી : ‘સોમને બદલે મંગળવારે આ કહેવાતો અકસ્માત થયો હોત તો આ કેસ આટલા વખત સુધી ગૂંચવાયેલો ન રહેત.’ બોલતાં-બોલતાં અટકીને મગજમાં બત્તી થઈ હોય તેમ એણે ઉમેર્યું હતું : ‘ખૂન કરવા માટે આ સ્થળ પસંદ કરવામાં આવ્યું હશે કે પછી જોગાનુજોગ અહીંયાં સુરેખાદેવીની કારને ઉથલાવી નાખવાનો ટ્રક-ડ્રાઇવરે મોકો ઝડપી લીધો હશે ?’

સાંભળીને વિવેક ચોંકી ઊઠેલો : ‘દેશપાંડે, તમારું દિમાગ બહુ તેજ ચાલે છે ! ટ્રકનો પીછો કરનાર ટેક્સી સામેના પેટ્રોલ-પંપ ઉપર વિનાકારણ ઊભી હતી – જાણે આવા કોઈ અકસ્માતની રાહ જોતી હોય તેમ !’

‘એ તમને કોણે કહ્યું ?’ દેશપાંડેએ પેટ્રોલ-પંપનું નિરીક્ષણ કરતાં અધીરાઈભરે પૂછ્યું : ‘આ મુદ્દો બહુ મહત્વનો છે...’

જ્યારે વિવેકે ગીતાને લિફ્ટ આપવાનો, અચાનક કાર અટકી પડવાનો અને તેમાંથી પેટ્રોલ-પંપના માણસ સાથે થયેલી વાતચીતનો સાર કહી સંભળાવ્યો : ‘અકસ્માત વખતે એ માણસ ખાટલામાં જાગતો પડ્યો હતો. ટેક્સી-ડ્રાઇવરની બાજુમાં આરબ દેશથી આવેલો

તેનો કોઈ સગો બેઠો હતો. ટેક્સીની આડશને કારણે પેટ્રોલ-પંપવાળાને અકસ્માત નજરોનજર જોવા ન મળ્યો, પણ તેણે મને એટલું તો કહી દીધું કે પોલીસને આપેલા બયાનમાં પોતે ટેક્સીમાં બીજો માણસ બેઠો હતો એ વાત જાણી-જોઈને છાની રાખી હતી.

‘જાણી-જોઈને છાની રાખી હતી ?’

‘હા, નહીંતર ટેક્સીવાળાના એ સગાને પોલીસના ધક્કા ખાવા પડત અને બિચારો તેની પરદેશની નોકરીએ પાછો પહોંચવામાં મોડો પડત.’

‘ઓહ, એમ વાત છે !’ દેશપાંડે થોડી વાર આંખો મીંચીને વિચારે ચડી ગયેલો. પછી આંચકો લાગ્યો હોય તેમ વિવેકના સાથળ પર ધબ્બો મારતાં અધીરા અવાજે કહેલું : ‘સંન્યાસી, અહીંથી કાર હંકારી લો. મારો પોલીસ પોશાક અને તમારી સીટ્રોન કાર જોઈને કોઈને વહેમ ન જવો જોઈએ કે આપણે આ કહેવાતા અકસ્માતનો તાગ લેવાની પેરવીમાં પડ્યા છીએ... હરી અપ !’

તેની આ સાવચેતીએ વિવેકના મનમાં દેશપાંડે માટે પાકો વિશ્વાસ બેસાડી દીધો : મેં સાચા માણસનો સાથ લીધો છે. હવે તેને ટેલિફોનની વાતચીતની ટેપ સાંભળાવવામાં ઢીલ નહીં કરવી જોઈએ.

‘દેશપાંડેસાહેબ, કેસની અત્યંત મહત્ત્વની કડી તો મારી પાસે હાજર છે, પણ એ માટે આપણે કોઈ એકાંત સ્થળે જવું પડશે.’ કહીને વિવેકે કારના ખાનામાંથી નાનકડું ટેપરેકોર્ડર કાઢીને દેખાડ્યું : ‘આ બોલતો પુરાવો સાંભળ્યા પછી ખૂનના કાવતરાની ગાંઠ તમારા મનમાં સજ્જડ થઈ જશે.’

‘તો ચાલો મારે ઘેર, વરલી ક્યાં દૂર છે ? મારી સાથે તમને જોઈને ગીતા અચંબામાં પડી જશે.’

પ્રસ્તાવ સાંભળતાં જ વિવેકે કાર વરલી તરફ વાળી લીધેલી અને દેશપાંડેની ધારણા પ્રમાણે બંનેને સાથે જોઈને ગીતા ખરેખર અચંબામાં પડી ગયેલી : ‘સાલા, તમે બંને ક્યાં ભટકાઈ ગયા ?’ કહીને આદત મુજબ એની જીભ ચાલુ થઈ ગઈ, પણ દેશપાંડેને રામાયણ સાંભળવાને બદલે વિવેકની ટેપ સાંભળવાની ઉતાવળ હતી : ‘જો, ગીતા ડાર્લિંગ, તારો કોલેજનો આ મિત્ર ઈન્સ્યુરન્સના એક કિમિનલ કેસ માટે આવ્યો છે. આ ગંભીર છે તેમ અર્જન્ટ પણ છે. પ્લીઝ, તું વચ્ચે દખલ નહીં કરતી. બસ માગીએ ત્યારે ચા-કોફી પીરસતી રહેજે... તારી ગપસપ આપણે ત્રણે જમવા બેસીએ ત્યાં સુધી મુલતવી રાખ !’

‘એટલે સાલો આ બ્રહ્મચારી અહીં જમવાનો પણ ખરો !’ ગીતાએ છણકો કરેલો, પણ તેને દાદ આપવાને બદલે પાર્ટિશનવાળા રૂમનાં બારણાં બંધ કરીને બંને પુરાઈ ગયા હતા.

‘કહો, દેશપાંડે, ટેપ સાંભળીને તમે શું અનુમાન પર આવ્યા ?’

‘અનુમાન નહીં, વિવેક, આશંકા જાગે છે.’ દેશપાંડેએ ચાર મિનારનું બીજું પાકીટ ખોલીને સિગારેટ સળગાવતાં કહ્યું : ‘એક તો ટેલિફોનની વાતચીતમાં સામેથી બોલનારના સવાલ-જવાબ શું કામ ટેપ થયા નથી ? લીઝાના પત્ર મુજબ અવાજ વસનજી દીવાનનો જ હોય તો તેણે સુરેખાદેવીને ફોનલાવીને હીરા પડાવી લેવાનું કાવતરું ઘડ્યું હતું, પણ

કાવતરું ઘડનાર માણસ એટલો ગાફેલ રહે ખરો કે તેની વાતચીત ટેપ થઈ જાય અને ખબર ન રહે ? જેણે આ ટેપ કરી છે એ ધારે તો વસનજી દીવાન પાસેથી બ્લેકમેઈલમાં લાખો રૂપિયા પડાવી શકે. તેને બદલે ટેપની કેસેટ લીઝાને શું કામ આપે ? માની લઈએ કે ટેપ કરનારને પૈસાની લાલચ ન હોય, લીઝાને તેના બાપથી અલગ કરવામાં તેનો સ્વાર્થ હોય એટલા ખાતર ટેપ તેણે એને મોકલી હોય... તો પછી સવાલ એ જાગે છે કે વસનજી દીવાનને ખૂની ઠરાવવા માટે આ ટેપ પોલીસખાતાને શું કામ સોંપી દેતો નથી ?’

‘દેશપાંડે, આ બધા જ સવાલો મને સૂઝ્યા હતા પણ એકેયનો જવાબ જડ્યો નહીં.’ વિવેકે ટેપ અને લીઝાનો પત્ર સાચવીને બ્રીફકેસમાં મૂકી દેતાં કહ્યું : ‘આ ટેપ સાંભળીને મેં તો માની લીધું હતું કે કાવતરું ઉઘાડું પડી ગયું. સુરેખાદેવીના ખૂનનું રહસ્ય હાથ લાગી ગયું. પણ...’

‘પણ આ ટેપ જ એક રહસ્ય બની ગઈ, એમ જ ને, વિવેક ?’ દેશપાંડેએ હસીને કહ્યું : ‘અમે પોલીસવાળા એમ હતાશ થઈને બેસી રહીએ તો કોઈ ગુનેગાર ગિરફતાર થાય નહીં. મારા મનમાં એક વાતની ગાંઠ બંધાઈ ચૂકી છે કે સુરેખાદેવીનું મૃત્યુ અકસ્માતથી થયું નથી, એમનું ખૂન કરવામાં આવ્યું છે. મધરાતે સીટ્રોન કારમાં હીરા સાથે નીકળ્યાં, બાબુલનાથ પાસે એમણે એક માણસને લિફ્ટ આપી, લિફ્ટ લેનાર માણસે સુરેખાદેવીને હીરા અંગે પૂછપરછ કરી. કદાચ એમ પણ કહ્યું હોય કે આ જોખમ તમે મને સોંપી દો અને સુરેખાદેવીએ આનાકાની કરી હોય. પ્રભાદેવી પહોંચતાં સુધીમાં હીરા માટે બંને વચ્ચે ખેંચતાણ ચાલતી રહી અને નક્કી થયા મુજબ લિફ્ટ લેનાર માણસે સુરેખાદેવીને કારની બહાર સડક પર હડસેલી દીધાં કે તરત જ પીછો કરતી ટ્રક એમના પર ફરી વળી અને...’

‘અને સામેના પેટ્રોલ-પંપ પર ઊભેલી ટેક્સીએ ટ્રકનો પીછો કર્યો, એમ જ ને ?’

‘ના, પેટ્રોલપંપ પર ઊભેલી નહીં, ત્યાં રાહ જોતી ટેક્સીએ પીછો કર્યો.’ દેશપાંડેએ ચપટી વગાડતાં પહેલો ઝબકારો કર્યો : ‘દેખાવ એવો થયો કે ટેક્સીએ ટ્રકને રોકવા માટે પીછો કર્યો હતો, પણ હકીકતમાં તો ટ્રક ચલાવનારને બચાવી લેવા માટે ટેક્સી પાછળ પડી હતી.’

‘પણ એ લોકો ટ્રક-ડ્રાઇવરને બચાવી શક્યા નહીં. કુદરતે તેના ઘાતકી અપરાધની તત્કાલ સજા ફટકારી દીધી.’

‘નહીં, વિવેક, જે કામ પીછો કરતી ટેક્સીમાં બેઠેલા કરવા માગતા હતા એ કુદરતે કરી નાખ્યું !’ દેશપાંડેએ વિવેકને ચોંકાવ્યો :

‘એ લોકો ટ્રક-ડ્રાઇવરને જીવતો રાખવા માટે બચાવી લેવા નહીં માગતા હોય, પણ પોલીસના હાથમાં જતો રોકવા માગતા હશે. સુરેખાદેવીની હત્યાના કાવતરાખોરોએ કામ પતી ગયા પછી ટ્રક-ડ્રાઇવરને ખતમ કરી નાખવાનું કાવતરું પણ ઘડ્યું જ હશે, જેથી એ પોલીસને બયાન આપવા જીવતો જ ન રહે !’

‘હું !’ વિવેક ટટ્ટાર થઈ ગયો : ‘દેશપાંડે, તમે એવું કેમ ધારી લીધું ?’

‘અમારો ધંધો જ ધારણા કરીને આગળ વધવાનો છે, વિવેક ! પહેલાં તો આપણે

એ ટેક્સી-ડ્રાઇવરનો પત્તો લગાડવો પડશે જેણે ટ્રકનો પીછો કરવા માટે સૌની શાબાશી મેળવી હતી.'

‘એનો પત્તો લગાડવાનું તો તમારા માટે આસાન કામ છે, દેશપાંડે ! ટેક્સી-ડ્રાઇવરનાં નામકામ વગેરે બધું જ સુરેખાદેવીની કેસ ફાઇલમાં મોજૂદ છે.’

‘પણ એ ટેક્સી-ડ્રાઇવર મોજૂદ હોવો જોઈએ ને !’

‘એટલે શું કાવતરાખોરોએ એને પણ ખતમ...’

‘ખતમ નહીં કર્યો હોય અને ગુમ ન કર્યો હોય તો માની લેવું કે ટેક્સી-ડ્રાઇવરને કાવતરાની કાં તો ખબર નહીં હોય અથવા લાખો રૂપિયાના હીરામાંથી એને વીસ-પચીસ હજારનો ભાગ મળ્યો હશે.’

‘તો-તો એણે ટેક્સી ચલાવવાનું છોડી દીધું હશે.’ વિવેકનો અવાજ બોલો થઈ ગયો : ‘એનો પત્તો લગાડવાનું અશક્ય...’

‘અશક્ય શબ્દ ઉચ્ચારતો જ નહીં, વિવેક !’ દેશપાંડેના અવાજમાં જુસ્સો ઊભરાયો : ‘જીવતો હોય તો ગમે ત્યાંથી એનો પત્તો મેળવવો અમારા માટે શક્ય છે અને...’ બોલતાં-બોલતાં એ અટક્યો. ચપટી વગાડવાનું ચાલુ રાખીને તેણે કાંઈક વિચારી લીધું. ચહેરા પર વિવેકને ઝગારો દેખાયો ત્યારે એ સાંભળવા અધીરો બની ગયો.

‘ટેક્સી-ડ્રાઇવર જીવતો જ હોવો જોઈએ... કાવતરાખોરો એને ખતમ કરવાની મૂર્ખાઈ ન કરે ! ટ્રક-ડ્રાઇવર ગુમ થાય તો-તો સૌ માની લે કે કોઈને કચડીને કાપદાથી એ નાસતો ફરે છે, પણ સારું કામ કરનાર ટેક્સી-ડ્રાઇવરને ગુમ કરી દે તો પોલીસને તરત જ વહેમ જાય કે જરૂર દાળમાં કાંઈક કાળું છે !’

‘દાળમાં કાળું છે કોકમ !’ ગીતા ટહુકો કરતી આવી ચડી : ‘હવે જમવા નહીં બેસો તો કાન પકડીને મારે ખેંચી જવા પડશે.’ કહીને સાથે જ તેણે બંનેનો એકએક કાન પકડ્યો.

જમતાં-જમતાં વિવેકે પ્રસ્તાવ મૂક્યો : ‘ગીતા, ચાલો આપણે ત્રણે ડ્રાઇવ પર જઈએ, કલાક-વાર રખડીએ.’

‘આઈડિયા !’ ગીતા ખુશ થતી બોલી ઊઠી : ‘પણ તારે મારી બે શરત પાળવી પડશે... એક ડ્રાઇવમાં તમને બંનેને કોઈ કેસ-બેસની લમણાઝીકમાં નહીં પડવા દઉં.’

‘કબૂલ... અને બીજી શરત ?’

‘એ કે ગયા વખતની જેમ તારી ખટારા-કાર રસ્તામાં અટકી પડે તો ધક્કા મારવા હું નીચે નહીં ઊતરું.’

‘તારી બંને શરત મંજૂર, બસ !’ કહીને વિવેકે દેશપાંડે તરફ જોતાં ઉમેર્યું : ‘ધક્કા મારવા પડે તો આ સાહેબ છે ને !’

નીચે ઊતરીને ત્રણે કારમાં ગોઠવાતાં હતાં ત્યારે ગીતાએ વણકહી ત્રીજી શરત સાંભળાળી : ‘તમે બંને આગળ બેસો, આપણે તો આરામથી ‘શેઠાણી’ની જેમ પાછલી સીટમાં જમાવીશું.’

‘અરે, એમ ચાલે, ગીતા !’ વિવેકે દલીલ કરી : ‘તારે તો આગળ દેશપાંડેની પડખે બેસવું જોઈએ.’

ત્યારે ગીતાએ સાંભળાવ્યું :

‘એનું પડખું તો રોજ સેવું છું. આપણને એવી સંકડાશ નહીં ફાવે.’

વિવેકને એ ખટક્યું. સુરેખાદેવી લિફ્ટ લઈને જ્યાં બેઠાં હતાં ત્યાં બીજું કોઈ બેસે એ કોણ જાણે કેમ, તેને ગમ્યું નહીં !

પણ પાછળ બેસવાની ગીતાની જીદમાં કોઈ સંકેત છુપાયો હતો એની જાણ તો વિવેકને છેક છેલ્લે થઈ. એકાદ કલાક ફરીને કાર દેશપાંડેના ઘર પાસે ઊભી રહી ત્યારે ગીતા અચંબામાં બોલી ઊઠી : ‘અરે, બહારચારી, મોટરમાં તું કોઈ બેરીના નામનાં વિઝિટિંગ કાર્ડ રાખે છે કે ?’

કહીને તેણે પગ પાસેથી મળેલું સફેદ કાર્ડ બંનેની વચ્ચે ધર્યું : ‘આ સુરેખાદેવી કોણ છે ?’

દેશપાંડે ચોંક્યો, પણ વિવેકે તો ઝપટ મારીને તેના હાથમાંથી કાર્ડ ઝૂંટવી લીધું. સુરેખાદેવીના પ્રેતને મોટરમાં લિફ્ટ આપ્યા પછી મળ્યું હતું એવું જ કાર્ડ જોઈને એ પહેલાં થથરી ઊઠ્યો. પછી ઝડપભેર નીચે ઊતર્યો. ગીતા બેઠી હતી તે તરફનું બારણું ઉઘાડીને તેણે સીટના તળિયામાં ચકાસણી કરવા માંડી.

અચાનક તેના હાથની આંગળી એક બટન પર દબાઈ અને સીટ નીચેથી બીજું વિઝિટિંગ કાર્ડ બહાર ઊછળી આવ્યું. પળવારમાં બધું સમજાઈ ગયું : એ રાતે સુરેખાદેવીના પ્રેતે અદૃશ્ય થતાં પહેલાં પગના અંગૂઠાથી આ બટન દબાવીને વિઝિટિંગ કાર્ડ મારા માટે બહાર મૂકી રાખ્યું હશે. માણસનું પ્રેત હિલચાલ કરી શકતું હશે, બોલી શકતું નહીં હોય એટલા ખાતર તેણે પોતાની ઓળખાણ આપવા આ કાર્ડનો આશરો લેવો પડ્યો હશે !

‘કેમ કાંઈ બોલતા નથી, બહારચારી !’ ગીતાએ રુઆબભરે તકાલો કર્યો : ‘કોણ છે આ સુરેખાદેવી ? તારું એની સાથે કાંઈ લફરું તો નથી ને ?’

વિવેકને બદલે દેશપાંડેએ જ વચ્ચે બોલવું પડ્યું : ‘વગર વિચાર્યું બાફી નહિ માર; એ સુરેખાદેવીને આ મોટરમાં જ અકસ્માત નડ્યો હતો અને એનું મૃત્યુ થયું. અમે એ રહસ્ય ઉકેલવાની જ લમણાઝીકમાં પડ્યા છીએ.’

પછી વિવેક તરફ જોઈને પૂછ્યું : ‘પણ આ વિઝિટિંગ કાર્ડ જોઈને તમે આટલા બધા ચોંકી કેમ ગયા ?’

સવાલ સાંભળીને વિવેક વિઝિટિંગ કાર્ડ સૂંઘતો અટકી ગયો. પ્રેતની વાત કહી દેવાની ઇચ્છા પરાણે દબાવી રાખી : ‘દેશપાંડે, કાલે આપણે ક્યારે મળીએ છીએ. પેલા ટેક્સી-ડ્રાઇવરનું કેમ કરીશું ?’

સવાલ ખાઈ જવાની તેની ચેષ્ટાનો દેશપાંડેએ એવો અર્થ કર્યો કે ગીતાની હાજરીને કારણે એ કાંઈક છુપાવે છે... તેણે પણ અધ્ધર જ જવાબ આપ્યો : ‘કાલની વાત કાલે, આખી રાત આડી છે. કોને ખબર કાલની સવાર કેવી પડશે.’ કહીને ગૂડ નાઈટ સાથે તેણે વિદાય લીધી.

તેના ગયા પછી વિવેકે સુરેખાદેવીનું કાર્ડ સૂંઘ્યું તો એમાંથી કોઈ સુવાસ સાંપડી નહીં.

ચૌદ

‘કાલની કોને ખબર ?’

દેશપાંડેએ છૂટા પડતી વખતે ઉચ્ચારેલા વાક્યે વિવેકને વિનાકારણ ઉલ્લસનમાં નાખી દીધેલો. આવું દરેક માણસ ક્યારેક બોલી જતો હોય છે તેમ દેશપાંડેએ પણ અમસ્તું જ આમ કહ્યું હશે. એ તો પાછો પોલીસ ઉપરી રહ્યો, બીજા દિવસે શું બનવાનું છે એની ચિંતા કરે તો અનિદ્રાનો રોગ લાગુ પડી જાય. એનો દરેક દિવસ કોઈ ને કોઈ ખૂન, ચોરી કે મારામારીથી શરૂ થતો હોય છે, એટલે બિચારો એમ જ કહે ને કે કાલની કોને ખબર ?

એને પોતાનેય ક્યાં ખબર હતી કે સવારે ઊઠતાંની સાથે જ દુર્લભજી દીવાન તરફથી ફોન રણકી ઊઠશે !

‘કાલે આખો દિવસ કેમ દેખાયો નહીં ?’ દીવાનસાહેબના અવાજમાં ઠપકો હતો કે બેચેની એ સમજાયું નહીં : ‘સોમવારે તને મારા સેક્રેટરી તરીકે નીમ્યો અને મંગળવારે જ મોઢું દેખાડ્યું નહિ ?’

ત્યારે વિવેકને ખ્યાલ આવ્યો કે લીઝાએ મોકલેલી ટેપની લમણાઝીકમાં પોતે લંડનથી પધારેલા ગૌતમ સોમૈયાને સાવ ભૂલી ગયો હતો. દીવાનસાહેબના એ મોંઘેરા મહેમાનનાં ખબરઅંતર પૂછવા માટે એકાદ ફોન પણ કરી શક્યો નહોતો. સવારના પહોરમાં માણસને ખોટા જવાબ શોધતાં વાર લાગે તેમ વિવેકે ‘એક મિનિટ, દાદાજી, દરવાજાની ઘંટડી વાગી. જરા ઉઘાડી આવું...’ કહીને જવાબ ઉપજાવી કાઢવાનો અવકાશ લેવો પડ્યો.

પણ દીવાનસાહેબને વહેમ પડ્યો હોય તેમ અર્ધી મિનિટ પછી વિવેકે ‘હા જી’ કહ્યું કે તરત જ સાંભળવું પડ્યું : ‘કેમ, ભાઈ, ઘરની મોટર છે, પણ ઘરમાં નોકર નથી રાખ્યો ?’

‘એ તો એમ છે ને, દાદાજી, ઘરમાં હું અને બા બે જ છીએ... પાછાં બા રહ્યાં મરજાદી. એમને બહારનાનું અડેલું ખાવે નહીં.’

‘તો પછી ઘરમાં વડુ લઈ આવ ને, ભાઈ !’

દીવાનસાહેબના એ સૂચન પર વિવેકે રોમાંચક ધ્રુજારી અનુભવી. વિચિત્ર અનુમાન મનમાં ઊછળી પડ્યું : એમને કાંઈ ગંધ તો નહીં આવી હોય ને ? ગૌતમ સોમૈયાને પડતો મૂક્યા પછી પ્રિયા માટે મને તો લાયક નહીં માનતા હોય ને ?

‘કેમ જવાબ નહીં આપ્યો, વિવેક ?’

અને વિવેકને પહેલવહેલા પ્રશ્નનો જવાબ જડી ગયો : ‘દાદાજી, પરમ દિવસે રાત્રે ગૌતમને હોટેલમાં સેટલ કરીને નીકળતો હતો ત્યારે એણે કહેલું કે હમણાં બે દિવસ હું બહુ બીજી છું એટલે આપણે પછી ક્યારેક નિરાંતે મળશું... ત્યારે તો મને કાંઈ સમજાયું નહીં, પણ ગઈ કાલના છાપામાં એમના ફોટા સાથે જાહેરાત જોઈ અને હું સમજી ગયો કે ભાઈસાહેબ શેમાં બીજી રહેવાના છે !’

‘હું !’ ટેલિફોનના બીજા છેડે દુર્લભજી દીવાન ખચકાઈ ગયા હોવાનું વિવેકને વગર જોયે વર્તાઈ ગયું. ગૌતમ સોમૈયાએ કન્યા જોવાની જાહેરાત આપી તેનો ખટકો તાજો થતો હોય તેમ એમના અવાજમાં રોષનો લસરકો આવી ગયો : ‘અગાઉ શિકારીઓ પોતે કેટલા વાઘ માર્યા એના હિસાબ રાખીને બડાઈ હાંકતા. એમ આજકાલના જુવાનિયા કેટલી કન્યાઓને નાપાસ કરી એનો પોરસ કરતા થઈ ગયા છે !’ કહીને તરત જ એમણે મૂળ વાત ઉચ્ચારી : ‘વિવેક, બપોરે ઘેર આવી જઈશ ? ત્રણ વાગ્યે ફાવશે ?’

‘ખાસ કામ હોય તો આવી જાઉં.’ વિવેકને કામ જાણવાની અધીરાઈ જાગી, પણ દીવાનસાહેબે એનો ઇશારો આપ્યા વિના ઠાવકાઈથી કહ્યું : ‘બસ, તો આવી જજે. ત્રણ વાગ્યે હું રાહ જોઉં છું.’

અને ફોન મુકાઈ ગયો.

આ તેડાના કારણનો તર્ક કરતાં-કરતાં વિવેકે સવારના છાપામાં નજર દોડાવવા માંડી. મુંબઈમાં કોઈ ખૂન-ધાડની ઘટના તો નથી બની ને ? નહીંતર દેશપાંડે કામે લાગી જશે... કેમ જાણે આખા મુંબઈ શહેરમાં એ એક જ પોલીસ ઉપરી હોય !

ત્યાં ફરી ફોનની ઘંટડી રણકી : દેશપાંડે તો નહિ હોય ને ? મોહિનીદેવીના ગૂડ મોર્નિંગે તેને સહેજ ચોંકાવ્યો : ‘અરે, દીદી, તમે !’

‘કાલે રાત્રે ઘેર બહુ મોડો આવ્યો હતો કાંઈ ?’ એમણે પણ સવાલથી જ શરૂઆત કરી ? સાથે ખુલાસોય આપ્યો : ‘મેં અગિયાર વાગ્યે ફોન જોડ્યો હતો. બાએ કહ્યું કે તું બહાર જમીને મોડો આવવાનો છે. કેમ, સુપ્રિયા સાથે છેલ્લા શોમાં ગયો હતો કે ?’

મોહિનીદેવીએ કહ્યું એવું કાંઈક બન્યું હોત તો કેવું સારું ! વિવેકને એમની ટકોરમાંથી એક પ્રસ્તાવ સૂઝ્યો : પ્રિયાને એક વાર સાથે ફિલ્મ જોવાનું કહી જોવું પડશે ! પણ અત્યારે તો મોહિનીદીદીને જવાબ આપવાનો હતો :

‘નહીં રે, દીદી, સાંજે કોલેજનો એક જૂનો ફ્રેન્ડ ભટકાઈ ગયો. પરાણે જમવા ખેંચી ગયેલો. જૂના દિવસો યાદ કરવામાં રાતના બાર વાગી ગયા.’

વિવેકને થયું કે આજની સવાર સાચા-ખોટા જવાબો ઉપજાવી કાઢવાની બની ગઈ. જૂઠાણું લંબાવવું ન પડે એટલે પૂછી લીધું : ‘પણ તમારે ફોન કેમ કરવો પડેલો ?’

‘આજે તને ટાઈમ છે ?’

કમાલ છે ! દુર્લભજી દીવાન જેવો જ સવાલ એમણે પણ પૂછ્યો ! વિવેકે ઠાવકાઈથી પૂછી લીધું :

‘કોઈનું વીમાનું કામ મળે એમ છે ?’

‘કેમ, કામધંધાના મતલબ વગર તારાથી મળવા ન અવાય ?’
એની ટકોરમાં પણ દુર્લભજી દીવાનના મહેણા જેવો જ પડઘો સંભળાયો. હજુ ગઈ કાલે તો મોહિનીદેવી સાથે પોતે ઘણું બેસી આવ્યો !

ત્યાં એના દિમાગમાં ઝબકારો થયો. કદાચ એના અનુસંધાનમાં જ મારું કામ પડ્યું હશે. વિવેકથી ઉત્તેજનાભેર પુછાઈ ગયું : ‘દીદી, ગઈ કાલની ચર્ચા બાબત તો...’

‘તને સાડાચાર-પાંચે ટાઈમ હોય તો આવી જા.’ મોહિનીદેવી ગઈ કાલની ચર્ચાવાળો મુદ્દો ગળી જઈને બોલી ઊઠ્યાં : ‘મારે ત્યાં એક ગેસ્ટ આવવાના છે.’

‘કોણ ગેસ્ટ, દીદી ?’

‘તું એમને ઓળખે છે.’ કહીને મોહિનીએ સસ્ટેન્સ વધારી દીધો : ‘તું આવી જા ને, પછી રૂબરૂ વાત !’

‘ભલે’ કહે એટલી વારમાં તો સામેથી જોડાણ કપાઈ ગયું. વિવેકે થોડી વાર તર્ક કરી જોયો : એવા તે કોણ મહેમાન આવવાના હશે કે મારી હાજરીની જરૂર પડે ! પાછાં કહે છે કે તું એમને ઓળખે છે... તો-તો વસનજી દીવાન જ આવવાના હશે ! વિવેકને એ બહુ વસમું લાગ્યું. પહેલી મુલાકાતમાં પોતે આવેશમાં આવીને વસનજીને સંભળાવેલું કે સુરેખાદેવીનું પ્રેત સીટ્રોન કારમાં ભટકે છે... આ વખતે એવું બીજું કાંઈ બોલી જવાની ભૂલ નથી કરવી.

દુર્લભજી દીવાને ત્રણ વાગ્યે આવી પહોંચવાનું કહ્યું હતું, પણ વિવેક જાણી-કરીને પંદર-વીસ મિનિટ મોડો પડ્યો હતો. પ્રિયાને મળવાની અધીરાઈ હતી છતાં દીવાનસાહેબને એવું લાગવા દેવું નહોતું કે પોતે વધુ પડતો આજ્ઞાકિત બની ગયો છે.

એટલે જ ‘દીવાનસદન’ જતાં પહેલાં ગામદેવી પર સન મોટર ગેરેજમાં ડોકિયું કર્યું હતું : બે ઘડી મનોજને મળતો જાઉં.

‘અલ્યા ક્યાં ગાયબ થઈ ગયો હતો, વિવેક ?’ કેબિનનો દરવાજો ઉઘાડતાં જ મનોજે ઊંચા અવાજે સંભળાવ્યું હતું :

‘કાર લઈ ગયા પછી કેટલા દિવસે ડાયું દેખાડ્યું ?’

‘કારમાં કંઈ કહેવાપણું નહોતું એટલે ન આવ્યો.’

‘તું પણ બીજા ઘરાક જેવો જ નીકળ્યો.’ મનોજે કાયના પેપરવેઈટને ગોળ ફેરવતાં કહેલું : ‘અમારી આપેલી મોટર સારી નીકળી તો મોં દેખાડે નહીં અને જરા સરખી ખામી હોય તો ફરિયાદ લઈને દોડ્યા આવે.’

‘હુંય ફરિયાદ લઈને જ આવ્યો છું.’ વિવેક સિફ્તથી પૂછી લીધેલું : ‘અકસ્માત પછી સીટ્રોન તારા ગેરેજમાં એક વરસ લગી પડી રહી છતાં તે એને આખેઆખી ખોલીને ચકાસી નથી લાગતી.’

‘સાલા, તને ફરિયાદ કરતાંય નથી આવડતું.’ મનોજ ખરેખર ગિન્નાયો : ‘એક-એક પાર્ટ અલગ કરી આખી કાર નવેસરથી એસેમ્બલ કરાવીને વેચી તોય અપજશ આવવા આવ્યો.’

‘તો પછી એ કહે, મનોજ, આગલી સીટની નીચે પાછલા ભાગમાં એક છૂપું ખાનું છે એની તને ખબર છે ?’

‘છૂપું ખાનું !’ મનોજ ભડક્યો હતો : ‘શેનું છૂપું ખાનું ? એમાં શું છુપાવેલું છે ?’

‘તારા દાદાનો ખજાનો !’ વિવેકે તેને વધુ ગરમ કર્યો : ‘સુરેખાદેવીને તેમનાં વિઝિટિંગ કાર્ડ રાખવા માટે ક્યાંય જગ્યા ન મળી તે સીટની નીચે ગુપ્ત ખાનું કરાવ્યું ! પગના અંગૂઠાથી બટન દબાવો એટલે કાર્ડ બહાર આવે.’

‘કમાલ છે ! આખું વરસ સીટ્રોન મારે ત્યાં પડી રહી અને મને એની ખબર જ ન પડી !’ કહેતો મનોજ બહાર ધસી જવા ઊભો થયો : ‘જોવા તો દે એની કરામત !’

સીટ ઉથલાવીને નિરીક્ષણ કર્યું, બટન દબાવીને અંદરથી કાર્ડ બહાર નીકળતું જોયું : ‘પૈસાદાર લોકોનાં નખરાં પણ વિચિત્ર હોય છે.’ કહેતાં એણે સીટના તળિયે વધુ ચકાસણી કરી જોઈ : ‘બીજું કોઈ છૂપું ખાનું-ખાનું તો નથી ને ?’

પણ કંઈ નીકળ્યું નહીં ત્યારે સીટને સરખી ગોઠવી દઈ તેણે વિવેકને ખુલાસો કર્યો : ‘રિપેરિંગ ચાલતું હતું ત્યારે બંને સીટ અમે લોકોએ બહાર કાઢી લીધેલી. કદાચ એને લીધે આ કરામત પર કોઈનું ધ્યાન ગયું નહીં હોય.’ આટલું કહી તે અટકી ગયો. વિચારમાં ગૂંચવાયેલો ફરી કેબિનમાં ગયો. ટેબલ પર પડેલા પાકીટમાંથી કિંગ સાઈઝ સિગારેટ કાઢીને સળગાવી, બે-ચાર કશ લઈને ધુમાડા ઉછાળ્યા ત્યાં સુધી તેને વિવેક ચૂપચાપ જોતો રહ્યો. છેવટે વિવેકની ધીરજ ખૂટી ગઈ :

‘શેના વિચારમાં ખોવાઈ ગયો, મનોજ ?’

‘યાર, હું યાદ કરું છું.’ બોલતાં એ અટક્યો. થોડા ધુમાડા નાકમાંથી કાઢતો આંખો ઝીણી કરીને બબડ્યો : ‘સીટ્રોન કાર રિપેર માટે ખોલી ત્યારે અમારો મિકેનિક ફર્નાન્ડીઝ એક માણસને લઈ આવેલો, એ મોટરકારનો જાણકાર હતો, પણ સીટ્રોન કાર તેણે ક્યારેય ખોલી નહોતી, એટલે જાણકારી હાંસલ કરવા એ કામ પર રહેલો.’

વિવેકે તેને આગળ બોલવા દીધો :

‘ફર્નાન્ડીઝને પીવાની આદત, એટલે નાઈટ શિફ્ટમાં ભાગ્યે જ કામ કરે, પણ સીટ્રોન કાર પાછળ બબ્બે રાતના ઉજાગરા કરેલા. ત્રીજા દિવસે પેલો માણસ કામ પર આવ્યો નહીં ત્યારે ચોકીદારને પૂછપરછ કરતાં ખબર પડી કે બંને રાત સીટ્રોન પર એ જ માણસે કામ કરેલું, ફર્નાન્ડીઝને તો બાટલી પિવડાવીને એ ઊંઘાડી દેતો.’

સાંભળતો ગયો તેમ વિવેકની કમર ટટાર થતી ગઈ : ‘કામ શીખવાની એને એટલી ઘગશ હતી કે પોતાના ખર્ચે ફર્નાન્ડીઝને પિવડાવતો !’

‘કદાચ એ માની લઈએ, પણ તો પછી ફીટિંગ કરવા રોકાયા વિના એ રવાના કેમ થઈ ગયો ?’

મનોજે એશ-ટ્રેમાં સિગારેટની રાખ ખંખેરતાં શંકા વ્યક્ત કરી : ‘એવો ગાયબ થઈ ગયો કે મજૂરી લેવાય પાછો ન આવ્યો !’

‘કમાલ છે !’ વિવેકના મનમાં શંકાનો કીડો સળવળી ઊઠ્યો : ‘કાર ખોલવામાં એને રસ હતો - એનો અર્થ શું કરવો ?’

‘એ માણસ કોઈ જાણભેદુ હોવો જોઈએ. આ કારમાં કંઈક છુપાવ્યું હોવાની તેને જાણ હશે, પણ...’ ફરી મનોજ ગૂંચવાયો : ‘સુરેખાદેવીની કારમાં એવું તે શું છુપાવ્યું હોય ? દાણચોરની ગાડી હોત તો-તો બનાવટી તળિયામાં સોનું કે ચરસ-અફીણ સંતાડી રાખ્યાં હોય...’

અને વિવેકનો શ્વાસ અધ્ધર થયો. એ બોલવા જતો હતો : સુરેખાદેવી અકસ્માતની રાતે હીરા લઈને ઘેરથી નીકળ્યાં હતાં. કાવતરાખોરોએ એટલા ખાતર તો એમનું ખૂન કર્યું... તો શું હીરા એમને હાથ નહીં લાગ્યા હોય ? બનવાજોગ છે કે સુરેખાદેવીએ હીરા મોટરમાં કોઈ સલામત જગ્યાએ સંતાડી રાખ્યા હોય. ખૂન કરનારો તેમની પાસેથી હીરા મેળવી શક્યો ન હોય અને નક્કી કરેલા સ્થળે એમને મોટરની બહાર ફગાવી દઈને હત્યાનો નાસી છૂટ્યો હોય... પાછળથી હીરા હાથ કરવા માટે એમના કોઈ માણસને સીટ્રોન કાર રિપેર કરવાને બહાને ગેરેજમાં મોકલ્યો હોય... દુર્લભજી દીવાન બોલી ગયા હતા કે અકસ્માત પછી એ હીરા બજારમાં વેચાવા આવ્યા હતા. વસનજીએ હીરા ખરીદનારને તાકીદ કરી હતી કે કોઈ પણ સંજોગોમાં આ હીરા પરદેશની બજારમાં જવા જોઈએ.

‘હવે તું શેના વિચારમાં પડી ગયો, વિવેક ?’ મનોજે એના તર્કના દોરને અધવચ્ચે કાપી નાખતાં કહ્યું હતું : ‘હમણાં જ હું ફર્નાન્ડીઝને બોલાવું છું. પૂછી તો જોઉં કે પેલો મિકેનિક કોણ હતો અને અચાનક ગાયબ કેમ થઈ ગયો ?’

બેલનું બટન દબાવવા માટે મનોજે હાથ લંબાવ્યો ત્યાં વિવેકે તરાપ મારીને તેનું કાંડું પકડી લીધું : ‘નહીં, મનોજ, હમણાં ને હમણાં મારી હાજરીમાં એવી પૂછપૂછ નથી કરવી. જવાબ આપવામાં એ સજાગ બની જશે. મારા ગયા પછી મોકો મળે ત્યારે વાતવાતમાંથી અમસ્તું જ પૂછી લેજે.’

પોતાના કાંડા પર વિવેકની મક્કમ પકડે મનોજને વહેમમાં નાખી દીધો : ‘એટલે, વિવેક, તને પણ મારી જેવી શંકા જાગી ?’

‘શેની શંકા ?’ વિવેકે હાવભાવ પલટાવીને અજાણ્યા બની જવું પડ્યું : ‘કેવી શંકા, મનોજ ?’

‘સુરેખાદેવી દાણચોરો સાથે સંડોવાયેલાં હોય, સીટ્રોનમાં સોનું-હીરા લઈ જતાં હોય અને તેમાં કોઈ જાણભેદુએ તેમનું ખૂન કર્યું હોય...’

‘છટ્ટ !’ વિવેકે તુચ્છકાર ઉછાળ્યો : ‘સુરેખાદેવી અને દાણચોરી ! તારા ભેજાનો એકાદ પાર્ટ ખોલવાની જરૂર દેખાય છે.’ બોલતાં તેણે ઘડિયાળમાં જોયું, ત્રણ ઉપર દસ મિનિટ થઈ ગઈ હતી. દીવાનસાહેબના બંગલે પહોંચવામાં મોડું થઈ ચૂક્યું હતું છતાં જતાં-જતાં તેણે મનોજના મનમાંથી શંકા ખંખેરી નાખવા માટે સિફ્તથી કહી દેવું પડ્યું : ‘યાર, આપણે નકામા તુક્કા લડાવીએ છીએ. પેલો અજાણ્યો મિકેનિક ખરેખર કામ શીખવા આવ્યો અને કદાચ રાત્રે તેણે સીટ્રોનમાં સુરેખાદેવીનું પ્રેત જોયું હોય... બનવાજોગ છે – એના આઘાતથી એ છળી ગયો હોય અને પાછા આવવાની હિંમત ચાલી ન હોય...’

મનોજને વિચારમાં નાખી દઈને રવાના થયેલો વિવેક દુર્લભજી દીવાનના દીવાનખંડમાં દાખલ થયો ત્યારે દાદાજી સોપારી કાતરતા દેખાયા. પહેલાં દીવાલ પરની

ઘડિયાળમાં જોયું, પછી વિવેકને કટાક્ષ સાથે આવકાર આપ્યો :

‘શરૂઆતમાં માણસ સારી છાપ પાડવા સમયસર આવે અને ધીમેધીમે ટાઈમ સાચવવાનું છોડી દે એવું તારી બાબતમાં પણ પુરવાર નહીં થાય ને, વિવેક ?’

જવાબ આપવાને બદલે વિવેકની તરસી નજર પ્રિયાની શોધમાં આમતેમ દોડવા લાગી.

‘ઘરમાં બીજું કોઈ નથી.’ દુર્લભજી દીવાને તેનો ઈરાદો પારખી જઈને સંભળાવ્યું : ‘ચાલ, આપણે અંદર બેસીએ.’

વિવેકને એ ખટક્યું : હું પ્રિયાને મળવાની લાલચે એમને મળવા આવું છું અને એ પ્રિયાની ગેરહાજરીમાં જ મને મળવા બોલાવે છે !

એમની પાછળ એરકન્ડિશનડ રૂમમાં દાખલ થતાં વિવેકે થોડી છૂટ લીધી : ‘સુપ્રિયાને તમે બહાર મોકલી ?’

‘બહાર મોકલી’ શબ્દો પર દુર્લભજી દીવાનની આંખોનાં ભવાં સહેજ તણાયાં : ‘મેં બહાર મોકલી નથી, એ ગઈ છે.’

‘તમે એને એકલી બહાર જવા દીધી ?’ કહીને ઉમેર્યું, ‘કદાચ ગૌતમની સાથે ગઈ હશે.’

ગૌતમનો ઉલ્લેખ દાદાજીને કઠ્યો, કદાચ પ્રિયા વિષેની આવી સીધેસીધી પૂછપરછ પણ એમને ખટકી હોય એવો ભાવપલટો જોતાં વિવેકે ચોખવટ કરવી પડી : ‘દાદાજી, એના અપહરણની ધમકી છતાં તમે...’

‘એ ભય હાલ તરત તો ટળી ગયો.’ સોપારી ચગળતા દુર્લભજી દીવાને આરામખુરસીમાં ગોઠવાઈને ઉમેર્યું : ‘ધમકી આપનારે ચોવીસ કલાકમાં ધમકી પાછી ખેંચી લીધી.’

‘પાછી ખેંચી લીધી ?’ વિવેકને એ ગમ્યું છતાં વિચિત્ર લાગ્યું હોય તેમ બોલાઈ ગયું : ‘આ તે કેવી છોકરમત ! કે પછી ધમકી આપનાર તમારાથી ડરી ગયા ?’

‘એ માટે જ તો તને બોલાવ્યો.’

– એમ કહેવા કે હવે પ્રિયાના રક્ષણ માટે તારી જરૂર રહી નથી ?

વિવેકના મનમાં પડઘો પડ્યો ત્યાં સુધીમાં દુર્લભજી દીવાને પ્લાસ્ટિકના રમકડા જેવા નાનકડા ટેપરેકોર્ડરની સ્વીચ દબાવી : ‘સાંભળ ! તું કહેતો હતો ને કે કોઈ બાપને પોતાની સગી દીકરીનું અપહરણ કરવાનો વિચાર સુધ્ધાં ન આવે... ધમકી મળી ત્યારે તો હું ગાફેલ હતો. અવાજ ટેપ કરવાનો મોકો મળ્યો નહીં. પણ ધમકી પાછી ખેંચવાની વાત અક્ષરેઅક્ષર આમાં કેદ કરી લીધી છે...’

એમનું બોલવાનું પૂરું થાય તે પહેલાં જ ટેપરેકોર્ડર બોલતું થઈ ગયું : ‘હલ્લો !’

વિવેક દુર્લભજી દીવાનનો એ અવાજ તરત જ પારખી ગયો, પણ સામેવાળાએ એમને વધુ બોલવાનો મોકો જ આપ્યો નહીં : ‘ચોવીસ કલાકમાં તમારી સાન ઠેકાણે આવી ગઈ ને, દુર્લભજી શેઠ !’

અરે આ તો વસનજીનો જ અવાજ... વિવેક થથરી ઊઠ્યો. લીઝાએ મોકલેલી ટેપના અવાજને અદલોઅદલ મળતો આવે છે !

‘મને હંફાવવા માટે તમે મારી વોચ ફેક્ટરીમાં હડતાળ પડાવી, ફોરિનના ઓર્ડર હું સમયસર સપ્લાય ન કરું તો મોટી નુકસાની ખમવી પડે એવી તમારી ગણતરી હતી... પણ તમે ભૂલી ગયા કે શતરંજની રમતમાં હું પાવરધો છું. દુશ્મનની ચાલને આંટી મારવા સામી ચાલ ચાલતાં મને બરાબર આવડે છે. પૌત્રીના અપહરણની ધમકી સાંભળતાં જ તમને સમજાયું ને કે ફેક્ટરીમાં હડતાળ પડાવવામાં તમે કેવી મૂર્ખાઈ કરી બેઠા ? કલાકમાં જ હડતાળ પાછી ખેંચી લેવી પડી ને ? શતરંજની રમતમાં અંચી નહીં કરવાનું હું તમારી પાસેથી જ શીખ્યો છું. એટલે મારી ધમકી પણ પાછી ખેંચી લઉં છું. પ્રિયાને તમે હવે બેઘડક બહાર જવા દેજો... પણ યાદ રાખજો, તમે મારા પેટ પર પાટુ મારશો તો હું તમારા હૈયાને લાત મારતાં ખચકાઈશ નહીં !’

અને સાચે જ લાત ફટકારી હોય તેમ ધડામ અવાજ સાથે રિસીવર પટકી દીધું. દુર્લભજી દીવાનનું ‘હલ્લો-હલ્લો’ બેચાર વાર સંભળાયા પછી ટેપરેકોર્ડર મૂંઝું થઈ ગયું અને દાદાજીએ બટન દબાવી તેને થંભાવી દીધું. જાણે અત્યારે જ કોઈએ અપમાનજનક શબ્દો સંભળાવ્યા હોય તેમ એમનો ચહેરો રોષથી લાલઘૂમ થઈ ગયો હતો. વિવેક સ્તબ્ધપણે એમના મુખભાવ જોતો વસનજીનું છેલ્લું વાક્ય વાગોળતો હતો : તમે મારા પેટ પર પાટુ મારવા જશો તો હું તમારી છાતી પર લાત ફટકારીશ !

‘હવે થઈ ગઈ ને ખાતરી ?’ દુર્લભજી દીવાને કરડા સ્વરે સંભળાવ્યું : ‘તે દિવસે મને તું પૂછતો હતો કે ધમકી આપનારનો અવાજ તો તમે બરાબર ઓળખ્યો છે ને ? હવે તું જ કહે, તું તો એને એક વાર મળી ચૂક્યો છે... અવાજ મારા દુશ્મનનો છે કે બીજા કોઈનો ?’

વસનજીને એક વાર મળ્યો છું એટલા માટે નહીં પણ લીઝાએ મોકલેલી ટેપ પર મેં આ જ અવાજ વારંવાર સાંભળ્યો છે એના પરથી પાકી ખાતરી થઈ ગઈ... વિવેકે મનમાં પડઘો પાડીને દીવાનસાહેબ સામે જોયું : ‘દાદાજી ! અવાજ તો એ જ છે, પણ એના કહેવાથી તમે કેમ માની લીધું કે સુપ્રિયાના અપહરણનું કોઈ જોખમ રહ્યું નથી ? કદાચ બનાવટ કરીને એ લોકો...’

વિવેક એ અમંગળ અનુમાન પૂરું ઉચ્ચારી ન શક્યો ત્યાં દીવાનસાહેબ ખંધું હસતા બોલી ગયા : ‘મને છેતરવાનું એટલું સહેલું નથી, જુવાન ! પ્રિયાને મેં સિતારના કલાસમાં જવા તો દીધી, પણ એની પાછળ બીજી મોટરમાં બે બોડીગાર્ડનેય મોકલ્યા છે. ગાફેલ રહેવાનું મને પાલવે નહીં.’

વિવેકને એ ખટક્યું : મને અહીં બોલાવ્યો અને પ્રિયાને બીજા લોકોના જાપ્તા નીચે બહાર મોકલી ! તો પછી એરપોર્ટ પર મારા ભરોસે શું કામ જવા દીધી હતી ? શતરંજના પાવરધા ખેલાડીની માફક અણધારી ચાલ અજમાવીને સામેવાળાને છક્કડ ખવડાવવાની એમને આદત પડી ગઈ લાગે છે.

‘વડીલ, મને આ માટે જ બોલાવ્યો હતો ને ?’ તેણે ઘડિયાળમાં જોતાં પૂછી લીધું : ‘મારે સવાચારે એક જગ્યાએ પહોંચવાનું છે.’

‘હું !’ કહીને એ ધારદાર નજરે તેને તાકી રહ્યા. એમની ખામોશી વિવેકને ભોંકાવા લાગી. પોતે જવા માટે આટલી જલદી રજા માગી એટલે તો વિચારમાં નહીં પડી ગયા હોય ને ?

‘મોડો આવીને વહેલો જવા માગે છે ?’ રણકા વગરના અવાજે એ બોલ્યા : ‘ભલે, પણ અહીંથી નીકળીને પ્રિયાને મળવા જવાનો હો તો ઇરાદો માંડી વાળજે.’

આંચકો લાગ્યો હોય તેમ વિવેક ધ્રુજી ગયો : મારા મનની વાત એ આટલા જલદી કેમ પામી ગયા ? ઇરાદો માંડી વાળવાની સાફ મનાઈ શું કામ ફરમાવી ? તેને આઘાત પચાવતાં વાર લાગત, પણ દુર્લભજી દીવાને ઝડપથી ખુલાસો કરી દીધો :

‘વિવેક, મેં બોડીગાર્ડને કડક તાકીદ કરી છે કે રસ્તામાં અથવા સંગીત-કલાસમાં કોઈ પણ અજાણ્યો માણસ પ્રિયાની નજીક ફરકે તો ગળચી પકડીને એને હડસેલી દેવો.’

‘દાદાજી !’ વિવેકે દાંત વચ્ચે હોઠ કચડીને ગુસ્સો દબાવી દીધો : ‘તમે મને પણ અજાણ્યો માનો છો ?’

‘હું નહીં, પેલા બોડીગાર્ડ !’ દીવાનસાહેબે ટાઢકથી સંભળાવ્યું : ‘એ તગડા પહેલવાનો તો તાકાત અજમાવવાની તક જ શોધતા હોય છે. માણસ આપણો છે કે પારકો એ જાણ્યા પહેલાં જ હાથ ઉગામી લે...’

દુર્લભજી દીવાને ગમે તે અર્થમાં આ સાવચેતી સૂચવી હોય, પણ વિવેકને તો એ ધમકી જ લાગી. તેણે ઊઠતાં-ઊઠતાં કહ્યું : ‘ઠીક છે, વડીલ, હું રજા લઉં.’ કહીને તેણે પગ તો ઉપાડ્યો, પણ મનમાં ઘૂંટાતો રોષ હોઠ પરથી પાછો વાળી શક્યો નહીં : ‘ફરી વાર મને દેખાડીને ઓળખાણ કરાવી દેજો કે હું અજાણ્યો યા પારકો નથી.’

દુર્લભજી દીવાન તેના શબ્દોથી કેટલા ડઘાયા એ જોવા માટે વિવેકે ડોક ફેરવી નહીં.

* *

ઓપેરા હાઉસ પર કાર પાર્ક કરીને એ દેવધર સંગીત કલાસમાં પહોંચ્યો ત્યારે બહાર કોઈએ તેને રોક્યો નહોતો. દીવાનસાહેબના પેલા બોડીગાર્ડ નજરે પડ્યા નહોતા અને અંદર પૂછપરછ કરી તો જવાબ મળ્યો કે પ્રિયા થોડી વાર પહેલાં જ ઘેર જવા નીકળી ગઈ !

અહીંયાં પોતે મોડો પડ્યો એવા અફસોસમાં વિવેકે કાર મોહિનીદેવીના ઘર તરફ દોડાવી મૂકી તો ત્યાં પંદર મિનિટ વહેલા પહોંચી જવાયું. કમ્પાઉન્ડમાં મર્સિડીસ કાર જોતાં જ તે સમજી ગયો કે એમના મહેમાન પણ વહેલા આવી ગયા છે અને પોતાના અનુમાન મુજબ એ વસનજી દીવાન જ છે !

ઘરમાં પ્રવેશ કરતી વખતે તેણે થોડો ફફડાટ અનુભવ્યો. દાખલ થયા પછી નક્કી કરી નાખ્યું : વસનજી ગમે તેવું બોલી નાખે, પણ હું સમતા રાખીશ, શાંતિથી સાંભળી લઈશ. નિખાલસ થવા જતાં ક્યારેક બિનજરૂરી બોલી જવાય છે.

‘મેમસા’બ અંદર આપની રાહ જુએ છે.’ નેપાળી નોકરે તેને જોતાં જ આવકાર સાથે અંદરના ઓરડા તરફ આંગળી ચીંધી.

‘આવ-આવ, વિવેક, સમયસર આવી ગયો.’ મોહિનીદેવીએ હોઠ વચ્ચેથી સિગારેટના ધુમાડા છોડતાં આવકાર આપ્યો. તેના પરથી એ સમજી ગયો કે પપ્પા મદન સિંહા ઘરમાં હાજર નહીં હોય. વિવેકની નજર આપોઆપ વસનજી તરફ ફરી. સભ્યતા ખાતર ‘કેમ છો’ કહીને પોતે હાથ લંબાવ્યો : જવાબમાં વસનજીએ સોફા પરથી અર્ધા ઊભા થઈ હાથ મિલાવ્યો : ‘ફાઈન.’

‘તમે બંને એકબીજાને ઓળખો જ છો.’ મોહિનીને લાંબી પ્રસ્તાવના ગમતી નહીં. એટલે ઝડપી શરૂઆત કરી દીધી : ‘વિવેક, તું એક વાર એમને ત્યાં ડિનર લઈ આવ્યો છો.’

‘હા, ત્યારે અમે એક વિવાદ પર ચડી ગયા હતા.’ વિવેકે નરમાશથી કહ્યું : ‘ડિનર લઈને મારે બહુ જલદી એમની વિદાય લેવી પડી હતી.’

‘ફરગેટ ઈટ !’ વસનજીએ વિવેકને એ વાત ઉચ્ચારતો રોકવાની અધીરાઈ સાથે કહ્યું : ‘ભૂલી જવા જેવું ફરી વાર યાદ નહીં કરવું જોઈએ.’

વિવેક સમજી ગયો. વસનજી સુરેખાદેવીના પ્રેતની વાત ઉખેળવા નથી માગતા. કદાચ મોહિનીદેવીથી એ વાત છાની રાખવા માગતા હશે ! તેની આ ઢાંકપિછોડાની ચેષ્ટાથી વસનજી પરની શંકા વધુ દઢ થઈ. પત્નીની હત્યા કરનાર અને પુત્રીનું અપહરણ કરવાની ધમકી આપનાર આ ખાનદાન માણસ !

‘વિવેક, તું જાણે છે કે એમની પુત્રી લીઝા અચાનક ઘર છોડીને ચાલી ગઈ.’ મોહિનીદેવીએ બંને તરફ વારાફરતી નજર ફેરવતાં કહ્યું : ‘જે રાત્રે તું એમને ત્યાં ડિનર લેવા ગયો એની બીજી જ સવારે એ ચાલી ગઈ.’

‘મને લાગે છે કે લીઝાના ઘર છોડવાને એ રાતના ડિનર સાથે કોઈ સંબંધ નથી.’ વિવેક પોતાની જાતને નિમિત્ત નહીં બનવા દેવાની ઉતાવળમાં બોલી ગયો : ‘તમે શું માનો છો, દીવાનસાહેબ ?’

‘હું ?’ એમણે સિગારેટને એશટ્રેમાં દબાવી દેતાં મોહિનીદેવી સામે જોયું. પોતાને બદલે જવાબ આપવાનું એમના પર છોડતા હોય એવો સંકેત વિવેકને વસનજીની દૃષ્ટિમાં દેખાયો.

‘જો, વિવેક !’ મોહિનીદેવીએ સંકેત મુજબ જવાબદારી ઉપાડી પણ લીધી : ‘વસનજી શેઠે લીઝાનો પત્તો મેળવવામાં કાંઈ જ બાકી નથી રાખ્યું. છેક સ્વિટ્ઝરલેન્ડ સુધી પૂછપરછ કરાવી જોઈ. તું તો બધું જ જાણે છે, પુત્રી ખાતર એમણે પોતાનો પરિવાર ત્યજી દીધો હતો. હવે એ જ લીઝા એમને ત્યજીને શું કામ ચાલી ગઈ ? કોઈ કારણ એમને સૂઝતું નથી.’

મોહિનીદેવી જાણી-જોઈને અટકી ગયાં હતાં. પોતે કાંઈક બોલે એવી દૃષ્ટિથી તાકી રહ્યાં હતાં. વિવેક સાવધ બની ગયો :

‘દીદી, મને તો હતું કે લીઝા ઘર છોડતી વખતે એમના પિતાને કારણ જણાવતી ગઈ હશે, જે કદાચ આપણા માટે જાણવા જેવું નહીં હોય.’

તેના જવાબે વસનજીને ચોંકાવ્યા. મોહિનીદેવીની આંખો પણ પહોળી થઈ. વિવેક પોતાની ઠાવકાઈ પર ખુશ થયો.

‘કારણ જાણતો હોત તો હું એનું નિવારણ કરી નાખત ને !’ વસનજી આત્મવિશ્વાસ સાથે બોલી ગયા : ‘બહારના માણસ કાનભંભેરણી કરે અને ઘરનાં માણસ સાથે કોઈ જાતનો ખુલાસાઓ કર્યા વિના એ સાચું માની લે એવું તો લીઝા બાબતમાં બને જ નહીં.’

‘ત્યારે તો કોઈ સધ્ધર કારણ હોવું જોઈએ.’ વિવેકે ઠાવકાઈથી સંભળાવ્યું : ‘બનવાજોગ છે કે તેને સંસાર પ્રત્યે વૈરાગ્ય જાગ્યો હોય.’

એ વાક્યે વસનજીની આંખોમાં સળવળાટ જગાવી દીધો ત્યારે વિવેકને થયું કે જીભ કચરાઈ ગઈ : લીઝા સાધુ થઈ છે એવો ઇશારો શું કામ આપી દીધો ?

‘કદાચ એને ગંધ આવી હશે કે હું પરણાવી દેવાની પેરવીમાં પડ્યો છું.’ વસનજી પોતાની જાતને કહેતા હોય એ રીતે સિગારેટ સળગાવતાં બોલ્યા : ‘પણ હું પરાણે થોડો કોઈની સાથે એને પરણાવી દેવાનો હતો ?’

‘હા, વિવેક, તને વસનજી શેઠે ડિનર પર એવા જ કોઈ કારણસર બોલાવ્યો હતો.’ મોહિનીદેવીએ ફોડ પાડ્યો : ‘એટલા પૂરતો તું લીઝાની બાબતમાં નિમિત્ત બન્યો કહેવાય.’

વિવેક લુપ્ખું હસ્યો. મોહિનીદેવી જાણે વસનજીના પક્ષે બેસી ગયાં હોય એવું લાગ્યું : ગમે તેમ કરીને એ મારી પાસે કાંઈક બોલાવવા માગે છે, પણ હું આ વિષે કંઈક જાણું છું એની જાણ એમને કઈ રીતે થઈ ? દુર્લભજી દીવાનની જેમ આ વસનજીએ પણ લીઝા પર જાપ્તો રાખ્યો હશે ? અમે સન એન્ડ સેન્ડ હોટેલમાં મળેલાં એની એમને જાણ હશે ? સાધ્વી થવા માટે લીઝાએ મારું માર્ગદર્શન માગ્યું હતું એ...

‘મિસ્ટર સંન્યાસી !’ વસનજીએ તેને વિચારમાંથી સજાગ કરતાં કહ્યું : ‘તમને મારી એટલી જ વિનંતી છે કે લીઝા બાબત તમને ક્યારેય કોઈ પણ માહિતી મળે તો મને જરૂર જાણ કરજો.’ બોલતાં-બોલતાં એ ગળગળા થઈ ગયા :

‘એ ભલે મને છોડી ગઈ, પણ શું કામ છોડી ગઈ એ જાણ્યા વગર હું શાંતિથી જીવી નહીં શકું. પુત્રીને જીવનભર પિતા પોતાની સાથે રાખી શક્તો નથી, પણ આવી રીતની વિદાય બહુ વસમી બની જાય છે !’

એમના વાત્સલ્યની ભીનાશ વિવેકને પિગળાવી નાખવાની અણી પર હતી ત્યાં મનોબળ મક્કમ કરીને એ ઊભો થઈ ગયો : ‘ભલે, દીવાનસાહેબ, તમારી વાત હું યાદ રાખીશ.’ પછી મોહિનીદેવી તરફ ફરીને ઉમેર્યું, ‘દીદી, મારે પાંચ વાગ્યે એક જગ્યાએ પહોંચવાનું હતું એટલે જ અહીં જલદી આવ્યો હતો. રજા લઉં તો ખરાબ નહીં લગાડો ને ?’

‘ના રે !’ આ વખતે મોહિનીને બદલે વસનજીએ જ વચ્ચે કહી દીધું : ‘આપણી મુલાકાતનો હેતુ પૂરો થયો. હવે તમને રોકવાનો શું અર્થ ?’

વિવેકને વિચિત્ર તો લાગ્યું. પણ ત્યાંથી સરકી જવા માટે એ ધક્કો જરૂરી હતો. કદાચ વસનજી દીવાન પોતાના ગયા પછી મોહિનીદેવી સાથે કાંઈ મસલત કરવા માગતા હશે !

એ સડસડાટ બહાર નીકળી ગયો.

કાર સ્ટાર્ટ કરતાં પહેલાં વિચાર્યું, બોલવામાં પોતે ક્યાંય ચૂકી તો નથી ગયો ને ?

પણ પૂરું વિચારવાનો મોકો ન મળ્યો. વસનજી દીવાન ઉતાવળાં પગલે એની તરફ આવતા દેખાયા.

‘એક મિનિટ, વિવેક !’ દૂરથી એમણે હાથ લાંબો કર્યો : ‘જુદા પડતાં પહેલાં મારે તને એક વાત પૂછી લેવી છે.’

‘પૂછો, જરૂર પૂછો.’ એમ કહ્યું તો ખરું, પણ કહ્યા પછી વિવેકનું દિલ ધક્કધક્ક થવા લાગ્યું.

દસ-પંદર સેકન્ડ ખામોશીમાં વીતી ગઈ ત્યારે વિવેકને ખ્યાલ આવ્યો કે પોતે કારમાં બેઠો હતો અને વસનજી શેઠ બહાર ઊભા હતા. સભ્યતા ચૂકી જવાનું ભાન થતાં જ કારનો દરવાજો ખોલીને એ બહાર આવ્યો : ‘કહો, દીવાનસાહેબ !’

‘તું...’ બોલતાં એ સહેજ ખચકાયા : ‘વિવેક, તું અને પ્રિયા એકબીજાને ચાહો છો ?’

હેબતાઈ ગયો વિવેક.

માંડમાંડ નજર ઊંચી કરીને વસનજી સામે જોઈ શક્યો. પણ એમની આંખોમાં રોષ કે અણગમાને બદલે હમદર્દી દેખાઈ એટલે સહેજ મરકતા હોઠે તેણે ફરી ગરદન ઝુકાવી દીધી.

‘મને મોહિનીદેવીએ કહ્યું ત્યારે આની જાણ થઈ. કોઈને નહીં કહેવાની એમણે તાકીદ કરી હતી.’ વસનજી સ્વસ્થપણે કહેતા સંભળાયા : ‘પણ તું ક્યાં કોઈક છો ? મારે તને એટલું જ કહેવું છે કે દુર્લભજી દીવાન એમની પૌત્રીને તારી સાથે પરણાવવા કદી સંમત નહીં થાય.’

ત્યારે આંચકા સાથે વિવેકની ડોક ઊંચી થઈ, પણ હજુ આગળ સાંભળવાનું બાકી હતું :

‘વિવેક ! પ્રિયા એમની પૌત્રી છે તો મારી પુત્રી છે. તું અને પ્રિયા એકબીજાને પરણવા માગતાં હો ત્યારે મને કહેજો. કન્યાદાન હું આપીશ.’

એ ગૌરવભરે બોલી ગયા અને વિવેક આભારવશ એમને જોઈ રહ્યો.

છૂટ પડ્યા પછી ઘણી વારે તે સજાગ બન્યો : આમ કહીને વસનજી દીવાન મને પોતાને પક્ષે ખેંચી લેવા તો નહીં માગતા હોય ને ?

અને કારને તેણે પોલીસ-ઉપરી દેશપાંડેની ઓફિસ તરફ ભગાવી. એ સાચું જ કહેતો હતો : કાલની કોને ખબર છે ?

પંદર

દેશપાંડેના ઘરમાં બેઠેલા વિવેકે ફરી એક વાર કાંડાઘડિયાળમાં જોયું, સાડાસાત વાગી ગયા હતા : એ હજુ કેમ આવ્યા નહીં ? ઊભા થઈને બાલ્કનીમાંથી નીચે રસ્તા પર નજર નાખી જોઈ પણ આવતી-જતી કોઈ ટેક્સી એ મકાનના દરવાજા પાસે ઊભી રહેતી નહોતી, ન તો સામેના બસ-સ્ટેન્ડ પર થોભતી બસમાંથી ખાખી પોશાકમાં ઊતરતી કોઈ વ્યક્તિ દેખાતી હતી.

મોહિની સિંહાને ત્યાંથી નીકળીને પહેલાં તો સીધો કાર્ફર્ડ માર્કેટની કાઈમ બાન્ય પર પહોંચેલો. દેશપાંડેની રૂમમાં કોઈ નહોતું છતાં એ ગાહ જોતો બેસી રહેલો; કદાચ મોટા સાહેબ સાથે કોઈ મસલતમાં બેઠા હશે... પોતાને ન તો કોઈએ અંદર બેસતો રોક્યો કે ન કાંઈ પૂછપરછ કરી ત્યારે વિવેકને લાગ્યું, પોલીસ-ઉપરીની ઓફિસમાંથી ચોરી કરી જવાનું બહુ સહેલું છે. પણ પછી હસવું આવી ગયેલું : કદાચ અહીં ચોરી કરવા જેવું કાંઈ હશે જ નહીં !

સમય પસાર કરવા માટે માણસ ક્યારેક કેવા બેહુદા તર્ક કરતો હોય છે ! અર્ધા કલાક સુધી દેશપાંડે દેખાયા નહીં ત્યારે એ ઊંચોનીચો થવા લાગ્યો. આજુબાજુમાં થતી અવરજવરનો પગરવ સાંભળીને તે વારંવાર ટટાર થઈ જતો, પણ દેશપાંડેનાં દર્શન દુર્લભ બની ગયાં : આજે કદાચ ભેટો નહીં થાય...

ત્યાં જ વાદળી કપડાંવાળા એક હવાલદારે અંદર દાખલ થઈ પોલીસ-ઉપરીના મિત્ર તરીકે પોતાને સલામ ભરીને એક બંધ કવર તેની સામે ધર્યું : ‘દેશપાંડેસાહેબને ખાસ ડ્યૂટી પર જવું પડ્યું. જતાં પહેલાં સંદેશાનું આ કવર આપી ગયેલા કે કાલવાળા સંન્યાસીસાહેબ આવે એમને હાથોહાથ આપજે.’

તેણે હાથોહાથ કવર લીધેલું, પણ ખોલવાને બદલે હવાલદારની સામે એવી રીતે તાકીને જોયું કે પેલાએ ખુલાસો કરવો પડ્યો : ‘સા’બ, હું કેન્ડીનમાં ચા-નાસ્તો કરવા રોકાયો તેમાં સંદેશો આપવાનું મોડું થયું.’

કહીને એ બહાર નીકળ્યો પછી વિવેકે કવર ખોલ્યું હતું. સંદેશો ચાર જ લીટીનો હતો : ‘વિવેક, ટેક્સી-ડ્રાઇવર બાબત બપોર સુધીમાં થોડું કામ થયું ત્યાં મારે એક અર્જન્ટ ડ્યૂટી આવી પડી. તમે મારે ઘેર જઈને બેસજો, મને આવતાં વહેલુંમોડું થાય તોપણ મળ્યા વગર જતા નહીં રહેતા. - સદાશિવ.’

સંદેશાની ચિઠ્ઠી ખિસ્સામાં મૂકી એ વરલી આવ્યો હતો. ગીતાએ દરવાજો ઉઘાડી તેને એકલાને જોતાં જ પૂછ્યું : 'મારો નવરો ક્યાં ?'

'તારો નવરો મારી જેમ નવરો થોડો છે ? કહીને પેલી ચિઠ્ઠી વાંચી સંભળાવેલી : 'ગીતા, આજેય તારા હાથની નહીં ભાવતી રસોઈ જમવી પડશે.'

'એટલે તે જમવાનું પાકું કરી નાખ્યું, બ્રહ્મચારી !' ગીતાએ તેની આદત મુજબ છણકો કરેલો : 'સાલા, એક વાર તારી મોટરમાં લિફ્ટ લીધી તેની આટલી કિંમત ચૂકવવાની !'

'હા, ગીતા, તે લિફ્ટ ન લીધી હોત તો મારો દેશપાંડે સાથે ભેટો ન થાત અને દેશપાંડે મળ્યા ન હોત તો...'

'તો એને પેલી સુરેખાદેવીના લફરામાં સંડોવી ન શકત... એમ જ ને ?'

'લફરું નહીં, ગીતા...'

'સાલા, પોલીસનો પનારો પડે એવાં બધાં કામ લફરાં જ કહેવાય.'

દેશપાંડેની રાહ જોવામાં વખત વિતાવવા માટે ગીતાની જીભાજોડી થોડી વાર તો સારી લાગી, પણ ઊંચકજીવે બીજા કોઈની રાહ જોતા હોઈએ ત્યારે ત્રીજી વ્યક્તિની વાતમાં મન પરોવાતું નથી. ગીતાએ રસોડામાં ગેસ પર ફૂકર ચડાવતાંય અંદરથી ટહુકા તો ચાલુ જ રાખેલા. સવાસાત વાગ્યા ત્યાં એને યાદ આવ્યું : 'અરે, ટીવી પર સરસ મરાઠી પોગ્રામ આવવાનો છે. બ્રહ્મચારી, તું મારી સાથે બાજુમાં જોવા આવે છે ?'

ત્યારે વિવેકે છુટકારાનો શ્વાસ લીધો : 'નહીં, ગીતા, તું જોઈ આવ. મને મરાઠીભાષામાં નવરા અને ચાંગલા સિવાય ત્રીજા કોઈ શબ્દનો અર્થ સમજાતો નથી.'

પંદર મિનિટથી એકલા પડેલા વિવેકે દેશપાંડેની રાહ જોતાંજોતાં બપોર સુધી બની ગયેલી ઘટનામાં મન પરોવ્યું. મોહિનીદેવીને ત્યાં નીકળતી વખતે વસનજી દીવાને કહેલા શબ્દો યાદ કર્યા : પ્રિયાના દાદા તને એની સાથે પરણાવવામાં સંમત નહીં થાય, પણ પિતા તરીકે હું કન્યાદાન આપવા તૈયાર છું... ત્યાર પહેલાં દુર્લભજી દીવાને આડકતરી રીતે ઉચ્ચારેલી ધમકી તાજી થઈ : પ્રિયાના બોડીગાર્ડ તને અજાણ્યો સમજીને મારપીટ કરી બેસશે ! અને એ પહેલાં મનોજે કાંઈક જુદી જ શંકા વ્યક્ત કરી હતી : સુરેખાદેવીની સીટ્રોન કાર રિપેર કરવા આવેલો એ અજાણ્યો માણસ દાણચોર ટોળકીનો હશે ?

કોણ જાણે હવે અહીં કોઈ ચોથો ધડાકો સાંભળવા મળશે... દેશપાંડેએ ચિઠ્ઠીમાં લખ્યા પ્રમાણે પેલા ટેક્સી-ડ્રાઇવરની કાંઈક બાતમી તો જરૂર મેળવી હશે. મળ્યા વગર જતા નહીં એવો આગ્રહ કોઈ ખાસ કારણ વગર નહીં જ કર્યો હોય...

બાલકનીમાં ઊભો રહીને કંટાળેલો વિવેક ટેલિફોન પાસે જઈને બેઠો : કદાચ દેશપાંડે બહારથી ફોન કરે ! ફોન ચાલે છે તેની ખાતરી કરવા તેણે રિસીવર ઊંચકીને જોઈ લીધું. ઘડીભર તો પ્રિયાનો નંબર જોડવાની લાલચ થઈ આવી. બે દિવસથી એને જોઈ નથી. એ મને ફોન નહીં કરી શકતી હોય. કદાચ દાદાએ મનાઈ ફરમાવી હોય... પણ ડાયલ પર ચાર આંકડા ઘુમાવતાં સુધીમાં તેણે ઇચ્છા દબાવી દીધી : નહીં, કોઈને ત્યાંથી ફોન પર વાત કરવાનું ફાવશે નહીં.

અને ત્યાં ઘંટડી વાગી, ટેલિફોનની નહીં - ઘરના દરવાજાની. કદાચ ગીતા બાજુમાં ટેલિફોન જોઈને પાછી ફરી હશે એમ માની તેણે દરવાજો ઉઘાડ્યો તો આવનારને જોઈને તેનાથી પુછાઈ ગયું : 'કોનું કામ છે, ભાઈ ?'

'મારા ઘરમાં જ મને પૂછો છો કોનું કામ છે ?'

દેશપાંડેના અવાજે તેને ભડકાવી દીધો : 'અરે તમે ! આ વેશમાં ?' વિવેક બાઘાની જેમ તેને પગથી પગથી માથા સુધી જોતો રહ્યો. ગુજરાતી ઢબે પહેરેલું ધોતિયું, ધોળી કફની, એના પર રંગીન જાકીટ અને માથે ટોપી... ચહેરો ન જુઓ તો ભુલાવામાં જ પડી જવાય એવો વેશપલટો કર્યો હતો દેશપાંડેએ.

'કોણે ઘંટડી મારી ?' કહેતી ગીતા બાજુમાંથી આવી ત્યારે એ પણ વરને વરવા વેશમાં જોઈને પહેલાં ડઘાઈ ગઈ : 'પોલીસની નોકરી છોડીને કોઈ નાટક કંપનીમાં જોડાઈ ગયા કે ?'

'હા, ખેલ કરવા જ ગયો હતો. પહેલો અંક ભજવી આવ્યો.' કહીને તેણે માથા પરથી ટોપી ઉતારીને એક બાજુ ફગાવી અને હાથમાં પકડેલી બેંગ ગીતાને વળગાડી :

'વિવેક, આજે મારે જુગાર રમવા જવું પડ્યું.'

'જુગાર ?' વિવેકના માનવામાં ન આવ્યું : 'પોલીસ થઈને જુગાર... ?'

'પોલીસ છું એટલે જ જુગાર રમવા જવું પડ્યું.' તેણે જાકીટ ઉતારતાં કહ્યું :

'ખાખી પોશાકમાં કોઈ રમવા ન દે એટલે આ વેશપલટો કરવો પડ્યો.'

'પછી જુગારમાં જીત્યા કે હારીને આવ્યા ?'

'પહેલી બાજી તો હારીને આવ્યો.' દેશપાંડેએ ચાર મિનાર સળગાવી : 'પણ એમાં અફસોસ કરવાની જરૂર નથી. સાચા જુગારીઓ પહેલી બાજી જીતવાનું લાભકારક માનતા નથી.'

'ભલે હારીને આવ્યો, પણ આ વેશમાં તું મને મારા વર જેવો લાગ્યો.' ગીતાએ ત્રણેની થાળી પીરસતાં ટહુકો કર્યો : 'ખાખી યુનિફોર્મમાં ઘેર આવે છે ત્યારે તને આવકારવાનો ઉમળકો નથી જાગતો.'

ગીતાનું વચ્ચે બોલવું વિવેકને ખટક્યું. તેને તો દેશપાંડેની જુગાર રમવાની અર્જન્ટ ડ્યૂટીએ કુતૂહલ જગાડ્યું હતું.

જમતાં-જમતાં દેશપાંડે પાસેથી જાણવા મળ્યું :

'સોશિયલ ક્લબને નામે ચાલતા જુગારના એક અડા પર આજે દરોડો પાડવાનું નક્કી થયું. થોડા દિવસથી ત્યાં તમારા કાઠિયાવાડથી આવેલા કેટલાક વેપારીઓએ જોરદાર બેઠક જમાવી હોવાની બાતમી મળી. ગુજરાતમાં જુગાર રમવાની મજા નહીં આવી હોય એટલે મુંબઈમાં અહો જમાવ્યો હશે. એમના રંગમાં ભંગ પાડવાની જવાબદારી મને સોંપાઈ, પણ આજ સુધી એ જીવણા જોગીની લકી સોશિયલ ક્લબ પર દરોડો પાડવામાં કોઈ ફાવ્યું નહોતું. ભારે પેધેલ અને પાવરધો છે એ જીવણો. ક્લબનું મકાન ભુલભુલામણી જેવું. નીચે બે ડાલિયા ફૂતરા ચોકી કરે. બે-ત્રણ માણસો ચોવીસે કલાક આજુબાજુ જાપ્તો રાખતા ફરે. જરાક જોખમ જેવું લાગે એટલે ક્લબમાં સાવચેતીનું સિગ્નલ પહોંચાડી દે.

એટલે પોલીસની વર્દીમાં દરોડો પાડવાથી કાંઈ વળે એમ નહોતું. મારા સબઇન્સ્પેક્ટર વાઘેલા સાથે અમે ગુજરાતી વેપારી જેવો વેશપલટો કરી ઊપડ્યા. ઝડતીનું વૉરન્ટ અને ખાખી કપડાં આ બેગમાં મૂક્યાં. સાથે નિશાનીવાળી સો-સોની નોટોની થોકડી લીધી. અમને એટલી જાણકારી મળેલી કે અમદાવાદના ઊજમશી શેઠ ત્યાં અવારનવાર રમવા જાય છે અને પોતાના સર્કલના વેપારીને ત્યાં રમવા જવાની ભલામણ કરે છે. વાઘેલા સાથે વેશપલટામાં અમે બાબુલનાથ પહોંચ્યા.

‘બાબુલનાથ ?’ નામ સાંભળતાં જ વિવેક ચૌકીને અધવચ્ચે બોલી ઊઠ્યો : ‘દેશપાંડે, તમે દરોડો પાડવા ત્યાં ગયા હતા ?’

‘એમાં તમે આટલા બધા ચોંક્યા કેમ ?’ દેશપાંડેની મોટી આંખો સહજ ઝીણી થઈ, પછી કારણ સમજાઈ ગયું હોય તેમ એનાથી હસી પડાયું : ‘સમજી ગયો. મારી વાત સાંભળતાંય તમારા મગજમાં સુરેખાદેવીનો જ મામલો આંટાફેરા કરે છે. અકસ્માતની રાતે એણે બાબુલનાથ પાસે પેલાને વિદ્વત આપી હતી એટલે એનું નામ સાંભળીને ચમકી ગયા... પણ જીવણા જોગીના જુગારના અડા સાથે એને શું લેવાદેવા ?’

‘પછી શું થયું, દેશપાંડે ?’ ગીતા અધીરાઈભેર બોલી : ‘તમે જુગારના અડામાં ઘૂસી શક્યા ખરા ?’

‘હા, ઘૂસી તો ગયા, પણ ત્યાં જઈને જોયું તો સાત્ત્વિક વાતાવરણ દેખાયું. એક લાંબા ટેબલ આસપાસ વેપારી જેવા દસબાર માણસો બેઠા હતા. દીવાલ પર ગાંધીજીની છબીને સૂતરનો હાર પહેરાવ્યો હતો. અને એક શ્રીમાન ભાષણ આપવાની ઢબે બોલતા હતા : મહાત્મા ગાંધીની સ્મૃતિમાં આપણે જે આશ્રમ ખોલવા માગીએ છીએ તેને માટે અત્યાર સુધીમાં પોણા-બે લાખનો ફાળો થયો છે. આપણે અંદાજ પાંચ લાખનો છે. મુંબઈમાં હજુ આપણે ઘણું કરવાનું છે... બોલતાં-બોલતાં અમને બંનેને જોઈને તેણે ઉમેર્યું : અમદાવાદથી બે સમાજસેવકો આવવાના હતા એ પણ પધાર્યા હોય એવું લાગે છે.

સમાજસેવકો ! હું અને વાઘેલા એકબીજા સામે જોઈ રહ્યા. અમે છોભીલા પડી ગયા !’

‘તો-તો તમે જુગારના અડાને બદલે ખોટા ઠેકાણે પહોંચી ગયા હશો.’ વિવેકે વ્યંગમાં સંભળાવ્યું ત્યારે દેશપાંડેએ હસીને કહ્યું :

‘પહોંચ્યા તો હતા સાચા ઠેકાણે, પણ અમારા પહેલાં અમારા જ ખાતાના કોઈ ફૂટેલા માણસે જીવણા જોગીને બાતમી પહોંચાડી દીધી હશે. સાલાએ અમારા માટે ટેબલ ફરતી બે ખુરશી ખાલી રાખેલી. મેં ભાષણનો તમાશો બંધ કરાવી સર્ચ વૉરન્ટ બતાવ્યું તોપણ એનું રૂંવાડું ફરક્યું નહીં. ખંધું હસતાં-હસતાં એણે કહ્યું : સાહેબ, આપે કપડાં બદલીને અહીં સુધી આવવાની નકામી તકલીફ લીધી. તમતમારે ફ્લેટની ઝડતી લો અને આ લોકોને એમનું સેવાકાર્ય ચાલુ રાખવા દો.’

બોલતાં-બોલતાં દેશપાંડેના દાંત ભીંસાયા : ‘ઝડતી લઈને અમે વધુ ભોંઠા પડ્યા. જુગારનો અડો હોવાની કોઈ સાબિતી એણે રહેવા દીધી નહોતી. છૂપા દરવાજા કે ભોંયરા જેવું કાંઈ બનાવ્યું હોય તો અમને પત્તો લાગે નહીં એટલી બધી સાવચેતી એણે રાખી હતી.

વાતવાતમાં એણે અમને એ જ સંભળાવ્યા કર્યું કે પોતે કેટલો સજ્જન છે, કેવાં-કેવાં સેવાનાં કામ કરે છે, કેટલા બધા મોટા માણસોને ઓળખે છે... આડકતરી રીતે એણે મને કહી દીધું કે હું હજુ મુંબઈના પોલીસખાતામાં નવો આવ્યો છું એટલે અહીં ઝડતી લેવા આવવાની મૂર્ખાઈ કરી... સાલાએ મીઠી જીભથી મારું નાક કાપી લીધું.’

ગીતા એના એ ગુસ્સા પર કાંઈક મજાક છેડવા જતી હતી ત્યાં દરવાજાની ઘંટડી રણકી ઊઠી. જલદીજલદી હાથ ધોઈને એણે બારણું ઉઘાડ્યું. આવનાર માણસના માથે ટેલિવિઝન સેટનું મોટું ખોખું જોઈને એ ચમકી : ‘અરે, અમે તો ટેલિવિઝનનો ઓર્ડર નથી આપ્યો !’

ત્યારે પેલા માણસે નામ-સરનામાની ચબરખી તેના હાથમાં પકડાવી દીધી. સદાશિવ દેશપાંડેનું નામ તથા ઘરનું સરનામું વાંચીને એ હરખાઈ ગઈ : ‘અર દેશપાંડે, તેં મને સરપ્રાઈઝ આપવા છાના-છાના ટેલિવિઝનનો ઓર્ડર આપી દીધો !’

‘ટેલિવિઝનનો ઓર્ડર !’ દેશપાંડે નેંટિનથી હાથ લૂછતો આવી પહોંચ્યો : ‘કોણે મોકલ્યો આ સેટ ?’

પેલાને પૂછ્યું, પણ એણે જીભથી બોલવાને બદલે ચબરખીની પાછળ વાંચવાની ઇશારત કરી.

મોકલનારનું નામ વાંચીને દેશપાંડેનો ચહેરો ચતોપીળો થઈ ગયો : ‘એની આટલી બધી નફ્ફટાઈ ! જીવણલાલ જોગીએ મને લાંચ ખવડાવવા ટેલિવિઝન સેટ મોકલી આપ્યો !’

ગુસ્સામાં એ પેલા મજૂર જેવા માણસ પર હાથ ઉગામવા જતો હતો ત્યાં ગીતાએ એને રોકી પાડ્યો : ‘એમાં આ બિચારાનો શું વાંક ? એ તો ચિઢીના ચાકર જેવો છે, ઉપરથી પાછો મૂંગો લાગે છે !’

દેશપાંડે પોતાનો ગુસ્સો ગળી જવાની તૈયારીમાં હતા ત્યાં મૂંગો ટેલિફોન રણકી ઊઠ્યો. ગીતા ફોન લેવા જાય એ પહેલાં દેશપાંડેએ જ રિસીવર ઊંચકી લીધું : ‘હલ્લો ! કોણ ?’

‘આપનો સેવક !’ અવાજ ઓળખતાં જ દેશપાંડેની મુખમુદ્રા તંગ બની ગઈ : ‘કોણ, જીવણલાલ જોગી ?’

‘હા, સાહેબ, અવાજ ઓળખવામાં તો પાવરધા લાગો છો !’

સાંભળતાં જ દેશપાંડે બરાડી ઊઠ્યો :

‘બેવકૂફ ! તું મને લાંચ...’

‘સાહેબ, આટલો બધા ગુસ્સો આરોગ્ય માટે સારો નહીં. કોઈ વાર કપાળની નસ ફાટી જાય.’ ઠાવકાઈથી એ બાલતો રહ્યો : ‘દરેક પોલીસ-ઉપરી લાંચની લાલચ સામે પહેલાં આમ જ ગુસ્સે ધાય છે, પણ છેવટે તો ગુસ્સો પીગળી જતો હોય છે... મને ખબર પડી કે તમારા ઘરમાં ટી.વી. નથી અને તમારાં પત્નીને ટેલિવિઝન જોવાનો જબરો શોખ છે. આજે તમારે મારે ત્યાંથી ખાલી હાથે પાછા ફરવું પડ્યું એ મને બહુ ખટક્યું, એટલે થયું કે...’

‘મારે તારું કાંઈ જ સાંભળવું નથી, જીવણા ! આજે ભલે હું ખાલી હાથે તારા જુગારના અડામાંથી પાછો ફર્યો, પણ એક વાર બાજી જીત્યા વગર જંપીશ નહીં.’

‘આટલો બધો આત્મવિશ્વાસ સારો નહીં !’ પેલો ટાઢે કોઢે સંભળાવતો હતો : ‘તમારા જેવા બે-ચાર ઉત્સાહી પોલીસ ઓફિસરોની હું બદલી કરાવી ચૂક્યો છું. તમારેય મુંબઈ છોડવું ન પડે જોજો...’

અને એ વધુ બોલે તે પહેલાં ગાળ દઈને દેશપાંડેએ રિસીવર પછાડીને જોડાણ કાપી નાખ્યું.

એનું રૌદ્ર સ્વરૂપ જોઈને ગીતા સ્તબ્ધ બની ગઈ, વિવેક ડઘાઈ ગયો અને ટેલિવિઝન ઊંચકીને આવેલો પેલો મૂંગો પલકવારમાં અદશ્ય થઈ ગયો. કોધથી કાંપતા દેશપાંડેને થોડી વારે એની ગેરહાજરીનો ખ્યાલ આવ્યો : ‘મારે એને જવા નહોતો દેવો જોઈતો.’ બબડતો એ બાલ્કની તરફ ધસી ગયો : ‘એ મૂંગા પાસે કબૂલાત કરાવીને જીવણા જોગીને હું લાંચ આપવાના આરોપસર જેલમાં બેસાડી શકત.’

‘મૂંગા પાસે કબૂલાત ક્યાંથી કરાવત, દેશપાંડે ?’ ગીતાએ કહ્યું તો ખરું, પણ દેશપાંડેનું ધ્યાન મકાનના દરવાજામાંથી બહાર નીકળતી ટેક્સી પર ચોટ્યું હતું. પાછલી સીટમાં ટેલિવિઝનનું બોક્સ અને આગળ પેલા મૂંગાને બેસાડી ટેક્સી-ડ્રાઇવર ઉતાવળે છટકી રહ્યો હતો. આદત મુજબ દેશપાંડેએ ટેક્સીની નંબર-પ્લેટ વાંચી : બી. એમ. આર. ૩૫૩૮ !

ટેક્સી દેખાતી બંધ થયા પછી પણ તેની આંખો સામે નંબરના ચાર આંકડા ફૂદાફૂદ કરતા રહ્યા. મગજમાં ખળભળાટ શરૂ થયો. ચહેરા પર ભાવપલટો આવવા લાગ્યો.

‘શિકાર છટકી ગયો ને, દેશપાંડે ?’ વિવેકે અફસોસ વ્યક્ત કરતાં પૂછ્યું ત્યારે ઝાટકા સાથે તેણે પીઠ ફેરવી. તેનો બદલાઈ ગયેલો ચહેરો જોઈને વિવેક સાથે ગીતા પણ અચંબામાં પડી :

‘નહીં, મિસ્ટર વિવેક સંન્યાસી ! શિકાર તો સામે ચાલીને આવ્યો !’ તેના અવાજમાં જુસ્સો રણક્યો : ‘ટેક્સી નંબર બી. એમ. આર. પાંત્રીસ આડત્રીસ !’

છતાં વિવેકને કાંઈ સમજાયું નહીં ત્યારે નજીક આવીને દેશપાંડેએ તેના ખભા પર હાથ મૂક્યો : ‘જીવણા જોગીએ જે ટેક્સીમાં ટેલિવિઝન સેટ મોકલ્યો હતો એના આ નંબર સાંભળીને તમને કાંઈ જ ના થયું ?’

‘આ નંબર જાણીતો હોય એવું લાગે છે ખરું, પણ...’

‘અરે, મારા સાહેબ ! આ એ જ ટેક્સી છે, જેના ડ્રાઇવરે સુરેખાદેવીને કચડી નાખનાર ટ્રકનો પીછો કર્યો હતો !’

સાંભળતાં જ વિવેક ખુરશીમાંથી ઊભો થઈ ગયો. સુરેખાદેવીના અકસ્માત સાથે અત્યારની ઘટના આમ અણધારી રીતે સંકળાઈ જાય એ ઘડીભર તો એના માનવામાં આવ્યું નહીં.

‘વિવેક, આજ બપોરે જ વાઘેલા આ ટેક્સીની પૂછપરછ કરી આવ્યા હતા. અકસ્માત વખતે પાંત્રીસ આડત્રીસની માલિકી એક સરદારજીની હતી. ધનરાજ કમિશનથી

રાત્રે ટેક્સી ચલાવવા લઈ જતો. અકસ્માતની રાતે ટ્રકનો પીછો કરવા બદલ તેને નવ હજારનું ઇનામ મળ્યું, તેમાં પોતાના પાંચ હજાર ઉમેરીને સરદારજી પાસેથી તેણે ટેક્સી ખરીદી લીધી. આર. ટી. ઓ.ના દફતરમાં ધનરાજનું માહિમનું સરનામું છે...’

‘પણ દેશપાંડે, અત્યારે એ ટેલિવિઝન સેટ લઈને અહીં આવ્યો એથી આપણને કોઈ વિશેષ માહિતી મળતી નથી.’

‘કડી મેળવો તો હમણાં જ બધું બંધ બેસી જશે.’ દેશપાંડેએ ચપટી વગાડી : ‘જીવણા જોગીએ ટી.વી. સેટ એ જ ટેક્સીમાં મોકલ્યો તેના અર્થ એમ થઈ શકે કે આ ટેક્સી સાથે તેને લાગેવળગે છે. બીજો અર્થ એ થાય કે ટેક્સીના માલિક બનેલા ધનરાજ ડ્રાઇવર સાથે એને સંબંધ હોવો જોઈએ અને ત્રીજું તમારું બાબુલનાથ...’ બોલતાં-બોલતાં પોલીસ-ઉપરીની આંખો ચમકી ઊઠી : ‘બાબુલનાથ પાસે જીવણા જોગીનો જુગારનો અડો અને બાબુલનાથ પાસેથી જ સુરેખાદેવીએ એક વિદેશી માણસને લિફ્ટ આપી હતી. આ બંને વાતને સાંકળી લેતી કડી મળી જાય તો...’

તેણે વાક્ય અધૂરું રાખ્યું, પણ વિવેક માટે આટલું પૂરતું હતું. દેશપાંડેની તર્કશક્તિ પર હવે તેને પૂરો વિશ્વાસ બેસી ગયો હતો. એણે સાચું જ કહ્યું હતું : કાલની કોને ખબર ? ‘તો હવે ?’ ઉત્તેજનાની ઝણઝણાટી અનુભવતા વિવેકે પૂછી નાખ્યું : ‘આપણે શું કરવાનું છે ?’

‘ફરી બાબુલનાથ પહોંચી જવાનું.’ કહીને તેણે વેશપલટા માટે પહેરેલી કફની ઝટપટ ઉતારવા માંડી : ‘હવે મારે પોલીસના પોશાકનો પરચો બતાવવો પડશે ! તમારે મારી સાથે આવવું પડશે !’

‘ક્યાં, જીવણાલાલના જુગારના અડામાં ?’ ‘એ બધું હું રસ્તામાં સમજાવું છું.’ કહેતાં તેણે ખાખી પેન્ટ ચડાવ્યું : ‘આપણે મોટર-સાઈકલ પર જ જશું. તમારી સીટ્રોન કાર એમની નજરે ચડવા નથી દેવી.’ ત્યાં ગીતાએ ટહુકો કર્યો : ‘દેશપાંડે, મોટર-સાઈકલ પર ત્રણ જણાં પણ જઈ શકીએ ને ?’

‘સોરી, ગીતા, કાલ રાતની જેમ આ ડ્રાઇવનો પ્રોગ્રામ નથી.’ દેશપાંડેએ માથા પર દાંતિયો ફેરવતાં કહ્યું : ‘આ વિવેકે મને સુરેખાદેવીના કેસમાં સંડોવ્યો છે, તો હવે હું એને જીવણા જોગીના અડામાં સંડોવી દેવા માગું છું... કમોન, વિવેક !’

કહેતો એ વિવેકને જુસ્સાભેર ઘરમાંથી ખેંચી ગયો. પોલીસ-ઉપરી પતિના એ જુસ્સા પર ગીતા વારી ગઈ, તેમ મનમાં થોડો દ્રાસકોચ પડ્યો : એ નાગના દરમાં હાથ નાખવા જઈ રહ્યો છે... સાથે વિવેકનેય ઘસડી ગયો !

વિવેકે કંટાળીને ફરી કાંડા-ઘડિયાળમાં જોયું તો સવાનવ વાગી ગયા હતા. પોણા કલાકથી પોતે બાબુલનાથ નજીકના એક મકાનના ગેટ પર અંધારામાં ઊભો હતો. બગલમાં તેણે એક પોટલી દબાવી રાખી હતી. પોટલીમાં કાગળનું પડીકું હતું અને પડીકામાં ચોપાટીની રેતી ભરી હતી...

દેશપાંડેની મોટર-સાઈકલ પછવાડે બેસીને ચોપાટી પહોંચ્યા ત્યાં સુધી બેમાંથી કોઈ કાંઈ બોલ્યું નહોતું. ચોપાટીના છેવાડે અંધારામાં મોટર-સાઈકલ મૂકી દઈને દેશપાંડેએ તેને તપાસ કરવા મોકલ્યો હતો : 'ડાબા હાથ પર બાબુલનાથ મંદિરનું પ્રવશદ્વાર છે અને તેની સામેના મકાનની પેલી બાજુના કમ્પાઉન્ડમાં જરા નજર રાખીને પાછા આવો, પેલી ટેક્સી ત્યાં પડી છે.'

તેનું અનુમાન સાચું નીકળ્યું હતું : પાંત્રીસ આડત્રીસ નંબરની ટેક્સી ચીંધેલા મકાનના કમ્પાઉન્ડમાં પાર્ક કરેલી હતી. તેના મિટરનો ફ્લેગ એવી રીતે પાડેલો હતો કે ન તો એ કોઈએ રોકેલી હતી, ન ટેક્સી ખાલી હતી !

'વેરી ગૂડ !' ટેક્સી ત્યાં પડી છે એ જાણીને દેશપાંડે અર્ધી બાજુ જીતી ગયો હોય એટલા ખુશમિજાજમાં આવી ગયો : 'મારી ધારણા સાચી નીકળશે એના આધારે મેં તમારી કામગીરી તૈયાર જ રાખી છે. લ્યો પોટલી.'

'પોટલી ?' બંને હાથમાં નાની છતાં વજનદાર પોટલી ઊંચકીને વિવેકે પૂછ્યું : 'આમાં શું છે ?'

'ખજાનો !' બોલતાં-બોલતાં પોલીસ-ઉપરીથી હસી પડાયું હતું : 'એમાં ભરી છે તો ચોપાટીની રેતી, પણ મારી યોજના મુજબ અંદર બીજું કાંઈ છે. હું તમને સમજાવું...'

દેશપાંડેની યોજના સાંભળીને તેના ઝડપથી ચાલતા દિમાગ માટે વિવેકને માન વધી ગયેલું : 'પણ ધારો કે એ ટેક્સી બહાર ન નીકળે તો ?'

'તો ?' દેશપાંડે પહેલી વાર અકળાયેલા અવાજે બોલેલા : 'તમે જો અને તો કરશો તો-તો આપણે આગળ જ નહીં વધી શકીએ, વિવેક ! મનમાં સંકલ્પ કરો કે એ ટેક્સી બહાર આવવાની છે અને તમારે એમાં બેસવાનું જ છે !'

દેશપાંડેની શિખામણ મુજબ પોણો કલાક સુધી મનમાં એ સંકલ્પ ઘૂંટતો અને બગલમાં પોટલી ઊંચકતો ઊભો તો હતો, પણ સામેના મકાનમાં પાર્ક થયેલી ટેક્સી હલવાનું નામ લેતી નહોતી અને અંદર ડ્રાઇવર પણ બેઠો નહોતો.

સાડાનવ પછી રાહ જોવાનું છોડીને ખૂણે અંધારામાં છુપાઈને ઊભેલા દેશપાંડે પાસે પહોંચી જવાનું તેણે વિચારી લીધું. મનમાં થોડી ખીજ ચડી : હું ઈન્સ્યુરન્સ એજન્ટ આ રવાડે વળી ક્યાં ચડ્યો ? સીટ્રોન કારમાં એક પ્રેત જોયું તેનો ધક્કો મને ક્યાંનો ક્યાં લઈ જશે ?

અને ટેક્સી પછવાડેની બુઝાયેલી નાની બત્તીઓ ઝગમગી ઊઠી, વિવેકની આંખોમાં ઝબકારો થયો. ઊંધી ચાલતી ટેક્સી કમ્પાઉન્ડમાંથી બહાર નીકળી એટલી વારમાં પોતે અર્ધી સડક ઓળંગી નાખી. ડ્રાઇવરે હજુ મિટરનું ફ્લેગ ઊભું જ રહેવા દીધું હતું એટલે પોતાને લેવાનો ઇન્કાર કરી શકે તેમ હતો. પણ વિવેકે દેશપાંડેનો ગુરુમંત્ર યાદ કર્યો : સંકલ્પ કરો તો ધાર્યું થવાનું જ !

'ટેક્સી !' લગોલગ પહોંચી જઈને પેલો ના પાડે તે પહેલાં જ કહી દીધું : 'મારે અર્જન્ટ કોલાબા પહોંચવાનું છે. મિટર કરતાં ડબલ ભાડું આપીશ.'

છતાં ડ્રાઇવરે બહુ રસ નહીં દેખાડ્યો એટલે વિવેકે બુશકોટના ખિસ્સામાંથી દસની

નોટ ખેંચીને આગળની સીટ પર ફેંકી : 'બહુ અર્જન્ટ પહોંચવાનું છે.'

'પણ હું તો ફ્લોરા ફાઉન્ટન સુધી જ જાઉં છું !'

'કાંઈ વાંધો નહીં, મને ત્યાં ઉતારી દેજે.' કહીને તે પાછલી સીટનો દરવાજો ખોલવા જતો હતો ત્યાં ડ્રાઇવરે વાંધો લીધો.

'સાહેબ, મારાથી મિટર ફ્લેગ પાડી શકાય તેમ નથી, એટલે તમારે આગળ જ બેસવું પડશે.'

'પાછળ કે આગળ એમાં મારે શું ફેર પડવાનો ? કહીને પેલો વિચાર બદલી નાખે ત્યાર પહેલાં તો આગળનો દરવાજો ઉઘાડી વિવેક તેની બાજુમાં ગોઠવાઈ ગયો : 'દસ મિનિટથી ટેક્સી શોધું છું, આ બાજુ કોઈ ફરકતી જ નથી.'

એનું કહેવું સાચું માની લઈ ડ્રાઇવરે ટેક્સી સ્ટાર્ટ કરી : 'નવ વાગ્યે ફિલ્મનો શો છૂટે એટલે ટેક્સીઓ થિયેટર આસપાસ વધારે હોય છે.'

દૂરથી વિવેકને ટેક્સીમાં બેસતો જોઈને દેશપાંડે અંધકારમાંથી સરકી મોટર-સાઈકલ પર સવાર થઈ ગયો. ગામદેવીના ચાર રસ્તા પર ટેક્સી પહોંચે ત્યાં સુધીમાં પુરપાટ ધસી આવતી મોટર-સાઈકલે તેને આગળ વધતી રોકી પાડી.

'ટેક્સી બાજુમાં લઈ લે. તારું ડ્રાઈવિંગ લાઈસન્સ દેખાડ.'

પોલીસ-ઉપરીના રુઆબનો પ્રત્યાઘાત ડ્રાઇવર પર ખાસ પડ્યો હોય એવું વિવેકને લાગ્યું નહીં. એણે તો પોતાના પેસેન્જરની દયા ખાધી : 'સાહેબ, તમારે અર્જન્ટ પહોંચવાનું હતું તેમાં વિનાકારણ રૂકાવટ આવી પડી. આજકાલ પોલીસને દરેક ટેક્સી-ડ્રાઇવર ભાગેડુ બિલ્લા જેવો દેખાય છે.'

દેશપાંડેએ ટેક્સી-ડ્રાઇવરનું લાઈસન્સ ચકાસીને પાછું આપી દીધું : 'આ પેસેન્જર કોણ છે ?' કહેતો એ વિવેકની તરફ પહોંચી ગયો. 'મિસ્ટર, તમે ટેક્સીવાળા છો ?'

'ઇન્સ્પેક્ટર, મને એવી પૂછપરછ કરવાનું કોઈ કારણ ?' વિવેકે બનાવટી અણગમા સાથે કહ્યું : 'તમે એક નાગરિકને વિનાકારણ પજવી ન શકો.'

'પોલીસને કાયદો શીખવો છો !' કહેતાં દેશપાંડેએ ટેક્સીનું બારણું ઉઘાડી નાખ્યું : 'મિસ્ટર, નીચે ઊતરો. મારે તમારી તલાશી લેવી છે.'

'અને ન ઊતરું તો ?' વિવેકે ધૂરકીને પૂછ્યું : 'તમે શું કરી લેશો ?'

'કાંઈ જ નહીં કરું. ટેક્સી સાથે તમને બાજુના ગામદેવી પોલીસ-સ્ટેશન પર લઈ જઈશ અને ત્યાં તમારી તલાશી લઈશ.'

ત્યારે વિવેકે નરમ પડી જવાનો દેખાવ કર્યો : 'સાહેબ, મારા એક સગા હોસ્પિટલમાં સિરીઅસ છે ! મારે અર્જન્ટ પહોંચવાનું છે !' કહીને એ બહાર નીકળ્યો : 'તમારી સાથે દલીલ કરીને સમય બગાડવાનું મને પાલવે તેમ નથી. લો, તલાશી લઈ લો.'

ત્યારે દેશપાંડેએ તેના ખભાથી ગોઠણ સુધી બંને હાથ ફેરવીને ચકાસણી કરવા માંડી. કાંઈ જ મળ્યું નહીં એટલે, 'સાહેબ, તમારી શંકાનું સમાધાન થઈ ગયું ને ?' કહેતો વિવેક ટેક્સીમાં બેસવા જતો હતો, પણ દેશપાંડેની ચકોર નજરે સીટ પર પડેલી પોટલી પકડી પાડી : 'મિસ્ટર, આમાં શું છે ?' કહીને તેણે પોટલી પર અપટ મારી.

‘સાહેબ, એમાં... એમાં...’ વિવેકે ગલ્લાંતલ્લાં શરૂ કર્યા એટલે દેશપાંડેની આંખો ચમકી ઊઠી. પોટલી નાક પાસે લઈ જઈને સૂંઘતાંની સાથે જ તેણે વિવેકનું કાંડું પકડી લીધું : ‘મિસ્ટર, અમારી શંકા મોટે ભાગે ગલત નથી હોતી. તમે ચરસ લઈ જઈ રહ્યા છો એની બાતમી અમને મળી ચૂકી હતી. ચાલો પોલીસચોકીએ...’

‘ઇન્સ્પેક્ટરસાહેબ, પહેલાં મારી વાત સાંભળો !’ વિવેકે આજીજીભર્યા અવાજે કહ્યું : ‘જરા આ તરફ આવો, હું તમને સમજાવું.’

બંને વચ્ચેની રક્તક નિહાળતો ટેક્સીવાળો આ અણધારી ઉપાધિથી ગભરાયો : હવે પોલીસના લફરામાં અટવાઈશ તો માલિક મને ફાડી ખાશે ! દસની નોટ જોઈને હું ક્યાં લલચાયો ! શું કામ આને મેં ટેક્સીમાં લીધો ?

‘એ ડ્રાઇવર, તું અહીંયાં જ થોભજે. તારે સાક્ષી તરીકે ચોકીએ સાથે આવવું પડશે.’

દેશપાંડેએ વિવેકની સાથે થોડે દૂર સુધી જતાં કહ્યું ત્યારે એ બિચારો થથરી ઊઠ્યો.

‘શાબાશ, વિવેક ! તું એકટિંગમાં પાસ થયો.’ દેશપાંડેએ ધીમા અવાજ ગુસપુસ શરૂ કરી : ‘આ ટેક્સી ટ્રકનો પીછો કરનાર ડ્રાઇવરની છે. અત્યારે ડ્રાઇવર તરીકે બેઠેલો આસામી બીજો જ કોઈ છે.’

‘હવે મારે શું કરવાનું છે ?’ વિવેકે દબાયેલા અવાજે પૂછ્યું : ‘તમને લાંચ ખવડાવીને છૂટી જાઉં ને ?’

‘હા, સો-સોની નોટો મને પકડાવી દે, પણ ટેક્સી-ડ્રાઇવરને તો એમ જ કહેવાનું કે મોટી રકમ ખવડાવવી પડી.’

વિવેકે આજુબાજુ જોવાનો ડોળ કરતાં ખિસ્સામાંથી નોટો કાઢી હળવેકથી દેશપાંડેના હાથમાં પધરાવી દીધી અને રૂમાલમાં બાંધેલી પોટલી તેની પાસેથી પાછી લઈ લીધી. ખાનગી લેવડ-દેવડ પર કોઈનું ધ્યાન નથી પડ્યું ને એની ખાતરી કરતો વિવેક સિફતથી ટેક્સીમાં ગોઠવાઈ ગયો : ‘ચાલ, ભાઈ, જવા દે.’

ઘડીભર ટેક્સી-ડ્રાઇવરના માનવામાં ન આવ્યું. આટલી જલદી આણે પોલીસ-ઉપરી સાથે પતાવટ કરી લીધી ! છુટકારાનો દમ ખેંચતાં તેણે ટેક્સી સ્ટાર્ટ કરી. થોડે આગળ જઈને અરીસામાંથી પછવાડે જોઈ લીધું. પોલીસની મોટર-સાઈકલ પીછો કરતી દેખાઈ નહીં ત્યારે પૂરેપૂરી ધરપત અનુભવી.

‘સાહેબ, તમે કમાલની ઝડપે એને ફટકો ! કેટલામાં સોદો પતાવ્યો ?’

‘અઢી હજાર આપવા પડ્યા.’ વિવેકે લાપરવાહીનું સ્મિત ફરકાવતાં કહ્યું : ‘સોદો બહુ મોંઘો ન પડ્યો. પચીસ હજારનો માલ બચ્યો અને પોલીસચોકીમાં બેસવાનું ટળ્યું.’

‘આવડી પોટલીમાં પચીસ હજારનો માલ છે ?’

‘માલ તો પંદર હજારનો ગણાય, પણ જોખમ ખેડવાના દસ હજાર મારા છે...’ વિવેકે થોડું અટકીને ઉમેર્યું : ‘છોક નેપાળથી અહીં સુધી માલ લઈ આવ્યો. દસ હજાર તો મળવા જોઈએ ને... એમાંથી અઢી હજાર આ સાલો પડાવી ગયો.’

‘તોય તમે સરવાળે નફામાં જ રહ્યા, સાહેબ !’ ડ્રાઇવરે સૂકા હોઠ પર ભીની જીભ ફેરવતાં કહ્યું : ‘તમારી સોદાબાજીએ મનેય આફતમાંથી ઉગારી દીધો.’

‘અમારે તો આ રોજનું થયું.’ વિવેકે રીઢા દાણચોરની ઢબે કહ્યું : ‘લાખોની હેરાફેરી થાય તેમાં ક્યારેક બેચાર ટુકડા કુત્તાઓને નાખવા પડે... એમ માનીશ કે એક બાજીમાં અઢી હજાર હારી ગયો.’

અને ટેક્સી-ડ્રાઇવરની ગરદને ઝાટકો અનુભવ્યો : ‘સાહેબ, તમે કઈ બાજીની વાત કરો છો ?’

‘તીનપત્તી !’ દેશપાંડે પાસેથી સાંભળેલો શબ્દ વિવેકે હળવેકથી સરકાવ્યો ત્યારે ટેક્સી-ડ્રાઇવરે બાજી ખોલી નાખી :

‘સાહેબ, તીનપત્તીનો શોખ હોય તો-તો એક હાઈક્લાસ ઠેકાણું દેખાડું !’

પણ વિવેકે અધીરાઈ દાબી રાખવી પડી : ‘ઠેકાણું હાઈક્લાસ હોય એટલું બસ નથી, રમત પણ ઊંચી હોવી જોઈએ. દસ-વીસ હજારની હારજીત વગર તીનપત્તીમાં વિજય શું આવે ?’

‘અરે, સાહેબ, તમારા જેવા જ જિગરી ખેલાડીઓ આવે છે.’ કહીને પેલાએ જીભ કચરી : ‘પાછા શોખીન પણ એવા જ. અત્યારે હું એમના માટે જ વિલાયતી વિસ્કી લેવા ફાઉન્ટન જતો હતો.’

ત્યાં જ ફ્લોરા ફાઉન્ટન દેખાયું. વિવેકને હજુ થોડું પૂછવા-કહેવાનું બાકી રહી જતું હતું. તેણે ઠાવકાઈ બતાવી : ‘યાર, અહીં સુધી પહોંચાડ્યો છે તો કોલાબા ક્યાં દૂર છે... મારે એટલા ખાતર બીજી ટેક્સી પકડવી પડશે.’

‘અરે, હોય, સાહેબ ! તમારી પાસે જોખમ છે. ન કહ્યું હોત તોય કોલાબા સુધી પહોંચાડવાનો જ હતો.’

વિવેક ડ્રાઇવરની ગરજ સમજી ગયો. તેણે દસની બીજી એક નોટ તેને પકડાવી દીધી : ‘તારા જેવા સમજુ માણસની મારે અવારનવાર જરૂર પડશે.’

‘અરે, સાહેબ, મારા માલિકની કલબમાં રમવા આવો પછી આ ટેક્સી તમારી જ સમજો ને !’

ત્યારે વિવેકે નમતું જોખી લીધું : ‘કઈ કલબ ?’

‘લકી સોશિયલ કલબ ! તમે ટેક્સી પકડી ત્યાં જ આવેલી છે. અમારા માલિક પોલીસમાં જબરી વગ ધરાવે છે. બોલો, કાલે આવો છો ? તો જઈને માલિકને જાણ કરું.’

‘કાલે !’ વિવેક મૂંઝાયો. દેશપાંડે સાથે મસલત કર્યા વગર આગળ વધવાનું નહોતું. તેણે બહાનું ઉપજાવી કાઢ્યું : ‘ગુરુ-શુક તો હું પૂના જાઉં છું. ત્યાં પણ મારા આ માલના ધરાકો છે.’

‘તો શનિ-રવિ રાખો.’ ડ્રાઇવરે પાકું કરી લેવાની અધીરાઈથી કહ્યું : ‘એકબે દિવસ તો જોરદાર મહેફિલ જામે છે.’

‘ઠીક છે, શનિવારે રાત્રે આવીશ.’ વિવેકે બહુ ઉત્સાહ ન દેખાઈ જાય એમ દબાયેલા અવાજે કહ્યું : ‘એકાદ વખત રમવા બેઠા પછી ખ્યાલ આવે કે કેવીક જામે છે.’

અને તરત હાથ ઊંચો કર્યો : 'ટેક્સી અહીં રોકી દે, મારું ઠેકાણું આવી ગયું.'

ફાઈવરે બ્રેક મારી પણ વિવેક બારણું ઉઘાડીને ઊતરે એ પહેલાં પૂછી લીધું : 'તો શનિવારે આવો છો ને ? કેટલા વાગ્યે ?'

'સાત-આઠ વાગ્યે આવી જઈશ.'

'બહુ સરસ ! હું સાત વાગ્યાથી બાબુલનાથ સામે આપની રાહ જોતો ઊભો છું ! માલિકને કહી દઈશ કે ખાસ મહેમાન આવવાના છે.'

'ભલે.'

સંમતિનું સ્મિત ફેંકતો વિવેક ઝડપથી સરકી ગયો. અંધારી ગલીમાં પાછું ફરીને જોયા વગર આગળ વધી ગયા પછી તેણે ડોક ફેરવીને જોયું તો ટેક્સી રવાના થઈ ચૂકી હતી. તેણે નિરાંતનો શ્વાસ લીધો : હાશ, છુટકારો થયો... કામ પાર પડ્યું; પણ હજુ તો આ શરૂઆત છે. જુગારીનો પાઠ ભજવવાનું ભારે પડી જશે.

અને હાથ ઊંચો કરીને બાજુમાંથી પસાર થતી ટેક્સી રોકી : 'વરલી તરફ લઈ લે !'

સોળ

'જોયું ને, ગીતા ! તારો આ બ્રહ્મચારી મારી બે દિવસની સોબતમાં કેવો બદમાશ બની ગયો !'

વિવેક પાસેથી વિગતે વાત સાંભળીને દેશપાંડેએ તેની પીઠ થાબડતાં ઉમેર્યું : 'દરેક સદ્ગુણી માનવીમાં એક બદમાશ છુપાયેલો હોય છે. એ સિવાય આ સંન્યાસી અર્ધા કલાકની શિખવણીમાં દાણચોરનો પાઠ આટલી ચતુરાઈથી ભજવી જ કેમ શકે ?'

'અને દરેક પોલીસ સારા માણસમાં સૂતેલા બદમાશને જગાડી સમાજની સેવા કરતો હોય છે !' ગીતાએ ધણીને ધારદાર કટાક્ષ ભોંકાવ્યો : 'અઢી કલાક પહેલાં અઢી હજારનો ટેલિવિઝન સેટ પેલાએ લાંચ પેટે મોકલ્યો ત્યારે આપ સાહેબ દુર્વાસાઋષિ જેટલા કોપાયમાન થઈ ગયા હતા અને ચરસના આ બ્રહ્મચારી દાણચોર પાસેથી જાહેર રસ્તા પર અઢી હજારની લાંચ લઈ લીધી ! તમારા બેમાંથી મારે કોની બદમાશીને બિરદાવવી !'

'અરે, ઝઘડાખોર દંપતી ! લડવા માટે તમારી પાસે આજની અર્ધી રાત બાકી છે.' વિવેકે કોફીનો છેલ્લો ઘૂંટડો પતાવીને કહ્યું : 'પહેલાં એ તો સાંભળો કે શનિવારે જીવણલાલ જોગીના જુગારી અફામાં જઈને હું ઉઘાડો પડી જવાનો એનું શું ? ત્યાં ઘૂસી તો જઈશ, પણ જઈને કરીશ શું ?'

'બે-પાંચ હજારની હારજીત કરવાની.'

'પણ, દેશપાંડે, મને તીનપત્તી રમતાં જ ક્યાં આવડે છે ?'

'ઓત્તારીની !' કહતાં દેશપાંડેને એટલું બધું હસવું આવી ગયું કે સિગારેટના ધુમાડા ગળામાં અટવાઈ ગયા અને ખાંસી ખાતાં-ખાતાં બેવડ વળી જવું પડ્યું.

'સાલા બ્રહ્મચારી, અમારે તને એ પણ શિખવાડવું પડશે ?'

દેશપાંડેની ખાંસીનો લાભ લઈને ગીતાએ સંભળાવ્યું : 'તીનપત્તી તો ચણોઢી રમતી નાની છોકરીઓનેય આવડે.'

'પણ બાએ મને બાળપણથી જ આ અપલક્ષણથી આઘો રાખ્યો છે.'

'કયા અપલક્ષણથી ?' ગીતાએ આંખ મિચકારીને પૂછ્યું : 'છોકરીઓથી કે તીનપત્તીથી ?'

'ગીતા, મજાક છોડ.' ખાંસી દબાવી દઈને દેશપાંડેએ ગંભીર અવાજે કહ્યું :

‘જુગારના અકામાં જઈને એ બે-ચાર હજાર હારી આવે એનો વાંધો નથી, પણ વિવેકની અસલિયત ઉઘાડી પડી ગઈ તો આપણે બહુ મોટી બાજી હારી જવાના. જીવણો જોગી ભારે ખતરનાક આદમી દેખાય છે. ખૂનના ભેદનો તાગ લેવા જતાં ક્યાંક વિવેકનો જાન જોખમાઈ ન જાય એ જોવાનું છે.’

સાંભળીને ગીતાનો ચહેરો ફિક્કો પડી ગયો : ‘દેશપાંડે, શનિવારે વિવેક ત્યાં જાય જ નહીં તો ?’

‘હું પણ એ જ વિચારતો હતો. ગુનેગારને પકડવાનું કામ અમારું છે.’ દેશપાંડેએ હોઠ વચ્ચે દબાવેલી સિગારેટ સળગાવવાનું માંડી વાળતાં કહ્યું : ‘ટેલિવિઝન ઊંચકીને આવેલો માણસ મૂંગો હતો, પણ સાંભળી શકતો હતો, એનો અર્થ સમજાય છે, વિવેક ? જીવણા જોગીએ કોઈ ગુનાસર એની જીભ કાપી નાખી હશે અથવા તો પોતે એવા ખતરનાક ગુના કરતો હશે કે નજરે જોઈને પણ કોઈ પાસે કબૂલાત ન કરી શકે એટલે જીભકટ્ટા માણસને તેણે પાળ્યો હશે... નહિ, વિવેક, મારાથી તમને એમ જોખમના અંધારામાં ધકેલી ન દેવાય.’

‘પણ, દેશપાંડે, મને જોખમમાં નહીં નાખવા માટે તમે એકલા જોખમ ખેડો એ કેમ બને ?’

‘એ બને, કારણ કે હું પોલીસવાળો છું.’

‘પણ આ કેસમાં આપણે પોલીસખાતાની મદદ ક્યાં લેવાના છીએ ?’ વિવેકે જુસ્સાભર્યા સ્વરે દલીલ કરી : ‘દરેક સદ્ગુણી માનવીમાં બદમાશ છુપાયેલો હોય છે કે નહીં એની મને ખબર નથી, પણ માણસમાત્રમાં એક પરાક્રમી પુરુષ બેઠો હોય છે.’

‘અને દરેક પરાક્રમી પુરુષને એક સ્ત્રીનું પીઠબળ હોય છે.’ ગીતાએ એવા જ જુસ્સાથી કહી દીધું : ‘વિવેક, હું તને પાનાં રમતાં શીખવી દઈશ. શનિવાર આડે હજુ પૂરા બે દિવસ બાકી છે, દેશપાંડે !’

ગીતાનો જુસ્સો જોઈને દેશપાંડેએ સિગારેટ સળગાવી. વારાફરતી બંને સામે નજર ફેંકી લઈને મોંમાંથી છૂટતા સિગારેટના ધુમાડા સાથે તેણે સંમતિ આપી દીધી : ‘ઠીક છે, ગીતા, તું તીનપત્તીમાં પાવરધી છે. બ્રહ્મચારીને પલોટી તો દઈશ. પણ, વિવેક ! તમારે અહીં આવવામાં સાવધ રહેવું પડશે.’

‘એ શું કામ ?’

‘પેલો જીભકટ્ટો તમને અહીં બેઠેલા જોઈ ગયો કે નહીં એની આપણને ખબર નથી. તમે રમવા જાઓ અને તમને જોતાં જ એ ભડકી જાય, જીવણા જોગીને આપણી ઓળખાણની જાણ થઈ જાય, તો પહેલા પગલે જ આપણા પગ કપાઈ જાય.’

‘એની ચિંતા નહીં કરો. અહીં આવવામાં હું સાવધ રહીશ.’

‘તમારે મારી ઓફિસે આવવાનું પણ બંધ કરવું પડશે.’ દેશપાંડેએ સાવચેતી સંભળાવી : ‘પેલો ટેક્સી-ડ્રાઇવર ક્લબમાં જઈને એના માલિકને તમારી વાત કરશે તેની સાથોસાથ હું કેવો દંભી છું એનીય જાહેરાત કરવાનો ! એણે જરૂર મારા ખમીસ પર બિલ્લો જોયો હશે, મારું નામ વાંચ્યું હશે. ટેલિવિઝનનો સેટ એની જ ટેક્સીમાં અહીં આવ્યો

હતો. ત્યારે મેં લાંચ પાછી વાળી છતાં તમારી પાસેથી અઢી હજારની લાંચ બેઘડક લઈ લીધી એ વાત ડ્રાઇવર જીવણા જોગીને અચૂક કહેવાનો.’

‘હું... આ મુદ્દો તો મારા ધ્યાનમાં જ નહોતો આવ્યો.’

‘હું લાંચ લઉં છું એ જાણીને તેને સુખદ આંચકો લાગશે.’ દેશપાંડેએ તર્કનો તાંતણો લંબાવતાં કહેવા માંડ્યું, ‘કદાચ એ મને અહીં ફોન કરશે અથવા ઓફિસે આવી પહોંચશે.’

‘તમારી લાંચ લેવાની વાત ઉઘાડી પાડવા ?’

‘ના, ગેરકાયદેસર કામ કરતો દરેક માણસ પોલીસની નબળાઈ ઢાંકવામાં અને એ નબળાઈને પ્રોત્સાહન આપીને પોતાનું કામ કઢાવી લેવામાં માનતો હોય છે... એટલે પહેલાં તો એ ખાતરી કરવા માટે એકાંતમાં મારા પર આદેશ મૂકશે. ટેલિવિઝન સેટ પાછો વાળીને તમે તમારી જાતને પ્રામાણિક પોલીસ-ઉપરીમાં ખપાવવાનો ઢોંગ કર્યો, અને સાહેબ, એ જ રાતે પેલા ચરસવાળા પાસે તમારી પ્રામાણિકતાનું અઢી હજારમાં લિલામ પણ કરી નાખ્યું... મારે તેની સામે થોડા અસ્વસ્થ બની જવું પડશે, માથું ઝુકાવીને કહેવું પડશે કે ટેલિવિઝન સેટ જોઈને મારા મોંમાં પાણી આવી ગયું હતું, મારી આંખો આનંદથી ઊછળવા લાગી હતી, પણ જીવણલાલ, તમે ખોટા વખતે સેટ મોકલ્યો. એ વખતે મારે ત્યાં ગોવાના એક પોલીસ ઈન્સ્પેક્ટર જમવા આવ્યા હતા. તમારો માણસ ભેટ આપવા આવ્યો ત્યારે જ એ સાહેબ ગોવાની મારી કામગીરીની બેફામ તારીફ કરતા હતા. પ્રામાણિકતા અને નિષ્ઠા માટે મને ગોવામાં ગોલ્ડમેડલ મળ્યો હતો અને ત્યાંના જ એક સાથી પોલીસની નજર સામે હું લાંચ લઉં તો-તો પોલ ઉઘાડી પડી જાય ને ? એટલે જ, જીવણલાલ, મારે ટેલિફોન પર બનાવટી ગુસ્સામાં તમારું અપમાન કરવું પડ્યું.’

દેશપાંડેની આ તર્કશક્તિ પર વિવેક ખુશ થઈ ગયો, પણ ગીતાને એ ખટક્યું : ‘એટલે તું એ ગુંડાની નજરે લાંચિયો બની જવા માગે છે ?’

‘ગીતા, મેલી નજરના માણસો સામે હલકા દેખાવાથી આપણે હલકટ નથી બની જતા.’ દેશપાંડેએ સમજાવ્યું : ‘આપણો આ વિવેક દાણચોર બની ગયો, તો હું લાંચિયો બની જઈશ. આખરે તો આપણે પેલાને બનાવવાનો છે ને !’

‘પણ આમાં તમે મને શું બનાવવાના છો ?’ ગીતાએ ગંભીરતા ખંખેરવા ટહુકો કર્યો : ‘મારે બેઠાંબેઠાં તમારું પ્લાનિંગ જ સાંભળ્યા કરવાનું ?’

‘કેમ, ગીતા, તું તો કાલથી મારી ગુરુ બનવાની છે ને !’

‘સાંભળો, વિવેક !’ દેશપાંડેએ ફરી વાતનો દોર હાથમાં લીધો, ‘હમણાં તમારે સીટ્રોન કાર વાપરવાની પણ બંધ કરવી પડશે. શનિવારે ત્યાં રમવા જાઓ ત્યારે તો કાર લઈ જ નહીં જતા.’

‘સમજી ગયો.’ વિવેકે આજ્ઞાકિત સ્વરે કહ્યું : ‘પેલા ટેક્સીવાળાને ખબર નહીં પડવી જોઈએ કે હું કારવાળો છું !’

‘માત્ર એટલા માટે જ નહીં, પણ જીવણા જોગીને ગંધ નહીં આવવી જોઈએ કે સુરેખાદેવીની સીટ્રોન કાર તમારી પાસે છે. ગુનેગારોનાં મગજ કડીઓ મેળવવામાં પોલીસ જેટલાં જ સતેજ હોય છે.’

‘અરે, ક્યારેક તો પોલીસવાળા કરતાંય એ લોકો વધારે ચતુર હોય છે !’ ગીતાએ વચ્ચે મમરો મૂક્યો, પણ દેશપાંડેએ એના તરફ ધ્યાન આપ્યા વગર આગળ ચલાવ્યું : ‘તમારી સીટ્રોન કાર આપણા કેસની હીરોઈન છે.’

‘અરે હાં, એક વાત કહેવાની તો રહી જ ગઈ.’ વિવેક ઉત્તેજનાભર્યા અવાજે બોલી ઊઠ્યો : ‘આજે બપોરે જ હું ગામદેવીના સન મોટર ગેરેજમાં ગયો હતો. ગેરેજનો ભાગીદાર મનોજ મારો દોસ્ત છે. આ સીટ્રોન મેં તેની પાસેથી જ ખરીદી હતી... ગઈ કાલે ગીતાએ કારની સીટ પછવાડેથી પેલું વિઝિટિંગ કાર્ડ કાઢ્યું એ બાબતમાં હું તેને પૂછપરછ કરવા ગયેલો ત્યારે એણે એક બહુ કામની વાત કહી.’

‘શું ?’ દેશપાંડે ટ્હાર થઈ ગયો : ‘કામની કોઈ વાત કહેવાનું હવે પછી ભૂલી ન જતા, વિવેક !’ તેના અવાજમાં ઠપકાનો સૂર હતો : ‘કદાચ તમને કામની ના લાગે તોપણ મને કહી દેજો. બોલો, તમારા મનોજે શું કહ્યું ?’

‘એણે કહ્યું કે અકસ્માત પછી કાર રિપેર માટે ખોલી ત્યારે એક અજાણ્યો માણસ સીટ્રોનનું મિકેનિકમ શીખવાને બહાને તેને ત્યાં કામ પર આવેલો. રાતપાળી કરીને બે દિવસમાં કારના બધા પાર્ટ્સ ખોલી નાખ્યા, પણ પછી અચાનક ગુમ થઈ ગયો. મજૂરીના પૈસા લેવાય ફરક્યો નહોતો.’

‘એનો અર્થ એ કે કારમાં એ કાંઈક શોધવા આવેલો.’

‘બરાબર ! મનોજ પાસેથી એ પણ જાણવા મળ્યું કે ગેરેજના મિકેનિક ફર્નાન્ડીઝને રોજ રાતે પીવાની આદત હતી અને પેલો કામ શીખવાના ઉત્સાહથી તેને બાટલી આપતો.’

સાંભળીને દેશપાંડેની આંખોમાં ઝબકારો થયો : ‘એનો અર્થ શું થયો, સમજાય છે કંઈ ?’ આવેશમાં એ બોલી ગયો : ‘અકસ્માતની રાતે સુરેખાદેવીના હીરા ખૂનીના હાથમાં આવ્યા નહોતા. એટલે મોટરના બધા પાર્ટ્સ ખોલીને હીરા શોધી કાઢવા કાવતરાખોરોએ આ તરકીબ અજમાવી. મનોજના મિકેનિક પાસેથી આપણે કામ શીખવા આવેલાનો પત્તો મેળવવો પડશે.’

‘એ કામ મેં મનોજને સોંપી દીધું.’ વિવેકે ઉત્સાહભરે કહ્યું : ‘સાથોસાથ મેં તેને સાવચેત પણ કર્યો છે કે તારા મિકેનિક ફર્નાન્ડીઝને વહેમ ન પડે એ રીતે પૂછપરછ કરજે. કદાચ એને પણ કાવતરાખોરોએ ખરીદી લીધો હોય.’

‘ના, એમ નહીં બન્યું હોય.’ દેશપાંડેએ દૃઢતાપૂર્વક કહ્યું : ‘ગુનેગારો ભેદના ભાગીદારોની સંખ્યા વધારતા નથી. એમ કરવાથી પકડાઈ જવાનું જોખમ વધી જાય... વિવેક, હવે હું છાતી ઠોકીને કહી શકું છું કે સુરેખાદેવીનું ખૂન જ થયું છે અને ખૂનનો હેતુ હીરા હાથ કરવાનો હતો, અંગત વેરઝેરનો નહીં.’

‘હીરા !’ ગીતાની કીકીઓ ઝગમગી ઊઠી : ‘આ હીરાની વાત તો તમે મને કરતા જ નથી. બહુ કીમતી હતા કે ?’

‘બહુ કીમતી તો નહીં, ફક્ત સાઠ લાખના જ હતા.’

‘સાઠ લાખ !’ ગીતાની આંખો સાથે મોં પણ પહોળું થઈ ગયું : ‘સાલા સાઠ લાખના હીરા કેવા હોય એ જોવા માટે તો હુંય કોઈકનું ખૂન કરવા તૈયાર થઈ જાઉં ! દેશપાંડે, તું આ ખૂનીને પકડી પાડે તો મને એક વાર હીરા જોવા દઈશ ને ?’

‘ખૂની પકડાશે તોપણ હીરા હાથ નહીં લાગે.’ વિવેકે જ વચ્ચે બોલી નાખ્યું : ‘એ હીરા મુંબઈની બજારમાં વેચાઈને પરદેશ-ભેગા થઈ ગયા.’

‘હઠ, સાલા ! ત્યારે તો ખૂન-કેસમાંથી મારો અર્ધો રસ ઊડી ગયો.’ કહેતાં ગીતાએ બગાસું ખાધું : ‘મને હવે ઊંઘ આવવા માંડી.’

‘તું સૂઈ જા, ગીતા, મારે હજુ વિવેકને ચરસ-અફીણની દાણચોરી અંગે જાણકારી આપવાની છે.’ દેશપાંડેએ ઘડિયાળમાં જોતાં કહ્યું : ‘બાર વાગી ગયા. વિવેકને બધું સમજાવતાં અર્ધો કલાક સહેજે નીકળી જશે.’

‘અર્ધો કલાક તો શું, અર્ધો સેકન્ડ પણ હું ઊંઘને રોકી શકું તેમ નથી.’ કહીને બગાસાં ખાતી ગીતા ઊઠી : ‘તમે બેય કરો લમણાંઝીક ! હું તો હીરાનાં સપનાં નિહાળતી ધોરી જઈશ.’

અને દેશપાંડેની આંખે વિવેક દાણચોરોની દુનિયા નિહાળવા લાગ્યો. ચરસ-ગાંજો, અફીણ-હીરોઈન જેવા કેફી પદાર્થો ક્યાંથી ક્યાં, કેવી રીતે, કેટલાં જોખમો અને કેટકેટલી તરકીબો દ્વારા ચીન, અમેરિકા, આફ્રિકા, એશિયા વચ્ચે સ્મગલ થાય છે... ઉચ્ચ કક્ષાના મહાનુભાવોથી માંડીને કોલેજિયનો અને ફૂલી સુધીના કેટકેટલા પ્રકારના લોકો તેમાં સંડોવાય છે... અબજો રૂપિયાની રકમમાં થતી આવી હેરાફેરીમાં માંડ બે-પાંચ કરોડનો માલ પકડાય છે. હજારો દાણચોરોમાંથી માત્ર નીચલી કક્ષાના કેરિઅરો જ પોલીસના સંક્રાંતિમાં સપડાય છે. કસ્ટમના જાપ્તામાંથી છટકવા માટે કેવા આબાદ પૈતરા રચવા અને ક્યારેક પોલીસને બાતમી આપી દેનારાને કેવી રીતે રહેંસી નાખવામાં આવે છે...

સાંભળીને વિવેક ધ્રૂજી ઊઠ્યો. ઊંઘને આધી ઠેલવા સિગારેટ પર સિગારેટ ફૂકતા બોલ્યે જતા દેશપાંડેએ કહ્યું : ‘આમાંથી એક-બે કિસ્સા તું જુગારીઓને સંભળાવજે, પછી કોઈને શંકા નહીં રહે કે આ માણસ બનાવટી છે !’

છેલ્લા શબ્દો સાથે તેણે ખાધેલું મોટું બગાસું જોઈને વિવેકે કહેવું પડ્યું : ‘તમારી વાતો સાંભળવામાં આખી રાત વીતી જશે તોય ભાન નહીં રહે. તમારે પાછું સવારે ડ્યૂટી પર પહોંચવાનું છે. આજ પૂરતું આટલું બસ...’

બોલતાં-બોલતાં તેનેય બગાસું આવી ગયું અને દેશપાંડે હસી પડ્યા : ‘મારું તો ઠીક, પણ તમારે હજુ છેક જુહુ પહોંચવાનું છે. ડ્રાઈવિંગ કરતાં ઝેરું આવી ગયું તો બિચારી સીટ્રોનના કપાળે બીજી હત્યા લખાઈ જશે.’

‘તો-તો તમારે જ મારી ધરપકડ કરવાનો વખત આવે !’

કહીને વિવેકે ‘ગૂડ નાઈટ’ સાથે વિદાય લીધી ત્યારે તેની ઘડિયાળમાં એક ને બાર મિનિટ થઈ હતી.

દેશપાંડેની વાતો વાગોળતાં વરલી વટાવ્યું ત્યાં સુધી તેને ભાન રહ્યું નહીં કે પ્રભાદેવી આવી પહોંચ્યું છે અને એક દારૂડિયો લથડિયાં ખાતો રસ્તો ઓળંગી રહ્યો છે. ટ્હાર થઈને તેણે કારની ગતિને અંકુશમાં લીધી ત્યાં ફૂટપાથ પર તેની નજર થંભી ગઈ. વીજળીના થાંભલા નીચે હાથ ઊંચો કરીને વિદ્યુત માગતાં સુરેખાદેવી દેખાયાં. શરીરમાં ઝણઝણાટી વ્યાપી ગઈ, મગજમાં ઊથલ-પાથલ મચી ગઈ. સ્ટીઅરિંગ વ્હીલ પરના બંને

હાથની હથેળી પસીનાથી ભીની બની ગઈ. બેક દબાવવામાં તેનો પગ એક પળ મોડો પડ્યો હોત તો પેલો દારૂડિયો કાર નીચે ચગદાઈ જાત.

દારૂડિયાનું થાંભલા સાથે અફળાવું, બેકની ચીસ સાથે કારનું થંભી જવું અને ઝબકારા સાથે સુરેખાદેવીનું અદૃશ્ય થવું... ત્રણે ક્રિયા ચમત્કારક રીતે એકીસાથે બની ગઈ.

‘કીધર ચલી ગઈ !’ થાંભલાને વળગી પડેલો દારૂડિયો પાગલની જેમ બરાડતો હતો : ‘ઇશારા કર કે મુઝે ઈધર બુલાયા ઔર ચલી ગઈ ?’

સુરેખાદેવીના ખ્યાલમાં આવી ગંદી ચેષ્ટા કરતા એ પીધેલા પર પહેલાં તો વિવેકને કાળ ચડ્યો. નીચે ઊતરીને બે-ચાર ઝીંકી દેવાનું ખુન્નસ ઘૂંટાવું... પણ તેને થાંભલા સાથે માથું અફળીને આકંઠ કરતો જોયો : ‘ઐસી ખૂબસૂરત ઔરત હમને કભી નહીં દેખી !’ ત્યારે વિવેકને તેની પામરતા પ્રત્યે દયા જાગી ઊઠી.

સ્વસ્થ થઈને એ કાર સ્ટાર્ટ કરવા જતો હતો ત્યાં ‘ક્યા હુઆ ?’નો સાદ પાડતા બે માણસો સામેના સિદ્ધિવિનાયક મંદિર તરફથી દોડતા આવ્યા : ‘સા’બ, આપને કુછ દેખા ?’

વિવેક ગડમથલમાં પડી ગયો. સમજી તો ગયો કે એ બંને શું જોયાનું પૂછે છે, પણ સાચો જવાબ નહોતો આપવો. ત્યાં પેલો પીધેલો જ બોલી ઊઠ્યો : ‘એ સાલે મોટરવાલેને તો ઓરત કો ભગા દિયા ! મગર વો ગઈ કહાં ?’

ત્યારે વિવેકને બોલવાનું સૂઝી આવ્યું : ‘સાલો, પીને ચકચૂર થયેલો વીજળીના થાંભલામાં ઓરત જુએ છે ! મોટરની હડફેટમાં આવી જાત તો...’

‘સા’બ, ઓરતને તો અમે પણ જોઈ હતી !’ પેલા બેમાંથી એકે કહ્યું ત્યારે વિવેક ચોંક્યો. પોતાના સિવાય બીજા કોઈને સુરેખાદેવીનું પ્રેતસ્વરૂપ દેખાય એ તેને ખટક્યું હોય તેમ ઉશ્કેરાટમાં બોલી ગયો : ‘તમે પણ આના જોડીદાર લાગો છો. મધરાતે કોઈ ઓરત આવા ભેંકાર રસ્તા પર થોડી ઊભી હોય ?’

‘નહિ, સા’બ, અમે પીધેલા નથી, આને ઓળખતા પણ નથી.’ એકે સચ્ચાઈના રણકા સાથે કહ્યું : ‘અમે ગપ્પાં મારતા બેઠા હતા અને આ પીધેલો બાજુમાંથી પસાર થતો હતો ત્યારે મારી જ નજર આ થાંભલા પર પડેલી. મારાથી બોલાઈ ગયું : અરે ! અત્યારે આ બાઈ અહીં કેમ ઊભી છે ?’

‘હા, સા’બ ! મેં પણ તેને જોઈ !’ બીજાએ તેમાં ટપશી પૂરી : ‘ઘોળાં કપડાં, કપાળે ચાંદલો અને સારા ઘરની હોય એવો ચહેરો... અમે એને હાથ ઊંચો કરતીય જોઈ.’

‘ઉસને મેરી તરફ હાથ ઉપર ક્રિયા થા.’ પેલો દારૂડિયો માંડમાંડ જમીન પર પગ ટેકવતો આવેશમાં બોલી ઊઠ્યો : ‘મુઝે ખ્યારા કહકે બુલાયા થા ! પરી જેસી સુંદર થી વો !’

‘પરી નહીં કોઈ ચૂડેલ હશે.’ એકે કહ્યું.

‘નહીં રે ! કોઈ ભટકતા જીવનું પ્રેત હોવું જોઈએ.’ બીજાએ દલીલ કરી.

‘જો કોઈ ભી હો, ઈસ મોટરવાલેને ઉસે ભગા દિયા.’ દારૂડિયાએ સીટ્રોન કાર પર બંને હાથે મુક્કા મારતાં ખીજ ઉતારી : ‘કેસી ખૂબસૂરત થી ! અભી તક ઈસ ખંભે મેં

ઉસકી મ્હેક આતી હૈ !’

કહેતાં તેણે થાંભલા પર હાથ પસવારી પોતાની હથેળી સૂંધી : ‘સાલા મેં તો પીધેલા હું, મગર તુમ સૂંધ કે દેખો.’

પીધેલા માણસને આવી ચેષ્ટા કરતો જોઈને કોઈ પણ માણસ હસી પડે, પણ વિવેકને તો વસમું લાગ્યું. કહેવાનું મન થયું : બેવકૂફ ! એ મારી રાહ જોતી ઊભી હતી, એને મારે કારમાં લિફ્ટ આપવાની હતી. તારી હાજરીએ એને અદૃશ્ય કરી દીધી...

‘સા’બ, પ્રેતના નામથી ડરી ગયા કે શું ?’ એક જણે ટકોર કરી ત્યારે વિવેકે સજાગ થઈ જવું પડ્યું. તુચ્છકારભર્યું હસીને સંભળાવ્યું : ‘હું પ્રેત-બ્રેતમાં માનતો નથી.’

‘સા’બ, ભલે તમે માનતા ન હો, પણ ડરી તો ગયા છો.’ પીઠ પાછળ મજાક સાંભળવા મળી : ‘સંભાળજો, નહીંતર પ્રેતના ખ્યાલમાં કોઈ જીવતાને કચડી નાખશો !’

થોડે સુધી તેણે અરીસામાંથી પાછળ જોયા કર્યું. પેલા ત્રણ હજુ ખસ્યા નહોતા. નહીંતર ચક્કર મારીને ફરી ત્યાં પહોંચી જવાની તાલાવેલી જાગી હતી :

– સુરેખાદેવીએ આટલા વખતે ફરી લિફ્ટ માગવા ત્યાં શું કામ ઊભાં રહેવું પડ્યું ? એ મને કાંઈક કહેવા માગતાં હશે ? જે દિશામાં હું આગળ વધી રહ્યો છું એ બાબત કોઈ સંકેત આપવા માગતાં હશે ? મને જોખમમાં નહીં ઝંપલાવવા સાવચેત કરવા માગતાં હશે કે પછી પેલા દારૂડિયાને મોટર નીચે કચડાતો બચાવી લઈ મને ઉપાધિમાંથી ઉગારી લેવા માટે એમણે પ્રગટ થવું પડ્યું હશે ?

વિવેક મૂંઝાઈ ગયો, ગૂંચવાઈ ગયો.

*

શનિવારે બપોરે પોણાત્રણ વાગ્યે વિવેક ઓપેરા-હાઉસ પર પહોંચી ગયો. આજે કોઈ પણ હિસાબે પ્રિયાને મળી લેવું હતું. ગુરુ-શુકની બંને બપોર તો ગીતા સાથે પાનાં રમવામાં વિતાવવી પડેલી. પહેલાં કંટાળો આવેલો, જલદી સમજ પડતી નહોતી. ભારે બાજી હોવા છતાં પોતે પાનાં ફેંકી દેતો ત્યારે ગીતા ગિન્નાઈ જતી : બબૂચક, આને પાકી રોન કહેવાય. આવાં ભારે પાનાં તો ક્યારેક જ આવે. આના પર તો ગમે એટલો દાવ ખેલી નંખાય... બાજી બંધ રાખીને રમવાનું તેને સાવ સહેલું લાગ્યું. સામાવાળો ખોલાવે ત્યારે પાનાં દેખાડવાનાં, ભારે હોય એ જીતી જાય ! પણ ક્યાં સુધી બંધ બાજીએ રમવું અને સામેવાળો કેટલો જોરમાં છે તે ચકાસી લેવાની તરકીબો ગીતાએ સમજાવી ત્યારે વિવેકને લાગ્યું હતું કે જુગારમાં નસીબના બળ ઉપરાંત ખેલાડીની સૂઝ, ચાલાકી અને હિંમત પણ ઘણો ભાગ ભજવે છે. દસબાર કલાકની તાલીમ પછી ગીતાએ તેને જુગાર રમવાને લાયક ઠરાવીને કહેલું : બ્રહ્મચારી, બાકીનું તને રમતાં-રમતાં આપમેળે આવડી જશે. જોખમમાં પ્રવેશ કર્યા પછી માણસની છઠ્ઠી ઇન્દ્રિય સતેજ થાય છે. પહેલી એક-બે બેઠકમાં તો સામેવાળા ખેલાડીઓ તને જાણી-કરીને જીતવા દેશે, જેથી બીજી વાર તું વધુ દલ્લો લઈને રમવા જાય ત્યારે તને બરાબરનો ખંખેરી શકે... બાકી મૂંઝાઈ જાય ત્યારે આ ગુરુ ગીતાને યાદ કરજે, આપોઆપ રસ્તો સૂઝી જશે !

પણ વિવેક તો ગીતા સાથે રમતી વખતેય પ્રિયાને જ યાદ કરતો રહેલો. રોજ

સવારે ફોન જોડતો તેમાં હતાશ થવું પડતું. કોણ જાણે કેમ, ફોન લાગતો જ નહીં. તેને વહેમ પડેલો : કદાચ દાદાજીએ ફોનનું રિસીવર બાજુમાં જ મુકાવી રાખ્યું હશે જેથી બહારનો કોઈ ફોન આવી જ શકે નહીં ! પણ પ્રિયા ધારે તો મને ફોન જોડી શકે ને દાદાજી બાથરૂમમાં હોય ત્યારે બે મિનિટ છાનીમાની વાત તો કરી લઈ શકે ને...

વિવેકને બીજી બેચેની હતી પ્રિયાથી છાની રાખેલી એ ટેપ ! અત્યાર સુધી બુદ્ધિએ તેને રોકી રાખ્યો હતો : પ્રિયાને એ ટેપ સંભળાવાય ? પોતાની માતાના ખૂનનું કાવતરું પિતાએ જ ઘડ્યું હતું એનો આ બોલતો પુરાવો પ્રિયા કોઈ કાળે સહન કરે નહીં. કદાચ સાચો માની લે તો એનો આઘાત બરદાસ્ત કરી શકશે નહીં. એનું દિલ ભાંગી જશે, મારા માટે પણ એને અભાવ આવી જશે !

વિવેક મનનો રોક્યો આટલા દિવસ તો રોકાઈ ગયો, પણ દિલ તો ડંખતું જ રહ્યું : સત્યને આધું ઠેલી શકાય, થોડો વખત છુપાવી શકાય, પણ સદાને માટે એને અસત્ય કેમ ઠરાવી શકાય ? સુરેખાદેવીના મૃત્યુનું રહસ્ય શોધવા હું જોખમ ખેડી રહ્યો છું, તો પ્રિયાને જાણ કરવાનું સાહસ કેમ ન ખેડી શકું ?

એટલે જ મન મક્કમ કરીને પ્રિયાને સંગીત-ક્લાસમાં જતાં પહેલાં આંતરી લેવા વહેલો આવીને ઊભો હતો અને એ ગલીમાં દાખલ થતી દેખાઈ ત્યાં જ વિવેકનું દિલ જોશમાં ધડકવા લાગ્યું. છેલ્લી ઘડીએ ઈરાદો ફસડી ન જાય એનો ઉચાટ જાગ્યો. પોતાને જોતાં જ પ્રિયાની ચાલમાં સ્ફૂર્તિ ઊભરાતી દેખાઈ એ વિવેકને ગમ્યું. છેલ્લાં ચાર-પાંચ ડગલાં તો એ જાણે ધસી આવી હોય તેમ દોડી હતી : 'વિવેક, તમે ? ક્યાં ગુમ થઈ ગયા હતા આટલા દિવસ ?'

વિવેક તો સ્તબ્ધપણે એકીટશે તેને નિહાળતો જ રહ્યો ! પાંચ દિવસ ન મળ્યાની પ્યાસ છિપાવવામાં તેને બોલવાનું ન સૂઝ્યું.

'આમ શું તાકી રહ્યા છો ?' નજરમાંથી નીતરતો પ્રેમ પોતાના હૈયામાં છલકાઈ ઊઠ્યો ત્યારે એ બોલ્યા વગર રહી શક્યો નહીં : 'જાહેરમાં કોઈ જોઈ જશે તો ?'

અને વિવેક સજાગ બની ગયો. પહેલાં થોડું મલકાયો પછી ગંભીર ચહેરે પૂછ્યું : 'પ્રિયા, આજે સિતાર શીખવા ન જાય તો ન ચાલે ? તારે મારી સાથે એક જગ્યાએ આવવાનું છે.'

'પણ કામ શું છે, ક્યાં જવાનું છે એ તો...'

'એ બધું હું તને રસ્તામાં સમજાવું છું.' વિવેકના અધીરા અવાજમાં જ કામની અગત્ય વ્યક્ત થતી હતી : 'તને હું ચાર વાગ્યે અહીં પાછો મૂકી જઈશ. દાદાજીને ખબર પણ નહીં પડે. ડ્રાઇવરે તારી કાર ક્યાં પાર્ક કરી છે ?'

'મારી કારમાં...' પ્રિયાના ચહેરા પર વ્યગ્રતાની ઝલક જોતાં જ વિવેકે સમજાવ્યું : 'નહીં, તારા ડ્રાઇવરની નજર ચુકાવીને આપણે નીકળી જવું છે. ચાલ, આપણે જલદી ટેક્સી પકડીએ.'

પ્રિયાએ આનાકાની કરી નહીં, તેના આગ્રહને ટાળી શકી નહીં. વિવેકને મળવા માટે એ પોતે જ બે-ચાર દિવસથી બેચેન બની ગઈ હતી. હૈયામાં અવારનવાર વિરહનો

વલોપાત આંટાફેરા કરી જતો હતો.

'તમારું વર્તન આજે બહુ રહસ્યમય લાગે છે !' ટેક્સી થોડે આગળ ગયા પછી તેને બોલવાનું સૂઝ્યું : 'આપણે કઈ તરફ...'

'કઈ તરફ એ તો મને ખબર નથી. બસ અર્ધો કલાક શાંતિથી કોઈની ખલેલ વિના વાતચીત કરી શકીએ એવી જગ્યાએ...' બોલતાં વિવેકને કાંઈક સૂઝ્યું હોય તેમ કહી દીધું : 'મારી ઓફિસે જ જઈએ. શનિવાર છે. આસપાસની બધી જ ઓફિસ બંધ હશે.'

'એટલે, વિવેક ! તમે...'

'નહીં, પ્રિયા, ગમે તેવા તર્ક નહીં કરતી. મારે તને એક ટેપ સંભળાવવાની છે, જેમાં સુરેખાદેવીના ખૂનનું કાવતરું કોતરાયું છે.'

'ખૂન' શબ્દ સાંભળીને ધ્રૂજી ઊઠેલી પ્રિયા વિચિત્ર નજરે તેને જોઈ રહી. જાણે કહેતી હોય : આ તે કેવી ધૂન વળગી છે તમને ? રૂઝાતા જામને ખોદવાથી પીડા સિવાય બીજું શું મળવાનું છે આપણને ?

ટેક્સીમાંથી ઊતરીને એ ચૂપચાપ વિવેકની પાછળ ચાલવા લાગી. સમજાતું નહોતું, એ પગલાં તેને ક્યાં દોરી જવાનાં !

'સંભાળજે, પ્રિયા !' વિવેકે અચાનક અટકીને તેના ઊપડતા પગને રોક્યો. 'ગટરનું ઢાંકણું ખુલ્લું છે.'

ત્યારે પણ પ્રિયા વણબોલી ઉઘાડી ગટર તારવીને આગળ નીકળી ગઈ. વિવેકની પાછળપાછળ મકાનની સીડી ચડીને તેની ઓફિસમાં દાખલ થઈ.

'ટેબલ અને ટેલિફોન સિવાય ઈન્સ્યુરન્સ એજન્ટની કેબિનમાં બીજું શું હોય, પ્રિયા ?' કહીને તેણે સ્વીચ દબાવી પંખો ચાલુ કર્યો. ટેબલના ખાનામાંથી ટેપરેકોર્ડર બહાર કાઢ્યું : 'બેસ, પ્રિયા, તું પહેલી જ વાર આવી છે છતાં ચા-કોફીનું પણ પૂછતો નથી... આપણી પાસે માત્ર પચીસ મિનિટ જ છે.'

છતાં પ્રિયા અબોલ રહી, પણ વિવેકે જેવી ટેબલ પર પડેલી ઓફિસ-બેગ ઉઘાડી કે તેની નજર સો-સોની નોટની થોકડી પર પડતાં જ પુછાઈ ગયું : 'આટલી મોટી રકમ લઈને શું ખરીદવા નીકળ્યા છો ?'

પણ વિવેકે જવાબ આપવાને બદલે ટેપરેકોર્ડરમાં કેસેટ ચડાવી બટન દાબ્યું : 'મન મક્કમ રાખીને સાંભળજે, પ્રિયા ! માનવા ન માનવાની ચર્ચા પછી કરીશું.'

અને ટેપમાં ટેલિફોન પર વસનજી દીવાનનો અવાજ સાંભળતાં જ પ્રિયાની કીકીઓમાં કુતૂહલ અંજાયું. સંબોધન સાંભળતાં જ મનમાં પડઘો પડ્યો : સુરુ !... આ તો મારી માને કહી રહ્યા છે... પણ મા કેમ જવાબ આપતી નથી ? માત્ર પપ્પા જ બોલતા સંભળાય છે !

વસનજી દીવાને દેશ છોડી જવાના શબ્દો ઉચ્ચાર્યા ત્યારે પ્રિયા ધ્રૂજી ઊઠતી દેખાઈ. માએ આનો શું જવાબ આપ્યો, એમને રોકવા માટે શું બોલી એ પ્રિયાને સાંભળવું હતું, પણ આગળ પપ્પાના બોલવામાંથી જાણી લીધું : મમ્મી એમને રોકવા માગતી હોવી જોઈએ.

પણ હીરાનો ઉલ્લેખ આવતાં જ પ્રિયાના કપાળની નસ તંગ થતી દેખાઈ : કરજ ચૂકવવા મમ્મી પોતાનું સર્વસ્વ આપી દેવા તૈયાર થઈ ! એના હોઠ પર સ્મિતની ધ્રુજારી ફરકી ગઈ... ત્યાં બાબુલનાથ પાસે ઊભેલા પરદેશી માણસને લિફ્ટ આપીને કારમાં બેસાડી દેવાની સૂચનાએ પ્રિયાને થથરાવી મૂકી. જાણે બધું અત્યારે જ બની રહ્યું હોય, મમ્મી હીરા લઈને હમણાં જ નીકળવાની હોય તેમ તેનાથી ચીસ નખાઈ ગઈ : 'નહીં-નહીં ! મમ્મી તમે જતાં નહીં !'

અને વિવેકે બટન દાબી ટેપેરકોર્ડરને રોકી દેવું પડ્યું. આવેશમાં પ્રિયા બે દાંત વચ્ચે હોઠ કરડતી, આંસુ છલકાતી આંખે છાતી પર હાથ દાબીને પીડા જીરવી લેવાની કોશિશમાં ટેબલ પર ઝૂકી ગઈ હતી. તેની વેદનાએ વિવેકને વિહ્વળ બનાવી દીધો. એ માના મોત પર વિલાપ કરતી હતી કે પિતાએ રચેલા ખૂનના કાવતરાથી કમકમી રહી હતી ? પોતે કોઈ ગંભીર ભૂલ કરી બેઠો હોય, પ્રિયજનને પીડવાનો ગુનો કરી નાખ્યો હોય તેમ પસ્તાવાના સ્વરે માંડમાંડ બોલી શક્યો : 'દિલગીર છું, પ્રિયા ! તને આ ન સંભળાવત તો મારો આત્મા ડંખતો રહેત અને હવે સંભળાવવા બદલ હૈયે ડંખ ચંપાય છે.'

છતાં એ બોલી નહીં એટલે પાણીનો ગ્લાસ ભરીને તેની પાસે મૂક્યો, હળવા હાથે તેનો વાંસો પસવાયો : 'પ્રિયા, તને સંભળાવ્યા વગર ખાતરી કેમ થાય કે આ અવાજ ખરેખર વસનજી દીવાનનો જ છે !'

અને પ્રિયાએ ગરદનને ઝાટકો આપી તેની સામે જોયું. એની નજરમાં રોષ હતો કે રંજ એ સમજાય તે પહેલાં તો પ્રિયાએ સાડીના પાલવથી આંસુ લૂછીને અંતરના ભાવ પણ ભૂંસી નાખ્યા. તેણે બે ઘૂંટડા પાણી પીધું ત્યારે વિવેકને આશા જાગી : હમણાં બોલી ઊઠશે : હા, અવાજ મારા પપ્પાનો જ છે !

'વિવેક, મને કેસેટ જોવા દેશો ?'

'જરૂર !' કહેતાં તેણે રેકોર્ડરમાંથી કેસેટ કાઢીને તેના હાથમાં ધરી દીધી. કેસેટ બંને બાજુ ફેરવીને પ્રિયા તપાસવા લાગી એટલે કહેવું પડ્યું : 'નહીં, એના પર કોઈનું નામ નથી. મને એ કોણે આપી એ જાણવા જ માગે છે ને ?'

'નહીં, વિવેક, એક દિવસ માટે હું આ કેસેટ રાખવા માગું છું.' પ્રિયાએ વિનંતી નહીં પણ માગની ઢબે કહ્યા પછી નરમાશથી ઉમેર્યું : 'મારી પાસે ઘેર પપ્પાના અવાજની એક ટેપ પડી છે. પાંચ વર્ષ પહેલાં મારા બધડે પર એમણે દિલ્લીથી ફોન કરેલો. પોતે જન્મદિનની પાર્ટીમાં હાજર રહી શકે તેમ નથી એનો ખુલાસો કરીને મને આશીર્વાદ આપેલા... એ બધું જ મેં ગમ્મત ખાતર ટેપ કરી લીધું હતું. ફોન પરના એ અવાજ સાથે આને હું સરખાવી જોવા માગું છું.'

વિવેક તેની સામે જોઈ રહ્યો. તેણે તો માન્યું હતું કે પ્રિયા દલીલ કરશે, ઝઘડશે. આ કેસેટ ક્યાંથી આવી અને કોણે શા માટે આપી એ બધી પૂછપરછ કરશે... પણ તેને બદલે તેણે અવાજ સરખાવી જોવા માટે માગણી મૂકી એનો શું અર્થ કરવો ? પ્રિયા આટલો જલદી આઘાત પચાવી ગઈ કે પછી...

'વિવેક, હું જાણું છું... આ કેસેટ બહુ જોખમી છે. એ કોઈના હાથમાં ન જાય,

ખોવાઈ ન જાય એ માટે મારે બહુ સાવધ રહેવું પડશે.' પ્રિયા અટક્યા વગર બોલી ગઈ : 'બસ, એક જ રાત માટે મને આપી રાખો.'

ત્યારે વિવેક ઇન્કાર ન કરી શક્યો : 'જરૂર લઈ જા, પણ દાદાજીના હાથમાં ન જઈ પડે એની ખાસ ચીવટ રાખજે !'

'એ તમારે મને કહેવું પડે ?' આભારવશ નજરે જોતાં એ બોલી અને અચાનક ઘડિયાળમાં જોવાનું યાદ આવ્યું હોય તેમ ઊભી થઈ ગઈ : 'ઓહ ! પોણાચાર થઈ ગયા. મારે જવું જોઈએ. મોડી પડીશ તો ડ્રાઇવર સંગીત-કલાસમાં પૂછપરછ કરવા જશે અને મારી ગેરહાજરી પકડાઈ જશે !'

'ચાલ હું તને મૂકી જાઉં.' કહેતાં વિવેકે ટેપેરકોર્ડર ફરી ટેબલના ખાનામાં ગોઠવી દીધું અને બેગ ઊંચકી લઈ ઓફિસને તાળું લગાવી પ્રિયાને દોરતો નીચે ઊતર્યો. ફૂટપાથ પર પહોંચતાં જ પસાર થતી ટેક્સીને હાક મારીને રોકી.

'ચાલ, પ્રિયા !' કહેતો એ અર્ધો રસ્તો ઓળંગે છે ત્યાં પાછળથી 'ઓય મા !' અવાજ સાંભળીને એણે ડોક ફેરવી. તો ઉઘાડી ગટરના ઢાંકણની ઠેસથી પ્રિયા નીચે પડતી તો રહી ગઈ પણ સમતોલપણું સાચવી લેવા જતાં હાથમાં પકડેલી પેલી કેસેટ છટકીને ગટરમાં જઈ પડી !

જાણે ગટરમાં ગરક થઈ ગયેલી કેસેટને પકડી લેવા માગતો હોય તેમ વિવેક ધસી ગયો. પ્રિયા પણ કોઈ મહામૂલી ચીજ ખોઈ બેઠી હોય તેમ ભયભીત ચહેરે ગટરના અંધકારમાં તાકી રહી.

'તેં આ શું કર્યું, પ્રિયા ?'

ધારદાર નજરે પ્રિયાની સામે જોતાં તેણે દાંત ભીંસ્યા. તેની આંખોમાં પ્રિયાને સાફ-સાફ આક્ષેપ વંચાયો : તેં જાણી કરીને કેસેટ અંદર નાખી દીધી...

ત્યારે પ્રિયાની આંખો ક્ષમાની ચીસ પાડતી હોય એટલી બધી પહોળી થઈ ગઈ : 'વિવેક, ગેરસમજ નહીં કરતો. જાણી-જોઈને મેં ફેંકી નથી. મારો ઇરાદો એવો નહોતો, મને માફ કરી દે, વિવેક !'

ટેક્સીવાળાએ હોર્ન ન માર્યું હોત તો બંને આ રીતે ક્યાંય સુધી એકબીજા સામે જોતાં રહ્યાં હોત.

સત્તર

‘આવી પહોંચ્યા ને, સા’બ !’

બાબુલનાથ પાસે ટેક્સીમાંથી ઊતરીને વિવેક હજુ પૈસા ચૂકવતો હતો ત્યાં જ એ દિવસના ટેક્સી-ડ્રાઇવર કરીમનો અવાજ તેના કાને અફળાયો : ‘લાવો, સાહેબ, તમારી બેગ હું ઊંચકી લઉં.’

બેગ તેના હાથમાં સોંપતાં પહેલાં ચહેરો ઓળખી લેવાને બહાને વિવેકે થોડો સમય મેળવી લીધો. જુગાર રમવા આવનારની બેગમાં માલ તો હોય જ એવું જાણનારો આ કરીમ રફુચકર થઈ જાય તો ? પણ સજાગ બનેલા વિવેકે તરત જ મનને ટપાર્યું : ગુનાખોરોની દુનિયામાં પહેલો પગ મૂકું છું ત્યાં જ સજજન જેવી સલામતીના વિચારમાં કેમ પડી ગયો ?

અને તેણે બેધડક તેના હાથમાં બેગ વળગાડી દીધી : ‘તારે બહુ રાહ તો નથી જોવી પડી ને ?’ પૂછીને ખબર હોવા છતાં તેણે દેખાવ કર્યો : ‘શું નામ તારું, કાસમ ?’

‘નહીં, સા’બ, કરીમ.’ કહેતો એ બેગ ઊંચકીને આગળ થયો : ‘મારી સાથે ચાલ્યા આવો, સા’બ.’

કરીમનો એ ઉમળકો વિવેકને કતલખાને ગાય દોરી જતા કસાઈ જેવો લાગ્યો : ‘મારી આગતા-સ્વાગતા એ બક્ષિસની લાલચે કરતો હશે કે પછી એના માલિકને ખુશ કરવા માટે ?’

રસ્તો ઓળંગીને એ કરીમની પાછળ મકાનના કંપાઉન્ડમાં દાખલ થયો. ત્રણ માળની ઇમારતમાં જીવણલાલ જોગીની લકી સોશિયલ ક્લબ ક્યાં હશે ?

અને કૂતરાના ભસવાના અવાજે તેના પગ થંભાવી દીધા. કરીમે પાછળ ફરીને ધરપત આપી : ‘સા’બ, ફિકર નહીં કરો, આપણા જ કૂતરા છે.’

છતાં આજુબાજુ જોવાની ચેષ્ટા સાથે વિવેકે પૂછ્યું : ‘પણ કૂતરા દેખાતા કેમ નથી ?’

ત્યારે કરીમ હસ્યો : ‘આવનાર એને જોઈ ન શકે, પણ એ આવનારા દરેકને જોઈ જાય એવી રીતે પાંજરામાં પૂરી રાખ્યા છે. એ અમારા પહેલા ચોકીદાર...’ કહેતો એ હસ્યો : ‘બહારના કુત્તાઓ સામે સાવચેત કરવાનું કામ એમનું.’

‘બહારના કુત્તા ?’

‘એટલે સમજી જાઓને, સા’બ ! બે દિવસ પહેલાં આપણને મોટરસાઈકલ પર ભટકાઈ ગયા હતા ને એ ખાખી કપડાંવાળા કુત્તા !’

વિવેકની ગરદન ટટ્ટાર થઈ. પોલીસને કુત્તા ગણનારા ગુનેગારો પર ખીજમાં તેનાથી દાંત ભીંસાઈ ગયા.

ત્યાં સુધી બંને મકાનની પછવાડે આવી પહોંચ્યા હતા. વિવેકને હજુ સુધી કોઈ કૂતરો દેખાયો નહોતો કે એમના ભસવાનો અવાજ સંભળાયો નહોતો. બહુ પૂછપરછ કરવાથી શંકા જાગશે એવી સાવચેતી સાથે તેણે કુતૂહલ ખંખેરી નાખવું પડ્યું.

લાકડાના કઠેડાવાળી સાંકડી સીડી કરીમ ચડવા લાગ્યો ત્યારે વિવેક નીચેના દરવાજા પર લગાવેલું બોર્ડ વાંચવા ઊભો રહી ગયો : સાધુ સેવા સંઘ !

બીજું કુતૂહલ જાગ્યું : જુગારના અડા નીચે સાધુ સેવા સંઘ ?

તેને રોકાઈ ગયેલો જોઈને કહ્યું : ‘સા’બ, એ તમારા જેવાના કામનું નથી. વર્ષોથી આ સાધુડા અહીંયાં અડા જમાવીને બેઠા છે. અમારા માલિકે સવા લાખની પાઘડી ઓફર કરી, પણ ખાલી કરવા તૈયાર નથી !’

હસીને વિવેકે તેની પાછળ સીડી ચડવા માંડી. ‘એક રીતે આ સાધુસેવા સંઘ નીચે હોય તે સારું જ છે.’ તેણે કટાક્ષ કર્યો : ‘કોઈ જુગારી તેની બધી જ મૂડી-મિલકત હારી જાય તો નીચે ઊતરીને ભગવાં પહેરી લેવાય !’

‘તમે પણ, સા’બ, મોજીલી તબિયતના માણસ છો.’ એણે બીજા માળની સીડી ચડતાં કહ્યું : ‘પણ, સા’બ, તમે કહો છો એનાથી ઊલટું એક વાર બની ગયું હતું... કોઈ સાધુ ભૂલથી ઉપર ક્લબમાં ચડી આવ્યો અને બધાને રમતા જોઈ એનો વૈરાગ ઓગળી ગયો. એ પણ રમવા બેસી ગયેલો.’

ત્યાં સુધીમાં બંને બીજે માળે પહોંચી ગયા. વિવેકે માન્યું હતું કે ક્લબમાં બારણાં બંધ કરીને જુગાર રમાતો હશે પણ તેને બદલે દરવાજા ઉઘાડા દેખાયા. દાખલ થતાં જ બોર્ડ વાંચવા મળ્યું : ‘ભલે પધાર્યા !’

આવકાર આપવા માટે ઊભેલા બે સેવકોએ હસીને હાથ જોડ્યા. એમનો પોશાક જોઈને લાગે નહીં કે અંદર જુગારનો અડો ચાલતો હશે. માથે સ્વચ્છ સફેદ ટોપી, પાયજામા-ઝભ્ઝા પણ ઇસ્ત્રીબંધ સફેદ અને તેના પર ગુલાબી જાકીટ !

કદાચ કરીમ પોતાની સાથે હતો એટલે કોઈ તેને રોકતેક કરતું નહીં હોય એમ માની વિવેકે દીવાનખંડ જેવા મોટા હોલમાં પ્રવેશ કર્યો. ખંડમાં વચ્ચોવચ એક લાંબું ટેબલ અને દસબાર ખાલી ખુરશીઓ જોઈને લાગે કે કોઈ લિમિટેડ કંપનીના ડિરેક્ટરોની બોર્ડ મીટિંગનો હોલ છે.

પણ આજુબાજુ નજર કરતાં જ વિવેકને છૂટાંછવાયાં નાનાં ટેબલ પર ચાર-ચારના જૂથમાં પાને રમતા ખેલાડીઓ દેખાયા. પણ એમાં ક્યાંય રૂપિયાની નોટો ન દેખાઈ. પ્લાસ્ટિકના ચકરડા જેવા ટોકનથી જુગાર રમાતો હતો.

‘સા’બ, આપણે હજુ અંદર જવાનું.’ કરીમે અધીરાઈભરે વિવેકને આગળ દોર્યો : ‘આ તો ચાલુ મેમ્બરો રમે છે. આપ તો સ્પેશિયલ મેમ્બર ગણાઓ.’

કહીને તેણે દીવાલ પરનું એક બટન દબાવ્યું અને પાર્ટિશન ખૂલી ગયું. વિવેકે અધીરાઈભરે નજર દોડાવી તો અંદર ખાલી ઓરડો હતો, પણ પ્રવેશ કરતાં જ તેનો બીજો પગ ઊપડતો અટકી ગયો : અરે, આ તો દેશપાંડેને ત્યાં ટેલિવિઝનની ડિલિવરી આપવા આવ્યો હતો કે એ જીભકટ્ટો ! એ કરીમની સામે તો હસ્યો, પણ પોતાને થોડી વાર તાકી રહ્યો ત્યારે વિવેકના ગોઠણમાં ધ્રુજારી પ્રસરી ગઈ : કદાચ એ મને દેશપાંડેને ત્યાં જોઈ ગયો હશે ? પણ બીજી જ ઘડીએ તેણે સ્મિતથી આવકાર આપીને ભીંત પરનું એક ચકરું ઘુમાવ્યું ત્યારે વિવેકની આંખો અચરજથી પહોળી થઈ. તેના પગથી થોડે દૂર ભોંય ખસી ગઈ અને નીચે જવાનો રસ્તો દેખાયો ! વિવેક સમજી ગયો : સ્પેશિયલ મેમ્બરોને રમવા માટે છૂપું ભોંયરું બનાવ્યું છે ! દેશપાંડેની નજરથી એ છાનું રહ્યું હશે ?

‘ચાલો, સા’બ, સીડી ઊતરીને ફરી નીચે જઈએ.’ કરીમે તેને વધુ વિચાર કરવાનો મોકો ન આપ્યો. વિવેકે તેની પાછળ સીડી ઊતરી જવી પડી. અર્ધે ઊતરીને ઊંચે નજર કરી તો ઉપરનો દરવાજો ધીમેધીમે બંધ થતો દેખાયો. પોતે ચોકસાઈથી નિરીક્ષણ કરે છે એવું દેખાતું ન જોઈએ તેનો ખ્યાલ આવતાં જ વિવેક સડસડાટ સીડી ઊતરી ગયો.

પોચા ગાલીચા પર આગળ વધતાં પહેલાં તેની નજર મેજ ફરતે બેઠેલા છ આદમીઓ પર પડી. બધા જ રમતમાં એટલા મશગૂલ હતા કે પોતાના આગમનની કોઈએ નોંધ ન લીધી. દરેક ખેલાડીની એક બાજુ નોટોની થોકડીઓ દેખાઈ. બે-ત્રણ જણાની બાજુમાં રંગીન પ્રવાહીના ગ્લાસ જોઈને વિવેકે ધારી લીધું કે એ રમતાં-રમતાં પીવાનું પસંદ કરનારા હશે. એકના હોઠ વચ્ચે ચિરૂટ હતી અને બે જણાની બાજુમાં પડેલી એશ-ટ્રે પર જલતી સિગારેટના ધુમાડાની સેર એરકન્ડિશન ઝૂમમાં ઘુમરાતી હતી. વિવેકને ત્રણ જણાના ચહેરા સ્પષ્ટ દેખાયા. તેણે ધાર્યું હતું એમ કોઈ બદમાશ જેવા દેખાયા નહીં. બહાર મળ્યા હોય તો માન ઊપજે એવી વ્યક્તિઓ લાગી.

બાજી પૂરી થઈ અને જીતનારાએ ટેબલની વચ્ચે દાવમાં પડેલી સો-સોની નોટોનો થોકડો બંને હાથે પોતાના તરફ સરકાવી લીધો એટલે બાજુમાં ઊભેલો કરીમ વિવેકને તેની બેગ પાછી સોંપી દબાતાં પગલે આગળ વધ્યો. પીઠ ફેરવીને બેઠેલા આધીડ વયના માણસ પાસે જઈને એ ઊભો રહ્યો. તેના આગમનથી પેલાએ સહેજ ડોક અધ્ધર કરી એટલે કરીમે વિવેક તરફ જરાક ડોક ઘુમાવી ઇશારાથી એને સમજાવ્યું કે નવા ખેલાડીને લઈ આવ્યો છું.

ત્યારે વિવેકે માની લીધું : ક્લબનો માલિક જીવણો જોગી એ જ હોવો જોઈએ.

પેલાએ જરાય અધીરાઈ વિના ધીમી ગતિએ ડોક મરડીને પાછળ જોયું. વિવેકને તેણે નીરખ્યો અને વિવેકે એને જોયો. ભરેલા ચહેરાના હિસાબે તેના માથાના બધા જ વાળ વિવેકને બંધબેસતા ન લાગ્યા. આંખોમાં ખંધાઈ હતી. જાડા હોઠ વચ્ચે અર્ધી ચુસાયેલી બીડીનું ટૂંકું વિચિત્ર લાગતું હતું. દાઢીમૂછ સાફ હતી પણ ત્યાં ઊગી નીકળેલા વાળના કોંટા માથાના વાળની જેમ બધા જ ધોળા ન દેખાયા.

‘નવી બાજી બે મિનિટ પછી શરૂ કરીએ.’ તેણે પાનાં વહેંચતા ખેલાડી તરફ હાથ ઊંચો કરતાં કહ્યું : ‘આ ખાલી ખુરસી પર બેસનાર નવા મેમ્બર આવી ગયા છે.’

કહીને તેણે બેઠાંબેઠાં જ વિવેક તરફ હાથ લંબાવ્યો : ‘અમારી ક્લબનું સૂત્ર તો તમે પ્રવેશદ્વાર પર વાંચ્યું જ હશે : ભલે પધાર્યા !’

વિવેકે આગળ વધીને તેણે લંબાવેલા હાથમાં પોતાનો હાથ આપ્યો : ‘તમારી રમતમાં બે ઘડીનો ભંગ તો પડ્યો છે, પણ બાકીની રમતનો સંગ કરીને એ ખલેલની ખોટ હું ભરપાઈ કરી દઈશ.’

તેના એ પહેલવહેલા વાક્યનો કાંઈક અણધાર્યો જ પ્રભાવ પડતો દેખાયો ત્યારે વિવેકને થયું કે આવા આત્મવિશ્વાસથી બોલવાનું પોતાને ક્યાંથી સૂઝી આવ્યું !

જીવણલાલ જોગીની બાજુમાં ખાલી ખુરસી પર બેઠક લઈને વિવેકે બેગ ઉઘાડી અંદરથી સો-સોની નોટોની પાંચ થપ્પી ટેબલ પર મૂકી. બેગ બંધ કરતાં પહેલાં તેણે એટલી ચીવટ તો લીધી કે બાજુવાળા જીવણ જોગીને અંદર પડેલી નોટોની બીજી થપ્પીઓ પણ દેખાય !

‘શરૂ કરતાં પહેલાં નવા મેમ્બરને હું તમારી સૌની ઓળખાણ કરાવી દઉં તો કેમ ?’ કહીને જીવણલાલે ઝડપી પરિચયવિધિ આરંભી : ‘તમારી બાજુમાં છે એ સર્જન ડોક્ટર છે. અહીં રમતા ન હોય ત્યારે ઓપરેશન ટેબલ પર જીવતા માણસને ચીરે છે, છતાં એમનો હાથ જરાય કાંપતો નથી.’

વિવેકના માનવામાં ન આવ્યું. દેખાવમાં એ ડોક્ટર નહોતા લાગતા.

‘અને એમની બાજુમાં બેઠા છે એ મુંબઈના મશહૂર ફોજદારી વકીલ.’ જીવણ જોગીએ બીજા ખેલાડીનો પરિચય આપીને વિવેકને વધુ ચોંકાવ્યો : ‘મુંબઈના મોટા ગુનેગારો એમના જ ગ્રાહક છે અને કેસ લડવાની એમની રીત પણ નિરાળી છે. ઘાતકી ખૂનીનેય ઘડીભર સાવ રાંક પુરવાર કરી દેખાડે !’

વિવેકે વકીલ તરફ સ્મિત ફેંકીને મનમાં વિચાર્યું : જે અકામાં આવો બાહોશ વકીલ રમવા આવતો હોય એના માલિકને આંચ શેની આવે !

‘આમને તો તમે દેખાવ પરથી જ અર્ધા ઓળખી લીધા હશે.’ ત્રીજી ઓળખાણ મળી : ‘એ મારવાડી રૂના મોટા વેપારી છે. અહીં રમવામાં એક હજારથી મોટી ચાલની મનાઈ છે એ તેમને બહુ ખૂંચે છે. એમની ખાસ ખૂબી એ છે કે બંધ બાજી રમતી વખતે આંખો પણ બંધ કરી દે છે.’

વિવેકને હસવું આવી ગયું. ચોથા ખેલાડીની ઓળખાણમાં જાણવા મળ્યું કે સૌરાષ્ટ્રના શિંગદાણાના રાજાને પીતાં-પીતાં રમવામાં જ લિજ્જત આવે છે !

પાંચમાના પરિચયમાં જીવણ જોગીએ એટલું જ કહ્યું : ‘એમનો ધંધો સરકારની નજરે ગેરકાયદેસર છે, કાયદો એમને બદમાશ સમજે છે, પણ એ પોતાની જાતને શરીફ તરીકે ઓળખાવવાનું પસંદ કરે છે.’

ત્યારે વિવેકને ખ્યાલ આવ્યો કે અત્યાર સુધી બધાની ઓળખાણ ધંધાથી આપવામાં આવી હતી, કોઈનાં નામ જાણવા મળ્યાં નહોતાં.

‘અને મારી ઓળખાણ એટલી જ કે હું આપ સૌનો સેવક જીવણલાલ જોગી. ક્લબ ચલાવું છું છતાં જાતે રમું છું અને ક્યારેક પાંચ-પચીસ હજાર હારીને ઊઠું છું.’

અને બાર આંખો પોતાના પર મંડાઈ ત્યારે વિવેકને સમજાયું કે ઓળખાણ આપવાનો પોતાનો વારો આવી ગયો. વારાફરતી દરેક પર નજર ફેરવીને તેણે સંભળાવ્યું : 'ધંધામાં તેમ જ ઉંમરમાં તમારા બધાથી હું નાનો છું. નામ વિશ્વાસ, કામ ચરસ-ગાંજાની દાણચોરી અને આ ધંધામાં રાજા બનવાની નેમ ધરાવું છું એટલે અત્યારથી જ મારી જાતને વિશ્વાસ રાજા તરીકે ઓળખાવું છું.'

'વાહ રાજજા !' જીવણલાલે તેની પીઠ થાબડી : 'નામ વિશ્વાસ છે અને પોતાની જાત પર અતિવિશ્વાસ પણ છે !'

વિવેકને તેના બોલનો મર્મ સમજાયો નહીં, છતાં સાંભળવું ગમ્યું હોય તેમ સૌની સામે મલક્યો અને બાજી વહેંચવાની શરૂઆત થઈ એટલે રમતમાં ધ્યાન પરોવી દીધું.

* *

'વાહ રાજજા ! તમે તો ખેલાડી નીકળ્યા !' જીવણ જોગીએ ત્રણ કલાક પછી તારીફ કરી : 'અર્ધી બેઠકમાં ચાર-પાંચ હજારનો માલ બેગમાં વધારી દીધો.'

'નહીં, જોગી, ટેબલ છોડ્યા પહેલાં હારજીતનો હિસાબ ન કરાય.' બોલતી વખતે વિવેક ભૂલી ગયો કે પોતે પહેલી જ વાર જુગાર રમવા બેઠો હતો : 'હારજીત કરતાંય મને તો આ ખેલાડીઓની સંગતમાં લિજ્જત આવે છે. નહીં અંચી, નહીં ઈર્ષા... જુગારમાં તો હારીને હરખાય એ જ ખરો ખેલાડી.'

'પણ તમારી રમવાની રીત મને તો સમજાઈ નહીં.' મારવાડીએ મોઢા પેટ પર હાથ ફેરવતાં ઉચ્ચાર્યું : 'એક વાર તમે ગુલામમાં બાજી ખેંચી ગયા અને બીજી વાર બે એકકામાં પાનાં ફગાવી દીધાં.'

'હા, યાર !' દાણચોર શરીફે ટાપશી પૂરી : 'મારી સામે એ હજાર-હજારની પાંચ ચાલ ચાલ્યો ત્યારે એનાં પાનાં ભારે હશે એમ માનીને મેં બાજી મૂકી દીધી અને એનામાં શું નીકળ્યું ? માત્ર દુડી, તીડી અને પંજો ! સૌથી હલકી બાજીમાં એ માલ પડાવી ગયો...'

વિવેક હસ્યો ત્યાં વકીલે દલીલ કરી : 'એ જ તો આ જુવાનની ખૂબી છે ! હલકી બાજીમાં મોટો દાવ ખેલે છે એટલે આપણે એને બોગસ માની લઈએ અને પછી લાગ જોઈને એ ભારે બાજીમાં આપણને ખાડામાં ઉતારી દે... એનું નામ ચાલબાજી !'

વિવેક કોફી સાથે સેન્ડવીચ ખાતો એમની ટકોરની ગમ્મત માણતો હતો. પોતે એક-બે વાર ભૂલમાં મોટી ચાલ રમી ગયો અને ભૂલથી જ દાવ જીતી ગયો તેને આ લોકો ચાલબાજી માને છે ! એમના એ ભ્રમ પર મનોમન એ મલકાયો : બીજા ચાર-પાંચ કલાક આ ભ્રમ જળવાઈ રહે તો છૂટ્યા...

'પણ વિશ્વાસ, એક વાત મારી સમજમાં ન આવી.' જીવણ જોગીએ મોંઘા લાઈટરથી સસ્તી બીડી સળગાવતાં સંભળાવ્યું :

'ચરસ-ગાંજાની હેરાફેરીમાં તું પાવરધો છતાં સાદી સિગારેટનું પણ વ્યસન ન મળે એ કેમ બને ?'

આંચકાને લીધે વિવેકના હોઠ પાસેથી કોફીનો કપ હટી ગયો. શું આ બદમાશને મારા માટે કોઈ વહેમ પડ્યો ? હવે સંભાળી લેવું પડશે :

'જીવણલાલ, સારું થયું તમે પૂછી લીધું.' વિવેકે ઠાવકાઈથી જવાબ શોધી કાઢ્યો : 'મને ચરસ વિનાની સિગારેટ ફાવતી નથી. અને જુગાર રમતી વખતે હું કેફ કરવામાં માનતો નથી.'

'મુને તો તારાં લછન દાણચોર જેવાં લાગે જ નાય.' મારવાડીએ એની શૈલીમાં શંકા વ્યક્ત કરી : 'અમે ઘરમાં શુદ્ધ ધીની રસોઈ ખાઈએ અને અહીંયાં ચિકન ઝાપટીએ... ત્યારે આ તો બહાર દાણચોર અને અહીંયાં સંન્યાસીની જેમ વર્તે છે... વિસ્કીના એકબે ઘૂંટ પણ પીએ નહીં એ કેમ ચાલે ?'

વિવેકને ઉઘાડા પડી જવાની બીક લાગી : રમતનો બીજો દોર જલદી શરૂ થાય તો સારું, નહીંતર મારી પાસે ખોટા ખુલાસા પણ ખૂટી જશે !

ત્યાં જ પેલો જીભકટ્ટો અચાનક જીવણ જોગી પાસે આવીને ઊભો રહ્યો : 'શું છે, નટિયા !'

પણ જવાબ આપતાં પહેલાં જીભકટ્ટા નટિયાએ પોતાના તરફ એક નજર નાખી લીધી ત્યારે વિવેકનું હૃદય ધબકતું બંધ થઈ જવાની અણી પર આવી ગયું : હમણાં જ એ બાજી ઉઘાડી કરી દેશે, માલિકને કહી દેશે કે આને મેં પોલીસ-ઉપરીને ઘેર જોયો હતો...

અને જીવણ જોગી તેના સંકેત પર સફાળો ઊભો થઈને ખૂણામાં ટેલિફોનની કેબિનમાં દાખલ થયો ત્યારે તો વિવેકને ખાતરી થઈ ગઈ : હમણાં જ એ ફોનથી તેના ગુંડાઓને બોલાવી મને પિટાવી નાખશે !

ટેલિફોનની બંધ કેબિનમાં એણે કોની સાથે વાતચીત કરી તે સાંભળવા તો ન મળ્યું, પણ પાછા ફરીને જીવણ જોગીએ વિવેક સામે ખંધું હસી લેતાં સૌને સંભળાવ્યું :

'આપણે અહીંયાં એક કુત્તાની મહેમાનગતિ કરવાની છે.'

વિવેકના કાનમાં ધગધગતું સીસું રેડાયું : હું પોલીસનો આદમી છું અને પોલીસવાળાને આ લોકો કુત્તા જ કહે છે. મહેમાનગતિ એટલે મારપીટ જ કે બીજું કંઈ !

પીઠ આગળની સીડી ઊતરીને કોઈનાં આવવાનાં પગલાં સંભળાયાં ત્યારે ડોક ફેરવીને જોવાની હિંમત કરી શક્યો નહીં. જીવણલાલ જોગીના ચહેરા પર ઘેરાતી ખંધાઈ જોતાં જ સમજાઈ ગયું કે હમણાં પાછળથી પોતાની બોચી પકડાશે !

'આવો પધારો, ઇન્સ્પેક્ટર દેશપાંડે !'

જીવણ જોગીએ આવકારના આટલા શબ્દો ઉચ્ચાર્યા ત્યાં જ વિવેકની ગરદને ઝાટકો અનુભવ્યો. વધુ પડતી અધીરાઈથી તેણે ડોક ફેરવીને જોયું તો સાચે જ ઇન્સ્પેક્ટર દેશપાંડે ધીમાં પગલે હસતા-હસતા આવી રહ્યા હતા !

'તમે સમયસર પધાર્યા, ઇન્સ્પેક્ટરસાહેબ !' જીવણાએ હાથ મિલાવતાં કહ્યું :

'રમતનો બીજો દોર ચાલુ થવામાં જ છે.'

એટલે શું દેશપાંડેને પણ આણે રમવા બોલાવ્યા ? વિવેક હેબતાઈ ગયો : આ માણસની હિંમતને દાદ આપવી જોઈએ... અને દેશપાંડે પણ ખરા છે ! પોલીસ ઓફિસર થઈને રમવા બેસવાનું જોખમ ખેડાય ?

ત્યાં જીવણા જોગીએ વિવેકની પીઠ પર ધબ્બો માર્યો : 'આ સાહેબની હાજરીનો જશ તને જાય છે, વિશ્વાસ રાજા !'

'મને !' વિવેક ચોંક્યો : આ માણસનું બોલવાનું સમજાતું નથી.

'રાજા, એમ ચોંકો નહીં.' જીવણાએ ફોડ પાડ્યો : 'ત્રણ દિવસ પહેલાં આ સાહેબે તમારી પાસેથી અઢી હજાર પડાવ્યા હતા એ ભૂલી ગયા !'

ત્યારે વિવેકે દેશપાંડેને ઓળખાવાનો દેખાવ કરવો પડ્યો : 'અરે ! તમે ?' કહેતાં હાથ મિલાવ્યા : 'ખાખી પોશાકમાં જોયેલા એટલે આ કાબરચીતરા બુશકોટમાં ઓળખી ન શક્યો.'

'અરે રાજા ! થોડા દિવસ અગાઉ સાહેબ આપણા અસલ ગુજરાતી વેશમાં ધોતિયું પહેરીને ધાડ પાડવા આવેલા.' જીવણલાલે ટાંકે કોઠે સંભળાવ્યું : 'ત્યારે એમના વેશપલટાની જેમ અમે અહીં પણ દશ્યપલટો કરી નાખેલો. એ બિચારાને શું ખબર કે એમના ખાતાની અમારા પર કેટલી બધી મહેરબાની છે ! હજારોના હપ્તા ભરીએ પછી પણ ધાડ પડે એ કેમ પાલવે ?'

સંભળતાં દેશપાંડે ચારે તરફ નજર ફેરવતા દેખાયા એટલે જીવણલાલે ઉમેર્યું : 'તે દિવસે આ ભોંયરું તમારા ધ્યાનમાં આવ્યું નહોતું એટલે આજે જોવા બોલાવ્યા.'

ત્યારે વિવેકથી બોલાઈ ગયું : 'માત્ર જોવા જ ? રમવા નહીં ?'

'કેમ, મને રમાડીને તમારે પેલા અઢી હજાર પાછા પડાવી લેવા છે કે ?' દેશપાંડેએ પહેલી વાર વિવેકને સ્મિત આપ્યું એટલે તેણે આગળ બોલવાનો મોકો ઝડપી લીધો :

'સાહેબ, એ તો બે નંબરની કમાણી. આવા બધા શોખમાં જ ખરચી નાંખવાની હોય.'

'ભલે તો ખરચી નાખીએ.' કહીને દેશપાંડેએ બેઠકક પેન્ટના ખિસ્સામાંથી સોની નોટો કાઢવા માંડી : 'આપણી બાજુ પણ પાથરજો.'

'રહેવા દો, સાહેબ, પૈસા ખિસ્સામાં જ રાખો.' જીવણાએ ઊભા થઈને ખુરસી ખાલી કરી આપતાં કહ્યું : 'તમે અહીંયાં બિરાજો. અમારે ત્યાં સાતથી વધારે ખેલાડીને રમવાની મનાઈ છે. તમે મારા વતી રમો. પહેલી વાર આવ્યા છો એટલે તમારું ખિસ્સું ખાલી ન કરાય.'

'તમે કેમ ધારી લીધું કે મારું ખિસ્સું ખાલી થઈ જશે ?' દેશપાંડેએ બેઠક જમાવતાં સંભળાવ્યું : 'હું તો અઢીના પાંચ હજાર કરવા આવ્યો છું, જીવણલાલ !'

'તે કરો ને, સાહેબ !' જીવણલાલે સામેના સોફા પર લંબાવીને બીડી સળગાવી : 'મારા વતી રમો તેમાં જીતમાં સરખો ભાગ અને હારો તો બધું મારું, બસ !'

વિવેકે જોયું તો જીવણલાલ બહુ ખુશ દેખાતો હતો : સાલાને ખબર નથી કે દેશપાંડે જાળ બિછાવવા આવ્યો છે !

બેચાર બાજુ રમાઈ ત્યાર પછી દેશપાંડેએ હળવેકથી વિવેકનો પગ દબ્યો : 'મિસ્ટર સ્મગલર, તમે ફાંકડું રમો છો !'

'આનો યશ મારા ગુરુને આપવો જોઈએ.' વિવેકે મોઘમ જવાબ આપ્યો ત્યારે

વકીલે પૂછી લીધું :

'એટલે કે પાનાં રમતાં શીખવામાં પણ તમારે કોઈ ગુરુ છે ?'

'હા, તે પણ લેડી ગુરુ !' બોલતાં-બોલતાં વિવેકે દેશપાંડેનો પગ દબાવ્યો : 'સાહેબ, અમારી ટોળીમાં એક બહુ પાવરધી બાઈ છે.'

એ જ વખતે ઉપરથી કોઈએ આવીને જીવણલાલ સાથે ગુસપુસ કરવા માંડી. દેશપાંડેએ પગ દાબી વિવેકનું ધ્યાન એ તરફ દોર્યું. પછી પાનાં આડે મોં રાખીને હળવેકથી ફૂંક મારી : ટેક્સી-ડ્રાઈવર ધનરાજ.

વિવેક સાબદો થઈ ગયો. મુરખાદેવીને કચડી નાખનાર ટ્રકનો પીછો કરનારા ટેક્સી-ડ્રાઈવરને તેણે ત્રાંસી આંખે જોઈ લીધો. જીવણલાલને એ તંગ ચહેરે કાંઈક કહી રહ્યો હતો. વિવેકને એક વિચાર ઝબકી ગયો : ટ્રકનો પીછો કરતી વખતે આ ટેક્સી-ડ્રાઈવરની બાજુમાં જીવણલાલ પોતે જ બેઠો કેમ ન હોય ? આ તર્ક દેશપાંડેને કહી સંભળાવવાની તાલાવેલી એ માંડમાંડ દબાવી શક્યો.

'ધનરાજ, ચાલ આપણે ઉપર જઈને વાતો કરીએ.' જીવણલાલે કોણ જાણે કેમ, ગુસપુસ અટકાવી દીધી અને ઊભા થતાં બહાનું પણ ઊપજાવી કાઢ્યું : 'તમે લોકો ચાલુ રાખો, હું જરા કલબના કામકાજ બાબત ઉપર જઈ આવું.'

બીજા કોઈએ તેના જવા પર ધ્યાન ન આપ્યું, પણ દેશપાંડે દાંત વચ્ચે હોઠ કરડ્યા વગર રહી શક્યા નહીં. પછીની રમતમાં તેને રસ ઊડી ગયો. બીઅરના એકબે ગ્લાસ ગટગટાવી જઈને દેશપાંડેએ ટચલી આંગળી દેખાડી : 'આને માટે કઈ તરફ જવાનું ?'

ત્યારે ડૉક્ટર હસી પડ્યા : 'નિશાળમાં હતા ત્યારે એકી કરવાની રજા લેવા માટે માસ્તરને અમે આમ જ આંગળી દેખાડતા.'

ખૂણામાં ઊભેલો કરીમ સેવા કરવાની ધગશ સાથે આવી ચડ્યો : 'ચાલો, સાહેબ, હું દેખાડું.'

'ચાલ !' કહેતા દેશપાંડે ઊઠ્યા : 'સાલું બીઅર પીવાનું આ જ દુઃખ ! વારંવાર જવું પડે !'

અને જતાં-જતાં વિવેકના ગોઠણને હળવો હડસેલો મારતા ગયા.

'ચાલો, હું પણ કંપની આપું.' કહેતો વિવેક ઊઠ્યો પણ મારવાડીએ તેને ભોંઠો પાડ્યો : 'અંદર એક જણ માટે જ સગવડ રાખી છે. એમને આવી જવા દો, પછી તમે જજો.'

બરાબર એ જ વખતે જીવણો જોગી ઉપરથી પાછો ફરી ગયો એટલે વિવેકે શંકાનું કારણ નહીં આપવા લઘુશંકાએ જવાનું મોડું કરવું પડ્યું.

સવારના ચાર વાગ્યા સુધી રમત ચાલી તેમ વિવેકના મનની ચટપટી પણ ચાલુ રહી : દેશપાંડે મને શું કહેવા માગતા હશે ? જીવણલાલ પેલાની સાથે ઉપર કેમ ગયો હશે ?

મળસડે હારજીતનો હિસાબ કરીને ખેલાડીઓ વીખરાતા હતા ત્યારે જીવણલાલે

વિવેકને લિફ્ટ આપવાની ઓફર કરી : 'રાજા, તમારે કઈ તરફ જવું છે ?'

આડકતરી રીતે એણે પોતાનું ઠેકાણું પૂછી લીધું હતું એ વિવેકના ધ્યાન બહાર ન રહ્યું એટલે સામું પૂછ્યું : 'તમે કઈ તરફ જવાના છો ?'

'શિવાજી પાર્ક.'

'ત્યારે મારે એનાથી આગળ જવાનું છે.' કહીને વિવેકે તેને ચકાસી જોયો : 'હું ટેક્સી કરી લઈશ.'

'ટેક્સી કરજો, રાજા ! પણ શિવાજી પાર્ક સુધી તો સાથે ચાલો ને.' કહીને જીવણલાલે ઈન્સ્પેક્ટર તરફ જોતાં ઉમેર્યું : 'સાહેબને આપણે વરલી ઉતારતા જઈશું.'

ત્યારે વિવેકે આનાકાની માંડી વાળવી પડી. એની ગણતરી તો હતી કે પોતે દેશપાંડેને ઘેર ઉતારી દેવાને બહાને રસ્તામાં વાતચીત કરવાની તક ઝડપી શકશે.

એ જ પાંત્રીસ આડત્રીસ નંબરની ટેક્સીમાં ત્રણે ગોઠવાયા. દેશપાંડેએ 'મને આગળ ફાવશે' કહીને ટેક્સી-ડ્રાઇવરની બાજુમાં બેઠક લીધી એટલે જીવણલાલ અને વિવેક પાછળની સીટમાં ગોઠવાયા.

'જીવણલાલ, તમે કાર નથી રાખતા ?' ટેક્સી ચાલુ થતાં જ દેશપાંડેએ વિષય ઉખેળ્યો : 'મને એમ કે તમારી પાસે તો ઈમ્પોર્ટેડ કાર હશે.'

'નહીં, સાહેબ, એવો દેખાવ કરવા જઈએ તો બધાની આંખે ચડી જવાય.' જીવણલાલે લાઈટરથી બીડી સળગાવતાં ખુલાસો કર્યો : 'મને તો આ ટેક્સી બહુ ફાવી ગઈ છે. દિવસનાં ભાડાં કરે અને રાત્રે આપણી સેવામાં રહે.'

'રાત માટે તમે મહિનાનું ભાડું ઠરાવ્યું હશે ?'

દેશપાંડેના આ સવાલનો જવાબ સાંભળવા વિવેક પણ આતુર બની ગયો :

'સાહેબ, આ ટેક્સી આપણી છે એમ જ સમજો ને. આ ધનરાજ મારા ભાગીદાર જેવો જ છે.'

બાબુલનાથથી વરલી બહુ દૂર નહોતું એટલે દેશપાંડેએ વાતને ધક્કો મારવો પડ્યો : 'મિસ્ટર સ્મગલર, તમે ક્યારે કાર વસાવો છો ?'

વિવેક ચમક્યો. ઇશારો સમજતાં થોડી વાર વાગી : 'કાર લેવાનો વિચાર તો છે, ઈન્સ્પેક્ટર સાહેબ, પણ અત્યારે સેકન્ડહેન્ડ લેવી જ પરવડે.'

'તો એકાદી નેપાલથી કેમ લઈ આવતા નથી ?'

'ત્યાંથી લાવવામાં પૂરું જોખમ.' વિવેકે બગાસું ખાતાં કહ્યું : 'અહીંયાંથી જ કોઈ સારી ગાડી મળી જાય એની શોધમાં છું. આ વખતની હેરાફેરીમાં કમાણી પણ સારી થઈ છે.'

'એક ગેરેજવાળા સાથે આપણે સારી ઓળખાણ છે.' દેશપાંડેને વરલી દેખાયું એટલે ઉતાવળ કરવી પડી : 'સેકન્ડહેન્ડ છે, પણ ઈમ્પોર્ટેડ અને ઓછી વપરાયેલી. મને કમિશન અપાવી દો તો બે હજાર ઓછામાં અપાવી દઉં.'

'કઈ કાર છે ?'

'સીટ્રોન !' નામ ઉચ્ચારતી વખતે દેશપાંડેએ ત્રાંસી નજરે બાજુમાં બેઠેલા

ધનરાજના પ્રત્યાઘાત નિહાળ્યા અને વિવેકે જીવણલાલના ચહેરાની રેખાઓ ચકાસી. બંને પર થોડી અસર ઊપસતી દેખાઈ.

'સીટ્રોન કાર ફાન્સની છે એ તો તમે જાણતા જ હશો ?' દેશપાંડેએ ફરી એ નામ ઉચ્ચાર્યું.

'ફાન્સની હોય કે જર્મનીની !' વિવેકે પડઘો પાડ્યો : 'આપણને તો કાર લકી પુરવાર થવી જોઈએ... કેમ, જીવણલાલ ?'

'હૈં !' જીવણલાલ વિચારમાં અટવાયો હોય તેમ જરા વારે બોલ્યો : 'હા-હા, આપણા ધંધા લક ઉપર તો ચાલે છે.'

અને એ જ વખતે દેશપાંડેના ઘર સામે ધનરાજે ટેક્સી ઊભી રાખી દીધી. છૂટા પડતાં પહેલાં ફરી દેશપાંડેએ દાણો દબાવ્યો : 'તો મિસ્ટર સ્મગલર, તમે ગામદેવી પર સન મોટર ગેરેજમાં જઈને સીટ્રોન જોઈ આવજો.'

હવે જીવણલાલના ચહેરા પર સ્પષ્ટ અણગમો ઊપસતો દેખાયો, પણ દેશપાંડેએ અજાણ્યા રહીને વાત પૂરી કરી : 'તમ-તમારે સીટ્રોન થોડા દિવસ ટ્રાયલ માટે ફેરવજો ને ! પસંદ પડે અને લકી લાગે તો સોદો કરતી વખતે મને વચ્ચે રાખજો. હું ગેરેજવાળાને ફોન કરી દઉં છું.'

'ભલે !' વિવેકે તેની સાથે હાથ મિલાવીને દબાવતાં સંકેતમાં સમજાવ્યું : 'લાગે છે કે આપણે આગળ વધી રહ્યા છીએ !'

અને ધનરાજે ટેક્સી આગળ વધારી.

'શું વિચારમાં પડી ગયા, જીવણલાલ ?' વિવેકને તેની ખામોશીએ અકળાવી મૂક્યો હોય તેમ બોલ્યો : 'આ ઈન્સ્પેક્ટરને આબાદ શીશામાં ઉતાર્યો.'

'સાલા કુત્તાઓ છે !' જીવણાએ દાંત ભીંસતાં દાઝ ઉતારી : 'પગાર હશે પંદરસો-બે હજાર, પણ આડીઅવળી કમાણીમાં રોજ પંદરસો પાડી લેતા હશે.'

'એમાં આપણા બાપાનું શું જાય !'

'સાલાઓને ધરવ નથી થતો !' જીવણલાલ હજુયે ધૂંધવાતા હતા : 'અત્યારે ત્રણચાર કલાકમાં ત્રણેક હજાર તો ઘરભેગા કરી ગયો, પાછો પાંચ મિનિટમાં તમારી સાથે મોટરનો સોદો પણ પાકો કરતો ગયો. બેત્રણ હજાર એમાંથી તારવી લેશે.'

'શું કરીએ, આપણા ધંધા જ એવા છે કે એમને ખવડાવી-પિવડાવીને રાજી રાખવા પડે.' કહેતાં વિવેકે અડપલું કર્યું : 'જુઓ ને, તમારે પણ એમની મહેમાનગતિ કરવી પડી ને !'

'મહેમાનગતિ !' જીવણલાલ તુચ્છકારભર્યું હસતાં બોલી ગયા. બીડી સળગાવવા માટે પકડેલું લાઈટર દેખાડ્યું : 'એને હંમેશાને માટે કેદ કરી લેવા મહેમાન બનાવ્યો હતો.'

'કેદ કરી લેવા ?'

'હા, આ લાઈટરમાં !' કહીને જીવણાએ લાઈટર ઝબકાવ્યું : 'આની અંદર બારીક કેમેરા છે. લાઈટર સળગાવીને સ્વીચ દબાવું, એટલે ફિલ્મ ઝડપાઈ જાય ! એ ઈન્સ્પેક્ટર કુત્તાને જુગાર રમતો અને બીઅર પીતો આમાં મેં ઝડપી લીધો છે.'

‘પણ શું કામ ?’ વિવેકના પૂછવામાં ધ્રુજારી વર્તાઈ આવી : ‘એને બ્લેકમેઈલ કરવા માટે ?’

‘હા, પોલીસને તાબે કરવાની મારી આ રીત છે. હવે દેશપાંડે મારું કોઈ પણ કામ કરવાની આનાકાની નહીં કરે.’

વિવેક વિહ્વળ બની ગયો. જીવણા જોગી પર તેને દાઝ ચડી. દેશપાંડે ફસાઈ ગયા. બહુ વસમું લાગ્યું, પણ અત્યારે અફસોસ કરવાનો વખત નહોતો. બહુ જલદી સ્વસ્થ થઈ જવું પડ્યું એને.

‘જીવણલાલ, તમે પાકા ખેલાડી નીકળ્યા ! આપણું તમારી સાથે જામશે.’

‘જામવા માટે તો મેં તમને ટેક્સીમાં સાથે લીધા.’

‘એટલે ?’ વિવેકે ધ્રાસકો અનુભવ્યો : ‘દેશપાંડેની જેમ મને પણ શીશામાં ઉતારવા ?’

‘રાજજા, શીશામાં નહીં, ધંધામાં ઉતારવા.’ કહેતો જીવણો મરકમરક હસ્યો : ‘ચરસ-અફીણની હેરાફેરીમાં કહે છે કે બહુ કસ છે.’

ત્યારે વિવેકે ધરપત અનુભવી : ‘હા, કસ બહુ છે તેમ જોખમ પણ ઓછું નથી.’

‘તમે હજુ મને પૂરો ઓળખતા નથી.’ એણે પોરસ કર્યો : ‘જોખમો વચ્ચે જીવવામાં જ આ જીવણલાલને મોજ આવે છે.’

ત્યાં વિવેકને ખ્યાલ આવ્યો કે વાતોમાં પ્રભાદેવી તો પસાર થઈ ગયું હતું અને હવે શિવાજી પાર્ક પણ જઈ રહ્યું : ‘અરે, તમારું શિવાજી પાર્ક તો આવી ગયું !’

‘મને એમ કે તમને પહોંચાડી દઉં.’ જીવણાએ ખંધું હસીને કહ્યું : ‘વહેલી સવારની ખુશનુમા હવાથી મગજ તર થાય છે.’

‘નહીં, જીવણલાલ !’ વિવેકે મક્કમ થવું પડ્યું : ‘તમે મારું ઠેકાણું જાણવા માગતા હો તો ઇરાદો માંડી વાળો.’

‘તમે ભારે ચાલાક છો.’ જરાય ભોંઠપ અનુભવ્યા વગર એણે કબૂલ કર્યું ને કહ્યું : ‘ભાગીદારીમાં ધંધો કરવો છે એટલે ઠેકાણું તો જાણી લેવું જોઈએ ને ?’

‘નહીં, જીવણલાલ, આપણે ધંધો શરૂ કરીએ ત્યાં સુધી નહીં.’ વિવેકે થોડી નરમાશ ધારણ કરી : ‘જોખમી ધંધામાં રોજ ઠેકાણાં બદલતા રહેવું પડે.’

‘ઠીક છે !’ જીવણાએ જરાય ખચકાટ વિના એની જીદ માન્ય રાખી લીધી : ‘ધનરાજ, સામે ટેક્સી ઊભી છે ત્યાં બેક મારજે.’

વિવેકે જોયું તો જીવણલાલના ચહેરા પર કોઈ નાખુશી કે નારાજગીને બદલે સારી છાપ પડી હોવાનો આભાસ દેખાયો.

‘ચાલો ત્યારે !’ બેગ લઈને ટેક્સીમાંથી ઊતરતાં વિવેકે કહ્યું : ‘આવતા શનિવારે ફરી મળીશું. ત્યાં સુધીમાં થોડી હેરાફેરી કરવાની છે.’

‘જેવી તમારી મરજી, રાજજા !’ કહીને જીવણલાલે ધનરાજને ટેક્સી વાળી લેવાનો ઇશારો કર્યો.

વિવેકે બીજી ટેક્સી પકડીને નિરાંતનો શ્વાસ લીધો : ‘જુલુ તરફ જવા દે.’ કહીને

તેણે ખાતરી કરી લીધી : ના, જીવણો પોતાનો પીછો કરતો નથી ! સાલો...

આખી રાતનું સરવૈયું કાઢવામાં મન પરોવ્યું. દેશપાંડેની ફિલ્મ ઊતરી ગઈ એ ઉધાર-પાસું થયું તો પોતે જીવણલાલનો વિશ્વાસ હાંસલ કરી લીધો એ જમા-બાજુ થઈ. ઉપરાંત જુગારમાં ચારેક હજાર જીતી આવ્યો એ નફામાં !

પણ જીતની રકમ ગણી લેવાની જિજ્ઞાસાથી તેણે બેગ ઉઘાડી ત્યાં જ ચોંકી ઊઠ્યો : અરે, આ બેગ મારી નથી. કોની સાથે બદલાઈ ગઈ !

બેગમાં નોટોની થોકડીઓ તો હતી જ, પોતાની બેગમાં હતી એના કરતાં કદાચ વધારે હશે... તેણે ગણી જોઈ તો પંદર હજાર થયા ! જીવણલાલ સાથે તો બેગ નહીં બદલાઈ ગઈ હોય ને ? કે પછી એણે જાણી-કરીને બદલાવી લીધી હશે... પણ શું કામ ?

વિવેકને ધ્રાસકો પડ્યો : પોતાની બેગમાં પૈસા સિવાય કોઈ મહત્ત્વની ચીજ તો નથી ને ? મારું સાચું નામ-સરનામું કે કામ-ધંધાના કોઈ કાગળ તો રહી ગયા નથી ને ? ના, પૈસા સિવાય પોતે કાંઈ જ બેગમાં રાખ્યું નહોતું !

અરે, પેલી કેસેટ ? વિવેકે પગથી માથા સુધી ધ્રુજારી અનુભવી : સાંજે પ્રિયાએ વસનજીના કાવતરાની કેસેટ ગટરમાં પાડી નાખી ન હોત તો ? અત્યારે જીવણા જોગીના કબજામાં આવી જાત... તો-તો કેવો અનર્થ સર્જાઈ જાત !

પણ જીવણાએ બેગની અદલાબદલી શું કામ કરવી પડી ? પૈસા તો એની બેગમાં વધારે હતા !

ગૂંચવાઈ ગયેલા વિવેકે ફરી બેગ તપાસવા માંડી : નોટોની થપ્પીઓ સિવાય અંદર બીજું કાંઈ છે ખરું ?

પહેલાં તો કાંઈ દેખાયું નહીં. નાના-મોટા ખિસ્સાં જેવાં ખાનાં ચકાસતાં રોકડા રૂપિયાનો એક સિક્કો તેના હાથમાં આવ્યો. પહેલાં તો થયું કે જીવણા જોગીએ શુકન માટે ચાંદીનો રૂપિયો રાખ્યો હશે... પણ બારી પાસે અજવાળામાં રાખીને જોતાં એ ચમક્યો : ના, આ રૂપિયો નથી.

એનું કુતૂહલ વધી ગયું : ધાતુના આ ચકરડાના બે પડ વચ્ચે પોલાણમાં કાંઈક હોવું જોઈએ ! તેણે ફેરવી ફેરવીને જોયું, પણ પડ જુદાં કરી શકાય એવું લાગ્યું નહીં. એટલે અમસ્તું જ એને કાન પાસે ધર્યું. અંદરથી ઘડિયાળ જેવો ટકટક અવાજ સાંભળીને એની આંખો પહોળી થઈ. મગજમાં ઝબકારો થયો. જીવણા જોગીએ સિગારેટના લાઈટરથી દેશપાંડેની ફિલ્મ ઉતારી એવો કોઈ કીમિયો મારી સાથે તો નહીં અજમાવ્યો હોય ને ? તેણે બેગની અદલાબદલી ક્યારે કરી હશે, ટેક્સીમાં બેઠા ત્યારે કે હું ટેક્સીમાંથી ઊતર્યો એ વખતે ?

તેણે યાદ કરી જોયું, ટેક્સીમાંથી મારા ઊતરતાંની સાથે જ જીવણલાલ ઝડપથી રવાના થઈ ગયા હતા. શું કામ ? કદાચ મને બેગ બદલાઈ ગયાનો ખ્યાલ આવી જાય અને હું આ બેગ પાછી આપી દઈને મારી બેગ લઈ લઉં એવો મોકો આપવા નહીં માગતા હોય !

એની બેગ મારી પાસે રહે તેનાથી એને શું લાભ ?

આ સવાલ બેચાર વખત મનમાં ઉથલાવતો રહ્યો ત્યારે તેનો પડઘો સંભળાયો :
'અરે, જાસૂસી ફિલ્મોમાં આવું સાધન ઘણી વાર જોવા મળે છે. જે માણસના કબજામાં ચકરડું હોય તે ક્યાં છે એનો પત્તો આસાનીથી મેળવી શકાય છે. તો શું જીવણા જોગીએ મારું ઠેકાણું જાણવા આ કીમિયો અજમાવ્યો ? હા, મને છેક સુધી મૂકી જવાનો પ્રસ્તાવ એણે એટલા જ માટે તો મૂક્યો હતો. મેં ઇન્કાર કર્યો એટલે તેણે છેલ્લી ઘડીએ બેંગની અદલાબદલી કરી નાખી.

હવે ?

વિવેકે પાછળ ફરીને જોયું : ના, જીવણાની ટેક્સી પીછો કરતી નથી. હવે તેને એની જરૂર પણ ક્યાં રહી ? આ ચકરડું મારા ઠેકાણાની ગમે ત્યારે ચાડી ખાઈ શકે છે.

તો-તો હવે ઘેર નથી જવું. હું વિશ્વાસ નહીં પણ વિવેક સંન્યાસી છું, દાણચોરી નહીં પણ ઈન્સ્યુરન્સનું કામ કરું છું એટલી જાણ એને થઈ જાય તો ખતરનાક પરિણામ આવે...

અને તેણે ઝડપી ફેંસલો લીધો : 'ટેક્સી સન એન્ડ સેન્ડ હોટેલ લેવાની છે !'

ડ્રાઇવરને કહીને પેલું ચકરડું તેણે બેંગમાં અસલ જગ્યાએ ગોઠવી દીધું : રવિવાર આખો હવે હોટેલમાં જ રહેવું પડશે. પછી સાંજે બાબુલનાથના અડામાં જઈને જીવણા જોગીને તેની આ બેંગ પાછી સોંપી દઈશ.

અઢાર

ધીમેધીમે આંખોના પોપચાં પર સળવળાટ શરૂ થયો છતાંય મીંચેલી આંખે વિવેક થોડી વાર પડ્યો રહ્યો. એક-બે વાર પડખાં ફેરવ્યાં. બા હમણાં સાદ પાડશે : હવે ઊઠવું છે કે નહીં ? હું પૂજાનો પ્રસાદ લઈ આવી...

— કદાચ બા હજુ પૂજામાં જ બેઠી હશે. દરેક મા સંતાનને સવારે જગાડવા માટે આમ જ કરતી હશે. એ થોડું વધારે સૂઈ રહે એવું તેને ગમતું હોય છતાં ઠપકો સંભળાવતી રહે, લાડથી માથે હાથ પસવારતી રહે... કદાચ દરેક મા એમ જ માનતી હશે કે રાત્રે ઘેર મોડો આવતો દીકરો બહુ કામ કરે છે. પછી ભલે ને ચિરંજીવી હોટેલમાં બીઅર પીતાં-પીતાં કેબ્રે ડાન્સ જોતો હોય, છેલ્લા શોમાં ફિલ્મ જોવા બેસી ગયો હોય કે કોઈ કલબમાં જુગારની બેઠક જમાવી હોય...

જુગાર !

વિવેકની આંખો આંચકા સાથે ઊઘડી ગઈ. ઘરને બદલે હોટેલનો રૂમ દેખાયો. એ સફળો બેઠો થઈ ગયો. કાંડાઘડિયાળમાં નજર નાખી : બાપ રે ! બાર વાગી ગયા છતાં ખબર ન પડી ! પૂરા છ કલાકની ઊંઘ કાઢી લીધી...

ઊઠીને બારીનો પરદો હઠાવ્યો તો 'સન એન્ડ સેન્ડ'ના સ્વીમિંગ પુલ પર નજર પડી. ધોમધખત્તા ભાદરવાના તડકામાં બેચાર ગોરાં સ્ત્રી-પુરુષો સૂરજસ્નાન લેતાં ખુલ્લા ડિલે ખુરશીમાં લંબાવીને પડ્યાં હતાં, બીજાં બે-ત્રણ હોજમાં તરતાં હતાં.

આળસ મરડીને વિવેકે સુસ્તી ખંખેરી. ચહેરા પર હાથ ફેરવતાં વધેલી દાઢીનો ખ્યાલ આવ્યો. અરીસામાં જઈને જોયું તો પોતે જ પોતાને થોડો બદલાયેલો દેખાયો. તેનાથી મલકી જવાયું : એક રાતમાં માણસ બદલાઈ જાય એ આજે સમજાયું. આંખોની લાલાશ આખી રાતના ઉજાગરાની જ નહીં, જુગારીઓની સંગતની પણ ચાડી ખાય છે. વિવેક સંન્યાસી અહીંથી થોડે દૂર 'જાનકી કુટિર'માં રહે છે, અરીસા સામે તો અત્યારે વિશ્વાસ રાજા ઊભેલો છે !

ઝાટકા સાથે ગરદન ફેરવીને તેણે ટેબલ પર જોયું તો કાળી બેંગ સલામત પડી હતી. મળસકે પોણાપાંચ વાગ્યે માત્ર ઑફિસ બેંગ લઈને રૂમ બૂક કરાવનાર સામે હોટેલના ક્લાર્ક સહેજ શંકાશીલ નજરે જોયું ત્યારે પોતે બેંગ ઉઘાડી સો-સોની બે નોટ એડવાન્સરૂપે.

ધરી દીધેલી. અંદર પડેલી નોટોની થપ્પી કારકુનને દેખાય એ રીતે જ પોતે બેગ ઉઘાડી હતી. પેલાના વર્તનમાં આપોઆપ લક્ષ્મીનો પ્રભાવ આવી ગયેલો : 'સાહેબ, એડવાન્સ નહીં આપો તો ચાલશે.'

'પણ મને નહીં ફાવે.' તેણે બેગ બંધ કરતાં કહેલું : 'મૂડ બદલાઈ જાય તો ગમે ત્યારે હોટેલ છોડીને ચાલ્યો જાઉં, પછી મને ક્યાં શોધવા આવશે ?'

જોક સાંભળી હોય તેમ કલાર્ક હસ્યો હતો : 'સાહેબ, અમારી હોટેલમાં બધા શરીફ માણસો જ આવે છે.'

'શરીફ નહીં, શ્રીમંત માણસો.' વિવેકે બીજી જોક સાંભળાવી, પણ તેના પર હસવાને બદલે પેલાએ નામ-સરનામું ભરવા તેની સામે રજિસ્ટર ધરી દીધું હતું.

વિશ્વાસ રાજાનું નવું નામ અને નેપાળનું ખોટું સરનામું લખતાં તેણે રોમાંચ અનુભવેલો, પણ કારકુનને અચરજ ઊપજ્યું હતું.

'સાહેબ, આપનો સામાન પાછળથી આવવાનો હશે ?'

'ખબર નહીં !' વિવેકે લાપરવાહીથી કહેલું : 'આપની એરલાઈન્સવાળા સામાન ગુમ કરી દેવામાં જેટલા પાવરધા હોય છે એટલા જો પાછો મેળવી આપવામાં પાવરધા હોય તો સાંજ સુધીમાં સામાન આવી જશે.'

'ઓહ, એમ વાત છે.' પેલાએ હમદર્દી દાખવતાં ઉમેર્યું હતું : 'આવો કડવો અનુભવ તો અમારા કોઈ ને કોઈ ગેસ્ટને થાય જ છે... સાહેબ, સામાનમાં બહુ કીમતી ચીજો તો નહોતી ને ?'

'ખાસ નહીં, પાંચસાત હજારની માલમત્તા હશે.' કહીને વિવેકે પૂછ્યું હતું : 'તમારી પાસે પચાસ પૈસાનો સિક્કો હશે ? મારે એક ફોન કરવો છે.'

'અરે, સાહેબ, નંબર બોલો ને, હું જોડી આપું.'

પણ પોતે માથું ધુણાવીને પચાસ પૈસાના સિક્કા માટે હાથ લંબાવ્યો ત્યારે પેલાએ છોભીલા ચહેરે આઠ આના પકડાવી દેવા પડ્યા હતા. બેગ ત્યાં જ રાખી વિવેકને પબ્લિક ફોનની કેબિનમાં ઘૂસતો જોઈ કારકુને જરૂર ધારી લીધું હોવું જોઈએ : કોઈ દાણચોર લાગે છે !

'તું ક્યાં છો ?' વિદ્યાબહેને ફોનની ઘંટડી વાગતાં જ રિસીવર ઉપાડ્યું ત્યારે વિવેકને નવાઈ લાગી હતી : 'તું અત્યારથી જાગી ગઈ, બા ?'

'હું સૂતી જ ક્યાં છું !' માના અંતરનો ફફડાટ તેના અવાજમાં વિવેકને સ્પષ્ટ વર્તાઈ આવ્યો હતો : 'આજકાલ મને તારાં લક્ષણ બરાબર નથી દેખાતાં, વિવેક ! મોડો આવવાનું કહીને સવારે પાંચ વાગ્યે ફોન કરે છે !'

'હા, બા, ઘેર આવવાનો નથી એ કહેવા ફોન તો ક્યારનો કરવા માગતો હતો, પણ તને ઊંઘમાંથી જગાડતાં જીવ ના ચાલ્યો.'

'એટલે તે ધારી લીધું કે દીકરો આખી રાત ઘરબહાર રહે છતાં બા નિરાંતજીવે ઊંઘતી હશે ?'

'બા, હવે હું રાત્રે જ ઘેર આવીશ એટલું કહેવા અત્યારે ફોન કર્યો.' વિવેકે માને

વચ્ચે બોલવા દીધા વિના ઉમેર્યું : 'એક બહુ અગત્યના કામસર અહીંયાં રોકાઈ જવું પડ્યું.'

'અહીંયાં એટલે ક્યાં ?'

તેના ખુલાસામાં ગમે તેમ સમજાવીને તેણે ફોન પૂરો કર્યો હતો. બીજો ફોન દેશપાંડેને જોડવાનો વિચાર આવ્યો, પણ ફરી પેલા કલાર્ક પાસે પચાસ પૈસા માગવાનું મન ન થયું. કદાચ દેશપાંડે ઘેર પહોંચીને ઘસઘસાટ ઊંઘી ગયા હશે. એક વાર એ બોલી ગયેલા : 'હું ધારું એટલા ઉજાગરા કરી શકું અને ધારું તો બે જ મિનિટમાં ગાઢ નિદ્રામાં ઊતરી જાઉં... વિવેકને જાણવાની તાલાવેલી તો બહુ હતી કે જીવણા જોગીના જુગારના અફામાંથી કોઈ કડી મળી ખરી ?

સવારના સવા પાંચ વાગ્યે દબાવી દીધેલી એ જિજ્ઞાસા બપોરના સવાબાર વાગ્યે બમણું જોર કરી ઊઠી : આજે રવિવાર છે, દેશપાંડે ઘેર જ હોવા જોઈએ. કદાચ એમણે સવારે મારે ઘેર ફોન કર્યો જ હશે અને હું ઘેર પાછો ફર્યો નથી એ જાણીને બિચારા ચિંતામાં પડી ગયા હશે...

વિવેકે રિસીવર ઊંચક્યું. સામેથી હોટેલની ઓપરેટરે ટહુકો કરીને જોડવા માટેનો નંબર માગ્યો. વિવેક નંબરના પહેલાં બે આંકડા બોલતાંની સાથે જ સાવધ થઈ ગયો : 'જવા દો, પછી વાત !' કહીને તેણે ઇરાદો માંડી વાળ્યો, રિસીવર પાછું મૂકી દીધું. જીવણા જોગીએ બેગની અદલાબદલી કરીને મારો પીછો પકડવા માટે પેલું ચકરડું રાખ્યું છે, એ મારે શું કામ સાચવી રાખવું જોઈએ ? બારીમાંથી ઘા કરીને તેને સ્વીમિંગ પુલમાં ફગાવી દઉં. પછી ભલે જીવણો મને શોધવા 'સન એન્ડ સેન્ડ હોટેલ'ની પ્રદક્ષિણા ફરતો રહે !

એ તુક્કા પર તેને હસવું તો આવ્યું, પણ પછી પોતાની મૂર્ખાઈ પર હસવું પડ્યું : હવે હું મોડો પડ્યો. જીવણા જોગીનો ઇરાદો મારો પીછો પકડવાનો હશે તો-તો ક્યારનો તેનો જાસૂસ હોટેલ પર જાપ્તો લગાવીને બેસી ગયો હશે, હું કઈ રૂમમાં છું એ જાણી લીધું હશે, હોટેલના કારકુન કે ઓપરેટરને રાજી કરીને મારી હિલચાલ કે ટેલિફોનની વાત પર પહેરો લગાવી દીધો હશે. સારું થયું કે મેં દેશપાંડેને ફોન જોડ્યો નહીં !

અરીસામાં જોતાં વિવેકે જોરદાર બગાસું ખાધું. સવારની ચા પીવાની બાકી છે એ યાદ આવ્યું, પણ સાથે બ્રશ ક્યાં છે ? દાઢી કરવાનો સામાન તો ઠીક, નાહીને બદલવા માટે કપડાંય ક્યાં છે ? તેને હસવું આવ્યું : બેગમાં હજારોની રકમ સિવાય પોતે સાવ ફક્કડ ગિરધારી જેવો બની ગયો હતો.

સ્વીમિંગ પુલમાં તરીને થોડા પૈસા તો વસૂલ કરું ! નહાવાનું તો કોસ્ટ્યૂમ નીચેથી મળશે. વિશ્વાસ રાજા બનીને અહીં રહ્યો છું તો એના જેવો થોડો દેખાવ પણ કરવો જોઈએ ! જીવણા જોગીના જાસૂસને મારા પર દેખરેખ રાખવા માટે થોડું કામ તો મળવું જોઈએ ને !

હોજમાં તરતાં-તરતાં વારેવારે તેની નજર જીવણાના જાસૂસની શોધમાં ફરતી રહી : પેલો મારી પાછળપાછળ અહીં સુધી આવીને સામેની ખુરશીમાં બીયર પીવા ગોઠવાઈ ગયો એ તો નહીં હોય ? પણ એ મારી તરફ જોતો સુધ્યાં નથી ! તો પછી દૂર

બેસીને સિગારેટ ફૂંકતો પેલો કાળો જાડો કદરૂપો અસલ ડિટેક્ટિવ જેવો જ લાગે છે; પણ એ તો સાલો ઉઘાડા ડિલે સનબાથ લેતી પેલી ગોરી મહિલાને તાક્યા કરે છે. કદાચ મારો પીછો કરનારો કોઈક એવી જગ્યાએ ગોઠવાઈ ગયો હશે જ્યાંથી મને એ જોઈ શકે પણ હું એને દેખી ન શકું !

વિવેકે હોજના ભૂરા પાણીમાં ડૂબકી મારી જાસૂસીના વિચારને મનમાં ગૂંચળાવી નાખ્યો. ડૂબકી મારી ઉપર આવ્યો ત્યારે થોડી વાર માટે વિશ્વાસ રાજા મટી જઈને વિવેક સંન્યાસી બની ગયો. તેને લીઝા યાદ આવી : અહીંથી જ તેની સાથે પહેલી મુલાકાત થયેલી. અહીંથી જ તેણે સંસાર ત્યજી દેવાનો સંકલ્પ પ્રગટ કર્યો હતો. એના પપ્પા વસનજી દીવાન પર સુરેખાદેવીના ખૂનનો આરોપ હોવાની શંકાનો વિરોધ લીઝાએ અહીંયાં જ ઉચ્ચાર્યો હતો અને છતાં એ જ કારણસર લીઝાએ સાધ્વી બની જવું પડ્યું ! કોણ જાણે, હિમાલયમાં ભગવાં વસ્ત્રો અને લક્ષ્મી નામ ધારણ કરીને ક્યાં ભટકતી હશે ! અલાહાબાદ પોસ્ટમાસ્ટરના સરનામે લખેલા મારા પત્રનોય જવાબ આવ્યો નહિ. બસ એણે એટલું જ જણાવી દીધું હોત કે સુરેખાદેવીના ખૂનના કાવતરાની કેસેટ તેને કોણે આપી હતી... તો ચપટી વગાડતાં ભેદ ખૂલી જાત. મારે કે દેશપાંડેને જુગારી ન બનવું પડત.

દેશપાંડે !

વિવેક સડસડાટ હોજમાંથી બહાર નીકળી ગયો. ઝટપટ કપડાં પહેરી, એક વેઈટર પાસેથી પચાસ પૈસાના બે સિક્કા લઈ પબ્લિક ફોનની કેબિનમાં ઘૂસી ગયો. ભલેને જીવણા જોગીનો જાસૂસ જુએ કે હોટેલના ફોનની સગવડ છતાં પોતે પબ્લિક ફોનનો ઉપયોગ કરે છે. દાણચોરી કરનારો એટલી સાવચેતી રાખે એમાં જીવણો અચરજ નહીં પામે, કદાચ તારીફ કરશે કે રાજજા ભાગીદારી માટે લાયક પાત્ર છે !

‘હલ્લો ! કોણ, ગીતા ?’ વિવેકથી અધીરાઈભરે પુછાઈ ગયું : ‘દેશપાંડે હજુ ઊંઘે છે ?’

‘કોણ, બ્રહ્મચારી ? સાલા, તું ક્યાં છો ?’ ગીતા તેની આદત મુજબ ચાલુ થઈ ગઈ : ‘તારે ઘેર બે વખત ફોન કર્યા પણ બિચારી તારી આઈને ખબર જ નથી તું ક્યાં ભટકે છે !’

‘હું સમજાવું. તું દેશપાંડેને ફોન તો આપ.’

‘દેશપાંડે અહીં ક્યાં છે કે ફોન આપું !’ કહીને ગીતા આગળ બોલવા જતી હતી પણ વિવેક ફફડતા જીવે વચ્ચે પૂછી લીધું : ‘એટલે શું મારી જેમ એ પણ ઘેર પાછા આવ્યા નથી ?’

‘સાલો ઘેર તો આવ્યો હતો, પણ કલાક વાર સૂતો નહીં ત્યાં એને ઉપાડી ગયા.’

‘ઉપાડી ગયા ?’ વિવેકનો શ્વાસ ઘૂંટાયો : ‘કોણ ઉપાડી ગયા ?’

‘પોલીસવાળાને બીજું કોણ ઉપાડી જાય ?’

‘ગુંડા !’ વિવેક કપાળ પરથી પરસેવો નિતારતો બોલ્યો : ‘ગીતા, એવું કાંઈ થયું હોય તો હું હમણાં જ આવી પહોંચું છું. આપણે કમિશનરસાહેબને જાણ કરવી જોઈએ.’

પણ સામેથી ગીતાના અટ્ટહાસ્યે વિવેકના કાનમાં ખળભળાટ મચાવી દીધો. એ એટલું હસી કે જાણે પાગલ થઈ ગઈ હોય. વિવેકની ધીરજ ખૂટી ગઈ એટલે તેણે ચાડ પાડી : ‘બેવકૂફ, અહીંયાં મારો જીવ તાળવે પહોંચી ગયો અને તને હસવું સૂઝે છે ! કોણ ઉપાડી ગયું દેશપાંડેને ?’

‘પોલીસવાળા !’ માંડમાંડ હસવું દબાવતી એ બોલી : ‘સાલાઓને એક કેસ માટે ગોવા જવાનું હતું એટલે મારા દેશપાંડે વગર ચાલે તેમ નહોતું. બિચારો બબડતો-કકળતો ગયો.’

‘પણ...’ વિવેક નરમ પડી પડી ગયો : ‘જતાં-જતાં એણે મારા માટે કાંઈ કહ્યું નહીં ?’

‘કહ્યું ને ! મારી પાસેથી શીખીને તું જુગારમાં ચાર-પાંચ હજાર જીતી ગયો એ ખુશખબર એણે મને આપ્યા.’

પોતાને જાણવું હતું કાંઈક અને ગીતા કહેતી હતી જુદું જ : ‘બ્રહ્મચારી, ગુરુદક્ષિણા આપવાનો વાયદો યાદ છે ને !’

‘એટલે તો આ માટે જ મારે ઘેર ફોન કર્યા હતા ?’ વિવેકને તેના પર દાઝ ચડી હોય એમ પૂછ્યું : ‘દેશપાંડેએ મારી બાબત બીજું કંઈ જ કહ્યું નહીં ?’

‘કહ્યું ને, તારા નામે એક પ્રેમપત્ર આપતો ગયો છે.’

ગીતા ગંભીર થઈ શકતી જ નહોતી અને વિવેકનો જીવ ઊંચોનીચો થતો હતો : ‘શું લખ્યું છે એણે ?’

‘સાલા, તારે એ પણ ફોન પર જ જાણી લેવું છે ? દેશપાંડે નથી એટલે હવે તને મારે ઘેર આવતાં જોર પડે છે ?’

‘ગીતા, બી સીરિયસ ! પેલા જુગારીએ મારું ઠેકાણું જાણવા પીછો કર્યો હતો એટલે હું ઘેર જવાને બદલે હોટેલમાં ઘૂસ્યો છું. વિવેકે અવાજ ધીમો કરતાં ઉમેર્યું... ‘અત્યારે હું પબ્લિક ફોન પરથી વાત કરું છું ત્યારે પણ જીવણાનો કોઈ બદમાશ મારા પર નજર રાખતો ઊભો છે.’

‘સાલા બ્રહ્મચારી ! તું તો હિન્દી ફિલ્મના હીરોની જેવા ડાયલોગ બોલતો થઈ ગયો !’ કહીને તરત જ એણે અવાજનો રણકો બદલી નાખ્યો : ‘હવે હું બે ઘડી ગંભીર થઈ જાઉં... સાંભળ, દેશપાંડેએ લખ્યું છે કે મારી ગેરહાજરીમાં તું કલબ પર રમવા ન જતો મને પાછા આવતાં ચારપાંચ દિવસ થઈ જશે, ત્યાં સુધી જીવણા જોગીની કોઈ જાળમાં ફસાતો નહીં.’

‘બસ, એટલું જ ?’

‘ના, હજુ બે વાક્ય બાકી છે. એક તો, જુગારના અંદામાંથી ભેદની કાંઈક કહી મળી છે.’

‘કહી મળી ?’ વિવેકને ઊછળી પડવાનું મન થયું : ‘હવે બીજું વાક્ય જાણી કહી નાખ, ગીતા !’

‘બીજું વાક્ય છે કે આ ચિહ્નિ વાંચીને તરત ફાડી નાખજે.’

‘ઓહ !’ વિવેક હતાશ થઈ ગયો : ચિહ્નિ ફાડી જ નાખવાની હતી તો દેશપાંડેને ભેદની કડીનો ઇશારો આપવામાં શું વાંધો હતો ! કદાચ ગીતાથી પણ એ છાનું રાખવા માગતો હશે...

‘ગીતા, તું ચૂપ કેમ થઈ ગઈ ?’

‘પતિદેવની આજ્ઞાનું પાનલ કરું છું, તને સંદેશો સંભળાવી દીધો એટલે ચિહ્નિ ફાડી નાખું છું. સાંભળ તેનો અવાજ...’

પણ વિવેકે પૂરું સાંભળ્યા વિના જ ફોન મૂકી દીધો. કેબિનમાંથી બહાર નીકળ્યો ત્યારે પરસેવે રેબઝેબ થઈ ગયો હતો. હોટેલમાં જઈને જમવાને બદલે ઉપર રૂમમાં જ કાંઈક મંગાવી લેવાનું નક્કી કરી નાખ્યું : દેશપાંડેને કઈ કડી હાથ લાગી હશે ? જીવણા જુગારીથી સાવચેત રહેવાની તાકીદ શેના આધારે કરી હશે ? ખરે વખતે જ એને ગોવા જવાનું ક્યાં થયું !

હવે તેને હોટેલની રૂમ બંધિયાર લાગવા માંડી. જીવણા જોગીને કારણે પોતે અહીં ક્યાં સુધી ભરાઈ રહેવું ? ખાઈને થોડી ઊંઘ કાઢવા માટે તેણે મુલાયમ ડનલોપ બિછાનામાં લંબાવ્યું. ગમે તેમ કરીને સાંજે હોટેલ છોડી દેવાનું નક્કી કરી લીધું : જીવણાનો જાસૂસ નજર રાખતો હશે તો એની નજર ચુકાવીને નીકળી જઈશ. પેલી બેગમાં ચકરડું પડ્યું છે તેને અહીં જ ક્યાંક મૂકતો જઈશ જેથી હું રૂમમાં જ છું એવો ભ્રમ ચાલુ રહે !

ત્યાં દરવાજે પડતા ટકોરાએ તેના વિચારમાં ખલેલ પહોંચાડી. વેઈટર ખાલી પ્લેટો પાછી લેવા આવ્યો હશે એમ માની તેણે હાંક મારી : ‘દરવાજો ખુલ્લો છે, આવી જાઓ.’

‘આવી ગયો, રાજજા !’ બારણું ઉઘાડી હસતાં-હસતાં દાખલ થનાર જીવણા જોગીને જોઈને વિવેક પલંગમાં બેઠો થઈ ગયો. પળવાર માટે તેના હોઠ ભિડાયા, જડબાં ભીંસાયાં... પણ તરત જ ઝડપભેર ભાવ પલટાવી નાખ્યા : એની ખંધાઈ સામે ઠાવકાઈથી કામ લેવું પડશે.

‘આવો, પધારો, જીવણલાલ !’ તેના હાથમાં બેગ જોઈ લઈને તેણે કહ્યું : ‘આપણી બેગ બદલાઈ ગઈ એની ક્યારે ખબર પડી તમને ?’

જીવણા જોગીએ આવા સોંસરવા સવાલની તૈયારી રાખી ન હોય તેમ ઘડીભર હેબતાઈને જોતો રહ્યો. તેણે તો આશા રાખી હતી કે વિશ્વાસ પહેલવહેલું પૂછશે : તમે મારું ઠેકાણું ક્યાંથી શોધી કાઢ્યું ? તેને બદલે આવકાર આપીને બેગ બદલાઈ જવાની ખબર ક્યારે પડી એ જ સવાલ પૂછ્યો !

‘રાજા ! મારી અને તમારી બેગ એટલી બધી મળતી છે કે ખબર જ ન પડે.’ કહીને તેણે ટેબલ ઉપર પડેલી બેગની બાજુમાં બીજી બેગ ગોઠવી દીધી, ‘જુઓ, બાજુબાજુમાં પડી હોય તો બદલાઈ જાય એવી જ છે ને ?’

તેની એ ચાલાકી પર વિવેક મલક્યો : ‘હા, જીવણલાલ, દેખાવમાં તો જાણે ભૂલથાપ ખાઈ જવાય એટલી બધી મળતી આવે છે, પણ તમારા જેવા પારખુ માણસને

વજન પરથી તો તરત જ ખ્યાલ આવી જાય કે મારી બેગમાં દોઢેક હજાર રૂપિયાનો ભાર ઓછો હતો !’

‘શું તમે પણ, રાજજા !’ વિવેકની શબ્દચાતુરી પર વારી જવાનું મન થયું છતાં મોં બગાડતાં જીવણાએ કહ્યું : ‘પંદરસો રૂપરડી એટલે સો-સોની પંદર નોટ. એટલા વજનનો તફાવત કંઈ થોડો વરતાય !’

કોણ જાણે કેમ, વિવેકને તેની હાજરી અણગમતી લાગવા માંડી. દેશપાંડેની ચેતવણી યાદ આવી : જીવણા જોગીની કોઈ ચાલમાં ફસાતો નહીં !

‘જીવણલાલ, તમે ફરી બંને બેગને બાજુબાજુમાં મૂકી રાખી એટલે જતાં-જતાં પાછા ભૂલથી મારી જ બેગ ઊંચકી ન જતા !’

‘અરે, રાજજા ! હજુ તો ચાલ્યો આવું છું ત્યાં તમે જવાની વાત ક્યાં ઉચ્ચારી ?’ કહીને તેણે પોતાની અસલી બેગ લઈ લીધી. પછી સોફા પર બેઠક જમાવતાં ઉમેર્યું : ‘એમ કાંઈ તમારી આગતાસ્વાગતા પામ્યા વિના થોડો ચાલ્યો જવાનો ? ભાદરવાના આ તાપમાં બીઅર તો પીવો જ પડશે.’

વિવેક સમજી ગયો કે એ જલદી જવા માટે નથી આવ્યો. ફોનથી તેણે એક બીઅર અને એક પાઈનેપલના રસનો ઓર્ડર આપ્યો કે તરત જ જીવણા જોગીએ તેને ભડકાવ્યો :

‘હવે અહીં તો તમારો દેખાવ છોડો, રાજજા !’

‘દેખાવ !’ વિવેકથી સહેજ અસ્વસ્થ થઈ જવાયું : ‘શેનો દેખાવ, જીવણલાલ ?’

‘આ રસના પ્યાલા પીવાનો !’ ખંધું હસીને તેણે સંભળાવ્યું, ‘રાતે ક્લબમાં સમજ્યા કે જુગાર રમતાં નહીં પીવાનો નિયમ રાખ્યો હોય, પણ અત્યારે બીયરમાંય કંપની ન આપવાનું અજુગતું લાગે. આપણા જેવા ધંધાદારીઓને એકાદ વ્યસનનું લફરું તો હોવું જ જોઈએ.’

‘સોરી, જીવણલાલ, એ બાબતમાં હું તમારી સાથે સંમત નહીં થાઉં. બીજાં બધાં વ્યસન તો ઠીક, પણ પીવાના લફરાને હું આપણા જેવા ધંધાદારીની સૌથી મોટી નબળાઈ માનું છું.’

‘એટલા જ માટે ને કે કોઈ આપણને નશો કરાવીને બાતમી ઓકાવી જાય ?’ જીવણાએ સામી દલીલ કરી : ‘આવી બીક તો કાચા કાળજાના માણસને હોય. અરે, મારી જેવા તો પીધા પછી જ વધુ સાવધ બની જાય છે.’

એ જ વખતે વેઈટર બારણે ટકોરા મારી, બીઅર તથા જ્યૂસ લઈ આવ્યો. તરસ્યા માણસની જેમ જીવણો જોગી બીઅરનો પહેલો પ્યાલો તો એકીચાસે ગટગટાવી ગયો.

‘વાહ ! સાતે કોઠા ટાઢ થઈ ગયા !’ હોઠ પર આંગળી ફેરવતાં તેણે કહ્યું : ‘આનાથી આઘા રહીને તમે કેવી મોજ ગુમાવી રહ્યા છો, રાજા ! સાધુ-સંન્યાસી જેવો સંયમ સારો ન ગણાય.’

અને સાંભળતાં જ વિવેકના હોઠ સુધી પહોંચેલો રસનો પ્યાલો હાથના આંચકાથી સહેજ છલકાયો : સાધુ-સંન્યાસી ! આ શબ્દો એણે અજાણતાં ઉચ્ચાર્યા હતા કે પછી મારી અસલિયત જાણી ગયો હોવાનો એણે ઇશારો આપ્યો ? પણ આટલી વારમાં મારા ત્રિષે

એ જાણી કઈ રીતે શકે !

ગ્લાસ બાજુ પર રાખી દઈને એ ઊઠ્યો : 'મને યાદ આવ્યું. બેગમાં મેં એક અગત્યનું સરનામું રાખેલું.' કહીને તેણે પોતાની બેગ તપાસી જોઈ : ક્યાંય મારા નામ-સરનામાનું કાર્ડબોર્ડ તો રહી નથી ગયું ને !

તેની હિલચાલ પર નજર નાખતા જીવણા જોગીએ બોટલમાં વધેલી બીઅર ગ્લાસમાં ઠાલવી દઈને હળવેકથી કહ્યું : 'નહીં રાજજા, નોટો સિવાય તમારી બેગમાં કાગળની ચબરખી સુધ્યાં નહોતી.' અને વિવેકે ઝટકા સાથે ગરદન ફેરવી તેની સામે જોયું. જીવણો જોગી ખંધું હસ્યો હતો. જાણે પોતે એની બેગ પૂરેપૂરી તપાસી એમાં શરમાવા કે છુપાવવા જેવું કંઈ જ ન હોય એવી લાપરવાહી દેખાડી : 'રાજજા, તમે ભારે પાવરધા છો ! બેગ ખોવાઈ જાય તોપણ કોઈને તમારા વિષે કંઈ જ જાણવા ન મળે એની પાકી ચોકસાઈ રાખો છો.'

ત્યારે વિવેકે ધરપત અનુભવી : જીવણા જોગીના હાથમાં કંઈ જ આવ્યું નથી. હસીને એ પાછો પોતાની જગ્યાએ ગોઠવાઈ ગયો. જ્યૂસના એકબે ઘૂંટડા પીને મીઠાશથી સંભળાવ્યું : 'તમે મારી ચોકસાઈની તારીફ કરી એટલે મારે પણ કહેવું પડશે કે તમે તો એમાં મારાથીય ચડિયાતા નીકળ્યા ! નોટો ભરેલી તમારી બેગ કોઈ ઝૂંટવી જાય તોપણ તમારા પેટનું પાણી હલે નહીં. બેગ ઝૂંટવી જનારો નજર સામેથી કદાચ નાસી શકે, પણ કાન પાસેથી કદાપિ છટકીને જઈ ન શકે !'

'કાન પાસેથી ?'

'અજાણ્યા ન થાઓ, જીવણલાલ ! તમે બેગમાં રૂપિયાના સિક્કા જેવું પેલું ચકરડું રાખ્યું છે એ તમારા વાયરલેસ યંત્ર પર ચાડી ખાતું જ રહે કે નહીં ?'

વિવેકના એ શબ્દોની અસર થઈ હોય તેમ પ્રશંસાભરી નજરે જીવણો જોગી તેને જોઈ રહ્યો એટલે વિવેકે ઉમેર્યું : 'તમે આવી પહોંચ્યા તે તમારા ચકરડાનો પ્રતાપ ને ?'

ખલાસ ! જીવણા જોગીએ ખુલ્લી પડી ગયેલી બાજની હાર હસતાં-હસતાં સ્વીકારી લીધી : 'રાજજા, કમાલનું ભેજું છે તારું !'

તારીફની સાથે તુંકારો ભળ્યો એટલે વિવેક પામી ગયો કે હવે એ મૂળ વાત પર આવવાની તૈયારી કરે છે. દેશપાંડેના કહ્યા મુજબ હું સાવચેત તો રહીશ, પણ અત્યારે મારી ચડતી બાજ છે એનો લાભ લેવાનું ચૂકીશ નહીં.

જીવણા જોગીએ બીઅરનો ગ્લાસ પૂરો કરી બીડી સળગાવી ત્યારે વિવેકના ધ્યાન બહાર ન રહ્યું કે રાતની જેમ લાઈટરને બદલે અત્યારે માર્ચીસનો ઉપયોગ થઈ રહ્યો છે.

'સાચું કહ્યું, રાજજા ! સવારે ટેક્સીમાં તે ભાગીદારીમાં ધંધો કરવાના મારા પ્રસ્તાવને દાદ આપી નહીં એટલે મારે બેગની અદલાબદલી કરવી પડી. પેલું ચકરડું તો હું કાયમ બેગમાં રાખું છું. તે મને તારું ઠેકાણું ન દેખાડવાની ચાલાકી અજમાવી એટલે મારે સામે ચાલાકી અજમાવવી પડી - આજની મુલાકાત ગોઠવવા માટે.'

જીવણો જોગી સાવ ખોટું નહોતો બોલતો એવું વિવેકને લાગ્યું : સીધા કે આડા ધંધા કરતા દરેક મહત્ત્વાકાંક્ષી માણસને પોતાનો વેપાર વિસ્તારવાની તાલાવેલી હોય જ

છે. જીવણા જોગીને સોશિયલ ક્લબનું ક્ષેત્ર હવે સાકડું લાગવા માંડ્યું હશે. એ હવે મને સારોસાય વિશ્વાસ રાજા માની બેઠો છે. તેનો વધારે વિશ્વાસ મેળવી લેવાની તક જવા નથી દેવી.

'તો હું પણ તમને સાચું કહ્યું.' વિવેકને આપોઆપ બોલવાનું સૂઝતું હતું : 'મળસડે ટેક્સીમાં તમે પેલાની હાજરીમાં ભાગીદારીની વાત ઉચ્ચારી એટલે મેં દાદ નહોતી દીધી.'

'કોની હાજરીમાં ? પેલા કુત્તા પોલીસ-ઉપરીની ?' જીવણાએ ઉતાવળે કહી દીધું : 'અરે, એને ઉતાર્યા પછી જ મેં આ વાત ઉચ્ચારી હતી, રાજજા !'

'નહીં, જીવણલાલ, હું પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરની વાત નથી કરતો. તમારા પેલા ટેક્સી ચલાવનારની હાજરી મને ખટકી હતી.'

'અરેરે ! એની તો તમને મેં પહેલેથી જ ઓળખાણ આપી દીધેલી.' જીવણાએ સમજાવટના સૂરે કહ્યું : 'એ મારો ભરોસાપાત્ર ભાગીદાર છે.'

'તમારો ભરોસાપાત્ર હશે, મને ભરોસો પડવો જોઈએ ને !'

'એની ખાતરી હું આપું છું.' જીવણલાલે ઉત્સાહમાં કહી દીધું : 'ધનરાજની ચોટલી મારા હાથમાં છે.'

એ સાંભળીને વિવેકના હોઠ ભીના થયા હોય તેમ તેણે જીભ ફેરવીને સ્વાદ ચાખી જોયો, પછી હળવેથી પૂછ્યું : 'ધનરાજ પરનો તમારો ભરોસો જોતાં લાગે છે કે જૂની - બહુ જૂની ઓળખાણ હોવી જોઈએ.'

'બહુ જૂની તો નહીં, માંડ સવા વરસ પહેલાંની ઓળખાણ હશે.' જીવણલાલ ગાફેલપણે બોલી ગયો ત્યારે વિવેકે આખા શરીરમાં ઝણઝણાટી અનુભવી. સુરેખાદેવીના અકસ્માતનેય સવા જ વરસ થયું હતું ને !

'પણ, રાજજા, ભરોસા માટે સમયનું માપ ન હોય ! એમ તો તારી સાથે પૂરા સવા દિવસનીય ઓળખાણ ક્યાં છે ? છતાં ભાગીદારી કરવા જેટલો ભરોસો મૂકું છું ને !'

હવે વિવેકે સહેજ મૂંઝવણ અનુભવી. જે ધંધાનું પોતાને જરાય ભાન નહોતું એની ભાગીદારીની ચર્ચા કરવી કઈ રીતે ? જવાબ આપવા માટે સમય લેવાનો દેખાવ કરવા તેણે વિચારી લીધું. કોઈ પણ ધંધામાં મુખ્ય વાત નાણાંની હોય છે.

'હું... જીવણલાલ, તમારી સોશિયલ ક્લબ જોઈને લાગ્યું કે બે-ત્રણ લાખનું રોકાણ થયું હશે, પણ અમારી ચરસ-ગાંજાની લાઈનમાં દસ-પંદર લાખ સિવાય કંઈ વળે નહિ.'

'દસ-પંદર લાખ...' જીવણા જોગીએ રકમનો આંકડો ઉચ્ચારીને ખામોશી ધારણ કરી. વિવેકે માન્યું હતું કે હમણાં એ ઊછળી પડશે : અરે, રાજજા ! દસ પંદર-લાખના કાકા ! આપણી પાસે એટલી સગવડ છે...

પણ તેને બદલે એ તો ચૂપ થઈ ગયો. સુરેખાદેવીના સાઠ લાખના હીરામાં તેનો ભાગ હોય તો-તો આટલી રકમ તેને મોટી ન લાગવી જોઈએ... તો શું વસનજી દીવાને હીરા વેચીને તેને ભાગ આપવામાં દગો કર્યો હશે ?

'રાજજા, શરૂઆત ઓછી રકમથી ન થઈ શકે ?' નરમ અવાજે તેણે પૂછ્યું ત્યારે વિવેક હતાશ થઈ ગયો. કદાચ ખૂન કરવામાં એનો હાથ નહીં હોય, માત્ર સુરેખાદેવીને

કચડી નાખનાર ટ્રકના ડ્રાઇવરને ઠેકાણે પાડી દેવા પૂરતી કામગીરી એને મળી હોય અને એના બદલામાં લાખ-બે-લાખ લઈને તેણે કલબ ઊભી કરી હશે.

‘આપણે નાનેથી શરૂઆત કરીએ, પછી ધીમેધીમે મૂડી વધારતા જઈએ તો ?’ જીવણા જોગીને વિવેકની ખામોશી ખટકી હોય તેમ ફરી એ જ સવાલ જુદી રીતે રજૂ કર્યો : ‘દસ-પંદર લાખની એકસામટી સગવડ ક્યાંથી થાય ?’

‘તો આ ધંધો પણ ન થાય.’ વિવેકે મક્કમતા જાળવી રાખી : ‘સોના-હીરા કરતાં ચરસ-ગાંજાની દાણચોરી કોઈ રીતે ઊતરતી નથી. મોટું રોકાણ, બહોળો નફો અને જોખમ પણ ઓછું નહીં.’

‘જોખમથી આપણે ડરતા નથી, રાજજા !’

‘હું નાણાંના જોખમનું કહું છું, જીવણલાલ ! એક-બે વાર માલ પકડાઈ જાય તોય બે-ત્રણ લાખનો ફટકો પડી જાય.’ વિવેકે મોકો જોઈને દેશપાંડેએ કહી રાખેલા એક-બે સાચા કિસ્સા સંભળાવવા માંડ્યા. ત્યારે જીવણો જોગી તલ્લીન બની ગયો.

જોખમની સામે આ દાણચોરીમાં કેટલી જબ્બર કમાણી છે એ જાણીને તેના જાડા હોઠ ભીના થઈ ગયા. ધારી અસર થયેલી જોઈને વિવેકે દાણો દાબી જોયો : ‘જીવણલાલ, હવે તમે જ કહો કે બે-ચાર વરસમાં કરોડપતિ બનવું કેટલું સહેલું છે ! એટલા માટે દસ-પંદર લાખની સગવડ તો કરવી જ જોઈએ ને ? અરે, એકાદ શ્રીમંત માણસને ખંખેરી નાખવાનું કાવતરું કરવું પડે તોય એ કરી છૂટવા જેવું છે !’

‘કેવું કાવતરું, રાજજા !’ જીવણા જોગી જેવો ખંધો માણસ પોતાના જેવા બિનઅનુભવીને આવું પૂછી રહ્યો હતો ! એ નાટક તો નથી કરતો ને ? કે પછી પોતે ધાર્યો છે એવો રીઢો ગુનેગાર નહીં હોય...

‘અત્યારે હું જે બોસનું કામ કરું છું એણે ઈંટલીમાં કોઈ માલદાર માણસનું અપહરણ કરીને ત્રીસ લાખની રકમ પડાવી હતી.’ વિવેકે બહુ ઝડપથી ઉપજાવી કાઢવું પડ્યું : ‘બસ ત્યારથી ઈંટલી છોડી દીધું અને હવે આ લાઈનનો રાજા બની બેઠો છે.’

છતાંય જીવણો ચૂપ રહ્યો એટલે વિવેકે ઊલટી તરકીબ અજમાવી જોઈ : ‘જોકે અપહરણ-ખૂનનાં કાવતરાં પાર પાડવાની હિંમત બધામાં હોતી નથી.’

‘હિંમત તો આપણામાં છે, રાજજા !’ કહીને જીવણા જોગીએ વિવેકને ટટાર કરી દીધો, પણ તરત જ જીવણો સાવધ બની ગયો : ‘હિંમત ઉપરાંત નસીબનો પણ સાથ જોઈએ તું સાથ આપવા તૈયાર છો ને, એટલું કહી દે !’

‘નાણાં સિવાયનો બધો જ સાથ આપવા બંદા તૈયાર છે.’

‘તો બસ !’ જીવણો જોગી જુસ્સામાં ઊભો થઈ ગયો : ‘ગઈકાલે કલબમાં તારાં પગલાં થયાં ત્યારે જ ખબર આવ્યા કે આપણા નસીબનું ચક્કર પલટાઈ રહ્યું છે. જૂના કામનું વળતર હવે મળવાનું હોય એવા સંજોગો દેખાઈ રહ્યા છે.’

‘કેટલો વખત લાગશે, જીવણલાલ ?’ વિવેકને ગરજ હોય તેમ પૂછ્યું : ‘બે-ચાર મહિના ?’

‘કદાચ બે-ચાર અઠવાડિયાંમાંય પતી જાય.’

‘તો મિલાવો હાથ !’ કહીને વિવેક સોદો પાકો કરવાની ઢબે બોલી ગયો : ‘હું તમારી સાથે જ છું.’

જીવણલાલે વિવેક સાથે એક હાથ મિલાવીને બીજા હાથે બેંગ ઊંચકી લીધી : ‘હવે સમજાય છે ને કે બેંગની અદલાબદલી આપણી આ મુલાકાત માટે જરૂરી હતી ?’

‘હવે કેમ ના પડાય ?’ વિવેકે હાથ પાછો ખેંચી લેતાં કહ્યું : ‘તમારી બેંગનું પેલું ચકરડું આપણા નસીબનું ચક્કર બદલવામાં નિમિત્ત બનવાનું !’

‘બની ગયું એમ કહો, રાજજા !’

કહીને જતાં-જતાં દરવાજા પાસે અટકી જઈને તેણે પૂછ્યું : ‘તો હવે ક્યારે કલબમાં રમવા આવે છે ?’

‘આવતા શનિવારે.’ કહેતાં વિવેકે મનમાં વિચારી લીધું : ત્યાં સુધીમાં દેશપાંડે આવી જશે.

‘છેક શનિવારે ?’ જીવણાએ કચવાતા સ્વરે કહ્યું : ‘તારી સોબતથી દિલને જોશ ચડે છે, રાજજા ! મન થાય તો ગમે ત્યારે કલબમાં આવી ચડજે.’

‘એમાં કહેવું ન પડે.’ વિવેકે ધરપત આપીને ઉમેર્યું : ‘માલ પહોંચાડવા માટે મારે ગોવાની એક ટ્રીપ કરવાની છે... અને આ હોટેલ તો હું કદાચ રાતે જ છોડી જવાનો.’

સાંભળીને જીવણલાલ ખંધું હસ્યો : ‘ઠેકાણાં બદલવાં એ તમારા ધંધાની ખાસિયત ગણાય.’

અને જીવણલાલને નીચે લઈ જવા લિફ્ટ ચાલુ થઈ કે તરત વિવેકના હોઠ પર વિજયનું સ્મિત ફરકી ઊઠ્યું.

*

‘આજકાલ મોડી રાત સુધી તારું ઘર બહાર રહેવાનું વધતું જાય છે, વિવેક !’ વિદ્યાબહેને બારણાં ઉઘાડતાંની સાથે જ ભીતર દબાવી રાખેલો ઉકળાટ ધલવી દીધો : ‘બરાબર છત્રીસ કલાકે ઘેર પાછો આવ્યો ! મને કેટલો ઉચાટ થયા કર્યો !’

‘પણ બા, ઉચાટ ન કર એટલા માટે તો મેં ફોન કરી દીધો હતો.’

‘ફોન કરી દીધો હતો !’ માએ રોષમાં તેના શબ્દો દાંત ભીંસીને દોહરાવ્યા : ‘તારી ગેરહાજરીમાં કોણ જાણે કોના ફોન આવતા જ રહ્યા. તું ઘેર નથી આવ્યો એની મારા કરતાંય ફોન કરનારીઓને વધારે ચિંતા થતી ! આજકાલ તે બેરાંઓના જ વીમા ઉતારવાનું શરૂ કર્યું છે કે શું ?’

છેલ્લા વાક્યમાં ગુસ્સાને બદલે મહેણું હતું એ વિવેક સમજી ગયો : ‘બા, એ તો પેલી ગીતા ફોન કરતી હશે. યાદ છે, મારી સાથે કોલેજમાં ભણતી હતી ? એક-બે વાર આપણે ઘેર પણ આવી ગઈ છે.’

‘ગીતાનો ફોન તો સવારે આવ્યો હતો.’ વિદ્યાબહેને ભાણું પીરસતાં કહ્યું : ‘એ બિચારીએ તો મારાં ખબરઅંતર પૂછ્યા, તને જલદી પરણાવી દઈને વડુ લઈ આવવાનું કહ્યું... પણ સાંજે દુર્લભજી દીવાનને ત્યાંથી કોઈએ બે વાર ફોન કર્યા હતા.’

‘દીવાનસાહેબને ત્યાંથી !’ વિવેકની ઉત્કંઠા ઊછળી પડી : ‘કોણ હતું ફોન પર ?’
‘છોકરીનો અવાજ હતો, પણ નામ ન આપ્યું. એટલું જ કહ્યું, અર્જન્ટ કામ છે. આવે કે તરત ફોન કરવા કહેજો.’

‘અર્જન્ટ કામ !’ બબડતો વિવેક પીરસેલા ભાણા પરથી ઊઠીને ફોન પાસે પહોંચી ગયો. ધડકતા દિલે ડાયલ પર નંબર ઘુમાવ્યો. સામે ઘંટડી વાગતાંની સાથે જ રિસીવર ઊંચકાયું, કેમ જાણે પોતાના ટેલિફોનની રાહ જોવાતી હોય : ‘હલ્લો’ સાંભળતાં જ પ્રિયાએ ઉતાવળે કહેવા માંડ્યું : ‘ક્યાં ખોવાઈ ગયા હતા તમે ? અહીંયાં દાદાજીની તબિયત અચાનક બગડી ગઈ !’

‘શું થયું ?’

‘હાર્ટ-એટેક.’

વિવેકે હળવો આંચકો અનુભવ્યો : ‘પ્રિયા, એટેક ક્યારે આવ્યો ?’

‘સાંજે સાડા છ વાગ્યે.’ પ્રિયા તરડાયેલા અવાજે બોલતી હતી : ‘માધવબાગ દર્શન કરીને આવ્યા પછી થોડી વારે.’

‘વેરી સોરી, પ્રિયા ! ફોન આવ્યો ત્યારે હું ઘેર નહોતો... આવી સ્થિતિમાં મારે તારી પાસે રહેવું જોઈએ.’

‘દાદાજી તમને યાદ કરતા હતા.’

‘મને ?’ વિવેકે સુખદ આશ્ચર્ય અનુભવ્યું : ‘શું કહેતા હતા ?’

‘વિવેક આવી શકે તો એને બોલાવ, મારે થોડી વાતો કરવી છે.’

‘પ્રિયા, તું કહેતી હો તો હમણાં જ નીકળીને આવું.’

‘નહીં, વિવેક, અત્યારે એ ઊંઘી ગયા છે.’ પ્રિયાએ થોડું અટકીને કહ્યું : ‘સવારે અગિયાર વાગ્યે ડોક્ટર આવવાના છે. ત્યારે આવી જજો.’

વિવેકને આગળ શું બોલવું એ સૂઝતું નહોતું. જે પૂછવું હતું એ અજુગતું લાગતું હતું છતાં પૂછ્યા વગર રહી શક્યો નહીં :

‘પ્રિયા, હૃદય પર હુમલો થવા જેવું કંઈ બન્યું હતું ખરું ?’

‘ખબર નહીં, ઘેરથી તો એ ખુશમિજાજમાં ગયા હતા. કદાચ બહાર કંઈ બન્યું હોય, કોઈ મળ્યું હોય...’

બોલતાં-બોલતાં પ્રિયાને ડૂસકું આવી ગયું હોય તેમ ફોન મૂકી દીધો. વિવેક ખામોશ રિસીવર સામે જોતો વિચારતો રહ્યો : દુર્લભજી દીવાને હાર્ટ-એટેક પછી મને જ કેમ યાદ કર્યો ?

ઓગણીસ

આલીશાન શયનખંડ વચ્ચે ઢોલિયા જેવા પહોળા પલંગમાં દુર્લભજી દીવાન એમનો પડછંદ દેહ લંબાવીને જાગતા પડ્યા હતા. પહેલી નજરે લાગે નહીં કે ગઈ કાલે સાંજે જ એમના પર હૃદયરોગનો હુમલો થયો હોય. બાજુમાં સ્ટૂલ પર બેસીને ગૂંથણકામ કરતી ચાલીસેક વર્ષની નર્સ, થોડે દૂર ખૂણામાં પડેલું ઓક્સિજન ગેસનું સિલિન્ડર, ટિપોય પર દવાની ટીકડીઓની બે-ત્રણ બાટલીઓ અને તેની બાજુમાં થૂંકદાની... દર્દીની આસપાસ રહેતી આવી સામગ્રી જોવા મળી ન હોત તો કદાચ દીવાનસાહેબ ખરેખર બીમાર છે કે નહીં એવી વિવેકને આશંકા થાત.

‘શરીર છે અને તેમાં પાછી અવસ્થા થઈ એટલે માંદગી તો આવે, પણ હૃદયની બીમારી...’ દુર્લભજી દીવાન ધોળી મૂળો ફરકાવતા વિવેક તરફ જોઈને હસ્યા : ‘હૃદય તો મારું વજજર જેવું સાબૂત હતું, એમાં ગોબો કેમ પડે ?’

વિવેક મલક્યો : દીવાનસાહેબનું અભિમાન બોલતું હતું કે ઘવાયેલા સિંહનું સ્વમાન ગર્જતું હતું ?

‘તને ક્યારેક શંકા થઈ હશે, વિવેક, કે મારે હૃદય જેવું કંઈ જ નથી... પણ આજે વણમાગ્યો પુરાવો મળી ગયો ને ?’

પાછળથી કોઈના આગમનનાં પગલાં સંભળ્યાં એટલે વિવેક ખામોશ રહ્યો. તેણે માન્યું હતું કે પોતાના માટે કોફી બનાવવા ગયેલી પ્રિયા આવતી હશે, પણ આ તો કોઈનાં બૂટવાળાં ભારે પગલાં હતાં.

‘આવો, ડોક્ટર બમનજી !’ દીવાનસાહેબે સાજા-સારા માણસના રણકાભર્યા અવાજે આવકાર આપ્યો : ‘હમણાં આ જુવાનને હું તમારી જ વાત કરતો હતો.’

વિવેક ઊભો થઈ ગયો. સાઠ-પાંસઠ વરસના પારસી ડોક્ટરને ‘સાહેબજી’ કહેવા ડોક નમાવી. હાર્ટ સ્પેશિયાલિસ્ટ બમનજીનું નામ તેણે અગાઉ સાંભળેલું. પ્રત્યક્ષ પહેલી વાર જોયા. તેજસ્વી ચહેરો અને ટટ્ટાર ચાલ. વાળ બધા ધોળા ખરા, પણ ચામડીનો રંગ લાલચટક !

‘શું કહે છે મારો કાર્ડિઓગ્રામ, ડોક્ટર ?’

‘કહે છે કે ગિરનો સાવજ થોડો ગલદો થયો.’

‘થોડો એટલે કેટલો ?’

જવાબ આપતાં પહેલાં ડૉક્ટર બમનજીએ એમની નાડી તપાસવાનું ચાલુ કરી દીધું.

‘પહેલાં લાગતું હતું કે સો વરસ સુધી તમને આંચ નહીં આવે.’

‘હવે શું લાગે છે ?’ દીવાનસાહેબે સ્વસ્થપણે પૂછી લીધું : ‘ડૉક્ટર, પંચોતેરમી દિવાળી તો થોડા દિવસમાં જોવાનો, બીજી કેટલી જોવા દેવાના ?’

‘દસ-પંદર દિવાળી તો ખરી જ.’ ડૉક્ટરે બ્લડપ્રેશર માપતાં કહ્યું : ‘પણ પહેલી નોટિસ પર ધ્યાન ન આપો તો ઉપરવાળો વહેલુંચ રાજીનામું માગી લે.’

‘વહેલું એટલે કેટલું વહેલું ? દસ-પંદર વરસને બદલે દસ-પંદર મહિના કે બીજું કંઈ ?’ પૂછીને પોતે જ બોલી નાખ્યું : ‘તો મારા માટે એટલી મુદત પૂરતી છે !’

‘કેમ, પોરીને પરણાવવાનું ઠેકાણું ગોતી લીધું ?’ ડૉક્ટર બમનજીએ રમૂજ ઢબે બોલતાં વિવેક તરફ જોઈ લીધું ત્યારે એ મૂંઝાયો : એ ચેષ્ટામાં એમનો કોઈ ઇશારો હતો કે પછી મને એવું લાગે છે ?

એ જ વખતે પ્રિયા કોફીની ટ્રે સાથે દાખલ થઈ : ‘ડૉક્ટર-બાવા, આપ દાદાજીને કહી દો : આપ રજા ન આપો ત્યાં સુધી પથારીમાં ઊઠબેસ કરવાની જીદ નહીં છોડે તો હું જ ઘર છોડીને ચાલી જઈશ.’

‘એવી ધમકીની તારા દાદા પર કોઈ અસર નહીં થાય, છોકરી !’ કોફીનો કપ લેતાં ડૉક્ટર બમનજીએ સાંભળાવ્યું : ‘દુર્લભજી દીવાનનો જીવ છૂટે, પણ જીદ નહીં છૂટે. તું તો શું, એમની જીદ સામે તારા બાપે પણ ઘર છોડીને જવું પડ્યું...’

બોલતાં-બોલતાં બમનજીને પાછળથી ભાન થયું કે કાચું કપાઈ ગયું. દીવાનસાહેબના ચહેરા પર પલટો આવી ગયો હતો, પ્રિયા પણ હેબતાઈને ડૉક્ટર સામે જોવા લાગી હતી : ક્યારેય નહીં ને આજે, આવે વખતે ડૉક્ટર થઈને તમે જ એમની દુખતી નસ ક્યાં દબાવી બેઠા ?

થોડી વાર સન્નાટો છવાઈ ગયો. મજાક-મશ્કરીનું વાતાવરણ ગમગીનીમાં પલટાઈ ગયું. પુત્રના નામનો ઉલ્લેખ સુધ્ધાં સહી નહીં શકતા દુર્લભજી દીવાનની આંખોમાં વિવેકને રાતા દોરા ઊપસતા દેખાયા. ડૉક્ટરને બદલે બીજું કોઈ આવું બોલી ગયું હોત તો એમણે ત્રાડ નાખીને વાતાવરણ ખળભળાવી મૂક્યું હોત...

‘જો, દીકરી, આજના જમાનામાં હૃદય દેવા-લેવાની વાતો બહુ સાંભળવા મળે છે.’ ડૉક્ટરને ખામોશી ખટકતી હોય તેમ પ્રિયાને કહેવાને બહાને દીવાનસાહેબને સમજાવ્યું : ‘પરંતુ હૃદય લેવા કરતાં સાચવવાની ચીજ છે. કોઈક તમને બે વેણ કહે અને તમે ઉશ્કેરાઈ જાઓ એથી હૃદય નામના નાજુક ભાગને ભારે હાનિ પહોંચે છે. બીજા પ્રત્યે હૃદયમાં વિષ ઘૂંટવાની અસર સામા માણસને નહીં, આપણને પોતાને જ થાય છે.’

વિવેકને સાંભળવું ગમ્યું. દીવાનસાહેબને કોઈકે આવું કહેવાની જરૂર હતી. પણ વિવેકના મનની દાદ સિવાય કોઈએ ડૉક્ટરના બોલવાનો પડઘો પાડ્યો નહીં. પ્રિયા ગરદન ઝુકાવી ઊભી હતી અને દીવાનસાહેબ આંખો મીંચીને પડ્યા હતા.

ડૉક્ટર બમનજી સારવાર બાબત બે-ચાર ભલામણ કરીને પ્રિયા સાથે શયનખંડમાંથી ગયા છતાંય દીવાનસાહેબે આંખો ઉઘાડી નહીં. થોડી વારે બંધ આંખે જ તેમણે નર્સને કહ્યું : ‘માલતી, તું પણ બહાર જા. હું ઘંટડી મારીને બોલાવું નહીં ત્યાં સુધી પ્રિયા સાથે બહાર જ બેસજે.’

વિવેક સમજી ગયો કે દીવાનસાહેબ પોતાને એકાંતમાં કંઈક કહેવા માગે છે, છતાં તેનાથી બોલાઈ ગયું : ‘દાદાજી, આપને આરામ કરવો હોય તો હું પણ બહાર...’

‘નહીં-નહીં !’ એમની આંખો ઊઘડી ગઈ : ‘ખબર નહીં, વિવેક, તારામાં એવું તે કયું લક્ષણ છે કે તારી પાસે દિલ ખોલવા માટે અંદરથી દબાણ થયા કરે છે.’

ગંભીર અવાજે કહેતાં એ તેની સામે જોઈ રહ્યા. વિવેકને એ સાંભળવું ગમ્યું, પણ માનવામાં આવ્યું નહીં : આ જમાનાના ખાધેલ માણસ શરૂઆત પ્રેમથી કરશે અને છેલ્લે ધમકાવી કાઢશે. કદાચ પ્રિયા પ્રત્યેના મારા ખેંચાણને ખાળવા માટે તો મને નહીં બોલાવ્યો હોય ને ? અને વિવેકના મગજમાં ઝબકારો થયો : દાદા-પૌત્રી વચ્ચે આ બાબતમાં ઉગ્ર ચર્ચા થઈ હોય, પ્રિયાએ પહેલી વાર દાદાજીની આમન્યા સામે માથું ઊંચકીને સાંભળાવી દીધું હોય કે બધી વાતમાં તમારું જ ધાર્યું થવું જોઈએ એવી જીદ છોડી દો, દાદાજી ! વિવેકને મળવાનું હું બંધ નહીં કરી શકું !

‘હૃદય પર ભીંસ અનુભવી ત્યારે તું જ મને શું કામ યાદ આવ્યો ?’ દુર્લભજી દીવાને હળવેથી તેના તરફ પડખું ફેરવતાં કહ્યું : ‘એકાએક આમ કેમ બની ગયું એ હજુ સુધી કોઈને મેં કહ્યું નથી, પ્રિયાને પણ નહીં.’

વિવેકને થયું, અત્યારે બોલતા દુર્લભજી દીવાન કાંઈક જુદા દેખાય છે. થોડી વાર પહેલાં ડૉક્ટરની ટકોરથી એમની આંખોમાં રોષના રાતા દોરા ઊપસી આવ્યા હતા તેને બદલે હવે કીકીઓ પર હતાશાની ફીકાશ ફરી વળેલી દેખાય છે. પ્રિયાથી પણ જે છાનું રાખ્યું છે એવું પોતાને જ કહેવા જેવું શું હશે ? વિવેકને કાંઈ બોલવા-પૂછવાનું અજુગતું લાગ્યું. કોઈ દિલ ખોલીને કહેવા માગતું હોય ત્યારે સામા માણસે સહાનુભૂતિપૂર્વક સાંભળવાનું જ વલણ અપનાવવું જોઈએ. પ્રશ્નો પૂછવાથી ઊભરામાં અવરોધ ઊભો થતો હોય છે.

‘પ્રિયાને મેં જ કહ્યું હતું તને ફોન કરીને બોલાવવાનું.’ દીવાનસાહેબ ધીમા અવાજે આગળ વધ્યા : ‘અને જ્યારે-જ્યારે મેં તને બોલાવ્યો છે ત્યારે તું આવવાનું ચૂક્યો નથી.’

‘ગઈકાલે ફોન આવ્યો ત્યારે હું ઘેર નહોતો, દાદાજી !’ વિવેકે દિલગીરી વ્યક્ત કરી, ‘નહીંતર તરત જ હાજર થઈ જાત.’

‘ગઈ કાલે આવ્યો હોત તો તને નિરાંતે કહી પણ ન શકત.’ એમના અવાજમાં નિખાલસતા વર્તાઈ : ‘તને યાદ કર્યો હતો પણ કહેવા-ન-કહેવાની ગડમથલ ચાલતી હતી. રાત્રે બહુ વિચાર કરી જોયો. તને આ શું કામ કહેવું જોઈએ એની મનોમન ઘણી દલીલો કરી જોઈ. પણ વહેલી સવારના સપનામાં સુરેખાવહુએ જ સંકેત કર્યો કે એને કહી નાખો !’

ત્યારે વિવેક ખુરશીમાં ટટાર થઈ ગયો : વાત મારા ધારવા કરતાં પણ વધારે

ગંભીર છે. કાંઈક અણધાર્યું અણગમતું બની ગયું છે.

ત્યાં દુર્લભજી દીવાને અંગરખાના ખિસ્સામાંથી ચાવી કાઢીને તેની સામે ધરી : 'લે, સામેનું કબાટ ખોલ.'

ધૂજતા હાથે ચાવી લઈને વિવેક ઊઠ્યો અને કબાટ ઉઘાડ્યો. પહેલી નજરે અંદર દીવાનસાહેબનાં કપડાં સિવાય વિશેષ કાંઈ દેખાયું નહીં.

'હવે પેલું ખાનું ખેંચ.'

આજ્ઞાકિતપણે વિવેકે એમના આદેશનો અમલ કર્યો.

'અંદર પડેલું કવર લઈ લે.'

વિવેકે સફેદ રંગનું લાંબું કવર ઊંચકી લઈ ચૂપચાપ સામે ધર્યું.

'મેં તો વાંચ્યું છે.' દર્દભર્યા અવાજે દીવાનસાહેબે કહ્યું : 'તું મારી સામે બેસીને વાંચી જા.'

વિવેકે કવર પર નજર નાખી. ઉપર નામ-સરનામું કંઈ જ લખ્યું નહોતું. એક બાજુની કિનારી ફાડેલી હતી. અંદરથી કાગળ કાઢવાની ક્રિયા કરતી વખતે તેના શરીરમાંથી એક ઝણઝણાટી પસાર થઈ ગઈ : દુર્લભજી દીવાનના લોખંડી હૃદયને આઘાત આપી જનાર આ કાગળ વાંચીને હું સ્વસ્થતા ટકાવી શકીશ ?

અંગ્રેજીમાં ટાઈપ કરેલો કાગળ વાંચતાં-વાંચતાં વિવેક મનોમન તેનો ગુજરાતી તરજુમો કરતો રહ્યો :

"દીવાનસાહેબ,

ભગવાનનાં દર્શને આવવાથી તમારું પાપ ધોવાઈ જવાનું નથી. સવા વરસ અગાઉ તમારી પુત્રવધૂ સુરેખાદેવી મારી સાથે પરદેશ નાસી છૂટવા માટે મધરાતે ઘેરથી નીકળ્યાં હતાં. તમારી જાણ બહાર અમારા વચ્ચે સંબંધ બંધાયો હતો. પતિથી ત્યજાયેલી એ સ્ત્રીને એકલતા સાલતી, ખાનદાન કુટુંબની મર્યાદા ખાતર દબાવી રાખેલી વૃત્તિ ભીતરમાં ધૂંધવાતી રહી. અચાનક એક વાર અમારી મુલાકાત થઈ ગઈ. હું પરદેશી હોવાથી મારી સાથે સંબંધ રાખવામાં તેને જોખમ ઓછું દેખાયું હશે, કદાચ હું તેને કામદેવના અવતાર જેવો દેખાયો હોઈશ... ગમે તેમ, તમારા સૌથી છાના અમારા સંબંધો ગાઢ બનતા ગયા. વર્ષો સુધી જે સુખથી એ વંચિત રહ્યાં હતાં તેની ખોટ મેં પૂરી કરવા માંડી... પણ હું ત્રણ જ મહિના માટે ઈન્ડિયા આવ્યો હતો. મારા વગર તે રહી શકે તેમ નહોતાં એટલે મારા સહવાસ ખાતર તેમણે ઘર-કુટુંબ - બધું જ છોડવાની તૈયારી દેખાડી. પણ માત્ર પ્રેમથી માણસનું પેટ ભરાતું નથી. પરદેશમાં હું તેમને પાળી-પોષી શકું એવી મારી સ્થિતિ નહોતી, ત્યારે એમણે પ્રસ્તાવ મૂક્યો કે એ ખાલી હાથે નહીં આવે, તેમની પોતાની મૂડી પણ સાથે લઈ લેશે.

એ મૂડી નાનીસૂની નહોતી. પચાસ-સાઠ લાખના હીરા પર અમે બાકીની આખી જિંદગી આરામથી જીવી શકત... મધરાતે ઘેરથી નીકળતી વખતે તેમણે મને ફોન પર કહ્યું પણ હતું : 'હું હીરા લઈને સીટ્રોન કારમાં નીકળું છું, બીજા કોઈને ખબર પડવા દીધી નથી. હું એરપોર્ટ પર આવી પહોંચું છું.'

પણ તમે એમને એરપોર્ટ સુધી પહોંચવા ન દીધાં. રસ્તામાં તમે એમનું ખૂન કરાવી નાખ્યું. કોણ જાણે અમારા પ્લાનની તમને ક્યાંથી જાણ થઈ ગઈ. તમે જાણતા હોવા છતાં સુરેખાદેવીને ઘેરથી બહાર નીકળતાં રોકતા નહીં, કારણ કે એમણે તમારા ખાનદાનની મર્યાદા ઓળંગી હતી. એ ચારિત્ર્યહીન સ્ત્રીને તમે એમના પાપની સજા કરવા માગતા હતા... અને તમે એને ખતમ કરાવી નાખ્યાં, વ્યવસ્થિતપણે ગોઠવેલું તમારું કાવતરું પાર પડ્યું. કોઈને ખૂનની ગંધ ન આવી, તમારા તરફ તો શંકા આવે તેમ જ ક્યાં હતું ?

એ રાતે તો મારે ઈન્ડિયા છોડી દેવું જરૂરી હતું. નહીંતર અહીં જેલમાં જવું પડે તેમ હતું. સવા વરસ સુધી હું પાછો ફરી ન શક્યો, કારણ કે મારા દેશની જેલમાં ધકેલાઈ ગયેલો. છૂટીને અહીં આવ્યો ત્યારે ખબર પડી કે સુરેખાદેવી મારે ખાતર ઘર છોડીને તો નીકળ્યાં હતાં, પણ તમે એમને મારા સુધી પહોંચવા ન દીધાં. તમે મારા સોનેરી ભવિષ્યને ધૂળમાં રગદોળી નાખ્યું. તમે જ લાખોના એ હીરા કબજે કરી લીધા...

પણ એટલી સહેલાઈથી હું તમને છટકવા નહીં દઉં. સુરેખાદેવીનો સાથ મેં ભલે ગુમાવ્યો, પણ એ હીરામાં મારો હિસ્સો તમારી પાસેથી પડાવ્યા વગર નહીં રહ્યું. ના, મારે તમને ખૂની ઠરાવવાની જરૂર નથી, એમાં મને કોઈ લાભ થવાનો નથી, પણ હીરામાં તો તમારે મારો ભાગ આપવો જ પડશે.

નહીંતર હું શું કરીશ એ કહેવાની જરૂર છે ખરી ? સુરેખાદેવી સાથેના મારા આડા સંબંધની વાત હવે મારે કોને ખાતર છાની રાખવી ? તમારા ખાનદાનની આબરૂ ખાતર ? મારી પાસે એના પુરાવા છે, એ જાહેર થશે તો તમારી પૌત્રીનો હાથ પકડવા કોઈ તૈયાર નહીં થાય. સુરેખાદેવીની પવિત્રતા અને તમારા કુટુંબની પ્રતિષ્ઠાનો દંભ ઉઘાડો પડી જશે.

નિરાંતે વિચાર કરી જોજો. હું તમને ફોન કરીશ. પણ કાયદાનો સાથ લઈને તમે મને ટાળવાનો પ્રયત્ન ન કરતા. હું કાયદાના સંકજામાં સપડાઈશ એ ઘડીએ જ તમારી પુત્રવધૂનું પ્રકરણ જાહેર થાય એવી વ્યવસ્થા મેં અગાઉથી જ કરી રાખી છે. સોદો પતાવવા માટે રૂબરૂ મળવું પડશે. તમે દગો રમશો તો મારી ગન તમારી સગી નહીં થાય એટલું યાદ રાખજો.

- વિલ્સન."

ઘૂંટાતા શ્વાસે લખાણ વાંચવાનું પૂરું કર્યા પછી થોડી વાર સુધી વિવેક ઊંચું ન જોઈ શક્યો, દીવાનસાહેબ સાથે નજર મિલાવવાની હિંમત કરી ન શક્યો. સુરેખાદેવીના ચારિત્ર્યને વગોવનાર માણસ પરની દાઝથી તેનો નીચેલો હોઠ બે દાંત વચ્ચે કચડાઈ ગયો.

'માણસ કેટલી હદે હલકટ થઈ શકે છે !' દુર્લભજી દીવાને રોષભર્યા નિઃશ્વાસ સાથે કહ્યું : 'સુરેખાવહુ જેવી મર્યાદાશીલ સ્ત્રીને કોઈની સાથે આડો સંબંધ હોય એની કલ્પના પણ કોઈ કેમ કરી શકે ? અને બદમાશ આગળ વધીને લખે છે કે એટલા ખાતર મેં એનું ખૂન કરાવ્યું, મેં સુરેખાવહુના હીરા પચાવી પાડ્યા... બોલતાં-બોલતાં એમના દાંત ભીંસાયા : 'મારી સામે આવીને આ માણસ આવું બોલ્યો હોત તો હું એની ગળચી દાબી દેત ! એનું ખૂન કરી નાખતાંય અચકાત નહીં !'

એમનું રીદ્ર સ્વરૂપ નિહાળીને વિવેક ડઘાઈ ગયો. તેને બીક લાગી : આવો ઉશ્કેરાટ હાર્ટના દર્દી માટે જોખમી ગણાય.

‘વડીલ, આપના જેવા દૃઢ મનોબળવાળા માણસ પર આવો એક પત્ર હાર્ટ-એટેક જેટલી અસર કરી જાય ?’

‘મને પણ એ સમજાતું નથી કે શું કામ મેં કાગળ ફાડીને ફેંટી ન દીધો ? શા માટે અત્યારે તને એ વાંચવા આપ્યો ?’

ઉશ્કેરે બોલતા એ હાંફવા મંડ્યા, ત્યારે વિવેકને વાત આગળ વધારવાનું વાંજબી ન લાગ્યું, પણ તરત જ વિચાર આવ્યો : એમનો ગુસ્સો બહાર ઠલવાઈ જાય એ જરૂરી છે. ચર્ચા પડતી મૂકવાથી એનો બોજ અંદર ને અંદર ધૂંધવાયા કરશે, ફરી કદાચ આ અંગે મારી સાથે વાત છેડવાનો વિચાર પણ નહીં કરે.

‘દાદાજી, આ કવર તમને કેવી રીતે પહોંચાડાયું ? એના પર નામ-સરનામું નથી. ટપાલમાં તો નહીં જ આવ્યું હોય.’

‘દર્શન કરીને માધવબાગમાંથી બહાર નીકળી મેં મોટરમાં બેઠક લીધી ત્યારે ડ્રાઈવરે મને આ કવર આપ્યું : ‘શેઠસાહેબ, કોઈ છોકરો સાઈકલ પર આવીને આપના માટે આપી ગયો. મેં પૂછપરછ કર્યા વિના પરબીડિયું ફાડીને કાગળ વાંચવા મંડ્યો. પૂરું કરું ત્યાં સુધીમાં તો છાતીમાં પીડા ઊપડી. શરીરે પરસેવો વળવા માંડ્યો. મારે મનોબળ મક્કમ કરવું પડ્યું. કદાચ આમ જ મોટરમાં ઢળી પડીશ તો કાગળ ગમે તેના હાથમાં જઈ ચડશે. ગમે તે ભોગે ઘેર પહોંચી જ જવું જોઈએ... હૃદય પર ભીંસ વધતી જતી હતી, મારે આડા પડવાની જરૂર હતી, પહેલવહેલાં ડોક્ટર પાસે જવાની જરૂર હતી, પણ વધતી જતી પીડાની પરવા કર્યા વગર મરણિયો થઈને ઘર સુધી પહોંચ્યો.’

વિવેકે વિચાર કરવાને બહાને આગળ પૂછતાં પહેલાં એમને થોડો પોરો ખાવા દીધો :

‘દાદાજી, પત્રનો હેતુ બ્લેકમેઈલનો છે એ તો પહેલી નજરે જ સમજાઈ જાય એવું છે, પણ સવા વરસ પછી આવું કરવાનું શું કામ સૂઝે ?’

‘એનો તો એ બદમાશે અંદર ખુલાસો કર્યો છે કે અત્યાર સુધી હું ઈન્ડિયા બહાર જેલમાં હતો.’ દુર્લભજી દીવાન ફરી ઉશ્કેરાયા : ‘સુરેખાવલુને તો શું, અમારા આખા કુટુંબમાં કોઈને આવા બદમાશ પરદેશી સાથે પરિચય સુધ્ધાં ન હોય !’

વિવેકને કહેવાનું મન થયું : બદમાશ પરદેશી સાથે નહીં, પણ એક સુંદર પરદેશી સાથે તમારા પુત્ર વસનજીને સંબંધ બંધાયો જ હતો ને...

પણ જખમી હૃદયને જરા સરખોય કટાક્ષ ભોંકવામાં તેને સજ્જનતા ન લાગી : ‘વડીલ, બ્લેકમેઈલ કરનારે એમ તો નહીં જ ધાર્યું હોય કે પત્ર વાંચીને તમારા હૃદયને આવો આઘાત લાગશે...’

‘હું સમજ્યો નહીં, વિવેક !’

‘મને વિચાર આવે છે કે પત્ર લખનારે માત્ર ફૂર મજાક કરવાના હેતુથી તો આ

કામ ન જ કર્યું હોય. એણે સુરેખાદેવીના હીરામાં પોતાનો હિસ્સો માગ્યો છે અને એ નહીં મળે તો આડા સંબંધની વાત જાહેર કરી દેવાની ધમકી આપી છે.’

‘એટલે તું એમ કહેવા માગે છે કે પુરાવા વિના એ મને બ્લેકમેઈલ કરવા તૈયાર ન થયો હોય ?’

વિવેક એમ જ કહેવા માગતો હતો, પણ જુદી રીતે : ‘ઘડીભર માની લઈએ કે આ વિલ્સન વહેલામોડો તમને ફોન કરે, કોઈ એકાંત જગ્યાએ તમે એને મળવા સંમત થાઓ, એક-બે વખત એ મળવાની જગ્યાએ આવે, પણ તમારી સામે આવવાને બદલે દૂરથી ચકાસણી કરી જુએ કે તમે પોલીસવાળાને સાથે લઈ આવ્યા નથી ને... પછી એ સોદાબાજી માટે મળવા તૈયાર થાય અને તમને પુરાવા દેખાડીને કહે, બોલો, આના બદલામાં તમે સુરેખાદેવીના હીરામાં મને હિસ્સો આપવા માગો છો ?’

‘નહીં, ઘડીભર માટેય હું એવું વિચારવા તૈયાર નથી.’ દુર્લભજી દીવાન અધીરા અવાજે બોલી ઊઠ્યા : ‘એવું હળાહળ જુઠાણું ઘડીભર માટે પણ શું કામ માની લેવું, વિવેક ?’

‘એટલા માટે કે માણસને હાર્ટ-એટેક ઘડીભરમાં જ આવે છે. હળાહળ જુઠાણું પણ તમારા જેવાને ઘડીભર માટે સાચું લાગ્યું ન હોય તો હૃદય પર હુમલો થાય જ શું કામ ?’

‘એટલે તું કહેવા શું માગે છે, વિવેક ?’ દીવાનસાહેબ ઊંચા સાદે પૂછી બેઠા : ‘તું એમ માને છે કે સુરેખાવલુ સાથે કોઈ પરદેશીને આડો સંબંધ હતો ? તું એવું વિચારી શકે છે કે સુરેખાવલુનું ખૂન મેં કરાવ્યું હતું ?’

‘નહીં, દાદાજી !’ વિવેકે જરાય અસ્વસ્થ થયા વિના કહ્યું : ‘આપને આજે હું પહેલી વાર જાણ કરું છું કે સુરેખાદેવીની હત્યાનો ભેદ ઉકેલવામાં અમે થોડા આગળ વધી ચૂક્યા છીએ અને...’

‘અમે એટલે ?’ દીવાનસાહેબ અધવચ્ચે જ બોલી ઊઠ્યા : ‘તારી સાથે બીજું કોણ છે ?’

‘છે એક પોલીસ-ઉપરી. તે પ્રામાણિક અને ભરોસાપાત્ર છે. પોલીસખાતાના પોતાના હોદ્દાનો ઉપયોગ કરે છે, પણ એ ડ્યૂટી પર ન હોય ત્યારે અમે સાથે મળીને ગુનેગારનું પગેરું શોધવા નીકળીએ છીએ.’

દુર્લભજી દીવાન તેની સામે તાકી રહ્યા. વિવેક પ્રત્યે વધી ગયેલું માન એમની આંખોમાં તરવરી ઊઠ્યું.

‘અને, વડીલ, અત્યાર સુધીમાં હાથ લાગેલી કડીઓ પરથી એટલું જાણવા મળ્યું છે કે ખૂનના કાવતરામાં કોઈ પરદેશીનો પણ હાથ છે.’

‘પરદેશીનો ?’

‘જી હા, સુરેખાદેવી અકસ્માતની રાતે ઘેરથી નીકળ્યા પછી એમણે એ પરદેશીને વચ્ચે કોઈ જગ્યાએ લિફ્ટ આપી હતી.’

‘એવું કોણે કહ્યું તને ?’ જિજ્ઞાસાભર બેઠા થઈ જતાં એમણે પૂછ્યું, પણ વિવેકે સાંભળ્યું ન હોય તેમ આગળ કહ્યું : ‘તમે જે ટેક્સીવાળાને ટ્રકનો પીછો કરવાની બહાદુરી

બદલ ઇનામ આપ્યું એ પણ કાવતરાખોરો સાથે ભળેલો હતો... અને ટેક્સીમાં ડ્રાઈવર એકલો નહોતો, તેની સાથે બીજું કોઈક બેઠું હતું.'

ફાટી આંખે સાંભળી રહેલા દુર્લભજી દીવાન બોલી ઊઠ્યા : 'બીજું કોઈક એટલે કોણ બેઠું હતું ?'

'એ જ શોધવાનું બાકી છે.'

'તો-તો મારા એ દુશ્મન સિવાય બીજું કોઈ જ ન હોય !' આવેશમાં એ બોલવા લાગ્યા : 'વિવેક, હવે મને આ પત્રનો ભેદ પણ કળાય છે. તે હમણાં જ કહ્યું ને કે ખૂનની તપાસ શરૂ કરી છે ? બસ તો, એની ગંધ દુશ્મનને આવી ગઈ. મેં જ તપાસ શરૂ કરાવી છે એમ માનીને મને આગળ વધતો રોકવા માટે એણે આ ચાલ અજમાવી. ટેક્સીમાં બેઠાં-બેઠાં પોતાની પત્નીને ખટારા નીચે કચડાતી જોઈ શકનાર માણસ કેટલો ઘાતકી હશે એની તું જ કલ્પના કરી લે, વિવેક !'

'નહીં, દાદાજી, તમે વધુ પડતી કલ્પના કરો છો.' વિવેકે મક્કમ સ્વરે એમના આવેશને કચડી નાખ્યો : 'વસનજી દીવાન એ વખતે એરપોર્ટ પર લીઝાને લેવા ગયા હતા. માત્ર પૂર્વગ્રહથી પ્રેરાઈને આપણે આગળ વધીશું તો સત્ય આપણા હાથમાંથી છટકી જશે. અમે શરૂ કરેલી તપાસ બાબત અત્યાર સુધી મેં તમને એટલા માટે જ કાંઈ કહ્યું નહોતું. તમારે અસલી ખૂનીને પકડવો છે કે વસનજી દીવાનને જ કોઈ પણ ભોગે ખૂની ઠરાવવા છે ?' કહીને વિવેક શ્વાસ ખાવા રોક્યો ત્યારે દુર્લભજી દીવાને નમતું જોખવું પડ્યું.

'ઠીક છે. એ સિવાય મારે બીજું શું કરવાનું છે ?'

દીવાનસાહેબ બોલ્યા તો હતા વ્યંગમાં, પણ વિવેકે સીધા અર્થમાં લેતાં કહ્યું : 'તમારે કોઈ પણ ભરોસાપાત્ર દલાલ સાથે મારી ઓળખાણ કરાવી આપવાની છે... એનું કારણ હમણાં નહીં પૂછતા.'

'ભલે.'

એક જ શબ્દનો જવાબ વિવેકને જરા વિચિત્ર લાગ્યો. કદાચ હાર્ટ-એટેકે એમને ઢીલા પાડી દીધા હશે.

'દીવાનસાહેબ, બ્લેકમેઈલિંગના આ પત્રે તમને બીમાર પાડી દીધા, પણ ખૂનની તપાસમાં એક વધુ કડી આપણને આમાંથી મળી જશે. પધારીવશ છો ત્યાં સુધી ફોન પર તમારી સાથે વિલ્સન વાતચીત કરી શકશે નહીં. એક રીતે આપણા માટે એ સારું છે.'

ત્યાં જ એરકન્ડિશન ઝંડના દરવાજે ટકોરા પડ્યા : 'શેઠસાહેબ, આપને દવા આપવાનો સમય થઈ ગયો.' નર્સનો અવાજ સાંભળતાં જ દીવાનસાહેબે વિવેકના હાથમાંથી પેલું પરબીડિયું ઝડપી લઈને ઓસીકા નીચે સરકાવી દીધું.

'તો હું રજા લઉં ? વિવેક પણ ઊઠ્યો : 'ફોન કરીને પ્રિયા પાસેથી તમારી તબિયતના સમાચાર પૂછતો રહીશ.'

'પણ, વિવેક, પેલા પત્રની વાત પ્રિયાથી છાની રાખજે.' દુર્લભજી દીવાન મક્કમ અવાજે મનાઈ ફરમાવીને તરત નરમ પડી ગયા : 'ખીઝ...'

એમના 'ખીઝ'માં ભારોભાર લાચારી હતી.

'તમે તાકીદ ન કરી હોત તોપણ પ્રિયાને આવી વાત હું કહું નહીં.' વિવેકે ધરપત આપી : 'બેફિકર રહેજો.'

કહીને તેણે ઓરડાનું બારણું ઉઘાડ્યું ત્યારે પેલી નર્સ સામે ઊભી હતી. વિવેક તેની સામે હસી લઈને દીવાનખાના તરફ સરક્યો ત્યાં પ્રિયાએ તેનો રસ્તો રોક્યો :

'દાદાજી સાથે બહુ ગોષ્ઠી કરી કાંઈ !'

વિવેક થોડી વાર એને નીરખતો રહ્યો. તેને બધું જ કહી દેવાની ઇચ્છાને અંકુશમાં રાખવામાં પીડા અનુભવી. ખોટું કહેતાં પહેલાં પરાણે હસી લેવું પડ્યું : 'હા, પ્રિયા, તારા દાદાજી ઇચ્છે છે કે સાચોસાચ હું એમનો સેક્રેટરી બની જાઉં. હવે એમનાથી બધો વહીવટ સંભાળી શકાય એમ નથી.'

'પછી તમે શું કહ્યું ?'

'મેં વિચાર કરવા માટે સમય માગ્યો.'

ત્યારે પ્રિયા ઉદાસ-ભાવે તેને નિહાળવા લાગી. એની કીકીઓમાં વ્યગ્રતા હતી. વિવેકે માન્યું, કદાચ દાદાના હાર્ટ-એટેકને કારણે હશે.

'તમે મારા પર હજુયે નારાજ છો ને ?' અચાનક તે કહેવા લાગી : 'એ દિવસે ખરેખર અજાણતાં જ મારા હાથે પેલી કેસેટ ગટરમાં પડી ગઈ હતી.'

'પ્રિયા, આ વાત તો તે દિવસે તે મને દસ-બાર વખત કહી અને મેં માની પણ લીધી.'

'નહીં, ખરા દિલથી તમે એ સાચું માનતા નથી.' એનો અવાજ ગળગળો થઈ ગયો : 'પણ તમે કહો એના સોગન પર હું કહું છું, કેસેટ લઈ જવાનો મારો ઇરાદો કાંઈક જુદો જ હતો.'

'શું ઇરાદો હતો ?'

'જઈને હું મારા ડેડીને એ કેસેટ સંભળાવવા માગતી હતી.' થડકતા હૈયે એ બોલી ગઈ : 'સંભળાવીને એમને પૂછત, મારી માએ તમારું શું બગાડ્યું હતું કે એને આવા કમોતે મારી ?'

'ખરેખર ?' વિવેક ધ્રૂજી ઊઠ્યો : 'પ્રિયા, તો-તો સારું થયું એ કેસેટ તારા હાથમાંથી ગટરમાં જઈ પડી. વસનજી દીવાનને એ સંભળાવી હોત તો કોને ખબર કેવો અનર્થ સર્જાઈ જાત !'

ત્યારે પ્રિયા થોડી વાર ગડમથલમાં પડી હોય તેમ એને જોતી રહી : 'તમને થયું કે મેં ડેડી વિરુદ્ધના પુરાવાનો નાશ કરવા કેસેટ પાડી નાખી હતી...'

'ઘડીભર એવું થયું હતું...' વિવેકે સાચેસાચું કહી દઈને ઉમેર્યું : 'પણ, પ્રિયા, એ કેસેટ ગુમાવી દેવાથી મને કોઈ ફેર પડતો નહોતો. તને આપેલી ટેપ તો નકલ કરેલી હતી. મૂળ કેસેટ તો મારી પાસે સલામત છે.'

'ખરેખર ?'

ત્યારે લુચ્ચું હસતાં વિવેકે હકારમાં ડોક હલાવી. રાહત અનુભવતી પ્રિયા એની લુચ્ચાઈ પર ખુશ થઈને તેને સ્પર્શ કરવા જતી હતી ત્યાં બાજુમાં પડેલો ટેલિફોન રણકી

ઊઠ્યો. પ્રિયાએ સ્પર્શ કરવા લંબાવેલો હાથ પાછો ખેંચી લેવો પડ્યો.

બેચાર ઘંટડી વાગ્યા પછી પ્રિયાએ રિસીવર ઉપાડ્યું. બે-ત્રણ વાર એ 'હલ્લો'-'હલ્લો' કરતી રહી ત્યારે વિવેક સરકીને તેની નજીક પહોંચી ગયો. પ્રિયા રીસમાં રિસીવર પાછું મૂકી દેવા જતી હતી ત્યાં વિવેકે અપટ મારીને પોતાના હાથમાં લઈ લીધું, શ્વાસ ઘૂંટીને બદલાયેલા અવાજે કહ્યું : 'હલ્લો !'

'દુર્લભજી દીવાનસાહેબ છે ?' પેલાએ અંગ્રેજીમાં પૂછ્યું.

'જી હા છે, પણ બીમાર છે.' વિવેકે અવાજ પારખી લેવાની કોશિશમાં સામું પૂછ્યું : 'આપ કોણ છો ?'

'હું... સામેથી આગળ વધવામાં થોડો વિલંબ થયો : 'હું ડબ્લ્યુ બોલું છું.' સાંભળીને વિવેકની ગરદનની નસ તણાઈ, પણ એ ઝાટકો જલદી પચાવી લીધો : 'બોલો, સાહેબ, આપનો કોઈ સંદેશો ?'

'સંદેશો નહીં, એમને ફોન આપો.'

'ફોન પર એ આવી શકે તેમ નથી.' વિવેકે નમ્રપણે કહ્યું : 'ડોક્ટરે મનાઈ કરી છે.'

'ઓકે... હું પછી ફોન કરીશ.' કહીને પેલાએ ફોન કાપી નાખ્યો ત્યારે વિવેકે સામે ઊભેલી પ્રિયાથી ચહેરાના ભાવ છુપાવી રિસીવર મૂકી દીધું.

'કોણ હતું ?' પ્રિયા પૂછ્યા વગર રહી નહીં : 'મેં ફોન ઉપાડ્યો ત્યારે એણે કેમ વાત કરી નહીં ?'

'ખબર નહીં. શેરબજારમાંથી કોઈ બોલતું હતું. કહ્યું કે ભાવ વધી રહ્યા છે એટલે શેર કાઢી નાખવા બાબત દીવાનસાહેબની સાથે જ વાત કરવી પડે એમ છે.' વિવેકને ખોટું બોલવામાં હવે ઓછી તકલીફ પડવા લાગી : 'મને થયું, હમણાં દીવાનસાહેબ ધંધાથી દૂર રહે તો સારું... એટલે મેં દાદ દીધી નહીં.'

'સારું થયું !' કહેતી પ્રિયા ફરી એક વાર તેનો સ્પર્શ કરવા આગળ વધી ત્યાં દીવાનસાહેબનો સાદ સંભળાયો :

'પ્રિયા, કોનો ટેલિફોન હતો ? અહીંયાં આવ તો !'

ત્યારે પ્રિયાએ 'આવી' કહીને અંદર જવા માટે પગ ઉપાડ્યા તેની સાથોસાથ આંખોના સંકેતથી વિવેકને સમજાવ્યું : તમે જતા નહીં રહેતા !

પણ વિવેક ત્યાં ઊભો રહી શકવા જેટલો સ્વસ્થ નહોતો. ટેલિફોનમાં સાંભળેલા અવાજે તેને હેબતાવી દીધો હતો. પોતાને ડબ્લ્યુ તરીકે ઓળખાવનાર વિલ્સન હોય તો એની બોલવાની ઢબ પરદેશીની નહોતી, તેના અંગ્રેજી ઉચ્ચારમાં ગોવાની છાંટ હતી અને અવાજ પાછો અજાણ્યો પણ નહોતો.

દેશપાંડેનો અવાજ ઓળખવામાં હું ભૂલથાપ કેમ ખાઉં ? તો શું દેશપાંડે ગોવા નહીં ગયા હોય ? શું એમણે દુર્લભજી દીવાન પર...

આગળ વિચાર કરવાની હિંમત ન ચાલતી હોય તેમ વિવેકે પ્રિયા પાછી આવે તે પહેલાં બહાર નીકળી જવા પગ ઉપાડ્યા.

*

'હું ગોવા ગયો જ નહોતો !' દેશપાંડેએ વિવેકને ચોંકાવ્યો : 'ક્યારેક અત્યંત ગુપ્ત કામગીરી બજાવવાની હોય છે ત્યારે અમારે પોલીસવાળાએ ઘરનાં માણસોથી પણ ખાનગી રાખવું પડે છે.'

વિવેક ધારદાર નજરે તેની સામે જોતો રહ્યો. કોઈ ગુપ્ત કામગીરી બજાવવા માટે ક્યાં ગયા હતા એવું પૂછવાનો ઇરાદો માંડી વાળ્યો. સોમવારે બાર વાગ્યે દુર્લભજી દીવાનને ઘેર ડબ્લ્યુ નામથી ફોન કરનાર વ્યક્તિનો અવાજ દેશપાંડેને આબેહૂબ મળતો આવતો હોવાની શંકા વિવેકના મનમાં સતત સળવળતી રહી હતી. મળતાંની સાથે જ દેશપાંડે પાસેથી આનો ખુલાસો માગવાનો નિર્ણય વિવેકે મુલતવી રાખવો પડેલો. રવિવારે મળસકે છૂટા પડ્યા પછી એક શુક્રવારની સાંજે બંને વચ્ચે ગોઠવાયેલી આ ગુપ્ત મુલાકાતમાં વિવેક પાસેથી દેશપાંડેએ પહેલાં તો એ જાણી લીધું કે જીવણા જોગી સાથે શું-શું બની ગયું.

'અત્યાર સુધીની બાજી તો આપણે બરાબર રમ્યા, વિવેક ! જુગારમાં તું જીત્યો એમાં મને નવાઈ લાગી નહોતી. પણ જીવણાએ બેંગની અદલાબદલી કરીને તારો પીછો પડકર્યો એ તારા ધ્યાનમાં આટલું જલદી આવી ગયું તેના પર મને જરૂર અચરજ ઊપજે છે.'

'પણ તમારી બાજી હજુ તમે ખુલ્લી કરી નથી.' વિવેકે અધીરા થઈને પૂછ્યું : 'જુગારના અકામાંથી તમે કઈ કડી મેળવી એ મારાથીય છાનું રાખવા માગો છો ?'

ત્યારે દેશપાંડેએ લુચ્ચું હસતાં હોઠ વચ્ચેથી સિગારેટના ધુમાડા છોડ્યા : 'જીવણો જોગી બીડી સળગાવવાને બહાને લાઈટરથી મારા ફોટા પાડી લઈને હરખાતો હતો ત્યારે પેલા ધનરાજ સાથે થયેલી તેની ખાનગી વાત મારા બુશકોટના ખિસ્સામાં ટેપ થઈ રહી હતી. બુશકોટના ખિસ્સામાં ચાર મિનારનું પાકીટ દેખાતું હતું એની અંદર ટ્યૂકડું ટેપરેકોર્ડર છુપાવેલું હતું. થોડા વખત પહેલાં જ અમારા ખાતાએ આ સાધન વસાવ્યું છે. એક રાત પૂરતું હું એ ઉઘાવી લાવ્યો હતો.'

'પણ કાનમાં થતી આટલી ધીમી વાતચીત ટેપ થાય જ...'

'કઈ રીતે - એમ પૂછવા માગો છો ને ?' દેશપાંડે અધવચ્ચે બોલી ઊઠ્યા : 'એ જ તો એની ખૂબી છે. ક્યારેક તમને એ દેખાડીશ. અત્યારે તમને જે જાણવાની અધીરાઈ છે એ સાંભળો.'

વિવેકે માનેલું કે હમણાં પેલું ટ્યૂકડું ટેપરેકોર્ડર કાઢીને દેશપાંડે સંભળાવશે, પણ તેને બદલે બુશકોટના ખિસ્સામાંથી કાગળ કાઢ્યો :

'પેલું સાધન મારે પાછું સોંપી દેવાનું હતું એટલે ટેપ થયેલી વાતચીત આમાં લખી લીધી છે. ધનરાજ બહારથી આવીને જીવણા સાથે શું ગુસપુસ કરે છે એ મારા અવાજમાં સાંભળો :

- બોસ, પેલા પરદેશીનું પગેરું મળ્યું.

- હોય નહીં ! ક્યાં છે એ દગાખોર ?

- યાદ છે તમને, ડોકમાં ઈસુ ખ્રિસ્તના કોસવાળી સોનાની સાંકળી પહેરતો હતો ?

- હા, જેના પર ડબ્લ્યુ અક્ષર કોતરાયેલો હતો.

– બસ, એ અક્ષર પરથી જ હું ચેઈન ઓળખી ગયો.

– ક્યાં છે ચેઈન ?

– જહોનીની ડોકમાં.

– જહોની કોણ ?

– છે તો માછીમાર. વરલીની ટેકરી પર દારૂનો અકો પણ ચલાવે છે. હું પહેલી વાર ત્યાં પીવા ગયો.

– એ તો તારું ગંધાતું મોં કહી આપે છે, પણ તારી વાતમાં સુગંધ આવે છે. જહોની પાસે સોનાની એ સાંકળી ક્યાંથી આવી ?

– એ મેં પૂછ્યું ત્યારે સાલો મારી સામે ધૂરકવા મંડ્યો. પણ બોસ, સોનાની સાંકળી આપણને વિલ્સન સુધી જરૂર પહોંચાડશે.

‘વિલ્સન’ નામ સાંભળતાં જ વિવેકે ઝણઝણાટી અનુભવી. આગળ સાંભળવા તેણે દેશપાંડે તરફ ડોક લંબાવી, પણ પેલાએ કાગળ સંકેલી લીધો : ‘બસ, વાતચીત થયા પછી બંને ઊઠીને બહાર ચાલ્યા ગયા હતા. તમને યાદ છે, ત્યાર પછી હું બાથરૂમમાં ગયો હતો. ટેપરેકોર્ડરની સ્વીચ બંધ કરવા માટે મારે જવું પડેલું.’

‘હા, તમે મનેય પાછળ આવવાનો ઇશારો આપેલો...’ કહીને વિવેકે પૂછી નાખ્યું : ‘પણ આ વિલ્સન કોણ હશે ?’

‘પાંચ દિવસથી હું એ વિચાર્યા કરું છું. સુરેખાદેવીએ બાબુલનાથ પાસે એક પરદેશીને લિફ્ટ આપી હતી એ જ તો આ નહીં હોય ને ?’

‘અને જીવણો જુગારી રવિવારે બપોરે બોલી ગયો હતો કે તમારાં પગલાં કલબમાં થયાં ત્યારે જ મને ખુશખબર સાંભળવા મળ્યા. જૂના કામનું વળતર મળવાના સંજોગો ઊભા થતા દેખાય છે. જતાં-જતાં કહેતો ગયો કે ચરસ-ગાંજાની દાણચોરી શરૂ કરવા માટે બે-ચાર અઠવાડિયામાં નાણાંની જોગવાઈ થઈ જશે.’

‘એનો અર્થ એ કે આ વિલ્સન સુરેખાદેવીને સીટ્રોન કારમાંથી હડસેલી દઈ, એમના હીરા કબજે કરીને ગાયબ થઈ ગયો હશે.’ દેશપાંડેએ તર્કના અંકોડા મેળવવા માંડ્યા : ‘જીવણા જોગીને ભાગ નહીં આપવા માટે એ પલાયન થઈ ગયો હશે... અને આટલા વખત પછી તેની સોનાની સાંકળી પહેરનારા જહોનીને જોઈ ધનરાજ ખુશખબર આપવા જીવણા પાસે દોડી આવ્યો.’

‘પણ વિલ્સન પાસે હીરા ક્યાંથી ?’ વિવેકે મહત્ત્વનો મુદ્દો યાદ કરાવ્યો : ‘સુરેખાદેવીના મૃત્યુ પછી હીરા તો વસનજી દીવાન દ્વારા બજારમાં વેચાઈ ગયા હતા. એના થકી તો એમની ઘડિયાળની ફેક્ટરી દેવાળામાંથી ઊગરી ગઈ.’

‘તો પછી...’ દેશપાંડેને દલીલ સૂઝતાં વાર લાગી : ‘કદાચ એમ બને કે વસનજીએ ખૂનની કામગીરી વિલ્સનને સોંપી હોય, તેના બદલામાં દસેક લાખ આપવાના ઠરાવ્યા હોય અને વિલ્સન જીવણા જોગીનો સાથ લઈને કામ પાર પાડ્યા પછી બધી જ રકમ હજમ કરી ગયો હોય.’

વિવેકને એ દલીલ ગળે ઊતરી નહીં. દેશપાંડેને હજુ પેલા પત્રની વાત તેણે જણાવી

નહોતી, જેમાં વિલ્સને સાવ ઊલટો જ દાવો કર્યો હતો. તેણે તો દુર્લભજી દીવાન પાસે હીરામાં ભાગ માગ્યો હતો ! સોમવાર પછી દીવાનસાહેબને મળવા જવાનું પોતે ટાળ્યું હતું, પણ ફોન પર પ્રિયા પાસેથી જાણી લીધેલું કે ડબ્લ્યુ નામના કોઈ માણસનો રોજ એક વખત અચૂક ફોન આવે છે, દીવાનસાહેબ સાથે જ વાતચીત કરવાની જોઈ દર્શાવીને એ ફોન મૂકી દે છે !

‘શેના વિચારમાં પડી ગયા, વિવેક ?’ દેશપાંડેએ તેને ચમકાવ્યો, ‘કોકડું વધારે ગૂંચવાઈ રહ્યું છે એથી હતાશ થવાની જરૂર નથી. અમારો અનુભવ કહે છે કે પરિણામ આવવાનું હોય ત્યારે જ બધું ગૂંચવાતું દેખાય !’

‘પણ પેલા જહોનીનું શું ?’ વિવેકને પૂછવાનું યાદ આવ્યું : ‘એની ડોકમાં ધનરાજે જોયેલી વિલ્સનની સોનાની સાંકળી ક્યાંથી આવી ?’

‘એની તપાસ મેં શરૂ કરાવી દીધી છે. ઈન્સ્પેક્ટર વાઘેલા આજથી જ જહોનીનું પગેરું લેવા માંડશે. જરૂર પડશે તો દારૂના ધંધા માટે પકડીને બે દિવસ લોકઅપમાં બેસાડી દેશું.’

‘અને આપણે શું કરવાનું છે ?’

‘શનિ-રવિ જીવણના અડામાં જુગાર રમવા જવાનું. આ વખતે તમારે એકલા જ જવું પડશે અને તે પણ સીટ્રોન કાર લઈને.’

વિવેક ઝીણી આંખે તેને જોવા લાગ્યો ત્યારે દેશપાંડેએ વિચારી રાખેલી વ્યૂહરચના ધીમા અવાજે તેને કહેવા માંડી. વિવેક સાંભળતો ગયો તેમતેમ ઝીણી આંખો ધીમેધીમે પહોળી થતી ગઈ !

વીસ

‘આજે હું તમને ઘર સુધી મૂકી જઈશ, જીવણલાલ !’ શનિવાર રાતની જુગાર-બેઠક પૂરી કરીને સીડી ઊતરતી વખતે વિવેકે તક ઝડપી લીધી : ‘મારી સફેદ પરીની સવારીમાં મોજ આવશે !’

‘ભલે, રાજજા ! તારા સંગ્રામમાં કોઈ પણ સવારીમાં આપણને મોજ જ આવે છે.’ જીવણ જોગીએ તારીફ કરવાની તક ઝડપી લીધી : ‘તારા જેવા જુવાનના સથવારાથી મારા જેવા આધીડને નવું જોમ મળે છે, રાજજા !’

રાતે રમતમાં જ વિવેકે સીટ્રોન કારની ખરીદીની વાત ઉચ્ચારી દીધી : ‘મારી સફેદ પરી કેટલી લકી છે એનું પારખું આજની હારજીત પરથી મપાઈ જશે. પોતે જાણી-કરીને ‘સફેદ પરી’નું નામ વારંવાર ઉચ્ચારતો અને દરેક વખતે જીવણલાલના ચહેરાનું નિરીક્ષણ કરી લેતો. સીટ્રોનકાર પર કાળ ચડતો હોય એમ જીવણ જોગીનું મોં અચૂક વંકાતું !

‘આજે તો તું દસ હજારનો દલ્લો ઉપાડી જાય છે, રાજજા !’ જીવણ જોગીએ વિવેકની જમણી બાજુ બેઠક લેતાં કહ્યું : ‘યાર, આ પરદેશી મોટરનું એક દુઃખ છે. ડાબી બાજુ બેસીને ડ્રાઈવિંગ કરવું પડે.’

‘આપણને ડાબી બાજુથી જ વધારે ફાવે છે. તમે જોતા હશો કે હું પાનાં પણ ડાબા હાથે જ બાંટું છું અને ડાબા હાથમાં જ પકડું છું.’

કાર ચાલુ થયા પછી જીવણલાલ કાંઈક વિચારમાં ડૂબી ગયેલા દેખાયા એટલે વિવેકે ખલેલ પાડી : ‘જોગીરાજ ! ઉજાગરાનો ભાર વર્તાય છે કે ?’ પૂછવા છતાં મલકાટ સિવાય બીજો કોઈ જવાબ ન મળ્યો ત્યારે વિવેકે બીજો પ્રયાસ અજમાવ્યો : ‘તમે લકમાં માનો છો ખરા, જીવણલાલ ?’

‘આપણા જેવા ધંધામાં રહીને લકમાં ન માનીએ તો કેમ જીવી શકાય ?’

જીવણ જોગીએ જવાબ તો આપ્યો, પણ ઉજાગરાવાળી બંધ આંખે.

‘તો-તો તમારે માનવું જ પડશે કે આ સીટ્રોન આપણા માટે લકી છે.’

‘આપણા માટે ?’ જીવણએ આંખો ઉઘાડવી પડી : ‘કેમ કંઈ એવું બની ગયું ?’

‘આજે એકસામટા દસ હજાર જીત્યો એ તમને ઓછું બન્યા જેવું લાગે છે ?’

‘યાર, એનો જશ તમે મારી કલબને આપો.’ જીવણાએ મોં બગાડતાં ઉમેર્યું : ‘સમજાતું નથી, તમારી આ સફેદ પરીમાં એવું તે શું ભાળી ગયા કે નવી પ્રેમિકાની જેમ એનું રટણ કરતા રહો છો !’

‘તમને ખબર છે, આ સફેદ પરી કોની છે ?’ કહેતાં વિવેકે સુધારી લીધું : ‘એટલે કે મેં કોની પાસેથી ખરીદી છે ?’

‘પેલા કુત્તા પોલીસ-ઉપરીએ ગામદેવીના કોઈ ગેરેજમાંથી તમને અપાવી દીધી એ તો તમે મને બે વાર કહી સંભળાવ્યું.’

અણગમતો વિષય ટાળવા માગતો હોય તેમ જીવણાએ મોટું બગાડું ખાઈ લીધું : ‘બીજી કોઈ કામની વાત કરો ને, રાજજા !’

‘કામની જ વાત કરી રહ્યો છું, જીવણલાલ !’ કહેતો વિવેક જાણી-કરીને અટક્યો. વાત સાંભળવામાં પેલાને રસ જાગ્યો છે એ જોઈ લીધું : ‘દુર્લભજી દીવાન નામના બહુ ઊંચા ખાનદાનની આ કાર છે.’

‘ભાઈસા’બ, તમે તો રેસના ઘોડાની જેમ મોટરના ખાનદાનનું પારાયણ સંભળાવવા બેસી ગયા !’

‘એ દુર્લભજી દીવાનના દીકરાની વડુ આ કાર વાપરતી હતી.’ વિવેકે એના અણગમાની પરવા કર્યા વિના ચાલુ રાખ્યું : ‘કાર ખરીદતાં પહેલાં મારે એ દીવાનસાહેબને મળવા જવું પડ્યું.’

જીવણ જોગીએ બીડી સળગાવીને સાંભળવામાં ધ્યાન આપ્યું છતાં રસ પડે છે એવું દેખાવા ન દીધું.

‘બૂઢા દીવાન ભારે ધૂની નીકળ્યા. સેકન્ડહેન્ડ કાર વેચતાં પહેલાં મારા વિશે જાતજાતની પૂછપરછ કરી : તમારું કામકાજ શું ? નાતજાત શું ?’

‘પછી ?’

‘પછી શું ? મેં ઉપજાવી કાઢ્યું કે કામ લોકોના વીમા ઉતારવાનું કરું છું અને નામ છે વિવેક સંન્યાસી.’

‘સંન્યાસી !’ જીવણલાલ ખડખડ હસી પડ્યો : ‘યાર, ગપ્પું મારતી વખતે માનવામાં આવે એવી તો અટક કહેવી હતી ?’

‘અરે એમાં જ તો મજા પડે !’ વિવેકે કારની ગતિ ધીમી કરતાં કહ્યું : ‘મારી સંન્યાસી અટકની એક સરસ કહાણી ઉપજાવીને સંભળાવી દીધી એટલે બૂઢા ખુશ થઈને બોલી ઊઠ્યા, અમારી કાર તમને આપી દીધી, જાઓ.’

‘કેમ જાણે એણે તમને કન્યા આપી દીધી હોય એટલા બધા ખુશ થઈ ગયા, રાજજા !’

‘કન્યા !’ વિવેકે સહેજ ચોંકી જવાની ઢબે બેક મારીને કાર રોકી : ‘જીવણલાલ, તમે મારા મનની વાત કહી દીધી... ઘરમાં એ બૂઢા દીવાનની જુવાન પૌત્રી પણ છે - પહેલી નજરે પ્રેમમાં પડી જવાનું મન થાય એવી.’

‘પણ એમાં તમે અહીં મોટર શું કામ થોભાવી ?’ અકળાતા અવાજે આજુબાજુ

જોતાં જીવણલાલે કહ્યું : 'શિવાજી પાર્ક થોડું આગળ છે, હજુ તો આપણે પ્રભાદેવી પર આવ્યા. સામે સિદ્ધિવિનાયકનું મંદિર દેખાતું નથી ?'

દેખાય છે એટલે જ રોકાયો, જીવણલાલ ! આપણે સિદ્ધિવિનાયકને બહુ માનીએ છીએ. મંગળવારે આ કાર લઈને સૌપ્રથમ સિદ્ધિવિનાયકનાં દર્શન કરવા જ આવ્યો હતો.'

'યાર, કાર ચાલુ કરો અને આ મોટરપુરાણ હવે બંધ કરો.' જીવણ જોગીને એ જગ્યાએ રોકાવામાં કષ્ટ પડતું હોય એવી રીતે કહ્યું : 'ધંધાની કોઈક વાત કર, રાજજા !'

જીવણો તુંકારા પર આવી ગયો એટલે વિવેકે કાર સ્ટાર્ટ કરતાં કહી દીધું : 'જીવણલાલ, હીરામાં તમારી જાણકારી ખરી ?'

'હીરામાં ?' જીવણો શંકાશીલ નજરે તેને જોઈ રહ્યો : 'કેમ, હવે એની દાણચોરી કરવી છે કે શું ?'

'નહીં !' કહેતાં વિવેકે એવી રીતે આજુબાજુ જોઈ લીધું, જાણે ચાલુ મોટરે ત્રીજું કોઈક સાંભળી જવાનું હોય : 'મારી પાસે એક હીરો આવ્યો છે.'

'ક્યાંથી ?'

'આ મોટરમાંથી જ !'

અને જીવણ જોગીની સ્થૂળ કાયા હચમચી ઊઠી. મોટી આંખોમાંથી ઉજાગરો ગાયબ થઈ ગયો. ઘડીભર તો વિવેકની વાતમાંથી કોઈક જુદી જ શંકા જાગી ગઈ. ધારી-ધારીને એ તેના મુખભાવ જોઈ રહ્યો, પણ વિવેકે ગંભીર થઈ જઈને તેની શંકા પિગળાવી નાખી : 'તમારા પર વિશ્વાસ રાખીને આ વાત ઉચ્ચારી છે. હજુ સુધી કોઈને કહ્યું નથી કે મોટરમાંથી હીરો મળ્યો છે.'

'પણ મને તારી વાત પર વિશ્વાસ પડતો નથી.'

ત્યારે વિવેક હસ્યો. શિવાજી પાર્ક પર પોતાને જીવણલાલે જ્યાં ઉતાર્યો હતો એ ચાર રસ્તા પાસે કાર થોભાવીને કહ્યું :

'પહેલાં મનેય મારી નજર પર વિશ્વાસ પડ્યો નહોતો. માન્યું કે હીરા જેવો આભાસ આપતો કાચનો ટુકડો હશે. પણ એનો ઝગારો આંખો આંજી નાખે એવો હતો, એટલે ખાતરી કરવા એક જાણકારને દેખાડી જોયો.'

'એ જાણકારે શું કહ્યું ?' જીવણની અધીરાઈ ઊછળી : 'ખરેખર એ હીરો નીકળ્યો...?'

'હા, જીવણલાલ ! હીરો એટલે પાણીદાર હીરો !' વિવેકે ગુપ્ત વાત કહેવાની ઢબે અવાજ વધારે ધીરો કર્યો : 'ઓછામાં ઓછા ચાર-પાંચ લાખનો અંદાજ આપ્યો એણે !'

'ચાર-પાંચ લાખનો !' જીવણ જોગીનો શ્વાસ અધ્ધર થઈ ગયો : 'ત્રીસ હજારની કારે ચાર-પાંચ લાખનો હીરો જણ્યો ?'

'હા, જીવણલાલ ! સમજો ને આપણા નસીબનું ચક્કર ફરવા લાગ્યું... એટલે તો આ સીટ્રેન કારનાં વખાણ કરતાં થાકતો નથી. ખુદા દેતા હૈ તો છપ્પર ફાડકે... તે આનું નામ !' કહેતાં હસીને ઉમેર્યું : 'છાપરામાંથી દેવાને બદલે ખુદાએ મોટરની સીટ નીચેથી હીરો આપ્યો.'

'સીટ નીચેથી ?' જીવણલાલ જાણે બીજો હીરો મળી જવાનો હોય તેમ બેઠો હતો એ સીટ નીચે હાથ ફેંફોળવા લાગ્યો : 'સીટ નીચે હીરો છે એની તને કેમ ખબર પડી ?'

'અરે, જીવણલાલ, કોઈને ખબર પડે એવી રીતે હીરો થોડો સંતાડ્યો હોય ? મોટર ગેરેજનો ભાગીદાર સનત મારા ગામવાળો નીકળ્યો. એણે મને ખાનગીમાં ઘણું સમજાવ્યું કે ભાઈ, આ કાર ખરીદવી રહેવા દે. ભારે અપશુકનિયાળ છે. ચલાવનારનો જ એણે ભોગ લીધો હતો. સવા વરસથી કોઈ એનો ઘરાક મળતો નથી. એક ઘરાક મળ્યો તો બે દિવસ વાપરીને બે હજાર ઓછામાં પાછી આપી ગયો... બોલો, જીવણલાલ, અકસ્માત પછી આખી કાર ખોલીને રિપેર થઈ છતાં હીરો કોઈની નજરે ન ચડ્યો એટલે મારા નસીબનો જ હશે ને ?'

'પણ સીટ નીચેથી એટલે ક્યાંથી ?'

જીવણાએ એવી ઢબે સવાલ પૂછ્યો જાણે પોતાની લેણી રકમની ઉઘરાણી કરતો હોય... ત્યારે વિવેક તેની સામે એવી રીતે હસ્યો, જાણે નાના છોકરાને દૂરથી આઈસ્ક્રીમ દેખાડીને ટટળાવતો હોય.

'લાલા, નીચે ઊતરો એટલે દેખાડું.'

'શું ? હીરો ?'

'નહીં, હીરો જ્યાંથી મળ્યો એ જગ્યા.' કહીને વિવેક નીચે ઊતરી પાછળની સીટમાં ગોઠવાયો : 'હવે જરા અહીં આવો.'

જીવણો જોગી અધીરાઈભરે પાછળ જઈને ઊભો એટલે વિવેકે પગના અંગૂઠાથી સીટ નીચેનું બટન દબાવ્યું, ત્યાં સિગારેટના પાકીટ જેવડી એક ડબ્બી બહાર આવી. જીવણો ફાટી આંખો જોતો રહ્યો. તેના મગજમાં ઊથલપાથલ મચી ગઈ. વાંકા વળીને તેણે જાતે બટન દબાવી જોયું, ફરી પેલી ડબ્બી બહાર આવતી દેખાઈ ત્યારે તેના ચહેરા પરથી લોહી ઊડી ગયું.

'શું વિચારમાં પડી ગયા, જીવણલાલ ?' વિવેકે હસતાં ચીટિયો ભરવાની ઢબે સંભળાવ્યું : 'મને હીરો મળ્યો એથી ખુશ થવાને બદલે તમે તો ચિંતામાં પડી ગયા !'

'ચિંતા ? નહીં રે !' જીવણાએ પરાણે હસવું પડ્યું : 'હું તો વિચારતો હતો કે આવડી મોટી ડબ્બીમાં માત્ર એક જ હીરો કોઈ શું કામ સંતાડે ?'

તેનો અર્થ પામી જવા છતાં વિવેક અજાણ્યો જ રહ્યો : 'લ્યો, ભગવાન માણસને આપે તોય એને સંતોષ નહીં. ચાર-પાંચ લાખની લોટરી લાગી ગઈ ત્યારે તમે કહો છો એક જ શું કામ લાગી ?'

'પણ આ સીટ નીચે છૂપું ખાનું છે એની તને ક્યાંથી ખબર પડી, રાજજા ?'

આ ઊલટતપાસનો અર્થ પણ વિવેક સમજી ગયો : એના માણસોએ ગેરેજમાં આખી કાર ફેંદી નાખી છતાં કાંઈ હાથ નહીં લાગ્યું હોય એનો આ વસવસો હશે !

'તમારે એ પણ જાણી લેવું છે, જીવણલાલ ?' કહેતાં વિવેકે આંખ મિચકારી : 'જુવાન માણસને ક્યારેક મોજ કરવાનું મન તો થાય ને... કાર લીધી એટલે કોઈક છોકરીની કંપની માટે દિલ થનગની ઊઠ્યું. અંધારામાં જુહુના દરિયાકિનારે ડ્રાઈવ કરવા નીકળ્યો

એક છોકરી મળી ગઈ. આગલી સીટમાં પ્રેમચેષ્ટા ફાવી નહીં. એટલે પાછલી સીટમાં ગોઠવાયાં. અટક્યાળાં શરૂ થયાં ત્યાં જ મારા પગના અંગૂઠાથી સીટ નીચેનું બટન દબાયું. અંધારામાં ઝગારો થયો. બસ પછી તો હીરાના સ્પર્શની એવી તાલાવેલી લાગી કે પેલીને સોની નોટ પકડાવી રવાના કરી દીધી. ત્યાર પછી તો મેં ગોવાની ટ્રીપ પણ કેન્સલ કરી નાખી. હવે આપણો પોતાનો ધંધો જમાવશું.’

હેબતાઈ ગયેલો જીવણો પોતાની સામે ધૂરકતો રહ્યો ત્યારે વિવેકે કહેવું પડ્યું : ‘હજુ તમારા માનવામાં આવતું નથી ને, જીવણલાલ ? મોકો મળશે ત્યારે તમને હીરો દેખાડીશ. જોઈને તમારી આંખો પણ અંજાઈ જશે.’

‘ક્યારે દેખાડીશ ?’

ત્યારે વિવેક જરા મૂંઝાયો, પણ જૂઠાણું તેની જીભને ફાવી ગયું હતું : ‘બચુલાલે બે-ચાર દિવસમાં ક્યાસ કાઢીને પાછો આપવાનું કહ્યું છે. આવતા શનિ-રવિએ કલબમાં આવીશ ત્યારે હીરો દેખાડવાનો પ્રોગ્રામ ગોઠવશું.’

કહીને વિવેકે કાર સ્ટાર્ટ કરવા ચાવી ઘુમાવી. જીવણા જોગીને જુદા પડવું ગમતું ન હોય તેમ પૂછ્યું : ‘આજે રાતે કલબમાં તો આવે છે ને, રાજજા ?’

‘જરૂર આવવાનો.’ કહીને તેણે કાર ચાલુ કરી : ‘હવે દસ-પંદર હજાર હારી જાઉં તોય પરવા ક્યાં છે ?’

અને જીવણા જોગીને ખેતરના ચાડિયાની જેમ રસ્તા પર ખોડેલો રાખી તેણે મોટર ભગાવી. અરીસામાંથી વિવેકે પાછળ જોયું તો જીવણો પોતાનો ખજાનો છીનવીને કોઈ નાસી જતું હોય એવી રીતે સીટ્રોન કારને તાકતો ઊભો હતો.

મળસકાની ખુશનુમા હવામાં વ્હીસલ વગાડતા વિવેકે કાર જુહુ હોટેલમાં લીધી. આ વખતે તો સવારથી જ હોટેલમાં રૂમ લઈ રાખી હતી. ‘શનિ-રવિ બે દિવસ દોસ્તો સાથે પૂના જાઉં છું.’ કહીને એ સામાન સાથે જ સવારે ઘેરથી નીકળ્યો હતો : બિચારી માને શું ખબર કે મારું પૂના ઘરથી પચીસ જ ગજ દૂર છે !

રૂમમાં જઈ નાહીધોઈને સૂઈ જતાં પહેલાં દેશપાંડેને ફોન લગાડ્યો ત્યારે પાંચ વાગી ગયા હતા. ‘કોણ, વિવેક !’ રિસીવર ઊંચકતાં જ સામેથી દેશપાંડેએ પૂછ્યું : ‘કામ થયું ને ?’

‘બરાબર થયું !’ વિવેકે પૂરો અહેવાલ સંભળાવીને ઉમેર્યું : ‘જીવણો વારંવાર એ જ વિચારતો હતો કે મારા હાથમાં એક જ હીરો કેમ આવ્યો ?’

‘તો-તો મારી શંકા સાચી પડશે.’

‘કઈ શંકા ?’

‘બાકીના હીરા શોધવા માટે જીવણો આજે રાતે કોશિશ કરશે.’

‘કઈ રીતે ?’

‘એ હું પછી કહીશ. અત્યારે તું ઊંઘી જા.’ દેશપાંડેએ વહાલમાં તુંકારો વાપર્યો : ‘રાત્રે કલબમાં રમવા જતાં પહેલાં મને ફોન કરવાનું ભૂલતો નહીં.’

‘બલે, પણ તમારું કામ થયું કે નહીં ?’ વિવેક સામો તુંકારો ઉચ્ચારી શક્યો નહીં :

‘વિલ્સનની સોનાની સાંકળીવાળા પેલા જહોનીનો ભેટો થયો ?’

‘નહીં, એ છટકી ગયો.’ દેશપાંડેએ જલદી વાત આટોપતાં કહ્યું : ‘કોઈએ તેને ચેતવી દીધો લાગે છે. કદાચ જીવણાના માણસો તેની પાછળ લાગી ગયા હશે. પણ ફિકર નહીં, એ જહોની ગોવાનો જ છે એટલે આપણા હાથમાંથી છટકીને ક્યાં જવાનો ? બસ... તો રાત્રે ફોન કરજે.’

અને ઉતાવળે તેણે ફોન રાખી દીધો. વિવેકને તેની ઉતાવળ સમજાઈ નહીં : મારી પાસેથી પરિણામ જાણવા માટે દેશપાંડે ફોન પાસે જ સૂઈ રહ્યા હશે અને પોતાની પૂરી વાત મને એ કહેતા કેમ નથી ? તેને વિચિત્ર લાગ્યું : બંને સાથે મળીને કામ કરીએ છીએ છતાં એકબીજાથી થોડું છુપાવતા રહીએ છીએ ! મેં પણ દેશપાંડેથી બે વાત છાની રાખી જ છે ને ?

એક સુરેખાદેવીના પ્રેતની અને બીજી દુર્લભજી દીવાન પર આવેલા વિલ્સનના ધમકીપત્રની !

દેશપાંડે છુપાઈને બાબુલનાથ દરવાજાની આડશે બેઠા હતા. વિવેકને કલબમાં રમવા ગયાને કલાક થઈ ગયો છતાં નીચે કોઈ હિલચાલ કેમ થતી નથી ? કમ્પાઉન્ડમાં પડેલી સીટ્રોન કારની આજુબાજુ કોઈ ફરકતુંય નથી ! પોતાનું અનુમાન ખોટું ઠરશે શું ? સીટ્રોન મોટરમાંથી વિવેકને કીમતી હીરો મળ્યો છે એવું તૂત જીવણા જોગીના મગજમાં ઠસી જાય તો બાકીના હીરા કારમાંથી શોધી કાઢવાનું જોખમ એ જરૂર ખેડવાનો. સુરેખાદેવીની હત્યા કરીને હીરા હાથ લાગ્યા હોત તો કાવતરાખોરો ગેરેજમાં પડેલી કારની તલાશી લેવાની પંચાતમાં ન પડ્યા હોત. એમણે મોકલેલા મિકેનિકે બબ્બે રાત સીટ્રોનનો દરેક પાર્ટ ખોલીને જોયા છતાં હીરા મળ્યા નહીં હોય; મળ્યા હોત તો જીવણો જોગી જુગારની કલબ ચલાવવાને બદલે દાણચોરી જેવા કોઈ મોટા ધંધામાં પડ્યો હોત. સુરેખાદેવીએ જેને લિફ્ટ આપી એના હાથે જ એમનું ખૂન થયું હોય અને એ પરદેશી હીરા લઈને ગાયબ થઈ ગયો હોય તોપણ જીવણા જોગીને એટલી તો ખાતરી હોવી જ જોઈએ કે હીરા વસનજી દીવાન સુધી પહોંચ્યા નથી. નહીંતર જીવણો વસનજી પાસે જઈને પોતાનો ભાગ માગી શકત, ભાગ ન મળે તો ખૂનનું કાવતરું ઉઘાડું પાડી શકત અથવા તો વેર વાળવા માટે વસનજીનું જ ખૂન કરી નાખ્યું હોત. આ બધી જ ગણતરી કરતાં બે શક્યતા બાકી રહે છે. કાં તો સુરેખાદેવી ઘેરથી હીરા લઈને નીકળ્યાં જ નહોતાં એટલે હીરા દુર્લભજી દીવાન પાસે જ હોય અથવા તો...

દેશપાંડેએ વિચારને અચાનક બ્રેક મારી દેવી પડી, કારણ કે કલબના મકાનના કમ્પાઉન્ડમાં સીટ્રોન કાર તરફ એક ઓછાયો સરકતો દેખાયો. તેમણે બરાબર ધ્યાન કેન્દ્રિત કર્યું : પેલો માણસ કારનું બારણું ખોલવાની મથામણ કરતો હતો. કોઈ જોઈ રહ્યું નથી, એની ખાતરી કરવા એકબે વાર તેમણે આસપાસ જોઈ લીધું.

અને દેશપાંડેને કારનો દરવાજો ઊઘડતો દેખાયો. ગુપચુપ અંદર દાખલ થઈને પેલાએ હાંથનો ઇશારો કર્યો ત્યાં બીજો માણસ અંધારામાં સરકતો ધસી આવ્યો. ઝડપથી

મોટરમાં દાખલ થઈ એ પેલાની બાજુમાં ગોઠવાઈ ગયો એટલે કારનું એન્જિન સ્ટાર્ટ થવાનો અવાજ દેશપાંડેના સતેજ કાન પર અફળાયો. નજર સામે વિવેકની કાર ચોરાઈ રહી હોવા છતાં દેશપાંડેના હોઠ મલકતા હતા : મારી ધારણા સાવ સાચી નીકળી !

કાર ધીમેધીમે બહાર નીકળતી દેખાઈ એટલે દેશપાંડે પોતાની મોટરસાઈકલ પર સવાર થઈ ગયા. તેમણે ધારેલું કે એ લોકો જમણી તરફ વળીને આગળ વધશે, પણ તેને બદલે સીટોને ડાબી બાજુનો રસ્તો પકડ્યો.

એમને થોડા આગળ જવા દઈ દેશપાંડેએ મોટર-સાઈકલ સ્ટાર્ટ કરી. એમની ગણતરી ખોટી ઠરી. સીટોન કારે ચોપાટી બાજુનો વળાંક લેવાને બદલે વાલકેશ્વર તરફનો સીધો જ રસ્તો પકડ્યો ત્યારે દેશપાંડેને નવાઈ લાગી : એ બાજુ ક્યાં લઈ જાય છે ?

નજરે ચડી ન જવાય કે વહેમ ન પડે એટલું સલામત અંતર રાખી તેમણે મોટર-સાઈકલની ગતિ વધારી. ત્રીજા પહેલાંનું ચઢાણ ચઢતાં તેમણે વિચાર્યું કે હવે તો જરૂર જમણી તરફ જ જવાના, પણ ત્રીજો વાર તેમની ધારણા ફેક થઈ. સીટોન કાર મલબાર હીલનો વળાંક લેવાને બદલે વાલકેશ્વર તરફ આગળ વધી ગઈ : સાલાઓ મને ચકરાવે ચડાવવા ખોટે રસ્તે તો નહીં જતા હોય ને ? કદાચ વહેમ પડ્યો હોય તો એકાંત જગ્યાએ લઈ જઈને મને ઘેરી લેવાનો ઇરાદો પણ કર્યો હોય...

પોતે સાદા પોશાકમાં હતા, પણ પિસ્તોલ લેવાનું ચૂક્યા નહોતા. કોને ખબર, ગમે ત્યારે એની જરૂર પડે.

સીટોને એક વળાંક લીધો ત્યારે દેશપાંડે સાવધ થઈ ગયા. તેમણે મોટરસાઈકલ થોભાવી દીધી : એમને એમ થતું ન જોઈએ કે કોઈ પીછો કરી રહ્યું છે. મોટર-સાઈકલનો અવાજ ગમે તેનું ધ્યાન ખેંચ્યા વગર રહે નહીં.

નાકા પર મોટર-સાઈકલ મૂકીને તેમણે સીટોનની લાલ બત્તીનો પગપાળા પીછો પકડ્યો. વદનું ઘોર અંધારું અને સૂમસામ વિસ્તાર : સાલાઓ મને કેટલી પદયાત્રા કરાવશે !

અચાનક ખ્યાલ આવ્યો કે સીટોન થોભી ગઈ હતી. અંદર બેઠેલા નીચે ઊતરે એ પહેલાં તેમણે દીવાલની આડશ લઈ લીધી. કારમાં દરવાજા ઉઘાડ-બંધ થવાનો અવાજ શમી ગયા પછી તેણે ડોક લંબાવીને જોયું તો સીટોનની બાજુમાં બીજી કાર પડેલી દેખાઈ : એ કાર ક્યાંથી આવી ? ક્યારે આવી ?

દેશપાંડેએ જમીન પર ગોઠણભેર બેસીને જોયા કર્યું. અગાઉથી આવીને પડેલી કાર પછવાડેની ડીકી ખૂલતી દેખાઈ. બે જણા ડીકીની અંદરથી સામાન બહાર કાઢતા હતા !

દેશપાંડેને તરત સમજાઈ ગયું : સીટોન કારને કોઈના ગેરેજમાં લઈ જવાનું જોખમ કરવાને બદલે મોટર ખોલવાનો સામાન લાવીને એકાંત જગ્યાએ કામ પતાવવાનું ભેજું ચલાવ્યું !

ધીમા અવાજે બે જણા વચ્ચે વાતચીત થતી હતી, પણ આટલા સન્નાટામાંય દેશપાંડેને કાંઈ સંભળાયું નહીં ત્યારે એમણે આગળ વધવાનો વિચાર કરી જોયો. બે-ચાર

ડગલાં ગયા પછી પોતાની ભૂલ સમજાઈ : બહુ નજીક જવાથી પકડાઈ જવાશે !

તો પછી શું કરવું ? આ દીવાલ શેની છે ? એની પાછળ કૂદી જવાથી દીવાલની આડશે છેક સુધી જવા છતાં એમને ખબર પણ નહીં પડે અને વાતચીત પૂરેપૂરી સાંભળવા મળશે...

માથોડા ઊંચી દીવાલ ચડી જવાનું કસરતબાજ દેશપાંડે માટે આસાન હતું. માત્ર પેલી બાજુ કૂદી પડતી વખતે અવાજ ન થાય એટલી સાવચેતી ખાસ રાખવાની હતી.

દીવાલ ઓળંગી જવામાં તેમને કોઈ હરકત નડી નહીં, પણ બીજી બાજુ જમીન પર પગ મૂકતાં જ તેમની આંખો પહોળી થઈ ગઈ. ગાઢ અંધકાર વચ્ચે થોડે દૂર તગતગતા અંગારા જોતાં જ તેમને સમજાઈ ગયું : આ તો બાણગંગાનું શ્મશાન ! કોઈકની ચિતા હજુ પૂરી ઠરી પણ નથી. બદમાશોએ હીરા શોધવા માટે શ્મશાનનું એકાંત શોધી કાઢ્યું !

ખિસ્સામાંથી ટચૂકડી ટોચે કાઢીને કાંડા-ઘડિયાળમાં જોયું તો એક વાગી ચૂક્યો હતો. કોને ખબર, આ સાલાઓ શ્મશાનમાં પોતાને ક્યાં સુધી ગોંધી રાખશે !

દીવાલની ઓથે તેમણે પગ ઉપાડ્યા. નીડર દેશપાંડેનેય સાપનો બહુ ડર લાગતો. અંધારામાં હંમેશા પગ પછાડીને ચાલવાની આદત પાડેલી. પણ અત્યારે એવું જોખમ લેવાય તેમ નહોતું. ઘાસમાં વચ્ચે બેટરીનો પ્રકાશ ફેંકતાં સાયવીને એ આગળ વધતા ગયા.

‘કરીમ, તું બોનેટ ખોલીને એન્જિન તપાસી જો. હું અને જીભકટ્ટો સીટ કાઢીએ છીએ.’

દેશપાંડે શ્વાસ રોકીને ભીંતસરસા ઊભા રહી ગયા : કરીમ એટલે પેલો ટેક્સી-ડ્રાઈવર, જેનો અવાજ સંભળાયો એ ધનરાજ અને ત્રીજો જીવણાનો મૂંગો માણસ જીભકટ્ટો !

‘સાલી બબ્બે રાત મેં આ કારના એકેએક પૂર્જા જોઈ નાખ્યા છે.’ એ અવાજ કરીમનો હતો : ‘છતાં ફરીથી એન્જિન જોવાનો શું અર્થ ?’

‘તું મૂંગોમૂંગો કામ કરજે.’ ધનરાજે કોઈ વજન ઊંચક્યું હોય એવો અવાજ સંભળાયો : ‘માલ મળશે તો ટેક્સી તને બક્ષિસમાં આપી દેશું !’

ઓત્તારીની ! આ લોકો પાંત્રીસ-આડત્રીસ નંબર ટેક્સી લઈને આવ્યા છે !

દેશપાંડેને દીવાલ પછવાડે થઈ રહેલી હિલચાલ નિહાળવાની તીવ્ર તાલાવેલી જાગી, પણ નીચે કોઈ ટેકો લીધા વિના પછવાડે કાંઈ જોઈ શકાય તેમ નહોતું, એટલે તેમણે સાંભળીને જ સંતોષ લેવો પડ્યો.

કપડું ઉતરડાતું હોય એવો અવાજ સંભળાયો એના પરથી સમજાઈ ગયું કે સીટોનની સીટ ચિરાઈ રહી છે.

‘એ જીભકટ્ટા ! ગમે તેમ કાપા નહીં પાડતો.’ ધનરાજ બોલતો હતો : ‘સાયવીને સીટ ખોલવાની છે. કામ પતી ગયા પછી ટાઈમ મળે તો જેમતેમ સાંધી લેવી પડશે.’

જીભકટ્ટો બોલી શકે તેમ નહોતો એટલે તેનો જવાબ ક્યાંથી સંભળાય ?

પાંચ-સાત મિનિટ બોલચાલ બંધ રહી. વીંખવા-પીંખવાના અવાજ સિવાય બધું જ સૂમસામ થઈ ગયું. ત્યાં દૂરથી કોઈ મોટર આવતી હોવાનો અવાજ સંભળાયો. દેશપાંડેને

થયું : શું હજુ ત્રીજી કાર પણ આવવાની હશે ?

‘અરે જીભકટ્ટા ! જઈને જો તો, કોઈની કાર આવતી લાગે છે. આ તરફ આવતી હોય તો હાથ ઊંચો કરજે. જા જલદી, ત્યાં ખૂણો પકડીને બેસી જા !’

જીભકટ્ટો હુકમનો અમલ બજાવતો એ તરફ જતો હોય એવાં પગલાં દેશપાંડેને સંભળાયાં, સાથોસાથ ધનરાજના શબ્દો કાને પડ્યા : ‘કરીમ, હું કારમાં બેસી જાઉં છું. કોઈ પસાર થાય તો એવો દેખાવ કરવાનો કે મારી કાર બગડી ગઈ છે અને તું અહીંથી ટેક્સી લઈને જતો હોવાથી મેં તને રિપેર કરવા રોકી પાડ્યો.’

દેશપાંડેને ધનરાજની હૈયાગિકલત માટે શાબાશી આપવાનું મન થયું. પણ એ લોકોની સાવચેતી બિનજરૂરી નીવડી. પેલી કાર દૂર જ અટકી ગઈ હતી. કદાચ છેવટના મકાનમાં રહેતું કોઈ અત્યારે ફિલ્મનો છેલ્લો શો જોઈને ઘેર પાછું આવ્યું હશે. દેશપાંડેની જેમ ધનરાજને પણ વિચાર આવ્યો :

‘ચાલો, હું પાછો કામે લાગી જાઉં.’ તેના શબ્દો સાથે સીટ્રોનનો દરવાજો ઊઘડવાનો અવાજ સંભળાયો ત્યાં તો એક તીણી ચીસે દેશપાંડેની મજબૂત છાતી ચીરી નાખી. પગમાં સાપ વીંટળાયો હોય એમ દેશપાંડે ચીસ સાંભળીને થથરી ઊઠ્યા.

‘શું થયું, ધનરાજ ?’ બોલતો કરીમ તેની પાસે દોડી આવ્યો હોય એવો અવાજ સંભળાયો : ‘તમે જમીન પર ચત્તાપાટ કેમ પડી ગયા ?’

‘ભૂ...ત... !’ ધમણની જેમ હાંફતી છાતીમાંથી આવતો ધનરાજનો અવાજ સંભળાયો. દેશપાંડેને દીવાલની બીજી બાજુ કૂદી જવાનું મન થયું.

‘ધનરાજ ! તમે કોનાથી આટલા બધા ડરી ગયા ?’

‘ભૂ... ત !’ ફરી એ જ જવાબ.

‘ક્યાં છે ભૂત ?’ કરીમને પણ છાતીમાં ફડકો પડ્યો હોય એમ અવાજ બોલો થઈ ગયો : ‘શમશાનની દીવાલ તો માથા-ઊંચી છે. છતાં તમારા જેવા છાતીવાળાને ભૂત ક્યાં દેખાયું ?’

‘અં...દ...ર !’ હાથપગ પછાડવાના અવાજ સાથે ધનરાજ બોલવા લાગ્યો : ‘મોટરમાં પેલી બાઈ... મારી સામે હસતી હતી.’

‘કઈ બાઈ, ધનરાજ ? તમને ભમ થયો લાગે છે !’

‘એ... એ... મોટરવાળી... ટ્રક નીચે કચડાઈ ગઈ હતી... ત્યારે મેં એને જોઈ હતી... એ ડાકણ મને... ભરખી જવા આવી !’

દીવાલની બીજી બાજુ ઊભેલા દેશપાંડેને ધ્રુજારી આવવા લાગી : ગુનેગારનો આત્મા ડંખવા લાગે ત્યારે એને આવો આભાસ થતો હોય છે !

‘અરે ! પણ તમારું શરીર તો પાણીપાણી થઈ ગયું !’ કરીમનો સાદ તરડાવા લાગ્યો : ‘ધનરાજ... ધનરાજ... યા ખુદા ! આ તો બેહોશ થઈ ગયા !’

દેશપાંડેને ખડખડાટ હસી પડવાનું મન થયું. બહાર જઈને એ તમાશો નજરોનજર નિહાળવાનું કુતૂહલ જાગ્યું ત્યાં. -

‘એ જીભકટ્ટા ! જલદી આવ !’ કરીમે ગભરાટમાં સાદ પાડ્યો : ‘અહીંથી જલદી

ભાગીએ ! આવા કામ માટે શમશાનની જગ્યા ક્યાં પસંદ કરી !’

જીભકટ્ટો નજીક આવતો હોવાનાં પગલાં સંભળાયાં તેની સાથે જ કરીમનો અવાજ કાને અફળાયો : ‘ચાલ, ઊંચકવા લાગ ! ટેક્સીમાં નાખીને જલદી આમને ક્લબે પહોંચાડીએ, નહીંતર રસ્તામાં જ ખલાસ થઈ જશે !’

ગભરાટના માર્યા બંનેએ બહુ ઝડપથી ધનરાજને ટેક્સીની પાછલી સીટમાં ગોઠવી દીધો હોય એવું દેશપાંડેએ દીવાલ પાછળથી ધારી લીધું.

‘પણ આ ધોળી મોટરનું શું કરવું ?’ કરીમ બબડતો સંભળાયો : ‘જીભકટ્ટા, તને તો ડ્રાઈવિંગ આવડતું નથી. તું એક કામ કર, હું ધનરાજને પહોંચાડીને પાછો આવું ત્યાં સુધી તું અહીં રોકાજે.’

‘એ...એ... ?’ નાકમાંથી ગણગણવાનો અવાજ દેશપાંડેને સંભળાયો એટલે સમજી ગયા કે જીભકટ્ટો કાંઈક કહી રહ્યો છે.

‘સાલા, તું પણ ભૂતથી ડરી ગયો ?’ કરીમ થોડી વાર મૂંઝાઈને મૂંગો રહ્યો. પછી ફેંસલો કરી લીધો : ‘આ ધોળી ભલે અહીંયાં જ પડી રહેતી. ચાલ, ગેરેજનો સામાન જલદી-જલદી ડીકીમાં ચડાવી દે.’

બંધ થતાં બારણાં, ચાલુ થતા એન્જિન અને રવાના થતી ટેક્સીના અવાજે દેશપાંડેને ધરપત આપી : બેવફૂરો સીટ્રોન પડતી મૂકીને નાસી છૂટ્યા !

જતી ટેક્સીનો અવાજ સંભળાતો બંધ થયો એટલે દેશપાંડે દીવાલ ઓળંગી જઈને રસ્તા પર આવ્યા. આસપાસ બધું સૂમસામ હતું. સીટ્રોન કાર બળાટકારનો ભોગ બનેલી કોઈ અબળાની માફક ત્યજાયેલી-પીંખાયેલી પડી હતી. પાછલી સીટનું કવર ચિરાઈ ગયું હતું. આગલી સીટ ઊંધી પડી હતી. બે દરવાજા બંધ અને બે ઉઘાડા હતા અને કારની ચાવી તેની જગ્યાએ લટકતી હતી !

દેશપાંડે ઘડીભર વિચારમાં પડી ગયા. સામે શમશાન અને અંધારી રાતનો સૂનકાર ગમે તેને કંપાવી દે એવો હતો. પોતાને હવે ત્યાં રોકાવાનો અર્થ નહોતો. પેલાઓ કાર પાછી લેવા ગમે ત્યારે આવી ચડશે. આજે હવે હીરા શોધવાની કોશિશ પડતી મુકાશે...

અને તેમના મગજમાં ઝબકારો થયો : ભૂતથી ભડકેલા બદમાશોના મગજમાં આ તૂત શું કામ પાકે પાયે ઠસાવી ન દેવું ? સીટ્રોન કારમાં સુરેખાદેવીનું પ્રેત દેખાય છે એ જાણીને જીવણો જોગી તો ભડકશે, પણ વિવેકને ખબર પડશે ત્યારે એય સફેદ પરીથી આઘો ભાગશે !

પોતાને સૂઝેલા તુક્કા પર દેશપાંડેને ખડખડાટ હસવાનું મન થયું, પણ શમશાનના એ એકાંતમાં પોતાના અટ્ટહાસ્યના પડઘા પોતાને જ ભડકાવી દેશે એવી બીક લાગી. ઝટપટ બંને સીટો ઠીકઠાક ગોઠવી દઈને તેમણે સ્ટીયરિંગ વ્હીલ પર બેઠક જમાવી. ચાવી ધુમાવતાં જ એન્જિન સ્ટાર્ટ થયું, આગળની લાઈટો ઝબકી ઊઠી ત્યારે દેશપાંડેએ સામેના અરીસામાં પોતાનું મલકતું મુખ જોઈ કારને ગતિ આપી. પ્રેતના ઝનૂનમાં તેમણે એટલી ઝડપથી સીટ્રોન દોડાવી મૂકી કે બાબુલનાથ થોડુંક દૂર હતું ત્યારે બેહોશ ધનરાજને લઈ જતી પાંત્રીસ આડત્રીસ નંબરની પેલી ટેક્સી ક્લબના મકાનમાં દાખલ થતી દેખાઈ.

ગુનેગારોને હંફાવવા માટે અનેક સાહસો ખેડી ચૂકેલા દેશપાંડેએ આજની રાત જેવો રોમાંચ અગાઉ ક્યારેય અનુભવ્યો નહોતો : સામા માણસને છક્કડ ખવડાવી પોતાનું કામ પાર પાડવામાં અપરાધીઓ પણ આવો જ રોમાંચ અનુભવતા હશે ને !

બહુ જ સિફતથી બાબુલનાથની ફૂટપાથ પાસે કાર થોભાવી, ચાવી અંદર જ લટકતી રહેવા દઈ, ખૂબ જ આસ્તેથી દરવાજો બંધ કરીને દેશપાંડે કોઈની નજરે નહીં ચડવાની સાવધાની સાથે રસ્તો ઓળંગી ગયા. હવે જે કાંઈ બનવાનું હતું એ જોવા-સાંભળવા માટે તેમણે સંતાવાની જગ્યા બદલવી પડી. ક્લબની બાજુવાળા મકાનના કમ્પાઉન્ડમાં પોલીસ-ઉપરીએ ચોરની જેમ ઘૂસી જવું પડ્યું. ધીમેધીમે સરકીને તેમણે બે મકાન વચ્ચેની દીવાલની આડશ પકડી લીધી.

થોડી વાર કોઈ હિલચાલ નહીં સંભળાઈ ત્યારે દીવાલ ઉપરથી બાજુમાં ડોકિયું કરવાની ચેષ્ટામાં થોડા ઊંચા થવા જતા હતા ત્યાં -

‘શું થયું, કરીમ ?’

આ તો જીવણા જોગીનો અવાજ ! દેશપાંડેએ શ્વાસ થંભાવી કાન સરવા કર્યા. જીવણો હાંફતો હોય એમ બોલતો હતો : ‘આ જીભકટ્ટો ચાલુ બાજી પડતી મુકાવી મને અહીં શું કામ ખેંચી લાવ્યો ? સાલો બોલી શકતો નથી એ ક્યારેક મને જ ભારે પડે છે...’

‘બોસ, અમે બાણગંગા પાસે પેલી ધોળી મોટર ખોલતા હતા ત્યાં ધનરાજ બેહોશ થઈ ગયો !’ કરીમ દબાવેલા અવાજે બોલતો હતો : ‘અમારે કામ પડતું મૂકી એને ટેક્સીમાં નાખી અહીં દોડી આવવું પડ્યું !’

‘પણ ધનરાજ બેહોશ શું કામ થઈ ગયો ?’

‘એણે ભૂત જોયું !’

‘ભૂત !’ તિરસ્કારભર્યા અવાજે જીવણાએ તેને ધમકાવ્યો : ‘સાલા ! તમે કોઈકની મશકરીનો ભોગ બનીને પાછા ભાગી આવ્યા !’

‘નહીં, બોસ ! ધનરાજે ધોળી મોટરમાં સાચે જ ભૂત જોયું હોય એવો છળી ગયો હતો એ !’ કરીમે બચાવ કર્યો : ‘બેહોશ થતાં પહેલાં એ બબડતો હતો કે પેલી બાઈનું ભૂત દેખાય છે ! એ ડાકણ મને ભરખી જવા આવી છે !’

‘કઈ બાઈ ?’

‘પેલી મોટરમાંથી પડીને ટ્રક નીચે કચડાઈ ગઈ હતી એ... ધનરાજે એને કચડાતાં જોઈ હતી...’

અને એ જ વખતે જોરદાર તમાચા જેવો અવાજ દીવાલ પછવાડે ઊભેલા દેશપાંડેના કાને અફળાયો. દાંત ભીંસીને જીવણો કહેતો હતો : ‘સાલા ! ચૂપ મર... ધનરાજ શું બકી ગયો એનો લવારો કરવાની જરૂર નથી ! ક્યાં છે પેલી ધોળી મોટર ?’

‘એ... તો...’ કરીમ બીજો તમાચો પડવાની બીકમાં માંડમાંડ બોલી શક્યો : ‘એને તો અમે ત્યાં જ મૂકીને આવ્યા.’

‘ત્યાં મૂકીને આવ્યા, બેવકૂફ !’ દાંત ભીંસાયાનો અવાજ સંભળાયો પણ તમાચો પડ્યો નહીં : ‘જા ! જલદી જઈને એ કાર પાછી લઈ આવ ! પેલો વિશ્વાસ અર્ધા કલાકથી

જવા માટે ઊંચો-નીચો થાય છે. એ નીચે ઊતરે એ પહેલાં કાર અહીં લઈ આવીને હતી એમ જ પાછી ગોઠવાઈ જવી જોઈએ. તું જા જલદી. ધનરાજને હું સંભાળી લઉં છું.’

જીવણાના અવાજનો ધક્કો વાગ્યો હોય એમ કરીમ કંપાઉન્ડની બહાર તો નીકળ્યો, પણ બમણા વેગથી પાછો ધસી આવ્યો ત્યારે જીવણો તેને જોતાં જ હેબતાઈ ગયો. કરીમ થરથર કાંપતો હતો. એની આંખોમાં ભય આળોટતો હતો.

‘શું થયું ? કેમ પાછો આવ્યો ?’

ત્યારે ધ્રૂજતા શરીરે માંડમાંડ કહી શક્યો : ‘એ ધોળી કાર તો પાછી આવી ગઈ !’

‘પાછી આવી ગઈ ?’ જીવણાએ દરવાજા બહાર નીકળીને જોયું તો સાચે જ પાર્ક કરેલી સીટ્રોન પડી હતી.

‘કોણ લઈ આવ્યું ?’

‘ખબર નહીં...’ કરીમ મહામહેનતે બોલી શક્યો : ‘પેલી ડાકણ લઈ આવી હશે !’

‘ડાકણ !’ જીવણાએ દાંત ભીંસ્યા : ‘સાલાઓ ! તમે બધા જ આજે ભાંગ પીને આવ્યા લાગો છો ! ભૂત, પ્રેત કે ડાકણ કાર ચલાવે એવું કદી સાંભળ્યું છે ?’

પણ એ સાંભળવા માટે કરીમ સજાગ નહોતો. થરથર કાંપતો એ જમીન પર પટકાઈ પડ્યો ત્યારે તેના મોંમાંથી નીકળતું ફીણ જોઈને જાડી ચામડી ધરાવતા જીવણાના શરીરમાં પણ કમકમાટી વ્યાપી ગઈ.

એકવીસ

ઉજાગરાભરી આંખે બગાસું ખાતો વિવેક જુહુ હોટેલની પોતાની રૂમનો દરવાજો ઉઘાડીને લાઈટની સ્વીચ દબાવતાંની સાથે જ ચોંકીને ઉંબરે ઊભો રહી ગયો. બારણાં તરફ પીઠ રાખીને આરામથી સિગારેટના ધુમાડા ફંગોળતી સોફામાં બેઠેલી કોઈ વ્યક્તિ દેખાઈ. પહેલાં તો વિવેકને થયું, ભૂલથી પોતે બીજા કોઈની રૂમમાં ઘૂસી આવ્યો... પણ બને જ કેમ ? બીજા રૂમના દરવાજે પોતાની ચાવી લાગુ કેમ પડે ? વિવેકે એક હળવી ધ્રુજારી અનુભવી. પોતાના આગમન છતાં સોફામાં બેઠેલી વ્યક્તિ ડોક ધુમાડીને પાછળ જોવાની પરવા કર્યા વિના બાજુની ટ્રિપોય પર પડેલા બીઅરનો ગ્લાસ હોઠે માંડે છે... કેમ જાણે પોતાની જ રૂમમાં બેઠી હોય !

અંદર આગળ વધવું કે બહાર નીકળીને રૂમનું બારણું બંધ કરી દેવું એવી ગડમથલ અનુભવતા વિવેકે ઊંડો શ્વાસ લઈને સિગારેટના ધુમાડાની તીવ્ર વાસ પારખી લીધી. તેની ઉજાગરાવાળી આંખો ચમકી ઊઠી.

‘પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર દેશપાંડે ! ચોરની જેમ મારા રૂમમાં ઘૂસી જઈને આરામથી બીઅર ગટગટાવો છો ?’

કહેતા વિવેક હાથમાં ઊંચકેલી બેગ પલંગ પર ફગાવી આગળ વધ્યો :

‘તમને એમ કે હું ગભરાઈ જઈશ, પણ તમારી ચાર મિનારની ગંધ ચાડી ખાઈ ગઈ !’

છતાં દેશપાંડે ચૂપચાપ સિગારેટ ફૂંકતા તેની સામે મરકમરક હસતા રહ્યા. વિવેકને તેનું સ્મિત ભેદી લાગ્યું. સામેના સોફા પર લંબાવતાં તેણે પૂછ્યું :

‘તમે ક્યાં ગાયબ થઈ ગયા હતા ? તમે તો શિવાજી પાર્કથી જુહુ વચ્ચે-રસ્તામાં ક્યાંક મારી રાહ જોવાના હતા તેને બદલે મારી પહેલાં અહીંયાં આવી રૂમનો કબજો લઈને બેસી ગયા ! હોટેલવાળા પાસેથી રૂમની ચાવી તમે કેવી રીતે મેળવી ?’

ત્યારે દેશપાંડેએ બીઅરનો ગ્લાસ ગટગટાવી જઈ ભીની થયેલી મૂછો લૂછતાં કહ્યું : ‘પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરને આવા સવાલ પૂછવાના ન હોય, વિવેક ! હોટેલના મેનેજરે મને જોતાં જ પૂછ્યું, સાહેબ, આપની હું શું સેવા બજાવું... ચારેક મહિના અગાઉ આ હોટેલમાં આપઘાતનો કેસ થયો ત્યારે મેનેજરને હું મદદરૂપ થયેલો. આજે હોટેલમાં કોઈ ફિલ્મ

સ્ટારની પાર્ટી હતી એટલે મોડી રાત સુધી મેનેજરસાહેબ હાજર હતા. મેં કહ્યું કે વિશ્વાસ રાજાની રૂમ ખોલી આપો, ત્યારે પહેલાં તો એ ઝંખવાણો પડી ગયો. એણે સામેથી જ શંકા વ્યક્ત કરી : સાહેબ, એ માણસના રંગઢંગ જોતાં લાગતું જ હતું કે લફરાંબાજ ઘરાક આવ્યો છે. નેપાળનું સરનામું લખાવ્યું અને રાત-આખી બહાર ભટકે છે. દાણચોરીનો મામલો છે કે ખૂનનો ?... ત્યારે મારે એને ધરપત આપવી પડી કે ફિકર નહીં કરો, આ તો અંગત મામલો છે.’

કહીને દેશપાંડેએ પગ સામે પડેલી બીઅરની અર્ધી ભરેલી બોટલ ઊંચકી લઈ ખાલી ગ્લાસ ભરવા માંડ્યો. મધરાતે બાણગંગાના શ્મશાન પાસે સીટ્રોન કારમાં ભૂત જોવાનો ભ્રમથી ભડકેલા જીવણ જોગીના માણસોની વાત કહી દેવાની ચટપટી તો બહુ થતી હતી, પણ એ પહેલાં વિવેક પાસેથી થોડુંક જાણી લેવાની જરૂર હતી :

‘તો હવે એ કહે, વિવેક, તારી કાર તો સહીસલામત પાછી આવી ને ?’

‘પાછી આવી ?’ ચમકીને તેણે કહ્યું : ‘દેશપાંડે, કાર કમ્પાઉન્ડમાંથી બહાર જ ગઈ નહોતી. તમારી સૂચના પ્રમાણે પાનાં રમતાં-રમતાં ઊઠીને બાથરૂમમાં જઈ ફેશ થવાને બહાને હાથ-મોં ધોયાં, બહાર આવી ખિસ્સામાંથી રૂમાલ કાઢવાની ક્રિયામાં કારની ચાવી નીચે પડી જવા દીધી. થોડી વાર પછી જોયું તો ગાલીચા પરથી ચાવી ઊંચકાઈ હતી અને જીવણો જોગી બહાનું કાઢી થોડી વાર માટે રમત છોડીને બહાર સરકી ગયો હતો.’

‘કેટલા વાગ્યે ?’ દેશપાંડેએ ચાર મિનાર સળગાવતાં પૂછ્યું.

‘લગભગ સાડાબાર થયા હશે.’

‘રાઈટ !’ વિવેક તેની સામે તાકી રહ્યો : ‘મારી ઘડિયાળમાં બાર ને પાંત્રીસ થઈ હતી... બહાર છુપાઈને તમે બહુ ચોકસાઈથી બધું જાણી લીધું, દેશપાંડે !’

‘પછી શું થયું, વિવેક ?’

‘એ તો તમારે કહેવાનું છે. બહાર તમે હતા.’ કહેતાં વિવેક અટક્યો. પણ દેશપાંડે આગળ સાંભળવાના ભાવથી પોતને જોઈ રહેલા દેખાયા એટલે ઉમેર્યું : ‘થોડી વારે આવીને જીવણો ફરી રમતમાં જોડાયો ત્યારે એનો ચહેરો મલકાતો હતો. હું સમજી ગયો કે નીચે કમ્પાઉન્ડમાં પાર્ક કરેલી મારી સીટ્રોનની ઝડતી લેવાઈ રહી છે અને તેમાંથી હીરા હાથ લાગવાના ખ્યાલમાં જીવણો મનોમન હરખાઈ રહ્યો છે. રમતમાં એનું ધ્યાન લાગતું નહોતું. પાનાં જોઈ-જોઈને એ બાજી મૂકી દેતો અને વિચારમાં તલલ્લીન બની જતો... મજા નથી આવતી એવું કહીને મેં ઊઠવાની વાત ઉચ્ચારી ત્યારે એ ભડકી ગયેલો : અરે, એમ તે એક વાગ્યામાં ઊભા થઈ જવાય... એનો ફફડાટ હું સમજતો હતો છતાં અજાણ્યા થઈને એના આગ્રહને વશ થયો : ઠીક છે, બેચાર બાજી રમી નાખીએ, પણ આજે મળસકા સુધી ખેંચાય તેમ નથી. કાલ આખી રાતનો ઉજાગરો છે...’

‘છતાં તને પોણાબે વાગ્યા સુધી ઊઠવા ન દીધો !’

‘બરાબર !’ વિવેકે અચરજ સાથે કહેવું પડ્યું : ‘દેશપાંડે, તમે મિનિટેમિનિટનો હિસાબ રાખ્યો લાગે છે. સવા વાગ્યે જીવણો ફરી રમતમાંથી છટકી ગયો. જતાં-જતાં બોલ્યો : રાજજા, હું આવું ત્યાં સુધી ચાલુ રાખજો, પછી આપણે તમારી કારમાં સાથે જ

નીકળી જઈશું... અર્ધા કલાક સુધી મેં ધીરજ રાખી, પણ રમતમાં મન લાગતું નહોતું. બે હજાર વધુ હારીને હું બગાસાં ખાતો બાથરૂમમાં હાથ-મોં ધોઈને ફરી ખિસ્સામાંથી રૂમાલ કાઢતાં કારની ચાવી યાદ આવી હોય તેમ મેં ખિસ્સાં તપાસવા માંડ્યાં. આજુબાજુમાં પડી ગઈ હોય તેમ શોધવા માટે થોડો દેખાવ કર્યો. બીજા ખેલાડીઓ સાંભળે તેમ બબડ્યો પણ ખરો : કદાચ કાર પાર્ક કરીને ઉતાવળમાં ચાવી અંદર જ રાખી આવ્યો હોઈશ... કહેતો હું બહાર નીકળી ગયો. ત્યાં સીડી ઉતરતાં જ જીવણો ભટકાઈ ગયો. તેના ચહેરા પર ગભરાટ દેખાયો. મેં અજાણ્યા રહીને કહ્યું : ચાલો, જીવણલાલ, પોણાબે વાગી ગયા... એણે આનાકાની કરી : મારે થોડી વાર લાગશે. એક અગત્યનું કામ આવી પડ્યું... મેં આગ્રહ કરવાને બદલે ચાવી શોધવા માટે ખિસ્સાં ફરીજવાના દેખાવ સાથે કહ્યું : કારની આદત નથી એટલે ચાવી ક્યાં મુકાઈ તે યાદ નથી આવતું. કદાચ અંદર જ રહી ગઈ હશે. મળે નહીં તો કાર અહીંયાં જ મૂકીને ટેક્સીમાં જવું પડશે... ત્યારે અચાનક યાદ આવ્યું હોય તેમ મને રોકતાં એણે પૂછી લીધું : રાજજા, પેલી ચીજ તમે દેખાડવાના હતા એનું શું ? સાંભળીને હું સહેજ વિચારમાં પડી ગયો એટલે એણે અંગૂઠા અને આંગળીથી સમજાવ્યું કે પેલો હીરો ! મેં હસીને કહ્યું : તમને હીરો જોયા વિના ચેન નહીં પડે, જીવણલાલ ! આવતા અઠવાડિયે જરૂર દેખાડું છું... કહીને હું સીડી ઉતરી ગયો. છેલ્લું પગથિયું ઉતરતાં મેં ધારી લીધેલું કે સીટ્રોન ચોરાઈ ગયાનું જ જાણવા મળશે, પણ કમ્પાઉન્ડ તરફ આગળ વધ્યો ત્યાં ભોંઠા પડવા જેવું થયું. કાર તો એની જગ્યાએ પાર્ક કરેલી દેખાઈ. નજીક જઈને ડોકિયું કરી જોયું તો અંદર ચાવી લટકતી હતી ! આજુબાજુ નજર કરી તો ચોકીદાર મારી હિલચાલ નીરખતો દેખાયો. એ સાંભળે તેમ મારે કહેવું પડ્યું : કમાલ છે ! ચાવી અહીંયાં જ ભૂલીને હું ઉપર ચાલ્યો ગયો હતો ! સારું છે કે તારા જેવાનો જાપ્તો છે, નહીંતર મુંબઈ શહેરમાં ચાવી વિનાયે કાર ઉઠાવી જનારા પડ્યા છે ! - એવી તારીફ કરીને ખિસ્સામાંથી દસની નોટ કાઢી તેના તરફ લંબાવી. સલામ સાથે હસતાં-હસતાં તેણે બક્ષિસ લઈ લીધી. મારી મૂર્ખાઈ અને પોતાના શેઠની લુચ્ચાઈ પર તેને હસતો રાખી હું રવાના થયો.

વિવેકે લંબાણભર્યું બયાન પૂરું કરવાની સાથે જ દેશપાંડેને પૂછી લીધું, 'હવે તમે સંભળાવો. તમારી રાત કેવી રહી ?'

'આજની રાત કમાલ રહી, વિવેક !' અર્ધો ગ્લાસ બીઅર અને પોણી ચાર મિનાર પી ચૂકેલા દેશપાંડેએ રણકાભર્યા અવાજે સંભળાવ્યું : 'તારી સીટ્રોન શમશાને જઈને હેમખેમ પાછી આવી !'

'શમશાને ?' વિવેકને ચોંકતો જોઈ દેશપાંડે મલક્યા, મનમાં બબડ્યા : 'પૂરું સાંભળ્યા પછી તું હોટેલની આ રૂમમાં એકલો સૂવાને બદલે દોડતો ઘરભેગો થઈ જઈશ !'

'દેશપાંડે, એ લોકો સીટ્રોનને બહાર લઈ ગયા હતા ?'

'હા, વાલકેશ્વર પર બાણગંગાના શમશાને !' દેશપાંડેએ સોફા પર પલાંઠી વળતાં કહ્યું : 'સાડાબાર સુધી કોઈ હિલચાલ થતી દેખાઈ નહીં ત્યારે હું હતાશ થયો. જીવણાએ ધાર્યું તો ન જ હોય કે સીટ્રોનની ચાવી આટલી આસાનીથી એના હાથમાં ટપકી પડશે એટલે એણે કાર ઉઠાવી જવાની જ તૈયારી કરી નાખી હોવી જોઈએ. ટેક્સીને અગાઉથી

બાણગંગા મોકલી દીધી. શમશાનમાં કોઈની ચિતા જલતી હતી એટલે સીટ્રોન ઉઠાવી જવામાં વિલંબ થયો. ત્યાં તારા ખિસ્સામાંથી પડી ગયેલી ચાવી જીવણના હાથમાં આવી ગઈ. કાર ચોરાઈ ગયાની હોહાથી બચવા માટે જીવણાએ બે-ત્રણ કલાકમાં કામ પતાવી દેવાની ગણતરીથી ધનરાજ અને જીભકટ્ટાને સીટ્રોનમાં રવાના કરી દીધા... પણ તેમાં એક અણધાર્યું વિઘ્ન આવી ચડ્યું.'

'કોણ, તમે ?' વિવેકથી અધીરાઈભેર પુછાઈ ગયું : 'એ લોકો તમને પીછો કરતા જોઈ ગયા ?'

'તો-તો આપણી બાજી ઉઘાડી પડી જાત. દેશપાંડેએ તેને ટટળાવવા થોડું અટકીને કહેવા માંડ્યું : 'હું શમશાનની એ દીવાલ ઓળંગીને એમની વાતચીત સાંભળતો હતો અને એ ત્રણે તારી સીટ્રોનની તલાશી લેતા હતા ત્યાં ધનરાજે ભૂત જોયું...'

'ભૂત !' વિવેક સાચેસાચ ભડકી ગયો : 'શમશાનની દીવાલ પાછળથી તમે કોઈ તરકીબ અજમાવી એમને ડરાવ્યા હશે.'

'નહીં, વિવેક, ધનરાજે તારી સીટ્રોનમાં ભૂત જોયું !' દેશપાંડેએ ધારી અસર ઉપજાવવા અવાજમાં ભયનો રણકો ભેળવ્યો : 'ધક્કો લાગ્યો હોય તેમ જમીન પર ચત્તોપાટ પડીને થરગર કાંપતા અવાજે એ બોલ્યો પણ ખરો કે આ બાઈને મેં ટ્રક નીચે કચડાતાં જોઈ હતી ! એ ડાકણ મને ખાઈ જવા આવી છે... બોલતાં-બોલતાં એ બેહોશ થઈ ગયો.'

હવે વિવેકના ચહેરા પર દેશપાંડેએ ધાર્યા હતા એવા ભાવ ઊપસવા લાગ્યા. ઘૂંટાતા શ્વાસે એ પૂછી બેઠો : 'સીટ્રોન કારમાં એને સુરેખાદેવીનું પ્રેત દેખાયું, દેશપાંડે ?'

'એને જે દેખાયું એ મને શમશાનની દીવાલ પાછળથી સંભળાયું.' દેશપાંડેએ વધુ ચોખવટ કરવાનું ટાળતાં કહ્યું : 'બેહોશ ધનરાજને ટેક્સીમાં નાખી પેલા બંને રવાના થઈ ગયા અને તારી સીટ્રોન બળાત્કારમાંથી ઉગરી ગયેલી સીની જેમ ત્યાં જ પડી રહી.'

'પછી ?'

'પછી મને તુક્કો સૂઝ્યો. ભૂતનું ભૂસું આ લોકોના મગજમાં પાકે પાચે ઠસાવી દઈ તો આપણું કામ સહેલું બની જાય... એટલે મેં ભૂત બની જઈને સીટ્રોન કાર કલબના દરવાજે પહોંચાડી દીધી.'

'તમે !' માત્ર એક જ શબ્દ ઉચ્ચારી શક્યો હોય એવી ગૂંગળામણ અનુભવતો વિવેક માંડમાંડ પૂછી શક્યો : 'પછી ?'

ત્યારે સવા કલાક અગાઉ બની ગયેલી ઘટના નાટકીય ઢબે કહી સંભળાવીને દેશપાંડેએ હળવેકથી ઉમેર્યું : 'વિવેક, સીટ્રોન કારમાં સુરેખાદેવીનું પ્રેત પ્રગટ થાય છે એ તારે પણ સમજી લેવાનું છે !'

છતાં વિવેક ફાટેલી આંખે તેને તાકી રહ્યો એટલે ગંભીર અવાજે પૂછ્યું : 'કાંઈ સમજાય છે તને ?' ત્યારે પણ વિવેક પોતાની સામે જાણે પ્રેત બેઠું હોય તેમ ઘૂંટાતા શ્વાસે ચકળવકળ આંખે દેશપાંડેને જોતો જ રહ્યો. તે આમ સૂનમૂન બની જશે એવું દેશપાંડેએ ધાર્યું નહોતું. આઘાતથી ભડકી જાય એ સમજી શકાય, પણ આવા વિચિત્ર પ્રત્યાઘાત તેને

અજુગતા લાગ્યા. વધુ પડતી તાણને કારણે એના મગજની નસ ફાટી જશે, ભયથી ભીંસાતી છાતી તેના હૃદયને થંભાવી દેશે એવી બીક લાગી હોય તેમ દેશપાંડેએ વિવેકના ગોઠણ પર પોતાનો હાથ દાબ્યો : 'અરે, તને આ શું થઈ ગયું? પ્રેતથી તું આટલો બધો ડરે છે ! વિવેક, હું તો મજાક કરતો હતો....'

'દેશપાંડે !' વિવેકે ગળું ખંખેરવા રોકાઈને પૂછ્યું : 'તમે પ્રેતમાં માનો છો ખરા ?'

'હું ?' દેશપાંડેને અટ્ટહાસ્ય કરવાની ઘેલછા થઈ. હા પાડી દઈ વિવેકને વધુ બિવડાવવાની લાલચ ઘડીવાર માટે જાગી ગઈ, પણ મજાકનું વસમું પરિણામ આવવાની દહેશતે એમને સાવચેત કરી દીધા : 'વિવેક, આપણે પ્રેતમાં માનીએ કે નહીં, જીવણા જોગીની ટોળકી માની લે એટલે બસ.... આપણા માટે તો એ જ મહત્ત્વનું છે.'

'પણ મારા માટે તો તમારી માન્યતા બહુ મહત્ત્વની છે.'

ત્યારે દેશપાંડે ગૂંચવાયા. વિવેકે આટલા બધા ગંભીર થઈ જવાની શું જરૂર છે ? શ્મશાનથી કલબ સુધી હું સીટ્રોન પહોંચાડી આવ્યો એની દાદ દેવાને બદલે પ્રેતમાં માનવાની વાતે કેમ વળગી બેઠો ? હવે પોતાને ગંભીર થયા વિના ચાલશે નહીં :

'જો, વિવેક, ભૂત-પ્રેત એ તો માણસના નબળા મનમાંથી ઊપજેલી વાહિયાત કલ્પના છે. ગુનેગારનો ડંખતો આત્મા નિરાકારમાં પણ આકાર જુએ છે. સીટ્રોન કારમાં ખરેખર સુરેખાદેવીનું પ્રેત થતું હોય તો તને કેમ ન દેખાયું ?'

'મને દેખાયું હતું, દેશપાંડે !'

સાંભળીને દેશપાંડેએ ઝાટકો અનુભવ્યો : વિવેકનું ચસકી તો નથી ગયું ને !

'હવે તં મને ભડકાવવાની ચાલ શરૂ કરી, વિવેક ?' દેશપાંડે ઠપકાના સ્વરે બોલી ગયા : 'મજાક છોડ. રાતના ત્રણ વાગી ગયા. મારે હજુ ઘેર પહોંચવાનું છે અને જતાં પહેલાં આપણે આગળનો પ્લાન ઘડી કાઢવાનો છે.'

'મજાક નથી કરતો, દેશપાંડે ! આજ સુધી તમારાથી આ વાત છાની એટલા જ માટે રાખી હતી કે તમે એને હસી કાઢશો....' વિવેકે સચ્ચાઈના રણકા સાથે કહેવા માંડ્યું : 'માત્ર ત્રણ જ માણસો એ જાણે છે : દુર્લભજી દીવાન, પ્રિયા અને વસનજી દીવાન....'

'પણ એ બને જ કઈ રીતે ?'

'મનોજના મોટર ગેરેજમાં મારી ફિયાટ રિપેરિંગમાં હતી અને મારે મોહિનીદેવીની પાર્ટીમાં જવાનું હતું. મનોજે મને એક રાત માટે સીટ્રોન વાપરવા આપી અને પાર્ટીમાંથી મોડી રાતે પાછા ફરતાં પ્રભાદેવી પાસે, સુરેખાદેવીના અકસ્માતના જ સ્થળે, સિદ્ધિવિનાયકના મંદિર સામે બરાબર સવા વાગ્યે સુરેખાદેવી કારની લિફ્ટ લેવા ત્યાં ઊભાં હતાં.... અને મેં એમને લિફ્ટ આપી પણ ખરી.'

'શું વાત કરે છે તું ?'

'સાવ સાચી વાત કરું છું, દેશપાંડે ! ત્યારે હું સુરેખાદેવીને નામથી પણ ઓળખતો નહોતો. સીટ્રોન કાર એમની હતી એય જાણતો નહોતો અને કોઈ ખાનદાન ઘરની સ્ત્રી માની લઈને મેં લિફ્ટ આપી દીધી.'

'પછી ?'

'પછી એની ખામોશી, આંખોની ઉદાસી અને ક્યાં જવું છે એ સૂચવવાની લાપરવાહીએ મને ડરાવી દીધો. લિફ્ટ માગીને એ સ્ત્રી મને ફસાવી રહી છે એવો વહેમ પડ્યો એટલે લિફ્ટિંગ રોડ પર મેં કાર થોભાવી દીધી.'

'પછી ?'

'એને નીચે ઉતારી મૂકવા માટે પાછલી બેઠકનું બારણું ઉઘાડવા ગયો તો એ ત્યાં હતી જ નહીં, અદૃશ્ય થઈ ગયેલી !'

'ક્યાં ?'

'પ્રેત ક્યાં અદૃશ્ય થઈ જતાં હશે એની તો ખબર નથી, પણ એમની હાજરીની ખાતરી આપતું સુરેખાદેવીના નામનું લિફ્ટિંગ કાર્ડ મને કારમાંથી મળ્યું.'

હવે દેશપાંડે ફાટેલી આંખે તેને તાકી રહ્યા ત્યારે વિવેકે આગળ ચલાવ્યું : 'યાદ છે, એ રાતે ગીતાને લઈ આપણે સીટ્રોનમાં ફરવા નીકળ્યા હતા અને આગલી સીટની નીચેથી પેલું કાર્ડ નીકળ્યું હતું ? એવી જ રીતે સુરેખાદેવીનું પ્રેત પોતાની ઓળખાણ માટે મને એ કાર્ડ આપતું ગયું હતું.'

'પણ, વિવેક....'

'પહેલાં પૂરું સાંભળી લો, દેશપાંડે ! એ કાર્ડમાં છાપેલા સરનામા પર હું દીવાનસદન પહોંચ્યો ત્યારે મને ખબર પડી કે સુરેખાદેવી તો એક વરસ પહેલાં મોટર-અકસ્માતમાં મૃત્યુ પામ્યાં હતાં. ભય અને ભોંઠપ સાથે હું પાછો ફરતો હતો ત્યાં મેં પ્રિયાને જોઈ. સુરેખાદેવીની પુત્રી સુપ્રિયા અદલોઅદલ એની મા જેવી જ દેખાઈ એટલે હું ભડકી ગયેલો.'

'પણ, વિવેક, ધારી લે કે સુરેખાદેવીના પ્રેતે જ તારી પાસે લિફ્ટ માગી હોય.' દેશપાંડે દબાવી રાખેલી જિજ્ઞાસા વ્યક્ત કરવા તેને અધવચ્ચે અટકાવી અધીરાઈભરે પૂછ્યા વગર રહી શક્યા નહીં : 'પણ તને જ પ્રેત દેખાવાનું પ્રયોજન શું ?'

'પોતાના મૃત્યુનું રહસ્ય ઉકેલવાનું !'

'કારમાં લિફ્ટ માગવાથી રહસ્ય કેમ ઉકેલાય ?'

'એ સિવાય આપણે આટલે સુધી પહોંચ્યા જ ન હોત.' વિવેકે ભારપૂર્વક કહ્યું : 'મને ત્યાર પછી ફક્ત એક જ વાર એ જ સ્થળે અને એ જ સમયે એમનું પ્રેત લિફ્ટ માગતું જોવા મળ્યું હતું, પણ....'

'પણ શું ?'

'એક દારૂડિયો વચ્ચે આવી ચડ્યો અને પ્રેત અદૃશ્ય થઈ ગયું. સુરેખાદેવીને બીજી વાર લિફ્ટ આપવાનો મોકો મેં ગુમાવ્યો.'

દેશપાંડે બે ઘડી વિચારમાં પડી ગયા. પ્રેતના અસ્તિત્વનો સ્વીકાર કરવા માટે એમનું મન માનતું નહોતું. પોલીસની ઢબે એમણે ઊલટતપાસ લીધી :

'સુરેખાદેવીનું પ્રેત અત્યાર સુધીમાં માત્ર ત્રણ જ વ્યક્તિને જોવા મળ્યું. એક તું, બીજો ધનરાજ અને ત્રીજો પેલો દારૂડિયો.... આમાં ધનરાજ સુરેખાદેવીનું કમોત જોઈ ચૂક્યો છે એટલે એને ભમણા થાય જ. પેલા દારૂડિયાને નશામાં પ્રેત દેખાય કે પરમેશ્વર, એની

વાત પર ભરોસો ન કરાય. અને ત્રીજો તું... !

‘નહીં, દેશપાંડે, સૌપ્રથમ સુરેખાદેવીનું પ્રેત તો ગેરેજના મિકેનિક ફર્નિચરે જોયું હતું !’ વિવેકે ઉતાવળે દલીલ કરી : ‘વેચાણ માટે ગેરેજમાં કાર રિપેર થઈ રહી હતી ત્યારે મધરાતે એણે એક સીટ્રોનમાં બેઠેલી જોઈ અને તેના આઘાતથી એ બીમાર પડી ગયો, થોડા દિવસ હોસ્પિટલમાં પણ રહી આવ્યો.’

‘વિવેક, એક વાતનો જવાબ આપ.’ દેશપાંડેએ ઊલટતપાસ આગળ વધારી : ‘ભૂત-પ્રેત જોનારાઓ હંમેશાં રાતની જ કેમ વાત કરે છે ? દિવસના અજવાળામાં પ્રેત પ્રગટ નહીં થઈ શકતું હોય ?’

ત્યારે વિવેકને હસવું આવી ગયું : ‘બીજાના પ્રેતની તો મને ખબર નથી, પણ સુરેખાદેવીનું પ્રેત એના મૃત્યુના સમયે મધરાતે જ પ્રગટ થાય છે એવું ચાર વખત બની ગયું. બે વખત અકસ્માતના સ્થળે લિફ્ટ માગવા ઊભું હતું અને બીજી બે વાર એ સીટ્રોન કારમાં બેઠું હતું.’

‘ધાર કે તારી આ વાત હું સ્વીકારું નહીં તો એ સિવાય પ્રેતનો બીજો કોઈ પુરાવો ખરો ?’

‘આખરે તો તમે પોલીસના માણસ રહ્યા ને... પુરાવા સિવાયની વાત પર વિશ્વાસ નહીં કરો !’ વિવેકે કટાક્ષમાં કહીને હળવેકથી ઉમેર્યું : ‘સુરેખાદેવી ક્યારેક અદૃશ્ય સ્વરૂપે પણ સીટ્રોનમાં હાજર હોય છે. આપણને એ દેખાતાં નથી છતાં કારમાં એમની હાજરીથી સુગંધ પ્રસરી જાય છે.’

હવે દેશપાંડે ભડકીને ટટ્ટાર થઈ ગયા : ‘કેવી સુગંધ ?’

‘મોગરાના ફૂલની સુગંધ... નહીં તીવ્ર, નહીં મંદ એવી મધ્યમ-મધ્યમ સુગંધથી સીટ્રોન મહેકી ઊઠે છે.’

‘સાચું ?’

‘હા, આવો અનુભવ અનેક વાર મને થઈ ચૂક્યો છે.’ વિવેક આટલું બોલ્યો ત્યાં દેશપાંડે સોજામાંથી અર્ધા ઊભા થઈ ગયા. આગળનું વિવેકનું વાક્ય : ‘એક વાર તો મને સુરેખાદેવીએ અકસ્માતમાંથી પણ ઉગારી લીધો હતો.’ એ સાંભળવા જેટલા દેશપાંડે સ્વસ્થ ન હતા. તેમના ચહેરા પર ઝડપભરે પલટાતા હાવભાવ જોઈને વિવેક પણ ચોંકી ઊઠ્યો :

‘શું થયું ? તમે ઊભા કેમ થઈ ગયા ?’

‘પેલી સુગંધ...’ બબડતા દેશપાંડે ઉતાવળી ચાલે રૂમમાં આંટા મારવા લાગ્યા : ‘શમશાન પાસેથી હું સીટ્રોન ડ્રાઈવ કરીને ક્લબ સુધી લઈ આવ્યો ત્યારે આવી જ સુગંધ કારમાં પ્રસરતી હતી... એ વખતે મેં ધ્યાન નહીં આપ્યું... તો શું હું કાર ચલાવતો હતો ત્યારે સુરેખાદેવીનું પ્રેત પા...છ...ળ બેઠું હતું ?’

‘પણ એમાં તમે આટલા બધા ગભરાઈ કેમ ગયા ?’

‘કોણ, હું...’ કહેતાં દેશપાંડે થંભી ગયા. એમાં ગભરાવાનું શું હતું ? – એમ કહેવા જતા હતા, પણ જોરજોરથી ધડકતી છાતીએ એમને ખોટું બોલતા રોક્યા. તેને બદલે દાંત

ભીંસી લઈને ઠપકો સંભળાવ્યો : ‘આજ સુધી તેં પ્રેતની વાત મારાથી છાની શું કામ રાખી, વિવેક ?’

એમના ઉગ્ર અવાજે વિવેકને ભડકાવી દેવાને બદલે હસાવી દીધો. દેશપાંડેએ પ્રેતની વાત સ્વીકારી લીધી હોવાનો પુરાવો તેમના હાવભાવ પરથી મળી ગયો. વાત છાની રાખવાનો ખુલાસો કરવા જાય એ પહેલાં જ દેશપાંડેએ સત્તાવાહક અવાજે સંભળાવ્યું :

‘તો હવે તારે મને પણ સુરેખાદેવીનું પ્રેત નજરોનજર દેખાડવું પડશે. બોલ, ક્યારે દેખાડે છે ?’

‘માણસની જેમ પ્રેત અગાઉથી એપોઈન્ટમેન્ટ નથી આપતું, ઈન્સ્પેક્ટરસાહેબ !’ માંડ હસવું રોકતાં એણે કહ્યું ત્યાં એના મંગળમાં ઝબકારો થયો. આંખો સામે જાણે સાક્ષાત્ પ્રેત પ્રગટ થતું હોય તેમ ઉત્તેજનાભર્યા અવાજે તેણે સંભળાવ્યું :

‘ભલે ! દેશપાંડે, તમેય સુરેખાદેવીના પ્રેતનો પરચો મેળવી લો... પણ એક શરત છે !’

‘શું ?’

‘અત્યારની જેમ ત્યારે ગભરાઈ જવાનું નહીં !’ કહેતો વિવેક ખડખડાટ હસવા જતો હતો, પણ દેશપાંડેએ મોકો ન આપ્યો : ‘એટલે તું મારી મજાક કરે છે, વિવેક ?’

‘નહીં. આવતા સોમવારની મધરાતે સવા વાગ્યે સિદ્ધિવિનાયક મંદિરમાં છુપાઈને બેસજો.’

‘મંદિરમાં શું કામ ? તારી સાથે મોટરમાં કેમ નહીં !’

‘મારી સાથે સીટ્રોનમાં તો જીવણો જોગી બેઠો હશે.’

સાંભળીને દેશપાંડે ચોંક્યા : ‘એ શું કામ ?’

‘કારણ કે આજે તમે શમશાનથી ક્લબ સુધી સીટ્રોન કાર લઈ આવીને જીવણાના મનમાં પેદા કરેલા પ્રેતના ભ્રમને મારે પાકે પાચે ઠસાવી દેવો છે.’

‘અને ધાર કે આવતા સોમવારની મધરાતે સુરેખાદેવીનું પ્રેત લિફ્ટ લેવા માટે પ્રગટ ન થયું તો ?’

ત્યારે વિવેક મૂંઝવણમાં પડી ગયો. દેશપાંડેનો સવાલ લટકતો જ રાખવો પડે તેમ હતો. પોતાને પણ ક્યાં ખાતરી હતી કે બધું ધાર્યા પ્રમાણે જ થવાનું છે !

‘આવો, પધારો !’ પ્રિયાના આવકારમાં કટાક્ષનો સૂર સાંભળીને દીવાનખાનામાં દાખલ થતા વિવેકના પગ સહેજ ખચકાઈ ગયા.

‘અટકી કેમ ગયા, વિવેક ?’ પ્રિયાએ બીજો ટોણો સંભળાવ્યો : ‘આજકાલ શનિ-રવિની રજા ગાળવા પૂના જવા લાગ્યા ! એકલા જ જાઓ છો કે બીજું કોઈ...’

‘પ્રિયા, તને કોણે કહ્યું ?’ વિવેકે ઉતાવળે અંદર આવી જવું પડ્યું : ‘તેં ઘેર ફોન કર્યો હતો ?’

‘હું શું કામ કરું ?’ પ્રિયાનો ગુસ્સો ચહેરા પર પ્રસરવા લાગ્યો : ‘દાદાજીએ પરમ

દિવસે નોકર પાસે ફોન કરાવ્યો ત્યારે તમારાં માતૃશ્રીએ કહ્યું કે વિવેક બે દિવસ માટે પૂના ગયો છે.

‘પણ બાએ, મને કોઈનો ફોન આવ્યાની વાત કરી નહીં.’

‘ભૂલી ગયાં હશે.’ પ્રિયાએ નજર મિલાવ્યા વગર જ કહ્યું : ‘એ બિચારીને શું ખબર કે દીકરો પૂના જવાનું કહીને મુંબઈમાં જ ભટકતો હોય છે !’

‘મુંબઈમાં ?’ વિવેકે ધ્રાસકો અનુભવ્યો : ‘તેં કેમ જાણ્યું ?’

‘ચાલો, એટલું તો કબૂલ કર્યું કે તમે પૂના નહોતા ગયા.’

પ્રિયાએ રાહત અનુભવી હોય એવા રણકા સાથે કહ્યું : ‘નહીંતર મારે પુરાવો આપવો પડત કે શનિવારે રાત્રે અમારો ડ્રાઈવર બાબુલનાથ પાસેથી પસાર થતો હતો ત્યારે એણે આપસાહેબની સીટ્રોન કાર કોઈ મકાનના કમ્પાઉન્ડમાં ઊભેલી જોઈ હતી !’

‘ઓત્તારીની !’ વિવેક મલકી ઊઠ્યો : ‘સીટ્રોન કાર ભારે ચાડી ખાનારી નીકળી !’

‘તો પછી ચાડી ખાવા જેવું કામ કરીએ જ નહીં ને !’

પ્રિયાના બોલવાની ઢબમાં ઠપકો હતો કે લાડ એ વિવેકને સમજાયું નહીં.

‘જોકે પહેલેથી હું જોતી આવી છું, તમે ગરજ હોય ત્યારે જ મને સાચું કહી દો છો.’

‘તું ખોટો આરોપ મૂકી રહી છે, પ્રિયા !’

‘ગયા અઠવાડિયે દાદાજીની ખબર કાઢવા આવ્યા ત્યારે કેટલીય વાર સુધી બંધ બારણે એમની સાથે મસલત કરી ગયા જેની હજુ સુધી મને જાણ કરવાની તમને જરૂર જણાઈ નથી.’ પ્રિયાએ વારંવાર વિચારીને ઘૂંટી રાખ્યું હોય તેમ બોલતી રહી : ‘દાદાજીની ખબર પૂછવાનો ફોન કરતા રહ્યા, સાથોસાથ એ પૂછવાનું પણ ચૂક્યા નહીં કે દાદાજી માટે કોઈનો નનામો ફોન આવ્યો હતો ? અને હવે શનિ-રવિમાં ઘેર પૂના જવાનું કહીને કોણ જાણે ક્યાં બહાર ભટકતા રહ્યો છો... મને એ કહેવાની શી જરૂર ? ખુલાસો પૂછવાનો મને અધિકાર પણ શું ? કદાચ હું તમારી નજરે પૂરેપૂરી વિશ્વાસપાત્ર નહીં ઠરી હોઉં...’

‘બસ-બસ, પ્રિયા !’ વિવેકે તેને રોકવી પડી : ‘ઘણી વાર સામી વ્યક્તિને ફિકર કે ફફડાટ ન થાય એટલા ખાતર થોડુંક છાનું રાખવું પડે છે... બાકી તારાથી વધુ વિશ્વાસપાત્ર મારા માટે બીજું કોણ હોય ?’

‘કોને ખબર ?’ પ્રિયાએ તેને છંછેડ્યો.

‘મને ખબર !’ વિવેકે લાગણીઘૂંટ્યા સ્વરે કહ્યું : ‘પ્રિયા, સાચું કહું તો આજે નક્કી કરીને જ આવ્યો હતો, તને બધું જ કહી દેવું... કાલે કંઈ ઊંધુંચતું થઈ જાય તો તને મારા માટે ગેરસમજ ન થાય, હું તારો વિશ્વાસ ગુમાવી ન બેસું, તારો પ્રેમ ખોઈ ન નાખું એટલા ખાતર પણ...’

બોલતાં-બોલતાં તેણે અટકી જવું પડ્યું. તેના છેલ્લા વાક્ય પર પ્રિયાના મુખે લાલી પ્રસરવા લાગી હતી એ ધ્યાનમાં આવ્યું. એ ભાવ પોતે પારખી ગયો છે એની જાણ થતાં પ્રિયાએ આંખોની પાંપણ ભીડી દીધી, કેમ જાણે કીકીઓમાં ઊભરાતી પ્રેમની લાગણી ઢોળાઈ જવાની બીક લાગતી હોય !

‘અટકી કેમ ગયા ?’ નજર ઢાળેલી જ રાખીને તેણે પૂછ્યું : ‘ઊંધું-ચતું થઈ જવાની બીક લાગે એવું શું કહેવાનું છે ?’

‘એ બધું કહેતાં પહેલાં હું દાદાજી પાસે જઈ આવું.’ તેણે અંદરના ઓરડા તરફ ડોક ફેરવી : ‘નહીંતર વળી એમને થશે કે ખબર પૂછવાને બદલે હું તારી પાસે જ કેમ બેસી ગયો ?’ કહેતો એ ઊઠવા ગયો ત્યાં -

‘પણ દાદાજી ઘરમાં નથી.’

‘ઘરમાં નથી ?’ આંચકો લાગ્યો હોય તેમ વિવેકે પાછા બેસી જવું પડ્યું. હવે તેને સમજાયું કે પ્રિયા આટલી છૂટથી પોતાની સાથે કેમ વાત કરતી હતી ! સાથોસાથ દુર્લભજી દીવાનની અણધારી ગેરહાજરીનો ફડકો પડ્યો : ‘એ ક્યાં ગયા ?’

‘માધવબાગ !’ પ્રિયાએ નજર ઊંચી કરતાં કહ્યું : ‘તમારા આવ્યા પહેલાં પંદર મિનિટ અગાઉ જ ગયા.’

‘પણ તમે લોકોએ એમને જવા જ કેમ દીધા ?’ વિવેક અકળાઈ ઊઠ્યો : ‘હજુ અઠવાડિયા પહેલાં તો હાર્ટ-એટેક આવ્યો ત્યાં દર્શન કરવા માધવબાગ સુધી જવાની શું જરૂર હતી ?’

‘બનારસથી કોઈ સ્વામીજી આવ્યા છે. ગીતા-જ્ઞાનયજ્ઞ ચાલે છે.’ પ્રિયાએ ખુલાસાની ઢબે કહ્યું : ‘મેં ઘણા વાર્યા, પણ કહે કે આજે પૂર્ણાહુતિમાં ગયા વગર નહીં ચાલે. સ્વામીજીનો મારા પર બહુ ભાવ છે... મેં ડૉક્ટરની રજા લેવા ફોન જોડ્યો, ડૉક્ટર અંકલેય જવા દેવાની આનાકાની કરી, પણ એમનું ન માન્યા સામેથી સંભળાવ્યું કે આ અવસ્થાએ તમે મને ગીતા સાંભળવા જવા ન દો એ કેમ ચાલે ?’

બોલતાં-બોલતાં પ્રિયાનો કંઠ રૂંધાવા લાગ્યો : ‘ઘરમાં બીજું કોઈ તો છે નહીં જે એમને બળજબરીથી રોકે ! નર્સને સાથે લઈ જવા પણ માંડ કબૂલ થયા.’

પણ વિવેકના માનવામાં ન આવ્યું. દુર્લભજી દીવાન ગીતાનું પ્રવચન સાંભળવા આટલી જીદ કરીને માધવબાગ જાય નહીં અને તેને યાદ આવ્યું : વિલ્સનનો પેલો પત્ર પણ એમને માધવબાગ ગયા ત્યારે જ મળ્યો હતો...

‘પ્રિયા, આજે કોઈનો ફોન આવ્યો હતો ?’

‘હા.’ પ્રિયા હજુ એટલું ઉચ્ચારે છે ત્યાં જ વિવેકે ટ્હાર થતાં પૂછ્યું : ‘કોનો ?’

‘મારા ડેડીનો !’

‘વસનજી દીવાનનો ?’ વિવેકની અધીરાઈ ઊછળી પડી, ‘ક્યારે ફોન આવેલો ?’

‘દાદાજી ગયા અને તમે આવ્યા એ વચ્ચેના ગાળામાં.’

સાંભળીને વિવેક જરા હતાશ થયો, છતાં કુતૂહલ થવાથી પૂછી જોયું : ‘શું કહેતા

હતા તારા ડેડી ?’

‘દાદાજીની તબિયતના ખબર પૂછવા ફોન કરેલો.’ પ્રિયા તરડાયેલા અવાજે બોલતી હતી : ‘રોજ તો એ ડૉક્ટરને જ ફોન કરીને ખબર પૂછી લેતા હશે. અત્યારે ડૉક્ટર પાસેથી જાણવા મળ્યું કે દાદાજીએ માધવબાગ જવાની જીદ પકડી છે એટલે પહેલી વાર ડેડીએ ઘેર ફોન જોડ્યો.’

એ થોડું અટકી. વિવેક સામે જોઈ લેતાં ગળું ખંખેર્યું : 'કેટલા વખતે ડેડી સાથે વાત કરી... એમનો અવાજ સાંભળીને જ મારું તો ગળું ભીંજવા લાગ્યું. હું એમને એમના ખબર પણ પૂછી શકી નહીં. હૈયું ઊભરાઈ આવ્યું. મનમાં થયું કે દોડીને એમની પાસે પહોંચી જાઉં... જઈને કહું કે તમે બાપ-દીકરા આ તે કેવી દુશ્મની બાંધી બેઠા ! તમારી બંને વચ્ચે હું કેવી શોષાઈ રહી છું એનો વિચાર કરો ! કાલ સવારે મારે આ ઘર છોડીને ચાલ્યા જવાનું છે, એ પહેલાં બેમાંથી એક તો નમતું જોખી દો ! દહેજમાં મારે બીજું કંઈ નથી જોઈતું. બસ, તમે બાપ-દીકરો એક થઈ જાઓ. હું માનીશ કે કોઈ પિતાએ પુત્રીને ન આપ્યું હોય એટલો બધો દહેજ મને મળી ગયો...'

ગળે ડૂમો ભરાઈ આવ્યો, આંખે ઝળઝળિયાં આવી ગયાં. વિવેકને તેનાં એ આંસુ ઝીલી લેવાની ઇચ્છા જાગી, પણ એમ કરી શક્યો નહીં, આશ્વાસન પણ આપી શક્યો નહીં.

'ડેડીએ તમારા પણ ખબર પૂછ્યા.' જરા સ્વસ્થ થઈને પ્રિયાએ કહ્યું ત્યારે વિવેકે આંખોથી જ પૂછ્યું : 'શું પૂછ્યું મારા વિશે ?'

'કહેતા હતા કે હું વિવેકને એક વાર મળ્યો છું. સારો છોકરો છે. તું એને કહેજે કે એક વાર મને મળી જાય, અર્જન્ટ કામ છે.'

'અર્જન્ટ કામ ?' વિવેક વિહ્વળ અવાજે પૂછી બેઠો : 'એમને વળી મારું શું અર્જન્ટ કામ હશે, પ્રિયા ?'

'મને એ પૂછવાનું ન સૂઝ્યું.' પ્રિયાએ ફરી વિવેક સામે જોઈ લીધું : 'એમણે તમારા માટે સારો છોકરો છે એમ કહ્યું એટલામાં જ હું ગદ્ગદ થઈ ગઈ.'

લાગણીભર્યા એ ઉદ્ગારે વિવેકનેય વિવશ બનાવી મૂક્યો. સ્પર્શની ઝંખનામાં તેનો હાથ પ્રિયા તરફ લંબાયો. હાથના સ્પર્શની ઉષ્મા બંનેની આંખમાં ચમકી ઊઠી... પણ પ્રિયાને જેવું ભાન થયું કે બંને દીવાનખાનામાં બેઠાં છે અને નોકર ગમે ત્યારે આવી ચડે તેમ છે ત્યારે હળવેકથી હાથ સરકાવતી એ ઊભી થઈ :

'તમારા માટે કોફી લાવું.'

વિવેકે તેને રોકી નહીં. પ્રિયા સાથેની પહેલવહેલી વારની આટલી ગાઢ આત્મીયતા વચ્ચે પણ તેના મગજમાંથી દુર્લભજી દીવાનની ગેરહાજરી હઠતી નહોતી : જરૂર એ પેલા વિલ્સન સાથે કોઈ જગ્યાએ મુલાકાત ગોઠવીને માધવભાગને બહાને ઘેરથી નીકળ્યા હશે. પણ એમની સાથે નર્સ ગઈ છે એનું શું ?

એ સવાલ વાગોળતાં તેનોય જવાબ જડી ગયો :

કદાચ પેલા માણસને દુર્લભજી દીવાને માધવભાગમાં જ મળવા બોલાવ્યો હોય !

અને વિવેકનું મન માધવભાગ પહોંચી જવા અધીરું બની ગયું, પણ એ શક્ય નહોતું. પ્રિયા સાથે મળેલું આવું એકાંત ગુમાવવાનું પાલવે તેમ નહોતું !

બાવીસ

'ફળની આશા રાખ્યા વિના તું કર્મ કરતો રહે.'

માધવભાગમાં વ્યાસપીઠ પર બિરાજેલા સ્વામીજી ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે ગીતામાં આપેલા આ ઉપદેશનો મર્મ અર્ધા કલાકથી સમજાવી રહ્યા હતા. મુગ્ધ કરી દેતી મધુર વાણી અને એકીટશે જોયા કરીએ એવી પ્રસન્ન પ્રતિભાએ બીજા બધા જ શ્રોતાઓને તલ્લીન બનાવી દીધા હતા, પણ દુર્લભજી દીવાનનું ચિત્ત ફળ મેળવવા માટે જ કર્મ કરવામાં ગૂંથાયું હતું. અસ્વસ્થ તબિયત છતાં એ પધાર્યા તેની સ્વામીજીએ પણ નોંધ લીધી હતી. એમની બેઠક માટે વ્યાસપીઠની બાજુમાં મોટી આરામખુરશીની ખાસ ગોઠવણ કરવામાં આવી હતી એટલે શરૂઆતમાં તો પ્રવચન પર ધ્યાન રોક્યું, પણ ધીમેધીમે મન પ્રવચન પરથી ખસતું ગયું. કાન પર શબ્દો અફળાતા, પણ ચકળવકળ થતી આંખો દરવાજા તરફ દોરાઈ જતી. કોઈનું ધ્યાન ન ખેંચાય એ રીતે એકાદ વાર ઘડિયાળમાં જોઈ લીધું : છ ને બે મિનિટ થઈ ગઈ. પેલાને છ વાગ્યે આવી પહોંચવાનું કહ્યું હતું...

'આપણે દરેક કાર્ય ફળપ્રાપ્તિ અર્થે જ કરવા ટેવાઈ ગયા છીએ.' સ્વામીજી કહી રહ્યા હતા : 'ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે એમ નથી કહ્યું કે કર્મનું ફળ નહીં મળે, પરંતુ કર્મ કરતી વખતે ફળપ્રાપ્તિ પ્રત્યે લક્ષ નહીં રાખવાનો એમનો ઉપદેશ છે. ફળ મળશે કે નહીં એની ચિંતામાં કર્મ કરવાની એકાગ્રતા ઓછી થાય છે અને પરિણામે ધાર્યું ફળ મળતું નથી એથી હતાશા જાગે છે...'

એ બે-ચાર વાક્યો પૂરતું દીવાનસાહેબે પ્રવચન પર લક્ષ આપ્યું ત્યાં જ વીમા એજન્ટ સુબાહુ વોરા મંડપમાં દાખલ થતો દેખાયો અને ખુરશીમાં અઢેલીને બેઠેલા દુર્લભજી દીવાન ટટાર થઈ ગયા. સુબાહુ એમને જ શોધતો હતો. બંનેની નજર મળી. દીવાનસાહેબે એને નજીક આવવાનો સંકેત આપ્યો.

શ્રોતાઓને ખલેલ ન પહોંચે એવી સાવધાનીથી સુબાહુ ઓફિસ બેગ ઊંચકીને દીવાનસાહેબની ખુરશી લગોલગ સરકી આવ્યો.

'થોડી વાર બેસી જા.' રૂમાલથી મોં પરનો પરસેવો લૂછવાની ચેષ્ટા સાથે એમણે પૂછી લીધું : 'બધી વિગત સાથે લઈ આવ્યો છો ?'

માત્ર ડોક હલાવીને 'હા' કહેતો એ સ્વામીજીનું પ્રવચન સાંભળવામાં પરોવાઈ ગયો.

'અત્યારે હું તમને ઉપદેશ આપું છું એ કર્મ છે અને તમારા આત્મા પર એની અસર થાય એ મોટું ફળ ગણાય... પણ અનેક વાર ઉપદેશ સાંભળવા છતાં તમારા પર એની અસર ન થાય, મને એનું ફળ નથી મળતું એવી હતાશા જાગે, તો હું મારું કર્મ સંપૂર્ણ નિષ્ઠાથી કઈ રીતે બજાવી શકું ? એટલે જ ફળની આશા રાખ્યા વિના...'

અને દુર્લભજી દીવાનની અસ્વસ્થ થવાની ચેષ્ટાથી આજુબાજુ બેઠેલા બેએક શ્રોતાનું ધ્યાન ખેંચ્યું. કોઈએ પૂછ્યું : 'દીવાનસાહેબ, દુખાવો ઊપડ્યો કે શું ?'

ત્યારે 'નહીં, જરા પસીનો વળવા લાગ્યો' કહીને નાક પર આંગળી રાખી તેને ચિંતા નહીં કરવાનો સંકેત આપ્યો : 'ચાલો આપણે અંદર જઈએ.'

'સુબાહુના ટેકે ઊભા થતા દીવાનસાહેબ બીજાને ઓછામાં ઓછી ખલેલ પડે એવી સાવચેતી સાથે વ્યાસપીઠ પાસેથી સરકી ગયા. છતાં બે-ત્રણ જણ એમના તરફ ધસી આવ્યા : 'વડીલ, ડોક્ટરને ફોન કરું ?'

'નહીં, ભાઈ, મને કાંઈ નથી.' થોડી નારાજગી વ્યક્ત કરતાં કહ્યું : 'તમે પ્રવચનમાં વિશ્લેષ નહીં પાડો. હું બાજુના રૂમમાં થોડી વાર આડો પડું છું. જરા સ્વસ્થ થઈને ફરી પાછો પ્રવચનમાં જોડાઈ જઈશ. તમે લોકો મારી ચિંતા નહીં કરો.'

કહીને એ સુબાહુની પાછળપાછળ રૂમમાં દાખલ થઈ ગયા ત્યારે પેલા બે-ત્રણ જણાએ પ્રવચન સાંભળવા પાછા ફરી જવું પડ્યું.

'પંખો ચાલુ કરો.' કહેતા દીવાનસાહેબ લોખંડના પલંગ પર બિછાનામાં આડા પડ્યા. સુબાહુએ પંખાની સ્વીચ ચાલુ કરી એટલે બીજી આજ્ઞા ફરમાવી : 'હવે બારણાં જરા અટકાવી દો.'

વર્ષોથી દીવાનસાહેબના ફેમિલીનું વીમાનું કામ સંભાળતા સુબાહુને ખબર હતી કે આજ્ઞામાં વિલંબ થાય એ એમને પસંદ નહોતું. તેણે હળવેકથી ઓરડાનાં બારણાં અટકાવી દીધાં, છતાં બહાર ચાલી રહેલા પ્રવચનનો અવાજ ઓરડામાં ધસી આવતો હતો. દીવાનસાહેબને એક રીતે એ અનુકૂળ લાગ્યું : અંદરની વાતચીત બહાર નહીં સંભળાય !

સુબાહુએ પલંગ સામેની ખુરશી પર ગોઠવાતાં વિચાર્યું : દીવાનસાહેબે ઘેર બોલાવવાને બદલે અગત્યના કામ માટે અહીં માધવબાગમાં પ્રવચન વચ્ચે મસલત કરવાનું શું કામ પસંદ કર્યું હશે ?

'કહો, શું વિગત લઈ આવ્યા ?' દીવાનસાહેબના ધારદાર સવાલે સુબાહુને સજાગ કરી દીધો. સ્ફૂર્તિથી તેણે પોતાની બેગ ઉઘાડી અને અંદરથી એક કાગળ કાઢ્યો. લખાણ પર નજર ઠેરવતાં પહેલાં ચશ્માંમાંથી દુર્લભજી દીવાન તરફ જોઈ લીધું. એમના ચહેરા પર સાંભળવાની અધીરાઈ તીવ્ર બની ગઈ હતી.

'દીવાનસાહેબ, વસનજી વોચ કંપનીનો આગનો વીમો કુલ પંચાવન લાખનો છે... તેમાં ફેક્ટરીનો ૪૮ લાખ, બે ગોડાઉનોનો ૬ લાખ અને ઓફિસનો ૧ લાખ...'

'ગોડાઉન-ઓફિસની વાત જવા દો.' દુર્લભજી દીવાને અધવચ્ચે જ સંભળાવ્યું : 'ફેક્ટરીનો અડતાલીસ લાખનો વીમો છે ને ? તેમાં કાચો માલ, મશીનરી અને તૈયાર ઘડિયાળો - બધું જ આવી જાય ને ?'

'જી હા...'

'તમે તો જાણતા જ હશો, સુબાહુ, વધારે પ્રીમિયમ ન ભરવા માટે લોકો હોય એના કરતાં ઓછી રકમનો વીમો ઉતરાવતા હોય છે.'

'હા, ઘણુંખરું એવું હોય છે.'

'એનો અર્થ એ થયો કે ફેક્ટરીના અડતાલીસ લાખના વીમા કરતાં ખરેખર તો બેચાર લાખ વધારે જોખમ હોવું જોઈએ.'

'બનવાજોગ છે.' સુબાહુ દીવાનસાહેબનો ઇરાદો કળી શક્યા વગર જવાબ આપતો રહ્યો : 'કેટલાક દીર્ઘદષ્ટિ ધરાવનારા જોખમ હોય એના કરતાં થોડી વધુ રકમનો વીમો પણ ઉતરાવતા હોય છે.'

પણ દીવાનસાહેબને એ સાંભળવામાં રસ નહોતો : 'હં... હવે કહો, વીમાની મુદત ક્યારે પૂરી થાય છે ?'

'૩૦મી નવેમ્બરની સાંજે.'

'૩૦મી નવેમ્બર !' દીવાનસાહેબ બબડ્યા : આજે ૨૩મી ઓક્ટોબર થઈ... ૮ દિવસ ઓક્ટોબરના અને ૩૦ દિવસ નવેમ્બરના મળીને વીમામુદત પૂરી થવામાં પૂરા ૩૮ દિવસ બાકી છે.

'જી હા.'

'આગના વીમાની મુદત પૂરી થાય છે એની જાણ વીમાની કંપની તરફથી કેટલા દિવસ અગાઉ કરવામાં આવે ?'

'પંદર-વીસ દિવસ અગાઉ પાર્ટીને કંપની તરફથી પત્ર લખવામાં આવે.' માહિતી આપતાં સુબાહુએ ઉમેર્યું : 'પણ દીવાનસાહેબ, મોટા ભાગે તો અમે વીમા એજન્ટે જ પાર્ટીનો સંપર્ક સાધીને બીજા એક વરસ માટે વીમો ઉતરાવી લેવાનું યાદ કરાવીએ છીએ.'

'બરાબર છે.' જાણે પોતાની ગણતરી મુજબ જવાબો મળી રહ્યા હોય એમ દુર્લભજી દીવાને પૂછપરછ આગળ વધારી : 'ધારો કે વીમા એજન્ટ અને વીમા કંપની તરફથી પાર્ટીને યાદ કરાવવામાં ન આવે કે તમારી ફેક્ટરીના આગ-હોનારતના વીમાની મુદત પૂરી થાય છે તો ?'

'તો ૩૦મી નવેમ્બરના સાંજના ચાર પછી ફેક્ટરીમાં આગ લાગે કે હોનારત થાય એનું કોઈ જોખમ વીમા કંપની ઉપર ન આવે.'

'એટલે કે ફેક્ટરીના માલિકે નુકસાની ભોગવવી પડે.' દુર્લભજી દીવાન ખંધું સ્મિત ફરકાવતા બોલી ગયા : 'તેને વીમા કંપની તરફથી એક પાઈ પણ ન મળે.'

'બરાબર છે. મુદત પૂરી થયા પછી વીમો ઉતરાવવાનું ચૂકી જવાય અને આગ જેવી હોનારતમાં ફેક્ટરી નાશ પામે તો બધી નુકસાની તેના માલિકે જ ભોગવવી પડે.'

અહીં દુર્લભજી દીવાન થોડી વાર ખામોશ રહ્યા ત્યારે સુબાહુની ચટપટી વધી ગઈ.

આ પૂછપરછ પાછળ દીવાનસાહેબના ભયાનક ઇરાદાની ગંધ તો એને આવી ગઈ છતાં માનવામાં આવતું નહોતું.

‘સુબાહુ, ક્યારેય એવું બને ખરું કે વીમાની મુદત પૂરી થવાની સાંજે કોઈની ફેક્ટરીમાં આગ લાગી હોય ?’

‘એવો કિસ્સો ભાગ્યે જ બને.’ બોલતાં-બોલતાં યાદ આવ્યું હોય તેમ એણે સુધારી લીધું, ‘હા, મુદત પૂરી થઈ ગઈ હોય, બીજા વરસ માટે વીમો ઉતરાવવાનું વીસરાઈ ગયું હોય અને બેચાર દિવસમાં આગ લાગવાથી દુકાન સળગી ગયાના એક-બે કિસ્સા બન્યા છે ખરા.’

‘એટલે કે ન બનવા જેવું એમાં કાંઈ જ નથી, એમ જ ને ?’

‘અપવાદરૂપે એવું ક્યારેક બની જાય છે.’ વોરાએ બીજો એક દાખલો યાદ કર્યો : ‘હજુ હમણાંની જ વાત કરું. મારા એક ગ્રાહકનો મોટરનો વીમો ૧૧મી ઓગસ્ટે પૂરો થતો હતો. આગના વીમાનો સમય સાંજે ચાર વાગ્યે પૂરો થાય, પણ મોટરનો વીમો રાત્રે બાર વાગ્યે પૂરો થયો ગણાય છે. પેલા ભાઈને એમ કે હું કાલે વીમો રિન્યૂ કરાવી લઈશ. એક દિવસમાં કારને શું થઈ જવાનું છે ? અને એ પરોઢિયે જ એમની કાર ચોરાઈ ગઈ. પોલીસમાં ફરિયાદ કર્યા પછી પાંચેક દિવસમાં કાર મળી આવી, પણ અંદરથી દસ-બાર હજારની કિંમતના પાર્ટ્સ કાઢી લીધા હતા... વીમો ઉતરાવવામાં એક દિવસની આગસ કરી તેમાં બધું નુકસાન કારના માલિકે ભોગવવું પડ્યું !’

‘બસ તો, એવી જ રીતે ઘડિયાળની ફેક્ટરીના માલિકે બધું જ નુકસાન ભોગવવું પડે એવું મારે કરવું છે !’

ચહેરા પરના ભાવમાં તસુભારનો પણ તફાવત થવા દીધા વિના દુર્લભજી દીવાન આમ બોલી ગયા ત્યારે વીમા-એજન્ટ સુબાહુ કમકમી ઊઠ્યો : બાપ-દીકરા વચ્ચે ગમે તેટલી કટ્ટર દુશ્મનાવટ હોય તોપણ સગા દીકરાનું નખ્ખોદ કાઢી નાખવા કોઈ બાપ તૈયાર થાય ખરો ? મજાકમાંય કોઈ માણસ આટલી હદે ઘાતકી ન થઈ શકે.

‘તમારું મોઢું આમ ઊતરી કાં ગયું, સુબાહુ ?’ દુર્લભજી દીવાન ઠપકાના સ્વરે બોલ્યા : ‘તમે તો એટલા બધા ગભરાઈ ગયા કે જાણે વોચ કંપની સળગાવી દેવાની કામગીરી મેં તમને સોંપી હોય !’

‘પણ, દીવાનસાહેબ...’

‘પણ-બણ ઉચ્ચારતાં પહેલાં સાંભળી લો, સુબાહુ ! તમારે તો માત્ર ૩૦મી નવેમ્બરે પૂરી થતી મુદત સુધીમાં એ ફેક્ટરીનો વીમો નવેસરથી ન ઊતરે એટલું જ જોવાનું છે.’

‘એ કઈ રીતે બને...’

‘રીત હું બતાવું.’ દીવાનસાહેબે બધું વિચારી રાખ્યું હોય તેમ કહેવા માંડ્યું : ‘વીમા એજન્ટ કોણ છે ?’

‘ઈન્ટરનેશનલ ઇન્સ્યુરન્સ કંપનીનો વીરચંદ દોશી.’

‘એ વીરચંદને તમારે મળવાનું થાય ખરું ?’

‘હા, બેચાર દિવસે કોફી હાઉસમાં મળી જઈએ.’

‘તમે જીવન વીમાના એજન્ટ છો અને એ આગ-ચોરી વગેરેના વીમા ઉતારે છે, એટલે તમારી બંને વચ્ચે હરીફાઈ જેવું તો ન જ હોય.’

‘ના, જરાય નહીં.’

‘ધારો કે તમને કોઈ કંપનીનો આગનો વીમો મળે તો તમે તમારા કોઈ ઓળખીતાને આવો વીમો અપાવી દો ખરા ને ?’

‘હા, મારાથી તો આગનો વીમો ઉતારી ન શકાય, એટલે તેનો લાભ બીજા કોઈ ઓળખીતાને જ અપાવી દેવો પડે, જેમાં મને કમિશનમાં ભાગ મળે.’

‘ધારો કે તમને એક કરોડ રૂપિયાના આગના વીમાનું કામ મળે છે અને તમે એ વીરચંદને અપાવી દો તો ?’

‘તો એ રાજી થાય.’

‘રાજી તો થાય જ, પણ એને માટે ગમે ત્યાં જવાય તૈયાર થાય કે નહીં ?’

‘હું સમજ્યો નહીં, દીવાનસાહેબ !’

‘સમજાવું. કુલુ ખીણના જંગલમાં લાકડાં કાપવાનો કોન્ટ્રાક્ટ ધરાવતી એક પાર્ટી છે. એનો વીમો ડિસેમ્બરમાં પૂરો થવાનો છે. એ બિઝનેસ મેળવવા માટે વીરચંદ કુલુ જાય કે નહીં ?’

‘શું કામ ન જાય ?’ સુબાહુ મૂળ વાત ભૂલી જઈને ઉમળકાભેર બોલી ઊઠ્યો : ‘લાકડાના જંગલના વીમામાં તો પ્રીમિયમ બહુ હોય છે અને પ્રીમિયમ વધારે તેમ કમિશન પણ વધારે કમાવા મળે.’

‘બસ, તો લ્યો આ કાર્ડ.’ દીવાનસાહેબે ગીતાના પુસ્તકમાં સાચવીને મૂકી રાખેલું વિઝિટિંગ કાર્ડ સુબાહુને ધરી દીધું : ‘આ જીવાભાઈ પટેલ સાથે અમારે આફ્રિકાની જૂની ઓળખાણ છે. મારા કહેવાથી એ વીરચંદને વીમો આપવા કુલુ બોલાવશે, ભારે આગતા-સ્વાગતા કરીને રાખશે... પણ એટલું યાદ રાખજો, વીરચંદને જાણ ન થવી જોઈએ કે આ ગોઠવણમાં મારો હાથ છે. ભૂલેચૂકે આમાં તમારે મારું નામ સુધ્યાં ઉચ્ચારવાનું નથી.’

‘એ હું યાદ રાખીશ.’ કાર્ડ પરનું લખાણ વાંચી લઈને સુબાહુએ અચકાતાં-અચકાતાં કહ્યું : ‘પણ, દીવાનસાહેબ, હજુય આ ગોઠવણ પાછળનો તમારો આશય પૂરેપૂરો સમજી શકતો નથી.’

‘સમજાવું.’ દીવાનસાહેબે ખંધું હસતાં સંભળાવ્યું : ‘વીરચંદ વીમાનું કામ મેળવવા એકાદ મહિનો મુંબઈ છોડીને કુલુ જશે. પહેલાં તો પંદર દિવસનો જ પ્રોગ્રામ ગોઠવશે, પણ ત્યાં ગયા પછી કામ વિલંબમાં પડશે અને તેનું રોકાણ લંબાતું જશે. વીરચંદે અહીંનાં તેનાં વીમાનાં કામકાજ મુલતવી રાખવાં પડશે. ત્યાં સુધીમાં નવેમ્બરની ૩૦ તારીખ આવી જશે અને દુશ્મનની વોચ ફેક્ટરીનો આગનો વીમો બીજા વરસ માટે રિન્યૂ કરવાનું રહી જશે...’

‘પણ વીરચંદ કુલુથી કોલ કરીને વસનજી દીવાનને યાદ કરાવી ન શકે કે તમારો ફાયરનો વીમો રિન્યૂ કરાવવાની મુદત થઈ ગઈ છે ?’

‘કોલ લાગે તો યાદ કરાવે ને ?’ દુર્લભજી મક્કમ અવાજે બોલી ગયા : ‘મુંબઈ સાથેનો વીરચંદનો કોઈ સંપર્ક નહીં રહે. જંગલમાં રખડવામાં અને મોજમજા માણવામાં મુંબઈ ટ્રેકકોલ કરવાનું તેને યાદ પણ નહીં આવે.’

‘કદાચ વસનજી દીવાનને પત્ર લખીને વીમાનું યાદ કરાવે તો ?’

‘પત્ર ?’ દુર્લભજીના હોઠ પર તુચ્છકાર ફરક્યો : ‘પત્ર લખશે તોપણ તેની કોઈ ટપાલ મુંબઈ તરફ રવાના થાય જ નહીં એવી તાકીદ રાખવામાં આવશે.’

દુર્લભજી દીવાનની મુત્સદીગીરી પર સુબાહુને વારી જવાનું મન થયું : એની ખોપરીમાં કેવી જડબેસલાક વ્યૂહરચના ઊગી નીકળે છે ! પણ તારીફ કરવાને બદલે ભય વ્યક્ત થઈ ગયો :

‘દીવાનસાહેબ, હું જાણું છું કે આ તમારો અંગત મામલો છે. આપ ઘડિયાળની ફેક્ટરીને આગમાં ભસ્મીભૂત થતી જોવા માગો છો એય હું સમજી ગયો. વીમાની રકમ નહીં મળતાં વસનજી દીવાન ભાંગી પડશે એમાંય કોઈ શંકા નથી. પણ આગની એ જવાબ આપણનેય દઝાડી જશે...’

‘આપણને ?’

એમના ધારદાર સવાલે સુબાહુને વીંધી નાખ્યો છતાં એ ખુલાસો કર્યા વિના રહી શક્યો નહીં : ‘માફ કરજો, મુરબ્બી, આગમાં ફેક્ટરી તારાજ થઈ જશે એનાં કારણની તપાસ થશે અને પોલીસ એનું પગેરું શોધી કાઢે તો પરિણામ...’

‘પરિણામની તમે શું કામ ચિંતા કરો છો ?’ દુર્લભજી દીવાન ઉઘ્ર અવાજે બોલી ઊઠ્યા : ‘હમણાં તમે સ્વામીજીના ઉપદેશમાં સાંભળ્યું નહીં – ફળની આશા રાખ્યા વિના કર્મ કરો... હું કહું છું, પરિણામની પરવા રાખ્યા વિના કર્મ કરો !’

સુબાહુ એમની સામે તાકી રહ્યો : ધર્મના ઉપદેશને માણસ પોતાની અનુકૂળતા મુજબ કેવો મરડી નાખે છે !

ત્યાં દુર્લભજી દીવાને આગળ સંભળજાવ્યું : ‘મારા દુશ્મને તેની સગી પત્નીનું કાસળ કઢાવી નાખતી વખતે પરિણામની પરવા કરી હતી ? અને જુઓ, એને કાંઈ થયું ? તો પછી એની ફેક્ટરી આગમાં તારાજ થઈ જાય એથી આપણને શું કામ કંઈ થવું જોઈએ ?’

સુબાહુના હોઠ સિવાઈ ગયા. દલીલ કરવાને બદલે એમની આજ્ઞા માથે ચઢાવી લેવા સિવાય બીજો કોઈ રસ્તો નહોતો. બસ, ધ્યાન એટલું રાખવાનું હતું કે આમાં પોતે સીધી રીતે ક્યાંય સંડોવાય નહીં.

‘તો આપણી મસલત પૂરી થઈ !’ દુર્લભજી દીવાને ધારદાર નજરે તેની સામે જોયું : ‘કોઈ જાતના ગભરાટ વિના તમે કામ પાર પાડી શકશો ને ?’

જવાબમાં સુબાહુ માત્ર ડોક જ નમાવી શક્યો.

‘તો બારણાં ઉઘાડી નાખો, સ્વામીજીનું પ્રવચન પૂરું થાય એ પહેલાં આપણે ત્યાં ગોઠવાઈ જઈએ.’

સુબાહુએ બારણાં ઉઘાડ્યાં ત્યાં પવનના સુસવાટા સાથે સ્વામીજીનો ઉપદેશ

ઓરડામાં ઘસી આવ્યો :

‘— કુરુક્ષેત્રના મેદાનમાં ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે અર્જુનને ઉપદેશ આપતાં કહ્યું હતું : હે અર્જુન ! સામે ઊભેલાને તું શત્રુરૂપે જ નિહાળ. યુદ્ધ દરમિયાન ભૂલી જા કે બધા તારા દાદા, મામા, ભાઈ કે પુત્ર છે !’

‘સાંભળ્યું ને, સુબાહુ !’ દુર્લભજી દીવાને વીમા-એજન્ટની પીઠ પર કટાક્ષ ફેંક્યો : ‘યુદ્ધમાં લાગણી કે સગપણ ભૂલી જવાનાં હોય છે. એક જ ઉદ્દેશથી લડાઈ લડવાની હોય છે — શત્રુનો સત્યાનાશ !’

સુબાહુએ પીઠ ફેરવીને જોયું તો દુર્લભજી દીવાનની મુખમુદ્રા તાંડવનૃત્ય કરતા શંકર જેવી ભયાનક દેખાતી હતી !

*

— દુર્લભજી દીવાન બીમાર હાલતમાંય કોઈ સ્વામીજીનું પ્રવચન સાંભળવા માધવબાગ સુધી જવાનું કષ્ટ લે એ વિવેકને જેટલું વિચિત્ર લાગ્યું હતું એટલું જ વિચિત્ર વસનજી દીવાનનું અચાનક દિલ્હી ચાલ્યા જવાનું લાગ્યું. પ્રિયા મારફત અર્જન્ટ કામ માટે મળી જવાનો સંદેશો મળ્યા પછી વિવેકે બીજા દિવસે વસનજી દીવાનના ઘરનો ફોન જોડ્યો ત્યારે સાંભળવા મળ્યું : ‘સાહેબ તો દિલ્હી ગયા છે, આજે સવારે જ ...ના, એમને અચાનક જવાનું થયું. પાછા ક્યારે આવશે એ તો કહેવાય નહીં !’

આવડો મોટો વેપાર લઈને બેઠેલા માણસને ધંધાના કામ અર્થે અચાનક દિલ્હી જવાનું થાય તેમાં અચરજ પામવા જેવું કાંઈ નથી... વિવેકે મનને વારંવાર મનાવ્યું છતાં સમાધાન થતું નહોતું. કદાચ લીઝાના કોઈ સમાચાર તો નહીં આવ્યા હોય ? કોઈ ખબર લઈ આવ્યું હોય કે તમારી લીઝાને અમે હૃષીકેશ યા બટ્ટીકેદારમાં અમુક સંન્યાસી સાથે જોઈ હતી તો વસનજી લીઝાને પાછી લઈ આવવા પહોંચી ગયા હોય...

વિવેકને આ શક્યતા વધુ બંધબેસતી લાગી : મારું અર્જન્ટ કામ પણ એ જ હોવું જોઈએ. કદાચ લીઝા પાસે મને મોકલવા માગતા હોય અથવા મને લીઝાની શોધમાં પોતાની સાથે લઈ જવા માગતા હોય... પણ તો પછી એમણે મને સીધો ફોન કેમ નહીં કર્યો ? પ્રિયા મારફત સંદેશો શું કામ મોકલ્યો ? બનવાજોગ છે કે એમણે સાંજે મને ઘેર ફોન જોડ્યો હોય, બા મંદિરે ગયાં હોય અને કોઈએ ફોન ન ઉપાડ્યો એટલે એમણે પ્રિયાને ફોન કરીને કહેવડાવ્યું હોય...

આ તર્ક સત્તાવતો રહ્યો તેમ દુર્લભજી દીવાનનો માધવબાગ જવાનો ભેદ પણ ભરમાવતો રહ્યો. પોતે ઉપરાઉપરી બે સાંજ માધવબાગ જઈ આવેલો. સીધી રીતે તો આવી પૂછપરછ કરાય નહીં એટલે બનાવટ કરવી પડેલી : ‘અહીંયાં દુર્લભજી શેઠ રોજ સાંજે દર્શન કરવા આવે છે ?’ તેના જવાબમાં કોઈ લાંબા કોટવાળા ગૃહસ્થે કહેલું : ‘રોજ આવતા, પણ આજકાલ બીમાર છે એટલે આવી શકતા નથી... તમારે એમનું કામ હોય તો ઘેર જઈને મળો ને !’

એવા સૂચન સામે તેણે ઠાવકાઈ વાપરીને કહેલું : ‘ઘેર તો ફોન કરેલો, પણ માધવબાગમાં જ મળવાનું કહ્યું ! કોને ખબર એવું કેમ ? દીવાનસાહેબ કોઈને અહીંયાં

મળવા બોલાવે છે ખરા ?

‘એકબે વાર એવું બન્યું હતું ખરું !’ પેલાએ યાદ કરતાં કહેલું : ‘હજી બે દિવસ પહેલાં જ સ્વામીજીનું પ્રવચન સાંભળવા બેઠા ત્યાં જ કોઈક એમને મળવા આવેલું.’

સાંભળીને વિવેકે અનુભવેલી ધ્રુજારી માંડમાંડ છુપાવી : ‘એમ ? તો-તો એ જ આવ્યા હશે !’

‘એ કોણ ?’ પેલાએ પૂછ્યું ત્યારે વિવેકે ફરી તરકીબ અજમાવી : ‘કદાચ હું ધારું છું તે ન હોય. એમને મળવા આવેલ વ્યક્તિનું વર્ણન કરો તો કહું કે એ કોણ હતા.’

‘સફેદ બુશકોટ અને સફેદ પેન્ટ, હાથમાં ઓફિસની કાળી બેગ, ચશ્માંવાળા કોઈ ઓફિસર હતા. દીવાનજી સાથે અંદરના રૂમમાં અર્ધો-પોણો કલાક બેઠા હતા.’

‘એમ !’ વિવેકે ધાપ મારવી પડી : ‘બસ તો-તો મારા મોટા ભાઈ જ હોવા જોઈએ... બંને અંદરના રૂમમાં બેઠા હતા ને ?’

‘હા, પ્રવચન ચાલુ હતું છતાં બંને અંદર ચાલ્યા ગયેલા !’

વિવેકને હસવું આવ્યું : કેટલાક માણસો જ એવા હોય છે કે જરાક પૂછો ત્યાં અંજુ કહી નાખે... હવે આનાથી વધારે જાણવા નહીં મળે એમ માની વિવેક સરકી જવા જતો હતો ત્યાં પેલા વાતરસિયાએ તેને રોક્યો : ‘પણ દીવાનજી તમારા ભાઈને અહીં મળવા બોલાવ્યા, પછી તમને બોલાવ્યા એટલે જરૂર કંઈક અગત્યનું કામ હોવું જોઈએ... મેં તમને આટલું બધું કહ્યું તો તમે મને એટલુંય નહીં કહો - શું છે ?’

ત્યારે વિવેકને એ માણસ પહોંચેલો લાગ્યો : એને માત્ર કહેવામાં જ નહીં, મારી પાસેથી કંઈક જાણી લેવામાંય રસ છે !

શું કહેવું એની ગડમથલમાં આમતેમ જોતો રહ્યો એટલે પેલાની ચટપટી વધી ગઈ : ‘કંઈ ખાનગી હોય તોપણ આપણને કહેવામાં વાંધો નહીં.’

‘ખાનગી જ છે !’ વિવેકે શરમાઈ જવાના અભિનય સાથે કહી દીધું : ‘તમે તો જાણતા હશો, દીવાનસાહેબને ઉંમરલાયક પૌત્રી છે.’

‘હા-હા, છે. ક્યારેક એ પણ દાદા સાથે અહીં દર્શન કરવા આવે છે.’

‘બસ તો !’ વિવેકે મરકમરક હસતાં કહી દીધું : ‘આજે એ પણ દીવાનસાહેબ સાથે અહીં આવવાની હતી... અમારે બંનેએ એકબીજાને અહીં જોઈ લેવાનાં હતાં.’

‘ઓત્તારીની !’ પેલાની ખુશાલી ઊછળી : ‘એટલે કે સગપણનો મામલો છે... પહેલાં અહીં જોઈ લીધા પછી છોકરી તમને પાસ કરે તો જ ઘેર બોલાવવા એવો દીવાનસાહેબનો ઇરાદો હશે !’

‘એ ખબર નથી !’ કહેતો વિવેક હસવું ન રોકી શક્યો હોય તેમ મોં ફેરવીને સડસડાટ માધવબાગની બહાર સરકી ગયેલો.

માહિતી મેળવી લેવાના આનંદ સાથે ઉચાટ જાગ્યો. સફેદ પેન્ટ-બુશકોટમાં કાળી બેગ સાથે કોણ દીવાનસાહેબને મળવા આવ્યું હશે ? બ્લેકમેઈલ કરવા માગતા વિલ્સનનો કોઈ માણસ હશે. સાથે સુરેખાદેવીના આડા સંબંધના પુરાવારૂપે ફોટા લઈ આવ્યો હશે. દીવાનસાહેબને દેખાડીને સોદો પાકો કર્યો હશે... પણ એમ એક જ મુલાકાતમાં લેવડ-દેવડ

ન પતે ! તો પછી બીજી વાર મળવાનું ગોઠવાયું હશે.

આડકતરી રીતે જાણી લેવા પ્રિયાને ફોન પર પૂછ્યું હતું : ‘દાદાજીની તબિયત કેમ છે ? તે દિવસે માધવબાગ જવાનો પરિશ્રમ લેવાથી વસમું તો નથી લાગ્યું ને ?’

‘નહીં રે ! ઊલટાના બહાર જઈ આવવાથી દાદાજી ખુશમિજાજમાં આવી ગયા.’

‘ખુશમિજાજમાં ?’ વિવેક ઉદ્ગારમાં રાહતને બદલે રણકી ઊઠેલી ચિંતા માંડ છુપાવી શક્યો : ‘પ્રિયા, તો-તો દીવાનસાહેબ ફરી દર્શન જવાની જીદ પકડશે.’

‘નહીં રે ! હવે મંગળવાર પહેલાં નહીં જાય.’

‘એટલે ?’ વિવેકની અધીરાઈ ઊછળી : ‘મંગળવારે જવાનું અત્યારથી નક્કી કરી નાખ્યું ? એ દિવસે કાંઈ છે ?’

પ્રિયા ત્યારે ખિલખિલાટ હસી પડેલી : ‘મંગળવારે શું છે એની તમને ખબર નથી ? સંસાર માંડ્યો હોય તો વાર-તહેવારની ખબર રહે ને !’ કહીને પોતાના કટાક્ષ પર ખિલખિલાટ હસી લેતાં તેણે ઉમેર્યું હતું : ‘મહેરબાન, મંગળવારે દિવાળી છે અને દર દિવાળીની સાંજે દાદાજી માધવબાગમાં ગરીબોને દાન આપવા બેસે છે.’

‘ત્યારે તો તું પણ સાથે જવાની હોઈશ.’

‘હું જઈશ ખરી, પણ દર્શન કરીને ચાલી આવીશ.’ પ્રિયા ભોળાભાવે કહી ગઈ : ‘દિવાળીની રાતે રસોઈ બનાવવા મારે ઘેર આવી જવું પડે ને !’

વિવેક થોડી વાર ખામોશ બની ગયેલો : દુર્લભજી દીવાને બધું જ બરાબર ગોઠવી રાખ્યું હતું. ગરીબોને દાન કરવાના દિવસે પેલા વિલ્સન સાથે સોદો પતાવી દેશે, પણ આ વખતે હું પોતે ત્યાં હાજર રહેવાનો...

‘તમે કેમ મૂંગા થઈ ગયા, વિવેક ?’ પ્રિયાએ ફોનના બીજા છેડેથી તેને સજાગ કર્યો : ‘દિવાળીની સાંજે તમે ઘેર આવશો ?’

‘હા, પણ એ પહેલાંય આપણે મળવાનાં ને, પ્રિયા !’ કહીને વિવેક ફોન બંધ કરવાનું વિચારતો હતો ત્યાં પ્રિયાએ સંભળાવેલું :

‘અને તમને એક વાત તો કહેતાં ભૂલી ગઈ... તે દિવસે દાદાજી માધવબાગ ગયા ત્યારે એક ચીજ લેતા ગયેલા.’

‘શું ?’ વિવેકે ઉછળતા હૈયે પૂછી લીધું હતું.

‘મારી જન્મકુંડળી.’ પ્રિયાએ થોડા શરમીલા સ્વરે કહ્યું, પણ વિવેક તરફથી પડઘો ન પડ્યો એટલે તેને ઉમેરવું પડેલું : ‘બનારસના સ્વામીજીને કુંડળી દેખાડી પૂછ્યું...’

‘શું પૂછ્યું, પ્રિયા ?’

‘શું તમે પણ...’ પ્રિયા કહેવા અધીરી હતી છતાં શરમથી ખચકાતી હતી : ઉંમરલાયક કન્યા માટે બીજું શું પૂછવાનું હોય ?

‘સમજી ગયો, સગપણની વાત !’ વિવેકે રમતિયાળ અવાજે પૂછી લીધેલું : ‘શું કહ્યું સ્વામીજીએ ?’

‘એ જ કે મુરતિયો ઘેર બેઠાં તમને મળી જશે !’ ટેલિફોનના બંને છેડે થોડી વાર સુંવાળી ખામોશી છવાઈ રહેલી. ધડકતા દિલે વિવેકે પૂછેલું : ‘સ્વામીજીએ કહ્યું ખરું કે આ

વખતે મુરતિયો કયા દેશમાંથી આવશે - અમેરિકાથી કે આફ્રિકાથી ?

પ્રિયાએ થોડી વાર તેને ટટળાવવા ચૂપ રહીને રણકતા સ્વરે કહી દીધું :
‘જુલુથી !’

‘સાચું !’ વિવેકે ઊંચા અવાજે પૂછી લીધું, પણ જવાબ આપવાને બદલે પ્રિયાએ ફટક કરતો ફોન દાબી દીધો હતો. છતાં વિવેકના મનમાં કેટલીય વાર ગુસ્સો આવ્યો હતો : પ્રણયની વસંત ખીલી રહી છે ત્યારે હું આ ભેદના ભરમમાં ક્યાં અટવાયો ? પ્રિયા મારો સહવાસ ઝંખે છે. સ્પર્શની ઉખાથી પ્રણયને બદલે હું પ્રેતની પંચાતમાં ક્યાં પડી ગયો ? શું કામ ભેદનો તાગ લેવા માટે હું વધુ પડતું જોખમ ઉઠાવી રહ્યો છું ? સોમવારની મધરાતે દેશપાંડેને પ્રેત દેખાડવાનો વાયદો માંડી વાળવાનો વિચાર આવ્યો. જે હીરા મારી પાસે નથી એ જીવણા જોગીને હું ક્યાંથી દેખાડવાનો હતો ? આ દુઃસાહસમાં પ્રિયાને ગુમાવી દેવાની મૂર્ખાઈ તો નહીં કરી બેસું ને ?

સોમવાર આડે ત્રણ દિવસ બાકી રહ્યા ત્યારે વિવેક દિવસમાં દસ વખત ઇરાદો પડતો મૂકી દેવાનું વિચારીને ફરી મન મક્કમ કરી લેતો : હવે પાછા ફરવાનો મોકો રહ્યો નથી. પોતે પ્રિયાને વિશ્વાસમાં લઈ લીધી હતી. દેશપાંડેને હતાશ કરવાનું પાલવે તેમ નહોતું. છતાં જીવણા જોગીને ફોન કરીને તેણે અજમાયશ કરી જોઈ : ‘શનિ-રવિ મારાથી કલબમાં નહીં અવાય, સોમવારે મુંબઈમાં હોઈશ તો જરૂર આવીશ.’ ત્યારે જીવણાએ ભારપૂર્વક કહ્યું હતું : ‘રાજજા, સોમવારે કાળીચૌદશ છે. આપણા જેવા માટે શુકનિયાળ દિવસ ગણાય. ગમે તેમ કરીને આવી પહોંચજે, બાજી બરાબર જમાવશું.’

ત્યારે વિવેકને મગજમાં ઝબકારો થયો : કાળીચૌદશ ! ભૂતપ્રેત પ્રગટ થવાની રાત... પ્રિયાએ મંગળવારે દિવાળી છે એ યાદ કરાવ્યું ત્યારે પણ પોતાને આ ખ્યાલ કેમ ન આવ્યો ? જોગાનુજોગ બધું ગોઠવાઈ ગયું છે ત્યારે હું પીછેહઠ કરવા માગું છું. નહીં, હવે તો ઝુકાવી જ દઉં !

કલબમાં દાખલ થતી વખતે જ વિવેકે સંકલ્પ કરી લીધો હતો કે મન પર કોઈ જાતનો ભાર મહેસૂસ નહીં કરવો. હારજીતની ચિંતા કર્યા વિના ખેલી લેવા માટે તેણે રમનારાઓ વચ્ચે બેઠક જમાવી હતી. જીવણા જોગીની વાત સાચી નીકળી. કાળીચૌદશની રાતે બધા દિલ ખોલીને રમતા હતા. દરેક દાવમાં સો-સોની નોંટોના ઢગલા થતા હતા. જીવણો જોગી ખુશ હતો, એની કમાણીમાં તડાકો થઈ રહ્યો હતો અને દિવાળી સુધરી જવાના ખ્યાલે વારેવારે મોં મલકાવતો હતો.

અર્ધા-પોણા કલાકે ઘડિયાળમાં નજર નાખી લેતા વિવેકને નજીક આવી રહેલી ઘડી અસ્વસ્થ બનાવતી જતી હતી : જીવણો કલબ છોડીને સાથે નીકળવા તૈયાર નહીં થાય તો ?

સાડાબારે નાસ્તા-પાણી માટે અર્ધો કલાક રમત બંધ રહી ત્યારે વિવેકે જીવણાને એક બાજુ લઈ જઈ કાનમાં કહ્યું : ‘મારે એક વાગ્યે નીકળવું પડે એમ છે.’

‘અરે, રાજજા ! આજે સવાર પહેલાં રમતમાંથી ઉઠાય નહીં.’

‘પણ મારે ગયા વગર ચાલે એમ નથી.’ કહીને તેણે ઉમેર્યું :

‘કલાકમાં કામ પતાવીને પાછો આવી જઈશ. લાખ્ખોનો મામલો છે.’

‘એવું તે શું છે ?’ જીવણાની આંખોમાં જિજ્ઞાસા ઝગમગી : ‘મધરાતે વળી લાખ્ખોનો મામલો શેનો ?’

‘પેલો હીરો !’ વિવેક જાણી-કરીને થોડું અટક્યો : ‘સાડાબારની ફ્લાઈટમાં હીરાનો ઘરાક મદ્રાસથી આવી રહ્યો છે. સોદો પતાવીને એ સવારે પાછો ફરી જવા માગે છે.’

‘સોદો ક્યાં પતાવવાનો છે ?’

‘એરપોર્ટની આસપાસમાં.’

‘એટલે તું મને હીરો દેખાડ્યા વગર વેચી મારવા માગે છે ?’ જીવણાએ હથેળી ઘસતાં કહ્યું : ‘વિશ્વાસ ! આવો વિશ્વાસઘાત ?’

‘નહીં, જીવણલાલ, બધું અણધાર્યું ગોઠવાઈ ગયું.’ વિવેકે નરમ અવાજે કહ્યું : ‘હવે એ જોખમી ચીજ સાચવવાનો ઉચાટ વધતો જાય છે. સાડાચાર-પાંચ લાખ રોકડા થઈ જાય એટલે ધંધો શરૂ કરી દેવો છે.’

જીવણાની કીકીઓમાં ઈર્ષાના તણખા ઝરતા દેખાયા. બે ઘડી એ વિચારમાં ખામોશ રહ્યો. તેણે પેંતરો વિચારી લીધો : ‘રાજજા, એક વાર ગયા પછી તું પાછો નહીં આવી શકે. આપણે એમ કરીએ, બંને સાથે જઈએ. મારે હીરો પણ જોવાઈ જશે અને હું સાથે હોઈશ તો સોદામાં તને પાંચ-પચીસ હજારનો ફાયદો પણ કરાવી આપીશ.’

વિવેક માટે આ પ્રસ્તાવ ઊંછળી પડવા જેવો હતો, પણ તેણે આવેશને લગામમાં રાખ્યો. જીવણાની જેમ પોતેય બે ઘડી વિચારવાનો દેખાવ કર્યો. તરત હા પાડી દેવી નહોતી : ‘પણ, જીવણલાલ, તમે દોઢ-બે કલાક માટે કલબ છોડી શકશો ?’

‘અરે, તારે માટે એટલો ભોગ આપવો પડે તો શું થયું ?’ જીવણાએ ખંધાઈ વાપરી : ‘એ બહાને બે કલાક બહાર તાજી હવા ખાવા મળશે.’

‘ઠીક છે, આપણે પાંચ મિનિટમાં નીકળી જઈએ.’

વિવેકની સંમતિ સાંભળતાં જ જીવણાના સ્થૂળ દેહમાં ઝણઝણાટી પ્રસરી ગઈ. ‘હું હમણાં આવ્યો !’ કહીને ઝડપભેર એ ત્યાંથી સરકી ગયો.

કલબના ભંડકિયામાં જઈને તેણે છૂપું ખાનું ખોલ્યું. હાથ લંબાવીને પિસ્તોલ ઊંચકી ત્યારે એના હોઠ પર ઘાતકી સ્મિત ફરકી ગયું. ખિસ્સામાં પિસ્તોલ મૂકતી વખતે પાંચ લાખનો હીરો ગજવામાં આવી ગયો હોય એવી રોમાંચક ધ્રુજારી અનુભવતાં એણે વિવેક તરફ પગલાં ઉપાડ્યાં.

તેવીસ

જીવણા જોગીએ સામે ચાલીને હીરો જોવા સાથે આવવાનો પ્રસ્તાવ કર્યો, જોખમી સોદામાં પડખે ઊભા રહેવાનો ઉમળકો દાખવ્યો એ વિવેક માટે અર્ધી બાજી જીતી ગયા જેવું આનંદજનક હતું, છતાં મનના એક ખૂણે ઉચાટ સળવળી ઊઠ્યો : જુગારનો અફો રેઢો મૂકીને આવવા આટલો જલદી એ તૈયાર કેમ થયો ? માત્ર હીરો જોવાનું કુતૂહલ તેને આવું કરવા ન પ્રેરે. બહુ મોટા લાભની લાલચ સિવાય જીવણો કલબ છોડીને આવે નહીં... એ લાભ શું હોઈ શકે ?

વિવેક વિચારતો રહ્યો : મારી જેમ એણે પણ કોઈ વ્યૂહરચના ઘડી કાઢી હશે ? હમણાં આવું - કહીને એ પાંચેક મિનિટ ક્યાં જઈ આવ્યો હશે ? મારી પાસેથી હીરો પડાવી લેવાની તો એની ગણતરી નહીં હોય ને ?

વિવેકને હસવું આવી ગયું : જે ચીજ મારી પાસે નથી એ જીવણો પડાવી તો ક્યાંથી લેવાનો ? પણ એવી તૈયારી સાથે તે આવે તેમાંય જોખમ હતું. કદાચ એના માણસને પાછળ-પાછળ આવવાનું ગોઠવ્યું હોય તો ? સુરેખાદેવીનું પ્રેત જોઈને જીવણા પર ધારી અસર ન થાય તો ?

અરે, સુરેખાદેવીનું પ્રેત પ્રગટ જ ન થઈ શકે તો ?

એક પછી એક 'તો' વિવેકના લમણા પર હથોડાની જેમ ટિપાવા લાગ્યા. માણસનું મન કેવું ફાંટાબાજ છે ! અત્યાર સુધી અજંપો હતો જીવણો નહીં આવે તેનો... અને હવે એ આવી રહ્યો છે ત્યારે સીટ્રોન કારમાં બેસીને તેની રાહ જોતા વિવેકને ઉચાટ જાગ્યો કે એ શું કામ આવે છે ? પળવાર માટે તેની દઢતા ઓગળી. જીવણાને લીધા વિના જ અહીંથી રવાના થઈ જાઉં... પણ ત્યાં જ બીડી ફૂંકતો જીવણો ઉતાવળાં પગલે કાર તરફ આવતો દેખાયો :

'ચાલો, રાજજા !' વિવેકની બાજુમાં બેઠક લઈને દરવાજો બંધ કરતાં એણે કહ્યું : 'તારે થોડી રાહ જોવી પડી, પણ શું થાય ? ધંધાની જગ્યાએથી આમ અચાનક નીકળતાં વાર તો લાગે ને ! તેમાં પાછી આજે કાળીચૌદશ !'

છેલ્લું વાક્ય સાંભળતાં જ કાર સ્ટાર્ટ કરવા માટે ચાલી ધુમાવતો વિવેકનો હાથ

આંચકા સાથે પાછો ખેંચાયો, તેનાથી જીવણા તરફ જોવાઈ ગયું. એના હાવભાવ જોઈને પેલાથી પૂછ્યા વિના રહેવાયું નહીં :

'શું થયું, રાજજા ! આમ ગભરાયેલો કેમ દેખાય છે ?'

એ જ વખતે બાજુના મકાનના કમ્પાઉન્ડમાં કોઈએ તડાફડીની લૂમ ફોડી. પાંચ-દસ સેકન્ડમાં વિવેકના કપાળે પરસેવો બાઝી ગયો. જીવણો પહોળી આંખે તેને તાકી રહ્યો હતો. કપાળ પર હાથ ફેરવીને વિવેકે પસીનો લૂછ્યો :

'જીવણલાલ, વારેવારે શું કામ યાદ કરાવો છો કે આજે કાળીચૌદશ છે !'

સાંભળીને જીવણો ચોંક્યો. ધૂજતા હાથે ચાલી ધુમાવીને એન્જિન સ્ટાર્ટ કરતાં વિવેકને થોડી વાર નિહાળતો રહ્યો.

'અલ્યા, કાળીચૌદશ તો આપણા જેવા માટે શુક્રનિયાળ ગણાય.' જીવણાના અવાજમાં ઠપકો હતો : 'કાળા ધંધામાં જીવનારા સૌનો માનીતો દિવસ એટલે કાળીચૌદશ !'

'તમે જીવનારાની વાત કરો છો, જીવણલાલ !' વિવેકે કારને કમ્પાઉન્ડમાંથી બહાર કાઢતાં કહ્યું : 'પણ કાળીચૌદશ મરી ચૂકેલાંનોય દિવસ છે એ ભૂલી ગયા કે ?'

'મરનારાં એટલે ?' જીવણો બુઝાયેલી બીડી બહાર ફગાવતો બોલ્યો : 'હું સમજ્યો નહીં !'

'મરનારાં એટલે મર્યા પછી જેમના જીવને મુક્તિ ન મળી હોય એવા આત્મા માટે કાળીચૌદશનો મહિમા ખરો કે નહીં ?'

'એટલે તું ભૂત-પ્રેતની વાત કરે છે ?' બોલતાં-બોલતાં જીવણાનો અવાજ તરડાવા લાગ્યો પણ કળાવા ન દીધું : 'રાજજા, તું ભૂત-પ્રેતમાં ક્યારથી માનતો થઈ ગયો ?'

'અત્યાર સુધી માનતો નહોતો, પણ આ સીટ્રોન કાર લીધા પછી...' પૂરું બોલવામાંય ગભરાટ થતો હોય તેમ વિવેક અટક્યો. જીવણાના પ્રત્યાઘાતમાં પહેલી અસર તેને જોવા મળી :

'શું વાત કરે છે, રાજજા ? આ કાર લીધા પછી તને કોઈ અનુભવ થયો ?'

'હા, બેત્રણ વાર.' કહીને વિવેકે કારને બેક મારી રસ્તાની એક બાજુ ઊભી કરી દીધી. પસીનાવાળી ડોક પર હાથ ફેરવતાં ઉમેર્યું : 'આજે તમે સાથે છો એટલે વાંધો નહીં આવે.'

'પણ તેં કાર કેમ ઊભી રાખી દીધી, રાજજા ? હું સાથે છું એમાં શેનો વાંધો નહીં આવે ?'

'પેલીની બીક નહીં લાગે.' કહેતાં તેણે કારને ફરી સ્ટાર્ટ કરી.

'કોણ પેલી ?'

વિવેકે અમસ્તી જ પાછળ ડોક ધુમાવી લીધી : 'પેલી એટલે આ મોટરની માલિક, જે અકસ્માતમાં મરી ગઈ હતી.'

'પણ એ તો મરી ગઈ !' જીવણો અધીરાઈથી બોલ્યો તો ખરો, પણ એનો અવાજ બોદો સંભળાયો : 'હવે એનાથી બીવાનું શું ?'

“એનું કમોત થયું હતું ને... આ મોટરમાં એનો જીવ રહી ગયો હશે... એટલે ક્યારેક અંદર બેઠેલી દેખાય છે !”

“અંદર બેઠેલી દેખાય છે ?” જીવણાની કાળીધોળી ભ્રમર પર પસીનાનાં ટીપાં વળતાં દેખાયાં : ‘તને ક્યારે દેખાઈ હતી ?’

‘જવા દો, જીવણલાલ !’ વિવેકે માથું ધુણાવી ભય ખંખેરી નાખવાની ચેષ્ટા કરી : ‘અત્યારે એ વાત યાદ કરાવશો તો મારાથી બરાબર કાર નહીં ચલાવી શકાય.’

જીવણાનેય થોડી વાર ચૂપ રહેવું પડે તેમ હતું. કાર હાજી અલી પાસેથી પસાર થતી હતી ત્યારે તેણે બીડી સળગાવી. એને થોડી વાર ગડમથલમાં મૂંગોમંતર જોઈને વિવેકે બોલવું પડ્યું : ‘સારું થયું તમે બીડી સળગાવી. કહે છે કે અગ્નિથી પ્રેત આઘું રહે છે !’

ત્યારે બીડી પકડેલો જીવણાનો હાથ ધૂજી ઊઠ્યો : ‘તું એ વાત ઉચ્ચારવાની ના પાડીને ફરી પોતે જ યાદ કરાવે છે ?’

‘શું કરું ? મૂંગા રહેવાથી વધારે ડર લાગે છે.’ વિવેકે લાચારી-ઘૂંટ્યા અવાજે બોલવું પડ્યું : ‘અને બોલવા માટે એના સિવાય બીજું કંઈ સૂઝતું જ નથી.’

‘તો પછી વાત ચાલુ રાખ, રાજજા !’ જીવણાનેય પૂછ્યા વગર ચાલે એમ નહોતું : ‘આ મોટરવાળી બાઈ મરી ગયા પછી પ્રેત થઈને શું કામ ભટકતી હશે ?’

‘ખબર નહીં...’ વિવેકે આ સવાલની ધારણા રાખેલી નહીં એટલે જવાબ સૂઝતાં વાર લાગી : ‘કદાચ પેલો હીરો...’

‘હીરો !’

‘હા, જીવણલાલ, મને મોટરમાંથી હીરો મળ્યો ત્યાર પછી એ બે-ત્રણ વાર દેખાઈ હતી.’

‘એટલે કે એ હીરામાં બાઈનો જીવ છે, એમ જ ને ?’

‘એ હીરા ઉપરાંત બીજું પણ કંઈક હોવું જોઈએ.’

‘બીજું કંઈક એટલે ?’

‘જુઓ ને, એક વાર આ કારની પાછલી સીટ ઉતરડાઈ ગઈ હતી. કદાચ બાઈએ સંતાડેલી કોઈક ચીજ એનું પ્રેત શોધતું હશે !’

‘અરે, રાજજા !’ જીવણાના અવાજમાં થોડી ધરપત આવી : ‘સીટ ચિરાઈ જાય એટલે એવું ધારી ન લેવાય.’

વિવેક સમજી ગયો. સીટ તો જીવણાના જ માણસે ચીરી નાખી છે એટલે અસર ન થઈ :

‘પણ જીવણલાલ, મેં એને એ જગ્યાએ જોઈ હતી !’

‘કોને કઈ જગ્યાએ ?’

‘એ બાઈને... એનો અકસ્માત થયો હતો એ જગ્યાએ !’

એ વખતે સીટ્રોન વરલી વટાવી ચૂકી હતી, પ્રભાદેવી નજીક આવી રહ્યું હતું. વિવેકનું હૃદય જોરજોરથી ધબકવા લાગ્યું હતું. જીવણાને ચૂપ જોઈને તેણે ઉમેર્યું : ‘એ

બાઈનો ફોટો એક વાર મેં દીવાનસાહેબને ત્યાં જોયેલો એટલે હું ઓળખી ગયો કે પેલી એ જ હતી.’

જીવણો ચૂપચાપ.

‘સાચું, જીવણલાલ, એ પ્રેતનો પીછો છોડાવવા તો હું હીરો પાંચ-પચીસ હજાર ઓછે કાઢી નાખવા તૈયાર થઈ ગયો.’

છતાં જીવણો કંઈ બોલ્યો નહીં. વિવેકને સાચે જ પસીનો વળવા લાગ્યો. બસ, સિદ્ધિવિનાયક મંદિર હવે એક વળાંક જેટલું દૂર હતું... સુરેખાદેવી ત્યાં ઊભાં હશે ?

‘જીવણલાલ, તમે મારું ધ્યાન રાખજો !’ વળાંક લેવાની તૈયારી કરતા વિવેકે ધૂજતા અવાજે કહ્યું : ‘બસ, એટલો રસ્તો પસાર થઈ જાય તો છૂટ્યા...’

તેના છેલ્લા શબ્દની સાથે જ પહેલાં સિદ્ધિવિનાયક મંદિર નજરે પડ્યું અને પછી...

સામેની ફૂટપાથ પર બત્તીના થાંભલા પાસે ઊભેલી સ્ત્રી... બરાબર એ જ... સફેદ વસ્ત્રો, કપાળે મોટો ચાંદલો અને લિફ્ટ માટે ઊંચો કરેલો હાથ !

સ્ત્રીચરિત્ર પકડેલા વિવેકના બંને હાથ કાંપવા લાગ્યા. જીવણાએ એક-બે વાર માથું હલાવીને નજરે દેખાતું દૃશ્ય ખંખેરવાની મથામણ કરી. એ કહેવા માગતો હતો, રાજજા ! ગાડી ઊભી નહીં રાખતો !... પણ ગળામાંથી અવાજ ન નીકળ્યો.

‘જી... વ... જા...’

વિવેક કંઈ કહેવા મથતો હોય એવો પ્રયાસ કરીને અટકી ગયો, તેનો પગ આપોઆપ બ્રેક પર દબાયો. બત્તીના થાંભલા પાસે સીટ્રોન થંભી ગયા પછી તેણે જીવણા તરફ જોયું, એની આંખોમાં ભય આળોટતો દેખાયો. જાણે કહી રહ્યો હોય : કાર શું કામ ઊભી રાખી ? ચાલ, ભાગી છૂટીએ અહીંથી...

બંને જણ પૂતળાની જેમ જડ બનીને બેસી રહ્યા એટલી વારમાં બત્તીના થાંભલા પાસે ઊભેલી સ્ત્રીએ આગળ વધી સીટ્રોનની પાછલી બેઠકનો દરવાજો ઉઘાડ્યો.

ઘૂંટાતા શ્વાસે વિવેકે જીવણા સામે જોયું. જીવણાની છાતી પણ જોસજોસથી હાંફતી દેખાઈ.

‘થેન્ક્સ ફોર ધી લિફ્ટ !’ સુરેખાદેવીના પ્રેતને પહેલી વાર બોલતું સાંભળી વિવેક હચમચી ઊઠ્યો. જીવણાના કપાળ પરથી પસીનો રેલાવા લાગ્યો.

‘ગાડી સ્ટાર્ટ કરો !’ હવે સ્ત્રીના અવાજમાં ફરમાનનો અણસાર વર્તાયો : ‘મારે એરપોર્ટ પહોંચવું છે.’

વિવેકે ત્રાંસી આંખે અરીસામાંથી પાછલી બેઠક પર નજર નાખી. એ જ ઉઘાસીન આંખો... પોતાની જેમ જીવણો પણ અર્ધમીચેલી આંખે અરીસામાંથી પ્રેતનું પ્રતિબિંબ નિહાળતો હતો.

વિવેકે ચાલી ઘુમાવીને ઝાટકા સાથે સીટ્રોન સ્ટાર્ટ કરી. સૂમસામ રસ્તા પર કાર વાંકીચૂકી ગતિથી આગળ વધી.

‘કાર ઠીક રીતે ચલાવો !’ પછવાડેથી ફરી સ્ત્રીના અવાજે બંનેને ધૂજાવી મૂક્યા : ‘મારી માનીતી સીટ્રોનને કોઈ મન ફાવે તેમ હંકારે એ મને પસંદ નથી.’

વિવેકે શિવાજી પાર્ક સુધીમાં કારની ચાલ પર કાબૂ મેળવી લીધો. રસ્તામાં કોઈ રડચુંબડચું વાહન દેખાતું હતું. વચ્ચેવચ્ચે મકાનોમાં ફૂટતા ફટકડા જીવણાના જાડા શરીરને હચમચાવી મૂકતા હતા. તેનો ચહેરો તંગ બની ગયો હતો, ડોક સજ્જડ થઈ ગઈ હતી, ગળું સુકાઈ ગયું હતું અને જીભ ઝલાઈ ચૂકી હતી.

‘નહીં, એરપોર્ટ તરફ નહીં લેતા !’ અચાનક પાછળથી તીણો અવાજ સંભળાયો : ‘જુઓ-જુઓ ! આગળ પેલી ટેક્સી જાય છે, એની આગળ પેલી ટ્રક નાસી રહી છે !’ સ્ત્રીના બોલવામાં ઉગ્રતા આવતી ગઈ : ‘જલદી એનો પીછો કરો ! એણે મને કચડી નાખી !’ આગળ બેઠેલા બંનેમાંથી કોઈને ટેક્સી કે ટ્રક દેખાતી નહોતી. છતાં વિવેકે આજ્ઞાકિતપણે કારની સ્પીડ વધારી દીધી. તેજ ગતિએ ભાગતી કારથી જીવણાના મગજ પર વીસ મહિના પહેલાંની ઘટના સવાર થવા લાગી. પોતે આવી જ રીતે ધનરાજની બાજુમાં બેસી ટ્રકનો પીછો કરતો હતો, આવી જ રાત, આવો જ સૂનકાર અને આવી જ તાણ વર્તાઈ હતી...

પુરપાટ ધસી જતી સીટ્રોનને બાંદરાના ચાર રસ્તા પર વિવેકે લિફ્ટિંગ રોડ તરફ ફેંટાવી એટલે પછવાડેથી અવાજ આવ્યો : ‘હજુ તેજ કરો ! સ્પીડ વધારો ! એ છટકી ન જવો જોઈએ... હું એને છોડીશ નહીં ! એણે મારો જીવ લીધો તેમ હું પણ...’

અને એ જ વખતે જીવણાએ ઝટકા સાથે ડોક ફેરવીને પહેલી વાર પાછળ જોવાની હિંમત કરી. સુરેખાદેવીનું ચૈદ્ર સ્વરૂપ જોઈને તેની ડોકની નસો એટલી તંગ બની ગઈ કે પ્રયાસ કરવા છતાં જાણે ડોક સીધી થઈ શકતી ન હોય...

‘કોણ, નંદલાલ ?’ સ્ત્રીએ દાંત ભીંસીને ત્રાડ નાખી ત્યારે તો વિવેક પણ હચમચી ઊઠ્યો : ‘નંદલાલ ! તારા બધા વાળ ધોળા ક્યાંથી થઈ ગયા ?’

ખલાસ ! જીવણાએ ટકાવી રાખેલી હિંમત ફસડી ગઈ, મનોબળ ભાંગી પડ્યું અને એની ડોક ઝટકા સાથે વિવેકના ખભા પર ઢળી પડી.

તેના અણધાર્યા જોરદાર ધક્કાથી ભડકેલો વિવેક સ્ટીઅરિંગ પર કાબૂ રાખી શક્યો નહીં અને સીટ્રોન ફૂટપાથ તરફ ધસી જતી બત્તીના થાંભલા સાથે અફળાવાની અણી પર હતી ત્યારે માંડમાંડ બ્રેક દાબીને વિવેક કાર થંભાવી શક્યો.

‘શું થયું, જીવણલાલ !’ પોતાના ખભા પરથી જીવણાની ડોક હઠાવતાં ગભરાટભર્યા અવાજે વિવેકે પૂછ્યું, પણ જવાબ ન મળ્યો ત્યારે એની છાતી પર હાથ દાબી જોયો : ‘ના, હૃદય તો ચાલે છે !’

કહીને તેણે પાછળ જોયું તો પેલી મરકમરક હસતી બેઠી હતી. ડઘાઈ ગયેલા વિવેકના ગાલ પરથી દડી રહેલા પસીનાના રેલા જોઈને એ કહેવા જતી હતી : ‘તમે તો સાચેસાચ પ્રેત જોયું હોય એટલા બધા બી ગયા !’

પણ સાવધ થઈ જતાં વિવેકે નાક પર આંગળી રાખી તેને બોલતી રોકી. ઇશારતથી સમજાવ્યું : ‘પ્રિયા, કદાચ આ બદમાશ ઢોંગ કરતો હશે તો આપણું કાવતરું ઉઘાડું થઈ જશે. તારી મહેનત અને હિંમત પર પાણી ફરી વળશે...’

આંખોના સંકેતથી તેણે પ્રિયાને પાછળ જોવા સમજાવ્યું. પ્રિયાએ ડોક ફેરવીને

પછવાડેના કાચમાંથી જોયું તો થોડે દૂર બત્તીના થાંભલા પાસે મોટરસાઈકલ પર બેઠેલા દેશપાંડે દેખાયા.

ડોકને ઝટકો આપતાં વિવેકે પ્રિયાને અધીરાઈભર્યો ઇશારો કર્યો : ‘જલદી સરકી જા !’

અને પ્રિયા હળવેકથી બારણું ઉઘાડી, કારની બહાર નીકળી ફૂટપાથના અંધકારમાં દેશપાંડે તરફ ધસી ગઈ ત્યારે વિવેકે પહેલી વાર નિરાંતનો શ્વાસ લીધો. બેહોશ પડેલા જીવણા સામે જોતાં તેના દાંત ભીંસાયા, એને કારની બહાર રસ્તા પર ધકેલી દેવા જેટલી ખીજ ચડી, પણ કળથી કામ લેવાનું હતું. પ્રિયાએ જીવણાને નંદલાલ કહ્યો ત્યારે જ તેનું હૃદય એક-બે ધબકારા લેવાનું ચૂકી ગયું હતું, કાર પરનો કાબૂ ગુમાવી બેઠો હતો અને અકસ્માત થતાં રહી ગયો હતો. નહીંતર સીટ્રોન ગડથોલિયું ખાઈ ગઈ હોત તો જીવણાને પ્રેતથી ડરાવવાના પેંતરામાં પોતે અને પ્રિયા પણ જખમી થઈ જાત...

‘જીવણલાલ !’ એણે ફરી સ્વસ્થ થઈને જીવણાને ઢંઢોળ્યો, પણ પેલાએ ઊંહકારો ન કર્યો ત્યારે એ મૂંઝાયો : સાલાને વધુ પડતો આઘાત લાગી ગયો. મરી જશે તો હું જ ઉપાધિમાં આવી પડીશ.

સૂમસામ રસ્તા પર નજર નાખી પણ મદદે આવે તેવું કોઈ દેખાયું નહીં. ઘડીક તો થયું, એને આમ કારમાં જ પડતો મૂકીને ભાગી જાઉં... પણ એમ કરવા જતાં પોતાની મોટર અને પોતે પણ પોલીસમાં સંડોવાઈ જાય જીવણાને ભાનમાં લાવ્યા વગર ત્યાંથી છૂટી શકાય તેમ નહોતું.

કારનો દરવાજો ખોલીને વિવેક નીચે ઊતર્યો. જીવણાના સ્થૂળ દેહને સીટ પર લંબાવ્યો, હવા આવે એટલા માટે બંને બારણાં ઉઘાડાં રાખ્યાં અને આસપાસમાં ક્યાંક પાણી મળી જાય એ માટે નજર દોડાવી. બાજુમાં ફૂટપાથ પર કોઈક સૂતેલું દેખાયું, પણ તેને જગાડવાનું અજુગતું લાગ્યું. મૂંઝાઈને એ ફરી કારમાં બેસી જવા આગળ વધતો હતો ત્યાં રસ્તા પર તેની નજર પડી અને આંખો ચમકી ઊઠી : ફૂટપાથ પાસે નાનકડા ખાડામાં પાણી ચમકતું હતું. સામેની બંધ હોટેલનું ગંદું પાણી હશે એવું તેણે અનુમાન કર્યું : પણ ગંદા માણસના મોં પર ચોખ્ખું પાણી છાંટવાની શી જરૂર હતી ?

વાંકા વળીને બંને હાથના ખોબામાં ડહોળું પાણી લઈને તેણે જીવણાના મોં પર છાંટ્યું. ભીમી હથેળી તેના ચહેરા પર પસવારી : ‘જીવણલાલ, ભાનમોં આવો !’ કહીને મુઠ્ઠીમાં તેના ધોળા વાળ પકડી જગાડવાની ચેષ્ટા કરી ત્યારે એ ચોંક્યો. જાણે જીવણાના માથા પરના વાળ ખેંચાઈને પોતાની મુઠ્ઠીમાં આવી ગયા હોય એવું લાગ્યું.

બીજી જ ઘડીએ તેને સમજાઈ ગયું : સાલાએ ધોળા વાળની વિગ પહેરી છે ! હવે ખ્યાલ આવ્યો કે સુરેખાદેવીના પ્રેતનો પાઠ ભજવતી પ્રિયાએ ચહેરા પરથી જીવણાને ઓળખી જઈ નંદલાલ તરીકે સંબોધીને પૂછ્યું હતું : ‘નંદલાલ, તારા બધા વાળ ધોળા કેમ થઈ ગયા ?...’ પોતે આટલા દિવસથી તેને નજીકથી જુએ છે છતાં વિગનો વહેમ કેમ નહીં આવ્યો ?

મુઠ્ઠીમાં પકડેલા બનાવટી વાળ ખેંચીને જીવણાની વિગ ફગાવી દેવાનો રોષ જાગ્યો, ત્યાં વિવેકને સમજાયું કે જીવણાની અસલિયતથી પોતે વાકેફ થઈ ગયો છે એવું દેખાવા નથી દેવું. ઝડપભેર તેણે એની વિગ હતી તેમ માથા પર ચિટકાવી દીધી. પછી તેને ભાનમાં લાવવા માટે છાતી પર હાથ ફેરવવા માંડ્યો. જમણો હાથ ફરતો-ફરતો જીવણાના ઝભળાના ખિસ્સા તરફ સરક્યો ત્યાં ફરી વિવેક ચોક્યો. એના ખિસ્સામાં આ વળી શું છે ?

હાથમાં આવેલી પિસ્તોલે વિવેકને ધ્રુજાવી દીધો : સાલો પૂરી તૈયારી કરીને કલબમાંથી નીકળ્યો હતો ! કદાચ મને પિસ્તોલથી વીંધી નાખીને મારો હીરો ઝડપી લેવાના ઇરાદા સાથે જ એ આવ્યો હશે. ફરી વિવેકનું ખુન્નસ ઘૂંટાયું : આ ઘાતકીને એની જ પિસ્તોલથી ઠાર કરી દઉં...

ત્યાં જીવણો સળવળ્યો. વિવેકે ઝડપભેર પેલી પિસ્તોલ પાછી એના ખિસ્સામાં મૂકી દેવી પડી.

‘જીવણલાલ ! એ જીવણલાલ !’ એક-બે વાર તેને ઢંઢોળ્યો એટલે પેલાની પાંપણો ફરકવા લાગી : ‘શું થઈ ગયું તમને, જીવણલાલ ?’

અને ઊંહકારા સાથે જીવણલાલની આંખો ઊઘડવા લાગી. ચકળવકળ થતી કીકીઓ વિવેક પર સ્થિર કરતાં એણે પૂછ્યું : ‘પેલી... પેલી ગઈ ?’

વિવેકે પાછલી સીટ તરફ જોવાની હિંમત ન ચાલતી હોય તેમ હકારમાં ડોક હલાવી : ‘ગઈ...’

અને ઝાટકા સાથે જીવણો બેઠો થઈ ગયો. હાંફતી છાતીએ તેણે પાછલી સીટ પર જોયું, કોઈ દેખાયું નહીં ત્યારે ધરપત અનુભવતો હોય તેમ છાતી પર હાથ દાબ્યો : ‘હા...શ ! મારી તો છાતી બેસી ગઈ !’

‘અને મારું હાર્ટ ફેઈલ થતું રહી ગયું.’ વિવેકે ગભરાટિયા અવાજે સંભળાવ્યું : ‘તમે મારા પર ઢળી પડ્યા અને હું મન પરના કાબૂની સાથે સ્ટીઅરિંગ પરનું સમતોલપણું ગુમાવી બેઠો... જુઓ તો ખરા, માંડમાંડ આ વીજળીના થાંભલા સાથે અથડાતાં રહી ગયા આપણે...’

‘પણ પેલી ક્યાં ગઈ ?’ જીવણાએ તરડાયેલા અવાજે પૂછ્યું : ‘એ ક્યારે ચાલી ગઈ ?’

‘કોને ખબર ?’ વિવેકે જવાબ ઉપજાવી કાઢ્યો : ‘જેવાં કારનાં ટાયર ફૂટપાથ સાથે ઘસાયાં અને માંડમાંડ ઊભી રહી કે પેલી પાછળથી અદૃશ્ય થઈ ગઈ. બારણું ઉઘાડ્યા વિના જ હવામાં ઓગળી ગઈ !’

‘સા...લી !’ જીવણલાલે દાંત ભીંસ્યા : ‘જતાં-જતાં એ કાંઈ બોલી હતી ?’

‘ના, એક ભયાનક અદૃશ્ય સંભળાયું અને મેં પાછળ ફરીને જોયું તો ત્યાં કોઈ નહોતું.’

બંને ખામોશ થઈ ગયા. પેલી જ્યાં બેઠી હતી એ સીટ પર બંનેએ એકીસાથે જોયું, પછવાડેના કાચમાંથી બહારનો અંધકાર જોયો, પછી એકબીજા સામે જોઈ લઈને પોતપોતાની કાંડા-ઘડિયાળ જોવાની ક્રિયા પણ સાથે જ કરી :

‘બે વાગવા આવ્યા !’ જીવણાએ બોલવાની પહેલ કરી : ‘હું કેટલી વાર બેહોશ રહ્યો, રાજજા ?’

એના અવાજના રણકા પરથી વિવેકને વર્તાઈ આવ્યું કે તે સ્વસ્થ થઈ રહ્યો છે. યાદ કરીને તેણે કહ્યું : ‘જુઓ ને, જીવણલાલ, આપણે એક ને પાંચ મિનિટે કલબ પરથી નીકળેલા. શરૂઆતમાં ધીમી ગતિએ ગાડી ચલાવી હતી એટલે પેલી જગ્યાએ એકને વીસ મિનિટે પહોંચ્યા હશું.’

‘એક ને વીસ મિનિટે !’ જીવણો બબડીને ખામોશ રહ્યો એટલે વિવેક સમજી ગયો કે સુરેખાદેવીના અકસ્માતના સમય સાથે એ તાળો મેળવી રહ્યો છે.

‘પણ, રાજજા, પહેલાં તો એણે એરપોર્ટ માટે લિફ્ટ માગી હતી ને !’

‘હા, જીવણલાલ, ત્યારે તો મારા પેટમાં ધગધગતું તેલ રેડાયું હતું... પ્રેતને ક્યાંથી ખબર પડી ગઈ કે આપણે એના હીરાનો સોદો પતાવવા એરપોર્ટ તરફ જઈ રહ્યા છીએ ?’

‘અને બાંદાની ખાડી પરથી પસાર થતા હતા ત્યારે એ કેવા ઉશ્કેરાટમાં બોલી ગઈ કે નહીં, સીટ્રોન લિંકિંગ રોડ પર લો. પેલી ટ્રક મને કચડીને નાસી રહી છે, એનો પીછો કરો...’

‘અરે, એ તો એવી રીતે હુકમ કરતી હતી કે જાણે હું એનો ડ્રાઈવર હોઉં...’ કહીને વિવેકે હળવેકથી ઉમેર્યું : ‘ટ્રકનો પીછો કરતી ટેક્સીનું પણ એ કાંઈક બોલી’તી કે નહીં, જીવણલાલ ?’

ત્યારે જીવણો ઓઝપાઈ ગયો : આ સાલાએ બધું જ સાંભળ્યું હશે ! તો-તો પેલી ડાકણે મને નંદલાલ તરીકે ઓળખી કાઢ્યો એની પણ આને ખબર પડી ગઈ !

‘કોને ખબર એ શું-શું બોલતી હતી !’ કહીને જીવણો થોડું અટક્યો. વિવેક સામે ઝીણી નજરે જોઈ લેતાં પૂછ્યું : ‘રાજજા, મેં એની તરફ ડોક ફેરવીને પાછળ જોયું ત્યારે એ શું બોલી હતી ? કાંઈક મારા વાળનું બોલેલી કે નહીં ?’

‘તમારા વાળનું ?’ વિવેકે તદ્દન અજાણ્યા થઈ જવું પડ્યું : ‘ના રે ! મેં તો એવું કાંઈ સાંભળ્યું નથી... કદાચ તમને એવો ભ્રમ થયો હશે.’

‘હા... મને તો આ આખી ઘટના જ ભ્રમ જેવી લાગે છે... સાલીએ આપણી કાળીચૌદશ બગાડી !’

‘અને મારા હીરાનો સોદો પણ બગાડ્યો.’ વિવેકે સિફતથી કહી દીધું : ‘જીવણલાલ, જીવતા માણસની ચીજ ચોરીને છટકી શકાય, પણ પ્રેત તો સાલું ગમે ત્યારે આપણી ગળચી પકડી શકે !’

‘એટલે તું હવે એરપોર્ટ નહીં જાય ?’

‘અરે, હું તો હવે સીટ્રોન ચલાવવાની ક્યારેય હિંમત જ નહીં કરું.’ કહીને તેણે ઉમેર્યું : ‘ભોગ લાગ્યા મારા કે મેં આ વળગાડવાળી મોટર ખરીદી !’

‘તો હવે આપણે શું કરવું છે ?’

‘ચાલો, હું તમને ટેક્સીમાં શિવાજી પાર્ક પર તમારે ઘેર ઉતારી દઉં.’

‘અને તું ?’ જીવણાને વહેમ પડ્યો હોય તેમ પૂછ્યું. તેને થયું : કદાચ મને ઉતારીને એ હીરાનો સોદો કરવા તો નહીં ઊપડી જાય ને ?

‘હું...’ વિવેક મૂંઝવણમાં પડી ગયો : ‘હા, જીવણલાલ, હું પણ તમારા ઘરે જ આજની રાત સૂઈ રહીશ.’

‘મારી સાથે – મારી ઘેર ?’ તેના અવાજમાં ગભરાટ આવી ગયો. પછી તરત જ તેણે વાળી લીધું : ‘આજ હવે ઘેર જવાની હિંમત નથી ચાલતી. ચાલ, આપણે બંને ક્લબ પર જઈએ.’

‘ક્લબ પર ?’ વિવેક ફસાયો. તેને તો મરીનડ્રાઈવ પહોંચવાનું હતું. દેશપાંડે અને પ્રિયા એની રાહ જોવાનાં હતાં. પ્રિયા એના દાદાથી ચોરીછૂપીથી રાત્રે ઘેરથી નીકળીને આવી હશે. આવી રીતે જુવાન છોકરીને મધરાતે બહારથી આવતી દુર્લભજી દીવાન જોઈ જાય તો એના જેવા કોઈ સ્વભાવના વડીલ કોણ જાણે શું કરી બેસે ! એટલે જ પ્રિયાને પોતે કહ્યું હતું : બધું હેમખેમ પાર પડી જાય એટલે તું દેશપાંડેની મોટરસાઈકલ પર ઘરભેગી થઈ જજે... ત્યારે પેલીએ કહ્યું હતું : નહીં, તમારા પાછા આવ્યા વગર મારાથી ઘેર કેમ જવાય ? તમે મારી માના મોતનો ભેદ પામવા આટલું બધું સાહસ કરો છો ત્યારે હું મારી સલામતીનો જ વિચાર કરું એવી સ્વાર્થી ધારો છો તમે મને ? કહી રાખું છું, તમે પાછા નહીં આવો ત્યાં સુધી હું ઘર નીચે રાહ જોતી રહીશ, પછી ભલે સવાર પડી જાય !

‘બહુ વાર લાગી જવાબ આપતાં, રાજજા ?’ જીવણાએ આશંકાના અણસાર સાથે પૂછ્યું : ‘ક્લબ પર આવે છે ને ? રમતમાં બેસી જઈશ એટલે મગજમાંથી આ બધું ભૂંસાઈ જશે.’

‘નહીં, જીવણલાલ, એ ભૂંસવા માટે મારે બીજે જવું પડશે.’

‘બીજે ?’ જીવણાનો વહેમ વધ્યો : ‘બીજે ક્યાં જવા માગે છે ?’

‘કોલાબા !’ વિવેકે નફફટ થઈને કહેવું પડ્યું : ‘મરેલી સ્ત્રીના ભૂતનો ભય ભૂંસી નાખવા માટે જીવતી સ્ત્રીનો સંગ કર્યા વિના નહીં ચાલે...’

જીવણો તેની સામે તાકી રહ્યો એટલે વિવેકે મોટરના કાચ બંધ કરતાં અધીરાઈ દર્શાવી : ‘ચાલો તમે પણ મારી સાથે.’

‘નહીં !’ વિવેકના એ પ્રસ્તાવે જીવણાનો વહેમ ભૂંસી નાખ્યો : ‘મારે ક્લબ પર પહોંચ્યા વગર ચાલે તેમ નથી. મારે મન ક્લબ એટલે મારી સ્ત્રી !’

‘તો ભલે.’ સીટ્રોનની ચાવી ગજવામાં મૂકતાં વિવેકે ગંભીર અવાજે કહ્યું : ‘ગેરેજવાળાને સવારે ચાવી આપી દઈને કહીશ કે તારી ધોળી પરી લીફ્ટિંગ રોડ પરથી મંગાવીને કોઈક ઘરાક ગોતી કાઢ... ભલે બે-પાંચ હજાર ઓછા આવે પણ મારે હવે આ બધા નહીં જોઈએ.’

અંધારામાં નિર્જન રસ્તા પર ટેક્સી મળતાં વાર લાગી તેમાંય બંને ઊંચાનીચા થતા હતા. જીવણાનો ભય હજુ શમ્યો નહોતો. વારેવારે એ સીટ્રોન સામે જોયા કરતો હતો. કદાચ પેલીનું ભૂત પ્રગટ થાય તો ?

અને વિવેક પોતાની વાટ જોતી પ્રિયાનો ઉચાટ વાગોળતો હતો : મેં બહુ મોડું કરી નાખ્યું. મારી ફિકરમાં કદાચ દેશપાંડેને લઈ પ્રિયા આ તરફ આવવાનું જોખમ ન કરે તો સારું...

ત્યાં ટેક્સી મળી ગઈ. ઝડપભેર બંને અંદર ગોઠવાઈ ગયા : ‘બાબુલનાથ સે કોબાલા લે લો !’ વિવેકે અધીરાઈ દર્શાવી : ‘જલદી !’

સુરેખાદેવીના પ્રેતસ્વરૂપે પ્રિયાએ જ્યાંથી લિફ્ટ લીધી હતી એ પ્રભાદેવી પસાર થયું ત્યાં સુધી બેમાંથી કોઈ કાંઈ બોલી શક્યા નહીં. વિવેકે છૂટા પડતાં પહેલાં હજુ એક વાત કહી દેવાની બાકી હતી. જીવણાના મનમાંથી હીરાની ઘેલછા કાઢ્યા પછી જ હવે ભેદનો તાગ લેવામાં આગળ વધી શકાય તેમ હતું... જીવણાએ કલાક પછી પહેલી બીડી સળગાવી એટલે વિવેકે ગળું ખંખેર્યું :

‘જીવણલાલ, મને એક વિચાર આવે છે.’

‘શું ?’ બીડીના ઉપરાઉપરી કશ લઈને તલપ શમાવતાં જીવણાએ પૂછ્યું : ‘હજુ એ જ વિચાર આવે છે ને ?’

‘નહીં, પેલા હીરાનો વિચાર આવે છે. મને એક તુક્કો સૂઝી આવ્યો.’ વિવેકે થોડું રોકાઈને ઉમેર્યું : ‘એ હીરો હું એના માલિકને પાછો આપી આવું.’

અને જીવણો ભડક્યો. તેના હોઠ વચ્ચેથી બીડી નીચે પડી ગઈ : ‘હાથમાં આવેલો માલ પાછો આપી દેવાની મૂર્ખાઈ તને ક્યાંથી સૂઝી ?’

‘હમણાં જે કાંઈ બની ગયું એમાંથી !’ વિવેકે ગળે ઊતરે એ રીતે દલીલ કરવાની હતી : ‘ત્યાં સુધી એ બાઈ મારો પીછો નહીં છોડે.’

‘તો મને આપી દે !’ જીવણાની દાનત હોઠ પર આવી ગઈ : ‘બાઈની એસીતેસી ! પાંચ લાખનો માલ મળતો હોય તો જીવતાનેય મોત ભેગો કરી દઉં એવો છું... તો પછી આ પ્રેત શું વિસાતમાં ?’

વિવેક સમજી ગયો : જીવણો આજે મને મોત ભેગો કરવાની તૈયારી સાથે જ આવ્યો હતો. એક ખૂન કરી ચૂકેલા ગુનેગારને બીજું ખૂન કરવું બહુ સહેલું થઈ પડે છે.

‘પણ, જીવણલાલ, તમે મારો ઇરાદો હજુ ક્યાં સાંભળ્યો છે ?’ કહીને વિવેકે તેને ધરપત આપી : ‘હીરો હું પેલા માલદાર દીવાનને પાછો આપી આવું એટલે મારી પ્રામાણિકતા માટે માન જાગે કે નહીં ?’

‘એટલે ? રાજજા, પ્રામાણિકતાના સર્ટિફિકેટ ખાતર તું પાંચ લાખનો હીરો આપી દેવા માગે છે ?’

‘તમે ભૂલી ગયા, જીવણલાલ, એ માલદારના ઘરમાં પરણાવવા લાયક એક કન્યા પણ છે.’

‘હું !’ જીવણાએ ચોંકીને તેની સામે જોયું, પછી સમજી ગયો હોય તેમ ખંધું હસ્યો : ‘એટલે કરોડપતિના જમાઈ બનવાનું સપનું જુએ છે, રાજજા ?’

‘માત્ર જમાઈ નહીં, કરોડપતિનો એકનો એક વારસદાર કહો !’

જીવણાના મગજમાં વાત ઊતરી ખરી પણ હજુય તેને એ કઠતું હતું : 'ધાર કે તું હીરો પાછો આપી દે અને બદલામાં પેલો કરોડપતિ લુખ્ખી શાબાશી આપીને તને રવાના કરી દે તો ? એની કન્યા બીજાને વરાવી દે તો ?'

'તો....' વિવેકને ઘડીભર મૂંઝવણ જાગી : આ બદમાશને ગળે વાત ઉતારવાનું કઠણ છે.

'સીધી રીતે ધાર્યું ન થાય તો, જીવણલાલ, આપણા જેવો માણસ શું કરે ?'

'શું કરે, રાજજા ?' પેલાએ ખંધાઈ વાપરીને સામું પૂછ્યું : 'તું જ કહે ને !'

'તો હું એની પૌત્રીનું અપહરણ કરી જઈશ !'

'ખરેખર ?' જીવણાના હોઠ ભીના થઈ ગયા. તેને યાદ આવ્યું : વિશ્વાસે એક વાર કહેલું કે મારા બોસે કોઈ માલદારનું અપહરણ કરીને બાનમાં મેળવેલી ધરખમ રકમમાંથી ચરસ-ગાંજાની દાણચોરીનો ધીકતો ધંધો શરૂ કર્યો... વિશ્વાસ પણ એવું કરે તે એના મનમાં બેસી ગયું.

'રાજજા, એ કામ આપણે ભેગા મળીને કરીશું...' જીવણાએ પ્રસ્તાવ સરકાવી દીધો : 'ભાગીદારીમાં !'

'ઠીક છે, જીવણલાલ !' વિવેકે મજાક કરી લીધી : 'અપહરણ ભાગીદારીમાં ખરું, પણ એ છોકરીને પ્રેમ તો હું એકલો જ કરવાનો !'

'મંજૂર !' જીવણાએ સોદો પાકો થઈ ગયો હોય તેમ એની સાથે હાથ મિલાવ્યો : 'છોકરીના લફરામાં અમસ્તોય મને હવે રસ રહ્યો નથી... એ તારા જેવા જુવાનનું કામ !'

વિવેકને થયું, પૈસાનો લોભ માણસને કેટલો મૂરખ બનાવી શકે છે !

અને ત્યાં બાબુલનાથ આવી ગયું. જીવણાએ કલબ પાસે ટેક્સી ઊભી રખાવી. વિશ્વાસથી છૂટા પડવાની ઈચ્છા ન થતી હોય તેમ કચવાતા જીવે જીવણો બહાર નીકળ્યો : 'રાજજા ! કાલ દિવાળી છે. રાતે જરૂર આવી પહોંચજે... પેલી ચીજ પાછી આપવા જતાં પહેલાં ફરી એક વાર આપણે મસલત કરી લઈએ. કાલે તું એ સાથે જ લઈને આવજે.'

'જોઉં છું !' એવા અધ્ધર જવાબ સાથે વિવેકે ટેક્સીવાળાને આગળ વધવાનો ઇશારો આપીને ઉમેર્યું : 'અત્યારે તો મારો જીવ કોલાબામાં ભટકે છે !'

અને ટેક્સીએ આગળ વધીને મરીનડ્રાઈવ તરફનો વળાંક લીધો ત્યારે વિવેકે નિરાંતનો શ્વાસ લીધો : હા...શ !

ચોપાટી વટાવ્યું ત્યાં સુધી એક-બે વાર પાછળ નજર કરીને તેણે જોઈ લીધું : ના, જીવણો કે બીજું કોઈ જ વાહન પીછો કરતું નહોતું. જેમજેમ 'દીવાનસદન' નજીક આવતું ગયું તેમતેમ વિવેકની ઉત્તેજના અને ઉચ્ચાટ વધતાં ગયાં : પ્રિયા રાહ જોતી હશે ! દુર્લભજી દીવાનને ખબર નહીં હોય ને ?

અને દૂરથી 'દીવાનસદન'થી બે મકાન આગળની ફૂટપાથ પર બે આકૃતિ ઊભેલી દેખાઈ. વિવેકને ત્યાં સુધી ટેક્સી લઈ જવાનું અજુગતું લાગ્યું : કદાચ જીવણાએ ટેક્સીનો નંબર મનમાં યાદ રાખી લીધો હોય તો કાલે આ ડ્રાઈવરને શોધી કાઢી પૂછપરછ કરી લે !

વીસની નોટ ટેક્સીવાળાના હાથમાં પકડાવી દઈ તેને રવાના કરી દીધા પછી

માંડમાંડ વિવેક અર્ધી મિનિટની ધીરજ રાખી શક્યો. સામે ઊભેલી બંને આકૃતિ પણ ટેક્સી નીકળી જવાની રાહ જોતી હોય તેમ ત્યાં જ સ્થિર રહી.

જેવી ટેક્સી દૂર નીકળી ગઈ કે બંને દિશામાંથી દોટ મુકાઈ.

રાતના અઢી વાગ્યાના એ સૂમસામ વાતાવરણમાં પ્રિયા અને વિવેક દોડીને એકબીજાને વળગી પડ્યાં. આવેશમાં દેશપાંડેની હાજરી વીસરાઈ ગઈ અને ઉત્તેજનામાં મર્યાદાનો સંકોચ પણ ફગોળાઈ ગયો. દેશપાંડે નજીક આવ્યા ત્યાં સુધી ઉન્માદના આવેગ સાથે બંને એકબીજાના આલિંગનમાં જકડાઈ રહ્યાં. પ્રિયાની આંખોમાં હર્ષનાં આંસુ ઊભરાઈ આવ્યાં : 'મને કેટલી ચિંતા થતી હતી તમારી !'

'અને હું તને શાબાશી આપવા કેટલો અધીરો થઈ ગયો હતો, પ્રિયા !'

ત્યાં દેશપાંડેએ ટહુકો કર્યો : 'વાહ ! કોઈક જ નસીબદારને જાહેર રસ્તા પર આવું સુખદ દૃશ્ય જોવા મળે... કહેતાં હો તો ગોરમહારાજને બોલાવી આ બ્રાહ્મમુહૂર્તમાં તમારો બંનેનો હસ્તમેળાપ કરાવી દઉં !'

અને ઝાટકા સાથે બંને એકબીજાથી દૂર થઈ ગયાં. શરમથી ગરદન ઝુકાવીને ઊભેલી પ્રિયાને જોઈ વિવેકને થયું : અત્યારે જ એનો હાથ પકડીને ઉપર જાઉં, દુર્લભજી દીવાનને જગાડીને કહું, તમારી પૌત્રીનો હાથ માગવા આવ્યો છું !

એ વિચારની સાથે જ વિવેકે ડોક ઊંચી કરીને 'દીવાનસદન'ના ટોચના મજલા તરફ નજર નાખી ત્યારે તેના શરીરમાંથી ધ્રુજારી છૂટી ગઈ :

ત્યાં બારીમાં કોણ ઊભું છે ? દુર્લભજી દીવાન તો નહીં હોય ને ?

ચોવીસ

પ્રિયાનું આલિંગન તો હતું થોડી ક્ષણોનું, પણ વીજળીનો શોક લાગ્યા પછી શરીરમાં વહેતા લોહીની ગતિ તેજ બની જાય તેમ વિવેકને એ થોડી ક્ષણોના આશ્લેષે બીજા દિવસની સવાર સુધી રમમાણ રાખ્યો. સવારે પોણાચાર વાગ્યે ઘેર પહોંચીને પોતાની ચાવીથી ચોરની જેમ બારણું ઉઘાડી, બા જાગી ન જાય એવી સાવચેતી સાથે તે અંદર ઘૂસી આવ્યો હતો. બહાર ચૌદશનું અંધારું ઓગળતું હતું અને મનમાં પ્રણયનો ઉજાસ ઊભરાતો હતો. બા ઠપકો આપે કે પૂછપરછ કરે એ ટાળવા માટે તેણે ઓરડાની બત્તી પણ કરી નહોતી. ચૂપચાપ કપડાં બદલી એણે પથારીમાં લંબાવ્યું, ત્યાં બીજા ઓરડાને ઉંબરે ઊભેલાં વિદ્યાબહેન તેને દેખાયાં : 'બા, તું જાગી ગઈ ?' પણ જવાબ ન મળ્યો. છતાં તેની ઠપકાભરી આંખો બોલતી હતી : 'આ શું માંડ્યું છે તે ? રાત-આખી ક્યાં રખડ્યા કરે છે ?'

વિવેકને થયું કે એ કાંઈક પૂછે તો બધું કહી દઉં, પ્રિયા સાથે પાંગરેલી પ્રીતનો એકરાર કરી દઉં... પણ દીકરા સાથે અબોલા લીધા હોય તેમ વિદ્યાબહેન પ્રાતઃકર્મમાં લાગી ગયેલાં અને પોતે પ્રિયાનો ખ્યાલ પંપાળવામાં પરોવાઈ ગયો હતો.

દિવાળીના પરોઢિયાને આવકારતા ફટકડાના અવાજ, થોડે દૂર હરેકૃષ્ણ મંદિરમાં થતી આરતીનો ઘંટનાદ, ભરતીના ઉછાળા મારીને હાંફી ગયેલા સમુદ્રનું આછું ગુંજન કે બહાર રસ્તા પર શરૂ થયેલી અવરજવરનો હળવો ઘોંઘાટ... પ્રિયાના રટણમાં લીન બની ગયેલા વિવેકને કોઈ જ ખલેલ પાડી શક્યું નહીં.

પોતાની મા સાથે જેમને કંઈ જ લાગતુંવળગતું નહોતું એ વિવેક અને દેશપાંડે સુરેખાદેવીના હત્યારાને શોધવા આટલાં જોખમ ઉઠાવી રહ્યા છે તેની વિગત જાણીને એ ક્યાંય સુધી વિચારતી રહેલી. છેવટે નિસાસો નાખતાં બોલી હતી : 'વિવેક, અત્યાર સુધી હું સત્યથી દૂર ભાગતી રહી. મારી મમ્મીનું ખૂન થયું છે એ સ્વીકારવા તૈયાર નહોતી, કારણ કે ખૂની કોઈક ઘરનો જ માણસ નીકળશે તો ઉલ્કાપાત સર્જાઈ જવાના ભયથી હું એ દુર્ઘટના જ ભૂલી જવા માટે જાત પર જુલમ કરતી હતી...'

વિવેકે તેને બોલવા દીધેલી. દુર્લભજી દીવાનની ગેરહાજરીમાં દિલ ખોલીને એકબીજાને સંપૂર્ણપણે સમજી લેવાની આ તક જવા દેવી નહોતી.

'વિવેક, હવે સત્ય જ્યારે સામે આવવાની અણી પર છે ત્યારે એને આવકારવાનું

હાથપણ મને સમજાયું. કદાચ સત્ય બહાર નહીં પડે ત્યાં સુધી મારી માના ભટકતા આત્માને શાંતિ નહીં સાંપડે...'

'પરિણામ હવે બહુ નજીક દેખાઈ રહ્યું છે, પ્રિયા !'

વિવેકે ઉત્સાહભરે કહ્યું ત્યારે પ્રિયા થોડી વાર તેને જોઈ રહેલી, એની કીકીઓ પર ભીનાશ ફરી વળી હતી :

'પરિણામ જે આવે તે, વિવેક ! પણ તમારા પુરુષાર્થમાં હું સહભાગી ન બની શકી એનો રંજ મને રહી જવાનો. માતાનું થોડુંક ઋણ ચૂકવવાની તક હું ચૂકી ગઈ.'

'નહીં, પ્રિયા, એ તક હવે આવી જ રહી છે.' એમ બોલાઈ ગયા પછી વિવેક વિમાસણમાં પડી ગયો હતો : પ્રિયાને આમાં સંડોવીને હું કાંઈક પામવાને બદલે બધું જ ગુમાવી દેવાનું જોખમ ખેડી રહ્યો છું. હજુય પીછેહઠ કરવાની તક છે.

'કેવી તક આવી રહી છે, વિવેક ?' પ્રિયાએ તેને મૂંગો થઈ જતો જોઈને અધીરાઈભરે પૂછ્યું હતું. છતાંય વિવેક ગડમથલમાં અટવાયેલો દેખાયો એટલે મનોભાવ પામી ગઈ હોય તેમ એ બોલી ઊઠેલી : 'તમને મારા સોગન છે, વિવેક ! હવે મારાથી કંઈ ના છુપાવશો. એક વાર મને અજમાવી જુઓ, આ પ્રિયાની રંગોમાં પણ દીવાન ખાનદાનનું લોહી વહે છે !'

તેના જુસ્સાએ અને સોગંદે વિવેકને લાચાર બનવી દીધો હતો. જીવણા જોગીને ફસાવવા માટે બિછાવેલી જાળમાં સુરેખાદેવીના પ્રેત તરીકે પ્રિયાને પ્રગટ કરવાની મૂર્ખાઈભરી યુક્તિ તેણે કહી દેવી પડેલી.

'સાચું કહ્યું તો એ માટે જ હું દીવાનસાહેબને મળવા આવ્યો હતો.' વિવેકે પ્રિયાના મુખભાવ વાંચતાં ઉમેર્યું હતું : 'તને મધરાતે બહાર જવાની દીવાનસાહેબની મંજૂરી મળે તો...'

'દાદાજીની મંજૂરી નહીં મળે.' પ્રિયા અધવચ્ચે જ બોલી ઊઠેલી : 'અને તમે મંજૂરી માગવાનું જોખમ ખેડો એવું હું ઇચ્છતી પણ નથી.'

'તો પછી એ વિચાર જ માંડી વાળીએ.'

'વિવેક, તમને યાદ છે, પહેલી વાર તમે દાદાજી પાસે મમ્મીનું કાર્ડ લઈને આવેલા ત્યારે મને જોઈને ચોંકી ઊઠ્યા હતા ?'

'હા, તું અદલોઅદલ સુરેખાદેવી જેવી દેખાઈ એટલે મેં આંચકો અનુભવ્યો હતો.'

'અને એ આંચકામાંથી તમને આ યુક્તિ સૂઝી... બરાબર ને ?'

'યુક્તિ નહીં, કુબુદ્ધિ સૂઝી એમ લાગે છે.'

ત્યારે પ્રિયાએ કેવી જોરદાર દલીલ કરી હતી : 'વિવેક, થોડી વાર પહેલાં તમે બોલી ગયા હતા કે આ દિશામાં આગળ વધવા માટે તમને મમ્મીનો આત્મા પ્રેરે છે, દરેક પગલે એ તમને દોરે છે... તો પછી આ યુક્તિ પણ એણે જ તમને કેમ સુઝાડી ન હોય ? એને તમે કુબુદ્ધિ કેમ કહી શકો ?'

'મને હતું કે તારા દાદાજીને હું મનાવી લઈશ.' વિવેકને પાંગળી દલીલ સૂઝેલી : 'હવે જો એમની મંજૂરી ન મળવાની હોય તો એમનાથી છાની મધરાતે તું ઘરબહાર નીકળી

જાય અને આપણા પાસા ઊંધા પડે, તને કાંઈક થઈ જાય તો....'

‘મને કાંઈ થઈ જશે તો હું માની જેમ પ્રેત થઈને તમારો પીછો નહીં કરું, બસ !’

પ્રિયા આવું બોલી ગઈ ત્યારે વિવેક ચોંક્યો હતો. તેની મજાક પર પોતે હસી શકતો નહોતો : ‘તું જીવણાને ઓળખતી નથી. એ ખંધો બદમાશ છે. પ્રેતનો પાઠ ભજવવામાં જરા સરખી ગફલત થઈ તો એ શુંનું શું કરી નાંખે, કોને ખબર, પ્રિયા !’

‘પાઠ ભજવવામાં તો કોલેજનાં નાટકોમાં મેં ઇનામો મેળવ્યાં છે, વિવેક ! સુરેખાદેવીનું સ્વરૂપ ધારણ કરીને અભિનય આપું તો કદાચ મારા પપ્પા વસનજી દીવાન સુધ્યાં બે ઘડી ભરમાઈ જાય !’

‘છતાં પણ મારે....’

‘આ જોખમ ઉઠાવવું નથી, એમ જ કહેવા માગો છો ને, વિવેક !’ પ્રિયા આવેશમાં બોલી ગઈ હતી : ‘તમને દાદાજીની નારાજીનો ભય લાગે છે, પેલા જીવણાની બદમાશી તમને ડરાવે છે... મારી આવડત પર તમને ભરોસો પડતો નથી, સુરેખાદેવીનો આત્મા આપણી રક્ષા કરી શકશે એની પણ તમને પાકી શ્રદ્ધા નથી....’

ત્યારે વિવેક નરમ પડી ગયેલો, છતાં એક ચિંતા વ્યક્ત કરવી પડેલી : ‘ધાર કે, પ્રિયા, આપણે જીવણાને ભરમાવવામાં પાર ઊતરીએ તોપણ દુર્લભજી દીવાનનું શું ? તું મધરાતે ચોરીછૂપીથી ઘરબહાર ગઈ છે એની દાદાજીને ખબર પડી ગઈ તો ?’

‘તો ?’ પ્રિયા પાસે જવાબ તૈયાર હતો, પણ સ્ત્રીસહજ લજ્જાએ તેને થોડી વાર બોલતી રોકી. આંખોની પાંપણો પટપટાવી લઈને આડું જોતાં એણે કહ્યું હતું : ‘વિવેક, આપણો છાનો પ્રેમ એમની સમક્ષ જાહેર થઈ જશે, બીજું શું ?’

સાંભળીને પોતે હેબતાઈ ગયો હતો. તેના દાદાજીથી સદાય ડરનારી પ્રિયા બેઘડક આમ બોલી કેમ શકી ? પ્રણયનો જુસ્સો માણસને નિર્ભય બનાવી દે છે કે બેપરવા ?

એ સાંજે તો વિવેકે વધુ દલીલ કરીને પ્રિયાનો ઇરાદો બદલવાનો પ્રયાસ માંડી વાળ્યો હતો, પણ ત્યાર પછી દરરોજ એક વાર ફોન પર તેણે એને ફરીફરીને સમજાવવાની કોશિશ ચાલુ રાખેલી. જેમજેમ એ મનાવતો ગયો તેમતેમ પ્રિયાની જીદ જોર પકડતી ગઈ ત્યારે એણે નમતું જોખી દીધું હતું : ‘ઠીક છે, દેશપાંડે આપણી સાથે છે એટલા પૂરતી ધરપત રહેશે. આ પૈતરા પાછળ કદાચ કુદરતનો કોઈ સંકેત પણ હશે....’

શું સંકેત હશે કુદરતનો ?

વિવેકે બારીમાંથી સવારના તડકાને રોકવા ઓઢવાનું મોં પર ખેંચી લઈ વિચારવા માંડ્યું :

પ્રિયાની હિંમતે પોતાને હેબતાવી દીધો હતો. જીવણા પર સુરેખાદેવીના પ્રેતની ધાક તો પૂરેપૂરી બેસી ગઈ, એના હૃદય પર એક આક્રમણ તો થઈ ગયું, પણ સૌથી મોટો લાભ તો જીવણામાં છુપાયેલા નંદલાલને ઉઘાડો પાડવાનો હતો ! પ્રિયા એક જ નજરમાં તેની અસહાયતા પારખી ગઈ... જીવણો ધોળા વાળની વિગ પહેરતો હતો એ પોતાની ચબરાક નજર પણ કેમ ચૂકી ગઈ ? જ્યારે દેશપાંડે માટે એમાં હેબતાઈ જવા જેવું કાંઈ નહોતું : ‘વિવેક, સાલાએ વિગ એવી બનાવડાવી છે કે ભલભલા થાપ ખાઈ જાય ! પણ મને

પહેલેથી શંકા પડી હતી. મેં જાણી-કરીને તારું ધ્યાન ખેંચ્યું નહોતું... તું ધારીધારીને એને જોયા કરે તો કદાચ જીવણાને વહેમ પડે એટલા ખાતર સાવચેતી રાખવી જરૂરી હતી.’

ઊંઘમાં માણસ પડખું ફેરવે તેમ વિવેકના વિચાર દેશપાંડે તરફ ફટકા : એ મારાથી કાંઈ ને કાંઈ છાનું શું કામ રાખે છે ? જુદા પડતી વખતે – હવે ક્યારે મળશું એમ પૂછ્યું ત્યારે પણ કહ્યું : ત્રણચાર દિવસ પછી... હું ભાઈબીજ કરવા ગોવા જાઉં છું. પંજીમાં મારી બહેન રહે છે....’

‘પણ આપણે આટલા આગળ વધી ગયા પછી ભાઈબીજ ખાતર ત્રણચાર દિવસ શું કામ વેડફી નાખવા જોઈએ ? ગોવા ન જાય તો ન ચાલે ?’

‘ના, વિવેક, હવે આગળ વધવા માટે પણ મારું ગોવા જવું જરૂરી છે.’

ત્યારે પોતે ખુલાસો માગ્યો હતો : ‘આપણા આગળ વધવાને ગોવા સાથે શું લાગેવળગે ?’

‘એ હું આવીને કહીશ.’ એટલો જ જવાબ આપીને તેણે વાત વાળી લીધેલી : ‘પહેલાં તું આ છોકરીને ઉપર પહોંચાડી દે, નહીંતર જુવાન છોકરીનું અપહરણ કરવાનો દુર્લભજી દીવાન તારા પર આરોપ મૂકશે અને અમારા ખાતા તરફથી તને ગિરફતાર કરવા મારે જ આવવું પડશે....’

અને ફરી વિવેકના વિચારે પડખું બદલ્યું : ધડકતા દિલે પ્રિયાને ઘરના દરવાજા સુધી પહોંચાડવા લિફ્ટમાં ઉપર ગયો હતો. ચાવી પ્રિયા સાથે જ લઈને આવી હતી, પણ બારણું ઉઘાડવાની હિંમત ચાલતી ન હોય તેમ પોતાની સામે જોતી ઉબરે જ ઊભી રહી ગઈ હતી.

ત્યારે વિવેકના હોઠ પર આવી ગયેલું : નીચેથી મને દીવાનસાહેબના બેડરૂમની બારીમાં કોઈક ઊભેલું દેખાયું હતું... પણ એ કહી દઈને પ્રિયાની હિંમત ભાંગી નાખવી નહોતી. બંને મંત્રમુગ્ધ બનીને એકબીજાને ક્યાંય સુધી જોતાં રહ્યાં. નજરથી જાણે પરસ્પર બાહુપાશમાં લપેટાઈ ગયાં હોય અને સમય સ્થગિત થઈ ગયો હોય, વિખૂટાં પડવાની ઈચ્છા જ થતી ન હોય એવાં તલ્લીન બની ગયેલાં...

આખરે પોતે જ પ્રિયાના હાથમાંથી ચાવી લઈને દરવાજો ઉઘાડી આપવો પડ્યો હતો. ઇશારતથી સમજાવ્યું હતું : થોડી વાર હું અહીંયાં ઊભો રહીશ. દાદાજી જાગી ગયા હોય, કાંઈ પૂછપરછ કરે તો આ ગુનેગારને એમની સમક્ષ ખડો કરી દેજે... જરૂર પડશે તો આ શુભ ચોઘડિયામાં જ તારો હાથ પકડી તને મારે ઘેર લઈ જઈશ. મારી બા તને આવકારશે, દિવાળીની સવારે સાક્ષાત્ લક્ષ્મી ઘેર પધારી હોય તેમ આરતી ઉતારશે !

પણ એવું કાંઈ થયું નહીં. પ્રિયા ધીમેથી દરવાજો બંધ કરી અંદર ગયા પછી ઘણી વાર સુધી તેને કાંઈ જ સાંભળવા મળ્યું નહીં ત્યારે નિરાંતનો શ્વાસ લઈને વિવેક લિફ્ટમાં સડસડાટ નીચે ઊતરી આવ્યો હતો. બહાર રસ્તા પરથી ડોક ઊંચી કરીને પ્રિયાના બેડરૂમની બારી તરફ જોયું ત્યારે એ ‘આવજો’ કહેવા હાથ ઊંચો કરીને ઊભેલી દેખાઈ હતી, પણ પોતે સામો હાથ ઊંચો કરે એ પહેલાં પ્રિયા બારી પાસેથી ઉતાવળે ખસી ગઈ

હતી... શું કામ ? શું પાછળથી તેના દાદા આવી ગયા હશે ? તેની ચોરી પકડાઈ ગઈ હશે ?

*

વિવેક ઝબકીને બેઠો થઈ ગયો. આંખો ચોળીને જોયું તો બા ચાનો કપ અને પ્રસાદની રકાબી તેના પલંગની બાજુમાં ટિપોય પર મૂકીને પાછી ફરતી હતી. પોતે જાગી ગયો છે એ જાણવા છતાં એ કેમ કંઈ બોલી નહીં ? એ અબોલા તેનાથી સહેવાયા નહીં. પ્રસાદની રકાબી પર નજર નાખતાં તેને બોલવાનું બહાનું મળી ગયું :

‘વાહ રે ! આજ દિવાળીના પ્રસાદમાં તો ભાતભાતનાં પકવાન છે ને ?’

વિદ્યાબહેને નિર્લેપ દષ્ટિએ પુત્ર સામે જોઈ લઈને રસોડા તરફ ચાલવા માંડ્યું ત્યારે વિવેક વધુ અસ્વસ્થ બની ગયો : ‘બા, આજે દિવાળીને દિવસે દીકરા સાથે અબોલા હોય ?’

અને વિદ્યાબહેન રસોડાને ઉંબરે ઊભાં રહી ગયાં. ડોક ફેરવીને ઠપકાભરી આંખે પુત્ર સામે જોયું, મૂંગા રહેવાનો સંકલ્પ તોડી નાખતાં કહ્યું :

‘આજ દિવાળીનો દિવસ છે એટલે જ તને કડવાં વેણ નથી કહેવાં.’

વિવેકને એ વસમું લાગ્યું. માને અંધારામાં રાખવા બદલ ભોંઠપ અનુભવી. તેને પરાણે હસવું પડ્યું : ‘બા, કડવાં વેણ ન કહેવાં હોય તો કાંઈ નહીં, પણ તારા અબોલાથી મારી આ ચા અને ભગવાનનો પ્રસાદ મને કડવાં જ લાગશે.’

વિદ્યાબહેન મક્કમ રહ્યાં છતાં મલકી જવાયું. કલાકોથી ઘૂંટી રાખેલો ગુસ્સો બોલકો દીકરો બે ઘડીમાં જ ઓગાળી દેશે. તેમણે રોષ જાળવી રાખ્યો :

‘મારે તારું કંઈ સાંભળવું નથી.’

‘પણ બા, અબોલામાં બોલવાનું બંધ હોય, સાંભળવાનું નહીં !’ કહેતો એ ઊઠીને તેની નજીક પહોંચી ગયો : ‘આજ દિવાળીના દિવસે મારે તારું મોં મીઠું કરવું છે, ખુશખબર સાંભળાવવા છે.’

વિદ્યાબહેને ધારદાર નજરે દીકરા સામે જોવાનો પ્રયાસ કર્યો, પણ નજરની ધાર બુઢી બની ગઈ છે એ વિવેક વર્તી ગયો હતો :

‘આટલા વખતથી તું મને કહ્યા કરતી હતી કે ઘરમાં વહુ લાવવાનો વિચાર કર...’ કહેતાં વિવેક જાણી-કરીને અટક્યો.

માની આંખોમાં જિજ્ઞાસા ઝગમગતી દેખાઈ એટલે હસીને ઉમેર્યું : ‘હું દિવાળીના શુભ દિવસની રાહ જોતો હતો.’

ત્યારે વિદ્યાબહેનના દેહમાં આનંદની ઝણઝણાટી વ્યાપી ગઈ. પણ દીકરો સાચેસાચ કહે છે કે પછી મને મનાવી લેવા મજાક કરે છે ! ખાતરી થયા પહેલાં બોલવું નથી !

‘બા, તં તો અબોલા લીધા છે એટલે પૂછીશ નહીં કે છોકરી કોણ છે !’ વિવેકે સહેજ શરમાઈ જતાં કહ્યું : ‘તં કદાચ એને જોઈ નહીં હોય, પણ તું એને ઓળખે છે ખરી.’

વિદ્યાબહેનની તાલાવેલી તરફડી ઊઠી છતાં જીભની ઢીલી પડતી લગામને છૂટી મૂકી નહીં. વિવેકે જ બોલવું પડ્યું :

‘તારી બચપણની બહેનપણી સુરેખાદેવીની પુત્રી પ્રિયા...’

હવે વિદ્યાબહેનના ચહેરા પર પ્રત્યાઘાત છાનો રહી શક્યો નહીં. એ ખામોશ જીભે અને બોલતી આંખે દીકરા સામે તાકી રહ્યાં.

‘બા, તને થાય છે કે ક્યાં દીવાન કુટુંબ અને ક્યાં આપણે...’ વિવેકે ગોઠવી રાખ્યું હોય તેમ બોલી ગયો : ‘મોં એ બધો જ વિચાર કરી જોયો. પ્રિયામાં શ્રીમંત ઘરની છોકરીની આછકલાઈ નથી. ખરું કહું તો શ્રીમંતાઈથી સુખ ખરીદી શકાતું નથી એવું તે અનુભવી ચૂકી છે. આપણા ઘરમાં વિનાસંકોચે સમાઈ જાય એવી છે, બા !’

વિદ્યાબહેને ઊંડો શ્વાસ લીધો. હવે બોલ્યા વગર ચાલે તેમ નહોતું. ગળું ખંખેરતાં પૂરતો વિલંબ થયો :

‘એટલે તું બધું પારું કરી આવ્યો ?’

સવાલમાં ઉમળકો હતો કે ઠપકો ? વિવેક વરતી શક્યો નહીં. બધું કેટલું ઝડપથી બની ગયું ? માની રજા લેવાનોય અવકાશ ન રહ્યો.

‘હજુ તો અમે બંનેએ મનોમન જ પારું કર્યું છે.’ વિવેકે નરમ અવાજે કહ્યું : ‘બંનેનાં વડીલોની સંમતિ બાકી છે. તારા તરફથી સંમતિ મળી જવાની મને તો ખાતરી જ હતી.’

બોલીને વિવેકે લાડ છલકાતી આંખે મા સામે જોયું : કદાચ ના પાડી દેશે તો ? વિદ્યાબહેન વિચારમાં પડી ગયાં. વિચારવું જ પડે એવું થઈ ગયું હતું. આટલા મોટા ઘરની વહુ જાનકી કુટિરની ઝૂંપડીમાં સમાઈ શકે ખરી ? વહુ મેળવવાના હરખમાં પોતે દીકરો તો નહીં ગુમાવી બેસે ને ? કોઈ પણ અજાણ્યા ઘરની કન્યા પસંદ કરી આવ્યો હોત તો પોતાને દીકરાની પસંદગી માટે કાંઈ જ પૂછપરછ કરવાની જરૂર ન ઊભી થાત, પણ આ તો એટલું જાણીતું ઘર કે...

‘દીકરા !’ માના ઊઘડતા હોઠ પર વિવેકનું સમગ્ર ધ્યાન કેન્દ્રિત થયું. હવે પછીના શબ્દો પર તેનો આનંદ તોળાતો હતો : ‘જા, જઈને મોં ધોઈ આવ !’

વિવેક મૂંઝવણમાં પડી ગયો. શું બાએ કટાક્ષમાં કહ્યું કે દીવાન ખાનદાનની કન્યાને વરવાની તારી લાયકાત નથી ?

‘કહું છું મોઢું ધોઈ આવ.’ વિદ્યાબહેનના અવાજમાં એવી તીવ્ર અધીરાઈ હતી કે ગભરાટનો માર્યો વિવેક સાચેસાચ મોં ધોવા ધસી ગયો. તેણે પાછા ફરીને જોયું તો વિદ્યાબહેને ખડખડાટ હસવું રોકી રાખવા માટે મોઢા પર સાડલાનો છેડો દાબી દીધેલો દેખાયો.

ઝટપટ બ્રશ કરી, નેફિનથી મોં લૂછતો વિવેક પાછો ફર્યો ત્યારે પ્રસાદની રકાબીમાંથી મોહનથાળનું બટકું લઈને ઊભેલાં વિદ્યાબહેને સાંભળાવ્યું :

‘હવે ઉઘાડ તારું મોં !’ કહેતાંની સાથે જ તેના મોંમાં મીઠાઈ ઠંસી દીધી : ‘આવડો મોટો થયો છતાં એટલી ખબર ન પડે કે જે ખુશખબર સાંભળવા માટે તારી મા વર્ષોથી તલસી રહી છે એ કહેતાં પહેલાં રાતનું વાસી મોં ધોઈ લેવું જોઈએ ?’

મોહનથાળ કરતાં પણ માના એ શબ્દો વિવેકને હજારગણા મીઠા લાગ્યા. મીઠાઈ ગળા હેઠળ ઉતારી દેવાની અધીરાઈ સાથે એ બોલી ગયો : ‘પણ, બા, કન્યાના દાદા

દુર્લભજી દીવાનની સંમતિ મળ્યા પહેલાં મોં મીઠું કરવાની ઉતાવળ નહોતી કરવી.

‘આપણે ક્યાં દુર્લભજી દીવાનનો વારસો જોઈએ છે ?’ વિદ્યાબહેનના અવાજમાં શ્રદ્ધાનો રણકો હતો : ‘કન્યા રાજી હોય પછી...’

ત્યાં જ ઘરના ટેલિફોનની ઘંટડી રણકી ઊઠી. વિદ્યાબહેનનું વાક્ય અધૂરું રહ્યું અને વિવેકનું ધ્યાન વાગતી ઘંટડી તરફ દોરવાઈ ગયું. મા પૂરું બોલી લે તે સાંભળી લેવાની અધીરાઈ હતી તેમ ફોનનું રિસીવર ઊંચકીને પ્રિયાનો ટહુકો સાંભળવાની તાલાવેલી પણ હતી.

‘જા, જઈને ફોન લે !’

વિદ્યાબહેને કહ્યું ત્યારે ઉતાવળાં પગલે વિવેક બીજા ઓરડા તરફ ધસી ગયો. પ્રિયાનો જ ફોન હશે એવી મનમાં ખાતરી હતી. બા સાથે ફોન પર વાત કરાવી દેવાનોય મનસૂબો ઘડી નાખ્યો, પણ ઓરડાનો ઉંબરો ઓળંગતાં જ મન પર ધ્રાસકો ફૂદી પડ્યો : કદાચ દીવાનસાહેબનો ફોન હશે તો ? રાતની ચોરી માટે ઠપકો સંભળાવશે તો... રણકતા ફોન પાસે પહોંચતાં છેલ્લાં પાંચ ડગલાં તેણે ઘસડાવું પડ્યું.

‘હલો !’ કહેતાંની સાથે જ સામેથી પુરુષનો અવાજ સંભળાયો, ‘કોણ, વિવેક ?’

અને હા પાડતાં તેના હૃદયના ધબકારા વધી ગયા. એ એક જ અક્ષર તેને જિંદગીમાં પહેલી વાર આટલો ભારેખમ લાગ્યો.

‘હું વસનજી દીવાન !’

‘ઓહ !’ વિવેકે ધરપતનો ઝાટકો અનુભવ્યો : ‘બોલો-બોલો !’ શબ્દો ફોનના રિસીવરમાં ગુલાંટ ખાઈ ગયા... : ‘મેં આપને...’

‘મને ખબર છે, તેં મને બેત્રણ વાર ફોન કર્યા હતા.’ વસનજીએ બહુ કામવાળા માણસની જેમ વાત ઊંચકી લીધી : ‘મારે અચાનક દિલ્હી જવાનું થયું... બોલ, હવે તું ક્યારે આવે છે ?’

‘આપ કહો ત્યારે.’ વિવેકને માંડમાંડ સૂઝ્યું : ‘પ્રિયા કહેતી હતી કે આપને મારું અર્જન્ટ...’

‘હા-હા, તું આજે જ મળી જા તો સારું.’ કહેતાં વસનજીએ ઉમેર્યું : ‘ફેક્ટરી પર આવી શકીશ બપોર પછી, સાડાચારે ?’

‘ભલે, આવી જઈશ.’ વિવેકે હા પાડી દેવી પડી. શું કામ છે એ પૂછવાનું વિચારે ત્યાર પહેલાં તો વસનજીએ ‘ડુ કમ’ કહીને રિસીવર પણ મૂકી દીધું !

વિવેક થોડી વાર ફોન પાસે જ બેસી રહ્યો. પ્રિયાનો નંબર જોડવાની જોરદાર ઇચ્છા થઈ પણ હિંમત ન ચાલી. હજુય મગજ પરથી દુર્લભજી દીવાનના કોપનો ભય હઠતો નહોતો. જરૂર કાંઈક બન્યું હશે, નહીંતર પ્રિયા મને ફોન કેમ ન જોડે ?

વિવેકને ઘડિયાળની ફેક્ટરીમાં ફેરવી દરેકદરેક વિભાગની માહિતી આપવામાં વસનજી દીવાને પૂરી પાંત્રીસ મિનિટ લીધી. એ દરમિયાન વિવેક બે વખત પોતાની કાંડા-ઘડિયાળમાં જોઈ ચૂક્યો હતો. અર્જન્ટ કામ માટે બોલાવીને પ્રિયાના પપ્પાએ ફેક્ટરી

દેખાડવા ખાતર આટલો બધો સમય વિતાવી દીધો એ વિવેકને જરા વિચિત્ર લાગ્યું. દરેક મોટા માણસને પોતાની સિદ્ધિનું પ્રદર્શન કરવાની આદત પડી જતી હશે કે શું ? વસનજી દીવાનને મારું શું અગત્યનું કામ પડ્યું ?

‘આજે દિવાળી છે ને, એટલા માટે અહીં મંડપ બંધાવ્યો.’

બહાર ચોગાનમાં આવી વસનજીએ માહિતી આપી : ‘આજકાલ માલની માગણી વધી ગઈ છે, એક્સપોર્ટના ઓર્ડરો પણ બહુ આવે છે એટલે દિવાળીની રજા હોવા છતાં એક પાળી ચાલુ રાખી. કલાક પછી અહીં બધા કામદારોને મીઠાઈ અને બોનસની વહેંચણી થશે.’

વિવેકને થયું : વસનજી મને ત્યાં સુધી રોકી ન રાખે તો સારું. છ વાગ્યે તેણે એક જગ્યાએ પહોંચવાનું હતું.

‘ચાલો આપણે ઓફિસમાં બેસીએ.’ વસનજી તેને પછવાડે બગીચા વચ્ચે એક બેઠા ઘાટના દેખાવડા મકાન તરફ દોરી ગયા : ‘અગાઉ અહીં ફિલ્મ સ્ટુડિયો હતો. અમે આફ્રિકાથી આવ્યા ત્યારે બંધ પડ્યો હતો. સસ્તામાં ખરીદી લીધો. આજે તો ખાલી જગ્યાના જ સાત લાખ રૂપિયા થાય.’

વિવેક એમની પાછળપાછળ ઓફિસની એરકન્ડિશન્ડ કેબિનમાં દાખલ થયો ત્યારે ટેબલ પર ચા-નાસ્તાની ટ્રે હાજર થઈ ચૂકી હતી.

‘તું કોફી પીએ છે ને !’ રિવોલ્વિંગ ચેર પર બેઠક લઈને વસનજીએ કીટલીમાંથી કપમાં કોફી રેડતાં કહ્યું : ‘ભલે આપણે બે વાર મળ્યા, પણ તારા વિશે હું ઘણું જાણી ચૂક્યો છું.’

વિવેક ચમક્યો. ઘણું એટલે શું જાણી ચૂક્યા છો, એમ પૂછવાની ઇચ્છા થઈ, પણ તેને બદલે મૂળ વાત પર આવી જવાનું પસંદ કર્યું : ‘હું ક્યારનો એ જ વિચાર કરું છું, દીવાનસાહેબ, કે ત્રીજી વાર આજે આપે મને કેમ યાદ કરવો પડ્યો ?’

‘ઘડિયાળની ફેક્ટરી દેખાડીને તને મેં બોર તો નથી કર્યો ને, વિવેક ?’ પોતાના માટે ચાનો કપ ભરતાં એમણે કહ્યું : ‘જે કામસર મેં તને બોલાવ્યો એ માટે ફેક્ટરી દેખાડવાનું જરૂરી હતું.’

‘કયા કામ માટે ?’ બંનેએ સાથે જ કોફી-ચાના કપ ઊંચક્યા ત્યારે વિવેકે પૂછ્યું : ‘લીઝા બાબતમાં કાંઈ હતું ?’

કોઈએ દુખતી નસ દબાવી દીધી હોય તેમ વસનજીના હોઠ પાસેથી કપ સહેજ હઠી ગયો. જરૂર કરતાં વધુ જોશમાં માથું ધુણાવ્યું : ‘નહીં, ફેક્ટરીના ફાયરના ઈન્સ્યુરન્સ માટે !’

‘ફાયરનો ઈન્સ્યુરન્સ !’ વિવેક સહેજ ચમક્યો : ‘પણ દીવાનસાહેબ, હું તો લાઈફના જ લીમાનું કામ કરું છું.’

‘જાણું છું.’ એમણે ચાના બે ત્રણ ઘૂંટ પીને ઉમેર્યું : ‘ગયા વરસે પિસ્તાલીસ લાખનો આગનો લીમો ઉતરાવ્યો હતો. આ વખતે પચાસ લાખનો ઉતરાવવાનો ઇરાદો છે. મને થયું કે તારી મારફતે આ કામકાજ થાય તો તને કમિશનમાં કમાણી થાય.’

આભાર અને આશંકાની મિશ્ર લાગણીથી વિવેક એમને જોતો રહ્યો : 'પણ મને આ ફેવર કરવાનું કાંઈ કારણ ?'

કોઈ મોટી રકમનું બિઝનેસ આપી દે તેને આવા ધારદાર અવાજે નહીં પૂછવું જોઈએ એનો ખ્યાલ વિવેકને બોલાઈ ગયા પછી આવ્યો.

'ફેવર કરવાનું કારણ છે અને નથી !' વસનજી દીવાને હસીને કહ્યું : 'મોહિનીદેવીએ એક વાર ભલામણ કરેલી કે જીવનવીમાનું કોઈ કામ હોય તો વિવેકને યાદ કરજો.'

વિવેક વચ્ચે બોલવા જતો હતો તેને આડો હાથ ધરી દઈ વસનજીએ ઉમેર્યું : 'જીવનવીમાની પોલીસી તો મારી પાસે છે જ એટલે થયું - તને આગના વીમાનું કામ શું કામ ન આપવું ?'

'પણ તમારો જૂનો એજન્ટ હશે ને ?' વિવેકે લૂલી દલીલ કરી. ધંધામાં બીજા એજન્ટનું કામ ન પડાવી લેવું એવો કોઈ સિદ્ધાંત પાલવે નહીં. એટલે તેને ઉમેરવું પડ્યું : 'જૂના એજન્ટ સાથે તમારે બહુ જૂનો સંબંધ હશે ને ?'

'હા, વર્ષોથી વીરચંદ જ ફેક્ટરીનો ફાયર ઈન્સ્યુરન્સ ઉતારે છે, પણ જૂના સંબંધોની સાથેસાથે માણસે નવા સંબંધોનોય વિચાર કરવો જોઈએ ને ?'

'નવો સંબંધ ?' વિવેકથી પુછાઈ ગયું, 'હું સમજ્યો નહીં, દીવાનસાહેબ !'

'સમજી ગયા છતાં ન સમજવાનો દેખાવ નહીં કર, વિવેક !' વસનજી લાડ લડાવવાના રણકાથી બોલ્યા : 'પ્રિયા અને તું નજીક આવી રહ્યાં છો એ હું જાણું છું અને પ્રિયાનો હું પિતા છું એ તું જાણે છે.'

'ઓ...!' વિવેકના મોં પર સંકોચ તરવરી ઊઠ્યો. મનમાં શંકા જાગી : વસનજી દીવાન મને વીમાનું કામ આપીને ઉપકારથી દાબી દેવા માગે છે ? પહેલી વાર લીઝા સાથે એમને મળ્યો ત્યારે વસનજી મારી સાથે સખતાઈથી વર્ત્યા હતા, બીજી વાર મોહિનીદેવીને ત્યાં મળીને છૂટા પડ્યા એ વખતે એમણે પ્રિયા સાથેના મારા સંબંધને પાકો કરવામાં સાથ આપવાનો પ્રસ્તાવ મૂક્યો હતો અને અત્યારે એમની ફેક્ટરીનો વીમો આપીને ચાલીસ-પચાસ હજારના પ્રીમિયમમાંથી મને ચારપાંચ હજાર કમાવી દેવા માગે છે. શું કામ ? આ એમનું અર્જન્ટ કામ !'

'દીવાનસાહેબ, ફેક્ટરીનો વીમો ક્યારે પૂરો થવાનો ?'

'બસ એક મહિનામાં જ.' કહીને વસનજીએ ઊભા થવાની ચેષ્ટા સાથે ઉમેર્યું : 'હમણાં જ ફાઈલ જોઈને તને તારીખ કહું.'

પણ વિવેકે તેમને ઊભા થતાં રોક્યા : 'અત્યારે શું કામ તકલીફ લો છો ?' અને વસનજી પાછા ખુરશીમાં ગોઠવાઈ ગયા. વિવેકને થયું, વીમાની મુદત પૂરી થવા આડે હજુ મહિનો બાકી છે છતાં વસનજીએ અર્જન્ટ કામને બહાને પોતાને શું કામ બોલાવ્યો ? શું એમને ગંધ આવી ગઈ હશે કે સુરેખાદેવીના ખૂનનો ભેદ ઉકેલવામાં હું આગળ વધી ચૂક્યો છું !

'વિવેક, હું ઇચ્છું છું કે તું અવારનવાર અહીં આવતો રહે.' વસનજીએ તેને

વિચારમાં પડી ગયેલો જોઈને અચાનક સંભળાવ્યું ત્યારે વિવેકે આવી ધ્રુજારી અનુભવી : આ રીતે મને હેળવીને જાણી લેવા માગતા હશે કે સુરેખાદેવીના ખૂન બાબતે મને એમના માટે શંકા જાગી નથી ને ?

'આજે તને એક અંગત વાત કહી દેવા માગું છું, વિવેક !' એમણે કહ્યું ત્યારે વિવેકની ગરદન ટટ્ટાર થઈ ગઈ હતી. ધીમેધીમે આ માણસ મતલબની વાત તરફ આગળ વધી રહ્યો છે !

'થોડા દિવસ પહેલાં જ મેં મારું વિલ તૈયાર કરાવ્યું !' કહીને વસનજી ફરી અટક્યા. વિવેકની આંખમાં ચમકારો થયો : વિલની વાત અત્યારે શું કામ ઉચ્ચારી ?

'તું તો જાણે છે, મારા સ્વજનમાં બે જ વ્યક્તિઓ રહી છે : એક લીઝા અને બીજી પ્રિયા.'

લીઝા હોવા છતાં ક્યાં રહી છે ? અને પ્રિયા પુત્રી હોવા છતાં સ્વજન ક્યાં થઈ શકી છે ? વિવેકે પૂછવાને બદલે સાંભળવાનું જ પસંદ કર્યું.

'આ ફેક્ટરી, મારી મિલકત-મૂડી - બધું જ બંનેના નામે વિલમાં સરખા ભાગે લખ્યું છે. મને હતું કે લીઝા ધીમેધીમે મારું કામ સંભાળતી થઈ જશે. એ જેને પરણશે તેનોય એને સાથ મળી રહેશે... પણ એ આશા ભાંગી પડી. હવે એ જ આશા પ્રિયા અને તેના ભાવિ પતિ માટે સેવતો થઈ ગયો. પ્રિયાને તો અત્યારે આ બધું સોંપી શકાય તેમ નથી, એણે દાદાને સંભાળવાના છે... પણ વિવેક, તું અહીં આવતો-જતો રહે તો...'

'પણ દીવાનસાહેબ, મારું અને પ્રિયાનું હજુ નક્કી...'

'નક્કી થયું નથી... એમ જ કહેવા માગે છે ને તું ?'

વસનજી અધવચ્ચે બોલી ગયા ત્યારે વિવેકે હકારમાં ડોક હલાવી. એ કહેવા માગતો હતો કે તમારા પિતા દુર્લભજી દીવાન અમારા સંબંધનો વિરોધ કરશે તો કોને ખબર પરિસ્થિતિ કેવો વળાંક લેશે ! હું અત્યારથી તમારી સાથે સંબંધ વધારીશ તો તમને દુશ્મન ગણતા દુર્લભજી દીવાન મને પ્રિયાને મળતોય બંધ કરી દેશે... પણ આ બધું એ કહી શક્યો નહીં. તેણે ઘડિયાળમાં જોયું, પોણાછ વાગી ગયા હતા. પોતે પ્રિયાને કહ્યું હતું કે હું છ વાગ્યા સુધીમાં ઘેર પહોંચી જઈશ...

'દીવાનસાહેબ, આ ચર્ચા આપણે નિરાંતે કરીશું.' વિવેકે ઊભા થઈ જતાં કહ્યું : 'છ વાગ્યે મારે એક જગ્યાએ પહોંચવાનું છે.'

'ક્યાં, પ્રિયા પાસે ?' હસીને વસનજીએ કહ્યું ત્યારે વિવેક થોડો હેબતાયો, થોડો શરમાયો; પણ ફાયદો એ થયો કે વસનજીએ વધુ રોકાવાનો આગ્રહ ન કર્યો : 'પ્રિયા તારી રાહ જોતી હોય અને હું એમાં વચ્ચે આવું તો મારી દીકરીના જ નિસાસા મને લાગે... ચાલ, હું તને દરવાજા સુધી મૂકી જાઉં.'

કહેતા વસનજી આગળ થયા ત્યારે વિવેકને થયું કે થોડી ઉતાવળ થઈ ગઈ. જે વાત પૂછવાનું ગોઠવીને અહીં આવ્યો હતો એની તક તો ગુમાવી દીધી. ઓફિસની બહાર નીકળ્યા પછી વિવેકે પહેલી વાર પૂછવાની હિંમત કરી :

'દીવાનસાહેબ, લીઝાના કાંઈ ખબર આવ્યા ?'

અણધાર્યા સવાલે વસનજીના પગ થંભાવી દીધા. એમના હસતા ચહેરા પર કરુણા છવાઈ ગઈ. અવાજમાં ભીનાશ આવી ગઈ :

‘લાગે છે કે એ હવે ક્યારેય પાછી નહીં આવે.’

‘તમે શું માનો છો – એ ક્યાં ગઈ હશે ?’

બીજો સવાલ પણ એમને એટલો જ વસમો લાગ્યો હોય એમ તરડાયેલા અવાજે વસનજીએ કહ્યું : ‘કદાચ એ સ્વિટ્ઝર્લેન્ડ પાછી ચાલી ગઈ હશે, તેના પિતા પાસે.’

‘તેના પિતા ?’ વિવેકનું અચરજ ઊછળ્યું : ‘લીઝાના પિતા તો તમે...’

‘હા, એનો જન્મદાતા હું ખરો, છતાં મારિયાનો પતિ વિલિયમ બર્ટન પણ લીઝાનો પિતા તો ગણાય જ ને !’ કહીને દર્દ-ઘૂંટ્યા અવાજે માંડમાંડ ઉમેર્યું : ‘મને છોડી જતાં પહેલાં લીઝા એનું કારણ જણાવતી ગઈ હોત તો...’

વાક્ય અધૂરું જ રાખીને વસનજી ફરી ચાલવા લાગ્યા. થોડાં ડગલાં આગળ વધીને ફેક્ટરીના દરવાજા તરફ નજર લંબાવતાં એમણે પૂછ્યું : ‘વિવેક, તેં કાર ક્યાં પાર્ક કરી હતી ?’

‘દીવાનસાહેબ, હું કાર લાવ્યો નથી.’ વિવેકને પણ અત્યારે યાદ આવ્યું હોય તેમ કહ્યું : ‘આજે જ ગેરેજમાં મોકલવી પડી.’

‘તો પછી મારી કાર તને મૂકી જશે.’ કહેતાં એ ઑફિસ પાસે પડેલી મર્સિડીસમાં બેઠેલા ડ્રાઇવર તરફ હાથ ઊંચો કરવા જતા હતા ત્યાં વિવેકે એમને રોક્યા : ‘નહીં, દીવાનસાહેબ, હું ટેક્સી કરી લઈશ.’

વસનજી પોતાનો આગ્રહ ચાલુ રાખવા માગતા હતા ત્યાં કંઈક ખ્યાલ આવ્યો હોય તેમ નમતું જોખી દીધું : ‘હા, તારે તો “દીવાનસદન” જવું છે. મારી કારમાં ત્યાં જઈશ તો પ્રિયાના દાદાજીને પણ ખબર પડ્યા વગર નહીં રહે અને મારી સાથે તારો સંબંધ આટલો બધો આગળ વધી ગયો છે એ જાણ્યા પછી કદાચ તને એ ઘરમાં આવકાર મળતો બંધ થઈ જાય...’

‘એટલા માટે નહીં, પણ...’ એટલું બોલ્યા પછી વિવેકને થયું કે ખુલાસો કરવાનો કોઈ અર્થ નથી. તેને બદલે બાકી રહી જતો બીજો સવાલ પણ કરી જ નાખ્યું :

‘દીવાનસાહેબ, તમારે ત્યાં નંદલાલ નામનો એક માણસ અગાઉ કામ કરતો હતો ને ?’

વિવેકે ધાર્યું નહોતું કે આ સવાલ વસનજી દીવાનને આટલા બધા ભડકાવી દેશે ! એમની આંખોમાં સામો સવાલ તગતગી ઊઠ્યો : ‘તું એને ક્યાંથી જાણે ?’

વિવેકે જવાબ માટે થોડી રાહ જોવી પડી અને છતાં સંતોષકારક જવાબ પણ મળ્યો નહીં.

‘નંદલાલ ?’ યાદ કરતા હોય તેમ વસનજી બોલી ઊઠ્યા : ‘થોડાં વરસ પહેલાં કામ કરતો’તો ખરો, પણ મારે એને છૂટે કરી દેવો પડેલો.’

‘શું કામ ?’ એવું પૂછવાની ઇચ્છા વિવેકે દબાવી દેવી પડી. વસનજી દીવાન તેને સાચો જવાબ આપવાના નહોતા અને વધારે પૂછપરછ કરીને એમના મનમાં શંકા

જગાડવાની મૂર્ખાઈ કરીશ તો દેશપાંડેનો ઠપકો સાંભળવો પડશે. વસનજી દીવાનનો ચોકીદાર ટેક્સી લઈ આવ્યો ત્યાં સુધી બંને એકબીજા સામે જોતા વણબોલ્યા ઊભા જ રહ્યા. બંનેનાં મનમાં જલદી છૂટા પડી જવાની જ ઇચ્છા જોર કરતી હતી. વિવેકને તો નવાઈ એ લાગી કે વસનજી દીવાને નંદલાલ વિશે પૂછ્યા કરવાનું કારણ પોતાને કેમ ન પૂછ્યું ? તેને બદલે આટલા ઊંડા વિચારમાં ગરકાવ કેમ થઈ ગયા ?

ટેક્સી માધવબાગ પહોંચી ત્યાં સુધી વિવેક વસનજી દીવાન સાથેની મુલાકાતનો સાર તારવતો રહ્યો. પ્રિયાને મળવા ‘દીવાનસદન’ જતાં પહેલાં પોતે માધવબાગમાં ડોકિયું કરી લેવા માગતો હતો. એટલે જ તેણે વસનજી દીવાનની કાર લેવાનો ઇન્કાર કર્યો હતો. દિવાળીની સાંજે ગરીબોને દાન કરવાની સાથે દુર્લભજી દીવાને પેલા વિલ્સન સાથે સોદો પતાવવાનું ગોઠવ્યું હોય તો મોડો પડીને છાની મુલાકાત જોઈ લેવાનું નહોતો ચૂકી જવા માગતો.

એટલા માટે જ વિવેક પછવાડેના દરવાજેથી માધવબાગમાં દાખલ થયો. દર્શન માટે ઊમટેલી ભાવિકોની ભીડ વચ્ચે પોતે દુર્લભજી દીવાનની નજરે ચડશે નહીં એવું આશ્વાસન મળ્યું, પણ આટલી ભીડમાં બે માણસને શોધવાનું મુશ્કેલ લાગ્યું.

પાંચ-સાત મિનિટ ફાંફાં મારીને વિવેક હતાશ હૈયે પાછા ફરી જવાનું વિચારતો હતો ત્યાં દાન લેવા માટે લાગેલી ગરીબોની લાઈનમાં સૌથી મોખરે ઊભેલા માણસ પર તેની નજર ચોટી ગઈ : અરે, આ તો કોઈક જાણીતો માણસ છે ! પાછળથી એ અસલ જીવણા જોગી જેવો લાગે છે, પણ એના વાળ ધોળા નથી...

અને વિવેકના મગજમાં ઝબકારો થયો. ધોળા વાળની વિગ વગરનો જીવણલાલ એટલે તો પેલો નંદલાલ ! એ અહીં શેનું દાન લેવા ઊભો હતો ?

અને બરાબર એ જ વખતે માધવબાગના ચોકીદારે કતારમાં મોખરે ઊભેલા નંદલાલને આગળ વધવાની આજ્ઞા આપી. દાન લેવાની અધીરાઈ સાથે નંદલાલ પગથિયાં ચડી ઓસરી વટાવી એક ઓરડાના ઉઘાડા બારણામાં દાખલ થઈ જતો દેખાયો !

વિવેકના મગજમાં ખળભળાટ મચી ગયો.

જીવણલાલ ઉર્ફે નંદલાલને દુર્લભજી દીવાને શેનો સોદો પતાવવા અહીં બોલાવ્યો હશે ? આ નંદલાલ બાબત વસનજી દીવાને વાત કરવાનું ટાળ્યું હતું. અહીંયાં દુર્લભજી દીવાને નંદલાલ સાથે આ રીતે છાની મુલાકાત ગોઠવી હતી !

સુરેખાદેવીના મૃત્યુમાં જેનો હાથ હતો એ નંદલાલ કોનો હાથો બન્યો હશે – વસનજીનો કે દુર્લભજી દીવાનનો ?

પચીસ

પ્રણયની રમત ક્યારેક સંતાકૂકડી જેવું સ્વરૂપ લઈ લે છે. પહેલાં રમનારાં સંતાઈ રહેવાની પેરવી કરે છે, પકડાઈ જવાના ઉચાટમાં તંગ રહે છે, પણ એક સમય એવો આવે છે કે પ્રેમને સંતાડી રાખવાની અકળામણ જાગે અને પકડાઈ જવાય તો શું કરવું એની મથામણ મૂંઝવ્યા કરે... પ્રિયા હવે એવી અવસ્થામાં આવી ચૂકી હતી. વિવેક સાથેનો સંબંધ દિવસેદિવસે નહીં, પળેપળે મનમાં વિકસતો જતો હતો. ટેલિફોન પર દરરોજ એકબે વાર થતી છાની વાતચીત, સંગીતકલાસમાં અચૂક ગોઠવાતી છૂપી મુલાકાત અને ક્યારેક દાદાજીને મળવાના બહાને ઘેર આવી ચડતા વિવેકને એકીટશે જોતા રહીને કીકીમાં કેદ કરી લીધેલી તેની મુખાકૃતિનું કલાકો સુધી સ્મરણ કરતાં રહેવાની ચેષ્ટાએ પ્રિયાને ઘેલી બનાવી દીધી હતી. પ્રત્યેક મિલન પ્રણયની પ્યાસ બુઝાવતા શીતળ જળના ટીપા જેવું બની જતું, જેનાથી તરસ છીપવાને બદલે વધુ તીવ્ર બની જતી અને બીજા મિલનનો તરફડાટ જગાવી જતી.

પ્રિયાને પહેલી વાર અફસોસ જાગ્યો કે પોતાની કોઈ સખી નથી, જે આ પ્રણય-સંબંધની છેડછાડ કરીને પોતાના દિલને બહેલાવે. પહેલી વાર તેને તેની માતાની ગેરહાજરી વધુ વસમી લાગી, જેની પાસે પોતે આ છાની વાત ઉઘાડી કરી શકે. પહેલી વાર તેને પિતાની છાયાનો અભાવ અસહ્ય લાગ્યો, જે દૂર રહીને વિવેક સાથેનો પોતાનો સંબંધ સ્વીકારી ચૂક્યા હતા, પણ સાથે રહીને દાદાજીની સંમતિ મેળવવામાં સહાયરૂપ થઈ શકતા નહોતા. એક પરાયાને પોતાનો કરવાના સંજોગો ઘટ્ટ બની રહ્યા હતા ત્યારે જ પોતાનું કોઈ નહીં હોવાનો વસવસો પ્રિયાને વસમો લાગતો હતો. દાદાજી પોતાના હોવા છતાં કોણ જાણે કેમ, પ્રિયા બંનેની વચ્ચે એક પેઢીનું અંતર મહેસૂસ કરતી હતી.

‘સુપિ, આજકાલ તું ક્યારેક બહુ આનંદમાં દેખાય છે, તો કોઈ-કોઈ વાર બહુ ઊંડા વિચારમાં પડી જાય છે.’

શતરંજની રમતમાં આગળની ચાલ વિચારતા દુર્લભજી દીવાન અચાનક પૂછી બેઠા ત્યારે પ્રિયા સહેજ થથરી ગયેલી : હમણાં જ એ વિવેકવાળી વાત ઉચ્ચારશે. ધરપત એટલી જ હતી કે ઘણા વખતે દાદાજીએ ‘સુપિ’નું લાડકું સંબોધન ઉચ્ચાર્યું હતું. પંદર વરસની થઈ ત્યાં સુધી દાદાજી એને સુપિ જ કહેતા. એક વાર સુરેખાદેવીએ સસરાને સમજાવ્યું

કે તમારી આ લાડકી હવે જુવાનીના આંગણે આવી ગઈ, બહારના લોકો એને સુપિ કહેતા થઈ જાય એ પહેલાં તમે જ પ્રિયા બોલવાની ટેવ પાડી દો તો ! બસ, ત્યારપછી દાદાજીની જીભ ઉપરથી પ્રિયાને ભાગ્યે જ સુપિનું સંબોધન સાંભળવા મળતું.

‘જવાબ આપવાને બદલે શું વિચારમાં પડી ગઈ, પ્રિયા ?’ દુર્લભજી દીવાન પૌત્રીને સજાગ કરતાં મલક્યા : ‘બહુ વિચાર કરીને જવાબ અપાય ત્યારે કોઈક વાર એ ગોઠવેલો જવાબ હોવાનો વહેમ પડે !’

શતરંજની ચાલમાં સામેવાળાના પ્યાદને ભીંસમાં લેવાની તરકીબ અજમાવાય એ રીતે દાદાજી પૂછી રહ્યા હોવાનો પ્રિયાને વહેમ પડ્યો. પણ આ રમતમાં પોતે ક્યાં કાચી ખેલાડી હતી ?

‘વિચાર જવાબ આપવા બાબત નથી કરતી, દાદાજી ! તમને સવાલ પૂછવા માટે કરતી હતી.’

‘હું !’ દુર્લભજી દીવાનનો પ્યાદું ઊંચકેલો હાથ સહેજ ખચકાયો અને રમતમાં ધ્યાનભંગ થયો હોય તેમ ચાલ ચાલવામાં ગોચું ખાઈ ગયા ત્યારે પ્રિયાને પૂછવાનો મોકો પણ મળી ગયો :

‘દાદાજી, આટલાં વરસમાં મેં તમને આવી ખોટી ચાલ ચાલતા જોયા નથી. આજકાલ રમતમાં તમારું લક્ષ નથી હોતું. દાદાજી, વારંવાર વિચારે કેમ ચડી જાઓ છો ?’ સાંભળીને ચોકેલા દીવાનસાહેબને થયું કે પૌત્રી પોતાની ધારણા કરતાંય વધુ ચાલાક નીકળી.

‘લ્યો, તમારા વજીરને મેં સ્થાનબદ્ધ કરી નાખ્યો !’ કહેતાં પ્રિયાએ વિજયનું સ્મિત ફરકાવ્યું. બાજી હારી ચૂકેલા ખેલાડીની જેમ દાદાજીએ ભોંઠપ અનુભવી આજ સુધી ક્યારેય પોતાના મનની વાત કોઈ કળી શકતું નહોતું. હોઠ પર હાસ્ય ફરકાવીને મનમાં કોઈ ઘાતકી વિચાર ઘૂંટી શકતા, ચહેરાની એક પણ રેખાને તંગ થવા દીધા વિના દુશ્મનને તારાજ કરવાની ચાલ ઘડી શકતા... તો પછી આજે પ્રિયાને જરા સરખીય ગંધ કેમ આવી ગઈ ?

૩૦મી નવેમ્બરની રાત દુર્લભજી દીવાનને બહુ દૂર લાગવા માંડી હતી. પોતે જરા વધુ પડતી વહેલી તૈયારી કરી નાખી હોવાનું મહેસૂસ કર્યું : નંદલાલને એક મહિના અગાઉથી કામગીરી સોંપી દેવાની જરૂર શું હતી ? ઘડિયાળની ફેક્ટરીને ભસ્મીભૂત કરી નાખવાની કિંમત એક લાખ રૂપિયાની આંકીને પચીસ હજાર તો નંદલાલને એડવાન્સમાં આપી ચૂક્યા હતા. દિવાળીની સાંજે એ ‘દાન’ કરીને પોતે નંદલાલને સખત તાકીદ કરી હતી : ‘આગ લાગવાનું કારણ પોલીસને ગળે ઊતરી જાય એવો દેખાવ થવો જોઈએ. હોઈએ, એક જ માણસને આગ લગાડવાનું કામ સોંપવાનું છે, જે બીજી સવારે મુંબઈથી દૂર પહોંચી ગયો હોય અને જેની જીભ કાયમને માટે સીવેલી રહે એટલા કઠણ કાળજીનો હોવો જોઈએ. બીજા પચીસ હજાર તું ૩૦મી નવેમ્બરની સાંજે અહીંયાં માધવબાગમાં જ મારી પાસેથી લઈ જજે... પણ યાદ રાખજે, ૧લી ડિસેમ્બરના મળસકે ઘડિયાળની ફેક્ટરી

તારાજ નહીં થઈ ગઈ હોય તો તને આપવાના બાકીના પચાસ હજાર તારું જ કાસળ કાઢી નાખવા માટે મારે વાપરવા પડશે !'

છતાં દુર્લભજી દીવાનના મનમાં ઊંડેઊંડે કાંઈક ખટકતું હતું. કાવતરામાં અણધાર્યું વિઘ્ન આવી પડવાના ભણકારા સાંભળીને એ વિચારે ચડી જતા. બધો જ આધાર આગના વીમા પર હતો. ૩૦મી નવેમ્બરે દુશ્મન જો વીમો રિન્યુ કરાવવાનું ચૂકી જાય તો જ કાવતરાનો આશય પાર પડે. કોઈ પણ ફેક્ટરીનો માલિક આવી ભૂલ ભાગ્યે જ કરે. છતાં દુર્લભજી દીવાન માની બેઠા હતા કે વસનજી એ ભૂલ કરી બેસે એવા પૂરતા સંજોગો પોતે ઊભા કરી દીધા છે. એ માટે એમણે પોતાના વીમા એજન્ટ સુબાહુને કહી રાખ્યું હતું : '૩૦મીની સાંજે ચાર વાગ્યે ઈન્ટરનેશનલ ઈન્સ્યુરન્સ કંપનીમાં જઈને વીમો રિન્યુ નથી થયો તેની પાકી ચકાસણી કરી લેવી...' અને નંદલાલને તાકીદ કરી હતી : '૩૦મીએ સાંજે છ વાગ્યે માધવબાગમાં મળીને મારી પાસેથી શ્રીન સિગ્નલ મેળવી લેજે...'

દુર્લભજી દીવાન કાવતરામાં કોઈ કચાશ રહેવા દેવા માગતા નહોતા. ઘડિયાળની ફેક્ટરીનો આગનો વીમો નવેસરથી ઊતરી ગયો હોય તો આગ લગાડવાનો કોઈ અર્થ નહોતો. ફેક્ટરી તારાજ થઈ જાય છતાં દુશ્મનને આંચ ન આવે, વીમા કંપની પાસેથી બધી જ રકમ તેને મળી જાય અને આગ લગાડવા પાછળ ખર્ચેલા પોતાના લાખ રૂપિયાનો ધુમાડો થઈ જાય...

શતરંજના પાવરધા ખેલાડી દુર્લભજી દીવાને બાજી જીતી જવાની ગણતરીએ જ રમત માંડી હતી. કોઈ જ રમતમાં જીતી જવાની સો ટકા ખાતરી નથી હોતી, પણ દુર્લભજી દીવાનને આ વખતે હારવાનું પાલવે એમ નહોતું. જખમી થયેલું હૃદય ક્યારે બંધ પડી જાય, કોને ખબર ? આજ સુધી એ માનતા હતા કે ગમે તેવા આઘાત સહન કરી શકે એવું લોખંડી હૃદય પોતે ધરાવે છે. પણ દિવાળીની આગલી રાતે અચાનક ઊંઘમાંથી ઊઠી જઈને ધાર્યું નહોતું એવું દૃશ્ય જોઈને હૃદયમાં અસહ્ય પીડા ઊપડી હતી. બાથરૂમ જવા માટે ઊઠી ગયા પછી ઊંઘ આવતી નહોતી એટલે દીવાનખાનામાં લટાર મારવા લાગ્યા. મનમાં જાતજાતના તર્ક લટાર મારતા હતા. વધુ પડતા વિચાર પણ માણસને થકવી નાખે છે, ત્યારે મનને બીજે વાળવા માટે તેણે ફાંફાં મારવા પડે છે. રાત્રે સવાબે વાગ્યે દુર્લભજી દીવાનને શતરંજ રમવાની ઇચ્છા જાગી ઊઠી. પ્રિયાને જગાડવા માટે એ તેના બેડરૂમ સુધી પહોંચ્યા ત્યાં વિચાર આવ્યો : મને ઊંઘ નથી આવતી એટલા ખાતર એ બિચારીને શું કામ ઉજાગરો કરાવવો ? અને ફરી લટાર મારવાનું ચાલુ કર્યું, મનને પ્રિયાના વિચારમાં પરોવ્યું : બસ, ૩૦મીનું કામ પતી જાય એટલે પ્રિયાને વળાવવાની તૈયારી કરવા માંડું... નહીં, વળાવવાની તૈયારી શું કામ, પરણાવવાની જ તૈયારી કરવી છે. પ્રિયા ચાલી જાય તો હું ઘરમાં એકલો કેમ જીવી શકું ? આ બધું બીજા કોણે ભોગવવાનું છે ! પૌત્રી અને જમાઈ અહીંયાં જ રહે તો ખોટું શું ?

વિવેક સારો છોકરો છે. પ્રિયા તેની સાથે હળીમળી ગઈ છે. વિવેકના ઘરમાં એક મા સિવાય બીજું કોઈ છે નહીં. મા સમજુ હશે તો દીકરા-વહુ સાથે અહીં 'દીવાનસદન'માં રહેવાની આનાકાની નહીં કરે, પણ પ્રિયા આવી વ્યવસ્થા માટે સંમત થશે ?

આ સવાલના સળવળાટે દુર્લભજી દીવાનને ફરી પ્રિયાના બેડરૂમ તરફ ધકેલ્યા. હવે તો એને જગાડવી જ પડશે. રાત્રે અઢી વાગ્યે ભરઊંઘમાંથી કન્યાને ઉઠાડીને એના લગ્નનો પ્રસ્તાવ મૂકવાનું કદાચ કોઈ વડીલને સૂઝ્યું નહીં હોય...

હોશભેર એમણે પ્રિયાના એરકન્ડિશન્ડ શયનખંડનું બારણું ઉઘાડીને દીવાલ પરની સ્વીચ દબાવી હતી : 'પ્રિયા !' લાડથી તેમણે સાદ પાડેલો પણ પલંગની ખાલી પથારી જોતાં જ એ હેબતાઈ ગયા હતા : એ ક્યાં ગઈ ?

બેબાકળા થઈને ઘરના બધા ઓરડા ફરી વળેલા, મનમાં અનેક શંકાઓ ઊગી નીકળી હતી : કોઈ એને ઉઠાવી ગયું હશે ? એ ઘર છોડીને ચાલી ગઈ હશે ? સુરેખાવહુ આમ જ એક રાત્રે ગયાં અને...

શરીરે પરસેવો નીતરવા માંડેલો. હૃદયમાં પીડા ઊપડેલી. પૌત્રી ઘર છોડીને જાય એ માન્યામાં નહોતું આવતું. કોઈ તેને ઉઠાવી જાય એ શક્ય લાગતું નહોતું... તો પછી શું થયું ? ક્યાં ગઈ ? કોને પૂછવું ?

નર્સ દિવાળીની રજા ગાળવા પૂના ગઈ હતી. ઘરના બંને નોકરો નીચે ગેરેજમાં સૂતા હતા. કદાચ ચોકીદારને ખબર હશે - એવા અનુમાન સાથે દુર્લભજી દીવાન બારી પાસે ગયેલા. ચોકીદાર દેખાય તો સાદ પાડીને ઉપર બોલાવીને પૂછવાનો ઇરાદો સેવ્યો હતો, પણ ચોકીદારને બદલે મકાનની બહાર રસ્તા પર એમની નજર જડાઈ ગયેલી. આંખે જોયેલું માનવામાં આવતું નહોતું. પ્રિયા કોઈ મોટરસાઈકલવાળા પુરુષની સાથે ઉભી હતી... જવાળામુખીની જેમ મગજ ફાટફાટ થવા લાગ્યું. બારીમાં ઊભાંઊભાં જ રાડ પાડીને પ્રિયાને ઘરમાં બોલાવી લેવાની ઇચ્છા માંડ એ દબાવી શક્યા હતા. પોતાને ઘરમાં ઊંઘતો રાખીને પૌત્રી રાતના અઢી વાગ્યે કોઈને છાનીછપની મળવા જાય એ આઘાત હૃદયને ચીરી નાખે એવો હતો. ક્રોધના ફૂંફાડા મારતા દીવાન પોતાના શયનખંડમાં ધસી ગયેલા, કબાટ ઉઘાડીને ભરેલી પિસ્તોલ ઊંચકી લીધી હતી અને ફરી બારીમાંથી બહાર જોયું તો રસ્તા પર બેને બદલે ત્રણ વ્યક્તિ દેખાઈ હતી. ઊંચો પાતળો વિવેક તો તરત જ ઓળખાઈ ગયો હતો. પ્રિયા દોડીને તેને વળગી પડી એ દૃશ્ય જોઈને તો દીવાનસાહેબને કમકમાં આવી ગયાં હતાં : મારી જાણ બહાર બંને આટલી હદે આગળ વધી ગયાં !

પહેલાં તો પિસ્તોલ સાથે નીચે પહોંચી જવાનો વિચાર આવેલો. દરવાજા સુધી ગયા, પણ ત્યાં મનમાંથી પોકાર ઊઠ્યો : કટોકટીની આ પળ વીતી જવા દે, સમય સાચવી લે. નીચે જઈશ તો પ્રિયા ક્યારેય ઉપર આ ઘરમાં નહીં આવે... એ મર્યાદા ઓળંગી ચૂકી છે, હવે હું મર્યાદા ઓળંગું તો પૌત્રીનો સથવારોય ગુમાવી બેસીશ. મારા હાથે કોઈની હત્યા થશે, મને જોઈને પ્રિયાની છાતી બેસી જશે, હું ક્રોધને અંકુશમાં નહીં રાખી શકું અને જે માત્ર મેં જ જોયું છે એની આસપાસનાં સૌને જાણ થઈ જશે...

દરવાજેથી પાછા ફરી જવું પડ્યું હતું એમને... દીવાનખાનામાં જઈને એ સોફા પર ફસડાઈ પડેલા. દીવાનસાહેબે હૃદય પર ભીંસ અનુભવી, બીજો હાર્ટ-એટેક આવવાનાં લક્ષણ વરતાયાં. આંખો મીચીને એ બેસી જ રહ્યા હતા. પહેલી વાર દુર્લભજી દીવાને ગુમાન લક્ષણ વરતાયાં. આંખો મીચીને એ બેસી જ રહ્યા હતા. પહેલી વાર દુર્લભજી દીવાને ગુમાન ઓળંગતું મહેસૂસ કર્યું. પોતે કાંઈ જ કરી શકે તેમ નથી એવી લાચારી અનુભવી. ૩૦મી

નવેમ્બર સુધી સમય સાચવી લેવાનો સંકલ્પ કરીને એ ઊઠ્યા. શયનખંડના કબાટમાં પિસ્તોલ પાછી મૂકી દીધી અને પલંગમાં પડતું મૂકીને ઘસઘસાટ ઊંઘવાનો ડોળ કરવો પડેલો... બંધ આંખે પ્રિયાના આગમનનાં પગલાં સાંભળતા રહેલા, ધડકતા હૃદયે શંકરની જેમ કોધનું ઝેર ગળે થિજાવી દેવું પડ્યું.

બીજા દિવસથી એ પ્રિયાની હિલચાલ નિહાળતા થઈ ગયા હતા. ક્યારેક એ બહુ ખુશ દેખાતી, તો કોઈ વાર એની આંખોમાં સંકોચ ઊભરાઈ આવતો જોવા મળતો. એ કાંઈક કહેવા માગતી હતી પણ કહી શકતી નહોતી એવા ભાવ ચાડી ખાઈ જતા હતા.

જે વિવેકને ઘરજમાઈ બનાવવાનો મનસૂબો ઘડ્યો હતો એના પ્રત્યે પહેલાં તો અણગમો જાગી આવ્યો હતો. પોતાની પૌત્રીને આમ બેધડક રીતે એ ઝૂંટવી જાય એ તેમનાથી સહેવાતું નહોતું. ધીમેધીમે તેમણે મનને સમજાવવું પડેલું : જુવાનીના જોશની સામે ચાલુ કરેલી એક લડાઈ તો હજુ પોતે પૂરી કરી શક્યા નથી, ત્યાં બીજી લડાઈ જાહેર કરવામાં ડહાપણ નહોતું. ન એમણે વિવેકને આવતો અટકાવ્યો કે ન પ્રિયાને ફોનથી મળતી રોકી. પહેલાંની જેમ પ્રિયાની સાથે શતરંજ રમતા રહ્યા અને જીતવાના પ્રયત્ન છતાં વારંવાર બાજી હારતા રહ્યા !

*

વિવેકને સમજાતું નહોતું કે બે દિવસનું કહીને ગયેલા દેશપાંડે અઠવાડિયા સુધી ક્યાં ગાયબ થઈ ગયા ? ભાઈબીજ ઊજવીને ત્રીજ કે ચોથે પાછા આવી જવાને બદલે પાંચમ સુધી તેના ઘરના ફોનની ઘંટડી વાગતી જ રહી ત્યારે વિવેકની ધીરજ ખૂટી ગયેલી. કાઈમ બ્રાન્ચમાં એકબે ફોન કરવા છતાં સરખો જવાબ ન મળ્યો ત્યારે એણે રૂબરૂ તપાસ કરવા જવું પડ્યું. સબઇન્સ્પેક્ટર વાઘેલાને પૂછપરછ કરી તો આંચકો ખાવો પડ્યો : 'ઓફિસમાંથી એમણે આઠ દિવસની રજા લીધી છે એટલે વહેલા આવે શું કામ ?'

વિવેક તેને કહી શક્યો નહોતો કે દેશપાંડે તો મને માત્ર બેત્રણ દિવસનું જ કહીને ગોવા ગયા હતા ! ઓફિસમાંથી અઠવાડિયાની રજા લીધી હોવા છતાં મારી પાસે ખોટું શું કામ બોલ્યા ? મારાથી એ કાંઈ ને કાંઈ છુપાવતા શું કામ રહે છે ?

બીજો આંચકો વસનજી દીવાનને ફરી વાર મળવા ગયો ત્યારે વિવેકે અનુભવ્યો : 'વસનજી શેઠ, તમારા જૂના માણસ નંદલાલ વિશે મારે કાંઈક જાણવું છે. એ તમારે ત્યાં નોકરીમાં ક્યારે રહ્યો ? એણે હિસાબમાં શું ગોટાળો કર્યો હતો અને નોકરીમાં એને તમે ક્યારે છૂટે કર્યો ?'

ત્યારે વસનજી દીવાને સામે સવાલ પૂછ્યો હતો : 'અને, વિવેક, હું તને આ બધા સવાલના જવાબમાં એમ કહું કે નંદલાલ વિશે મારાથી તને કાંઈ જ માહિતી આપી શકાય એમ નથી તો ?'

'તો...' વિવેકના હોઠ ભિડાઈ ગયા હતા, મનમાં પડઘો પડ્યો હતો : તો હું માની લઈશ કે જીવણલાલ ઉર્ફે નંદલાલને હથિયાર બનાવીને તમે તમારી પત્ની સુરેખાદેવીનું ખૂન કરાવ્યું... જીવણલાલમાં છુપાયેલા નંદલાલને તમારી પુત્રી પહેલી નજરે જ ઓળખી ચૂકી

છે. માત્ર એને એટલી જાણ નથી કે નંદલાલ સાથે એના પિતા વસનજી અને દાદા દુર્લભજીને હજુય કાંઈક સંબંધ છે.

'તો જવાબ ના આપ્યો, વિવેક !' વસનજીએ તેના બંધ હોઠ પર તાકીને પૂછી લીધું હતું : 'નંદલાલ વિશે ઘણુંબધું જાણી લેવાથી તને શું લાભ થવાનો ?'

'અને નંદલાલ વિશે મને કંઈ કહી દેવાથી તમને શું નુકસાન થવાનું હતું, વસનજી શેઠ ?'

'નહીં કહેવા માટે હું કોઈની સાથે બંધાઈ ચૂક્યો છું.'

'કોની સાથે ?' વિવેકે જવાબ મળવાની આશા રાખી નહોતી, પણ વસનજી દીવાને તેને ચોંકાવી દીધેલો :

'એક પોલીસ ઓફિસર નંદલાલ બાબતે કાંઈક તપાસ ચલાવી રહ્યા છે. મેં એમને વચન આપ્યું છે કે એમની તપાસ પૂરી ન થાય ત્યાં સુધી હું કોઈની સાથે નંદલાલના બારામાં કોઈ જાતની ચર્ચા નહીં કરું.'

'પોલીસ ઓફિસર ?' વિવેકના હોઠ ધ્રૂજી ઊઠ્યા હતા : 'શું નામ એમનું ?'

'નામ ?' વસનજી ન કહેવા માગતા હોય તેમ અટકીને બોલ્યા હતા : 'એનું નામ કહેવું ન જોઈએ છતાં તને કહેવામાં વાંધો નથી... દેશપાંડે !'

નામ સાંભળીને વિવેકે થોડી વાર અવાજ બની જવું પડ્યું હતું.

'એ તમને ક્યારે મળ્યા હતા ?'

'પહેલી વાર દિવાળીની સવારે અને બીજી વાર બે દિવસ પહેલાં.'

'બે દિવસ પહેલાં ?' વિવેકથી દાંત ભીંસાઈ ગયેલા દેશપાંડે ગોવા જવાનું કહીને મુંબઈમાં રહી, મને અંધારામાં રાખી નંદલાલની તપાસ ચલાવે છે અને હું એના ગોવાથી પાછા ફરવાની રાહ જોતો બેઠો છું !

નવમા દિવસે ધૂંધવાતો વિવેક વરલી પર દેશપાંડેના ઘેર પહોંચ્યો. નીચેથી બાલ્કનીનું બારણું ઉઘાડું જોઈને સમજી ગયો કે એ પાછા આવી ગયા છે. ઉપર જઈને તરત ઝઘડવાનું નક્કી કર્યું હતું. પણ ગીતાએ બારણું ઉઘાડીને આવકાર આપ્યો ત્યારે ઇરાદો બદલી નાખ્યો : પહેલાં દેશપાંડેને ચકાસી જોઉં. કેટલી હદે એ ખોટું બોલી શકે છે !

'અરે, બ્રહ્મચારી ! અમારા સાહેબ આવ્યા ત્યારથી તારા નામની જ માળા જપે છે.'

ગીતાએ મજાકથી જ શરૂઆત કરી : 'ઘરમાં પગ મૂક્યો નથી ત્યાં તારો ફોન જોડ્યો.'

'અને મારે ઘેરથી જાણવા મળ્યું કે હું નીકળી ગયો છું, એમ જ ને ?' વિવેકે ખીજ દબાવી રાખતાં કહ્યું : 'તારા પતિની જેમ હું પણ અઠવાડિયાથી એમના નામની માળા જપતો હતો. અમારી વચ્ચે એવી ટેલિપથી થઈ ગઈ છે કે એ યાદ કરે અને હું હાજર થઈ જાઉં !'

ગીતા કાંઈ બોલવા જાય ત્યાં તો દેશપાંડેનો અવાજ સંભળાયો : 'તારી વાત સાચી છે, વિવેક ! હું નહાતાં-નહાતાં પણ તને યાદ કરતો હતો.'

કમરે વીંટળાયેલો ટુવાલ ટાઈટ કરતાં દેશપાંડે બાથરૂમમાંથી બહાર આવ્યા ત્યારે

વિવેકને એવો ગુસ્સો આવ્યો કે એનો ટુવાલ ખેંચી લઉં !

‘ગોવામાં બહુ રોકાઈ ગયા, દેશપાંડે ?’ ઊલટતપાસ ન લાગે એ રીતે તેણે પૂછ્યું : ‘કહી ગયા હતા બે દિવસનું અને દર્શન થયા નવ દિવસે !’

‘શું થાય !’ દેશપાંડેએ ખોટું બોલવાના કોઈ જાતના ખચકાટ વગર માથાના ભીના વાળ પર હાથ ફેરવતાં કહ્યું : ‘વતનની માયા એવી છે કે નવ દિવસ પણ ક્યાં વીતી ગયા એની ખબર ન પડી.’

‘પણ મને ખબર પડી ગઈ કે આપસાહેબ બે દિવસ નહીં, અઠવાડિયાની રજા લઈને ગોવા ગયા હતા.’

‘એટલે તું મારી ઓફિસે પૂછપરછ કરી આવ્યો, એમ ને ?’ દેશપાંડેએ જરા સરખો પણ આંચકો અનુભવ્યા વગર કહ્યું : ‘જવું તો હતું બે દિવસ માટે, પણ અઠવાડિયાની રજા લઈને ગયેલો.’

એ જ વખતે ગીતા ચા-નાસ્તો લઈને આવી : ‘તમે બંને અઠવાડિયાનો વિયોગ ખંખેરી નાખવા વાતોએ ચડી જાઓ તે પહેલાં નાસ્તાને ન્યાય આપી દો, પછી હું અઠવાડિયાનું અવાવરુ ઘર સાફ કરવામાં લાગી જાઉં.’

‘નહીં, ગીતા !’ વિવેકે પહેલો ફટકો ઉગામ્યો : ‘અવાવરુ ઘર તો પછીય સાફ થશે, પહેલાં મારે તારા પતિના અવાવરુ મનનાં જાળાં ઝાપટવાં છે.’

ગીતા અને દેશપાંડે ચોંકીને તેની સામે જોઈ રહ્યાં. વિવેકનો ચહેરો લાલાશ પકડતો દેખાયો.

‘ગીતા, ગુનેગારો સાથે રહીને તમારા આ પતિરાજ પણ અર્ધા ગુનેગાર બની ગયા છે.’

‘બ્રહ્મચારી, તું તારી પ્રિયા સાથે ઝઘડીને તો નથી આવ્યો ને ?’

‘નહીં, ગીતા, હું તારા પ્રિયતમ સાથે ઝઘડવા આવ્યો છું.’ વિવેક ઊંચા અવાજે બોલી ગયો : ‘એ ભાઈસાહેબ ગોવા ગયા જ નથી !’

ત્યારે ગીતાએ દેશપાંડેને બદલે વિવેક સામે દાંત ભીંસ્યા : ‘તું બુદ્ધિનોય બ્રહ્મચારી બની ગયો કે શું ? અમે બંને સાથે ગોવાથી પાછાં ફર્યા છતાં તને દેશપાંડે મુંબઈમાં ક્યાં દેખાયો ? કે પછી તને હવે ગમે તે માણસમાં દેશપાંડે દેખાવા મંડ્યો ?’

એની મજાક પર વિવેક હસી શક્યો નહીં, તેમ ગીતા ખોટું બોલતી હોય એવું પણ માની શક્યો નહીં. બે પળની ખામોશીમાં તેના મગજમાં ઝબકારો થયો :

‘ગીતા, દેશપાંડે તારી સાથે ગોવા ગયા અને તારી સાથે ત્યાંથી પાછા આવ્યા એ સાચું હોય તો વચ્ચેના બેચાર દિવસ જરૂર તને ગોવા છોડીને ક્યાંક જઈ આવ્યા હોવા જોઈએ.’

‘હું !’ ગીતાની આંખો પહોળી થઈ. તેની ડોક દેશપાંડે તરફ મરડાઈ : ‘વિવેકની વાતમાં કાંઈક દમ દેખાય છે. તમે વચ્ચે ચાર દિવસ પોલીસખાતાના અર્જન્ટ કામે નાસિક જઈ આવ્યા એ...’

‘એ નાસિક નહોતા ગયા, મુંબઈ પધાર્યા હતા !’ વિવેક ઉશ્કેરાટમાં અધવચ્ચે

બોલી ઊઠ્યો : ‘ગીતા, મને બનાવે એ તો જાણે સમજ્યા, પણ તારી સાથે...’

‘મિસ્ટર, વિવેક !’ હવે દેશપાંડેએ તેને આગળ બોલતો રોકી પાડ્યો : ‘પતિ-પત્ની વચ્ચે ઝઘડો કરાવવો રહેવા દે.’

પણ ત્યાં સુધીમાં ગીતાની આંખો શંકાથી ધૂંધવાતી થઈ ચૂકી હતી : ‘સાલા દેશપાંડે, વિવેક કહે છે એ સાચું હોય તો નક્કી તે મારાથી છાની મુંબઈમાં કોઈને રાખી છે !’

વિવેકે વાતને આવા સ્વરૂપમાં ફેરવી જવાની ધારણા રાખી નહોતી. એ વધુ ખુલાસો કરવા જતો હતો ત્યાં દેશપાંડેએ પત્નીનું મહેણું ચાના ઘૂંટડા સાથે ગટગટાવી જતાં સંભળાવ્યું :

‘હા, ગીતા, વિવેકની વાત સાચી છે. હું ચાર દિવસ મુંબઈમાં હતો ખરો, પણ તારા કહેવા પ્રમાણે કોઈને રાખી છે એટલા માટે નહીં.’

‘એટલે તમે નાસિક જવાનું ખોટું બોલીને મુંબઈ આવ્યા હતા, એમ ?’

‘ખોટું તો હું બધાં જ પાસે બોલ્યો હતો... તારી પાસે, વિવેક પાસે અને મારી ઓફિસમાં પણ.’ કહીને દેશપાંડેએ વારાફરતી બંને તરફ જોઈ લીધું : ‘પહેલું જુઠ્ઠાણું એ કે હું ભાઈબીજ ઊજવવા ગોવા ગયો જ નહોતો ત્યાં મારે જીંદગીને મળવા જવાનું હતું.’

‘જીંદગીને ?’ વિવેક ચોંક્યો : ‘જેના ગળામાં જીવણાના માણસે પેલા વિલ્સનની સોનાની સાંકળી જોઈ હતી એ જીંદગી ગોવામાં ક્યાંથી ?’

‘ચાદ છે, વિવેક, મેં તને કહ્યું હતું કે જીંદગી મૂળ ગોવાનો છે ?’ વિવેકે હકારમાં ડોક હલાવી એટલે તેણે ઉમેર્યું : ‘જીંદગીને ગોવાની પોલીસે બે વરસ માટે તડીપાર કર્યો હતો એટલે મુંબઈમાં આવીને તેણે દારૂનો અડો શરૂ કર્યો. વિલ્સનની સોનાની ચેઈન તેના ગળામાં જોઈને જીવણાના માણસે પૂછપરછ શરૂ કરી એટલે એ ગભરાયો. થોડાથોડા દિવસ માટે તેણે મુંબઈની બહાર જવાનું નક્કી કર્યું. બીજે ક્યાંક જવાને બદલે તકદીર તેને ગોવા ખેંચી ગયું. એણે માન્યું હશે કે તડીપારની મુદતમાં હવે ત્રણ મહિના બાકી છે, પોલીસ બહુ પરવા નહીં કરે... પણ મેં અહીંથી પંજમની પોલીસને જાણ કરી હતી કે તમારો તડીપાર અપરાધી કદાચ ત્યાં આવી ચડે તો પકડી લેવાની પેરવી કરજો.’

‘અને ગોવાવાળાએ જીંદગીને પકડી લીધો ?’ વિવેક અધીરાઈભરે વચ્ચે પૂછી બેઠો : ‘પછી ?’

‘પછી શું ? મને અહીં જાણ કરી એટલે મેં ભાઈબીજનું બહાનું શોધી કાઢ્યું. મારે જીંદગીને મળવું બહુ જરૂરી હતું.’

‘પછી કામ થયું ?’ આ વખતે ગીતાએ પૂછ્યું : ‘તમને જીંદગી મળ્યો ?’

‘હા. પોલીસ કસ્ટડીમાં એને મળીને પહેલો જ સવાલ એ કર્યો કે તારી ડોકમાંથી પેલી સોનાની સાંકળી ક્યાં ગઈ ? બસ, એ સવાલે તેને હચમચાવી મૂક્યો. મારી સામેથી મોં ફેરવી લીધું. હું સમજી ગયો કે કોઈની સોનાની સાંકળીની ચોરીનો આટલો બધો ભય મોં ફેરવી લીધું. હું સમજી ગયો કે કોઈની સોનાની સાંકળીની ચોરીનો આટલો બધો ભય લાગે નહીં અને એટલા ખાતર જીંદગી મુંબઈ છોડીને તડીપારની પરવા કર્યા વગર ગોવામાં આવવાનું જોખમ ખેડે નહીં. એ સાંકળી સાથે સંકળાયેલો કોઈક મોટો ગુનો જીંદગી

છુપાવતો હતો, જેમાંથી છટકવા માટે એ મુંબઈથી નાસી છૂટ્યો હતો... એટલે મારે કળથી કામ લેવું પડ્યું : જો, જહોની ! જે માણસની એ સાંકળી હતી એની પોલીસને બહુ જરૂર છે. એ વિલ્સન હીરાનો મોટો દાણચોર હતો. મુંબઈની પોલીસ એનો પીછો કરતી હતી, તેમાંથી એ આબાદ છટકી ગયો. હવે એ જીવતો હોય કે મરેલો એની અમને પડી નથી, પણ અમારે તો એણે સંતાડેલા હીરા હાથ કરવાના છે. પચાસ-સાઠ લાખના હીરા લઈને એ પરદેશ જવા માટે નીકળ્યો હતો, પણ ખાતરી છે કે એ મુંબઈની હદ બહાર જઈ શક્યો નથી...

ધ્યાનથી મારી વાત સાંભળી રહેલા જહોનીના ચહેરા પર પરિવર્તન આવતું જતું હતું. પચાસ-સાઠ લાખના હીરાએ તેની ફિક્કી કીકીઓમાં ચમક ઉપસાવી દીધી હતી. દરેક ગુનેગારમાં એક અચ્છો અભિનેતા છુપાયેલો હોય છે. જહોનીએ અભિનય શરૂ કરી દીધો. એની આંખોમાં આંસુ ઊભરાયાં. એણે હાથ જોડ્યા : સાચું કહું છું, સાહેબ ! હું હીરા-બીરાનું કાંઈ જ જાણતો નથી. એ સાંકળી મને એક પરદેશીએ આપી હતી એ સાચું. એ મારા અડા પર દારૂ પીવા આવ્યો. દારૂના નશામાં મારી સાથે બોલાચાલી થઈ, પૈસા ચૂકવવાની આનાકાની કરીને એ જવા લાગ્યો ત્યારે મેં એની ડોકમાંથી પેલી સોનાની ચેઈન ઝૂંટવી લીધી હતી... એ જતાં-જતાં બોલી ગયેલો કે હું પોલીસને બોલાવી લાવું છું. બેચાર દિવસ મને પોલીસની બીક, રહી પણ પછી એ દેખાયો નહીં, એટલે મારી બીક ઊડી ગઈ અને પેલી ચેઈન મેં પહેરવા માંડી... બાકી હું એ દાણચોર સાથે સંકળાયેલો નથી, એના વિશે વધુ કાંઈ જાણતો પણ નથી. ભાઈસા'બ, તમે મને એમાં સંડોવી નહીં દેતા ! તમે કહેતા હો તો એ ચેઈન પાછી આપી દઉં...

જહોનીની આંસુભરી આંખે સાંભળેલી એ વિનવણીએ મને પલાળી દીધો હોય એવો મારે અભિનય કરવો પડ્યો : જહોની, અમારે એ ચેઈનની નહીં પણ ચેઈન પહેરનારની - વિલ્સનની જરૂર છે. હીરાના એ અઠગ દાણચોર માટે પરદેશની પોલીસ અમારા પર દબાણ કરી રહી છે.

ત્યારે જહોનીએ ફેરવીને મને ખાતરી આપી કે એ વિલ્સન વિશે પોતે ખરેખર કાંઈ જાણતો નથી અને મેં એ ખાતરીને સ્વીકારી લીધી હોય તેમ એને ધરપત આપી : જહોની, મને તારા પર એટલો તો વિશ્વાસ છે કે તું દાણચોરી જેવા મોટા જોખમમાં હાથ નાખે એવો નથી. હવે તને આ બાબતમાં કોઈ તંગ નહીં કરે, જા !

બસ, આટલી ટૂંકી મુલાકાતમાં મારું કામ પતી ગયું.

'કામ પતી ગયું ?' દેશપાંડેએ વિસ્તારપૂર્વક કહેલી વાત પૂરી કરી ત્યારે વિવેકના ચહેરા પર હતાશાના ભાવ ઊપસી આવ્યા : 'દેશપાંડે, તમને જહોની પાસેથી કંઈ જ જાણવા ન મળ્યું છતાં કામ કેવી રીતે પતી ગયું ?'

'એ જ તો ખૂબી છે અમારી !' દેશપાંડેએ રુઆબી સ્મિત ફરકાવ્યું : 'જહોનીના મગજમાં મારે ઠસાવી દેવું હતું કે વિલ્સનના કબજામાં લાખોના હીરા છે. જેવો એ પંજીમ પોલીસના પંજામાંથી છૂટશે કે સીધો મુંબઈ ધસી આવશે. એ વિલ્સનનો પીછો કરશે અને આપણે એનો...'

'પણ...' વિવેક પૂછવા જતો હતો કે સોળ મહિના અગાઉ સુરેખાદેવીના હીરા તફડાવી જનાર વિલ્સન અત્યાર સુધી મુંબઈમાં થોડો બેસી રહ્યો હશે ? તેને બદલે વિવેકની આંધરાઈએ સવાલ ફેંટાવી દીધો : 'દેશપાંડે, તમારે ગોવાથી છાનામાના મુંબઈ શું કામ આવવું પડ્યું ? જીવણલાલ ઉર્ફે નંદલાલની પૂછપરછ માટે વસનજી દીવાનને વિશ્વાસમાં લેવાની શું જરૂર પડી ?'

સાંભળીને દેશપાંડેના ચહેરાના ભાવ પલટાઈ ગયા. થોડી વાર વિવેકની સામે તે ધૂરકતા રહ્યા, પછી હસી પડ્યા : 'ગીતા, તારો આ બ્રહ્મચારી મારી સંગતમાં રહીને ડિટેક્ટિવ જેવો બની ગયો... સાલો !'

સાલો કહેવામાં લાડ હતો કે રોષ એ વિવેકને સમજાયું નહીં. દેશપાંડેએ ચાર મિનાર સળગાવી, બેચાર ફૂંક લીધી ત્યાં સુધી એની ગડમથલ ચાલુ રહી. ગીતાને આ બે પુરુષો વચ્ચે ચાલી રહેલી ઉંદર-બિલાડીની રમત જોવામાં ગમ્મત પડતી હતી.

'જીવણલાલ ઉર્ફે નંદલાલ !' દેશપાંડે રહસ્ય પરથી ધીમેધીમે પરદો હઠાવવાની ઢબે બોલ્યો : 'જીવણલાલમાં છુપાયેલા નંદલાલનો પરિચય ધ્રિયાએ કરાવી આપ્યો તેમાં જ આપણે અર્ધી બાજી જીતી ગયા, વિવેક ! ચાર દિવસના મુંબઈના ગુપ્તવાસમાં મેં એ નંદલાલમાં છુપાયેલા ચમનલાલને શોધી કાઢ્યો !'

'ચમનલાલ !' વિવેક હેતુબાઈ ગયો : 'જીવણલાલનાં કેટલાં રૂપ છે ?'

'અસલી રૂપ એટલે ચમનલાલ. પોલીસના ચોપડામાં ચમનલાલ ચારસોવીસ ! ત્રણ વખત જેલ જઈ આવેલો, બ્લેકમેઈલિંગ કરવામાં પાવરધો અને ગમે તેના અવાજની નકલ કરવામાં એક્કો !'

'અવાજની નકલ ?' વિવેકની આંખોમાં ચમકારો થયો : 'એ બાતમી તમે ક્યાંથી મેળવી ?'

'ચરવડા જેલમાંથી !' દેશપાંડેએ સિગારેટને એશ્ટ્રેમાં દબાવતાં કહ્યું : 'જેલમાં કેદીઓના મનોરંજન પ્રોગ્રામ થતા તેમાં મિમીકી માટે ચમન ચારસોવીસ બે વખત પહેલું ઇનામ જીતી ગયો હતો. ખુદ જેલ સુપરિન્ટેન્ડન્ટના અવાજની આબેહૂબ નકલ કરીને તેણે સૌને દંગ કરી દીધા હતા.'

'એનો અર્થ તો...'

'હા, વિવેક, તું ધારે છે એ જ એનો અર્થ થયો !' દેશપાંડેએ વિવેકની તર્કશક્તિની તારીફ કરવાની ઢબે કહ્યું : 'અકસ્માતની રાતે વસનજી દીવાને સુરેખાદેવીને હીરા લઈને એરપોર્ટ આવી જવા માટે કરેલા ટેલિફોનની જે ટેપ આપણે સાંભળી તે નકલી અવાજ હતો. જીવણલાલ ઉર્ફે નંદલાલ ઉર્ફે ચમનલાલે લીઝને ભરમાવવા માટે બનાવટી અવાજનો કીમિયો અજમાવ્યો હતો... પણ લીઝને ભરમાવવામાં જીવણલાલને શું લાભ એ મને સમજાતું નથી.'

'એ તમને હું સમજાવું.' વિવેકના મગજમાં ઝડપભેર કડીઓ ગોઠવાતી ગઈ : 'વસનજીના પિતા દુર્લભજી કોઈ પણ ભોગે દીકરા પર વેર વાળવા માગતા હતા. પત્ની અને પુત્રીને ત્યજી દઈ વિદેશી પ્રેમિકાથી થયેલી પુત્રી સાથે વસનજી સુખેથી જીવે તે

તેમનાથી જીરવાતું નહોતું. બાપ-દીકરીને જુદાં પાડવા માટે દુર્લભજી દીવાને નંદલાલને સાધ્યો. નંદલાલ એટલે કે ચમનલાલે વસનજી દીવાનના અવાજવાળી ટેપ ઉતારીને લીઝાને પહોંચતી કરી અને આપણી જેમ લીઝા પણ માની બેઠી કે વસનજી દીવાન એની પત્નીનો ખૂની છે ! લીઝા એના પિતાને ત્યજી ગઈ, દુર્લભજી દીવાનની જીત થઈ અને નંદલાલને બદલામાં હજારોની કમાણી થઈ.

‘પણ...’ દેશપાંડેને વિવેકના કથનમાં કાંઈક શંકા જાગતી હોય તેમ બોલતાં-બોલતાં રોકાઈ ગયા. થોડો વિચાર કરીને ઊલટતપાસની ઢબે પૂછ્યું : ‘વિવેક, માત્ર કેસેટ સાંભળીને લીઝા પિતાને ત્યજી જાય એ તર્ક વધુ પડતો છે. કેસેટમાં સુરેખાદેવીનો અવાજ રેકૉર્ડ થયો નહોતો એટલા પૂરતી એને શંકા જાગવી જોઈતી હતી.’

‘એનો ખુલાસો પણ મારી પાસે છે.’ વિવેકે ઝડપભેર કડી મેળવી આપી : ‘લીઝા પહેલેથી હિન્દુધર્મથી રંગાઈ ચૂકી હતી. વળી એને સાધ્વી થવું હતું, પણ પિતાને ત્યજી જવા માટે મન મક્કમ કરી શકતી નહોતી. તેમાં એના હાથમાં આ કેસેટ આવી અને ત્યાર પછી વસનજી દીવાનને ઘેર હું પહેલી વાર જમવા ગયો ત્યારે અમારા ત્રણે વચ્ચે મૃત્યુ પામેલા માનવીના ભટકતા આત્માની ચર્ચા ચાલી. વસનજી દીવાન વારેવારે એ રોકવા મથતા હતા અને લીઝાએ ચર્ચા ચાલુ રાખવાની જીદ પકડી હતી. વાત વધી પડી ત્યારે વસનજી દીવાન કોઈ ગુનેગારની જેમ ઉશ્કેરાઈ ગયા હતા અને મેં ઊઠતાં-ઊઠતાં સીટ્રોન કારમાં દેખાતા સુરેખાદેવીના પ્રેતની વાત કહીને એમને ભડકાવ્યા હતા. રાતની એ ચર્ચા પછી સવારે જ લીઝા ઘર છોડી ગઈ. વસનજી દીવાનના એ રાતના વર્તનમાં મને પણ પત્નીના ખૂનીનો જ આભાસ થયો હતો !’

‘પણ મને તો ટેપ સાંભળી ત્યારથી એ બનાવટી હોવાનો વહેમ ગયો હતો.’ દેશપાંડેએ ધડાકો કર્યો : ‘યાદ છે, વિવેક, વસનજી દીવાનના અવાજવાળી કેસેટમાં સામેવાળાના ટેલિફોનની ઘંટડી વાગતી સંભળાય છે ? મને એમાં જ કોક બનાવટ હોવાની ગંધ આવી હતી. સામેવાળાના ફોનની ઘંટડી સંભળાય તો પછી એનો અવાજ કેમ ટેપમાં રેકૉર્ડ ન થાય ? બસ, એ મુદ્દા પર મેં વસનજી દીવાનને ખૂનમાં બાકાત કરી દીધી.’

‘પણ, દેશપાંડે, આપણે તો ખૂનીને શોધવાનો છે; વસનજીને ખૂનમાંથી બાકાત કરવાથી શું લાભ ?’

વિવેકની દલીલ પર દેશપાંડે મરક્યા : ‘આ અમારી પોલીસ-પદ્ધતિ છે. ગુનાનો ભેદ ઉકેલવા માટે પહેલાં શક્ય એટલા બધા પર શંકા કરવી, પછી તેમાંથી બાદબાકી કરતા જવી. સુરેખાદેવીના ખૂનથી વસનજીને લાભ થઈ શકતો હતો એ મુદ્દો હવે નીકળી ગયો. ત્યારે પછી બાકી રહ્યા દુર્લભજી દીવાન.’

‘એ શક્ય નથી.’ વિવેક ઉતાવળે બોલી ગયો : ‘દુર્લભજી દીવાન નંદલાલ સાથે મળીને દીકરાની વિરુદ્ધમાં ગમે એટલાં કાવતરાં ઘડતા હોય, પણ પુત્રવધૂની હત્યા કરાવવાની હદે જાય નહીં.’

‘તોપણ-’ દેશપાંડે કાંઈક કહેવા જતા હતા ત્યાં ટેલિફોનની ઘંટડી રણકી ઊઠી. ગીતાએ રિસીવર ઊંચકીને વાતચીત કરી દેશપાંડેને ફોન લેવા ઇશારો કર્યો : ‘તમારા

મદદનીશ વાઘેલા છે, કહે છે કે અર્જન્ટ કામ છે.’

ઊઠતાં-ઊઠતાં દેશપાંડેએ કમરે ટુવાલ ટાઈટ કરવો પડ્યો : ‘ઘેર પહોંચ્યા ત્યાં જ ફરજનો કોલ આવ્યો.’

ટેલિફોનમાં વાત સાંભળતાં દેશપાંડેના ચહેરા પર પલટાતા હાવભાવ જોઈ રહેલા વિવેકને ઉચાટ થયો : ‘ડ્યૂટી માટે જવું પડશે તો દેશપાંડે સાથેની ચર્ચા અધૂરી જ રહી જશે.’

તેનું અનુમાન સાચું ઠર્યું : ‘ગીતા, મારે હમણાં જ ઓફિસે પહોંચવું પડશે.’ કહીને દેશપાંડેએ વિવેક તરફ જોયું : ‘કમિશનરસાહેબે જલદી હાજર થવાનો હુકમ આપ્યો છે. વાઘેલાને શંકા છે કે જીવણાએ મારી વિરુદ્ધ હિલચાલ શરૂ કરી દીધી.’

‘પણ શું કામ ?’ વિવેકનો અવાજ તરડાઈ ગયો : ‘જીવણાને આપણે કોઈ જાતની શંકા આવવા દીધી નથી.’

‘એ હું તને પછી કહીશ.’ દેશપાંડે વાત ચોરી જતા હોય તેમ યુનિફોર્મ પહેરવામાં પરોવાઈ ગયા : ‘કદાચ આપણે આજે રાતે મળી ન શકીએ. હું ફોન ન કરું ત્યાં સુધી તું મને ઘેર કે ઓફિસે મળવા નહીં આવતો, જીવણાને ગંધ આવી ગઈ હોય તો આપણે સાવચેત થઈ જવું પડશે. ગમે તેમ કરીને ત્રણ અઠવાડિયાં હેમખેમ વિતાવી દેવાં પડશે.’

‘ત્રણ અઠવાડિયાં ?’

‘હા, વિવેક, જહોનીનો છુટકારો થવાને ત્રણ અઠવાડિયાંની વાર છે. એ ગોવાથી સીધો મુંબઈ ધસી આવશે અને આવતાંની સાથે જ વિલ્સનની તલાશમાં લાગી જશે.’

વિવેકને વધુ સવાલ પૂછવાનો મોકો આપ્યા વિના દેશપાંડે પોલીસ કમિશનરનો સામનો કરવા રવાના થઈ ગયા.

રાત્રે સવાદસ વાગ્યે સીટ્રોનમાં ઘેર પાછા ફરતી વખતે વરલી પરથી પસાર થઈ રહેલા વિવેકને દેશપાંડે પાસે પહોંચી જવાની તાલાવેલી જાગી ઊઠી, પણ દેશપાંડેએ સંભળાવેલી સાવચેતીએ તેને રોકી પાડ્યો : ‘હું ફોન ન કરું ત્યાં સુધી તું મને ઘેર કે ઓફિસે મળવા નહીં આવતો, આપણે હજુ ત્રણ અઠવાડિયાંનો સમય સાચવી લેવાનો છે...

વિવેકે સીટ્રોનની ઝડપ વધારી. કાળીચૌદશ પછી જીવણાને મળવાની હિંમત ચાલી નહોતી. દેશપાંડેની ગેરહાજરીમાં જુગાર રમવા જવાનું અજુગતું લાગ્યું હતું. મોટરમાંથી મળેલા હીરાની ઉપજાવી કાઢેલી વાતને હવે બહુ ખેંચવાથી તૂટી જવાની બીક લાગી હતી. જીવણાને નંદલાલ-સ્વરૂપે માધવબાગમાં દુર્લભજી દીવાન પાસેથી ‘દાન’ લેતો જોઈ ગયા પછી વિવેકને એના માટે ઘૃણા જાગી હતી. તેમાં આજે દેશપાંડે પાસેથી ચીમનલાલ ચારસોવીસનું ત્રીજું સ્વરૂપ જાણ્યા પછી તો જીવણો એને કાળ જેવો લાગવા મંડ્યો. વારંવાર તેને આભાસ થઈ જતો : જીવણાનો કોઈ માણસ મારો પીછો કરી રહ્યો છે !

અને અચાનક ધંભી જતી સીટ્રોને વિવેકને વિચારમાંથી સજાગ કરી દીધો. બેક મારી નહોતી છતાં કાર ઊભી રહી ગઈ. તેના આંચકાથી વિવેક થોડો હેબતાયો. પાછળ આવતી મોટરે અથડામણ ટાળવા માટે જોરદાર બ્રેક મારવી પડી. તેની ચીસે આસપાસમાં

સૌનું ધ્યાન ખેંચ્યું. પાછલી મોટર ચલાવનારો નીચે ઊતરીને બૂમ મારતો ધસી આવ્યો :
'એ મિસ્ટર, તમને લાઈસન્સ કોણે આપ્યું ? રસ્તા પર અધવચ્ચે કાર ઊભી રાખી દીધી,
ન હાથનું સિગ્નલ આપ્યું, ન તમારી પાછલી બ્રેકલાઈટ થઈ...'

'આઈ એમ સોરી !' વિવેકે નરમ અવાજે માફી માગી : 'મનેય સમજાતું નથી કે
બ્રેક માર્યા વગર કાર કેમ થંભી ગઈ !'

પેલાનો ઉશ્કેરાટ ઓછો થઈ ગયો, પણ મોં બગાડીને ટોણો મારવાનું ચૂક્યો નહીં :
'તમારી મોટર કાંઈ નવીનવાઈની લાગે છે ! બ્રેક માર્યા વગર ઊભી રહી જાય ! ભંગારમાં
વેચી નાખો એને...'

વિવેક ભોંઠો પડી ગયો. બાજુમાંથી પસાર થતી મોટરમાં બેઠેલાઓય તેના તરફ
કતરાતી નજરે જોઈ લેતા હતા. તેને સીટ્રોન પર રોષ ચડ્યો. કોઈક વાર આમાંથી
અથડામણ થશે તો સુરેખાદેવીની જેમ હું પણ...

અને વિવેકના મગજમાં ચાલતો વિચાર-પ્રવાહ અચાનક અટકી ગયો. જમણી બાજુ
નજર કરી તો સિદ્ધિવિનાયક મંદિર દેખાયું અને ડાબી બાજુની ફૂટપાથ પર વીજળીનો પેલો
થાંભલો જ્યાંથી તેણે સુરેખાદેવીને વિફ્ટ આપી હતી ! એ જ સ્થળે સીટ્રોનનું આમ અટકી
જવું વિનાકારણ ન હોઈ શકે. ગીતાને વિફ્ટ આપેલી ત્યારે આવી જ રીતે સામેના પેટ્રોલ-
પંપ પાસે સીટ્રોન ખોટકાઈને ઊભી રહી હતી, એ વખતે પણ તેને સુરેખાદેવીના
અકસ્માતની કોઈક કડી મળી હતી.

અત્યારે કોઈ સંકેત મળવાનો હશે ? વિચારતાં વિવેકને નીચે ઊતરવાની ઇચ્છા
જાગી. ડાબી બાજુનું બારણું ખોલવાનો વિચાર તેણે માંડી વાળવો પડ્યો, કારણ કે એ
સાઈડમાંથી બીજાં વાહનો પસાર થતાં હતાં. સીટમાં જમણી તરફ સરકી એ બાજુનો
દરવાજો ઉઘાડીને નીચે ઊતરવા માટે જેવો તેણે પગ બહાર કાઢ્યો કે આંચકો લાગ્યો હોય
તેમ પગ પાછો ખેંચી લેવો પડ્યો. તેની આંખો ઘડીભર ભયથી ફાટી રહી : નીચે સડકની
ગટરનું ઢાંકણું ઉઘાડું હતું અને પોતે પગ મૂક્યો હોત તો સીધો ગટરમાં ઊતરી જાત !

કાંઈક સૂઝ્યું હોય તેમ ઝટકા સાથે તેનાથી પાછળ જોવાઈ ગયું. પાછલી સીટમાં
સુરેખાદેવી દેખાયાં નહીં પણ એમની અદૃશ્ય હાજરીની સાક્ષી પૂરતી પેલી સુગંધ કારમાં
પ્રસરવા લાગી.

વિવેકે નિરાંતનો શ્વાસ લીધો, તેના હોઠ પર સ્મિત ફરકી ગયું. તેનાથી બોલાઈ
જવાયું : 'થેન્ક્સ, સુરેખાદેવી, તમારો સંકેત હું સમજી ગયો !'

અને ચાવી ધુમાવતાંની સાથે જ સીટ્રોન સાજીસારી હોય તેમ ચાલુ થઈ ગઈ, પેલી
સુવાસ વીખરાઈ ગઈ અને સુરેખાદેવીના ખૂનનો ભેદ હાથ લાગી ગયો હોય એવા જુસ્સાથી
વિવેકે સીટ્રોનને ફુલસ્પીડમાં દોડાવી મૂકી !

છવ્વીસ

પ્રભાદેવીની સડક પર ઢાંકણ હટાવેલી ઉઘાડી ગટર જોઈને જાગેલી ઉત્તેજનાએ
વિવેકને આખી રાત ઊંઘવા દીધો નહોતો. સુરેખાદેવીના કમોતના રહસ્યની ગંધ તેને
ઉઘાડી ગટરમાંથી આવતી રહી. એ જ સ્થળે સીટ્રોન કારનું વિનાકારણ થંભી જવું, કારનો
દરવાજો ઉઘાડીને નીચે ઊતરવાની પોતાને ઇચ્છા થવી અને એક પગ બહાર કાઢ્યા પછી
સડક પરની ખુલ્લી ગટર જોઈને પગ પાછો ખેંચી લેવો... એ સંકેત શું સૂચવતો હતો ?
ખૂન કરીને છટકી જવા માટે ભેજાંબાજ કાવતરાખોગેએ ઉઘાડી ગટરનો ઉપયોગ કર્યો
હશે ?

મુંબઈની સડકો પર દિવસ-રાત હરતાફરતા લાખો લોકોમાંથી બહુ ઓછાને
ભૂગર્ભમાં ખોદાયેલી આ ગટર વિશે કાંઈ જ્ઞાન હશે... મધરાતે આના વિશેની માહિતી પણ
કોની પાસેથી મેળવવી ? તેને દેશપાંડે યાદ આવી ગયા, ફોન કરીને સુરેખાદેવીએ ચીંધેલા
સંકેતની જાણ કરવાની ઇચ્છા જોર કરી ગઈ. એને ખબર હશે, માણસ ગટરમાં ઊતરીને
પલાયન થઈ શકે કે નહીં !

વિવેક ટેલિફોન સુધી પહોંચ્યો ખરો, પણ ડાયલ ધુમાવવા લંબાવેલો હાથ પાછો
ખેંચી લેવો પડ્યો હતો. દેશપાંડેએ ટેલિફોન નહીં કરવાની ભારપૂર્વક ચેતવણી આપી હતી.
શું એને જીવણાનો ડર હશે ? ટેલિફોન પર જાસૂસી થવાની ભીતિ હશે ? પણ જીવણો
આવી રીતે જાસૂસી કેમ કરી શકે ? કદાચ પોલીસખાતું દેશપાંડેની હિલચાલ પર નજર
રાખતું હશે... તો-તો આવા વખતે ફોન ન કરાય. ફોન પર આવી ચર્ચા સુધ્ધાં ન થાય.

અને ઇરાદો બદલીને ફરી તેણે પથારીમાં પડખાં ફેરવીને જાગતા રહેવું પડ્યું. ગટર
કેવી હોય, જમીનમાં કેટલી ઊંડી હોય, માણસ ચાલી શકે એટલી ઊંચી હશે કે નહીં, એ
દરિયામાં ક્યાં નીકળતી હશે, તેમાં વચ્ચેવચ્ચે જાળીની આડશો આવતી હશે કે નહીં ?
ગટરમાં ઊભેલો માણસ આરપાર બહાર નીકળી જાય કે વચ્ચે અટકી જાય ? અંદર પાણી
કેટલાં હોય ? માણસ પાણીમાં ગૂંગળાઈને મરી જાય કે તરીને બહાર નીકળી જાય ?

વિવેકને સવાલો ગૂંગળાવતા રહ્યા છતાં એણે નીંદરને પાસે આવવા નહોતી દીધી.
સૂઈ જવાથી જાણે રહસ્ય ખોઈ બેસવાની બીક લાગી હતી. ભેદનો તાગ પામવા માટે
જાગવું જરૂરી લાગ્યું હતું. સવાર પહેલાં કાંઈક સાંપડી જવાની આશાને સરી જવા દેવી
નહોતી.

અને વહેલી સવારે તેને કાંઈક સૂઝી આવ્યું. વર્ષો પહેલાં જોયેલી એક ફિલ્મ યાદ આવી ગઈ હતી. ગુનેગાર ગટર-રસ્તે નાસી રહ્યો છે અને એક પોલીસ-ઉપરી તેનો પીછો કરી રહ્યો છે... વારંવાર એ દૃશ્ય એણે વાગોળ્યા કર્યું હતું. તેમાં ગટર બહુ ઊંચી-પહોળી દેખાઈ હતી, વચ્ચે-વચ્ચે વળાંક આવતા હતા, ગોઠણઊંચા પાણીમાં બંને ધસી જતા હતા... કઈ ફિલ્મ હતી એ ? અંગ્રેજી હતી કે હિન્દી ? કોણ કામ કરતું હતું એમાં ?

એ યાદ કરવાનો કોઈ અર્થ નહોતો છતાં વિવેક મગજ કસતો રહ્યો હતો. વિચારે પડખું બદલ્યું હોય તેમ ગટર સાથે સંકળાયેલી બીજી ઘટના યાદ આવી ગઈ હતી. પ્રિયા પેલી કેસેટ લઈને મારી ઓફિસેથી નીકળી ત્યારે ઉઘાડી ગટર ઓળંગવા જતાં હાથમાંથી કેસેટ અંદર જઈ પડેલી... ત્યારે વહેમ પડ્યો હતો કે વસનજી દીવાનના અવાજના એ પુરાવાનો નાશ કરવા પ્રિયાએ કેસેટને જાણી-કરીને ગટરમાં સરકાવી દીધી ! પણ વારંવાર ખુલાસો કર્યા પછી પોતે એ વહેમ ભૂંસી નાખ્યો હતો. ગટરમાં કેસેટ પડી જવાનું અકસ્માત તરીકે સ્વીકારી લીધું હતું. પણ અત્યારે એની પાછળ સુરેખાદેવીનો કોઈ સંકેત હોવાનો ભ્રમ કેમ જાગે છે ?

વિવેકે જાત સાથે થોડું ઝઘડવું પડેલું : પહેલાં માણસ શ્રદ્ધાળુ બને છે, પછી દરેક વાતને શ્રદ્ધાનું સ્વરૂપ આપી દઈને એ અંધશ્રદ્ધાળુ બની જવા લાગે છે. સુરેખાદેવીના પ્રેતને મેં માન્ય કરી લીધું, એના સંકેતને મેં સ્વીકારી લીધો, પણ એનો અર્થ એવો નહીં કે દરેક ઘટનાને હું સંકેત સાથે સાંકળી લઉં... પ્રિયાના હાથમાંથી વસનજી દીવાનના અવાજની કેસેટ ગટરમાં પડી જાય એમાં શું સંકેત હોઈ શકે ?

તેનો જવાબ શ્રદ્ધાળુ મને સંભળાવ્યો : સુરેખાદેવીનો આત્મા એમ સૂચવવા માગતો હશે કે આ કેસેટ બનાવટી છે. વસનજી દીવાનને ખૂની માનીને આગળ વધવામાં તમે ભેદભરમની ભુલભુલામણીમાં અટવાઈ જશો. મારો ખૂની ગટરમાં છે. તમે પ્રભાદેવીની ગટરનો રસ્તો પકડો...

વિવેકની બુદ્ધિને આ દલીલ બાલિશ લાગી હતી, પણ જાગતા રહેવા માટે મનગમતું વિચારવામાં વાંધો શું ? ફરી ચાનક ચડી હોય તેમ વિવેક પથારી છોડીને ટેલિફોન ડિરેક્ટરી ઊંચકી લાવ્યો હતો. નાઈટલેમ્પના ઝાંખા પ્રકાશમાં તેણે ડિરેક્ટરીનાં પાનાં ફરેવવા માંડેલાં. મુંબઈ મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશનમાં આટલાં બધાં ખાતાં હશે એની તેને પહેલી વાર જાણ થઈ. આમાં ગટરખાતું કયા નામે ચાલતું હશે ? પંદર-વીસ મિનિટ સુધી ઝાંખા પ્રકાશમાં ઝીણા અક્ષરો ઉકેલવામાં ઉજાગરાવાળી આંખો ખેંચાવા લાગી ત્યારે એણે પ્રયાસ પડતો મૂકવો પડેલો : સવારે સુધરાઈની ઓફિસે જ પહોંચી જઈશ. ટેલિફોન નંબર મળે તોપણ એનો કોઈ અર્થ નથી. આવી વાત ફોન પર પૂછવાનું ફાવે નહીં !

મુંબઈ નગરપાલિકાની પુલથી જોડાયેલી બે ઇમારતોમાં પહેલી વાર જનારે થોડી વાર તો ફાંફાં મારવાં પડે. જૂના અને નવા મકાન વચ્ચે અટવાયા પછી વિવેકે કોઈને પૂછ્યું : 'ગટર-ખાતામાં ફરિયાદ કરવા માટે ક્યાં જવું ?' ત્યારે ઓફિસર જેવા દેખાતા માણસે તેની સામે કતરાતું જોઈને સામું પૂછ્યું : 'તમે સ્વીઅરેજ ડિપાર્ટમેન્ટ વિશે પૂછો છો ?'

વિવેકને એ વિચિત્ર લાગ્યું હતું. ગટર શબ્દ પણ અંગ્રેજી હોવા છતાં આ સાહેબે ગટર સાંભળીને નાક શું કામ મચકોડવું જોઈએ ?

ત્રીજે માળે ગટર-ખાતાના ચીફ એન્જિનિયરની કેબિન પર ખંભાતી નામ વાંચીને વિવેકે ધરપત અનુભવી : સાહેબ ગુજરાતી છે એટલે કામ સરળ થઈ જશે... પણ પટ્ટાવાળાએ તેને હતાશ કર્યો : 'તમે એપોઈન્ટમેન્ટ લીધી છે ?' વિવેકે ડોકું ધુણાવ્યું એટલે સાંભળવા મળ્યું : 'તો પછી બપોરે આવો. અગાઉથી ટાઈમ લીધા વગર મળવા આવનાર માટે બેથી ત્રણનો સમય રાખ્યો છે.'

પણ આખી રાતનો ઉજાગરો વેરીને સવારના દોડી આવેલા વિવેકથી બપોર સુધી ધીરજ ધરી શકાય તેમ ક્યાં હતું ? તેણે લુચ્ચાઈ અજમાવી : 'સાહેબને તું મારા નામની ચિઠ્ઠી આપી જો, બોલાવશે તો અંદર જઈશ.'

કાગળની ચબરખીમાં તેણે માત્ર એટલું જ લખ્યું : 'વિવેક સંન્યાસી આપને મહત્ત્વના કામ અંગે મળવા માગે છે.'

ચિઠ્ઠી લઈને સાહેબ પાસે ગયેલો પટ્ટાવાળો અર્ધા મિનિટમાં પાછો આવ્યો ત્યારે વિવેકે ધાર્યો હતો એવો જ પડઘો સાંભળવા મળ્યો : 'આપ અંદર જઈ શકો છો.'

વિવેકના હોઠ મલક્યા. સંન્યાસી અટક અગાઉની જેમ ફરી અહીંયાં કામ લાગી ગઈ. પણ કેબિનનું બારણું ઉઘાડીને એ જેવો દાખલ થયો કે તેને આવકારવા ખુરશી પરથી ઊભા થયેલા ભરાવદાર શરીરવાળા ખંભાતીસાહેબ ભોંઠા પડ્યા હોય તેમ તેને તાકી રહ્યા. એમણે કોઈ ભગવાંવસ્રધારી સંન્યાસીની ધારણા રાખી હશે તેને બદલે આધુનિક પોશાકમાં એક યુવાન સામે આવીને ઊભો હતો.

'સાહેબ, હું આપની બે જ મિનિટ લઈશ.' કહીને તેણે એન્જિનિયર ખંભાતી સાથે હાથ મિલાવ્યા : 'ગઈ કાલે હું માંડ મરતાં-મરતાં બચ્યો.'

પોતાની ઓળખાણ કે આગમનના કારણની પ્રસ્તાવના વગર વિવેકે ચાલાકીભરી શરૂઆત કરી :

'હું જાણું છું કે સવારના પહોરમાં આવી વાત સાંભળવી કોઈને ગમતી નથી, પણ હું આખી રાત ઊંઘી શક્યો નહીં.' તેણે સાહેબ સમક્ષ પ્રભાદેવીની સડક પર ઉઘાડી રહી ગયેલી ગટરવાળી આગલી રાતની ઘટના વર્ણવીને ઉમેર્યું : 'એ તો સારું થયું કે પગ મૂકતાં પહેલાં મારું ધ્યાન નીચે ગયું, નહીંતર અત્યારે હું તમારી પાસે બેઠો ન હોત.'

ખંભાતીસાહેબ માંડ હસવું દબાવી શક્યા. ઉઘાડી રહી ગયેલી ગટરની ફરિયાદ કરવા કોઈ આ રીતે ધસી આવે તેના મગજની સમતુલા માટે શંકા જાગી, છતાં ફરિયાદની ચકાસણી કરવા ખાતર તેમણે ખાતામાં પૂછપરછ કરી જોઈ. પ્રભાદેવી પર આગલા દિવસે સફાઈ માટે ગટર ખોલવામાં આવી હોવાની વાત સાચી નીકળી. તેમણે નીચેના માણસને ઠપકો પણ સંભળાવ્યો : 'ગટર સાફ થતી હોય ત્યારે રાતે ઉઘાડી નહીં રહેવા દેવાની તાકીદ હોવા છતાં આવી ભૂલ કેમ થાય છે ? સફાઈ કામદાર પાસે ખુલાસો માગજો...'

ફરિયાદના ત્વરિત નિકાલ માટેની સાહેબની તત્પરતા વિવેકને ગમી.

'મિસ્ટર સંન્યાસી, આઈ એમ સૌરી. અમારા માણસની બેદરકારીને કારણે તમને તકલીફ પડી. સામાન્ય રીતે કોઈપણ પણ ગટર ઉઘાડી રહે તો રસ્તે ચાલનારની સલામતી માટે તેની આસપાસ અમે આડશ રાખીએ છીએ, પણ ક્યારેક આવી ભૂલ થઈ જાય.'

કહીને ચીફ એન્જિનિયર સાહેબ આશ્વાસન આપીને પોતાને રવાના કરવા માગે

છે એ જાણીને વિવેક થોડો ગૂંચવાયો. પોતે ખરેખર ફરિયાદ કરવા નહીં, માહિતી મેળવવા આવ્યો હતો. વાત આટોપાઈ નહીં જવી જોઈએ.

‘સાહેબ, ક્યારેક કોઈક આવી ઉઘાડી ગટરમાં પડી જાય તો શું થાય ? કોઈક વાર તો એવું બન્યું જ હશે ને ?’

‘ક્યારેક બની જાય. પણ પ્રભાદેવી પર જે ગટર ઉઘાડી રહી ગયેલી એ વરસાદના પાણીની છે.’

‘એટલે, સાહેબ, આપણે ત્યાં કેટલી જાતની ગટરો હોય છે ?’ વિવેકે સિફતથી વાત આગળ વધારી : ‘અમારા જેવા ભણેલાનેય આની ઝાઝી ખબર નથી હોતી.’

‘અન્ડરગ્રાઉન્ડ ગટર બે પ્રકારની હોય, એક વરસાદના પાણીની અને બીજી ઘરમાં વપરાતા ગંદા પાણીની.’ કોઈ વિદ્યાર્થીને ભણાવતા હોય તેમ સાહેબે ઉત્સાહભરે સમજાવવા માંડ્યું : ‘વપરાશના પાણીની ગટર થોડી નાની અને સાંકડી હોય છે. તેમાં સતત પાણી વહેતું રહે છે. ગટરના ઢાંકણા પાસે અંદર ઊતરવા માટે સીડી જેવાં પગથિયાં હોય છે, રસ્તાની નીચે પાંચ-છ ફૂટ ઊંચાઈ પછી તેનું તળિયું આવે. ભૂગર્ભમાં વ્યવસ્થિતપણે એ બાંધેલી હોય છે. તેની પહોળાઈ છ ફૂટની અને ઉંચાઈ નવ ફૂટની હોય છે. માણસ ચાલીને બીજે છેડે નીકળી શકે એવી તેની રચના છે.’

‘અને પ્રભાદેવી પર ગઈ કાલે ઉઘાડી રહી ગયેલી વરસાદના પાણીની ગટર કેવી હોય છે ?’ વિવેકે જિજ્ઞાસુ વિદ્યાર્થીની ઢબે પૂછી લીધું : ‘એમાં પડી ગયેલો માણસ જીવતો બહાર નીકળી શકે ખરો ?’

‘અરે, એ તો વધુ સલામત છે.’ સાહેબ ઉત્સાહભરે સમજાવવા લાગ્યા : ‘ધોધમાર વરસાદનાં પાણીને દરિયામાં ફેંકવા માટે એની બાંધણી મોટા કદની રાખવામાં આવી છે. ધારો કે દુર્ભાગ્યે કાલ રાતે તમે અંદર સરકી પડ્યા હોત તો પહેલાં છ ફૂટ નીચે જમીન પર પડત. વરસાદના દિવસોમાં તેમાં ગોઠણભર પાણી અને તળિયે કાદવ પણ હોય એટલે પડનાર માણસને ખાસ ઈજા થાય નહીં, હાથ-પગ-કદાચ છોલાય, અણધારી આફતથી માણસ ગભરાઈ જાય, અંદરનું અંધારું તેને થયરાવી મૂકે, પણ થોડી વારે સ્વસ્થ થઈને મગજ ચલાવે તો તરત જ લોખંડનાં પગથિયાં ચડીને એ બહાર નીકળી આવી શકે.’

‘ધારો કે બહાર નીકળવાને બદલે આગળ વધે તો ?’ વિવેકે વાત આગળ વધારવા કહ્યું : ‘મારા જેવા ગભરાટિયા માણસને ઉપર ચડી જવાનું સૂઝે નહીં અને તે આગળ વધી જાય તો શું થાય ?’

‘કોઈને આગળ જવું હોય અને સાથે બેટરી જેવી સગવડ હોય તો બેધડક જઈ શકે. રસ્તા નીચે બંધાયેલી ગટર એટલે સાંકડું નાળું એવી મોટા ભાગના લોકોની માન્યતા છે, પણ વરસાદના પાણીની ગટર તો જમીન નીચે બાંધેલા મોટા ભોંયરા જેવી હોય છે. મુસળધાર વરસાદમાં પૂરની જેમ અંદર પાણી ધસી જાય છતાં તરતાં આવડતું હોય તો માણસ છેક દરિયા સુધી તરીને બહાર નીકળે.’

‘એમ !’ વિવેકે અચરજ ઉછાળતાં પૂછી લીધું : ‘ગટરમાંથી દરિયામાં નીકળી જવાય ત્યાં સુધી વચ્ચે કોઈ આડશ ન આવે ?’

‘ના, દરિયાકિનારે ગટરનો બીજો છેડો બંધ કરવા માટે દરવાજા હોય છે, પરંતુ

એ તો દરિયાની ભરતીનાં પાણી અંદર ધસી ન આવે તે માટે જ બંધ કરવા પડે, એ સિવાય દરિયાના કિનારાનો દરવાજો ઉઘાડો જ રહે.’

‘અને, સાહેબ, પ્રભાદેવીની ગટર નીકળે ક્યાં ?’

‘વરલીના દરિયામાં.’

એન્જિનિયર હજુ તો એટલું બોલે ત્યાં જ વિવેક આંચકા સાથે ખુરસીમાં અર્ધો ઊભો થઈ ગયો : ‘વરલી !’ તેના મગજમાં કડી બંધ બેસી ગઈ. પેલા જહોનીનો દાડનો અહો પણ વરલી પર છે.

‘મિસ્ટર સંન્યાસી !’ વિવેકને વિચારમાં અટવાયેલો જોઈને ખંભાતીએ ટકોર કરી : ‘તમે તો એવી ચિંતામાં પડી ગયા જાણે ખરેખર ગટરમાં પડીને વરલીના દરિયામાં નીકળ્યા હો !’

‘સાહેબ, હવે માત્ર એટલું જ જાણવું છે...’ વિવેકે એન્જિનિયરના કટાક્ષની પરવા કર્યા વિના પૂછી લીધું : ‘પ્રભાદેવીથી વરલીના દરિયાકિનારે ગટર દ્વારા પહોંચતાં કેટલો સમય લાગે ? ગટર-રસ્તો કેટલો લાંબો હશે ?’

‘હશે એકાદ માઈલમાં.’ સાહેબે અનિચ્છાએ જવાબ આપ્યો : ‘ગેટ સુધી પહોંચતાં કેટલો સમય લાગે એનો આધાર તો માણસ કેવા સંજોગોમાં ગટરમાં પડે છે તેના પર રહે. ચોમાસમાં પાણી પુરજોશમાં વહેતું હોય તો ઝડપભરે તણાઈ જાય અને ચાલતાં-ચાલતાં જવું પડે તો કલાકેક લાગી જાય...’

‘આભાર, ખંભાતીસાહેબ !’ કહેતો વિવેક ઝડપભરે કેબિનની બહાર નીકળી ગયો ત્યારે ચીફ એન્જિનિયરને લાગ્યું, સવારના પહોરમાં આ ભણેલો ચક્રમ ક્યાં ભટકાઈ ગયો !

*

સાડાત્રણ વાગી ગયા ! વિવેક વિહ્વળ બનીને દેશપાંડેના ફોન માટે પોતાની સાંકડી ઓફિસમાં ઊંચોનીચો થતો બેઠો હતો. પ્રભાદેવીની ગટર વરલીના દરિયાકાંઠે નીકળે છે, એ માહિતી તેના મગજમાં વંદોળિયાની જેમ સાડાચાર કલાકથી ઘુમરાતી હતી. સુધરાઈના મકાનમાંથી બહાર નીકળ્યા પછી આપોઆપ તેના પગ પડખોપડખ આવેલી દેશપાંડેની કાઈમ બ્રાન્ચ તરફ વળ્યા હતા, પણ એ લાલચ રોકીને તેણે ઓફિસે પહોંચી જવાનું ડહાપણભર્યું માન્યું. કદાચ પોતે નીકળ્યા પછી દેશપાંડેએ ઘેર ફોન જોડ્યો હોય તો પહેલાં એ જાણી લેવું જોઈએ તેનું અનુમાન અર્ધું સાચું ઠર્યું. વિદ્યાબહેને કહ્યું ખરું કે તારા ગયા પછી કોઈનો ફોન આવ્યો હતો, પણ તું નથી એ જાણીને ટેલિફોન મૂકી દીધો. અને એ અવાજ કોઈ સ્ત્રીનો નહોતો. ફોન કરનારે એમ પણ કહ્યું કે હું વિવેકને ઓફિસમાં ફોન જોડીશ...

તો શું દેશપાંડેએ પોતાના આવ્યા પહેલાં ઓફિસે ફોન જોડ્યો હશે ? એ મને શું કહેવા માગતા હશે ? પોલીસ કમિશનરને ખબર પડી ગઈ કે દેશપાંડે પોતાની ફરજ છોડી સુરેખાદેવીના મૃત્યુની ખાનગી તપાસમાં સમય બગાડે છે ? કે પછી જીવણા જોગીએ જુગારના અડામાં ઝડપી લીધેલી દેશપાંડેની તસવીરો કમિશનરને પહોંચાડી હશે ? કદાચ લાગવગ ધરાવતી કોઈ વ્યક્તિ તરફથી આ સાહેબને ખૂનની તપાસ આગળ વધતી

અટકાવી દેવાનું કમિશનર પર દબાણ થયું હશે ?

કોઈક વિદ્યન આવી રહ્યું હોવાના અણસારે વિવેકને અસ્વસ્થ બનાવી દીધો હતો. દેશપાંડેનો સંપર્ક ન થાય ત્યાં સુધી કોઈ વાતમાં ચિત્ત ચોંટવાનું નહોતું. ફરી ફોન ચૂકી ન જવાય એટલા ખાતર ઓફિસ છોડીને નીચે હોટેલમાં જવાને બદલે તેણે ઉપર મંગાવીને થોડુંઘણું ખાઈ લીધું હતું. ટેલિફોન ચાલે તો છે ને એની ખાતરી થોડીથોડી વારે કરતો રહ્યો હતો. આખી રાતના ઉજાગરાથી ભારે થયેલી આંખોને ઉઘાડી રાખવા માટે એકનાં એક દશ્યો વારેવારે નજર સામે ઉપસાવ્યા કરતો હતો :

ઉજા જુલાઈની મધરાત. સુરેખાદેવી હીરા લઈને 'દીવાનસદન'માંથી નીકળે છે. બાબુલનાથ પાસે ઊભેલા વિલ્સનને લિફ્ટ આપે છે. સીટ્રોન વરલી તરફ આગળ વધે છે. પાછળ એક ટ્રક ધસી આવતી દેખાય છે. વિલ્સન અને સુરેખાદેવી વચ્ચે કાંઈક બોલાચાલી થાય છે. વરલી વટાવ્યા પછી વિલ્સન પિસ્તોલ દેખાડી સુરેખાદેવીને હીરા સોંપી દેવાની ધમકી આપે છે. પ્રભાદેવી પાસે આવે ત્યાં સુધીમાં વિલ્સન સુરેખાદેવીના હાથમાંથી હીરા ઝૂંટવી લઈ કાર પર કાબૂ મેળવી લઈને સુરેખાદેવીને ધક્કો મારી રસ્તા પર હડસેલી દે છે, પાછળ આવતી ટ્રક એને કચડી નાખી આગળ ધસી જાય ત્યાં સુધીમાં વિલ્સન સીટ્રોનમાંથી ઊતરી ઉઘાડી ગટરમાં ઝંપલાવીને અદૃશ્ય થઈ જાય છે...

પણ અકસ્માતની હોહા થયા પછી ભેગા થયેલા લોકોનું ધ્યાન ઉઘાડી ગટર તરફ કેમ ખેંચાયું નહીં હોય ? કે પછી કોઈએ ગટરનું ઢાંકણ તરત બંધ કરી દીધું હશે ?

વિવેકે તર્કનો તાંતણો ખેંચ્યો : પેટ્રોલ-પંપ પર ધનરાજની ટેક્સીમાં જીવણો ટ્રકનો પીછો કરવા માટે રાહ જોતો હતો તેમ પેલો જીભકટ્ટો કે બીજો કોઈક સિદ્ધિવિનાયક મંદિર પાસે અંધારામાં બેઠો હશે. જેવો વિલ્સન ગટરમાં ઉતરી ગયો કે દોડીને તેણે ગટરનું ઢાંકણ બંધ કરી દીધું જેથી કોઈને કલ્પના પણ ન આવે કે ખૂની ભૂગર્ભ-રસ્તે પલાયન થઈ ગયો છે !

અને વિલ્સન ગટરમાં ઝંપલાવીને કાવતરું પાર પાડવાની ધરપત અનુભવતો થોડી વાર તળિયે બેસી રહ્યો હશે. પેલા ખંભાતીસાહેબે કહ્યું તેમ નીચે કાદવ અને પાણી હશે તો એને વાગ્યું નહીં હોય. બનાવજોગ છે કે કાવતરું ઘડતાં અગાઉ વિલ્સને કોઈક ગટરમાં ઊતરીને રિહર્સલ કરી જોયું હશે, અંદરથી ગટરની રચના કેવી હોય એનો ઝીણવટથી અભ્યાસ કરી લીધો હશે...

તો-તો વિલ્સન બેટરી પણ જરૂર સાથે લઈ ગયો હોવો જોઈએ. ગટરમાં ઊતરીને હીરા ખિસ્સામાં મૂકી દઈને બેટરી બહાર કાઢી હશે. ગટરમાં ત્યારે પાણી હશે ખરું ? ઉજા જુલાઈની રાતે વરસાદ કેવો હતો ?

- પણ સોળ મહિના અગાઉની એક રાતે વરસાદ હતો કે નહીં એ કેમ જાણવું ? ઉજા જુલાઈની આસપાસના એ દિવસનાં છાપાં જોવાં જોઈએ. એને બદલે વેધશાળામાં ફોન કરીને પૂછી લેવું જોઈએ... પણ વિવેક બંનેમાંથી કાંઈ જ કરી શકે તેમ નહોતો. છાપાંઓ જોવા માટે ઓફિસ છોડવી પડે અને એ અરસામાં દેશપાંડેનો ફોન આવી ચડે તો ? અને વેધશાળામાં ફોન કરીને પૂછવાથી એટલી વાર પોતાનો ટેલિફોન એન્ગેજ રહે એ પણ પાલવે તેમ નહોતું.

એને બદલે વિવેકે ધારી લીધું : કદાચ એ રાતે વરસાદ નહીં હોય, ગટરમાં ઘૂંટણ જેટલા પાણીમાં ચાલતો વિલ્સન આગળ વધ્યો હશે. કોઈ પીછો કરતું નથી એવી ધરપતને લીધે એ ઝડપથી દોડ્યો નહીં હોય, છતાં એ અંધારી ગૂંગળાવતી ગટરમાંથી બહાર નીકળી જવા ઉતાવળાં પગલે તો આગળ વધ્યો જ હશે. પેલા એન્જિનિયર કહેતા હતા તેમ એક માઈલ લાંબી ગટરમાંથી બહાર નીકળતાં તેને અર્ધો-પોણો કલાક લાગ્યો હશે. વરલીના દરિયાકિનારે પહોંચતાં બે વાગ્યા હશે. પણ ગટરના ગેટ ત્યારે ઉઘાડા હશે ? ખંભાતીસાહેબે કહ્યું હતું કે વરસાદ હોય ત્યારે દરિયાની ભરતીનાં પાણી ગટરમાં ન જાય એવા સંજોગોમાં જ ગટરના ગેટ બંધ કરવા પડે... કાવતરાખોરોએ આ વિશેષ અગાઉથી જાણી કેમ ન લીધું હોય ? વરસાદ હોય તોપણ સમુદ્રમાં ભરતી ન હોય એવો દિવસ અને સમય નક્કી કેમ ન કર્યો હોય ?

એનો અર્થ એ કે વિલ્સન સહીસલામત ગટરમાંથી બહાર નીકળી ગયો. પણ પછી એ ક્યાં ગયો હશે ? દારૂના અડાવાળા જોની પાસે તેની સોનાની સાંકળી ક્યાંથી આવી ? કદાચ વિલ્સનને ગટરમાં કોઈ અકસ્માત નડ્યો હોય, એ ઘવાઈને દરિયામાં બહાર નીકળ્યો હોય, એવી હાલતમાં જોનીએ તેને મદદ કરી હોય, તેને પોતાના અડામાં લઈ આવ્યો હોય અને એની મદદ કરવાના બદલામાં વિલ્સને જોનીને પોતાની સોનાની ચેઈન આપી દીધી હોય...

ના, વિવેકને એ તર્ક બંધબેસતો ન લાગ્યો. જોનીને કદાચ વિલ્સન મરેલો જ મળ્યો હોય એવો તર્ક વિવેકે થોડી વાર પંપાળ્યો. પણ તો પછી વિલ્સનની લાશમાંથી જોનીને હીરા હાંસલ થઈ ગયા હોવા જોઈએ. એવું નથી બન્યું. પચાસ-સાઠ લાખના હીરા હાથ લાગ્યા પછી કોઈ માણસ દારૂના અડામાં પડ્યો ન રહે. જેના હીરા હોય તેની સોનાની ચેઈન પહેરીને ફર્યા ન કરે...

બસ, વિવેક ત્યાંથી આગળ વધી શકતો નહોતો. ગટરના ગેટમાંથી બહાર નીકળ્યા પછી વિલ્સનનું શું થયું એ માત્ર જોની જ જાણતો હતો અને એ જોની અત્યારે ગોવામાં પોલીસ-કસ્ટડીમાં ગોંધાયો હતો. દેશપાંડે પાસેથી હીરાની વાત જાણ્યા પછી જોની બહાર નીકળવા માટે બેચેન બન્યો હશે. મુંબઈ આવીને વિલ્સનના હીરા કબજે કરવાના સપનામાં એ દિવસો ગણતો હશે...

અને ટેલિફોન રણકી ઊઠ્યો. વિચારમાંથી ઝબકી જઈને વિવેકે રિસીવર પર ઝાપટ મારી : 'હલ્લો...' બોલે ત્યાં જ સામેથી દેશપાંડેનો વહાલો લાગતો અવાજ સંભળાયો : 'વિવેક, સારું થયું તું મળી ગયો.'

'મળી ગયો !' વિવેકે ઘણુંબધું કહી નાંખવાની અધીરાઈમાં બિનજરૂરી શરૂઆત કરી : 'હું તમારા ફોનની રાહમાં પાંચ કલાકથી અહીંયાં તપ કરું છું અને તમે કહો છો કે -'

'સાંભળ !' દેશપાંડેએ તેને પૂરું બોલવા દીધા વિના સંભળાવ્યું : 'સાંજે સાડા છ વાગ્યે તારે કોસ મેદાન પર સર્કસ જોવા આવવાનું છે.'

'સર્કસ !' વિવેકને મજાક જેવું લાગ્યું : 'દેશપાંડે, આપણું મળવું બહુ જરૂરી છે, તમે સર્કસની ક્યાં માંડો છો ?'

'હું બહારથી ફોન કરું છું.' દેશપાંડે લંબાણ ટાળવા માગતા હતા : 'સર્કસના

મેનેજરને મેં ત્રણ સીટ રાખવાનું કહી દીધું છે. ગીતા સાડાછ પહેલાં ત્યાં પહોંચી જશે. તું એની સાથે સર્કસમાં બેસી જજે... અને સાંભળ, તારી સીટોને ક્યાંક દૂર પાર્ક કરીને જ આવજે.'

'ભલે, પણ...' વિવેક આગળ કહેવા જાય ત્યાર પહેલાં તો દેશપાંડેએ ફોન કાપી નાખ્યો. તેને ગુસ્સો ચડ્યો : મારી સાથે બે મિનિટ વાતચીત કરવામાં એનું શું બગડી જવાનું હતું ?... મળવા માટે કોઈ જગ્યા ન મળી તે સર્કસ પસંદ કર્યું !

* * *

ઝૂલા પર ગુલાંટો ખાતી સર્કસ-ગર્લના હેરતભર્યા ખેલ ઊંચી ડોક અને અધ્ધર શ્વાસે પ્રેક્ષકો નિહાળી રહ્યા હતા ત્યારે વિવેક વારેવારે ગરદન ફેરવીને દેશપાંડેના આગમન પર મીટ માંડી લેતો હતો. સર્કસ શરૂ થયાને વીસ મિનિટ વીતી છતાં એ દેખાયા નહીં અને પોતે અહીં ગીતાની બાજુમાં પરાણે સર્કસના ખેલોમાં મન પરોવતો બેઠો હતો. મેનેજરે પોલીસ-ઉપરીના પરિવાર માટે પહેલી હરોળમાં ત્રણ સ્પેશિયલ ખુરશીઓ મુકાવી આપી હતી. વિવેકે ગીતાને બે-ત્રણ વાર પૂછી લીધું : 'દેશપાંડે આવશે તો ખરા ને ? સર્કસ જોવાનું તેને ક્યાં સૂઝ્યું !' પણ બોલકી ગીતા સર્કસ જોવામાં એટલી બધી ગૂંથાઈ ગયેલી કે 'આવશે. કામમાં રોકાઈ જવું પડ્યું હશે. હું તો એમની અનિયમિતતાથી ટેવાઈ ગઈ છું.' એવા ટૂંકા જવાબો આપી જોકરના બાલિશ છબરડા પર હસી પડતી.

'હું જરા જઈને જોઈને આવું...' કહેતો વિવેક કંટાળીને ઊઠવા જતો હતો ત્યાં પાછળથી એના ખભા પર હાથ પડ્યો : 'ધીરજ ખૂટી ગઈ, વિવેક ?' કહેતા દેશપાંડે તેની બાજુમાં ખાલી ખુરશી પર ગોઠવાઈ ગયા.

'તમે ક્યાંથી આવ્યા, દેશપાંડે ?' પોતે તંબુના દરવાજા તરફથી નજર હઠાવી નહોતી, પછી આ સાહેબ ક્યાંથી ટપકી પડ્યા ?

'હું પાછળના દરવાજેથી ઘૂસી આવ્યો.'

'આટલી ચોરીછૂપીથી શા માટે ?'

સર્કસ જોવાનો દેખાવ કરતાં બંને વાતોમાં પરોવાઈ ગયા. દેશપાંડેએ ચાર મિનાર સળગાવીને શરૂઆત કરી : 'આપણી મુલાકાત હવે કોઈની નજરે ચડવી ન જોઈએ.'

'શું કામ, દેશપાંડે ! મામલો આટલો બધો ગંભીર બની ગયો ?'

'ગંભીર બની રહ્યો છે.' દેશપાંડે સર્કસના ખેલો પર નજર રાખીને બોલતા હતા : 'જીવણાએ મારી વિરુદ્ધ ચાડી ખાવાની શરૂઆત કરી દીધી. હું જુગાર રમું છું અને શરાબ પીઉં છું એવા પુરાવાના ફોટા કમિશનરના ટેબલ પર પહોંચી ગયા. ચરસના દાણચોર પાસેથી લાંચ લઉં છું એવી કાનભંભેરણી થઈ...'

'અને તમારા કમિશનરસાહેબે એ માની પણ લીધું ?'

'માની તો નથી લીધું, પણ મારી પાસે ખુલાસા માગવામાં આવ્યા છે. અપ્રામાણિકતાના આરોપસર મને શા માટે બરતરફ ન કરવો એમ પૂછવામાં આવ્યું છે.'

'બરતરફ ?' વિવેકથી ઊંચા અવાજે બોલાઈ ગયું ત્યારે દેશપાંડેએ તેનો ગોઠણ દબાવી ગીતા તરફ ઇશારત કરીને સમજાવ્યું : 'આપણી વચ્ચેની વાતચીત ત્રીજા કોઈના કાને ન પડવી જોઈએ.'

પરંતુ ત્રીજી ગીતા તો નાના બાળકની જેમ સર્કસના ખેલ પર ખુશ થતી તાળીઓ પાડવામાં મશગૂલ હતી.

'દેશપાંડે, તમે બધી વાતનો ખુલાસો શું કામ નથી કરી દેતા ?'

'પોલીસખાતાની પરવાનગી વિના ખાનગીમાં કોઈ ખૂનકેસની તપાસ કરું છું એ ખુલાસો મારી વિરુદ્ધ જાય.'

'તો આપણે આ તપાસ અહીંથી જ બંધ કરી દઈએ.' વિવેકનો અવાજ તરડાઈ ગયો : 'તમારી વફાદારી સામે કોઈ આંગળી ચીંધે અને તમારી કારકિર્દીને કલંક લાગે એવું કાંઈ જ નથી કરવું આપણે !'

'નહીં, વિવેક, હવે પીછેહઠ નથી કરવી. મારી વફાદારી અને પ્રામાણિકતા પુરવાર કરવા ખાતર પણ આપણે ખૂનનો ભેદ ઉકેલવો જ રહ્યો... હવે માત્ર જીંદગીની જ વાટ જોવાની છે.'

'જીંદગી !' વિવેકને મુદ્દાની વાત કહેવાનું યાદ આવી ગયું હોય તેમ એણે દેશપાંડેને કોણીનો ઈંસો માર્યો : 'જઈ કાલે એક ચમત્કાર થઈ ગયો.' કહીને તેણે ધીમા છતાં ઉત્સાહભર્યા અવાજે પ્રભાદેવી પર અટકેલી સીટોન, ઉઘાડી રહી ગયેલી ગટર અને સુરેખાદેવીના ખૂનીએ નાસી છૂટવા માટે અજમાવેલી યુક્તિની પોતે કરેલી કલ્પના વિસ્તારથી સંભળાવી ત્યારે દેશપાંડે પહોળી આંખે તેને જોઈ જ રહ્યા.

પોતાના ઉત્સાહનો પડઘો સાંભળવા ઊંચોનીચો થતો વિવેક તેના ઠંડા મૌનથી અકળાઈ ઊઠ્યો : 'દેશપાંડે, કદાચ તમે સુરેખાદેવીના સંકેતની વાત ભલે હસી કાઢો, પણ ગટર-રસ્તે ખૂનીના પલાયન થવાની શક્યતા સાવ...'

'સાવ શું, જરાય હસી કાઢવા જેવી નથી, વિવેક !' કહીને દેશપાંડેએ તેને ચમકાવ્યો : 'ખૂનના કાવતરાની સૌથી મહત્ત્વની કડી તે મેળવી આપી !'

શાબાશીના રણકા સાથે દેશપાંડેએ તેનો ખભો દબાવ્યો ત્યારે વિવેકે આગલી રાતનો ઉજાગરો અને આખા દિવસનું તપ સાર્થક નીવડ્યાની ઝણઝણાટી અનુભવી : 'બસ, એક જ કડી મળતી નથી, દેશપાંડે ! વરલીના દરિયામાંથી બહાર નીકળેલા વિલ્સનનો જીંદગી સાથે ભેટો કેવી રીતે થયો ? વિલ્સનની સોનાની ચેઈન જીંદગી પાસે ક્યાંથી આવી ?'

'એ સર્કસના ખેલ જોતાંજોતાં હું વિચારી લઈશ.' દેશપાંડેએ સિગારેટ નીચે ફેંકી બૂટ નીચે દબાવતાં કહ્યું : 'વિવેક, તું હવે રવાના થઈ જા. રહસ્યના છેડા સુધી પહોંચી ચૂક્યા છીએ એટલે આપણે બહુ સાવધ થઈ જવું પડશે. કોઈ આપણને સાથે જોઈ જાય તેમાંય જોખમ છે.'

વિવેકને છૂટા પડવાનું મન નહોતું, પણ દેશપાંડેના બોલવામાં ચેતવણીનો તીણો સૂર હતો. એ ઊઠવા જતો હતો ત્યાં દેશપાંડેએ તેના કાનમાં ફૂંક મારી, 'પેલા જીવણાથી હમણાં દૂર જ રહેજે... અને અહીંથી નીકળીને તેના અડા પર ફોન જોડજે.'

'શું કામ ?'

'એટલું કહેવા કે પોલીસખાતામાં દેશપાંડેના દિવસો ગણાઈ રહ્યા છે. થોડા દિવસમાં એને બરતરફ કરવાના છે. હમણાં એની સામે તપાસ ચાલી રહી છે અને તપાસ

પૂરી થાય નહીં ત્યાં સુધી તેને ફરજથી પણ ફરેગ કરવામાં આવ્યા છે.'

'જીવણાને આ બધું કહેવાનો શું...'

'અર્થ છે, વિવેક ! તારો કે મારો પીછો કરતો એનો કોઈ માણસ અત્યારે આપણને અહીં મળતાં જોઈ ગયો હોય તોપણ એવું કરવું જરૂરી છે. જીવણાને એમ થવું જોઈએ કે મેં તને વિશ્વાસમાં લઈને મારી બરતરફની બાતમી આપી છે.'

'પણ એને મારા કહેવા પર વિશ્વાસ બેસશે ?'

'હા, કારણ કે પોલીસખાતાના એણે પાળી રાખેલા માણસો તરફથી જીવણાને મારી બરતરફના સમાચાર મળી ચૂક્યા હશે... શું કહેવું અને કેમ કહેવું એ હવે મારે તને સમજાવવું પડે એમ નથી.'

તેની એ ટકોરમાં વિવેકને પોતાની લાયકાત પર દેશપાંડેએ મૂકેલા વિશ્વાસનો પડઘો સંભળાયો. આજુબાજુ એક નજર નાખી લઈને એ ઊઠ્યો : 'હું જરા બાથરૂમ જઈને આવું છું.' ગીતા સાંભળે એ રીતે કહીને સર્કસમાંથી સરકી ગયો.

ફ્લોરા ફાઉન્ટનના સર્કલમાં પાર્ક કરેલી કાર પાસે પહોંચતાં સુધીમાં જીવણા સાથે શું અને કેવી રીતે વાતચીત કરવી એ તેણે વિચારી લીધું હતું. ચર્ચગેટ સ્ટેશનના પબ્લિક ફોનનો જ ઉપયોગ કર્યો.

'કોણ, રાજજા !' જીવણાએ અવાજ ઓળખી જઈને ઉમળકો ઉછાળ્યો : 'દિવાળી પછી તો તેં મોઢું જ દેખાડ્યું નથી !'

'દિવાળી નહીં, જીવણલાલ, કાળીચૌદશ પછી કહો.'

કાળીચૌદશની યાદે જીવણાને થોડો નરમ પાડી દીધો હોય એવું વિવેક ફોન પર કળી ગયો.

'અરે, હા, રાજજા, તારી પેલી ડાકણથી છુટકારો મળ્યો કે નહીં ?'

'કઈ ડાકણ ?'

'પેલી ધોળી મોટર !'

'નહીં, જીવણલાલ, એ તો બરાબરની વળગી છે.' વિવેકે કહેવા માંડ્યું : 'તમને પેલો હીરો તો યાદ હશે.'

'હા, એનું શું થયું ? વટાવી નાખ્યો ?'

'ના, પાછો આપી દીધો.'

'કોને ?'

'દુર્લભજી દીવાનને !' વિવેકે તેને આંચકો આપતાં ઉમેર્યું, 'આજકાલ આપણાં માનપાન ત્યાં બહુ વધી ગયાં છે. ચાર-પાંચ લાખનો હીરો પાછો આપી જાય એવો પ્રામાણિક માણસ આજના જમાનામાં મળે ?'

'રાજજા, પ્રામાણિક પુરવાર થવા ખાતર ચાર-પાંચ લાખનો હીરો આપી દીધો !'

'નહીં, જીવણલાલ, આપણી નજર દીવાનસાહેબની પૌત્રી પર છે. આજકાલ એને ફસાવવામાં પડ્યો છું.'

'સમજ્યો ! એ છોકરીનું અપહરણ કરીને દસ-પંદર લાખ કમાઈ લેવાનો પેતરો રચ્યો છે કે ?'

'ના, જીવણલાલ, દીવાનસાહેબના જમાઈ બની જઈને ચારપાંચ કરોડની મિલકતનો માલિક બની જવા માગું છું.'

જીવણાને બહુ આકર્ષુ લાગ્યું હોય તેમ થોડી વાર એ ચૂપ રહ્યો એટલે વિવેકને મૂળ વાત કહેવાનો મોકો મળી ગયો :

'તમને દેશપાંડેની ખબર પડી ?'

'શું ?' જીવણાના અવાજમાં પલટો આવી ગયો : 'શું થયું દેશપાંડેને ?'

'એની પોલ પકડાઈ ગઈ.' વિવેકે સાવચેતીથી કહેવા માંડ્યું : 'પોલીસ કમિશનરને જાણ થઈ ગઈ કે એ જુગાર રમે છે, શરાબ પીએ છે અને મારા-તમારા જેવા પાસેથી લાંચરુશ્વત લે છે.'

'શું વાત કરે છે ?'

'હા જીવણલાલ, મને દેશપાંડેએ જ વાત કરી... થોડા દિવસમાં એને બરતરફ કરી દેવાના છે.'

'સાલા કુત્તાને કાંઈ પણ થાય એમાં આપણે શું ?'

'નહીં, જીવણલાલ, આપણે સાવધ રહેવું પડશે.' વિવેકે ગભરાટ વ્યક્ત કર્યો : 'પેટનો બળ્યો ગામ બાળે. દેશપાંડે બરતરફ થાય નહીં ત્યાં સુધી આપણે સંભાળવું પડશે. તમે જુગારનો અકો હમણાં બંધ કરી દો. હું પણ થોડા દિવસ મુંબઈ છોડીને ચાલ્યો જાઉં છું.'

'થોડા દિવસ એટલે ?'

'એટલે સમજો ને કે ૩૦મી નવેમ્બર સુધી !' વિવેકે આખર તારીખનો હવાલો આપી દીધો : '૧લી ડિસેમ્બરે તો એનો ફેસલો આવી જશે.'

જીવણો થોડી વાર ખામોશ કેમ રહ્યો એ વિવેકને સમજાવું નહીં : 'શું વિચારો છો જીવણલાલ ?'

'આવી બધી વાત ફોન પર કરવાને બદલે, રાજજા ! અહીં અડા પર આવી જા ને !'

'નહીં, જીવણલાલ, મને શંકા પડે છે.'

'શેની શંકા ?'

'પોલીસખાતાનો સી.આઈ.ડી. મારો પીછો કરતો હોય એવી શંકા છે.' વિવેકે અવાજ ધીમો કરીને કહી દીધું : 'સાંજથી કોઈ મારો પીછો કરતું હોય એવું લાગે છે. તમારી પાસે આવીશ તો મારે કારણે તમે ઉપાધિમાં મુકાઈ જશો.'

કહીને તેણે ફોન બંધ કરી દીધો.

સામે છેડેથી જીવણો ફોન મૂકીને મલકતો રહ્યો હતો : એ સાલાને ખબર નથી કે એનો પીછો કરનાર પોલીસખાતાનો સી.આઈ.ડી. નહીં, મારો માણસ છે !

૨૯ નવેમ્બરની મધરાતે રણકી ઊઠેલા ટેલિફોને વિવેકના ઘરના ખામોશ વાતાવરણને ખળભળાવી મૂક્યું. રહસ્યકથા વાંચી રહેલા વિવેકે પોકેટબુક ફંગોળી દઈ ફોન ઝાંચકવા દોટ મૂકી. દેશપાંડેએ કહી રાખ્યું હતું, આજકાલમાં જહોનીના છૂટવાના ખબર

ગોવાથી આવી જવા જોઈએ. તું તૈયાર રહેજે... જહોનીને પકડમાં લઈ રહ્યો હોય એવા જુસ્સાથી વિવેકે રિસીવર ઊંચક્યું : 'કોણ ? દેશ...'

હાંફતા શ્વાસે એ પૂરું બોલે ત્યાર પહેલાં તો સામેથી 'હેલ્લો' બોલનારનો અવાજ પરખાઈ ગયો અને તેણે સુધારી લેવું પડ્યું : 'કોણ, દીવાનસાહેબ, આપ ! અત્યારે ?'

'વિવેક, તું ઘેર જ છો ?' દુર્લભજી દીવાન અસ્વસ્થ અવાજે બોલવા લાગ્યા.

'શું વાત છે, દીવાનસાહેબ ?'

'પ્રિ...યા !' દુર્લભજી દીવાન રૂંધાતા કંઠે એટલું જ બોલી શક્યા ત્યાં જ વિવેકનું હૃદય ધબકારો ચૂકી ગયું : 'શું થયું પ્રિયાને ? દીવાનસાહેબ, અટકી કેમ ગયા ?'

ચીસ પાડવાની ઢબે વિવેક પૂછ્યું ત્યારે ગળગળા અવાજે સાંભળવા મળ્યું : 'ખબર નથી એ ક્યાં ગઈ... સાંજે હું માધવબાગથી ઘેર પાછો આવ્યો ત્યારે પ્રિયા ઘરમાં નહોતી. નોકરને એટલું જ કહી ગઈ હતી કે દાદાજીને કહેજો, હું ફિલ્મ જોવા જાઉં છું... મેં સાડાનવ સુધી રાહ જોઈ, પછી તારે ઘેર ફોન કર્યો પણ તું ઘેર નહોતો એટલે માન્યું કે તારી સાથે બહાર ગઈ હશે. અત્યારે સાડાબાર સુધી ધીરજ રાખીને રાહ જોઈ, પણ...'

દીવાનસાહેબનો અવાજ ભાંગી પડ્યો. વિવેક ધ્રૂજી ઊઠ્યો : પ્રિયા ગુમ થઈ ગઈ ? ઘર છોડીને ચાલી ગઈ કે પછી ...

તર્ક કરવાનો સમય ન હતો.

'દીવાનસાહેબ, પ્રિયા આજે મને મળી જ નથી. કદાચ કોઈ અકસ્માત...'

'નહીં, એ પૂછપરછ મેં કરી લીધી. સાંજ પછી આ વિસ્તારમાં કોઈ સ્ત્રીને અકસ્માત નડ્યો નથી. હવે તો પોલીસને જાણ કરવા સિવાય...'

'નહીં, દીવાનસાહેબ, હું અર્ધા કલાકમાં આવી પહોંચું છું.' વિવેકે અધીરા અવાજે કહ્યું : 'પોલીસ-ઉપરી દેશપાંડેને લઈને આવી પહોંચું છું.'

ઘૂંટાતા શ્વાસે રિસીવર મૂક્યા પછી વિવેક અર્ધા મિનિટ જડની જેમ બેસી રહ્યો. તેના દાંત ભીંસાયા : બાદમાશ જીવણાનું જ આ કામ ! વસનજી દીવાનના અવાજથી ફોન કરી પ્રિયાને નીચે બોલાવીને જીવણો તેને ઉઠાવી ગયો હશે...

ખુન્નસ ઘૂંટતો વિવેક ઊભો થયો : બાને જગાડીને જાણ કરવાની જરૂર નથી... ઓફિસ બેગમાં પડેલી સીટ્રોનની ચાવી લેવા માટે એણે બેડરૂમ તરફ પગ ઉપાડ્યા ત્યાં જ ઘરના દરવાજાની ઘંટડી વાગી. વિવેક ચોંકી ઊઠ્યો : અત્યારે કોણ હશે ? પ્રિયા તો નહીં હોય ને ! ઉતાવળાં પગલે જઈને એણે બારણું ઉઘાડ્યું તો બહારથી એક હાથ તેના મોં પર ધસી આવ્યો. તેનાં જડબાં ભીંસાયાં. જોર કરીને વિવેક તેની પકડમાંથી છૂટી શકે એ પહેલાં બીજો હાથ તેની ગરદન પર પડ્યો. અટકા સાથે તે ઘરનાં બારણાં બહાર ખેંચાયો.

અને કાંઈ સમજાય એ પહેલાં માથા પર વીંઝાયેલા જોરદાર ફટકાએ તેના મગજમાં શૂન્યાવકાશ સર્જી દીધો.

સત્તાવીસ

શિયાળાની રાતનો ઘટ્ટ અંધકાર ઓગળવા લાગે, ધુમ્મસ વીખરાવા માંડે અને સવારનો આછો ઉજાસ પથરાય તેમ વિવેકના થીજેલા મગજમાં સળવળાટ થવા માંડ્યો. સૌપ્રથમ તો માથાના પાછલા ભાગમાં પાકેલા ગૂમડા જેવી પીડા અનુભવી, મોંમાંથી તીણો ઊંહકારો સરી પડ્યો. બંધ આંખોનાં પોપચાં પર કોઈકે આંગળી દબાવી રાખી હોય એવો ભાર વર્તાયો. પડખું ફરવા જતાં શરીરના એકેએક સાંધામાં સણકા ઊપડ્યા. ઓપરેશન પછીની મૂર્છા વળતી હોય તેમ વિવેક વળ ખાવા લાગ્યો.

વીખરાતી મૂર્છામાં વિવેકને પ્રિયા યાદ આવી ગઈ અને આંચકા સાથે આંખોનાં પોપચાં ઊંચકાયા. ના, પોતે ઘરમાં નહોતો. હોસ્પિટલ જેવુંય દેખાતું નહોતું. દુખતી ડોક ઘુમાવીને ચકળવકળ કીકીએ જોયેલા દશ્યે તેને ચોંકાવી દીધો : 'હું ક્યાં આવી પડ્યો ?'

તિરાડવાળી ભીંત, જાળાં બાઝેલી છત, હવાઉજાસ વગરનું બંધિયાર વાતાવરણ અને ઓરડાના પોણા ભાગમાં ખડકેલી પેટીઓ... અરે, આ તો કોઈ ગોડાઉન જેવું દેખાય છે !

કળતા શરીરે વિવેક બેઠો થયો ત્યારે ખબર પડી કે કાથીના ખાટલા પર પોતે રાત વિતાવી હતી. માત્ર રાત જ વિતાવી કે પછી... તેનાથી કાંડાઘડિયાળમાં જોવાઈ ગયું. સેકન્ડ કાંટો ચાલતો જોઈને રાહત અનુભવી. સાડાનવ વાગ્યા હતા. તારીખ ૩૦ અને ગુરુવાર... છત પર બળતી બત્તી જોઈને વિચારમાં પડી ગયો : ૩૦ નવેમ્બર, ગુરુવારની રાતના સાડાનવ વાગી ગયા હશે ?

તેણે યાદ કરવા માંડ્યું. આગલી રાતે સાડાબાર વાગ્યે ટેલિફોન આવ્યો, દુર્લભજી દીવાને પ્રિયાના ગુમ થવાના ખબર આપ્યા, પોતે દેશપાંડેને લઈને આવી પહોંચે છે એમ કહ્યું. ફોન મૂકીને પોતે ઊભો થવા જતો હતો ત્યાં દરવાજાની ઘંટડી વાગી હતી. પ્રિયા આવી ચડી હશે એમ માનીને પોતે અધીરાઈભેર બારણું ઉઘાડ્યું, ત્યાં -

વિવેક યાદ કરતાં ધ્રૂજી ઊઠ્યો. પહેલાં મોં પર દબાયેલો કોઈનો પંજો, પછી ગરદન પકડતો હાથ, છેલ્લે પોતાને ઉંબરા બહાર ખેંચી લઈને માથા પર વીંઝેલો ફટકો અને મગજ પર છવાઈ ગયેલો અંધકાર...

કોણે હુમલો કર્યો ? કોણ મને અહીં ઉઠાવી લાવ્યું ? દુર્લભજી દીવાનનો ફોન અને

ત્યાર પછી તરત જ આ હુમલો... પ્રિયાના ગુમ થવાના ખબર અને પોતાને ઘેરથી ઉઠાવી જવાનો પેંતરો... બંને ઘટના એકીવખતે જોગાનુજોગ બની હતી કે ગણતરીપૂર્વક ઘડવામાં આવી હતી ?

દુખતા શરીરે વિવેકે ઊભા થવાની કોશિશ કરી, પણ પગ સ્થિર રહી શક્યા નહીં. માથામાં પીડા ઊપડી એટલે પાછા બેસી જવું પડ્યું. આજુબાજુ નિરીક્ષણ કરી જોયું, કોઈ બારી દેખાઈ નહીં. તો શું ગોડાઉન જમીનની નીચે હશે ? તેણે કાન સરવા કર્યા. નજીકથી ભારે વાહન પસાર થતાં હોવાના અવાજ થોડીથોડી વારે સંભળાતા હતા. બહુ ધ્યાનથી સાંભળ્યું તો દરિયાનાં મોજાંનો ઘુઘવાટ કાને પડ્યો. તેણે કડી મેળવવા માંડી. ભારે વાહનો એટલે ખટારા, દરિયાનો ઘુઘવાટ એટલે બંદર... તો શું કોઈ ડોક વિસ્તારના ગોડાઉનમાં પોતાને કેદ કરવામાં આવ્યો છે ? કેટલા વખતથી પોતે અહીં ગોંધાઈ રહ્યો હશે ? રાતના સાડાનવ થયા તો તેને એકવીસ કલાક વીતી ગયા... આટલો બધો વખત પોતે બેહોશ હશે.

તેને દેશપાંડેની ચેતવણી યાદ આવી ગઈ : હમણાં જીવણાથી સાવધ રહેજે... જીવણા સાથેની ટેલિફોનની વાત યાદ કરી : 'એ છોકરીનું અપહરણ કરીને તેના દાદા પાસેથી મોં માગી રકમ પડાવી લે...' તો શું જીવણાએ પ્રિયાને ગુમ કરી હશે ? પછી પોતાને પણ અહીં ઉઠાવી લાવ્યો હશે ?

વિવેક થથરી ઊઠ્યો. પ્રિયાને એ બદમાશે આમાં શું કામ સંડોવી ? એને ક્યાં રાખી હશે ?

તેને દુર્લભજી દીવાન પર પણ ખીજ ચડી : જીવણામાં છુપાયેલા નંદલાલને એ માધવબાગમાં છાનામાના મળીને કોણ જાણે શું કપટ ખેલતા હશે ! દુર્લભજી દીવાને ફોન પર કહ્યું હતું : 'હું માધવબાગમાંથી પાછો ફર્યો ત્યારે પ્રિયા ઘેર નહોતી...'

વિવેકના મગજમાં કડી બંધ બેસવા લાગી. એક તરફ નંદલાલ તરીકે જીવણાએ દુર્લભજી દીવાનને માધવબાગમાં મળવાનું ગોઠવ્યું હતું અને બીજી બાજુ પ્રિયાનું અપહરણ કરી જવાનું કાવતરું ઘડ્યું... તો શું જીવણાએ મારી અસલિયત જાણી લીધી હશે ? હું ચરસ-ગાંજનો દાણચોર વિશ્વાસ રાજા નહીં પણ વીમા એજન્ટ વિવેક સંન્યાસી છું એ જાણી લઈને એણે મારા ઘરનો પત્તો મેળવ્યો હશે, મારી હિલચાલ પર નજર રાખી હશે અને રાત્રે મારા પર હુમલો કરતાં પહેલાં પ્રિયાનું અપહરણ કર્યું હશે...

પ્રિયા !... વિવેકે ધ્રુજારી અનુભવી : શું કામ તેને મેં આમાં સંડોવી ? શું કામ જીવણા સમક્ષ મેં પ્રિયાના પ્રેમમાં પડવાની વાત ઉચ્ચારી ? શું કામ મેં એને પ્રિયાના અપહરણની વાત સુઝાડી ?

તેનું ખુન્નસ ઘૂંટવા લાગ્યું, શરીરમાં ગરમી વધવા લાગી. આમ બેસી રહીને વિચાર્યા કરવાથી કંઈ નહીં વળે. અહીંથી છટકી જવાની તરકીબ કરવી પડશે, બહાર નીકળવાનો રસ્તો શોધી કાઢવો પડશે.

ઊભા થઈને એણે ગોડાઉનમાં ખડકેલી પેટીઓ પાછળની ભીંતો જોઈ. ત્યાં કોઈ છટકબારી મળી નહીં એટલે લોખંડના રોલિંગ શટરવાળા દરવાજા તરફ ગયો. તેને ચકાસી જોયો પણ દરવાજો ચસક્યો નહીં. બહાર કોઈ ચોકી કરે છે કે નહીં તેની ખાતરી કરવા

જોરજોરથી દરવાજા પર બેત્રણ પાટુ લગાવીને થોડી વાર થાક ખાવા ઊભો રહ્યો ત્યાં રોલિંગ શટરનો દરવાજો થોડો ઊંચો થયો. બહારનું થોડું અજવાળું અંદર પ્રવેશ્યું. વિવેક ચોંકીને ચાર ડગલાં પાછળ હઠી ગયો. દરવાજો પૂરેપૂરો ઊંચકાય તેની રાહ જોતો રહ્યો.

ત્યાં દરવાજા બહાર કોઈના ગોઠણ સુધીના પગ દેખાયા. પોલીસ જેવા ખાખી કાપડનું પેન્ટ જોઈને એનો શ્વાસ ઘૂંટાયો. ધીરજ ખૂટી ગઈ હોય તેમ તરડાયેલા અવાજે એણે સાદ પાડ્યો : 'કોણ છે બહાર ?'

તેના પડવામાં પહેલાં તો ખાખી પેન્ટવાળા પગ બે ડગલાં આગળ આવતા દેખાયા, પછી જવાબ સંભળાયો : 'પહેલાં તું તારી જગ્યાએ જઈને બેસી જા !'

પઠાણી હિંદીમાં થયેલા ફરમાનથી વિવેક પામી ગયો કે ગોડાઉનનો પઠાણ ચોકીદાર છે. પોતાને ખાટલા પર બેસી જવાનું કહેવા પાછળનો આશય પણ સમજાઈ ગયો : એ દરવાજો પૂરો ખોલવા માગતો નથી. નીચો નમીને અંદર આવવાની ચેષ્ટા કરે તો હું તેના પર હુમલો કરી બેસું એવું જોખમ પણ ખેડવા માગતો નથી. તેનો અર્થ એ થયો કે બહાર આ એક જ ચોકીદાર હોવો જોઈએ...

ફરમાનને તાબે થતો વિવેક પાછો પગલે દૂર હઠતો ખાટલા પર બેસી ગયો, છતાં થોડી વાર બહારવાળાએ કોઈ હિલચાલ કરી નહીં ત્યારે તેણે ફરીથી હાંક મારી : 'મારું ગળું સુકાય છે ! પાણીનો એક ગ્લાસ તો આપો !'

ત્યારે પેલા ખાખી પેન્ટવાળાના બૂટ તો જમીન પરથી ન હઠ્યા, પણ તેને બદલે બીજી કોઈ આકૃતિ વાંકી વળીને અંદર દાખલ થતી દેખાઈ. હાથમાં કાચનો ગ્લાસ પકડીને એ માણસ નજીક આવતાં જ વિવેકની આંખો પહોળી થઈ : 'આ તો જીવણાનો જીભકટ્ટો !'

જીવણાની ખીજ એના મૂંગા નોકર પર ઉતારવા વિવેકે દાંત ભીંસ્યા ત્યાં જીભકટ્ટાએ હસીને ચાનો ગ્લાસ તેની સામે ધર્યો. એ બોલી શકતો હોત તો જરૂર કહેત : 'સાહેબ, તમે પાણી માગ્યું ત્યાં ચા હાજર થઈ ગઈ !'

સામે ધરાયેલા ચાના ગ્લાસે વિવેકને થોડી ધરપત બક્ષી : 'એનો અર્થ કે અત્યારે સવારના સાડાનવ થયા છે એ નક્કી ! નહીંતર ભોંયરા જેવા આ ગોડાઉનમાં દિવસ-રાતની ખાતરી થતાં વાર લાગી હોત.

'તારા શેઠે ચામાં ઝેર નાખીને તો નથી મોકલી ને ?' પ્યાલો લેવા હાથ લંબાવતાં વિવેકે પૂછ્યું ત્યારે પેલાએ હસીને જોરપૂર્વક માથું ધુણાવ્યું.

તેના હસવા પર વિવેકને ગુસ્સો ન ચડ્યો. આખરે તો એ જીવણાનો નોકર છે, એના પર દાઝ ઉતારવાનો શું અર્થ ? સલૂકાઈથી કામ લઉં તો કદાચ કાંઈક જાણવા મળશે.

'ચા સરસ લઈ આવ્યો !' વિવેકે બેત્રણ ઘૂંટ પીને થોડો ગરમાટો અનુભવવાના ભાવ સાથે શરૂઆત કરી : 'નજીકની કોઈ હોટેલમાંથી લઈ આવ્યો ?'

ત્યારે પેલાએ ફરી હસતાં-હસતાં હકારમાં જોરપૂર્વક માથું હલાવ્યું.

વિવેકને તેની જીભ કપાયેલી હોવાનો પહેલી વાર અફસોસ જાગ્યો : નહીંતર સાલા સાથે વાતચીત કરીને જલદી કામ કઢાવી લેવાત... જીવણાએ એટલે જ તો આ જીભકટ્ટાને મારી સરભરામાં રાખ્યો હશે - જો તે ધારે તોપણ કંઈ કહી દઈ ન શકે !'

‘બંદર વિસ્તારમાં આવી સારી ચા બનાવતી હોટેલ છે ખરી ?’ વિવેકે બીજા બેત્રણ ઘૂંટ પીને સિફતથી કહ્યું, પણ પેલાના ચહેરા પર કોઈ પ્રત્યાઘાત ઊપસ્યો નહીં ત્યારે ખુશાલીથી પૂછ્યું પડ્યું : ‘હૈં, જીભકટ્ટા, આપણે મઝગાંવ ડોક તરફ છીએ કે કર્ણાટક બંદરના ગોદી-વિસ્તારમાં ?’

જવાબમાં નીચલો હોઠ થોડો બહાર કાઢી હવામાં હાથ હલાવતાં પેલાએ સમજાવ્યું : ‘મને શું ખબર !’

તેના જવાબથી વિવેકને ચાનો છેલ્લો ઘૂંટડો સહેજ કડવો લાગ્યો. સાલો મૂંગો છે પણ આંધળો હોય એમ કહે છે – મને શું ખબર ! જીવણાના હાથ નીચે બરાબર તૈયાર થઈ ગયો છે સાલો.

‘તારો શેઠ મારા ખબર પૂછવા ક્યારે આવવાનો ?’ તેને ખાલી ગ્લાસ પાછો સોંપતાં પૂછ્યું : ‘ખબર તો પડે આ તબેલામાં શું કામ પૂર્યો છે મને ?’

જવાબમાં પેલાએ મને શું ખબરની ચેષ્ટા દર્શાવી ત્યારે વિવેકે જુદો કીમિયો અજમાવ્યો : ‘તને તો ખબર હશે ને કે અહીંયાં પાણી-પેશાબની કોઈ સગવડ છે ?’

તરત પેલાએ હકારમાં ગરદન ઝુકાવીને દરવાજા તરફ આંગળી ચીંધતાં સમજાવ્યું : ‘ચાલો, તમને લઈ જાઉં !’

વિવેકને તેનો આ જવાબ ગમ્યો : ‘એ બહાને બંધિયાર વાતાવરણમાંથી બહાર નીકળીને ખુલ્લી હવા ફેફસાંમાં લેવાશે. બહાર ગયા પછી નાસી છૂટવાની કોઈક છટકબારી જોઈ લેવાશે...’

પણ તેની એ ધારણા ઠગારી નીવડી. ભૂગર્ભમાં આવેલ એ ગોડાઉનની બહાર નીકળ્યા પછી પણ બહાર નીકળ્યા જેવી કોઈ મોકળાશ અનુભવવા ન મળી. જીવણાએ જગ્યા એવી પસંદ કરી હતી કે બહારથી બીજા કોઈનો સાથ મેળવ્યા વગર અંદરવાળો છટકી શકે નહીં. પઠાણ ચોકીદાર પણ બહુ બળવાન હતો, કમરપટ્ટામાં લાંબી કટારી ખોસેલી હતી અને આંખોમાં લાલાશ ઊપસેલી હતી...

છતાં બહાર નીકળવાથી પગ જરા છૂટ થયા, શરીરમાં થોડી સ્ફૂર્તિ આવી, મગજમાં વિચારો વહેવા લાગ્યા : જીવણાએ શું કાવતરું ઘડ્યું હશે ? પ્રિયાનું અપહરણ કરવા પાછળ દુર્લભજી દીવાન પાસેથી પૈસા પડાવાનો ઇરાદો હશે ? પોતાને અહીં લઈ આવીને શું માહિતી મેળવવા માગતો હશે ? સુરેખાદેવીના ખૂનનો ભેદ ઉકેલવામાં દેશપાંડે મળીને અમે કેટલા આગળ વધી ચૂક્યા છીએ તે જાણવા માગતો હશે ?

અને તેનો વિચારપ્રવાહ દેશપાંડે તરફ ફેંટાયો : મારી જેમ જીવણાએ એમને પણ ફસાવ્યા નહીં હોય ને ? તો દેશપાંડેને એણે ક્યાં રાખ્યા હશે ?

કર્કશ અવાજ સાથે રોલિંગ શટરનો લોખંડી દરવાજો ઊઘડતો સંભળાયો છતાં વિવેકે ખાટલા પર ઊંઘતા પડ્યા રહેવાનો ડોળ ચાલુ રાખ્યો. બંધિયાર ગોદામમાં તાજી હવાની લહેરખી ધસી આવી પણ કોઈનાં પગલાં સંભળાયાં નહીં. બંને આંખો પર ડાબા હાથનું કાંડું દબાવીને પડેલા વિવેકે અર્ધી આંખ ઉઘાડીને ઘડિયાળમાં જોઈ લીધું, બપોરના

સવાત્રણ વાગી ગયા હતા. મગજ ધૂંધવાતું હતું. વીતી જતો સમય તેની અકળામણ વધારતો જતો હતો. નાસી છૂટવાનો કોઈ કીમિયો સૂઝતો નહોતો અને હજુ સુધી જીવણો પોતાની ‘ખબર લેવા’ પણ આવ્યો નહોતો : કોને ખબર, મને અહીં ક્યાં સુધી ગોંધી રાખવા માગતો હશે ?

અને કોઈકના આગમનનાં પગલાં સંભળાયાં. વિવેકે આંખનાં પોપચાં દબાવીને ઊંડા શ્વાસ લેવા માંડ્યા. નજીક આવતાં પગલાંમાં ભયના ભણકારા વાગતા હોવાનું મહેસૂસ કર્યું. આવનારની ચાલમાં સાવચેતી હતી કે તુમાખી ?

‘ભૂખ્યા પેટે જ ઊંઘી ગયો, રાજજા ?’

જીવણાનો અવાજ ધગધગતા સીસાની જેમ તેના કાનમાં રેડાયો, પણ ‘રાજજા’ સંબોધન મીઠી હૂંફ જેવું લાગ્યું : તો શું એ હજુ મારી અસલિયતથી વાકેફ નથી ?

‘જાગો, રાજજા !’ પાસે આવીને એણે હળવેથી વિવેકના કપાળ પર પડેલો ડાબો હાથ સીધો કરતાં સાદ પાડ્યો : ‘જીભકટ્ટા પાસેથી જાણવા મળ્યું કે તે બપોરનું ભાણું ફગાવી દીધું... અન્નદેવતાનું આવું અપમાન ન કરાય !’

ત્યારે વિવેકની આંખો બંધ રહી શકી નહીં. માથા પર ઊભેલો જીવણો તેની રોજની ઢબે ખંધું હસતો હતો, પણ પોતે સામું હસી શક્યો નહીં. ઝટકા સાથે બેઠા થઈને તેણે ગુસ્સો ઉછાળ્યો : ‘અન્નદેવતાનું અપમાન કરાય નહીં એમ કહો છો અને ધંધાભાઈની આવી રીતે મહેમાનગતિ કરો છો, જીવણલાલ ?’

‘ધંધાભાઈ ?’ જીવણાએ હસવાનો પ્રયત્ન કર્યો, પણ તેના હોઠ ધિક્કારની ચાડી ખાઈ ગયા. સામે બેસવા માટે આજુબાજુ કાંઈ દેખાયું નહીં એટલે દૂર ઊભેલા જીભકટ્ટાને ઇશારત કરી. દોડીને પેલો સામે પડેલી પેટીઓમાંથી એક ઊંચકી લાવ્યો, ખાટલાથી થોડે દૂર પેટી ગોઠવી આપી એટલે જીવણાએ હસતાં-હસતાં તેના પર બેઠક લીધી :

‘રાજજા, પહેલાં તો તારી મહેમાનગતિ આપણી જુગાર ક્લબમાં જ કરવાનું વિચારેલું, પણ પછી આ ગોદામ પસંદ કરવું પડ્યું.’

હવે જીવણાની મોટી આંખોમાં લાલાશ ઊપસવા લાગી હતી. વિવેક કાંઈક બોલે તેની રાહ જોઈને એણે જ કહેવું પડ્યું : ‘તારા ગુમ થયાના ખબર જાણીને તારો દોસ્ત પેલો પોલીસ કુત્તો સૌથી પહેલી તપાસ આપણી ક્લબ પર જ કરે ને ! એટલે તારો મુકામ અહીં રાખવો પડ્યો... સમજાયું ને ?’

‘ના, જીવણલાલ સમજાયું નહીં !’ વિવેકે રોષ દબાવી રાખતાં કહ્યું : ‘મારી મહેમાનગતિનું કારણ જાણ્યા વગર...’

‘કારણ ?’ જીવણો દાંત ભીંસીને વચ્ચે જ બોલી ઊઠ્યો; ‘હજુય અજાણ્યા થવાનો દેખાવ ચાલુ રાખવો છે તારે ?’

વિવેક તેના હાવભાવ પરથી સમજી ગયો કે જીવણો વધુ વખત રોષ પર કાબૂ રાખી નહીં શકે. વારેવારે એના ભરાવદાર હાથની મુઠ્ઠીઓ વળવા લાગી હતી. એ બોલવામાં પરાણે ઠાવકાઈ રાખે છે, પણ તેના મગજમાં ક્રોધ ભભૂકી રહ્યો હશે...

‘જીવણલાલ, આપણી વચ્ચે કોઈએ ગેરસમજ...’

‘ત્રીજા કોઈને વચ્ચે નહીં લાવ...’ જીવણાએ ત્રાડ નાખી ત્યારે વિવેક ધૂજી ઊઠ્યો. એણે ઉગામેલો પંજો હમણાં પોતાના જડબા પર વીંઝાશે એવા ભયથી ડોક સહેજ પાછળ ખેંચી, પણ બીજી જ ઘડીએ જીવણાને મરકમરક હસતો જોઈને વિવેક વિસ્મયમાં પડી ગયો : બિલાડો ઉંદરને રમાડે તેમ નહોતો ભરાવીને એ મને પાછો પંપાળે છે શું કામ ? મારી પાસે કાંઈક બોલાવવા માગતો હશે ?

‘જો, રાજજી, સીધી રીતે વાત કરવી હોય તો ઠીક છે, નહીંતર મારે પોલીસવાળાની રીત અજમાવવી પડશે...’

‘પોલીસવાળાની રીત ?’

‘હા, સહન ન થઈ શકે ત્યાં સુધી મારપીટ...’

‘નહીં-નહીં, જીવણલાલ !’ વિવેકે ડરી જવાના ભાવ સાથે માથું પંપાળતાં કહ્યું : ‘ગઈ રાતે માથા પર પડેલો ફટકો હજીય સજાકા મારે છે !’

‘એ તો માત્ર બેહોશ કરવા માટેનો જ ફટકો હતો, રાજજી ! મારા પહેલવાનને મેં ચેતવણી આપી રાખેલી... ફક્ત દસબાર કલાક બેહોશ રહે એટલું જોર અજમાવજો. વધુ માર ખમી શકે એવું એ બિચારાનું ગજું નથી.’

‘એટલે તમે મારું ગજું પણ માપી લીધું, જીવણલાલ !’

સાંભળીને એ થોડું કતરાયો : ‘ફરી પાછી આડી વાત ? ચાલાકી છોડ, રાજજી ! ખાલી પેટે મોં ઊઘડે એમ ન હોય તો ફાઈવ સ્ટાર હોટેલમાંથી ભાણું મંગાવું... આ પણ પોલીસવાળાની જ એક રીત છે.’

‘મારી ભૂખ મરી ગઈ.’ વિવેકે ગંભીર થઈ જવું પડ્યું : ‘બોલો, શું કહેવું-પૂછવું છે તમારે ?’

‘હું, હવે વિવેક સંન્યાસી નામને શોભે એવું કાંઈક બોલ્યો.’

કુસ્તીના એક જ દાવમાં સામેવાળાને ચીત કરી દે એ રીતે જીવણાના એક જ વાક્યથી વિવેક હાંફવા માંડ્યો. પતી ગયું, જીવણો બધું જ જાણી ચૂક્યો છે. વિશ્વાસ રાજા, ચરસ-ગાંજાની દાણચોરી, જુગારના અકામાં રમવા આવવાનો આશય, સીટ્રોન કારનું પ્રેત, મોટરમાંથી મળેલો હીરો – મારી બધી જ બનાવટ એણે પકડી પાડી હશે ?

‘જીભકટ્ટા !’ જીવણાએ દૂર ઊભેલા ગુલામને હાંક મારી : ‘તું બહાર જા, બોલાવું નહીં ત્યાં સુધી તારું મોં દેખાડતો નહીં.’

‘જીવણાની એ આજ્ઞામાં પણ વિવેકને ઈશારો મળી ગયો કે ભેદ ખોલવાનો અને ભરમ ભાંગવાનો સમય પાડી ગયો. બધો આધાર પોતાની હૈયાઊકલત અને જીવણાની સરતચૂક ઉપર રહેવાનો.

‘બોલો, રાજજી ! હવે આપણે એકલા પડ્યા.’ જીવણાની આંખો ઝીણી થઈ : ‘તને ઊલટતપાસ ગમશે કે કબૂલાત ?’

વિવેકે ઊંડો શ્વાસ લીધો : પહેલી ચાલમાં જ એણે મને મૂંઝવી નાખ્યો. ઊલટતપાસ પસંદ કરીશ તો પૂછે એના જ જવાબ આપવાના રહેશે, પણ તેમાં જીવણો વધુ ઉગ્ર બનશે અને કબૂલાત કરવા માંડીશ તો નહીં કહેવાનુંય બોલાઈ જશે.

‘કબૂલાત !’ વિવેકે પસંદગી કરી લીધી : ‘હું વિશ્વાસ રાજા તો રહ્યો નથી ને વિવેક સંન્યાસીને ઊલટતપાસ ફાવતી નથી.’

‘બસ તો, સંન્યાસી, શરૂ કરી દો.’

વિવેકના ગળામાં ઉચાટનો ગફો બાઝી ગયો હોય એમ ખોંખારો ખાવો પડ્યો. પાણી માગવાની ઈચ્છા થઈ પણ એટલા વિલંબમાંય જીવણો વહેમાશે. બોલતાં પહેલાં મનમાં ગોઠવી લેવાની લાલચ જાગી. પણ વિચારીને બોલવાથી સચ્ચાઈનો રણકો નહીં આવે. ઊંડો શ્વાસ લઈને છોડવા જેટલો જ સમય તેણે લીધો :

‘જીવણલાલ, આ બધી જ મોકાણ પેલી મોટરમાંથી થઈ.’ એટલી શરૂઆત કરીને એ અટક્યો. કદાચ જીવણો કાંઈક બોલશે, પણ એણે તો આગળ સાંભળવાની જ એકાગ્રતા દર્શાવી એટલે વિવેકે બોલતા રહેવું પડ્યું :

‘ફક્ત એક રાત વાપરવા માટે ગેરેજમાંથી સીટ્રોન લીધી અને હું લાલચમાં લપસી પડ્યો.’

શેની લાલચ, કેવી લાલચ – એવું કાંઈ જ જીવણાએ પૂછ્યું નહીં. વિવેકને થયું કે આના કરતાં તો ઊલટતપાસ થવા દીધી હોત તો વધુ ફાવટ રહેત...

‘મને પેલા ગેરેજવાળાએ ફસાવ્યો. સીટ્રોન કાર સસ્તામાં આપી દેવાનું કહ્યું ત્યારે મને શંકા જાગી. આવી પરદેશી મોટર સારી કન્ડિશનમાં આટલી સસ્તી કોઈ શું કામ આપી દે ? ત્યારે જાણવા મળ્યું કે સીટ્રોનની માલિક સુરેખાદેવી અકસ્માતમાં મરી ગયા પછી એ અપશુકનિયાળ બની ગઈ હતી. વહેમવાળી મોટર ખરીદવા કોઈ તૈયાર નહોતું. મારા જેવા ભણેલા-ગણેલા માણસને વહેમમાં માનવાનું ગમ્યું નહીં. મોટર સસ્તામાં મળે છે તો શું કામ પડાવી ન લેવી ?’

વિવેક શ્વાસ લેવા અટક્યો એટલે જીવણાએ બીડી સળગાવી. હોઠ બંધ રાખીને નાકમાંથી ધુમાડા ફંગોળ્યા.

‘અપશુકનિયાળ સીટ્રોન મારા માટે નસીબવંતી પુરવાર થઈ. પહેલી રાતે ગુજરાતી બોલતી એક વિદેશી છોકરીની ઓળખાણ અને બીજા દિવસે બે-ત્રણ મોટાં વીમાનાં કામકાજ મળી ગયાં... બીજી મુલાકાતમાં પેલી છોકરીની વધારે ઓળખાણ થઈ. એ વસનજી દીવાન નામના શ્રીમંતની પુત્રી હતી અને સાધ્વી બનવા માગતી હતી. પહેલી નજરે જ હું એના તરફ ખેંચાયો, પણ સાધ્વી બનવાની વાતે મને હતાશ કરી દીધો. સંસાર ત્યજી દેવાનું કારણ તો એણે મને કહ્યું નહીં, પણ વાતવાતમાં એ બોલી ગઈ કે વસનજી દીવાન પર એની પત્ની સુરેખાદેવીનું ખૂન કરવાનો વહેમ નાખવામાં આવ્યો હતો.’

વિવેક ખરેખર તો શ્વાસ ખાવા રોકાયો, પણ જીવણાના ચહેરા પર કોઈ જાતનો ભાવપલટો દેખાયો નહીં તેથી અચંબામાં પડ્યો : મારી વાત એના ગળે ઊતરી છે ખરી ?

‘બસ, જીવણલાલ, ત્યારથી હું આ ચક્કરમાં ફસાયો... પહેલાં તો જિજ્ઞાસાથી ખેંચાયો : ખરેખર શું બની ગયું એ જાણવાની તાલાવેલી જાગી. વીમાનું કામ મેળવવાને બહાને હું વસનજી દીવાનને મળ્યો. ત્યાર પછી દુર્લભજી દીવાનનો વિશ્વાસ મેળવી લીધો. સુરેખાવહુનું ખૂન થયું હોવાની એમની શંકાને મેં પંપાળ્યા કરી. કારણ વગર કોઈ ખૂન શું

કામ કરે એ દલીલ વારંવાર કરતો રહ્યો ત્યારે દુર્લભજી દીવાને દિલનો ઊભરો ઠાલવી દીધો. સુરેખાદેવી મધરાતે ઘેરથી નીકળ્યાં ત્યારે સાઠ લાખના હીરા સાથે લેતાં ગયાં હતાં...'

અરે, હીરાની વાત પર પણ જીવણો ચોંક્યો નહીં, ચહેરા પર કોઈ જાતનો પ્રત્યાઘાત કળાવા દીધો નહીં બદમાશે !

'ત્યાં કોલેજમાં મારી સાથે ભણતી ગીતાનો ભેટો થઈ ગયો.' એટલું કહીને વિવેકે જીવણ સામે જોયું : 'કોણ ગીતા એ તો પૂછો, જીવણલાલ...'

'આગળ બોલ...' જીવણએ બીજી બીડી સળગાવતાં સંભળાવ્યું : 'ઊલટતપાસમાં પૂછવાનું હોય, કબૂલાતમાં નહીં.'

'હું... એ ગીતા પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર દેશપાંડેની પત્ની બની ગઈ હતી. મેં દેશપાંડે સાથે દોસ્તી બાંધી લીધી. ધીમેધીમે અમે નજીક આવતા ગયા એટલે સુરેખાદેવીના કહેવાતા અકસ્માતની વાત કરી, ખૂનની શંકા ઉચ્ચારી... એ પોલીસ જીવને ખૂનમાં રસ પડ્યો, પણ સાઠ લાખના હીરાએ એની પત્ની ગીતાને ઘેલી બનાવી મૂકી. દુર્લભજી દીવાનના કહેવા પ્રમાણે હીરા પાછા મળ્યા નહોતા. હીરાબજારમાં તપાસ કરી તો જાણ થઈ કે આટલી મોટી રકમના હીરા વેચાવા આવ્યા નહોતા તો પછી હીરા ક્યાં ગયા ?

હીરા મેળવવા માટે ખૂનીને શોધવો જરૂરી હતો. અમે બંને ભેગા મળીને ખૂનનો ભેદ ઉકેલવાના કામે લાગી ગયા. સુરેખાદેવીને કચડી નાખનાર ટ્રકનો પીછો કઈ ટેક્સીએ કર્યો હતો ? તેનો પપડટ નંબર પોલીસ ફાઈલમાંથી મળી ગયો. ટેક્સીની શોધ કરતાં અમે તમારી કલબ શોધી કાઢી...

ત્યાર પછીનું ઘણુંખરું તો તમે જાણો છો, જીવણલાલ ! દેશપાંડેએ પહેલાં તો તમારી કલબમાં દરોડો પાડ્યો. એની પાછળ તમારી સાથે દોસ્તી બાંધવાની ગણતરી હતી. હું વિશ્વાસ રાજા નામનો બનાવટી દાણચોર બનીને જુગાર રમવા આવવા લાગ્યો. ચરસ-ગાંજાની દાણચોરીમાં તમને રસ પડ્યો, પણ તમારી પાસે દશ-પંદર લાખની સગવડ નહોતી એ જાણ્યું ત્યારે અમને ખાતરી થઈ ગઈ કે સુરેખાદેવીના હીરા તમારી પાસેય પહોંચ્યા નથી.

કદાચ સુરેખાદેવીના હીરા સીટ્રોન મોટરમાં રહી ગયા હશે એવું અનુમાન કરી અમે આખી કાર ખોલી જોઈ, પણ કાંઈ હાથ લાગ્યું નહિ. ત્યાં અચાનક એક સાંજે દેશપાંડેની પત્નીના પગના અંગૂઠાથી મોટરની પાછલી સીટ નીચેનું છૂપું ખાનું ખૂલી ગયું અને અંદર ઝગારા મારતો હીરો જોઈને અમારી ત્રણેયની આંખો પહોળી થઈ ગઈ...'

હજુ વિવેક એ વાક્ય પૂરું કરે ત્યાં તો એના જડબા પર જીવણના લોખંડી હાથની જોરદાર ઝાપટ વીંઝાણી. તમ્મર આવી જાય એવા એ તમાચાએ વિવેકના મગજમાં ખળભળાટ મચાવી દીધો. આંખે અંધારાં આવી ગયાં. કોઈકે જડબામાંથી દાઢ ખેંચી કાઢી હોય એવી કારમી પીડાનો ઊંહકારો નાખતો વિવેક ગાલ પંપાળવા લાગ્યો. ખુન્નસ ઘૂંટતો જીવણો તેની સામે ઘૂરકતો હતો. મોટરમાંથી હીરો મળ્યાની બનાવટ જીવણને ગળે ઊતરી નહોતી.

'હવે બીજું જૂઠાણું ઉચ્ચારીશ તો એકને બદલે બે હાથનો ઉપયોગ કરવો પડશે ! ગાલને બદલે તારા ગળાનું નિશાન લેવું પડશે !'

ગળચી ભીંસી નાખવાની જીવણની ધમકીએ વિવેકને થથરાવી મૂક્યો. ગાલ પંપાળતી તેની હથેળી કહી રહી હતી કે જીવણના જાડા આંગળાની સજ્જડ છાપ ઊપસી આવી છે. આ જાલિમ ધારે તો ગળું ભીંસીને બે મિનિટમાં જ મને ગૂંગળાવી મારશે... પણ જૂઠાણું ઉચ્ચાર્યા વિના આગળ કેમ વધવું ?

'હીરો મળ્યાની વાત અમે ઉપજાવી કાઢી હતી, જીવણલાલ !' વિવેકે ગુનેગારના રાંક અવાજે શરૂ કર્યું : 'એવો એક હીરો હાથ લાગ્યો હોત તોપણ અમે આગળ વધતા અટકી જાત. દેશપાંડે અને હું બબ્બે લાખ વહેંચી લઈ પગ વાળીને બેસી જાત. પણ જીંહોનીની બાતમી મળી ત્યારે થયું કે અમારાં નસીબ વધુ જોર કરે છે.'

જીંહોનીના નામે પહેલી વાર જીવણના ચહેરા પર સળવળાટ જગાડી દીધો. એની આંખોમાં જિજ્ઞાસા ઝગારા મારતી દેખાઈ. વિવેક પામી ગયો : હવે બહુ સાવધપણે આગળ વધવાનું છે.

'કલબમાં દેશપાંડે જુગાર રમે છે એવા ફોટા તમે છૂપી રીતે સિગારેટ લાઈટરથી પાડી લીધા તેમ દેશપાંડેએ પણ ગુપ્ત રીતે એના ખિસ્સામાં સંતાડેલા ટેપરકોર્ડરમાં ધનરાજ સાથે થયેલી તમારી ગુસપુસ પકડી પાડી હતી.'

સાંભળીને જીવણએ હોઠ કરડ્યો. વિવેકને એ ગમ્યું : 'ધનરાજે તમારા કાનમાં જીંહોનીનું નામ ઉચ્ચાર્યું, એના ગળામાં વિલ્સનની ડબ્લ્યુ નામની સોનાની સાંકળી જોવાનું કહ્યું અને વરલી પર જીંહોની દારૂનો અકો ચલાવે છે એ ટેકાણું પણ ચીંધી દીધું.'

ફરી જીવણનાં જડબાં તંગ થતાં દેખાયાં. 'અને, જીવણલાલ, આટલી માહિતીએ અમને સાઠ લાખના હીરાની લગોલગ લાવી દીધા. પણ જીંહોનીનો પીછો કરવામાં તમારા માણસને કળથી કામ લેતાં ન આવડ્યું. પોતે ડોકમાં પહેરેલી સોનાની ચેઈન કોઈકની આંખે ચડી ગઈ છે એ જાણી ગયેલો જીંહોની મુંબઈ છોડીને ગોવા નાસી ગયો.'

જીવણના ભરાવદાર ખભા ધ્રુજી ઊઠ્યા. વિવેકનો આત્મવિશ્વાસ વધી ગયો. 'જીંહોની ગોવા નાસી ગયો પણ એની તડીપારની મુદત પૂરી થઈ નહોતી, એટલે પંજીમમાં ગિરફતાર થઈ ગયો. દેશપાંડે પોતે ગોવાના છે એ કદાચ તમે નહીં જાણતા હો, જીવણલાલ ! એ કાંઈ ભાઈબીજ ઊજવવા ગોવા નહોતા ગયા, પોલીસ કસ્ટડીમાં જીંહોનીને મળવા ગયા હતા !'

'હું !' જીવણનું મોં ફાટી ગયું, પણ આગળ પૂછવાને બદલે વેધક નજરે વિવેકની સામે જોયું. તેની આંખોમાં જિજ્ઞાસાની જ્વાળા સાથે ઉચાટ પણ આળોટતો હતો. વિવેક પહેલી વાર મુક્ત મને મલકી શક્યો :

'નહીં, જીવણલાલ, દેશપાંડે એવા મૂરખ નથી કે જીંહોનીને સીધેસીધું પૂછી બેસે : હીરા ક્યાં છે ? એ ચતુર આદમીએ ગજબની ચાલાકી અજમાવી. જીંહોનીના મગજમાં

ઠસાવી દીધું કે વિલ્સન હીરાનો દાણચોર હતો. એને પોલીસ જીવતો કે મરેલો હાથ કરવા માંગે છે, કારણ કે સાઠ લાખના હીરા એના કબજામાં છે.’

‘પછી ?’ જીવણાએ તેને અટકવા નહીં દેવાની અધીરાઈમાં પૂછી નાખ્યું ત્યારે વિવેકે પોતાનું વર્ચસ્વ પૂરેપૂરું જમાવી દીધું :

‘પછી શું... જહોનીના છૂટવાની રાહ જોતા અમે બેઠા હતા. જહોની મુંબઈમાં પગ મૂકે એટલે એનો પીછો પકડી પેલા વિલ્સન પાસે પહોંચ્યા એટલે સાઠ લાખના હીરા અમારી મુઠ્ઠીમાં... પણ...’

‘પણ શું ? જીવણાએ બંને હાથની મુઠ્ઠી ભીડતાં પૂછ્યું : ‘અટક્યા વગર જલદી ઓકી નાખ !’

ત્યારે વિવેકે જરાય ઉતાવળ દેખાડ્યા વિના પોતાની કાંડાઘડિયાળમાં જોયું : ‘જીવણલાલ, આજે ૩૦મી નવેમ્બર થઈ. સાંજના સાડાચાર વાગી ગયા. જહોની કદાચ મુંબઈમાં આવી ચૂક્યો હશે.’

‘કેટલા વાગ્યે આવવાનો હતો ?’

‘એની બાતમી દેશપાંડેને પંજીમ પોલીસ તરફથી મળવાની હતી. દેશપાંડે મને ફોન કરીને કહેવાના હતા, પણ તમે ખોટા વખતે મને અહીં કેદ કરી લીધો. હવે દેશપાંડે એકલો સાઠ લાખના હીરા પચાવી પાડશે.’

‘નહીં !’ ત્રાડ પાડતો જીવણો સફાળો ઊભો થઈ ગયો. ઝનૂનભેર વિવેકનો કાંઠલો તેણે પકડ્યો : ‘હું એમ નહીં થવા દઉં !’

વીફરેલો વાઘ પંજામાં આવેલ શિકારને વીંખી-પીંખી નાખવાનો હોય એવા ખુન્નસ સાથે એણે વિવેકને હચમચાવી નાખ્યો. જીવણાના માથા ઉપર સાઠ લાખના હીરાનો શેતાન સવાર થઈ ચૂક્યો હતો. વિવેકને થયું કે હમણાં એ મારી ગળચી દાબી દેશે...

‘આપણે મોડા પડ્યા, જીવણલાલ !’ ધ્રૂજતા અવાજે વિવેકે બચાવ કર્યો : ‘કોને ખબર જહોની ગોવાથી ક્યારે નીકળ્યો હશે ? બસ પકડી હશે, ટ્રેનમાં મુંબઈ આવ્યો હશે કે કોઈની મોટરમાં... હીરાને ખાતર માણસ ગમે તે ભોગે ગમે એટલી ઝડપે આવી પહોંચે !’

‘નહીં, રાજજા, નહીં !’ જીવણાએ રાજાનું સંબોધન ઉચ્ચાર્યું અને વિવેક સમજી ગયો કે હીરા ગુમાવી બેસવાની હતાશાએ તેનું ઝનૂન ભાંગી નાખ્યું છે !

‘જીવણલાલ, તમારી આ ફૂર મહેમાનગતિએ મને લાખોનો ફટકો માર્યો. દેશપાંડેએ પાસપોર્ટ તૈયાર રાખ્યો છે. હીરા હાથમાં આવે એટલે દેશ છોડી જવામાં તે એક મિનિટ પણ નહીં ગુમાવે. મારી ગેરહાજરીએ તેને ત્રીસ લાખનો ફાયદો કરાવી દીધો !’

‘નહીં ! હું એવું નહીં થવા દઉં !’ હાંફતા જીવણાએ તરડાયેલા અવાજે કહ્યું : ‘હું દેશપાંડેને પકડી પાડીશ !’

‘જીવણલાલ, તમારા એકલાથી એ નહીં થઈ શકે. તમારે મારો સાથ લેવો પડશે.’

સાંભળીને જીવણાએ દાંત ભીંસીને ફૂંફાડો માર્યો, પણ વિવેક પર હાથ ઉગામી શક્યો નહીં. તેની ગરદન આપોઆપ ઝૂકી ગઈ :

‘સાથ આપવાના બદલામાં તારે શું જોઈએ ?’

‘હીરામાં અરધોઅરધ ભાગ.’

સાંભળીને જીવણાના હોઠ ભિડાયા, તેની આંખોમાં ધિક્કાર સળવળી ઊઠ્યો, પણ બીજી ઘડીએ તેના ચહેરા પર કુમાશ ઊપસી આવી. તેણે હાથ લંબાવ્યો : ‘ઠીક છે, રાજજા ! અરધોઅરધ ભાગ કબૂલ... પણ કોઈ જાતની બનાવટ કરવાની નહીં !’

‘તમારે પણ નહીં !’ વિવેકે હાથ મિલાવીને બરોબરિયાના દાવાથી કહ્યું : ‘આપણાં નસીબ આડેથી પાંદડું ખસવાનું હશે તો હજુ જહોની મુંબઈ નહીં પહોંચ્યો હોય. જલદી – પહેલાં અહીંથી બહાર નીકળી ટેલિફોનવાળી કોઈ ખાનગી જગ્યાએ પહોંચી જઈએ. ફોનના ડાયલનું ચકરડું ફેરવશું એટલે ખબર કે આપણા નસીબનું ચક્કર કઈ બાજુ ફરે છે !’

જીવણાએ પાંચદસ સેકન્ડ તેની સામે જોયું. વિવેક બનાવટ તો નથી કરતો ને એની ચકાસણી કરી લીધી.

પણ બંને જાણતા હતા કે બેય એકબીજા સાથે બનાવટ કરવાના જ છે !

અઠાવીસ

સદાશિવ દેશપાંડે માટે ૩૦મી નવેમ્બરનો દિવસ રોમાંચ અને ઉચાટના મિશ્રણ જેવો બની ગયો. સવારે ચાના કપ સાથે પંજમથી ટ્રેકકોલ આવ્યો : ‘જહોની આજે અગિયાર વાગ્યે કસ્ટડીમાંથી છૂટવાનો છે. તમારી ધારણા પ્રમાણે રાતોરાત મુંબઈ પહોંચી જવાની એણે વેતરણ કરી લીધી છે. સાંજે મુંબઈ જતા પ્લેનની ટિકિટ તેણે કસ્ટડીમાં બેઠાં-બેઠાં જ બુક કરાવી લીધી છે. વિમાનની ટિકિટ માટે જહોનીએ સોનાની ચેઈન સસ્તામાં વેચી મારી. જહોનીના સ્વાગત માટે તમે રાત્રે એરપોર્ટ પહોંચી જજો...’

ટ્રેકકોલના આ સંદેશાએ દેશપાંડેના દિમાગમાં ઉત્તેજનાની એવી ઝણઝણાટી જગાવી હતી કે સળગતી સિગારેટની રાખ એશ્ટ્રેના બદલે ચા ભરેલા કપમાં ખંખેરી નાખી !

‘ગીતા, જહોની આજે રાતે આવી રહ્યો છે.’ તેણે રસોડા તરફ મોટેથી હાંક મારી હતી : ‘એના માનમાં બીજી વાર ચા બનાવી નાખજે.’

પણ બીજો કપ ચા પીવાનો ઉત્સાહ થોડી વારમાં જ ઓસરી ગયો હતો. પહેલાં ઇન્ડિયન એરલાઈન્સને ફોન જોડીને જાણી લીધું કે ગોવાની ફ્લાઈટ રાત્રે આઠ ને પચાસ મિનિટે આવે છે... એ ખુશખબર આપવા વિવેકનો નંબર ઘુમાવ્યો અને વિદ્યાબહેનનો અવાજ સાંભળીને ટહુકો કર્યો : ‘વિવેકની આઈ, તમારા કુંવર હજુ પોઢી રહ્યા છે ? આઠ વાગી ગયા. “જાગને જાદવા”નું પ્રભાતિયું ગાઈને જગાડો એને...’

પણ સામેથી કાચનું વાસણ ફૂટતું હોય એવા અવાજે સાંભળવા મળ્યું : ‘ભાઈ, વિવેક ઘરમાં જ નથી...’ કહેતાં વિદ્યાબહેનનું ફૂસકું પણ સંભળાયું ત્યારે દેશપાંડેએ ગંભીર થઈ જવું પડ્યું હતું. ‘એ ઘરમાં નથી ? કદાચ વહેલો ઊઠીને દરિયાકિનારે ફરવા ગયો હશે.’

‘નહીં, ભાઈ, રાતે બે વાગ્યે હું અચાનક ઊંઘમાંથી ઝબકી ગઈ હતી. ઓરડામાં બત્તી સળગતી જોઈને ઠપકો આપવા ગઈ કે હવે ઊંઘી જા, પણ વિવેક ઘરમાં નહોતો. ઘરનું બારણું ઉઘાડું હતું અને બહાર એની મોટર પણ પડી હતી !’

‘હું ?’ દેશપાંડેના ઉચ્ચારમાં ઉચાટ છાનો ન રહ્યો. ‘મોટર લીધા વિના રાત્રે એ ક્યાં જાય ?’

બબડતા એ વિચારવા લાગ્યા ત્યાં વિદ્યાબહેનનો રડમસ અવાજ સંભળાયો :

‘કેટલા દિવસથી હું એને વારું છું કે મોટા ઘરના કંકાસમાં પડવું રહેવા દે ! ગુનેગારોના રાફડામાં હાથ નહીં નાખ... પણ તમારી સોબતમાં આવ્યા પછી...’

બીજા કોઈએ કહ્યું હોત તો દેશપાંડેને બહુ વસમું લાગી જાત, પણ આ તો માનું આકંઠ હતું – એવી માનું કે જેના પતિ સંસાર ત્યજીને સાધુ બની ગયા હતા અને એકના એક દીકરાને જતનથી જેણે જુવાન કર્યો હતો...

‘આઈ, બહારથી કોઈ ટેલિફોન પણ આવ્યો નથી ?’

‘નહીં, ભાઈ ! બે વાગ્યાની ફોનની બાજુમાં બેઠી છું. સવારે ભગવાનની સેવાય અહીંયાં બેસીને જ કરી. હમણાં ઘંટડી સાંભળી ત્યારે થયું કે વિવેક જ હશે, પણ...’

બોલતાં-બોલતાં વિદ્યાબહેન ભાંગી પડતાં સંભળાયાં ત્યારે દેશપાંડેએ વધુ પૂછપરછ માંડી વાળીને કહેવું પડ્યું હતું : ‘હમણાં જ ઘેર આવી પહોંચ્યું છું.’

અને ચાનો કપ આપવા આવતી ગીતાને અધવચ્ચે જ રોકવી પડી હતી : ‘વિવેક કોઈ આફતમાં આવી પડ્યો લાગે છે, ગીતા ! મધરાતથી એ ઘરમાં નથી ! હું વિદ્યાબહેન પાસે જઈ આવું. તું ફોનથી બહુ દૂર નહીં રહેતી.’

મારતી મોટરસાઈકલે જુહુની ‘જાનકી કુટીર’માં પહોંચીને દેશપાંડેએ પહેલાં તો વિવેકની માને ધરપત આપી હતી : ‘તમારા વિવેકને કાંઈ જ નહિ થાય. તમારાં પુણ્ય એને ગમે એવી આફતમાંથી ઉગારી લેશે !’

પણ ભીતરથી દેશપાંડે પોતે ઉચાટમાં પડી ગયા હતા. વિવેકની પથારીમાં અહીં ઉઘાડી પોકેટબુક સૂચવતી હતી કે એણે વાંચવાનું છોડીને ઊઠવું પડ્યું હશે. કદાચ ઘંટડી સાંભળીને બારણું ઉઘાડવા ઊઠ્યો હશે કે પછી બહારથી કોઈનો ફોન લેવા પથારી છોડવી પડી હોય...

દેશપાંડેના પોલીસ દિમાગે પાંચ જ મિનિટના નિરીક્ષણમાં તાળો મેળવી લીધો : ના, વિવેક પોતાની મરજીથી ઘર બહાર ગયો નથી. બહારથી ફોન આવ્યો હોય અને ગમે એટલા તાકીદના કામે માણસે બહાર જવું પડે તો એ ઘરનું બારણું ઉઘાડું રાખીને જાય નહીં. ઉંબરા પાસે ખમીસમાંથી સરી પડેલું એક બટન જોવા મળ્યું. એ ખેંચતાણ કે ઝપાઝપી થવાની સાક્ષી પૂરતું હતું. તો-તો જીવણા સિવાય આ બીજા કોઈનું કામ જ નહીં... પણ વિદ્યાબહેનને આ કહેવાય તેમ નહોતું. દીકરાની ચિંતામાં એમનો ચહેરો ઉતરડાઈ ચૂક્યો હતો. ગુંડા વિવેકને ઉપાડી ગયા છે એવું જાણતાંની સાથે જ માનો જીવ મૂર્છા ખાઈ જશે.

દેશપાંડેથી પૂછ્યા વિના રહેવાયું નહીં :

‘આઈ, તમે કલાકો સુધી ફોનની બાજુમાં બેસી રહ્યાં છતાં મને ફોન કેમ ન કર્યો ?’

‘શું કરું, ભાઈ ! વિવેકે મને એક વાર કહ્યું હતું, હમણાં દેશપાંડેસાહેબ ઉપાધિમાં છે... તેમાં વધારો ક્યાં કરવો ?’

‘ઓહ !’ દેશપાંડેથી નિસાસો નંખાઈ ગયો હતો. ફોન નહીં કરવાની પોતાની તાકીદ કેવું વિઘ્ન નાખ્યું ! કદાચ વિવેક પણ મને બહારથી ફોન નહીં કરે... છતાં

વિદ્યાબહેનને ધરપત આપવા કહેવું પડેલું : 'મારા પર એનો ફોન જરૂર આવશે. પ્રિયાને તો એણે જરૂર ફોન કર્યો હશે. હું દીવાનસાહેબને ત્યાં જાઉં છું...' બોલતાં-બોલતાં એમના અવાજમાં લાગણીનો ઊભરો આવી ગયેલો : 'આઈ, વિવેક તમારો પુત્ર છે તેમ મારા નાના ભાઈ જેવો છે ! એનો પત્તો મેળવીને તમને જાણ કરું છું. ત્યાં સુધી ધીરજ અને હિંમત ટકાવી રાખજો !'

'દીવાનસદન'ના કમ્પાઉન્ડમાં મોટરસાઈકલ દાખલ થઈ ત્યાં જ દેશપાંડેની ચકોર નજરે આસપાસમાં છુપાઈ બેઠેલી બે વ્યક્તિને પકડી પાડી. ઉપર પણ કાંઈક બની ગયું હોવાની ગંધ આવી છતાં અજાણ્યા રહીને જ દીવાનસાહેબના ઘરમાં દાખલ થયા.

દુર્લભજી દીવાનનો આવકાર ઠંડો લાગ્યો. કદાચ પોતે સાદા પોશાકમાં છે એટલે શંકા જાગી હશે :

'દીવાનસાહેબ, હું પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર દેશપાંડે.'

સાંભળીને દુર્લભજી દીવાન ધારદાર નજરે થોડી વાર તેને જોઈ રહ્યા હતા : 'હજુ પણ તમે તમારી ઓળખાણ પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર તરીકે આપો છો ?'

દેશપાંડેએ ચોંકવું પડ્યું હતું : 'એટલે આપને પણ ખબર પડી ગઈ કે...'

'હા, પોલીસખાતાની તમારી બરતરફીની જાણ એકબે દિવસમાં આખા મુંબઈમાં થઈ જશે.'

'પણ ત્યાં સુધી હું પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર તો ખરો જ ને ?'

'ખરા, પણ સસ્ટેન્ડ થયેલા પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર... ?' દુર્લભજી દીવાને આકરાં વેણ સંભળાવતાં ઉમેર્યું : 'બોલો, આપની પધરામણી કેમ થઈ ?'

'આપને એક ખબર આપવા આવ્યો છું.' દેશપાંડેએ આસપાસના ઓરડા તરફ ઉતાવળી નજર દોડાવી પણ પ્રિયા ક્યાંય દેખાઈ નહીં, છતાં કહી દેવું પડ્યું : 'વિવેક સંન્યાસી તેના ઘરમાંથી ગુમ થયો છે.'

દીવાનસાહેબ પર તેની બહુ ઝડપી અસર થઈ હતી. આંખોમાં અણગમો ઊપસી આવ્યો હતો : 'ગુમ થયો કે ભાગી ગયો ?'

'આ શું બોલો છો, દીવાનસાહેબ !' દેશપાંડેએ એવા પ્રત્યાઘાતની આશા રાખી ન હોય તેમ અવાજ ઉગ્ર બની ગયો : 'રાતના બે વાગ્યાથી એ ઘરમાં નથી...'

'બે વાગ્યાથી નહીં, દેશપાંડે ! રાતના બાર ને પાંત્રીસ મિનિટે એ ઘરમાંથી ગાયબ થઈ ગયો.'

'સમજાયું નહીં, દીવાનસાહેબ !'

'સમજતા હોવા છતાં સમજાયું ન હોય તો હું સમજાવું.'

દુર્લભજી દીવાનના શબ્દેશબ્દમાં કટાક્ષની ધાર તીક્ષ્ણ બનતી જતી હતી : 'મેં વિવેકને બાર ને ચોવીસ મિનિટે ફોન જોડ્યો કે પ્રિયા સાંજથી ઘરમાં નથી, હજુ સુધી પાછી ફરી નથી...'

'એટલે શું...' દેશપાંડેનો શ્વાસ ઘૂંટવા લાગ્યો : 'પ્રિયાને પણ કોઈ ઉઠાવી ગયું ?'

'અજાણ્યા ન થાઓ, દેશપાંડે, પહેલાં પૂરું સાંભળી લો !' દુર્લભજી દીવાન જાણે

પોતાના ઉપરીની જેમ ધમકાવતા હોય એવું દેશપાંડેએ મહેસૂસ કર્યું, પણ પૂરું જાણી લેવા માટે મગજ ગુમાવવાનું પાલવે તેમ નહોતું.

'સંભળાવો, દીવાનસાહેબ !'

'ફોન પર પ્રિયાના ગુમ થવાના ખબર સાંભળીને વિવેકે પણ તમારી જેમ જ ચોંકવાનો પડઘો પાડ્યો હતો. પહેલું મને એ પૂછ્યું કે પોલીસને મેં ખબર આપી છે ? મેં ના પાડી એટલે કહ્યું કે હું હમણાં જ પોલીસ-ઉપરી દેશપાંડેને લઈને આવી પહોંચું છું...'

'પછી ?'

'પછી શું...' દુર્લભજી દીવાને દાંત વચ્ચે શબ્દોને ભીંસતાં કહ્યું : 'તેને ખ્યાલ આવી ગયો કે પ્રિયાના ગુમ થવા પાછળ એનો હાથ હોવાની મને ગંધ આવી ગઈ છે.'

'કોનો હાથ, વિવેકનો ?' દેશપાંડેનો અવાજ ઊંચો થયો : 'દીવાનસાહેબ, તમે ભળતું જ અનુમાન કરી બેઠા.'

'એ ભળતું અનુમાન હજુ આગળ પણ લંબાય છે, મિસ્ટર દેશપાંડે ! તમે અત્યારે મારી પાસે શું કામ આવ્યા એ અનુમાન મારે કરવું જ જોઈએ... તમારે એ જાણવું છું કે પ્રિયાના ગુમ થવા બાબત મારો શક વિવેક પર પાકો થયો છે ખરો ?'

દેશપાંડે વિરોધમાં વચ્ચે બોલવા જતા હતા, પણ દુર્લભજી દીવાનના રૌદ્ર સ્વરૂપે તેમને મોકો ન આપ્યો.

'વિવેક સંન્યાસીને મેં આવો ધાર્યો નહોતો ! પોલીસ-ઉપરી થઈને તમે આ કાવતરામાં સામેલ થાઓ એવું તમારા કમિશનરે પણ ધાર્યું નહોતું.'

'દીવાનસાહેબ !' દેશપાંડેથી ત્રાડ નંખાઈ ગઈ.

'મારા ઘરમાં આવીને ઊંચા અવાજે નહીં બોલો, મહેરબાન !'

દુર્લભજી દીવાન ગુસ્સાથી ધ્રુજતા ઊભા થઈ ગયા : 'દિવાળીની આગલી રાતે અઢી વાગ્યે મારા જ મકાનની ફૂટપાથ પર મારી પૌત્રી વિવેકને મારાથી છાની મળે અને તેમાં આપસાહેબની હાજરી હોય એનો બીજો શું અર્થ થઈ શકે ?'

દેશપાંડે માટે આ અણધાર્યો આઘાત હતો. પોતાની વિરુદ્ધ કમિશનરને ફરિયાદ કરવામાં જીવણને બદલે દુર્લભજી દીવાનનો હાથ હશે ? પ્રિયાના પ્રેમમાં પડવાની સજા કરવા માટે વિવેકને દીવાનસાહેબે જ ઘરમાંથી અદૃશ્ય કરી દીધો હશે ? તો પછી પ્રિયાનું શું ? કદાચ વિવેક પર પ્રિયાના અપહરણનો આરોપ મૂકવા માટે તો દીવાનસાહેબે એને બળજબરીથી ક્યાંય છુપાવી નહીં દીધી હોય ને ? કાંઈ સમજાતું ન હતું. બધું વધુ ને વધુ ગૂંચવાઈ રહ્યું હતું...

'શું વિચારમાં પડી ગયા, મહેરબાન ?' દુર્લભજી દીવાને અવાજ નીચો કર્યો, પણ કરડાકી ઓછી ન થવા દીધી : 'તમે અને વિવેક ભેગા મળીને એમ ધારતા હો કે પ્રિયાને ફોસલાવી ઘેરથી ભગાવી જઈને આ કરોડપતિ દીવાનની મિલકત પચાવી શકશો તો એમાં પસ્તાશો... ઘરની મર્યાદા ઓળંગનાર પૌત્રી તો શું પુત્રને પણ મેં વર્ષોથી મારો દુશ્મન માની લીધો અને આજથી પૌત્રી પણ મારા માટે દુશ્મન બની ગઈ... જાઓ, જઈને તમારા વિવેક

અને પ્રિયાને કહી દેજો કે આ દુર્લભજી દીવાન એમની બધી જ મિલકત ધર્માદામાં આપી દેવાના છે !

દેશપાંડેએ ઊભા થઈ જવું પડ્યું. કાંઈક કહેવું હતું પણ બોલવાનું સૂઝતું નહોતું. ચેતન વગરની ચાલે એ ઉંબરા સુધી પહોંચ્યા, પણ ઉંબરો ઓળંગતા પહેલાં કહેવાનું સૂઝી આવ્યું :

‘દીવાનસાહેબ, વેરવૃત્તિએ તમને અંધ બનાવી દીધા. તમારી સુરેખાવહનું ખૂન એના પતિ વસનજી દીવાને કર્યું છે એવા ખ્યાલમાં તમે વેરની આગને ભડકાવતા રહ્યા. હવે પૌત્રીને તમે દુશ્મન ગણી લીધી. પણ યાદ રાખજો, આ વેરની આગ તમને જ ખાખ કરી નાખશે ! હજુ ચેતો ! તમારા ખરા દુશ્મનને તમે પોતે જ પાળ્યો છે ! દૂધ પાઈને તમે જ એ ઝેરી નાગને પોષ્યો છે ! આજની રાત પૂરતી એ વેરવૃત્તિને વિદાય આપી દો ! કાલ સવારે તમને તમારા અસલી દુશ્મનની પિછાણ મળી જશે.’

કહીને દેશપાંડે સડસડાટ બહાર નીકળી ગયા, પણ દુર્લભજી દીવાનના પગ જમીન સાથે જડાઈ ગયા હોય તેમ સ્તબ્ધ બનીને ઊભા રહ્યા. વેરની આગ... આવતી કાલની સવાર... અસલ દુશ્મનની પિછાણ...

દેશપાંડેના એ શબ્દો દીવાનખાનાની દીવાલો પર અફળાતા રહ્યા, દુર્લભજી દીવાનના મગજમાં પડઘાતા રહ્યા.

થીજી ગયેલું હૃદય ફરી ગતિમાન થતું હોય તેમ પાંચસાત મિનિટની સ્થિતપ્રજ્ઞ અવસ્થા પછી એ સોફામાં બેઠા ત્યારે દેશપાંડેને સંભળાવતા હોય તેમ મનોમન બબડ્યા :

‘હું જાણું છું વિવેકને કોનું પીઠબળ છે. મને પૌત્રીથી અલગ કરી દેવા માટે મારા દુશ્મનને સાધ્યો. કદાચ વિવેકને એણે ધરપત આપી હશે કે દુર્લભજી દીવાનની મિલકતનો વારસો તને ન મળે તો શું થઈ ગયું ? જમાઈ તરીકે વસનજી વોચ કંપની તારી જ બની જશે ને... પણ એ કોઈને ક્યાં ખબર છે કે આવતી કાલે સવારે તો એ વોચ કંપની આગમાં ભસ્મીભૂત થઈ ચૂકી હશે !

* * *

‘આપણે ક્યાં જઈ રહ્યા છીએ, જીવણલાલ ?’

‘જ્યાં ટેલિફોનની સગવડ હોય !’

‘પણ ગોદામમાંથી બહાર લઈ આવતાં પહેલાં મારી આંખે પટ્ટી બાંધવાની કેમ જરૂર પડી ?’

‘એકાએક ભૂગર્ભના અંધકારમાંથી અજવાળામાં આવતાં આંખો અંજાઈ ન જાય એટલા માટે, રાજજી !’

જીવણના એ જવાબમાં વેધક કટક્ષ હતો છતાં વિવેક હસ્યો :

‘જીવણલાલ, ભાગીદારીમાં હીરાનો ખજાનો હાથ કરવાનું નક્કી કર્યા પછીયે આટલો બધો અવિશ્વાસ ?’

‘રાજજી, અંધવિશ્વાસ મૂકીને પાછળથી પસ્તાવું ન પડે તેની આ સાવચેતી છે.’

જીવણાએ બીડી સળગાવવા રોકાઈને ઉમેર્યું : ‘કોઈને આપણી હિલચાલની જાણ ન થાય એનો પાકો બંદોબસ્ત કરી રાખ્યો છે મેં...’

ત્યાર પછીની દસેક મિનિટ વિવેક ખામોશ રહ્યો, મોટર આગળ વધતી ગઈ. આસપાસ પસાર થતાં વાહનોના અવાજ, અવારનવાર વળાંક લેતી મોટરની વાંકીચૂકી ચાલ પરથી બંધ આંખે એટલું જ અનુમાન તારવી શક્યો કે જીવણો તેને કોઈ નિર્જન સ્થળે નથી લઈ જતો. જીવણાનો વિશ્વાસ મેળવી લેવા જહોનીના આવવાની બાતમી આપી દેવામાં પોતે ચાલાકી અજમાવી હતી કે મૂર્ખામી ? હજુ સુધી આ બદમાશે પ્રિયા બાબત એકેય શબ્દ કેમ ઉચ્ચાર્યો નથી ? શું એ મને અત્યારે પ્રિયાની પાસે લઈ જઈ રહ્યો હશે ?

અને મોટર ઊભી રહી ગઈ : ‘આપણો મુકામ આવી ગયો.’ જીવણાએ તેના માથા પછવાડેની ગાંઠ છોડતાં કહ્યું : ‘હવે બંધ આંખોથી તું અકળાઈ ગયો હોઈશ.’

જેવી વિવેકે આંખો ઉઘાડી કે પાસે બેઠેલા જીવણાનું મોં મલકાતું હતું અને હાથમાં પિસ્તોલ ચળકતી હતી : ‘ઉઘાડી આંખે તું કોઈ જાતની ચાલાકી ન અજમાવ એટલા ખાતર મારે આને ખિસ્સામાંથી બહાર કાઢવી પડી.’

વિવેક માત્ર લુપ્ત હસ્યો. છટકી જવાની જોગવાઈ જીવણાએ રહેવા દીધી નહોતી. મોટરમાં કાચ કાળા રંગના હતા, એટલું જ નહીં, કોઈ રાજામહારાજાની જનાના સવારી બેઠી હોય તેમ કાળા કાચ ઉપરાંત કાળા પરદા પણ વિવેકને જોવા મળ્યા : કદાચ પ્રિયાના અપહરણ માટે જીવણાએ આ જ મોટરનો ઉપયોગ કર્યો હશે !

‘મારી પાછળપાછળ ચાલ્યો આવ.’ કારનો દરવાજો ઉઘાડી જીવણો નીચે ઊતર્યો. તેને અનુસરતાં વિવેકે બહાર નીકળીને જોયું તો સામે કોઈ હોટેલનો દરવાજો હતો. નામ વાંચ્યું : હીઝ માસ્ટર્સ હોટેલ ! ક્યાં આવી આ હોટેલ ? યાદ કરી જોયું, પણ બહુ જાણીતું નામ ન લાગ્યું.

કાઉન્ટર ઉપરથી રૂમની ચાવી લઈ વિવેકને દોરતો જીવણો લિફ્ટમાં દાખલ થયો. ત્રીજા માળે લિફ્ટ ઊભી રહી. જીવણાએ જે રૂમનો દરવાજો ઊઘડ્યો તેના પર નંબર લખ્યો હતો : ૩૨૩ !

બારણું ઉઘાડતાં જ રૂમમાં પ્રિયાને જોવાની વિવેકની ધારણા છેતરામણી નીકળી. અંદર કોઈ જ નહોતું. બે પલંગ, ચાર ખુરસી અને ટેલિફોન... ટેલિફોન એક નહીં, બે દેખાયા !

‘વાહ ! જીવણલાલ ! હવે કંઈક મહેમાનગતિ જેવું લાગે છે !’ વિવેકે ઠાવકાઈ વાપરી : ‘ગોદામમાં ગોંધી રાખવાને બદલે પહેલેથી જ મને અહીં રાખ્યો હોત તો ?’

પણ તેનો જવાબ આપવાને બદલે જીવણાએ અધીરાઈ દર્શાવી : ‘પહેલાં આપણે કામ પતાવીએ, ત્યાં સુધીમાં કંઈક ખાવાપીવાનું પણ આવી જશે.’ કહીને તેણે ટેલિફોનથી હોટેલવાળાને ચાર પાંચ વાનગીનો ઓર્ડર લખાવી દીધો.

‘ચાલ, રાજજી, દેશપાંડેને ફોન લગાડ !’ જીવણાએ બીજા ટેલિફોન તરફ ઇશારો કરતાં કહ્યું : ‘યાદ રાખજે, તમારી બંનેની વાતચીત આ ટેલિફોનથી હું સાંભળતો રહીશ. મારા બીજા હાથમાં પિસ્તોલ હશે. તારા તરફથી એક પણ સીધો કે આડકતરો ઇશારો

દેશપાંડેને થશે તો આ હાથે ફોન કપાઈ જશે અને હાથની પિસ્તોલમાંથી છૂટેલી ગોળી તારી ખોપરી વીંધી નાખશે !' જીવણાની ધમકીમાં વિવેકને મક્કમતા વર્તાઈ : 'અને બીજી વાત. સામેથી દેશપાંડેને કાંઈ પણ બોલતો રોકીશ નહીં. ફોન પર દેશપાંડે પોતે ન આવે ત્યાં સુધી તારી ઓળખાણ પણ આપતો નહીં.'

'બીજું કાંઈ, જીવણલાલ ?' વિવેકે આત્મવિશ્વાસભર ટેલિફોનનું ડાયલ ધુમાવવા માંડ્યું. દરેક આંકડા પર હૃદયના ધબકારા વધતા ગયા. તેણે ધાર્યું કે પહેલા પ્રયાસે જ ફોન લાગી જશે. કદાચ લાગી જાય તોય સીધા દેશપાંડેનો અવાજ સાંભળવાનીય આશા રાખી નહોતી.

'હલ્લો !' સામેથી ઝડપભર ફોન ઊંચકાયો, એટલું જ નહીં, દેશપાંડેનો જ અવાજ સંભળાયો, જાણે કલાકોથી કોઈના ટેલિફોનની રાહ જોતા બેઠા હોય એવો અધીરો અવાજ !

'હલ્લો, દેશપાંડે !' એટલું બોલીને વિવેક કાન પર ફોન રાખીને બેઠેલા જીવણ તરફ નજર કરી. તેણે ઇશારતથી હુકમ કર્યો : 'આગળ વધ.'

'કોણ, વિવેક !' અવાજ ઓળખી ગયેલા દેશપાંડેએ ઉતાવળે પૂછી લીધું : 'ક્યાં છો તું ? કાલ રાતથી ક્યાં ગુમ થઈ ગયો ? તું ક્યાંથી બોલે છે ?'

વિવેકને તેની પૃચ્છામાં નિકટના સ્વજનનો ઉચાટ વર્તાયો, પણ સામે ધૂરકતા જીવણાએ પિસ્તોલવાળો હાથ સહેજ ઊંચો કર્યો ત્યારે વિવેકે લાગણી ખંખેરી નાખવી પડી :

'દેશપાંડે, અત્યારે એ બધું કહેવાનો વખત નથી. મારે એ જાણવું છે કે ગોવાના મહેમાનનું શું થયું ?'

જવાબ સાંભળવા જીવણાની ડોક ટટાર થઈ. એક પણ શબ્દ ચૂકી ન જવાય એવી ચીવટમાં તેણે સાંભળવાનું ભૂંગળું કાન પર દબાવી રાખ્યું.

'અહીંયાં અમારા બધાના જીવ અધ્ધર થઈ ગયા છે ! તારી આઈ ઉચાટથી ફફડી રહી છે અને તને ખુલાસો કરવાનો વખત નથી ? ગોવાથી આવનાર મહેમાનની તને વધારે પડી છે ?'

'દેશપાંડે, હું જ્યાં છું ત્યાં સલામત છું.' વિવેકે એટલું કહ્યું અત્યારે જીવણાએ તેના એ જવાબની તારીફમાં ડોકું નમાવી આંખોથી સમજાવ્યું : 'આગળ વધ !'

'મારી પાસે અત્યારે સમય નથી, દેશપાંડે ! જલદી કહી દો, ગોવાવાળો પહોંચી ગયો ?'

'ના, હવે આવવાનો છે.'

દેશપાંડેના એ શબ્દોએ જીવણાના જાડા હોઠ પર હીરા જેવું હાસ્ય ફરકાવ્યું.

'ક્યારે આવવાનો છે ?'

તેનો જવાબ આપવામાં દેશપાંડેએ થોડો સમય લીધો ત્યારે જીવણાએ દાઝમાં દાંત ભીંસ્યા. વિવેકે અધીરાઈ દર્શાવવી પડી :

'જલદી કહો, દેશપાંડે ! નહીંતર મારે ફોન કાપી નાખવો પડશે.'

'કહું છું, વિવેક ! પણ હું બોલવાનું પૂરું કરું એ પહેલાં પ્લીઝ ફોન કાપી નાખતો

નહીં !' આજીજીભર્યા સ્વરે બોલતાં દેશપાંડેએ ગળું ખંખેરતાં કહ્યું : 'એ ગોવાથી રાતની ફ્લાઈટમાં આવવાનો છે. આઠ ને પચાસ મિનિટે પ્લેન આવે છે. તું જ્યાં હો ત્યાંથી એરપોર્ટ પર પહોંચી જજે... પણ સાંભળી લે, પ્રિયા કાલ સાંજથી ગુમ થઈ ગઈ છે એ તું જાણે છે... ? તેની સાથોસાથ તું અદૃશ્ય થઈ ગયો એટલે દીવાનસાહેબ માને છે કે પ્રિયાને તું જ ભગાડી ગયો ! પણ કામ પાર પડે નહીં ત્યાં સુધી તારે સાવચેત રહેવું પડશે. પોલીસની નજરે ચડીશ તો...'

'પણ, દેશપાંડે, પ્રિયા તો...'

આવેશમાં વિવેક કહેવા તો ગયો, પણ જીવણાએ ફટક કરતો ફોન કાપી નાખ્યો. કોઈકે જીભ કાપી નાખી હોય એવો ઝાટકો અનુભવતા વિવેકે જીવણા સામે હવામાં મુઠ્ઠી ઉછાળી, પણ એ તો તેની લાચારી પર ખંધું હસતો હતો : 'રાજજા, ખુશ થવાને બદલે ખિજાય છે કેમ ? જહોની હજુ મુંબઈ આવ્યો નથી. એ તો હીરાના ખ્યાલમાં ઊડતો વિમાનમાં રાતે આવવાનો છે. હવે કોની મગદૂર છે કે હીરા કબજે કરી શકે ?' તેની આંખો ઘાતકી આત્મવિશ્વાસથી તગતગવા લાગી : 'રાજજા ! સાઠ લાખના હીરા ખાતર એકબે જણને ખતમ કરવા પડે તો આ જીવણા જોગીનું રૂંવાડુંય નહીં ફરકે !'

અકળામણ અનુભવતો વિવેક પલંગ પર બેસી પડ્યો. કદાચ જીવણો કહેશે કે રાજજા, હવે મારે તારા સાથની જરૂર નથી. તારા નિકાલનો બંદોબસ્ત પણ મેં કરી નાખ્યો છે...

'રાજજા, મારી મનાઈ છતાં દેશપાંડેને તું શું કહી દેવા માગતો હતો ?' જીવણાનો અવાજ ધારદાર થતો ગયો : 'પેલી છોકરી પ્રિયાને તં ક્યારે ગુમ કરી દીધી ?'

'મેં ?' વિવેકનાં જડબાં તંગ થયાં. આ બદમાશે બીજી રમત શરૂ કરી દીધી ! વિવેકે બોલી નાખતાં પહેલાં વિચારવા માંડ્યું. જીવણાએ પહેલી જ વાર પ્રિયાની વાત ઉચ્ચારી છે. દેશપાંડેના કહેવા પ્રમાણે બધાં એમ જ માનતા હોય કે હું પ્રિયાને ભગાડીને પલાયન થઈ ગયો છું તો ભલે એ રમત ચાલુ રહે.

'જીવણલાલ, તમે મારી બાજી ઊંઘી વાળી દીધી.' વિવેકે સિફતથી શરૂઆત કરી :

'આજે હું અને પ્રિયા ખાનગીમાં રજિસ્ટર મેરેજ કરી લેવાનાં હતાં...'

'લગન-બગનની જંજાળમાં શું કામ પડે છે, રાજજા ?' જીવણો પણ સાચવીને આગળ વધ્યો : 'છોકરીને પાછી સોંપવાના બદલામાં પંદર-વીસ લાખ માગી લે ! એનો દાદો ના નહીં પાડે... તું કહેતો હો તો એ ખેલ આપણે ભાગીદારીમાં ભજવીએ.'

પણ પ્રિયા છે ક્યાં એ તો કહો ? - એવું પૂછવા માગતા વિવેકે રોકાઈ જવું પડ્યું. દરવાજા પર ટકોરા પડ્યા. જીવણાએ બારણું ઉઘાડ્યું. વેઈટર ચા-નાસ્તાની ટ્રે લઈને આવ્યો હતો. મસલત બંધ રાખીને વિચાર કરવાનો બંનેને મોકો મળી ગયો. વિવેકની ભૂખ મરી ગઈ હતી. ઘેર ઉચાટ કરતી મા અને પ્રિયાને ભગાડી જવાના આરોપની દેશપાંડેએ ફોનમાં ઉચ્ચારેલી વાત એને રિબાવી રહી હતી. જીવણાને જહોનીના આગમનની જાણ કરી દઈને પોતે બેવકૂફ પુરવાર થઈ ગયો હતો. હવે જહોનીનો પીછો કરવામાં દેશપાંડે અને જીવણા વચ્ચે ટક્કર થશે. પોલીસના પીઠબળ વિના અને મારા સાથ વગર એકલા પડી ગયેલા

દેશપાંડે છેલ્લા દાવમાં તો બાજી ઠીક, પોતાનો જીવ પણ ગુમાવી બેસશે તો ?... સેન્ડવીચનું બટકું વિવેકના ગળામાં અટવાઈ ગયું.

‘ઠીક છે, રાજજા ! પહેલાં હીરા હાથ કરવામાં તું મારી સાથે ભાગીદારી અજમાવી જો !’ જીવણાએ ઝડપથી વિચારીને ગોઠવી લીધું હોય તેમ ફરી વાત ઉચ્ચારી : ‘તને મારા પર વિશ્વાસ બેસી જાય પછી છોકરીને સોંપવાના સોદાનું વિચારીશું.’

છતાં વિવેકને કાંઈ બોલવાનું સૂઝ્યું નહીં : હું એમ માનું છું કે પ્રિયાને જીવણો ઉઠાવી ગયો છે અને જીવણો એવી રીતે વાત કરે છે કે જાણે પ્રિયાને હું ભગાડી ગયો છું ! જીંદગી રાતના પ્લેનમાં ગોવાથી આવવાનો છે એ જાણી લીધા પછી પણ એને મારી ગરજ હોય એમ જીવણો કેમ વર્તે છે ?

‘જવાબ આપવાના બદલે શું વિચારમાં પડી ગયો, રાજજા ?’ જીવણાએ ચાનો કપ ખાલી કરી બીડી સળગાવતાં સંભળાવ્યું : ‘તું એમ વિચારે છે ને કે હીરામાં દેશપાંડે પણ આપણો ભાગીદાર બની જશે ?’

‘હું જુદું જ વિચારતો હતો, જીવણલાલ ! શું કામ આપણે દેશપાંડેને પણ વિશ્વાસમાં ન લેવા ?’

‘નહીં !’ જીવણાને ઝાટકો લાગ્યો હોય તેમ તે બરાડ્યો : ‘એ પોલીસ કુત્તા પર મને રતીભાર પણ વિશ્વાસ નથી !’

‘પણ હવે એ પોલીસખાતામાં છે ક્યાં ?’

‘કોને ખબર ?’ જીવણાની મોટી આંખોમાં શંકાનો તિખારો ચમક્યો : ‘ગોવાનું પોલીસખાતું એને જીંદગીની બાતમી આપે એનો અર્થ શું ?’

‘એ તો ગોવાની પોલીસ સાથે એને સારો સંબંધ...’

‘નહીં-નહીં, આ બાબતમાં હું કોઈ ભ્રમમાં રહેવા નથી માગતો.’ જીવણાએ તેનું વજનદાર માથું જોરપૂર્વક ધુણાવ્યું : ‘તેને બદલે દેશપાંડેને ઊંધા રવાડે ચડાવવા કીમિયો અજમાવીએ.’

‘એટલે ?’

‘એટલે કે તારે ફરી ફોન જોડવો પડશે.’

‘શું કામ ?’ વિવેકે વિરોધના સૂરે સવાલ પૂછ્યો એટલી વારમાં તો જીવણાએ ખિસ્સામાં સરકાવી દીધેલી પિસ્તોલ ફરી બહાર ખેંચી કાઢી : ‘પહેલાં શું કહેવાનું છે એ સમજી લે... વચ્ચે કોઈ જાતની દલીલ કર્યા વિના પૂરું સાંભળી લે.’

અને જીવણો સમજાવતો ગયો તેમ વિવેકનો શ્વાસ ઘૂંટતો ગયો. આ શેતાનનું મગજ કપટના કારખાના જેવું છે ! આ વખતે તો તેને તાબે ન થવાનો મનસૂબો ઘડતો હતો ત્યાં બીતરથી કોઈ અવાજ સંભળાયો : નહીં, એની સાથે અથડામણમાં ઊતરવાનો આ મોકો નથી. જીવણાને વહેમ જશે કે હું દેશપાંડેનો સાથ છોડવા નથી માગતો તો પછી એ મને પણ અહીંથી જ પડતો મૂકી દેશે...

અને તેણે ટેલિફોનના ડાયલ પર દેશપાંડેના ઘરનો નંબર ઘુમાવ્યો. મનમાં પ્રાર્થના કરી : દેશપાંડે ઘેરથી રવાના થઈ ગયા હોય તો આ ધર્મસંકટમાંથી આપોઆપ મુક્તિ મળી

જાય ! પહેલી વાર ફોન એન્જોજ મળ્યો. દેશપાંડે કોની સાથે વાત કરતા હશે ?

ત્રીજી વાર ચકરડું ફર્યું અને ઘંટડી વાગતાં જ સામેથી ફોન ઊંચકાયો : ‘હલો !’

‘હું વિવેક !’ પોતાનું નામ સાંભળતાં જ દેશપાંડેનો રણકો બદલાઈ ગયો; ‘બોલ-બોલ ! મને હતું જ કે તારો ફોન આવશે. ગયા વખતે વાત પૂરી થયા પહેલાં જ ફોન કપાઈ ગયો હતો. તું મને પ્રિયા વિશે કાંઈક કહેતો હતો...’

‘હા, દેશપાંડે !’ કહેતાં વિવેકે સામે બીજા ફોન પર સાંભળતા જીવણ તરફ જોઈ લીધું : ‘હવે આપણે જીંદગીનો પીછો કરવાની જરૂર નથી.’

‘કેમ ?’

‘જે હીરાની આપણે શોધમાં છીએ એ તો પ્રિયા પાસે છે.’

‘પણ પ્રિયા ક્યાં છે ?’

‘ખંડાલા.’ વિવેકે જીવણાના પઢાવ્યા પ્રમાણે કહેવું પડ્યું : ‘હીરા પ્રિયા પાસે ક્યાંથી આવ્યા અને એ અત્યારે ખંડાલા કેમ છે એ બધું હું તમને ફોન પર સમજાવી શકું તેમ નથી. તમે તાબડતોબ મોટરસાઈકલ પર ખંડાલા પહોંચી જાઓ. હું ત્યાં પહોંચીને તમારી રાહ જોઉં છું.’

‘ખંડાલામાં ક્યાં ?’ આ સવાલે વિવેકને અકળાવી મૂક્યો. દેશપાંડેએ આટલી જલદી પોતાની વાત માની શું કામ લીધી ? સામે ઊભેલા જીવણાએ પિસ્તોલ દેખાડીને તેને જવાબ આપવાનું યાદ કરાવ્યું ત્યારે વિવેકે કહેવું પડ્યું :

‘આપણા પહોંચ્યા વગર એ ત્યાંથી બહાર નહીં નીકળી શકે. બહાર દુશ્મનોએ ઘેરો ઘાલ્યો છે. હીરા પડાવી લેવા ખાતર એ લોકો પ્રિયાનો જાન લેતાં નહીં અચકાય, દેશપાંડે !’

જીવણાના હુકમ પ્રમાણે તેણે અવાજમાં ભયના હાવભાવ ભેળવવા પડ્યા.

‘તું ફિક્કર નહીં કર, વિવેક ! હીરા અને પ્રિયા બંનેને આપણે આંચ નહીં આવવા દઈએ. હવે મારે જીંદગીનો પીછો કરવાની શું જરૂર છે ? હું હમણાં જ ખંડાલા જવા નીકળું છું. તું મારી રાહ જોજે. અત્યારે સવાલ વાગ્યા છે, હું આઠ પહેલાં ખંડાલા ટચ થઈ જઈશ.’

ત્યારે વિવેકને દેશપાંડે પર દાઝ ચડી : બેવકૂફની જેમ મારું કહ્યું માની લે છે ! જરાસરખી આનાકાની કરતા નથી ! પાછા સામેથી કહે છે : વિવેક, ફોન મૂકી દઉં ને ? તેનો પડઘો જીવણાએ જ પાડ્યો, ફોન કાપી નાખીને એ ખડખડાટ હસી પડ્યો. તેના એ અદ્ભુતસ્યે વિવેકનું હૃદય વીંધી નાખ્યું. પિસ્તોલની બીકે પોતે આટલો બધો કલ્હાગરો બની ગયો ?

બીજી જ ઘડીએ તેણે સંકલ્પ કરી લીધો : જીવણા, એક વાર તું મને અહીંથી બહાર લઈ જા, પછી જો, તારી આ જ પિસ્તોલથી હું તને...

‘રાજજા, ચાલ, આપણે હવે અહીંથી સરકી જઈએ.’ જાણે પોતાના જ ઇરાદાનો પડઘો પાડતો હોય એમ જીવણો બોલી ઊઠ્યો : ‘અહીંથી દેશપાંડેને બે વાર ફોન થયા

એટલે કદાચ આપણું ઠેકાણું શોધી કાઢવાનું તેને માટે સહેલું થઈ પડે... હું કોઈ જાતનું જોખમ લેવા નથી માગતો. ફરતા-ફરતા એરપોર્ટ પહોંચીને જહોનીનું સ્વાગત કરીએ. ચાલ, જલદી !

વિવેકે વિનાવિરોધે તેની સાથે પગ ઉપાડ્યા. લાગ મળે ત્યારે સામેવાળાના પગમાં આંટી મારીને તેને પછાડી દેવાનો પેંતરો તો તેના મગજમાં ધૂંધવાતો જ હતો !

*

‘ગોવાનું વિમાન તો દોઢ કલાક લેટ છે !’ એરપોર્ટ પર ચક્કર લગાવીને પાછા ફરતા ધનરાજે ખબર આપ્યા : ‘સાડાદસ પહેલાં આવવાનું નથી.’

‘સાલા વિમાનવાળાને ટાઈમની પડી જ નથી !’ સેન્ટુર હોટેલ પાસે કાળા કાચવાળી મોટરમાં બેઠેલા જીવણાએ મોં બગાડતાં કહ્યું : ‘આપણે પચાસ મિનિટ વહેલા આવ્યા અને વિમાન દોઢ કલાક મોડું આવવાનું !’

વિવેક માટે આ ખુશખબર હતા : કુદરત કોઈ જુદી જ ચાલ ખેલતી લાગે છે ! વિમાન ક્યારેક મોડાં આવે છે એનો વિચાર કર્યા વિના જીવણાએ દેશપાંડેને ફોન કરાવી ખંડાલા ધકેલી દીધો ત્યાં બાજી પલટાઈ ગઈ. મારા ફોનને સાચો માની દેશપાંડે ખરેખર ખંડાલા ઊપડી ગયા હશે તોપણ ત્યાં પહોંચીને બનાવટની જાણ થતાં જ મારતી મોટર-સાઈકલે પાછા ધસી આવશે. સાડાદસ પહેલાં તો આરામથી એરપોર્ટ પહોંચી શકાશે...

વિવેકે નિરાંતનો શ્વાસ લીધો. એની ગંધ જીવણાને આવી ગઈ હોય તેમ એણે ધનરાજને પૂછ્યું : ‘પેલો પોલીસ-કુત્તો એરપોર્ટ પર ક્યાંય દેખાયો નથી ને ?’

‘નહીં, બોસ, મેં ચારેબાજુ ફરીને ચકાસી જોયું, એ ક્યાંય દેખાયો નહીં.’

‘પણ સાલો સાડાદસ સુધીમાં જરૂર દેખાશે !’ જીવણાએ દાંત ભીંસતાં કહ્યું : ‘ધનરાજ, દેશપાંડેને ઓળખતા હોય એવા આપણા બે પહેલવાનોને રસ્તા પર ગોઠવી દે. જરૂર પડે તો કોઈ એની મોટરસાઈકલને હડફેટમાં લઈને ઉડાવી દે. એવું ન ફાવે તો એના બંને પગ ભાંગી નાખ !’

વિવેક ધૂજી ઊઠ્યો. વિમાન લેટ આવવાના ખબર હવે તેને બહુ વસમા લાગવા માંડ્યા.

*

‘મુંબઈની બાહોશ પોલીસ ચોવીસ કલાક પછી પણ એવો જ જવાબ આપે છે કે તપાસ ચાલુ છે !’

દુર્લભજી દીવાને ફોનનું રિસીવર મૂકતાં વસવસો વ્યક્ત કર્યો. ઘડિયાળમાં સવાઆઠ વાગ્યા હતા. કેલેન્ડર પર ૩૦ નવેમ્બરની તારીખનું પાનું ફરફરતું હતું. ચોવીસ કલાક પહેલાં પોતે માધવબાગથી દર્શન કરીને ઘેર પાછા આવ્યા ત્યારથી પ્રિયા લાપતા હતી. પોલીસખાતામાં રીતસરની ફરિયાદ કરીને આબરૂના ધજાગરા ફરકાવવા નહોતા. દીવાન ખાનદાન અને કુંવારી કન્યા માટે આ કલંક બહુ કારમું બની જવાના ખ્યાલે એમના હૃદયમાં દુખાવો ઊપડ્યો હતો. રાતના સાડાબાર સુધી રાહ જોઈને એમણે પહેલો ફોન

વિવેકને કર્યો હતો. દોઢ વાગ્યા સુધી વિવેક દેખાયો નહીં ત્યારે એમને પોતાની ભૂલ સમજાઈ હતી : ‘મેં ચોરને જ ચેતવી દીધો !’

બહુ મથામણ પછી રાત્રે બે વાગ્યે ફેમિલી ડોક્ટર બમનજીને ફોનથી જગાડવા પડેલા. એમણે વચલો રસ્તો સુઝાડ્યો હતો : ‘ડેપ્યુટી કમિશનર કોન્ટ્રાક્ટર અમારા પારસી જ છે. હું એમને વિશ્વાસમાં લઈને કહું છું કે ખાતામાં નોંધ કર્યા વગર આ કેસની ખાનગી તપાસ ચાલુ કરી દે. તમારો ફોન નંબર આપી રાખું છું. ખરેખર તેને કોઈ ઉઠાવી ગયું હશે તો બાનની રકમ માટે માગણી કરવા બદમાશનો ફોન આવ્યા વગર નહીં રહે. તમે જરાય અસ્વસ્થ થશો નહીં, દીવાનસાહેબ...’

પણ ૩૦મીનો આખો દિવસ વીતી જવા છતાં ન તો રકમની માગણી માટે કોઈનો ફોન આવ્યો કે ન પોલીસને પ્રિયાનો પત્તો મળવાનો કોઈ અણસાર દેખાયો !

૩૦મી નવેમ્બરની રાત કેવી કટોકટીની બની ગઈ ! વસનજી વોચ કંપનીને આગ ચાંપવા આડે હવે પાંચછ કલાક બાકી હતા, બધી જ તૈયારી થઈ ચૂકી હતી. વરસોના વલોપાતનું વેર વાળવાનો ઓડકાર ખાવાની સવાર ઊગવાની હતી ત્યારે જ પ્રિયા...

‘શેઠસાહેબ !’ દીવાનખંડના ઉંબરે ઊભેલા મકાનના ચોકીદારે સલામ ભરીને એમને સજાગ કર્યા : ‘નીચે કોઈ છોકરો આ પરબીડિયું આપી ગયો.’

‘છોકરો !’ દીવાનસાહેબ આવેશમાં તેના તરફ ધસી ગયા : ‘ક્યાં છે એ ?’

‘એ તો દૂરથી ફેંકીને નાસી ગયો.’

‘નાસી ગયો !’ દુર્લભજી દીવાનના ચહેરા પર ક્રોધની કરચલી ખળભળી ઊઠી :

‘તાકીદ કરી હતી કે કોઈ પણ શકમંદ માણસને...’

એમને અધવચ્ચે જ અટકી જવું પડ્યું. પરબીડિયા પર લખાયેલા અક્ષરો જાણીતા હતા. ‘પ્રિયાનો સંદેશો !...’ બબડતાં ધૂજતી આંગળીએ કવર ફોડ્યું : ‘આખરે બાનની રકમની માગણી આવી ગઈ. બદમાશ ચાલાક છે. ફોન કરીને એણે જોખમ ઉઠાવ્યું નહીં...’

પણ અંદરથી નીકળેલી ચિઠ્ઠી વાંચતા જ એમના ચહેરા પર પરસેવાની ધાર થવા લાગી. આંખોમાં ક્રોધ ભભૂકી ઊઠ્યો. હૃદય પર ભયની ભીંસ અનુભવી : ‘અરે ભગવાન ! પ્રિયાને આની જાણ ક્યાંથી થઈ ગઈ ?’

દુર્લભજી દીવાનને આખું દીવાનખાનું ચક્કર-ચક્કર ફરતું લાગ્યું. ઘડિયાળનો સેકન્ડ-કાંટો પુરઝડપે ફરતો દેખાયો ! કેલેન્ડરનું ૩૦ નવેમ્બરની તારીખનું પાનું વધુ જોશમાં ફફડતું લાગ્યું.

ઓગણત્રીશ

‘વી આર નાઉ એનાઉન્સિંગ ધ એરાઈવલ ઓફ ઇન્ડિયન એરલાઈન્સ ફ્લાઈટ નંબર ફાઈવ ફોર ફોમ પંજમ...’

૩૦ મી નવેમ્બરની રાતના દસ ને પચીસ મિનિટે સાન્તાક્રુઝ એરપોર્ટના માઈક્રોફોન પર થયેલી જાહેરાતે જીવણાના જમણા હાથ જેવા ધનરાજના શરીરમાં ઝણઝણાટી જગાવી દીધી. તેણે દરવાજે ઊભેલા કરીમ તરફ રૂમાલ ફરકાવીને સંકેત આપ્યો. કરીમે દરવાજા બહાર દોટ મૂકી. એરપોર્ટના કાર-પાર્કિંગ સર્કલમાં કાળા કાચવાળી મોટરમાં બેઠેલા બોસને ખુશખબર સંભળાવ્યા : ‘વિમાન આવી પહોંચ્યું.’

જીવણાના ધોળા વાળની વિગ નીચેની ખોપરીમાં ખળભળાટ મચી ગયો. ઉત્તેજનાભર્યા અવાજે તેણે કરીમને હુકમ ફરમાવ્યો : ‘તું તારી ટેક્સીમાં બેસી જા. પેલા ભીમ અને અર્જુનને તારી સાથે રાખજે અને અમારી પાછળપાછળ રહેજે.’

‘એમાં કહેવું ન પડે, બોસ !’ કહેતો કરીમ અદૃશ્ય થઈ ગયો ત્યારે જીવણાએ પડખે બેઠેલા વિવેકને તેની ખરજવાવાળી કોણીનો ઠોંસો માર્યો : ‘રાજજા ! લાખોપતિ બનવાની ઘડી આવી પહોંચી ! નસીબ જાગી રહ્યું છે ત્યારે તું ઝોકાં ખાય છે !’

બે કલાકથી જીવણા અને તેના પહેલવાન ગુંડા વચ્ચે ભીંસાઈને મોટરમાં બેઠેલા વિવેકે ડોક હલાવીને પાંપણ પટપટાવી : ‘ખબર આવી ગયા ?’ કહેતાં બગાસું ખાધું. ખરેખર તો ઊંઘવાનો ડોળ કરતો વિવેક મનોમન રટતો હતો કે આજે ગોવાનું વિમાન આવે જ નહીં, ફ્લાઈટ કેન્સલ થવાના ખબર સાંભળવા મળે... પણ ધાર્યું થયું નહીં ત્યારે હસીને જીવણાને સંભળાવ્યું : ‘જીવણલાલ, જોખમનું કામ કરવાનું હોય ત્યારે તંગ થઈને બેસી રહેવાને બદલે હું ઊંઘ ખેંચી કાઢવાનું પસંદ કરું છું. એનાથી મગજને તાજગી મળી જાય છે. નીંદરમાં ક્યારેક કાંઈક સૂઝી પણ આવે છે.’

‘વાહ રે રાજજા ! તને સંન્યાસી બાપ તરફથી બીજો વારસો ન મળ્યો, પણ ધ્યાન ધરવાનો વારસો મળ્યો લાગે છે. બોલ ! એક કલાકથી આંખો મીંચીને સમાધિમાં લીન થઈ ગયો હતો તેમાં શું સૂઝી આવ્યું ?’

‘તમે હસી ન કાઢો તો કહું...’ વિવેકે ફરી જીવણાનો વિશ્વાસ મેળવી લેવાની તરકીબ અજમાવી, પણ એ વખતે એરપોર્ટ પર ઊતરી રહેલા વિમાનની ઘરઘરાટી

સાંભળવામાં જીવણો મશગૂલ બની ગયો હતો એટલે વિવેકે ઇરાદો બદલી નાખ્યો : વિમાનમાંથી જીંહોની ઊતરે છે કે નહીં એ જાણ્યા પહેલાં કાંઈ જ કહેવાની ઉતાવળ કરવાની નથી.

એરપોર્ટની બાલ્કની પર પહોંચી ગયેલા ધનરાજે વિમાનમાંથી ઊતરતા પ્રવાસીઓ વચ્ચેથી જીંહોનીને ઓળખી કાઢ્યો : ‘સાલો રાતના અંધારામાં ગોગલ્સ ચશમાં પહેરીને ઊતરી રહ્યો છે !’ ઊછળતા હૃદયે જીંહોનીને સાવ નજીકથી જોઈ લઈને ઝડપભેર નીચે પહોંચી જવા છલાંગ મારી. આવેશને કારણે કોઈની નજરે નહીં ચડી જવાની સાવચેતીની પરવા કર્યા વિના એ હાંફતો-હાંફતો કાળી મોટર તરફ ધસી ગયો :

‘બોસ, એ વિમાનમાંથી ઊતર્યો...’

‘પણ, બેવકૂફ, તારે આમ બધાનું ધ્યાન ખેંચાય એ રીતે દોડી આવવાની શી જરૂર હતી ?’

‘બોસ, તેણે હાથમાં એક નાનકડી બેગ ઊંચકેલી છે.’ ધનરાજ પોતાની ભૂલનો બચાવ કરતો મોટરની આગલી સીટમાં ગોઠવાયો : ‘જીંહોની બીજો કોઈ સામાન સાથે લાવ્યો નહીં હોય તો હમણાં જ બહાર નીકળી જશે. પીછો કરવામાં આપણે ચૂકી ન જઈએ એટલા ખાતર મારે દોડી આવવું પડ્યું.’

બીડીના ધુમાડા કાઢતા જીવણાએ ઉતારુઓને બહાર નીકળવાના ગેટ ઉપર નજર જડી રાખી. થોડી વાર સુધી કોઈ હિલચાલ દેખાઈ નહીં ત્યારે તંગદિલી ઓછી કરવા વિવેક સાથે અનુસંધાન મેળવ્યું : ‘હૈં, રાજજા, તું શું કહેતો હતો – સમાધિમાં તને શું સૂઝી આવ્યું ?’

‘જીંહોની અહીંથી નીકળીને કઈ તરફ જશે એ !’

જીવણાથી ટટાર થઈ જવાયું : ‘કઈ તરફ જશે, કહે જોઈએ ?’

‘વરલી તરફ !’ વિવેકના એ બે શબ્દોએ છાતીમાં ઠોંસો માર્યો હોય તેમ જીવણાની કમર ઢીલી થઈ ગઈ : ‘સાલાનું ભેજું ભારે કામ કરે છે !’

‘આ અનુમાન તં શાના આધારે કર્યું, રાજજા ?’

‘બહુ સીધી વાત છે. જીંહોનીનો અહો વરલીની ટેકરી પર છે.’

‘પણ પોતાના અડા પર એ શું કામ જાય ? હીરા તો જ્યાં વિલ્સન હશે ત્યાંથી જ મળવાના હતા ને !’ જીવણાએ તેની નજર બહારથી હઠાવ્યા વિના પૂછ્યું : ‘એ વરલી શું કામ જાય ?’

ત્યારે જીવણાએ હસી કાઢવાની રીતે હોઠ મચકોડ્યા : ‘સાઠ લાખના હીરા સાથે વિલ્સન સોળ મહિનાથી વરલી પર બેસી રહેવાની મૂર્ખાઈ ન કરે.’

‘બેસી રહ્યો ન હોય, પણ સૂઈ રહ્યો તો હોય ને ?’

સાંભળી જીવણાએ વિવેક તરફ ડોક મરડવી પડી : ‘એટલે તું શું કહેવા માગે છે ?’

‘સમજી ગયા છતાં પૂછો છો, જીવણલાલ !’ વિવેક ચાતુરીભર્યું મલકાયો : ‘વિલ્સન જીવતો હોય એવું માનવા જેટલા મૂરખ તમને હું માનતો નથી... એટલે જીંહોનીએ જમીનમાં

દડાચેલા વિલ્સન પાસે પહોંચવાનું છે.

‘પણ વરલી ઉપર જ શા માટે ?’

‘કારણ કે મરેલાને દાટી દેવા માટે માણસ લાશ લઈને ઘરથી દૂર જવાનું જોખમ કે કષ્ટ ઉઠાવે નહીં.’

‘પણ સુરેખાદેવીના હીરા ઉઠાવીને વિલ્સને વરલી સુધી જવાની જરૂર જ શું ?’ જીવણાએ ઉગ્ર અવાજે દલીલ કરી ત્યારે વિવેકથી રહેવાયું નહીં :

‘તમે અંગ્રેજી ફિલ્મો તો જોતા નહીં હો, જીવણલાલ ! પણ પંદર-વીસ વર્ષ પહેલાં એક હિન્દી ફિલ્મમાં ગુનેગાર રસ્તા નીચેની ગટરમાંથી ભાગી છૂટે છે એ દશ્ય યાદ છે ?’

ઝાટકો લાગ્યો હોય તેમ જીવણાનું ભારેખમ શરીર વિવેક તરફ ફરી ગયું. ચોરી પકડાઈ ગયાના તેના પ્રત્યાઘાતે વિવેકનો જુસ્સો વધારી દીધો : ‘પ્રભાદેવીની ગટર વરલીના દરિયાકિનારે નીકળે છે એ તો તમે જાણતા જ હશો, જીવણલાલ !’

‘એટલે... ?’ જીવણાના બંને હાથની મુઠ્ઠીમાં ખુન્નસ ઘૂંટાયું. ખૂનનો ભેદ જાણી ગયેલા વિવેકને જીવતો રહેવા દેવાનું જોખમ જીરવાયું નહીં. ગળચી દાબી દઈને એ જ ઘડીએ વિવેકને ગૂંગળાવી નાખવાની અધીરાઈથી તેનાં રૂંવાડાં ખડાં થઈ ગયાં. ત્યાં જ ધનરાજે ધ્યાન ખેંચ્યું :

‘જુઓ, બોસ ! પેલો બહાર નીકળ્યો.’

સાંભળતાં જ જીવણાનું ખુન્નસ વરાળ બનીને ઊડી ગયું. તેણે બહારની બાજુ ડોક ધુમાવી. જહોની બેગ ઊંચકીને ઉતાવળાં પગલે બહાર ધસી આવતો દેખાયો.

‘ધનરાજ, એ ટેક્સી પકડે એટલી વારમાં તું આપણી મોટર બહાર કાઢીને તૈયાર રાખ.’

કાળા કાચવાળી મોટર ધીમેધીમે સ્ટાર્ટ થઈ. જીવણાની જેમ વિવેકની નજર પણ જહોની પર જડાયેલી રહી. પહોળી છાતી, સ્નાયુબદ્ધ બાવડાં, પોર્ટુગીઝ ચાંચિયા જેવો કરડો ચહેરો, આંખને બદલે કપાળે ચડાવેલાં ગોંગલ્સ ચશ્માં, હવામાં ફરફરતા લાંબા વાળ, એક હાથમાં ઊંચકાયેલી બેગ અને બીજા હાથની બે આંગળી વચ્ચે દબાયેલી સળગતી સિગારેટ.

ઉતારુઓને લેવા માટે લાઈનબંધ ઊભેલી ટેક્સીઓ તરફ જોઈને જહોનીએ હાથ ઊંચો કર્યો. તેની પાછળ બીજાં કેટલાંક પેસેન્જરો પણ સામાન સાથે ઊભાં હતાં. પહેલા નંબરે ઊભેલી ટેક્સી જહોની તરફ આવી. પણ એ જેવો તેમાં સામાન મૂકવા ગયો કે ટ્રાફિક હવાલદારે વ્હીસલ મારી : ‘એ ટેક્સી ! તુમારા લાઈસન્સ દિખા !’

જહોની પહેલાં તો ખચકાયો, પછી ખ્યાલ આવ્યો કે એ તો ટ્રાફિક પોલીસ છે.

‘સા’બ, આપ દૂસરી ટેક્સી પકડીએ, મુઝે ઈસકા લાઈસન્સ ચેક કરના હૈ.’

ત્યાં બીજી ટેક્સી જહોની પાસે ધસી આવી. વચ્ચેથી ઘૂસી ગયેલી ટેક્સી માટે પાછળની ટેક્સીવાળા ડ્રાઈવરો બૂમાબૂમ કરવા લાગ્યા, પણ હવાલદારે એના તરફ ધ્યાન આપ્યું નહીં એટલે જહોની બેગ સાથે ટેક્સીમાં ગોઠવાઈ ગયો.

‘કઈ તરફ લઉં, સાહેબ ?’ મીટર ધુમાવીને ટેક્સી સ્ટાર્ટ કરતાં ડ્રાઈવરે પૂછ્યું ત્યારે

જહોનીએ નિરાંતનો શ્વાસ લીધો : ‘વરલી તરફ !’

ટેક્સીએ ગતિ પકડી. જહોનીએ પાછળ ફરીને એક વાર નજર નાખી જોઈ. ટ્રાફિક પોલીસ પેલા ટેક્સીવાળાનું લાઈસન્સ ચકાસી રહ્યો હતો :

‘એ ટેક્સીવાળાને હવાલદારે રોકી કેમ રાખ્યો ?’ કુતૂહલ ખાતર તેણે ડ્રાઈવરને પૂછ્યું : ‘તું વચ્ચે ઘૂસી આવ્યો છતાં તને કેમ હવાલદારે નહીં રોક્યો ?’

‘સાહેબ, ખરી રીતે મારો જ ટર્ન પહેલો હતો.’ પેલાએ મેઈન રોડ પર વળાંક લેતાં ખુલાસો કર્યો : ‘એક કલાકથી અમારી વચ્ચે ભાંજગડ ચાલતી હતી. આખરે જીસસ કાઈસ્ટે ન્યાય કર્યો.’

‘જીસસ કાઈસ્ટ !’ જહોની ચમક્યો. હવે તેનું ધ્યાન ખેંચાયું. ડ્રાઈવરે ટેક્સીના આગલા ભાગમાં ઈસુ ખ્રિસ્તની નાનકડી છબી લટકાવી હતી : ‘તું ક્રિશ્ચિયન છે ને મારે પણ વરલી ચર્ચ જ જવું છે.’

‘ભલે, સાહેબ, આપને જોતાં જ લાગ્યું હતું કે આપ મારા ધરમ-ભાઈ છો.’

ત્યારે નિરાંતવા થઈને સીટ પર અઢેલીને જહોનીએ કિંગ સાઈઝ સિગારેટ સળગાવી. તેના ધુમાડા ફંગોળતો એ વિચારે ચડી ગયો. કોઈ જુગારનો અહો ચલાવનારને સાઠ લાખની લોટરી લાગી હોય છતાં છાપામાં નંબર વાંચવાથી એને જાણ ન થાય અને સોળ મહિના પછી એકાએક કોઈ ખબર આપે કે તારી ટિકિટ પર લાખોનું ઇનામ લાગેલું છે એ વખતે તેની જે હાલત થાય એવા જ અજંપામાં જહોનીએ આખો મહિનો પંજીમની જેલ કસ્ટડીમાં વિતાવ્યો હતો. ઇનામ લાગ્યું હતું પણ લોટરીની ટિકિટ બહુ દૂર હતી. કોઈની પાસે મગાવી શકાય તેમ નહોતી. કોઈને કહી શકાય તેમ પણ નહોતું.

પોતાનું નસીબ તો સોળ મહિના અગાઉ જાગી ચૂક્યું હતું. છતાં પોતે અંધારામાં જ રહ્યો. उજી જુલાઈની એ મેઘલી રાત હતી. વરસાદ નહોતો તેમ આકાશ સાફ પણ નહોતું. અમાસ નહોતી છતાં દરિયો ભરતીનાં મોજાંથી થનગનતો હતો. મધરાતના અઢી વાગ્યા હતા. દર બેત્રણ દિવસે તેને વરલીના દરિયાકાંઠે ચક્કર લગાવવા જવું પડતું. દારૂનો અહો ટેકરી પર, પણ માલ દાટવાની જગ્યા દરિયાકાંઠે ગટરના દરવાજા પાસે... અહા પર ધાડ પડે તોપણ માલ જપ્ત થાય નહીં એવી આ ગોઠવણ તેને ફાવી ગઈ હતી. જીપ લઈને જતો અને પેટ્રોલ ભરવાના પ્લાસ્ટિકના ખાલી કેનમાં બેવડો ભરીને અહા પર પાછો ફરી જતો.

એ રાતે ભરતીનું જોર શમી જાય તેની રાહ જોતો જહોની ઘૂઘવતો દરિયો નિહાળતો ઊભો હતો. જેનું બચપણ દરિયાનાં મોજાં સામે વીત્યું હોય એને કલાકો સુધી દરિયો જોવાનો થાક લાગતો નથી. જહોની ગોવાનું બાળપણ સંભારતો ઊભો હતો ત્યાં એની નજર મોજાંથી કાંઠા પર ફંગોળાતી કોઈ આકૃતિ પર પડી. કિનારાની ભેખડ સાથે અફળાતાં જ એક ઊંહકારો સંભળાયો. જહોનીએ હાંક મારી : ‘કોણ છે ?’ પણ જવાબ ન મળ્યો એટલે જીપમાંથી બેટરી લઈ આવ્યો. બેટરીનો પ્રકાશ ફેંકીને જોયું તો આવીડ વયનો આદમી મોજાંની પછડાટથી બચવા માટે ઊભા થવાની કોશિશમાં પાછો પછડાઈ પડતો હતો.

‘હું આવું છું !’ કહેતાં જહોનીએ કિનારા તરફ છલાંગ મારી. ઊછળતી જુવાનીમાં એણે દરિયામાં ડૂબતા અનેકને બચાવ્યા હતા. પંજીમાં જહોની એ માટે જાણીતો થઈ ગયો હતો, પણ આ માણસને ઉગારવામાં એને બહુ મહેનત ન પડી. શરીરમાં શક્તિ ન હોવા છતાંય આઘડવયનો આદમી ભાનમાં હતો. બહાર કાઢવા માટે એને ઊંચકવો ન પડ્યો. જહોનીના ખભાના ટેકે-ટેકે એ ઉપર આવ્યો, પણ ઉપર આવતાંની સાથે જ હાંફતો-હાંફતો જહોનીના શરીર પર ઢળી પડ્યો. બેટરીના પ્રકાશથી જહોનીએ જોયું તો એના ચહેરા પર લીલાશ બાઝી ગઈ હતી. એ સમજી ગયો : દરિયાનો કોઈ ઝેરી સાપ કરડી ગયો લાગે છે. પેલાએ આંખો ઉઘાડી એટલે પૂછ્યું : ‘શું થાય છે ?’

જવાબમાં એણે પેટ પર ઇશારો કર્યો. જહોનીને સમજાયું નહીં : ‘દરિયાનું પાણી પિવાઈ ગયું છે ?’ કહેતો એ તેને ઊંધો પાડીને પાણી ઓકાવવાનું વિચારતો હતો ત્યાં પેલાએ ઘેનભરી આંખે જોરથી ડોક ધુણાવીને ઇન્કાર કર્યો.

જહોનીએ અનુમાન કર્યું કે તેને ઝેરની પીડા થાય છે પણ સમજાવી શકતો નથી. લોકોને લક્ષા અને બેવડા જેવા ઝેરી દારૂ પાવાનો ધંધો કરતા જહોનીને એની દયા જાગી. ગોરી ચામડી પરથી એ પરદેશી હોવાની ખાતરી થઈ ગઈ હતી. તેની ડોકમાં કોસની સોનાની સાંકળી જોઈ એટલે કિશ્ચિયન હોવાની પણ ખાતરી મળી ગઈ. જહોનીએ તેને ઊંચકીને જીપમાં નાંખ્યો : વરલી ચર્ચમાં લઈ જઈને ફાધરને સોંપી દઉં. એ તાબડતોબ ઇલાજ કરાવશે...

પણ રાત્રે પોણાત્રણ વાગ્યે વરલી ચર્ચના દરવાજે જીપને બેક મારી ત્યાં જ પછવાડે સુવડાવેલા ગોરા આદમીનો દેહ સીટ પરથી પડવાનો અવાજ સંભળાયો.

‘શું થયું ?’ બબડતો એ જીપમાંથી ફૂટીને પાછળ ગયો તો ફાટેલી આંખે અને ઉઘાડા મોઢે ડોક ઢાળી દઈને એ પડ્યો હતો : ‘ઓહ ગોડ !’ કહેતાં એણે તેની નાડી તપાસી, પણ ધબકારો સંભળાયો નહીં. જહોની હેબતાઈ ગયો.

હવે શું કરવું ? આ કોણ હશે ? દરિયામાં તણાઈને આવ્યો હશે કે પડી ગયો હશે ? દાણચોર તો નહીં હોય ?

છેલ્લા સવાલે જહોનીને ધુજાવી દીધો : હું ક્યાં આ લફરામાં ફસાયો ?

નિર્ણય લેવાનું સૂઝ્યું નહીં ત્યારે જહોનીએ મૃતદેહનાં કપડાં ફેંફળ્યાં. કોટના અંદરના ખિસ્સામાંથી ચલણી નોટોની એક થોકડી તેની મુઠીમાં આવી. એની આંખો ચોંકી : આ તો દસદસ ડોલરની નોટો... વીસપચીસ નોટ હશે. બે હજાર રૂપિયા જેટલા થાય !

ગાઢ અંધકાર હતો છતાં આજુબાજુ જોઈને જહોનીએ નોટો પેન્ટના ખિસ્સામાં સરકાવી દીધી. બીજા ખિસ્સામાંથી સો-સો રૂપિયાની ચારપાંચ નોટ, વિમાનની ટિકિટ, પાસપોર્ટ અને થોડું પરચૂરણ નીકળ્યું. ખિસ્સા ખાલી કર્યા પછી જહોનીએ એની ડોકમાંથી પેલી સોનાની સાંકળી ઉતારી લીધી.

શબને ચર્ચના દરવાજે મૂકી દેવા માટે જીપમાંથી ઊંચક્યું ત્યારે એના લટકતા હાથની આંગળીમાં ઝગારા મારતી હીરાની વીંટી પર જહોનીની નજર ખેંચાઈ. ઝડપભેર આંગળીમાંથી અંગૂઠી ખેંચી લીધી.

પણ શબને નીચે મૂકવા જતો હતો ત્યાં વિચાર આવ્યો : રેઢી લાશ જોઈને સવારે પોલીસને બોલાવવામાં આવશે. એના મોતનું કારણ જાણવા માટે તપાસ શરૂ થશે. મૃતદેહના શરીર પરથી મારાં આંગળાંના નિશાન મળી આવશે. પંજીમની પોલીસ ફાઈલમાં મારા આંગળાની છાપ મોજૂદ છે. મારી જીપને આ તરફ આવતી કોઈ જોઈ ગયું હોય તો મારા તરફ આંગળી ચીંધાશે. હું ખૂનના આરોપમાં સંડોવાઈ જઈશ. ગોવામાંથી તડીપાર તો થયો છું, મારી જાતને નિર્દોષ કેમ ઠરાવી શકીશ ? કોણ મને સાથ આપશે ?

પરસેવાથી રેબઝેબ થઈ ગયેલા જહોનીને ઉકેલ શોધતાં પંદર મિનિટ લાગી, પણ એટલી વારમાં એ મનોમન જેલની કોટડીમાં અને ફાંસીના માંચડા સુધી પહોંચી ગયો હતો. તેમાંથી ઊગરી જવાનો એક જ ઉપાય દેખાયો : ચર્ચ પાછળના કબ્રસ્તાનમાં જ શું કામ ન દાટી દઉં...

‘સા’બ, ગલીમાં જ વાળું ને ?

ડ્રાઇવરે ટેક્સીની ગતિ ધીમી કરીને પૂછ્યું ત્યારે જહોની એવી રીતે ભડકી ગયો કે જાણે સોળ મહિના અગાઉ પેલા વિલ્સનનું શબ દાટતાં કોઈ તેને જોઈ ગયું હોય ! તેના હાથમાંથી સળગતી સિગારેટ સીટ પર પડી ગઈ, ઝડપભેર તેને ઊંચકીને પગ નીચે દબાવવાની ચેષ્ટા સાથે જહોનીએ ભૂતકાળની એ ઘટનાને પણ કચડી નાખી, સજાગ થઈને જાતને ઠપકો આપ્યો : બાંદ્રાથી વરલી સુધી હું એ યાદમાં ડૂબી રહ્યો ? કોઈ પીછો કરે છે કે નહિ એ પણ જોયું નહીં ?... પછી મન મનાવ્યું : મારા આવવાની કોને ખબર પડવાની હતી ? સોળ મહિનાથી વિલ્સન મારા કબજામાં છે એ ક્યાં કોઈ જાણે છે ?

‘હું અહીંયાં જ ઊતરી જાઉં છું.’ જહોનીએ એક હાથે પેન્ટમાંથી દસ-દસની ત્રણ નોટ કાઢીને ધરતાં બીજા હાથમાં બેગ ઊંચકી ત્યાં ટેક્સી-ડ્રાઇવરે કહ્યું : ‘સા’બ, અંધારામાં ચાલવાને બદલે હું અંદર સુધી મૂકી જાઉં ?’

‘નહીં, રહેવા દે. ફાધર વહેલા સૂઈ જાય છે. ટેક્સીના અવાજથી કદાચ જાગી જશે.’ કહીને જહોનીએ સિફતથી ઉમેર્યું : ‘બાકીના પૈસા તું રાખી લેજે.’

સાંભળીને પેલાએ આભારવશ નજરે તેની સામે જોયું : ‘ગોડ બ્લેસ યુ’ કહી, ત્રણ નોટો ખિસ્સામાં સરકાવી મીટર ઊંચું કર્યું અને હરખાતા હાવભાવ સાથે ટેક્સી ચાલુ કરી રવાના થયો.

‘ગોડ બ્લેસ યુ !’ બુઝુર્ગ ટેક્સી-ડ્રાઇવરના આશીર્વાદે જહોનીનો જુસ્સો વધારી દીધો. તેણે કાંડા પર નજર નાખી, ઘડિયાળમાં સાડા-અગિયાર થવા આવ્યા હતા. આજુબાજુ જોઈ લઈને તેણે ચર્ચ તરફ પગ ઉપાડ્યા. બધું સૂમસામ હતું. આકાશમાં અમાસ જેવો અંધકાર વર્તાતો હતો.

વિમાન મોડું થયું એ એકંદરે ફાયદામાં રહ્યું. વહેલો પહોંચ્યો હોત તો બે કલાક રાહ જોવામાં ભટકવું પડત...

વિચારતો જહોની દેવળના બંધ દરવાજા પાસે ઊભો રહ્યો. સોળ મહિના પહેલાં આ દરવાજા પર જ પોતે કપરો નિર્ણય લીધો હતો – પેલી લાશને દાટી દેવાનો... જહોનીએ દેવળની ટોચ સુધી નજર લંબાવવા ડોક ઊંચી કરી : જુસસ ! મારી ભાવના એ માણસને

બચાવી લેવાની હતી, પણ એની આવરદા નહોતી.

દૂરથી કૂતરાના ભસવાનો અવાજ સાંભળીને જહોનીએ ગોડની કામા કે કૃપા માગવાનું માંડી વાળી ચર્ચ પછવાડેના કબ્રસ્તાનનો રસ્તો પકડ્યો. બહાર કરતાં અંધકાર વધુ ગાઢ બનતો જતો હતો. આસપાસની કબરો વાતાવરણને વધુ ભેંકાર બનાવતી હતી. કબ્રસ્તાનના બીજે છેડે રખેવાળ બાપ્ટિસ્ટના બેઠા ઘાટના મકાન પાસે પહોંચીને એ ઘડીભર શ્વાસ ખાવા રોકાયો. બારણાં પાસે કાન રાખીને ચકાસણી કરી : બાપ્ટિસ્ટના ખોરાં બોલાવતો ઊંઘે છે ! તેને જગાડ્યા વિના જ કામ આટોપી લઉં... જહોનીએ પાછા ફરવા પગ ઉપાડ્યો ત્યાં મનમાંથી દલીલ સંભળાઈ : નહીં, જમીન ખોદવાનો અવાજ તેને ગમે એટલી ગાઢ નીંદરમાંથી જગાડી દેશે. ઊંઘતી માતાને બાળકનો જરા સરખો ઊંઘકારો ઉઠાડી દે એવું કબર વચ્ચે વસતા બાપ્ટિસ્ટનું હતું. કબ્રસ્તાનની જમીન ખોદાય એની એને ખબર પડ્યા વિના ન રહે.

બાપ્ટિસ્ટને જગાડવા એણે જોરજોરથી દરવાજો ખટખટાવવો પડ્યો. ફરી એ પ્રયાસ પડતો મૂકવાનું વિચારતો હતો ત્યાં અંદરથી બત્તી થવાના અણસાર સાથે સાદ સંભળાયો : 'કોણ ?'

'હું છું !' જહોનીએ ઘૂંટાયેલા અવાજે જવાબ આપ્યો ત્યારે 'હું કોણ ?'ના સવાલ સાથે બગાસાં ખાતાં બાપ્ટિસ્ટએ બારણું ઉઘાડ્યું. ઊંઘઘેરી આંખે જહોનીને ઓળખતાં જરાક વાર લાગી : 'યુ જહોની !' તેની પૃચ્છામાં જહોનીને પોતાના જ અડાના બેવડાની વાસ આવી. 'યસ, બાપ્ટિસ્ટ, ગોવાથી ચાલ્યો આવું છું. થયું કે અડે જતાં પહેલાં તમારા માટે લાવેલી પ્રેઝન્ટ આપતો જાઉં...'

'હું તારા અડે ઢીંચીને અર્ધા કલાક પહેલાં જ આવ્યો.' કહેતાં બાપ્ટિસ્ટએ પૂછી લીધું : 'પણ જહોની, ડીયર, તું ક્યાં ગાયબ થઈ ગયો હતો ? હું રોજ તારા ખબર પૂછતો.'

'પંજીમ ગયો હતો.' જહોનીએ બેગ ઉઘાડતાં કહ્યું : 'ત્યાં એક અડો શરૂ કરી આવ્યો. લો, એની ખુશાલીમાં ગોવાની ફેની પીઓ.'

જહોનીએ તેના સામે જેવી બાટલી ધરી કે પીધેલા બાપ્ટિસ્ટની આંખોમાંથી ઊંઘ ઊડી ગઈ અને પ્યાસ જાગી ઊઠી : 'ડીયર જહોની ! ગોડ બ્લેસ યુ... ચાલ આપણે સાથે જ પીએ...' કહેતાં એનો હાથ ખેંચ્યો.

'નહીં, બાપ્ટિસ્ટ, મારે અડે પહોંચવાનું છે. બેગમાં બીજી બાટલી રાખી છે. ઘેર જઈને નિરાંતે પીશ.'

ત્યાં સુધી બાપ્ટિસ્ટએ બાટલીનું મોં સૂઘતાં જ આંખો ચકળવકળ થવા લાગી : 'રીઅલ ફેની ! યુ આર ગ્રેટ, જહોની !' કહીને તેણે બાટલી મોઢે માંડી. બેચાર ઘૂંટડા ગટગટાવીને તારીફ ઉછાળી : 'આઈ લવ યુ, જહોની ! યુ આર લાઈક માય સન !'

જહોની સમજી ગયો. આદત મુજબ હમણાં એનો બકવાસ ચાલુ થઈ જશે : 'બાપ્ટિસ્ટ, બારણાં વાસીને આરામથી ડ્રીન્ક લો... હું જાઉં છું.'

'યુ આર રાઈટ, જહોની !' કહેતાં એણે બારણાં બંધ કરી દીધાં : 'ગૂડ નાઈટ, જહોની ! યુ આર ગ્રેટ, જહોની !'

બારણે ઊભેલા જહોનીને અંદરથી એના એ જ શબ્દો સંભળાતા રહ્યા. થોડી વારે એક ધબાકો સંભળાયો ત્યારે જહોનીના હોઠ મલકાયા. વધુ પડતું પીધા પછી એ ક્યારેક અડા પર પણ આમ જ ભોંયભેગો થઈ જતો. કોઈ-કોઈ વાર પોતે જ એને જીપમાં નાખીને ઘરભેગો કરવો પડતો... એ પરોપકારનું પુણ્ય આજે પોતે પામવાનો હતો...

કબ્રસ્તાનના બગીચા માટેનાં ઓજારો બાપ્ટિસ્ટ એક પીપમાં સંતાડી રાખતો. સોળ મહિના પહેલાં લાશને દાટવા માટે વાપરેલાં કોદાળી-પાવડો શોધવામાં જહોનીને વાર ન લાગી. દાટેલી લાશની જગ્યા શોધવામાં તો વાર લાગે એવું હતું જ નહીં. બે કબરની વચ્ચેની પટ્ટીમાં એણે વિલ્સનની ધોર ખોદી હતી.

કોદાળી ઉગામીને જમીન પર પહેલો ઘા ઉગામતાં જહોનીએ કાંડામાં સહેજ કળતર અનુભવી. વિલ્સનના મડદાને લઈને આવ્યો ત્યારની વાત જુદી હતી. ભય, ગભરાટ અને પાપના ભારથી ત્યારે એ અધમૂઆ જેવો થઈ ગયેલો, પણ અત્યારે દાટેલા મડદાને ઉખેળવામાં ગભરાટ શું કામ થાય છે ? તેણે બેગ ઉઘાડીને મોંઘા ભાવની વિસ્કીની બોટલ કાઢી. નક્કી તો કરેલું કે માલ હાથમાં આવી ગયા પછી લખપતિ બની ગયાની ખુશાલીમાં એ બોટલ ગટગટાવી જઈશ... પણ જુસ્સો વધારવા માટે જહોનીને અત્યારે જ બેત્રણ ઘૂંટ પી લેવાનું જરૂરી લાગ્યું.

કોદાળીથી જમીન ચિરાતી ગઈ. પાવડાથી માટી ઉલેચાતી ગઈ. જહોનીની ભરાવદાર છાતી હાંફતી હતી, અણિયાળા નાક પરથી પરસેવો નીતરતો હતો, છતાં એનાં બાવડાંમાં થાક વરતાતો નહોતો. આખી જિંદગી આ રીતે જમીન ખોદ્યા કરે તોપણ ઉદ્ધાર ન થાય, તેને બદલે અર્ધા કલાકની એ મજૂરીમાં પોતે બેત્રણ જિંદગી જેટલો બદલો મેળવી લેવાનો હતો, પછી શરીરને થાક ક્યાંથી સ્પર્શી શકે ? ખાડો ઊંડો ખોદાતો ગયો તેમ તેનું ઝનૂન વધતું ગયું, કોદાળીના પ્રહારમાં ઉમ્મતા ઉમેરાતી ગઈ...

ત્યાં જહોનીને થયું કે કોદાળીની અણી જમીનમાં ખૂંતી કેમ ગઈ ? રૂકાવટ સહેવાતી ન હોય એમ એણે જોર અજમાવીને કોદાળી ખેંચી તો લોઢાની અણી સાથે માણસની ખોપરી પણ ઊંચકાઈ આવી.

જહોનીના હાથમાંથી કોદાળી ઊછળી પડી. હવામાં ફંગોળાઈને જમીન પર ખોપરી જોઈને જહોનીએ ધડકતી છાતી પર હાથ દાબી દેવો પડ્યો. મોમાંથી ઊછળતી ચીસ એ માંડમાંડ દબાવી શક્યો, પણ ભયની થરથરાટીને શમાવતાં થોડી વાર લાગી. અંધારી રાત, સૂમસામ કબ્રસ્તાન અને નજર સામે માણસની બિહામણી ખોપરી... જહોનીએ ઘડીભર ધૂળના ઢગલા પર બેસી જવું પડ્યું. બાટલીમાંની વિસ્કીના ચારછ ઘૂંટ પીવા પડ્યા અને ખોદકામ આગળ વધારતાં પહેલાં થોડું વિચારી લેવું પડ્યું.

કોફીન વગર જમીનમાં દાટેલું માણસનું શરીર સોળ મહિનામાં હાડપિંજર બની જાય એનો ખ્યાલ પોતે કેમ કર્યો નહીં ? આખી લાશને ખોદી કાઢવાની મહેનત પોતે શું કામ કરે છે ? દરિયામાંથી એ માણસને બહાર કાઢ્યો ત્યારે તે વારેવારે પેટ તરફ ઇશારો કરતો હતો એનો અર્થ એ વખતે પોતાને સમજાયો નહોતો. ગોરા આદમીના ચહેરાની

લીલાશ જોઈને પોતે દરિયાઈ સાપના ઝેરનું અનુમાન કર્યું હતું. પણ એ ઝેર હીરા ગળી જવાનું હશે એનો ખ્યાલ તો જેલમાં બેઠાંબેઠાં સૂઝી આવેલો... વિલ્સનનું હાડપિંજર પોતાને હેબતાવી દેત, તેને બદલે માત્ર એના પેટનો ભાગ ખોદીને કામ આસાન શું કામ ન બનાવવું ?

ફરી ખોદતાં પહેલાં જહોનીએ બિહામણી ખોપરીને ધૂળના ઢગલામાં દાટી દીધી. હાડપિંજરનું પેટ ક્યાં હોઈ શકે એનું અનુમાન લઈને કોદાળી વીંઝવા માંડી, હાડકાં તૂટવાની કકડાટી સંભળાઈ એટલે કોદાળી ફગાવીને ઝડપભેર પાવડાથી માટી ઉખેળવા માંડ્યો. એકાદ પાંસળી ધૂળ સાથે બહાર આવી ત્યારે એણે પાવડો ફગાવી દેવો પડ્યો : 'આ રીતે તો ઝીણા હીરા ક્યાંક બહાર ઊડી પડશે.'

જહોનીએ બેંગમાંથી બેટરી કાઢી. સ્વીચ દબાવીને ચાલુ કરેલી બેટરી ધૂળના ઢગલા પર ગોઠવી દઈને એ ઘૂંટણભેર ખાડા પર બેઠો. ખાબોચિયામાંથી પાણી ઉલેચતો હોય તેમ બંને હાથના ખોબાથી તેણે માટી ઉલેચવા માંડી. એક વાર આંતરડાનું ગૂંચળું હાથમાં ખેંચાઈ આવ્યું ત્યારે એ ફરી ભડકીને અટકી ગયો હતો. પણ હીરા હાથ કરવાની ઉત્તેજના એટલી તીવ્ર બની હતી કે ગભરાટને વશ થયા વિના ઝડપભેર કામ પતાવીને ફેંસલો કરી લેવો પડ્યો.

ઓપરેશન કરતા સર્જનની જેમ બેટરીના ઝાંખા પ્રકાશમાં જહોનીએ વિલ્સનનું પેટ ફેંસેળવા માંડ્યું. બખોલમાં હાથ નાખે તેમ હાડપિંજરના પેટનું પોલાણ ફેંસેળ્યું. કાંઈ હાથ ન લાગ્યું ત્યારે ઘડીભર તો હતાશા ઘેરી વળી. કદાચ વિલ્સને કપડાંનાં ખિસ્સાં સિવાય બીજે ક્યાંક હીરા સંતાડ્યા હોય... હીરાનો દાણચોર કદાપિ હીરા ગળી જઈને મોતનું જોખમ ન ઉઠાવે... પોલાણમાં હાથ ફેંસેળતો વિચારતો હતો ત્યાં આંગળીના ટેરવાએ કોઈ સુંવાળી ચીજનો સ્પર્શ અનુભવ્યો. દાંત ભીંસીને તેણે એ ચીજ મુઠ્ઠીમાં લીધી અને ઝાટકા સાથે પોલાણમાંથી હાથ બહાર ખેંચ્યો. ધૂળ ખરતી હાથની મુઠ્ઠી ઉઘાડતાં પહેલાં પળવાર માટે તેણે આંખો મીંચીને જીસસનું સ્મરણ કરી લીધું. પછી હાથની મુઠ્ઠી અને આંખોની પાંપણ એક સાથે ઉઘાડી. જહોનીનું મોં ફાટી ગયું, આંખો ચમકી ઊઠી, ચહેરા પરના પસીનાનાં ટીપાં તેજથી ઝળહળી ઊઠ્યાં. પ્લાસ્ટિકની નાનકડી કોથળીમાં ઝીણાઝીણા હીરા ઝગમગતા હતા !

કબ્રસ્તાન વચ્ચે બેઠેલા જહોનીની મુઠ્ઠીમાં સ્વર્ગ સમાઈ ગયું હોય તેમ આભો બનીને જડની જેમ એ બેસી રહ્યો. તેને આનંદની ચિચિયારીઓ પાડવાની ઇચ્છા થઈ. આસપાસની આરસની કબરો પર નાયવા-ફૂદવાનું હોશ જાગ્યું, પાગલની જેમ અટ્ટહાસ્યથી કબ્રસ્તાનની ખામોશીને ખળભળાવી દેવાનું ઝનૂન ઊભરાયું. પણ સ્વર્ગ સાંપડ્યાનું એ કાલ્પનિક સુખ માત્ર બે જ ક્ષણમાં સરી પડ્યું.

હીરાની કોથળી ઊંચકેલા હાથ પર બેટરીની રોશનીનો લિસોટો ઝળહળી ઊઠ્યો. ભરનીંદરમાં સપનું જોતો માણસ છળીને જાગી પડે તેમ હેબતાઈ ગયેલા જહોનીએ ઝાટકા સાથે ડોક ઊંચી કરી : 'કોણ... ? કોણ છે... ?' બોલતાં-બોલતાં શ્વાસ અધ્ધર થઈ ગયો. જવાબમાં બેટરી પકડીને ઊભેલી આકૃતિ ચાર ડગલાં આગળ આવી. જહોનીના ધૂંધવાતા મગજમાં બાપ્ટિસ્ટાનો ખ્યાલ ઝબક્યો. એ હોય તો વાંધો નહીં. સસ્તામાં તેને સમજાવી લઈશ...

'જહોની !' બોલનાર વ્યક્તિનો અવાજ જુદો હતો. તેની બેટરીના પ્રકાશનું વર્તુળ જહોનીએ મુઠ્ઠીમાં ભીડી દીધેલા હીરા પર ચોટેલું રહ્યું : 'એ માલ અમારો છે.'

'માલ !' જહોની ધ્રૂજી ઊઠ્યો : 'કયો માલ ? શેનો માલ ?' તેણે હીરાવાળી મુઠ્ઠી પાછળ સંતાડી દીધી.

બેટરી પકડીને ઊભેલા માણસનો બીજો હાથ આગળ થયો, જહોની તરફ પિસ્તોલ તકાઈ. એ હચમચી ગયો : 'પણ તમે છો કોણ ?'

અને જીવણાએ બેટરીનો પ્રકાશ પોતાના તરફ ઊંચક્યો. એના ખંધા હાસ્યે જહોનીને વીંધી નાખ્યો :

જીવણાની પિસ્તોલ પર નજર રાખીને જહોનીએ બીજો હાથ પોતાની બેંગ તરફ સરકાવ્યો. અંદર પડેલી છૂરી હાથમાં આવી જાય તો ધાર્યું નિશાન લઈને પોતે આગંતુકના હાથમાંથી પિસ્તોલ ઉડાવી દઈ શકે તેમ હતો.

'જહોની !' જીવણાએ બંદૂકની ગોળી જેવા સચોટ અવાજે સંભળાવ્યું : 'ચાલાકી નહીં... હું એકલો નથી.' કહીને તેણે બેટરીવાળો હાથ આસપાસ ઘુમાવ્યો. જહોનીની આંખો ફાટી રહી. ત્રણ, ચાર, પાંચ, છ અને સાત માણસોથી પોતે ઘેરાઈ ગયો હતો. બધા વચ્ચેથી એણે ધનરાજને ઓળખી કાઢ્યો. પોતાની ડોકમાં ડબ્લ્યુ અક્ષરવાળી સોનાની ચેઈન જોઈને આ માણસે જ મારો પીછો કરવા માંડ્યો હતો. એટલા ખાતર તો પોતાને ગોવા નાસી જવું પડેલું...

'સમજી ગયો !' જહોનીએ ઉપરછલ્લી હિંમત અજમાવી : 'તમે આ દાણચોરના સાગરીત છો.'

'નહીં, જહોની !' જીવણો મક્કમ પગલે આગળ આવ્યો : 'જેને તં ખતમ કરીને અહીં દાટી દીધો એ વિલ્સન દાણચોર નહોતો.'

'નહીં-નહીં ! મેં એને ખતમ કર્યો નહોતો !' જહોનીથી ઊંચા સાદે બોલાઈ ગયું, પણ પરિસ્થિતિનું ભાન થતાં અવાજ ધીમો કરી નાખ્યો : 'વરલીના દરિયાકિનારે એ બેહોશ હાલતમાં મળી આવ્યો હતો. હું એને બચાવી લેવા જીપમાં નાખીને લઈ આવતો હતો ત્યાં ચર્ચના દરવાજે એની આવરદા ખૂટી ગઈ. પોલીસના લફરામાંથી બચવા માટે મેં એના અંતિમ સંસ્કાર કર્યા.'

'એનો બદલો તો તં પહેલાં જ લઈ લીધો, જહોની !' જીવણાએ દલીલની ગોળી છોડી : 'વિલ્સનની સોનાની ચેઈન પડાવી લીધી, એના હાથમાંથી હીરાની વીંટી તફડાવી, ખિસ્સામાંથી નોટો ઉપાડી લીધી... હવે એ પડીકું આપી દે મને !' કહેતાં જીવણાએ હાથ લંબાવ્યો.

'તમને શું કામ આપું ?' જહોની સંવાદ ચાલુ રાખીને ઘેરામાંથી છટકવાની તરકીબ વિચારતો હતો : 'એનું મડદું પોલીસને સોંપ્યું હોત તો તમારા હાથમાં શું આવત ? મડદું સાચવવાની મહેનત મારી અને માલ તમે લોકો પચાવી પાડવા માગો છો ?'

એક કલાકથી કબ્રસ્તાનના અંધકારમાં જીવણા સાથે સંતાઈને તંગ થઈ ગયેલો વિવેક પણ જહોનીએ શોધી કાઢેલા હીરા જોઈને ઉત્તેજનામાં આવી ગયો હતો. જીવણાની

‘સાહેબનો હુકમ હતો, વિવેક !’

ત્યાં જ પોલીસવાન સૌની સામે આવીને ઊભી રહી ગઈ : ‘ચાલો, જીવણલાલ, તમારી મહેમાનગતિ માટે ગાડી હાજર છે.’

જીવણ સહિત સૌએ પગ ઉપાડ્યા. એક પછી એક બધા જ વાનમાં ગોઠવાતા ગયા.

‘જીવણલાલ, તમારા જુગારના અકાની ચિંતા કર્યા વગર જજો. થોડી વાર પહેલાં જ ત્યાં દરોડો પાડીને જુગારીઓ સહિત તમારા માણસોને પણ ગિરફતાર કરી લીધા છે.’

ત્યારે વાનમાં ચડવા માટે જીવણએ ઊંચકેલો પગ પાછો ખેંચાયો. ધિક્કારથી ધૂંધવાતા ચહેરે તેણે દેશપાંડે સામે જોયું, પછી જમીન પર ધૂંક્યો :

‘દેશપાંડે, હજુ એક વ્યક્તિને તમારે મહેમાન બનાવવાની બાકી છે !’ સાંભળીને દેશપાંડેની ડોક ટટાર થઈ, વિવેકની આંખો આંચકાથી પહોળી થઈ.

જીવણો ખંધું હસ્યો.

‘તમારે દુર્લભજી દીવાનને પણ સાથે લેવા પડશે.’

‘હૈં !’ દેશપાંડે અને વિવેક બંને મોં વકાસીને તેને જોઈ રહ્યા. જીવણને ચાનક ચડી હોય તેમ તે ખડખડાટ હસ્યો :

‘હવે મારે છાનું રાખવાની કોઈ જરૂર રહી નથી. અત્યારે વસનજી દીવાનની વોચ ફેક્ટરી આગની જવાળામાં ભડભડ બળતી હશે. દુર્લભજી દીવાને એ કામ કરવા માટે મારી સાથે એક લાખનો સોદો કર્યો છે... જાઓ, દીવાનસાહેબને ગિરફતાર કરી લો !’

ઘડીભર દેશપાંડેના માનવામાં આવ્યું નહીં, પણ જીવણએ હવે બનાવટ કરવાની શી જરૂર ?

‘ત્યારે તો જીવણલાલ ઉર્ફે નંદલાલ ઉર્ફે ચમનલાલ ચારસો વીસ, માધવબાગમાં દીવાનસાહેબે તારી સાથે આગ લગાડવાનો સોદો પાકો કર્યો હતો ?’

‘હા, દેશપાંડે, મોટા માણસો ગુના નથી કરતા એવું કોણે કહ્યું ?’

ત્યાં સુધીમાં તો વિવેકના મનમાં ઘમસાણ મચી ચૂક્યું હતું. તેણે દેશપાંડેનું બાવડું પકડી લીધું : ‘જલદી કરો, હજીયે સમય છે ! ઘડિયાળની ફેક્ટરીને આગમાંથી કદાચ ઉગારી શકીશું !’

તેના છેલ્લા શબ્દો પૂરા થયા ત્યાર પહેલાં તો દેશપાંડે મોટરસાઇકલ તરફ ધસી ચૂક્યા હતા. પેડલ મારીને બાઈક સ્ટાર્ટ કરે ત્યાં વિવેક પણ એમની પછવાડે ગોઠવાઈ ગયો.

‘હવે જઈને શું કરવાના હતા ?’ મોટરસાઇકલની ઘરઘરાટી વચ્ચે જીવણનો ઘોઘરો સાદ સંભળાયો : ‘આગમાં ભસ્મીભૂત થતી ફેક્ટરી જોશો તમે અને આંખો ઠરશે મારી !’

જીવણનું અદ્ધાસ્ય કબ્રસ્તાનમાં ધૂમી વળ્યું ત્યારે દેશપાંડેની મોટરસાઇકલ વરલીની સડક પર પુરપાટ દોડતી હતી. એમનો ખભો પકડીને બેઠેલા વિવેકની આંખમાં ઝળઝળિયાં આવી ગયાં. અંતિમ ઘડીએ મૃત્યુમાંથી ઊગરી જવાની ખુશાલી અને સુરેખાદેવીના ખૂનનો ભેદ ઉકેલ્યાની કૃતાર્થતા ઉપરાંત દુર્લભજી દીવાનનો ભરમ ભાંગવામાં મોડા પડવાનો વસવસો પણ એનાં આંસુમાં ભળેલાં હતાં.

ત્રીસ

‘પણ, દેશપાંડે, પ્રિયા ક્યાં ?’

ધરતીકંપના આંચકાથી ફટેલી જમીન ફરી પાછી સંધાઈને સમતલ થઈ જાય તેમ કબ્રસ્તાનની ચમત્કારક ઘટનાના પ્રત્યાઘાતમાંથી સ્વસ્થ થયેલા વિવેકે દોડતી મોટરસાઇકલની ઘરઘરાટી વચ્ચે દેશપાંડેના ખભા ઘબીને પૂછ્યું : ‘જીવણએ પ્રિયાની હાલત શું કરી હશે ? એને ક્યાં રાખી હશે ?’

સાંભળ્યું ન હોય તેમ દેશપાંડે મલકીને મૂંગા રહ્યા ત્યારે પછવાડે બેઠેલા વિવેકનો ઉચાટ વધી ગયો : ‘તમે કેમ કાંઈ બોલતા નથી ? હજુપ જમમાં તો નથી ને કે પ્રિયાને હું ઉઠાવી ગયો છું ?’

‘વિવેક, ખરેખર તું પ્રિયાને એટલી બધી ચાહે છે ?’

‘જવાબ આપવાને બદલે તમને આવો સવાલ પૂછવાનું સૂઝે છે ? આવે વખતે ?’

‘વિવેક, મને તો હતું કે કબ્રસ્તાનમાં મને જોતાંની સાથે જ તું પ્રિયાની પૃચ્છા કરીશ... તેને બદલે પંદર મિનિટ પછી પૃચ્છા કરે છે !’

‘મને ટટળાવો નહીં, દેશપાંડે ! મારો જીવ ચૂંચાય છે !’ કહેતાં જવાબ મેળવવાની અધીરાઈમાં વિવેક પછવાડે દેશપાંડેના બંને ખભા જોશભેર હલબલાવી નાખ્યા. સંમતોલપણું ગુમાવી બેઠેલી મોટરસાઇકલ ફૂટપાથ તરફ ફેંટાઈ ગઈ. દેશપાંડે જરાક મોડા સાવધ બન્યા હોત તો એક દારૂડિયો હડફેટમાં આવીને ઊછળી પડત...

‘પ્રિયાના પ્રેમમાં તું આટલો બધો પાગલ છે એ પુરવાર કરવાની જરૂર નથી, વિવેક !’ દેશપાંડેએ પરેલ તરફ વળાંક લેતાં કહ્યું : ‘પ્રિયા જ્યાં છે ત્યાં સલામત છે.’

‘પણ ક્યાં ?’ તરડાયેલા અવાજે એણે પૂછ્યું ત્યારે દેશપાંડેએ મોટરસાઇકલના અરીસામાંથી પાછળ બેઠેલા વિવેકનો ચહેરો નીરખ્યો. ચોવીસ કલાકની જીવણની કેદ અને તંગદિલીએ વિવેકને કેવો ચીમળાવી નાખ્યો ! એમને હમદર્દી જાગી :

‘જીવણના કહેવાથી તે મને બીજી વાર ફોન કર્યો હતો ને, વિવેક ?’

‘હા, એ તમને ખંડાલાના ખોટા રવાડે ચડાવી દેવા માગતો હતો.’

‘તારો એ ફોન આવ્યો તેના પહેલાં હું પ્રિયા સાથે ફોન પર વાત કરી ચૂક્યો હતો !’

‘ક્યાંથી ફોન કર્યો હતો પ્રિયાએ ?’

‘એ તો ખબર નથી, પણ એના ફોનથી આપણી મોટી ચિંતા ટળી ગઈ. એને કોઈ ઉઠાવી ગયું નહોતું, એ જાતે જ ઘર છોડી ગઈ હતી.’

‘પણ શું કામ ?’

‘એને વહેમ પડ્યો કે દુર્લભજીદાદાએ પહેલી ડિસેમ્બરે વસનજી દીવાન પર વેર વાળવાનું કાવતરું ઘડ્યું છે... કાવતરાની કોઈ જાણ પ્રિયાને નહોતી. ઘર છોડી જવાથી પોતે દાદાના કાવતરામાંથી પિતાને બચાવી શકશે એવી તેની ગણતરી હતી...’

‘હવે સમજાયું...’ વિવેકે મોટરસાઈકલની ઝડપને કારણે હવામાં ફરફરતા વાળ પર હાથ ફેરવતાં કહ્યું : ‘દુર્લભજી દીવાને જ ઘડિયાળની ફેક્ટરી સળગાવી દેવાનું કાવતરું ઘડ્યું હશે.’

‘સાંભળ, વિવેક, પ્રિયાએ મને એમ કહ્યું હતું કે એના દાદાની હિલચાલ પર નજર રાખવી. પણ હું જહોની અને જીવણાનો પીછો કરવામાં હતો એટલે એ કામ મેં વાઘેલાને સોંપ્યું.’

‘તો-તો વાઘેલાએ દુર્લભજી દીવાનનું કાવતરું પાર પાડવા નહીં દીધું હોય.’

‘સવાદસ વાગ્યે મને એરપોર્ટ પર વાઘેલાએ ટેલિફોનથી જાણ કરી કે દુર્લભજી દીવાન એમના ઘરેથી બહાર નીકળી ગયા છે અને અમે એનો પીછો કરીએ છીએ.’

‘પછી ?’

‘ત્યાર પછી વાઘેલા સાથે મારો સંપર્ક થયો નહીં. અમે એરપોર્ટથી તમારો પીછો કરવામાં પડ્યા હતા.’

‘પણ તમને જીવણાના માણસે એરપોર્ટ પર જોયા કેમ નહીં ?’

‘કારણ કે હું ત્યાં મુસ્લિમ સ્ત્રીનો બુરખો પહેરીને બેઠો હતો.’

વિવેકને એવી તંગ હાલતમાં પણ હસવું આવી ગયું. ત્યાં દેશપાંડેએ આગળ કહ્યું : ‘તને યાદ છે, જહોની એરપોર્ટ પર જે ટેક્સીમાં બેસવા જતો હતો તેને ટ્રાફિક પોલીસે રોકેલી ?’

‘હા, એટલે જહોનીએ ટેક્સી બદલવી પડેલી.’

‘એ બીજી ટેક્સી ચલાવનાર અમારી છૂપી પોલીસનો જ માણસ હતો. એ ટેક્સીમાં અમે ટ્રાન્સમીટર છુપાવી રાખ્યું હતું !’

ત્યારે વિવેકે દેશપાંડેનો ખભો દબાવી પોતાના મોં આગળ લઈ જઈ એનો ગાલ ચૂમી લીધો હતો : ‘યુ આર ગ્રેટ, દેશપાંડે ! ટેક્સીની અદલાબદલી થઈ ત્યારે પહેલી વાર મેં ધરપત અનુભવેલી કે કાંઈક હિલચાલ થઈ રહી છે. તમે ખરે વખતે આવી ચડ્યા ન હોત તો અત્યારે કબ્રસ્તાનમાં મારી લાશ પડી હોત !’

વિવેક બોલતાં આભારની ભીનાશથી ગળગળો થઈ ગયો. ત્યાં જ દેશપાંડેની મોટરસાઈકલના ઝડપી વળાંક સામે વિવેકને આનંદની ચિચિયારી સાંભળવા મળી.

‘થેન્ક ગોડ ! આગ લાગી હોવાનું કોઈ ચિહ્ન દેખાતું નથી !’

વિવેકની ડોક ઊંચી થઈ. જવાબ તો શું, બુઝાવેલી આગના ધુમાડા દેખાયા નહીં. શહતનો શ્વાસ લેવા તેણે જીવણા પર દાઝ ઉછાળી :

‘સાલાએ આપણને દોડાવ્યા ! એમાંયે એની કોઈ ચાલ તો નહીં હોય ને, દેશપાંડે !’

દેશપાંડેને જવાબ સૂઝ્યો નહીં. આખા વિસ્તારમાં મધરાતનો સૂનકાર છવાયેલો હતો. પહેલાં તો ભોંઠા પડવાનો ભાવ અનુભવ્યો, પછી સાવધ બની જવાની સ્ફુરણા જાગી : ‘વધુ પડતી શાંતિ ક્યારેક છેતરામણી હોય છે...’ એણે મોટરસાઈકલની ગતિ ધીમી કરી નાખી.

‘વિવેક, આપણે ઠાવકાઈથી કામ લેવું પડશે.’

‘કેમ ?’

‘ફેક્ટરીના દરવાજે ઊભેલા ચોકીદાર પહેરો ભરવાની રીતે નહીં, પણ કોઈકના આવવાની રાહ જોતા હોય એમ સાબદા થઈને ઊભા છે.’

દેશપાંડેએ મોટરસાઈકલ થોડે દૂર થોભાવી : ‘પહેલાં તો એ ખાતરી કરવી પડશે કે પઠાણ ચોકીદાર બનાવટી તો નથી ને...’ બબડતા એ ધીમાં પગલે આગળ વધ્યા.

એમને નજીક આવતા જોઈને ચોકીદારો ટટ્ટાર થયા.

‘વસનજી વોચ કંપની આ જ છે ને ?’ કહેતા દેશપાંડે થોડા વધારે નજીક ગયા. પઠાણ ચોકીદારે જવાબ આપવાના બદલે પહેલાં આપસમાં એકબીજા સાથે અને પછી દેશપાંડેના પોલીસ પોશાક તરફ જોયું. એટલી વારમાં દેશપાંડેએ ચકાસી લીધું : અગાઉ એકબે વાર પોતે ફેક્ટરી પર આવેલા ત્યારે આ પઠાણને જોયેલો.

‘અમારે વસનજી દીવાનનું કામ છે.’

‘ફેક્ટરી તો અગિયાર વાગ્યે બંધ થઈ જાય છે.’ એકે કહ્યું તેમાં બીજાએ ટપસી પુરાવી : ‘શેઠસાહેબ બંગલે હશે.’

ત્યાં સુધીમાં વિવેક દેશપાંડેની પડખે આવી પહોંચ્યો હતો. ફેક્ટરીના લોખંડી ગેટ પાછળ કમ્પાઉન્ડમાં પડેલી કાર પર નજર પડતાં જ એણે દેશપાંડેના કાનમાં ફૂંક મારી : ‘દુર્લભજી દીવાન અહીંયાં જ છે.’

હવે દેશપાંડેએ પોલીસનો રુઆબ વાપર્યો : ‘અમને જાણ થઈ છે કે ફેક્ટરીને કોઈએ આગ લગાડવાનું કાવતરું ઘડ્યું છે... દુર્લભજી દીવાન ક્યાં છે ?’

પહેલા વાક્યે બંનેને ચોંકાવ્યા અને બીજા સવાલે એકબીજાની સામે જોઈને સંતલસ કરતા કરી દીધા. ત્યારે દેશપાંડેએ રુઆબની માત્રા વધારી : ‘તમે દરવાજો ખોલો છે કે પછી...’ વાક્ય અધૂરું છોડી દઈ, કમરપટ્ટાની રીવોલ્વર પર હાથ દાબીને એમણે આંખોમાં કરડાકી ઉપસાવી તેની ધારી અસર થઈ.

‘સાહેબ, અમે તો ચિઢીના ચાકર...’

‘મોટા શેઠ અંદર છે, પણ...’ બીજાએ કહ્યું.

ત્યારે દેશપાંડે અને વિવેકે સામસામે જોઈ લીધું : બળજબરી વાપરવી નથી. પઠાણો ક્યારેક માલિકને ખાતર મોત વહોરી લેતા હોય છે. હોહા કરીને બહારવાળાને જગાડી દેવા નહોતા અને અંદરનાને ચેતવવા નહોતા. દેશપાંડેએ ઠાવકાઈ વાપરી :

‘તમારા બેમાંથી એક અંદર જઈને મોટા શેઠને ખબર આપો કે પોલીસ-ઉપરી દેશપાંડે વિવેકને લઈને અગત્યના કામસર આવ્યા છે.’

ત્યારે ફરી બંનેએ સામસામે જોયું. સંકેતથી સમજૂતી કરી લીધી હોય તેમ દૂબળા પડાણે કહ્યું :

‘સા’બ, તમારી જેમ મોટા શેઠ પણ અર્ધા-પોણા કલાક પહેલાં આમ જ કહેતા ધસી આવ્યા હતા.’

‘શું કહેતા હતા ?’

‘કે ફેક્ટરીમાં કોઈ આગ લગાડવાનું છે અને તમે બંને બહાર ઊભા છો !’

હવે વિવેક અને દેશપાંડે ચોંક્યા. દુર્લભજી દીવાન આગ લાગતી રોકવા આવ્યા હતા કે...

‘અમે પણ એટલા માટે જ ધસી આવ્યા, પણ અહીં તો બધું શાંત છે !’ દેશપાંડેએ ઊલટી રીતે પૂછ્યું : ‘કદાચ અમારી જેમ તમારા માટે મોટા શેઠનેય કોઈએ ખોટા ખબર આપીને ભડકાવ્યા હશે !’

‘નહીં, સાહેબ, ખબર તો સાચા જ હતા.’ એક જણે કહેવા-ન-કહેવાની ગડમથલ સાથે બોલી નાખ્યું : ‘પહેલાં તો અમે મોટા શેઠનેય અંદર જતા રોક્યા હતા, પણ એમના હાથમાં પિસ્તોલ અને લાલઘૂમ ચહેરો જોઈને મામલો ગંભીર લાગ્યો. મોટા શેઠના હુકમથી અમે ફેક્ટરીનાં તાળાં ખોલી આપ્યાં. શેઠ અમારી પહેલાં અંદર ધસી ગયા ત્યાં...’

‘ત્યાં શું થયું ?’ જિજ્ઞાસાએ દેશપાંડેના અવાજમાં ઉગ્રતા લાવી દીધી : ‘કહે, જલદી, શું થયું ?’

‘સાહેબ, તમને કહેવામાં મોટા શેઠનો ડર લાગે છે અને ન કહેવામાં પોલીસની બીક પજવે છે.’ એમ કહેતાં ઉમેર્યું : ‘જેવા મોટા શેઠ અંદર ધસી ગયા કે અંદરની લાઈટની મેઈન સ્વીચ કોઈએ બંધ કરી દીધી. અંધારામાં શેઠે હાક મારી : ‘કોણ... કોણ છે અંદર ?’ તેના જવાબમાં ફટકાનો અવાજ સંભળાયો. મોટા શેઠ ભોંય પર પછડાયા હોય એવો ધુબાકો થયો. ત્યાં સુધી આ ઉસ્માન બેટરી લઈ આવ્યો. રોશની કરીને જોયું તો મોટા શેઠ જમીન પર આડા પડ્યા હતા, એમના કપાળમાંથી લોહી વહેતું હતું અને બાજુમાં એક લાઠી પણ હતી...’

‘પછી ?’

‘ઉસ્માને એક માણસને પાછળના દરવાજેથી નાસી જતો જોયો. એ તેને પડકારી પીછો કરવા જતો હતો ત્યાં શેઠે રોક્યો : ‘એનો પીછો કરવાની જરૂર નથી. પહેલાં તારા શેઠને બંગલે ફોન જોડ, એમને અહીં બોલાવ.’

ફરી પડાણ અટકી ગયો. બધું પોતે એકલો કહી દે એ ઠીક ન લાગ્યું હોય તેમ એણે બીજા સામે ઇશારત કરી : હવે તું કહે ને !

‘સા’બ, પંદર મિનિટ પહેલાં અમે શેઠને બંગલે ફોન જોડ્યો અને કહ્યું : મોટા શેઠ વરસો પછી પહેલી વાર આવા વખતે ફેક્ટરી પર આવ્યા છે અને તમને તાબડતોબ બોલાવે છે... કોઈએ એમના કપાળ પર લાઠી ફટકારી છે. તમે જલદી આવો. શેઠ બહુ ગુસ્સામાં

છે, હાથમાં પિસ્તોલ રાખીને બેઠા છે અને બીજા કોઈનેય અંદર નહીં આવવા દેવાની મનાઈ ફરમાવી છે.’

‘તો પછી નાના શેઠ હજુ સુધી કેમ આવ્યા નહીં ?’ આ સવાલ વિવેકના હોઠ પરથી પૂરો બહાર આવ્યો નહીં તે પહેલાં દૂરથી ધસી આવતી મોટરની હેડલાઈટના ઝબકારાએ બધાની આંખો આંજી નાખી. બેકની હળવી ‘ચીસ’ સાથે મોટર દરવાજાની લગોલગ પહોંચીને ઊભી રહી. આગલી સીટના એક દરવાજેથી વસનજી દીવાન અને બીજે બારણેથી પ્રિયા બહાર ધસી આવ્યાં.

‘ઇન્સ્પેક્ટર દેશપાંડે, તમે અહીંયાં !’ વસનજી દીવાન એમની પાસે પહોંચ્યા એટલી વારમાં પ્રિયા વિવેક તરફ ધસી ગઈ : ‘ક્યાં હતા તમે ?’ એ હાંફતી હતી. સાથોસાથ વિવેકને જોઈને થોડી ધરપત થઈ હોય તેમ હસી પણ ખરી.

‘કોણ ક્યાં હતું એ સવાલ-જવાબનો અત્યારે વખત નથી, પ્રિયા !’ કહીને વિવેક વસનજી તરફ વળ્યો : ‘દીવાનસાહેબ એકલા છે. હાથમાં પિસ્તોલ રાખી છે. એમને ઉશ્કેરાટનું કોઈ કારણ આપણે આપવું ન જોઈએ.’

‘એ તમે મારા પર છોડી દો.’ પ્રિયાએ તેના પપ્પાને બોલવાનો મોકો આપ્યો નહીં : ‘દાદાજી કઠોર હશે પણ ફૂર નથી.’

‘પણ હું તને એકલીને અંદર નહીં જવા દઉં.’ વસનજીએ પ્રિયાનો હાથ પકડી લીધો : ‘કોધના આવેશમાં કઠોરતા અને ફૂરતાનો વિવેક વીસરાઈ જાય છે, પ્રિયા !’

‘નહીં, પપ્પા, તમને જોઈને દાદાજી વીફરી બેસશે.’ પ્રિયા કહેતી હતી ત્યાં વિવેકે વચલો રસ્તો દેખાડ્યો : ‘પહેલાં હું અને પ્રિયા અંદર દાખલ જઈએ, તમે અને દેશપાંડે અમારી પાછળપાછળ રહેજો.’

વસનજીએ સંમત થવું પડ્યું. દેશપાંડેનેય એ ગળે ઊતરી ગયું. પડાણ ચોકીદારોએ ઉઘાડેલા દરવાજામાં પ્રિયા અને વિવેક પ્રવેશ કરવા જતાં હતાં ત્યાં રસ્તા પર મોટરસાઈકલની ઘરઘરાટી સંભળાઈ.

‘વિવેક, જરા થોભી જા !’ દેશપાંડેએ કહ્યું : ‘વાઘેલા આવતા લાગે છે.’

એમની અટકળ સાચી ઠરી. સબઇન્સ્પેક્ટર વાઘેલા એના ઉપરી દેશપાંડેની હાજરીથી ચમક્યા, તેમ થોડી રાહત પણ અનુભવી : ‘સારું થયું, સાહેબ, આપ પણ આવી પહોંચ્યા.’

‘પણ વાઘેલા, તમને તો મેં દીવાનસાહેબ પર જાપ્તો રાખવા મોકલ્યા હતા !’

તેમના બોલવામાં ઠપકો નહીં, જિજ્ઞાસા હતી, છતાં વાઘેલાએ ફરજ ચૂક્યાનો હળવો નિસાસો નાખ્યો.

‘સાહેબ, સવા-દસ વાગ્યાથી હું દીવાનસાહેબની મોટરનો પીછો કરતો રહ્યો. એ છેક બોરીવલી સુધી જઈ આવ્યા... મને લાગે છે કે એ નંદલાલને શોધવા નીકળ્યા હતા ત્યાં પત્તો ન લાગ્યો એટલે મુંબઈ પાછા ફરતાં બેત્રણ દારૂના અડાની આસપાસ ફરતા રહ્યા... કોલાબામાં એ કોઈ મકાનમાં ગયા ત્યારે હું ચા પીવા સામેની હોટેલમાં ઘૂસ્યો. મને શું ખબર કે દીવાનસાહેબે પીછો છોડાવવા માટે તરકીબ અજમાવી હશે ! થોડી વારે

કોલાબાના એ મકાનમાં જઈને જોયું તો એમની મોટર ગાયબ... એ પાછલા દરવાજેથી સરકી ગયા હતા.

‘તો પછી, વાઘેલા, તમે અત્યાર સુધી હતા ક્યાં ?’

ત્યારે વાઘેલાએ વસનજી દીવાન તરફ નજર ફેરવી : ‘સાહેબ, હું એમના બંગલા પર પહોંચ્યો. તમે મને ઇશારો કરેલો કે વસનજી દીવાનની જિંદગીનું જોખમ છે... મને થયું, હું હાજર હોઈશ તો દુર્ઘટના અટકાવી શકીશ.’

અને દેશપાંડેએ બાકીની કડી મેળવી લીધી. વસનજી દીવાન મારતી મોટરે અહીં આવવા નીકળ્યા એટલે વાઘેલા અહીં સુધી એમનો પીછો કરતા આવ્યા. એ થોડા મોડા કેમ પડ્યા એનો ખુલાસો પણ વાઘેલાએ જ આપી દીધો.

‘વસનજી શેઠ બહુ તેજ મોટર ચલાવતા હતા અને રસ્તામાં મારી મોટરસાઈકલ ખોટવાઈ ગઈ... ખરે વખતે જ સાલીએ દગો દીધો !’

‘નેવર માઈન્ડ, વાઘેલા, મોડા પડવા છતાં તમે સમયસર આવી ગયા.’ દેશપાંડેએ એને ચોંકાવ્યા : ‘દુર્લભજી દીવાન અંદર છે. હવે પછીની પાંચ મિનિટ હેમખેમ નીકળી જાય તો બધું સાંગોપાંગ પાર પડી ગયું સમજો.’

કહીને તેણે વિવેકને આગળ વધવા ઇશારો કર્યો : ‘અમે તમારાં બંનેને પગલે-પગલે જ છીએ... ગો અહેડ !’

પ્રિયાએ પગ ઉપાડ્યા. દાદાથી વિખૂટા પડ્યાને માંડ ત્રીસ કલાક થયા હતા, પણ એટલો વિયોગ વસમો થઈ પડ્યો હોય એવી અધીરાઈ તેની ચાલમાં આવી ગઈ. કમ્પાઉન્ડ વટાવીને કારખાનાના દરવાજામાં દાખલ થતી વખતે એણે વિવેકને સહેજ પાછળ રાખી દીધો : ‘દાદાજીની પહેલી નજર મારા પર પડવા દેજો.’

વિવેકને તેની હૈયાઉકલત જતી ગઈ : ‘કોધનું મારણ કોમળતા !’

કોઈના આગમનનાં પગલાં સંભળતાં જ દુર્લભજી દીવાન ગરજતા સિંહની જેમ બરાડ્યા : ‘કોણ છે ?’

અને તેમણે તાકેલી પિસ્તોલ સામે પ્રિયા આવતી દેખાઈ. એમની હાંફતી છાતી, કપાળની કરચલીઓ, ભિડાયેલા હોઠ, તંગ થયેલાં જડબાં, ફૂલેલાં નાખોરાં અને ફૂંફાડા મારતી આંખો કોપાયમાન જ્વાળામુખીનો સાક્ષાત્કાર કરાવતાં હતાં. પોતાને જોવા છતાં દાદાજીના ચહેરા પર કોઈ ભાવપરિવર્તન ન આવ્યું. ચહેરાની કરડાકીમાં દોરાભાર પણ ફેર ન પડ્યો કે આંખમાં લાગણીની કૂંપળ ફૂટતી ન દેખાઈ ત્યારે પ્રિયાના પગ ઘડીભર ધૂજી ઊઠ્યા : ‘શું દાદાજીનું સમગ્ર લાગણીતંત્ર કોધની આગમાં ભસ્મીભૂત થઈ ચૂક્યું ? વેર, અહમ્ અને રોષના ગુણાકારે એમને લાગણીશૂન્ય બનાવી દીધા ? વહાલના વડલા જેવા દાદા, જેમણે હાથની વડવાઈઓ પર મને હેતથી હીંચોળી, જતનથી ઉછેરી, લાડથી ફટવી... એ ત્રીસ કલાકના વસમા વિયોગ પછી મને જુએ છે છતાં એમનું રૂંવાડું ફરકે નહિ !’

બે, ચાર, છ ક્ષણો વીતી અને ધીરજ ખૂટી હોય તેમ પ્રિયાએ પોતાના તરફ તકાવેલી પિસ્તોલની પરવા રાખ્યા વિના દોટ મૂકી : ‘દાદાજી !’

ખલાસ...

એક જ શબ્દે, એક જ સંબોધને આખો હિમાલય પિગળાવી દીધો. ક્યારે હાથમાંથી પિસ્તોલ નીચે સરકી ગઈ, ક્યારે પોતે ખુરશી પરથી ઊભા થઈ ગયા, ક્યારે પ્રિયાને છાતીએ વળગાડવા બંને હાથ પહોળા થયા અને ક્યારે આંખો ઊભરાઈ આવી... એમને કાંઈ જ સમજાયું નહીં.

છાતી પર માથું ચાંપીને ડૂસકાં ભરતી પૌત્રીનાં ઊનાંઊનાં આંસુથી એમના ધગધગતા ભીતરને ટાઢક વરતાવા લાગી.

અચાનક પ્રિયાનો હાથ દાદાના માથા પરથી કપાળના ખૂણાને સ્પર્શી ગયો અને આંચકા સાથે એની ડોક ઊંચી થઈ : ‘દાદાજી, આ શું થયું ?’ ઘાવ પર બાજી ગયેલા લોહીને આંગળીના ટેરવાથી લૂછતાં પૂછ્યું : ‘લાવો, હું તમને પાટો બાંધી આપું.’

અને તાજો ઘા ખોદવાથી પીડા ઊપડી હોય તેમ દુર્લભજી દીવાન સહેજ પાછળ હઠ્યા : ‘પહેલાં એ કહે, તારો બાપ ક્યાં છે ?’

જુસ્સાભર્યા અવાજે પૂછીને એમણે ગુસ્સાભરી નજરે પ્રિયાની પાછળ જોયું તો વિવેક ઊભો હતો. થોડી વાર એને એકીટશે જોઈ રહ્યા પછી સંભળાવ્યું : ‘છોકરા, આ બધી તારી જ શિખામણ હતી ને ? તું જ એને...’

‘નહીં, દીવાનસાહેબ !’ વિવેક નજીક સરકી આવ્યો : ‘ગઈ રાતે આપે ફોન કર્યા પછી અત્યારે થોડી વાર પહેલાં જ મેં પ્રિયાનું મોં જોયું. પૂછી જુઓ એને !’

‘હા, દાદાજી, આ તો આપણા બેની વાત હતી એમાં એ બિચારાને...’

‘આપણા બેની નહીં, પ્રિયા, ત્રીજાની પણ વાત છે.’

હજુ તો એ બોલવાનું પૂરું કરે ત્યાં વસનજી દીવાન એમની નજરે ચડ્યા. બંનેની નજર ટકરાઈ. કેટલા વખતે મળતી એ ચાર આંખો ઘડીભર ભાવશૂન્ય જ રહી.

‘આવી ગયો મારો દુશ્મન ?’

કેવો કઠોર આવકાર ! છતાં એ કઠોરતા હેઠળ કોઈક કુમાશ સળવળતી હતી, જેને એ છુપાવવા મથતા હતા.

‘કારખાનાનો માલિક થઈને ફરે છે અને એટલું ભાન નથી કે આગનો વીમો પૂરો થયા પહેલાં એને ફરીથી ઉતરાવી લેવો જોઈએ ?’

વસનજી દીવાન જવાબ આપવાને બદલે બે ડગલાં પાસે આવ્યા, વધુ ઠપકો સાંભળવા માટે.

‘જરા આજુબાજુ જો, ચારે તરફ આગ ચાંપવાની સામગ્રી ખડકેલી છે. દીવાસળી ચંપાઈ ગઈ હોત તો સવારે લાખો રૂપિયાની રાખ હાથમાં આવત... એટલુંય યાદ ન રહ્યું કે તારો એક દુશ્મન લાગ જોઈને બેઠો છે ?’

છતાં વસનજી ખામોશ રહ્યા ત્યારે દીવાનસાહેબ તાડૂક્યા : ‘બોલ ને ! જવાબ કેમ આપતો નથી ?’

‘શું જવાબ આપું, બાપુજી !’ વસનજીએ સ્વસ્થતા જાળવી રાખી : ‘જેમણે જતનથી આ ફેક્ટરી ઊભી કરી, પ્રેમથી એને વિકસાવી, એમના હાથે કદાચ એ સળગીને ખાખ થઈ જવાની હોત તો...’

‘એટલે ?’ ત્રાડ નાખી દુર્લભજી દીવાને : ‘મારા હાથે સળગી જવાની વાત તેં ઉચ્ચારી ? કોણે કહ્યું તને કે...’

‘મેં કહ્યું.’ એ પૂરું બોલે તે પહેલાં અદૃશ્ય રહેલા દેશપાંડે એમની સામે હાજર થયા: ‘દીવાનસાહેબ, મેં એમને કહ્યું કે આ ફેક્ટરીને આગ લગાડવાનું કાવતરું તમે...’

‘ઇન્સ્પેક્ટર ! અમારી વાતમાં તમે માથું નહીં મારો. તમને અહીં કોણે મોકલ્યા ?’

‘જીવણાએ.’

‘કોણ જીવણો ?’

‘જેની સાથે આપે આગ લગાડવાના બદલામાં એક લાખનો સોદો કર્યો હતો એ જીવણલાલ ઉર્ફે નંદલાલ.’

ત્યારે દુર્લભજી દીવાનના દાંત ભીંસાયા : ‘સાલો નંદલાલ ! મારા અર્ધા લાખ લઈને દુશ્મનમાં ભળી ગયો ?’

‘નહીં, દીવાનસાહેબ, દુશ્મનને ઓળખવામાં તમે જ મોટી થાપ ખાઈ ગયા. જેને તમે “કામનો માણસ” માન્યો એ જ તમારો દુશ્મન હતો અને તમારા પૈસાથી જ તમે એને પોષતા રહ્યા.’ દેશપાંડેએ બેઠક બોલવા માંડ્યું : ‘સુરેખાદેવીનું ખૂન થયું હતું એ તમારી શંકા સાચી નીકળી, સાઠ લાખના હીરા ખાતર એ ખૂન કરવામાં આવેલું એ ધારણામાં તમે સાવ સાચા ઠર્યા, પણ ખૂની તરફ આંગળી ચીંધવામાં તમે દિશા જ ભૂલી ગયા. વેરવૃત્તિના અતિરેકમાં તમે નજર સામેના દુશ્મનને ઓળખવાની વિવેકબુદ્ધિ જ ખોઈ બેઠા...’

‘ઇન્સ્પેક્ટર !’ દુર્લભજી દીવાનને એ કડવું સત્ય બહુ કઠ્યું : ‘પોકળ ભાષણ નહીં, સજ્જડ પુરાવો આપો.’

‘પુરાવા !’ દેશપાંડે જાણે એની જ રાહ જોતા હોય તેમ મલક્યા. પોતાના મદદનીશ વાઘેલા તરફ જોયું : ‘મારી મોટરસાઈકલમાં રાખેલી બેગ લઈ આવો ને, વાઘેલા !’

‘હા જી !’ કહેતા વાઘેલાએ પગ ઉપાડ્યા એટલે વસનજી દીવાને બીજી વિનંતી કરી : ‘જરા ચોકીદારોને કહેજો ને કે બધા માટે પહેલાં પાણી અને પછી ચા-કોફી બનાવી લાવે.’

ત્યારે વિવેકને યાદ આવ્યું કે પોતે અઢી કલાકથી પાણી જ પીધું નહોતું ! દેશપાંડેએ મંગાવેલી હેન્ડબેગ અને પાણીના ગ્લાસ સાથે જ આવ્યાં.

‘દીવાનસાહેબ, મને હતું કે આ પુરાવા લઈને મારે “દીવાનસદન”માં આવવાનું થશે.’ બેગ ઉઘાડતાં દેશપાંડેએ કહ્યું : ‘આટલા જલદી આપણે બધાં એક જ ઠેકાણે અને તે પણ અહીં એકઠાં થશું એવું તો ક્યાંથી ધાર્યું હોય ?’

સૌનું ધ્યાન દેશપાંડેએ ઉઘાડેલી બેગ પર ચોટેલું રહ્યું. અંદરથી ટેપરેકોર્ડર ઊંચકીને એણે ટેબલ પર મૂક્યું ત્યારે પ્રિયા અને વિવેક સમજી ગયાં કે દેશપાંડે કયો પુરાવો રજૂ કરવાના છે.

‘મને લાગે છે કે આ ટેપ સાંભળતાં પહેલાં આપણે સૌ ખુરશી પર આરામથી બેઠવાઈ જઈએ.’

પ્રિયાએ દીવાનસાહેબને ખભે હાથ મૂકી ખુરશી પર બેસાડ્યા. બધાએ પાણી પીધું પણ દુર્લભજી દીવાને ગ્લાસ તરફ હાથ લંબાવ્યો નહીં. પ્રિયાએ પાણી ધર્યું તોપણ ઇન્કાર કરી દીધો.

અને દેશપાંડેએ ટેપરેકોર્ડરનું બટન દાબ્યું. બધાના કાન સરવા થયા. પહેલાં ટેલિફોનની ઘંટડી વાગી. પછી વસનજી દીવાનનો અવાજ સંભળાયો : ‘કોણ, સુર ! હું છું... હું વસનજી !’

એટલું સંભળતાં જ વસનજીની આંખો પહોળી થઈ અને દુર્લભજી દીવાનના હોઠ બિડાયા.

ટેપ થયેલા ટેલિફોનના એકતરફી સંવાદ આગળ વધતા ગયા. પરદેશ ચાલી જવાની વાત, વિમાન ઊપડવાનો સમય, ઘડિયાળની ફેક્ટરીનું કરજ નહીં ચૂકવી શકવાની લાચારી, બાપને શરણે નહીં આવવાની મક્કમતા અને પછી હીરાનો ઉલ્લેખ... સુરેખાદેવીની જીદ સામે નમી પડવાનો દેખાવ, હીરા લઈને નીકળતી વખતે બાબુલનાથ પાસે ઊભેલા વિશ્વાસુ પરદેશીને વિદ્વેષ આપવાની સૂચના...

હજુ તો ટેપ ચાલુ હતી ત્યાં જ અકળાઈ ઊઠેલા વસનજીએ વચ્ચે બોલવાની ચેષ્ટા કરી, પણ પ્રિયાએ પિતાનો હાથ પકડી લઈને રોક્યા આંખોના સંકેતથી સમજાવ્યું : ‘ધીરજ રાખો...’

પણ દુર્લભજી દીવાનની ધીરજ રહી નહીં જુસ્સાભેર ખુરશીમાંથી ઊભા થઈ જઈ તેમણે કાચના ટેબલ પર જોરદાર પંજો પછાડ્યો : ‘ઇન્સ્પેક્ટર, પુરાવો સાફસાફ કહે છે કે મારી સુરેખાવહનું ખૂન કરનાર કોણ છે અને તમે ખૂનીની વકીલાત કેમ કરો છો ?’

એમનો લાલઘૂમ ચહેરો જોઈને કાયોપોયો માણસ હેબતાઈ જાય, પણ દેશપાંડેએ જરાય અસ્વસ્થ થયા વિના ટેપરેકોર્ડરનું બટન દબાવી બંધ કર્યું :

‘મને હતું જ કે અવાજ પરથી તમે પણ ભરમાઈ જશો.’

ત્યાં વસનજીએ દબાવી રાખેલો વિરોધ ઊછળ્યો : ‘એ અવાજ મારા જેવો છે, પણ મારો નથી.’

દુર્લભજીએ બધાંની વચ્ચે આવીડ વચના પુત્ર સામે દાઝથી દાત ભીંસ્યા. પ્રિયા વચ્ચે ન હોત તો પોતાનો પંજો પણ વસનજી તરફ ઉગામી દીધો હોત...

‘આ અવાજ વસનજી દીવાનનો નથી.’ દેશપાંડેએ કહ્યું તોપણ માનવા તૈયાર ન હોય તેમ એમણે હોઠ ભીડેલા રાખ્યા.

‘હવે બીજી ટેપ સાંભળો.’ કહેતાં તેમણે રેકોર્ડરમાંથી કેસેટ કાઢીને બીજી ચઢાવી. બટન દબાવતાં જ ટેલિફોનની ઘંટડી વાગી. પછી રિસીવર ઊંચકતાં ઘંટડી બંધ થઈ ગઈ અને ‘હેલો’ સંભળાયું. દુર્લભજી ચોંક્યા. એ પોતાનો જ અવાજ હતો. જવાબમાં સામેથી વસનજીનો અવાજ સંભળાયો ત્યારે બધાં સ્તબ્ધ બની ગયાં : પિતા-પુત્ર વચ્ચે ટેલિફોન પરની આ વાતચીત ક્યારે થઈ હશે ?

પણ વસનજી દીવાનના ધમકીભર્યા અવાજે પ્રિયા અને વિવેકને સુધ્ધાં ટટ્ટાર કરી દીધાં. વાતચીતની શરૂઆત જ ધમકીથી થઈ : ‘તમે મજૂરોને ચડાવી મારી ફેક્ટરીમાં

હડતાલ પડાવી પણ એમાં તમે ફાવશો નહીં. હું તમને ચોવીસ કલાકની મુદત આપું છું. હડતાળ પાછી નહીં ખેંચાય તો તમારી પૌત્રી અને મારી પુત્રી પ્રિયાનું અપહરણ કરતાં હું અચકાઈશ નહીં !

ધમકી પૂરી થાય અને વસનજી કે દુર્લભજી બેમાંથી કોઈ કાંઈ બોલી ઊઠે એ પહેલાં જ દેશપાંડેએ સંભળાવ્યું : ‘આ અવાજ પણ નકલી છે, દીવાનસાહેબ ! વસનજી દીવાનને બદલે બીજા કોઈએ જ તમને ધમકી આપી હતી.’

‘બીજા કોઈએ એટલે કોણે ?’

‘જેને તમે ઘડિયાળની ફેક્ટરીમાં હડતાળ પડાવવા માટે પૈસા આપ્યા હતા એ નંદલાલે.’

‘ચોંકી ગયા દીવાનસાહેબ, છતાં એવું કળાવા દીધા વિના દલીલ કરી : ‘પણ મેં એને હડતાલ પડાવવાના પૈસા આપ્યા હોય તો આવી ધમકી આપવાથી એને તો નુકસાન જ જાય. હડતાળ ચાલુ રહી હોત તો એને બીજા પચીસ હજારનો ફાયદો થાત.’

‘એટલે તમે જ હડતાળ પડાવી હતી એ તો નક્કી થઈ ગયું.’ દેશપાંડેએ દીવાનસાહેબને એમના જ શબ્દોથી ઉઘાડા પાડીને વાત વાળી લીધી : ‘એ હડતાળ લાંબો સમય ચાલી શકે તેમ નહોતી. મજૂર યુનિયનમાં મતભેદ થયો હતો. વફાદાર માણસોએ કામે ચડી જવાની ધમકી આપી હતી એટલે નંદલાલે તમારી સાથે આ ચાલ અજમાવી... તેમાં એને બીજો લાભ એ થયો કે પિતા-પુત્ર વચ્ચેની અંટસ વધી ગઈ અને ભવિષ્યમાં તમારી પૌત્રી પ્રિયાને ઉઠાવી જવાની પૂર્વતૈયારી પણ થઈ ગઈ.’

પરંતુ દુર્લભજી દીવાનનું દેખીલું મન નમતું જોખવા તૈયાર થયું નહીં : ‘આ બધું મને તો અનુમાનના તુક્કા જેવું લાગે છે.’ કહેતા એ ઊભા થયા : ‘ચાલ, પ્રિયા, આપણે ઘેર જઈએ.’

‘નહીં, દીવાનસાહેબ ! તમે સત્યથી દૂર ભાગવા માગો છો, પણ એક પોલીસ અધિકારીની રૂએ હું તમને રોકી શકું એમ છું.’

સાંભળીને દુર્લભજી દીવાનનાં જડબાં તંગ થતાં દેખાયાં, પણ દેશપાંડે ડગ્યા નહીં. તેમણે બેગમાંથી એક ટાઈપ કરેલો કાગળ કાઢીને ધર્યો ત્યારે દીવાનસાહેબે હાથ લંબાવ્યા વિના પૂછ્યું : ‘શું છે ?’

‘થોડા વખત પહેલાં તમારા પર આ પત્ર આવેલો. તમે માધવબાગમાં દર્શન કરવા ગયેલા ત્યારે તમારા ડ્રાઈવરને કોઈ આ પત્ર આપી ગયું હતું.’ જરા વાર અટકીને દેશપાંડેએ ગંભીર અવાજે ઉમેર્યું : ‘જેમાં વિલ્સન નામના માણસે સુરેખાદેવી સાથે પોતાને આડો સંબંધ હોવાની વાત જાહેર કરી દેવાની ધમકી આપીને તમારી પાસે હીરાની માગણી કરી હતી.’

અણગમા સાથે હોઠ કરડતા દીવાનસાહેબે વિવેક સામે જોઈ લઈને દેશપાંડેને પૂછ્યું : ‘આ પત્ર તમારી પાસે ક્યાંથી આવ્યો ?’

‘જીવણલાલના ઘરમાંથી ! હું ચોરી લાવ્યો !’ એના એ ઘડાકાએ વિવેકને ચમકાવ્યો ત્યારે દેશપાંડેએ તેને કહ્યું : ‘યાદ છે, વિવેક, ભાઈબીજને બહાને ગોવા જઈને

હું છાનોમાનો મુંબઈ આવી ગયો હતો ?’

વિવેકે હકારમાં ડોકું હલાવ્યું.

‘એક રાતે મેં જીવણના ઘરમાં ચોરી કરી હતી. બહુ મહેનત પછી એક કબાટમાંથી મને આ બધી સામગ્રી હાથ લાગી. તેમાં દુર્લભજી દીવાન, વસનજી દીવાન અને મારા તથા તારા અવાજની નકલ ઉતારેલી કેસેટો પણ છે. દરેકનો અવાજ ટેપ કરી લઈને જીવણો એ વારંવાર સાંભળ્યા કરતો. અને પછી તેની નકલ કરીને ચકાસી જોતો કે પોતાની બનાવટ બીજાને છેતરી શકે એટલી સચોટ છે ખરી ?’

કહીને દેશપાંડેએ દુર્લભજી દીવાન સામે જોયું : ‘વડીલ, તમે જીવણા ઉર્ફે નંદલાલની અસલિયત જાણતા નથી... વર્ષો પહેલાં એનું નામ ચમનલાલ હતું. ચમન ચારસોવીસ તરીકે એ બે વાર જેલ જઈ ચૂક્યો છે. જેલમાં અવાજની નકલ કરવા માટે ઇનામો પણ જીત્યો છે. જેલ બહાર આવીને ચમનલાલમાંથી એ નંદલાલ બન્યો અને તમારે ત્યાં નોકરી મેળવી. હિસાબની ગોલમાલ કરવા માટે વસનજીએ એને નોકરીમાંથી કાઢી મૂક્યો એનો બદલો લેવા માટે એણે તમારા બંને વચ્ચે વેરની આગ ભડકાવવાનો કીમિયો અજમાવ્યો અને સુરેખાદેવીનું ખૂન કરવાનું કાવતરું ઘડવામાં તેને વિલ્સનનો સાથ મળી ગયો.’

‘પણ આ વિલ્સન છે કોણ ?’ અત્યાર સુધી ચૂપ રહેલા વસનજી દીવાન પૂછ્યા વગર રહી શક્યા નહીં.

‘એ જ તો મારે તમારી પાસેથી જાણવું છે, વસનજી શેઠ !’ દેશપાંડે એવી રીતે બોલ્યા કે જાણે કાવતરું ઘડવામાં વસનજી પોતે સામેલ હોય. એમનું આ રીતે ફટાવું દુર્લભજી દીવાનને ગમ્યું. દેશપાંડેએ બેગમાંથી એક પાસપોર્ટ કાઢીને તેમાં ચોટાડેલો ફોટો વસનજીને દેખાડ્યો : ‘લ્યો, જુઓ, તમારા કુટુંબમાંથી કોઈકને તો એની સાથે કાંઈક સંબંધ હોવો જોઈએ !’

વિવેક અને પ્રિયાએ માન્યું કે હમણાં વસનજી દીવાન માથું ધુણાવી દેશે : હું આને ઓળખતો નથી...

તેને બદલે પાસપોર્ટનો ફોટો ચોકસાઈથી જોવા માટે વસનજી નજર સતેજ કરતા દેખાયા : ‘અરે !’ એમના અર્ધા ઉઘાડા મોંમાંથી ઉદ્ગાર નીકળ્યો ત્યારે સૌ સાબદા બની ગયા : ‘દેશપાંડે, તમારા જીવણલાલની જેમ આ માણસે પણ નામ બદલ્યું છે ! આ વિલ્સન નહીં, વિલિયમ છે !’

‘કોણ વિલિયમ ?’ એવું પુછાય ત્યાર પહેલાં એમણે દુર્લભજી દીવાન તરફ પાસપોર્ટ સરકાવતાં સાંભળ્યું : ‘બાપુજી, તમે તો એને ઓળખી જશો... સ્વિટ્ઝર્લેન્ડવાળી મારિયાનો પતિ વિલિયમ બર્ટન !’

સાંભળતાં જ વિવેક અને દેશપાંડેની આંખો ચમકી ઊઠી. બંને ચોકીદારો ચા-કોફીની ટ્રે સાથે દાખલ થતા દેખાયા એટલે થોડી વાર ખામોશી છવાઈ ગઈ. એમના જતાંની સાથે જ દેશપાંડેએ પૂછી લીધું : ‘વસનજી શેઠ, આ વિલિયમ ઉર્ફે વિલ્સનને સ્વિટ્ઝર્લેન્ડથી છોક મુંબઈ સુધી આવવાનું કેમ બન્યું ? માત્ર સુરેખાદેવીનું ખૂન કરવા ?’

‘ના !’ કહીને વસનજી અટકી ગયા. પહેલાં પિતા સામે અને પછી પ્રિયા તરફ એક નજર કરી લઈને ઉમેર્યું : ‘બાપુજી, તમને તો યાદ હશે, મારિયા મારી સાથેના સંબંધને કારણે મા બનવાની હતી. તમે અમારી વચ્ચેનો સંબંધ તોડાવી નાખવા માટે સ્વિટ્ઝર્લેન્ડ પહોંચી ગયેલા. મારિયાને તમે એક લાખ પૌંડનો બદલો ચૂકવીને આવેલા. આ રકમના હીરા ખરીદીને મારિયાએ તેના ભાવિ સંતાન માટે સેફમાં મૂકી રાખ્યા હતા. લીઝાના જન્મ પછી મારિયા ઝાઝું જીવવાની નહોતી. મરતાં પહેલાં એ પુત્રી પર એક પત્ર લખતી ગઈ હતી, જે લીઝાએ અઢાર વર્ષ પૂરાં કર્યા પછી જ વાંચવાનો હતો. પુખ્તવયે પહોંચેલી લીઝા પત્ર વાંચીને ભારત દોડી આવી, કારણ કે પત્રમાં એની મા લખી ગઈ હતી : “તારા ખરા પિતા વસનજી દીવાન છે. તને એ અપનાવે અથવા તું એમને તારા પિતા તરીકે સ્વીકારે એ તમારી બંનેની મરજીની વાત છે. પરંતુ એક વાર તું એમને જરૂર મળી આવજે...”’

બોલતાં-બોલતાં ગળગળા બની ગયેલા વસનજીએ થોડું રોકાવું પડ્યું. દુર્લભજી દીવાન ઊંચું જોયા વિના સાંભળતા હતા. પ્રિયાની આંખોમાં ભીનાશ છવાતી જતી હતી. ગળું ખંખેરીને વસનજી આગળ વધ્યા :

‘લીઝા એની માતા મારિયાનો પત્ર લઈને ભારત આવી. પત્ર વાંચીને મને સૌથી વધુ રોષ, બાપુજી, તમારા પર જાગ્યો હતો. અઢાર-અઢાર વર્ષ સુધી હું એવા જ ભ્રમમાં વલોવાતો રહ્યો કે પૈસાને ખાતર મારિયાએ મારા પ્રત્યેના પ્રેમનું લીલામ કરી નાખ્યું. પોતાની પુત્રી અઢાર વર્ષ સુધી પરાયાના આશરે ઊછરી... હું લીઝાને લઈને “દીવાન-સદન” આવ્યો, તમને મારિયાનો પત્ર વાંચવા આપ્યો, પણ પસ્તાવો કરવાને બદલે તમે તો લીઝાને તરછોડી દેવા જેટલા નિર્દય બની ગયા. મારે તમને બધાંને ત્યજી દઈ લીઝાને અપનાવી લેવા સિવાય બીજો કોઈ માર્ગ રહ્યો નહીં.

લીઝા ત્રણ વર્ષ મારી સાથે રહી તેમાં છ મહિના અહીંયાં અને છ મહિના જીનીવા રહેતી. મારિયાનો પતિ વિલિયમ જાણતો હતો કે લીઝા એકવીસમે વર્ષે લાખોના હીરાની માલિક બનવાની છે. એ લીઝાને કોઈ પણ હિસાબે પોતાના કબજામાં રાખવા માગતો હતો, પણ લીઝા મને છોડવા માગતી નહોતી. તેને ખબર પડી ગઈ કે હું આર્થિક સંકટમાં આવી પડ્યો છું, ત્યારે એ હીરા લઈને ભારત આવવા જીનીવાથી નાસી છૂટી. પણ લંડન પહોંચી ત્યારે ખબર પડી કે વિલિયમ ઉર્ફે વિલ્સન તેનો પીછો કરી રહ્યો છે. લીઝા તેનો પીછો છોડાવી લંડનમાં છુપાઈ રહી ત્યારે વિલિયમ માની લીધું કે લીઝા હીરા લઈને મુંબઈ સરકી આવી છે. એટલે વિલિયમ મુંબઈ આવ્યો હશે અને...’

‘બસ-બસ, વસનજી શેઠ !’ દેશપાંડેએ અધીરાઈભેર અધવચ્ચે બોલી ઊઠ્યા : ‘મહત્ત્વની ખૂટતી કડી મળી ગઈ. હવે આગળ હું કહું... વિલ્સનના નામના બનાવટી પાસપોર્ટ સાથે વિલિયમ મુંબઈ આવ્યો ત્યારે ખબર પડી કે લીઝા મુંબઈ આવી જ નથી. લીઝાના હીરા ગુમાવી બેસવાનો બદલો એ તમારા પર વાળવા માગતો હશે. પણ ત્યાં એને નંદલાલ ઉર્ફે જીવણલાલનો ભેટો થઈ ગયો. નંદલાલ જાણતો હતો કે તમે ભારત છોડી જવાના છો અને સુરેખાદેવી પાસે લાખોના હીરા છે.’

‘પણ હું ભારત છોડી જવાનો હતો જ નહીં.’ વસનજીએ ચોખવટ કરવી પડી :

‘લીઝાએ લંડનથી ફોનમાં કહેલું કે હું મુંબઈ આવું છું એની જાણ કોઈને થવી ન જોઈએ... એટલે મારે દેખાવ કરવો પડ્યો કે હું ભારત છોડી જાઉં છું.’

‘અને, વસનજી શેઠ, એનો લાભ જીવણાએ ઉઠાવ્યો. તમારા અવાજથી ફોન કરીને સુરેખાદેવીને હીરા સાથે એરપોર્ટ આવવા મનાવી લીધાં. જીવણાએ ખૂન કરવાનું વિલિયમ ઉર્ફે વિલ્સનને સોંપ્યું. સુરેખાદેવીએ વિલ્સનને બાબુલનાથ પર સીટ્રોનમાં લીફ્ટ આપી. અગાઉથી ગોઠવ્યા મુજબ એક ટ્રક સીટ્રોનનો પીછો કરતી રહી. પ્રભાદેવી પહોંચતાં સુધી વિલ્સન અને સુરેખાદેવી વચ્ચે બોલાચાલી કે ખેંચતાણ થતી રહી. સિદ્ધિવિનાયક મંદિર સામેની સડક પર સુરેખાદેવીને સીટ્રોનમાંથી બહાર ફેંકી દઈ પાછળ આવતી ટ્રક નીચે કચડી નાખવાનું નક્કી થયું હતું, કારણ કે જીવણો પાંત્રીસ-આડત્રીસ નંબરની ટેક્સીમાં એ જ સ્થળે પેટ્રોલપંપ પર રાહ જોતો બેઠો હતો. સીટ્રોનના ડાબી તરફના દરવાજાથી સુરેખાદેવીને સડક પર ફગાવી દઈ વિલ્સન હીરા ઝૂંટવીને જમણી બાજુના દરવાજેથી બહાર નીકળી ગયો. સડકની ગટરનું ઢાંકણું અગાઉથી ઉઘાડું રાખવામાં આવેલું. તેમાં વિલ્સન ઊતરી ગયો અને સુરેખાદેવીને કચડી નાખનાર ટ્રકનો જીવણાએ ટેક્સીમાં પીછો પકડ્યો. તેનો ઈરાદો ટ્રક-ડ્રાઇવરને પકડીને પોલીસના હાથમાં સોંપી દેવાનો નહોતો, પણ હંમેશને માટે એને બોલતો બંધ કરી દેવા એણે પીછો પકડ્યો હતો... જીવણાનું એ કામ પણ આસાન બની ગયું. મારી નાખવાની કામગીરી બજાવવાના બોજાને લીધે ટ્રક-ડ્રાઇવરે નશો કરેલો એટલે ગુનો કરીને નાસી છૂટવાના ઉચાટમાં સમતોલપણ જાળવી શક્યો નહિ. ટ્રક ખાડામાં ઊંધી વળી અને ડ્રાઇવર ત્યાં જ મૃત્યુ પામ્યો.’

એકશ્વાસે બોલતાં દેશપાંડે સહેજ અટક્યા ત્યારે દીવાનસાહેબની ડોક ઊંચી થઈ. તેમની આંખોમાં લાલાશ ઘેરાતી હતી : ‘પછી શું થયું, ઇન્સ્પેક્ટર ?’

ત્યારે દેશપાંડેએ કાંડાઘડિયાળમાં જોયું. અઢી વાગી ગયા હતા. પોતાને પોલીસચોકીએ પહોંચવાનું હતું. પંચનામાની વિધિ પતાવવાની હતી, વિસ્તારથી કહેવાનો અવકાશ નહોતો, છતાં સીટ્રોન કારમાં વિવેકને સુરેખાદેવીનું પ્રેત દેખાયું ત્યાંથી શરૂ કરીને કબ્રસ્તાનમાં જીવણાની ધરપકડ થઈ ત્યાં સુધીનું બયાન ઝપાટાભેર કહી સંભળાવીને ખિસ્સામાંથી ટચૂકડું ટેપરેકોર્ડર કાઢ્યું : ‘હવે જીવણાનો એકરાર સાંભળો !’

અને ટેપ ચાલુ થઈ : ‘એ હીરા માટે વિલ્સને એક બાઈનું ખૂન કર્યું, ખૂનને અમે અકસ્માતમાં પલટાવી દીધું, વિલ્સનને ગટરમાંથી નાસી જવાનો રસ્તો મેં શોધી કાઢ્યો. પોલીસને ઊંધા રવાડે મેં ચડાવી ને તું કહે છે કે અમે માલ પચાવી પાડવા આવ્યા છીએ...

હઠી જા વિવેક... તારી જેમ જહોની પણ ઘણુંબધું જાણે છે. સુરેખાદેવીના ખૂનનો ભેદ જાણી જવાની કિંમત તારે પણ ચૂકવવાની છે... બેવકૂફ, તું પણ આ જ કબ્રસ્તાનમાં દટાઈ જવાનો !’

જેવું ટેપરેકોર્ડર વાગતું બંધ થયું કે દુર્લભજી દીવાને નીચે પડેલી પિસ્તોલ પર ઝાપટ મારી : ‘દેશપાંડે, મને એ નંદલાલ પાસે લઈ જાઓ.’ બોલતાં-બોલતાં એમના દાંત ભીંસાયા : ‘એણે મારી વહુને નિર્દય રીતે મારી નાખી ! હું એના શરીરને ગોળીઓથી વીંધી નાખીશ !’

‘નહીં, વડીલ !’ દેશપાંડેએ એમના હાથમાંથી પિસ્તોલ સરકાવી લઈને પ્રિયાને સોંપી દેતાં કહ્યું : ‘જીવણો હવે કાનૂનના કબજામાં છે. તમે કે હું એને કાંઈ જ કરી શકીએ નહીં. સુરેખાદેવીનો એક ખૂની ટ્રક-ડ્રાઇવર પોતાના જ પાપે કમોતને ભેટ્યો, બીજો વિલ્સન હીરા પચાવી શક્યો નહીં અને કબ્રસ્તાનમાં દટાઈ ગયો... હવે આ જીવણાના નસીબમાં શું લખાયું હશે, કોને ખબર !’

કહીને એમણે દીવાનસાહેબ તરફ હાથ લંબાવ્યો : ‘આપ મને રજા આપો ! જતાં-જતાં આપને એક વિનંતી કરતો જાઉં છું. પોલીસના બયાનમાં જીવણો જરૂર એ કહેવાનો કે ફેક્ટરીને આગ લગાડવાનું કામ તમે જ એને સોંપ્યું હતું... પણ આગ લાગી નથી. વસનજી દીવાન એવી કોઈ ફરિયાદ કરવાના નથી એટલે મામલો આગળ વધશે નહીં. પૂછપરછ થાય તો તમે બોલવામાં ધ્યાન રાખજો.’

છેલ્લા વાક્યે દુર્લભજી દીવાનને પિગળાવી દીધા. મન મક્કમ કરીને તેમણે આંખોને તો ભીની થવા ન દીધી પણ અવાજ ગળગળો થઈ જ ગયો : ‘ઇન્સ્પેક્ટર, તમે આજે મારા જીવનની બહુ મોટી આગ ઓલવી નાખી !’

‘નહીં, દીવાનસાહેબ, મેં તો પોલીસ તરીકે ફરજ બજાવી, પણ વિવેકને કાંઈ જ લાગતુંવળગતું ન હોવા છતાં એણે જીવનું જોખમ વહોરી લીધું હતું !’

કીટલીમાં ઠરી ગયેલી ચા-કોફી કોઈને યાદ ન આવી. દેશપાંડે અને વાઘેલાની વિદાય પછી બેચાર ઘડી સ્તબ્ધતા છવાઈ ગઈ. બોલવાની પહેલ કોણ કરે ? શું બોલે ? એવી ગડમથલ વચ્ચે દુર્લભજી દીવાને પ્રિયાના ખભા પર એક હાથ મૂક્યો : ‘ચાલો ઘેર જઈએ.’

ત્યારે પ્રિયાએ વસનજી દીવાન અને વિવેક સામે જોયું. બધા સમજતા હતા કે નાજુક ઘડી આવી પહોંચી છે. દુર્લભજી દીવાને બીજો હાથ વિવેકના ખભા તરફ લંબાવ્યો : ‘વિવેક, તું પણ ઘર સુધી સાથ આપજે.’

નજીક સરકીને વિવેકે એમને ખભાનો ટેકો આપ્યો પણ કહ્યા વગર રહી શક્યો નહીં : ‘દાદાજી, બે રાતથી હું ઘેર ગયો નથી. બા ચિંતા કરતાં હશે, એક ફોન કરી દઉં ?’

અને દુર્લભજી દીવાનની આંખો ચમકી ઊઠી. કાંઈક યાદ આવ્યું હોય તેમ એમણે જ ટેબલ પર પડેલા ટેલિફોનનું ચકરડું ઘુમાવ્યું. રાતના ત્રણ વાગ્યા હોવા છતાં સામેથી ફોન ઊંચકાતાં જરાય વાર ન લાગી.

‘કોણ, વિદ્યાબહેન !’ વિવેકને ફોન આપવાના બદલે એમણે જ વાત ચાલુ કરી દીધી : ‘હું દુર્લભજી દીવાન વાત કરું છું. તમારો વિવેક અત્યારે મારી પાસે જ ઊભો છે. મારા કામસર જ એ બે રાતથી ઘેર આવી શક્યો નહોતો એ માટે તમારી માફી...’

સામેથી વિદ્યાબહેન કંઈક કહેવા માગતાં હતાં પણ દીવાનસાહેબે એમને બોલવા ન દીધાં : ‘જુઓ, કાલ સવારે હું તમારે ઘેર આવવા માગું છું. મારી પૌત્રી પ્રિયાનું માગું નાખવા માટે આવું છું. બોલો, ફાવશે ને ?’

વિદ્યાબહેન જવાબ આપતાં ખચકાઈ ગયાં ત્યારે દીવાનસાહેબે રિસીવર વિવેકને સોંપી દીધું : ‘કદાચ એ તને પૂછવા માગતાં હશે.’

ફોન પર પાંચ મિનિટ સુધી વિવેકે સાંભળતાં જ રહેવું પડ્યું. માનો ઉચાટ, એમની લાગણી, પુત્રનો અવાજ સાંભળીને અનુભવેલી ધરપતનો ઊભરો... છેવટે વિવેકે કહેવું પડ્યું : ‘બા, હું બે કલાકમાં જ ઘેર આવી પહોંચું છું, પછી નિરાંતે તને બધું સમજાવીશ...’

રિસીવર મૂક્યું એટલે દીવાનસાહેબે પૂછ્યું : ‘શું કહે છે તારી બા ? સવારે અમે ઘેર આવીએ ને ?’

વિવેક અને પ્રિયાની નજર મળી. હૃદયની ઝણઝણાટી બંને માંડ છુપાવી શક્યાં.

‘દીવાનસાહેબ, સવારે ઘેર જરૂર પધારો, પણ એકલા કન્યાના દાદા નહીં, પ્રિયાના પિતાએય આવવું પડશે. આપને આ મારી આજીજી છે, શરત નહીં !’

અને દુર્લભજી દીવાન ટટાર થયા. પ્રિયાની બાજુમાં ઊભેલા વસનજી તરફ નજર કરી. વર્ષો પછી પહેલી વાર એમની દૃષ્ટિમાં પુત્ર પ્રત્યે વેરને બદલે વાત્સલ્ય ઊભરાયું.

‘વિવેક, મેં તને કહ્યું એ તં બરાબર સાંભળ્યું નથી લાગતું... સવારે “અમે ઘેર આવીએ ?” એમ મેં પૂછ્યું હતું. “અમે” એટલે કન્યાનો બાપ અને દાદો !’

બોલતાં-બોલતાં એમનાથી મરકી જવાયું ત્યારે પ્રિયાની આંખો હર્ષનાં આંસુથી ઊભરાઈ આવી. પિતાની છાતીએ વળગીને તે ધ્રુસકે-ધ્રુસકે રડી પડી.

‘દીવાનસાહેબ !’ વિવેકે બીજી વાત ઉચ્ચારી : ‘હજુ એક વ્યક્તિની ગેરહાજરી ખટકે છે.’ સાંભળતાં ત્રણેયે એની તરફ જોયું. વિવેકના ચહેરા પર વ્યગ્રતા દેખાઈ. બોલતાં પહેલાં તેણે ગળું ખંખેરવું પડ્યું :

‘લીઝા, આપણી વચ્ચે નથી. તમે રજા આપો તો એને પાછી લઈ આવવા માટે હું કાલે જ રવાના થઈ જાઉં.’

‘પણ, વિવેક, લીઝાનો પત્તો...’ વસનજી દીવાન વચ્ચે કહેવા ગયા ત્યારે વિવેકે અધૂરું વાક્ય ઊંચકી લીધું : ‘એના ઠેકાણાની મને ખબર તો નથી, પણ મારું અનુમાન સાચું હશે તો બે દિવસમાં જ લીઝાનો ભેટો થઈ જશે.’

વસનજી દીવાને આભારવશ નજરે વિવેક સામે જોયું અને ચારે જણાંએ ‘દીવાન-સદન’ જવા માટે એકીસાથે જ પગ ઉપાડ્યા.

એકત્રીસ

હળવા આંચકા સાથે વિમાન ધરતી પરથી ઊંચકાયું એનો થડકો અનુભવતા વિવેકે પછવાડેની સીટમાં બેઠેલી પ્રિયા તરફ ડોક ફેરવી. બંનેનાં સ્મિત અફળાયાં, આંખોમાં ઉન્માદ છલકાયો. લજ્જાનો ભાર સહેવાતો ન હોય તેમ પ્રિયા નજર ફેરવી લઈને બારી બહારનું આકાશ નિહાળવા લાગી. શિયાળુ સવારનાં વાદળાં વીંધતું વિમાન વેગ પકડતું હતું. આંખના ખૂણેથી પ્રિયાએ જોયું તો વિવેક હજુય વંકાયેલી ડોકે પોતાને એકીટશે નિહાળતો હતો. એર-હોસ્ટેસે બેઠકના પટ્ટા છોડવાની છૂટ જાહેર કરી તોપણ બંધનમુક્ત થવાનું બેમાંથી કોઈને સૂઝ્યું નહીં. વિમાનની જેમ બંનેનાં ચિત્ત પણ પુરવેગે ઊડતાં હતાં. વિચારમગ્ન અવસ્થા ક્યારેક બહુ વહાલી લાગે છે.

પ્રિયા વિચારતી હતી : બધું કેટલી ઝડપથી બની ગયું ! હજુ ગઈ કાલે જ બંને વેવિશાળના બંધનમાં બંધાયું ત્યાં બીજી સવારે જ વિમાનની સહિયારી સફરના સંજોગો સર્જાઈ ગયા. ૧લી ડિસેમ્બરની સવાર જાણે તૂટેલા સંબંધો સાધવા અને નવા સંબંધ બાંધવાના ચોંધાકે સાથે ઊગી હતી. સવાચાર વર્ષે પરોઢિયાના પહેલા પહોરે વસનજી દીવાને ‘દીવાન-સદન’માં પગ મૂક્યો ત્યારે પોતે હેયાના ખોળામાં હર્ષ સમાવી શકી નહોતી, આંખો સહિત શરીરનાં અંગેઅંગમાંથી હર્ષ ઢોળાતો રહ્યો હતો. એ ઘડીક દાદાને જોતી તો ઘડીક પિતાને નિહાળી લેતી. કેટલા વખતે બંનેને આમ એકસાથે પાસેપાસે બેઠેલા જોયા !

સવાચાર વાગ્યે વિવેકે વિદાય લીધા પછી પોતે દાદાના કપાળનો ઘાવ ધોવા બેઠી ત્યારે એમણે હળવેકથી પૂછી લીધું, ‘છોકરી, તને ઘેરથી નાસી જવાનું કોણે સુઝાડ્યું ?’

ઘાવ પર મલમપટ્ટી લગાડતો પ્રિયાનો હાથ આંચકા સાથે પાછો ખેંચાઈ ગયો હતો. ક્યારના આ પૂછવા માટે દાદાજી એકાંતની રાહ જોતા હતા એ સમજી ગયેલી પ્રિયાથી મલકી જવાયું : ‘કહું, કોણે સુઝાડ્યું ?’ કહેતાં એણે પટ્ટી લગાડીને ટહુકો કર્યો : ‘દાદાજી, તમે સુઝાડ્યું.’

‘મેં ?’

‘હા, છોલ્લા ઘણા દિવસથી હું તમારો અજંખો જોતી હતી. કાંઈક અણઘટનું

બનવાની આશંકા મારા મનમાં ઘોળાયા કરતી હતી, તેમાં પરમ દિવસની રાતે તમને બબડતા સાંભળી ગઈ.’

‘હું ઊંઘમાં બબડું ?’ દાદાના જખમી કપાળમાં કરચલી ઊપસી આવી હતી : ‘બને જ નહીં ને !’

‘પહેલાં તો મારા મનમાં આવ્યું નહોતું. તમારા જેવા કઠણ કાળજાના માણસ ગમે તેવી વિકટ પરિસ્થિતિમાંય ભરઊંઘમાં બબડે નહીં... પણ વેરના ઝનૂને ચડેલું તમારું મન નીંદરમાં તમારે વશ રહ્યું નહીં. તમે પથારીમાં તરફડતા ઉગ્ર અવાજે બોલતા હતા : હું તને ખતમ કરીને જ જંપીશ ! ૧લી ડિસેમ્બરની સવારે તારો સર્વનાશ જોઈને જ મારી આંખો ઠરશે ! બસ, હવે બે જ રાત બાકી છે...’

‘હું એવું બધું બકી ગયો ?’

‘હા, દાદાજી, તમારા ઉદ્ગારે મને ચેતવી દીધી. ૧લી ડિસેમ્બરની સવારે શું બનવાનું છે એની અમંગળ આશંકામાં રહી નવેમ્બરની સવાર સુધી હું આળોટતી રહી. તમે મોડા ઊઠ્યા હતા. તમારી આંખોની લાલાશમાં મને મારા પપ્પાનું લોહી દેખાયું. તમને બેધડક પૂછવાનું મન થયું કે શું કરવા માગો છો તમે મારા પપ્પાને ? કઈ રીતે વેરની વસૂલાત લેવાનું વિચાર્યું છે તમે ? પણ એમ કહીને હું તમને ચેતવી દેવા માગતી નહોતી. હું જાણી ગઈ છું એની તમને જાણ થઈ જાય તો તમે કદાચ વેર વાળવાની મુદત લંબાવશો, પણ તમારો ઇરાદો નહીં બદલો એની મને ખાતરી હતી...’

ડોક ઢાળીને ખુલાસો કરતી પ્રિયા દાદાનો ચહેરો જોવાની હિંમત ન કરી શકી.

‘એટલે તું ઘર છોડીને ચાલી ગઈ ! પણ તેં એમ કેમ માની લીધું કે તારા પગલાથી હું પીછેહઠ કરીશ ?’

‘દાદાજી, શતરંજ રમતાં તો હું તમારી પાસેથી જ શીખી છું ને ?’ લાડમાં કહેતાં એણે નજર ઊંચી કરી. દાદાજીના મુખ પર નારાજીને બદલે જિજ્ઞાસા તરવરતી જોઈને હળવેકથી ઉમેર્યું : ‘સામેવાળાની ચાલ સમજાઈ નહીં ત્યારે એને ગૂંચવી નાખવા માટે ત્રાંસી ચાલ ચાલવાનું મને સૂઝી આવ્યું ! મારા ઉચાટમાં તમારું ધ્યાન વેર વાળવામાંથી વચકી જશે અને મારે ખાતર તમે તમારા અહંનેય ઓગાળી નાખશો એની મને ખાતરી હતી.’

‘એટલે જ તેં ચિઢીમાં લખ્યું હતું કે ૧લી ડિસેમ્બરની સવારે જે થવાનું હશે તે થશે જ તો તમે તમારી આ પ્રિયાનું મોં જોવા નહીં પામો ! તમારા બાપ-દીકરા વચ્ચેના વેરથી હું તંગ આવી ગઈ છું. નક્કી કરી લો, તમારે તમારા પુત્રનું કમોત જોઈએ છે કે તમારી પૌત્રીની જિંદગી ?’

‘આ લખતી વખતે મારા પર શું વીતી હશે એ કેમ સમજાવું, દાદાજી !’ બોલતાં-બોલતાં એ ગળગળી થઈ ગયેલી : ‘પહેલી બીક તો મને તમારી હાર્ટબલની લાગી. ચિઢી વાંચીને તમે ઉશ્કેરાઈ જશો તો તમારું જખમી હૃદય આ વસમો આઘાત જીરવી નહીં શકે. કેટકેટલા મનોમંથન પછી મારે લખી જ નાખવાનો નિર્ણય લેવો પડ્યો !’

‘મને વસમું તો બહુ લાગ્યું હતું, છોકરી !’ દાદાએ પગ પાસે બેઠેલી પ્રિયાના માથા પર હાથ પસવારતાં કહેલું : ‘બાપને બચાવવા માટે તું દાદા સામે બળવો કરવા તૈયાર થઈ ! હું આ બધું શું કામ કરી રહ્યો છું એનોય વિચાર ન કર્યો ? તારી માના કમોતનો બદલો લેવા માટે સગા પુત્રનો સર્વનાશ કરવા તૈયાર થયો હતો ત્યારે તું બાપના પક્ષે જઈ બેઠી ! બે કલાક સુધી મારું અહમ્ ડગ્યું નહોતું, નમતું નહીં જોખવાની જ જીદ પકડી રાખી હતી, પણ સામે લટકતી તારી સ્વર્ગવાસી માની છબી મને ઠપકો આપતી રહી કે ભૂલ કરનારને સજા ફટકારવા ખાતર તમે મારી દીકરીનું ભવિષ્ય બગાડવાની ભૂલ શું કામ કરી રહ્યા છો ? બસ, એ ભણકારાએ મારા ઇરાદાને ભાંગી નાખ્યો. આગ લાગતી અટકાવવા માટે નંદલાલની શોધમાં હું પાગલની જેમ ભટક્યો... એનો પત્તો ન લાગ્યો ત્યારે જાતે જઈને એ સર્વનાશ રોકવો પડ્યો...’

જુસ્સાભર્યા અવાજે બોલતા દાદા છેલ્લે નરમ પડી ગયા હતા : ‘હવે સમજાય છે કે સુરેખાવહુનો આત્મા શા માટે ભટકતો હતો. પોતાના ખૂનનો ભેદ ઉકેલાવીને એ મારો ભ્રમ ભાંગવા માગતી હતી, આપણને બધાંને એક કરવા માગતી હતી, વિવેકને એનો જમાઈ બનાવવા ઝંખતી હતી...’

છેલ્લા વાક્ય પર પોતે શરમાઈને આડું જોઈ ગઈ હતી. પછી વાત આટોપી લેવા કહ્યું હતું : ‘દાદાજી, હવે થોડી વાર આરામ કરો. સવારે પાછું તમારે જવાનું છે ને ?’

છતાં દુર્લભજી દીવાન પૂછ્યા વગર રહી શક્યા નહોતા : ‘પણ તેં મને એ કહ્યું નહીં કે બે દિવસ તું ક્યાં છુપાઈ રહી ? વસનજીને ત્યાં ગઈ નહોતી એની મેં તપાસ કરાવી લીધેલી. વિવેકને તો તારા જવાની જાણ જ નહોતી. એ સિવાય ત્રીજું કયું ઠેકાણું...’

‘દાદાજી !’ ઊભા થતાં એણે લાડના રણકાથી કહેલું : ‘બધું અત્યારે ને અત્યારે જાણી લેવું છે તમારે... એ બે દિવસની વાત બે દિવસ પછી !’

કહીને એ સડસડાટ પોતાના બેડરૂમમાં ચાલી ગયેલી. જે કાંઈ બની ગયું હતું એ યાદ કરવા અને હવે પછી જે બનવાનું હતું એના તરંગે ચડી જવા માટે એકાંતની બહુ જરૂર હતી.

સવારે પોતાના વેવિશાળનું કહેણ લઈને વિવેકને ઘેર જવા નીકળતા પિતા અને દાદાને એક જ મોટરમાં પડખોપડખ બેસતા જોઈને પોતે કેવી ઝણઝણાટી અનુભવી હતી ! માણસના જીવનમાં આવી સુખાળવી સવાર તો કોઈક જ વાર ઊગતી હશે ને...

‘એક્સક્યુઝ મી !’ અવાજે પ્રિયાને તંદ્રામાંથી જગાડી દીધી. એર-હોસ્ટેસને નાસ્તાની ટ્રે સાથે સ્મિત કરતી જોઈને તેને ખ્યાલ આવ્યો કે સવાર તો ચોવીસ કલાક પહેલાં વીતી ચૂકી હતી. પોતે વિવેકની વાગ્દત્તા બની ચૂકી હતી અને બંને સાથે મળીને લીઝાની શોધમાં દિલ્હી તરફ ઊડી રહ્યાં હતાં.

પાલમ એરપોર્ટ પર લેવા આવેલી વસનજી દીવાનના એજન્ટની એમ્બેસેડર કાર દિલ્હીની હદ વટાવી હરદ્વારના રસ્તે વળી ત્યારે વિવેકે હળવેકથી પ્રિયાનો હાથ પકડી લીધો : ‘વિમાનમાં તો આખી સફર અલગ બેસીને કરવી પડી.’

ત્યારે પ્રિયાથી હસી જવાયું : ‘પોણી સફર તો આપસાહેબ પછવાડે ડોક ફેરવીને મને તાકતા જ રહ્યા હતા. આજુબાજુ બેઠેલાને કેવું લાગ્યું હશે ?’

‘અરે, તારી કે મારી બાજુવાળા બેમાંથી કોઈને કાંઈ લાગ્યું હોત ને તો આ જુવાન હૈયાંની હાલત સમજી જઈને આપણને પડખે બેસાડવા માટે સીટ ઓફર કરી દેત...’

‘એ બિચારાને શું ખબર કે હજી આપણે કાલે જ એન્ગેજ થયેલાં છીએ ?’ કહીને પ્રિયાએ હાથ છોડાવી લીધો.

‘તું છેલ્લી ઘડીએ સાથે આવવા તૈયાર થઈ એની જ મને તો ભારે નવાઈ લાગેલી.’ વિવેકે ફરી હાથ પકડવાનાં ફાંફાં મારતાં પૂછ્યું : ‘તને મોકલવા દાદાજી સંમત કેમ થયા ?’

‘તારો હાથ સરખો રાખ તો કહું.’ પ્રિયાએ તુંકારાની ટેવ પાડતો છણકો કર્યો. વિવેકે આશંકિતપણે બંને હાથની અદબ વાળી લીધી : ‘કહે.’

‘પહેલાં તો પપ્પા તારી સાથે આવવા તૈયાર થયા હતા. લીઝા સાધ્વી થઈ ગઈ છે એવું તારી પાસેથી જાણ્યા પછી એમને એટલી તો રાહત થઈ કે એ ગમે ત્યાં ભટકતી નહીં હોય, દેશ છોડીને ચાલી નથી ગઈ... લીઝાનો ભ્રમ દૂર થશે એટલે રાજખુશીથી પાછી આવવા તૈયાર થઈ જશે.’

‘પણ પ્રિયા, મને લાગે છે કે પપ્પાને જોઈને લીઝા કદાચ ભડકી જશે, તેને પાછી લાવવાનું મુશ્કેલ બની જશે, એટલે જ મેં એમને સાથે ન લીધા.’

‘સાચું કહું, વિવેક, દાદાજીને હવે બહુ પસ્તાવો થાય છે. હું બે દિવસ દૂર રહી એ એમને આટલું બધું વસમું લાગ્યું, પણ લીઝા તો પોતાને કારણે જિંદગીભર પપ્પાથી અલગ થઈ ગઈ... એ કહેતા હતા કે લીઝાને પણ તારી જેમ ધામધૂમથી પરણાવીને વળાવીશ ત્યારે મારા મનને શાંતિ થશે.’

‘એટલા ખાતર દાદાજી તને મારી સાથે મોકલવા તૈયાર થઈ ગયા ?’

‘ના, સાહેબ, મેં દાદાજીને સમજાવ્યા કે આ સંન્યાસીના દીકરાને એકલો હિમાલય તરફ જવા દેશો તો એ પણ ભગવાં પહેરીને ત્યાં જ રહી જશે, એટલે તને પાછો લઈ આવવા માટે મને મોકલી... સમજાયું હવે ?’

‘હું !’ કહેતાં વિવેકે સિફતથી તેનો હાથ પકડી લીધો : ‘એનો અર્થ એ કે હું લીઝાને પાછી લાવવા જાઉં છું અને તું મને પાછો લાવવા સાથે આવી રહી છે !’

‘પણ દાદાજીને હું એક વાતની ખાતરી આપીને આવી છું.’

‘શેની ખાતરી ?’

‘કે તને હું કોઈ જાતની છૂટછાટ લેવા નહીં દઉં !’ કહીને પ્રિયાએ લુચ્ચું હસતાં હાથ છોડાવી લીધો.

થોડી વાર બંને ખામોશ રહ્યાં. પ્લેનમાં અલગ સીટ મળી અને મોટરમાં પડખોપડખ બેઠાં હોવા છતાં મોટર વસનજી દીવાનના ઓળખીતાની હોવાથી બોલચાલમાં વિવેકે સંયમ રાખવો પડે તેમ હતો. વચ્ચે એક જગ્યાએ ચા-પાણી માટે રોકાયાં ત્યારે લાગ સાધીને વિવેકે પૂછી લીધું :

‘તું બે દિવસ ક્યાં છુપાઈ રહી હતી એ મને તો કહે !’

પ્રિયા પોતે જ એ કહી દેવા બેચેન બનેલી, પણ સીધી રીતે કહેવાને બદલે કોયડો રજૂ કર્યો : ‘કાલે સાંજે “દીવાન-સદન”માં આપણા સગપણની વિધિ થઈ ત્યારે જે લોકો હાજર હતા એમાંથી કોઈ એકને ઘેર મેં આશરો લીધેલો... હવે તું અનુમાન કરીને એને શોધી કાઢ તો ઇનામ આપું !’

‘માગું એ ઇનામ આપીશ ?’

‘આપી શકાય એટલું આપીશ.’

એ મોઘમ શરતનો અર્થ બંને સમજી ગયાં અને વિવેકે હોંશભેર બીડું ઝડપી લીધું. વેવિશાળમાં હાજર રહેલાંને તેણે યાદ કરવા માંડ્યાં. દુર્લભજી દીવાન તરફથી એમના ફેમિલી ડોક્ટર, માધવબાગના ત્રણ ટ્રસ્ટીઓ, શૌરબજારના બે દલાલ અને ચાર શેઠિયા, વીમા એજન્ટ સુબાહુ તથા વીરચંદ, વસનજી દીવાનના સર્કલમાંથી એમના સોલ સેલિંગ એજન્ટ, ફેક્ટરીના મેનેજર અને...

યાદ કરવાની એ કસરતથી વિવેકને કંટાળો આવ્યો :

‘પ્રિયા, કોયડામાં અટકળ કરવા માટે એકાદ ઇશારો પણ આપવાનો હોય છે. વેવિશાળમાં તો તમારા અને મારા બંને પક્ષનાં માણસો હતાં. તું જેને ત્યાં રહી આવી એ...’

‘મારા અને તારા બંને પક્ષે સાથે સંકળાયેલ છે.’ કહીને પ્રિયા તેની મૂંઝવણ પર મરકમરક હસવા લાગી.

વિવેકે ફરી નામો યાદ કરવા માંડ્યાં : સીટ્રોન મોટર આપવામાં નિમિત્ત બનેલો મનોજ દેશપાંડે, ગીતા, મદન સિંહા અને...

તેના મગજમાં ઝબકારો થયો. ઘડીભર તો લાગ્યું કે અનુમાન ખોટું ઠરશે. પ્રિયા તેને ત્યાં જાય નહીં... છતાં તેણે ચલાવ્યું : ‘સમજી ગયો, તું મોહિનીદેવીને ત્યાં જ હતી ને ?’

પ્રિયાની આંખો પહોળી થઈ ગઈ : ‘સંન્યાસી, તું ભારે ચતુર નીકળ્યો !’

‘એ સર્ટિફિકેટ તો તારા દાદાએ પણ આપી દીધું !’ ઇનામ જીતી ગયાની ખુશાલીના રણકા સાથે એણે પૂછ્યું : ‘પણ પ્રિયા, તને ત્યાં જવાનું ક્યાંથી સૂઝ્યું ?’

હવે પ્રિયાએ જ વિવેકનો હાથ પકડી લીધો : ‘બધું એવી અણધારી રીતે બની ગયું કે મને કાંઈ સૂઝતું નહોતું. પપ્પાને ત્યાં જાઉં તો દાદા વીફરી બેસે, તારો સાથ લઉં તો આપણા સંબંધમાં વિક્ષેપ જાગે. છેવટે મને મોહિનીદેવી યાદ આવ્યાં. તારી પાસેથી એમના

વિશે ઘણી વાતો સાંભળી હતી. મોહિનીદેવીને ત્યાં હોઉં એવી તો દાદાજીને કલ્પના પણ સૂઝે નહીં.’

‘પણ ત્યાં જઈને તારે મને જણાવવું તો જોઈએ ને ?’

‘નહીં, વિવેક, હું આમાં તને સંડોવવા માગતી નહોતી. દાદાજી સામેની લડાઈ મારે એકલીએ જ લડવાની હતી.’

વિવેકને તેની એ હૈયાઉકલત જ્યી ગઈ. એ ઇનામનું નામ પાડવા જતો હતો ત્યાં પ્રિયાએ કહ્યું :

‘સાચું કહું ? મોહિનીદેવી સાથેના એ બે દિવસમાં હું ઘણું સમજી, ઘણું શીખી... એમની મમતા, પપ્પા પ્રત્યેની એમની લાગણી, તારા તરફનો એમનો આદર, અવિવાહિત જીવનમાં સમતોલ રહેવાની સમજદારી, નિંદાવૃત્તિને સહી લેવાનો સંયમ અને સૌથી વધુ તો અભિનેત્રી હોવા છતાં દંભથી દૂર રહેવાનું વલણ... સાચું કહું તો, વિવેક, બે દિવસ પૂરતી મને માની હૂંફ મળી ગઈ મોહિનીદેવીના સહવાસમાં !’

તો પછી એમને તારી માતા બનાવી દે ને, પ્રિયા ! – વિવેકના હોઠ પર અચાનક જ એ શબ્દો સ્ફુરી આવ્યા, પણ ઉચ્ચારવાની ઉતાવળ કરી નહીં. ધારીધારીને તે પોતાની પ્રિયતમાનું મુખ નિહાળતો રહ્યો. જેમજેમ જોતો રહ્યો તેમતેમ પ્રિયાનો ચહેરો રતાશ પકડવા લાગ્યો. જાણે પશ્ચિમદિશામાં ઢળતા સૂરજની લાલી એના ગાલોને સ્પર્શી ગઈ હોય...

‘શું જોયા કરે છે ક્યારનો ?’

‘મારું ઇનામ...’ સાંભળતાં જ પ્રિયાએ મોં ફેરવી લીધું એટલે કાનમાં કહેતો હોય એટલા ધીરેથી ઉમેર્યું : ‘હરદ્વાર પહોંચીને આથમતા સૂરજની લાલી તારા ગાલ પરથી ચોરી લેવા માટે મારા હોઠ તલપાપડ બન્યા છે, ડાર્લિંગ !’

અને પ્રિયાનાં અંગેઅંગમાં પ્રથમ ચુંબનની કલ્પનામાત્રથી ઝણઝણાટી જાગી ઊઠી.

*

લક્ષ્મણજૂલાના જૂલતા પુલની અધવચ્ચે પ્રિયા થંભી ગઈ. બરફાચ્છાદિત હિમાલયનાં ઊંચા શિખરો પર દષ્ટિ સ્થિર થઈ ગઈ. સૂર્યનાં કિરણો બરફ પરથી લસરી જતાં હોય એવો આભાસ આહ્વાદક લાગ્યો. પડખે ઊભેલા વિવેકને ઘડીભર વીસરી ગઈ.

‘કેમ રોકાઈ ગઈ, પ્રિયા ?’ શાલથી ઢંકાયેલા તેના ખભા પર વિવેકે હાથ દાબ્યો : ‘હિમાલય પર મોહી પડી કે શું ?’

‘ખબર નહીં, વિવેક !’ દષ્ટિને શિખર પરથી હઠાવ્યા વિના જ એ બોલી ગઈ : ‘સમજાતું નથી, બરફીલા આ પર્વતોમાં એવું તે શું છે કે આત્માને એની ટાઢક સ્પર્શી ગઈ !’

‘હજુ તો આપણે હૃષીકેશમાં છીએ, હિમાલયના ચરણમાં... શિયાળો ન હોત તો છેક ગંગોત્રી-જમનોત્રી સુધી હિમાલયનો ખોળો ખૂંદવા લઈ જાત.’

‘હવે મને સમજાયું, વિવેક ! સંસાર ત્યજીને લોકો હિમાલય વસવા કેમ આવતા હશે.’ પ્રિયા પોતાની જાતને કહી રહી હોય એટલું ધીમેથી બોલતી હતી : ‘ગઈકાલે હરદ્વારમાં ગંગાસ્નાન કરતા લોકોને જોઈને મને એમની આસ્થા સમજાઈ અને આજે થોડાક જ માઈલ દૂર આ હપીકેશના વાતાવરણમાં આધ્યાત્મિકતા મહેસૂસ થાય છે.’

જરા વાર અટકીને એણે વિવેક સામે જોયું : ‘મને અત્યારે શું વિચાર આવે છે, કહું ?’

‘અહીંયાં રહી જવાનો વિચાર તો નથી આવતો ને ?’

તેણે મજાકની ઢબે કહ્યું પણ પ્રિયા ગંભીર જ રહી : ‘મને થાય છે, વિવેક, લીઝા પાછી નહીં આવે.’

સાંભળીને એ ચોંકી ઊઠ્યો : ગઈ કાલે મધરાતથી એ લીઝાની શોધમાં ઠેકઠેકાણે મારી સાથે ભટકી. નહિ પૂછવા જેવાનેય દોડીને પૂછી આવતી રહી; બ્રહ્માનંદસ્વામીનો મુકામ ક્યાં છે, જાણો છો ? એમની સાથે એક પરદેશી સાધ્વી પણ છે... તમે એમને ક્યાંય જોયા ? ધર્મશાળાઓ, આશ્રમો, મંદિરો – બધે જ સાથે ફરી વળી. સવારે ગંગાસ્નાન કરનારાઓનેય એ જ પૂછપરછ અને ઉપરથી આવનારી બસમાંથી સાધુ-યાત્રિકોને પકડી-પકડીને એક જ સવાલ : તમે એમને ક્યાંય જોયા છે ? પોતે એને ધરપત આપતો : એમ એક જ દિવસમાં ભાળ નહીં લાગે. પૂછવા જેવા લાગે તેને જ પૂછ. આમ આખું હરદ્વાર ગજવીશ તો-તો લીઝા જ્યાં હશે ત્યાંથી પણ આપણાથી દૂર થઈ જશે... આ ટકોરની અસર અર્ધો-પોણો કલાક રહી, પણ એ પગ વાળીને બેસી શકી નહોતી. છેક બપોરે એક જટાધારી બાવાએ ગાંજાની ચલમ ફૂંકતા-ફૂંકતાં લાલ આંખો પહોળી કરીને પડઘો પાડ્યો કે પેલી ગોરી બાઈ સાથે બાવાનું પૂછો છો ? ત્યારે એણે પાગલની જેમ પેલાના ખભા પકડી લીધા હતા : ‘હા-હા ! અમે એમનાં જ દર્શને જવા માગીએ છીએ. ક્યાં છે એમનો પડાવ, જલદી કહો ને ! પેલાના હાથમાંથી ચલમ ઊછળી પડે એટલા જોશમાં એણે એના ખભા હલબલાવી નાખ્યા હતા... અને જ્યારે બાવાએ કહ્યું, એ તો હપીકેશમાં લક્ષ્મણજૂલાને પેલે પાર ગીતામંદિરની પછવાડે રાવટીમાં સમાધિ લગાવીને બેઠા છે. તમને એમનાં દર્શન કરવા નહીં મળે. પેલી ગોરી સાધ્વી કોઈને રાવટીમાં જવા નથી દેતી. અખંડ સમાધિ લગાવી છે બ્રહ્માનંદજીએ... ત્યારે એને પૂરું બોલવા દીધા વિના મારો હાથ પકડી મોટરમાં બેસાડી દઈને લક્ષ્મણજૂલા સુધી ધસી આવ્યા પછી અહીં એકાએક એમ કહે છે કે લીઝા આપણી સાથે પાછી નહીં ફરે !

‘તું હતાશ કેમ થઈ ગઈ, પ્રિયા ?’ હાથ પકડી લઈ તેને આગળ દોરતાં વિવેકે પૂછ્યું : ‘એ પાછી નહીં ફરે એવું ક્યાંથી સ્ફુરી આવ્યું ?’

‘સ્ફુરણા હતી કે ભમણા, ખબર નહીં, પણ નિસર્ગની આવી નિકટતા છોડીને એ સંસારમાં પાછી શું કામ આવે ?’

‘હજારો-લાખો માણસો હિમાલયની યાત્રાએ આવે છે અને એ ફરી બધાં પાછાં

સંસારમાં જઈને હતાં એમ ને એમ ગોઠવાઈ જાય છે.’

વિવેકે દલીલ કરી પણ પ્રિયાએ તેનો પડઘો ન પાડ્યો. અંતર્મુખ બનીને એ ચૂપચાપ તેની સાથે ચાલતી રહી. રસ્તામાં વિવેકે બેએક જણને ઠેકાણું પૂછ્યું તેમાંય એણે રસ ન દાખવ્યો. દૂરથી બે રાવટીઓ દેખાઈ ત્યારેય એના પગની ગતિ તેજ ન બની.

દસ-બાર ડગલાંનું અંતર રહ્યું ત્યારે વિવેકે થંભી જવું પડ્યું. રાવટીની વચ્ચોવચ એક ધૂણી ધખાવેલી હતી. તેની ફરતા કેટલાક માણસો બેઠેલા દેખાયા. એ બધાની વચ્ચે ભગવાં વસ્ત્રોમાં લીઝા જુદી તરી આવતી હતી...

‘રોકાઈ કેમ ગયા ?’ પાછળ આવતી પ્રિયાએ તેને સજાગ કર્યો : ‘આપણે તેને પાછી લઈ જવા આવ્યા છીએ, આગળ વધો.’

પ્રિયાની એ ટકોર હવે તેને વિચિત્ર લાગી. એ કટાક્ષમાં કહેતી હતી કે પ્રોત્સાહન આપતી હતી ?

શાલને શરીર ફરતે સરખી રીતે વીંટાળીને વિવેકે પ્રિયાની સાથે પગ ઉપાડ્યા. આવનારાં તરફ લીઝાનું ધ્યાન ખેંચાયું, પણ બીજો કોઈ પ્રત્યાઘાત ન જોવા મળ્યો. અજાણ્યા યાત્રાળુઓને સત્કારતા સાધુના જેટલો જ નિર્લેપ આવકાર એની દૃષ્ટિમાં દેખાયો. હિમાલયની હિન્દીમાં એ આસપાસ બેઠેલાને સમજાવી રહી હતી : ‘સમાધિને બે દિવસ થયા, હજુ પાંચ દિવસ એ કોઈને મળશે નહીં. સાત દિવસની અખંડ સમાધિનું તપ છે. આપ લોકો દૂરથી દર્શન કરી શકશો, કોઈ જાતનો વિશેષ ન નાખશો.’

વિવેક તેને એકીટશે નીરખી રહ્યો : ગોરાં અંગો પર ચોમેલી ભભૂત, જટાની જેમ બાંધેલા માથાના વાળ, ડોકમાં રુદ્રાક્ષની માળા, ખભાથી પગની પિંડી સુધીનું એક જ ભગવું વસ્ત્ર અને મોહક મુખ પર તપનું તેજ...

‘ભિરાજીએ... !’ પિછાણનો જરા સરખોય અણસાર આપ્યા વિના એણે વિવેક-પ્રિયાને કહ્યું ત્યારે બેચાર જણાએ ખસી જઈને ધૂણી નજીક બેસવાની બંને માટે જગ્યા કરી આપી. નહિ ઓળખવાની તેની ચેષ્ટાએ વિવેકને તો આંચકો આપ્યો, પણ બીજા બધાની હાજરીએ તેની અધીરાઈ દબાવી રાખી.

‘સાધ્વીજી, તમે પરદેશી છો છતાં અમારા દેશની ભાષા બરાબર બોલી શકો છો !’ કોઈએ જિજ્ઞાસા દર્શાવી ત્યારે લીઝાએ સૌમ્ય સ્મિતથી વિશેષ કોઈ જવાબ નહીં વાળ્યો.

‘લક્ષ્મીદેવી, લોકો વાત કરે છે કે તમે બહુ શ્રીમંત કુટુંબમાંથી આવો છો... તો પછી સાધુ બનવાનું કારણ શું ?’

ત્યારે એ પ્રશ્ન પૂછનાર તરફ કાણવાર જોઈ રહી. વિવેકને થયું કે એ જવાબ નહીં આપે, પણ ધારણા ખોટી ઠરી. મૃદુ અવાજે લીઝા બોલતી સંભળાઈ :

‘સાધુએ પૂર્વજીવન યાદ નહીં રાખવાની શાસ્ત્રમાં આજ્ઞા અપાઈ છે. સંસાર ત્યજી દેનાર શ્રીમંતાઈ-ગરીબાઈના ભેદ ભૂલી જાય છે.’

‘પણ, દેવીજી !’ વિવેકથી વચ્ચે કૂદી પડ્યા વિના રહેવાયું નહીં : ‘સંસાર ત્યજી

દેવાનું કારણ તો યાદ આવતું જ હશે ને ?

અણધાર્યા પ્રશ્ને લીઝાને ક્ષણવાર માટે વિચલિત કરી દીધી. નજર તેની વિવેક તરફ વળી.

‘સંસાર ત્યજી દેવાનું કારણ...’ બોલતાં-બોલતાં લીઝાએ નજર ફેરવી લઈને ઉમેર્યું : ‘એ તો માત્ર નિમિત્ત હોય છે. એ યાદ આવે કે કોઈ યાદ કરાવે તોપણ શું ?’

છેલ્લા શબ્દો સાથે તેણે આંખો પર પાંપણ ઢાળી દીધી. વિવેકે પ્રિયા તરફ જોયું, પણ એ તો લીઝાનો નિર્લેપ ચહેરો વાંચવાની વેતરણમાં ગૂંથાઈ હતી : ચાર મહિનામાં જ વૈરાગ્યનો રંગ આટલો ઘેરો બની ગયો ! તેની કીકીઓમાં ભીનાશ પ્રસરવા લાગી, પણ મન મક્કમ કરી લઈને ઊભરાતાં આંસુને પાછાં ઠેલી દેવા પડ્યાં.

સાધ્વીની બંધ આંખોએ ભાવિકોને વિદાય લેવાનો સંકેત આપ્યો હોય તેમ એક પછી એક સૌ ઊભા થયા. બાજુની રાવટીમાં સમાધિમાં બેઠેલા સંન્યાસીનાં દૂરથી દર્શન કરી લઈ ચૂપચાપ બધા વીખરાઈ ગયા ત્યાં સુધી વિવેક અને પ્રિયાએ ધીરજ ધરીને બેસી રહેવું પડ્યું. ધખતી ધૂણીના લાલચોળ અંગારાની ઝાંયથી લીઝાનો સૌમ્ય ચહેરો વધુ તેજસ્વી દેખાતો હતો : શું વિચારતી હશે એ ? કંઈ યાદ કરતી હશે કે યાદ આવેલું ભૂલી જવા માટે આ સમાધિ લગાવી હશે ?

ઊંડો શ્વાસ છોડતાં લીઝાએ આંખો ઉઘાડી. બંનેને સામે બેઠેલાં જોઈને આશ્ચર્ય વ્યક્ત ન કર્યું, માત્ર સ્મિત ફરકાવ્યું. વિવેકને થયું : બીજાઓની હાજરીમાં એ નિર્લેપ રહી, પણ હવે આત્મીયતાનો ભાવ જાગશે.

‘લીઝા !’ સંબોધન ઉચ્ચારતાં જ વિવેકના હોઠ ધૂંજ્યા : ‘હું અને પ્રિયા તને...’
‘લેવા આવ્યાં છો !’ અધવચ્ચે એણે જ વાક્ય પૂરું કર્યું ત્યારે વિવેકને એનું બોલવું રહસ્યમય લાગ્યું. હરદ્વારની પૂછપરછના ખબર પોતાના આવતાં પહેલાં અહીં પહોંચી ચૂક્યા !

‘હા, બહેન !’ પ્રિયાએ લાગણી-નીતરતા સાદે કહ્યું : ‘તને લેવા આવ્યાં છીએ !’
‘લીઝા, તેં મને પત્ર સાથે પેલી કેસેટ મોકલી એ બનાવટી હતી.’ વિવેકે શાંતિથી કહેવાનું વિચારી રાખેલું, પણ અધીરાઈ આવી ગઈ : ‘સુરેખાદેવીની હત્યા વસનજી દીવાને નહીં પણ તારા બીજા પિતા વિલિયમ બર્ટનના હાથે થઈ હતી.’

કોઈ જાતના અચંબા વિનાનું લીઝાનું એ જ સૌમ્ય સ્મિત.
‘લીઝા, ખૂનનો ભેદ ઊકલી ગયો. દુર્લભજી દીવાનનો ભ્રમ ભાંગી ગયો. પિતાપુત્ર વચ્ચેનું વૈમનસ્ય ભૂંસાઈ ગયું. બસ, હવે તું પાછી ફરી જા એટલે સૌના જીવને શાંતિ થઈ જાય.’

છતાંય એ કાંઈ ન બોલી એટલે પ્રિયાએ ઉત્સાહભર્યા અવાજે કહેવા માંડ્યું : ‘હા, બહેન, પપ્પા અને દાદાજી તારી રાહ જોતા બેઠા છે. પપ્પા પોતે તને લેવા આવવાના હતા. પણ વિવેકે એમને...’

બોલતાં-બોલતાં કંઈ રૂંધાવા લાગ્યો ત્યારે છેલ્લા શબ્દો તણાઈ ગયા. આંસુના ભારથી પ્રિયાની ડોક ઝૂકી ગઈ, વિવેકનું ભીતર ભીંજાઈ ગયું.

‘ગુરુજીએ બે દિવસ પહેલાં ધ્યાનમાં બેસતી વખતે મને કહ્યું જ હતું.’

લીઝાના એ શબ્દોએ બંનેને ચોંકાવ્યાં : ‘શું ?’

‘એ જ કે તને સંસારમાં પાછી લેવા માટે કોઈનું આગમન થવાનું છે.’

‘એમને ક્યાંથી જાણ થઈ ?’

‘ઘણી વાર એવું બને છે.’ લીઝાએ સમજાવ્યું : ‘ગુરુજીને બનનારા બનાવની અગાઉથી સ્ફુરણ થતી હોય છે, પણ એ ભાગ્યે જ કોઈને કહે છે.’

‘અમારા આગમન અંગે એમણે શું કહ્યું ?’

‘એટલું જ કે, લક્ષ્મી ! સંસાર ત્યજી દેવાનો સંકલ્પ તારો હતો, હવે ભગવાં ત્યજી દેવાનો સંકલ્પ પણ તારે જ કરવાનો રહેશે.’

‘ત્યારે તેં શું કહ્યું, લીઝા ?’ વિવેકના હૃદય-ધબકારનો વેગ વધી ગયો : ‘તારો સંકલ્પ...’

‘અટલ છે, વિવેક !’ લીઝાએ વિનાવિલંબે, દૃઢ સ્વરે, જરાય અસ્વસ્થ થયા વિના સંભળાવ્યું : ‘સંસાર ત્યજી દેવાનું કારણ મેં તારી જિજ્ઞાસા ખાતર તને જણાવ્યું હતું. વિવેક, એ કારણ સાચું હતું કે ખોટું એનાથી હવે કોઈ ફેર પડતો નથી. સુરેખાદેવીની હત્યા મારા એક પિતાએ કરી કે બીજા પિતાએ એ જાણવાનું મારા માટે હવે મિથ્યા છે. મારા માટે હવે કોઈ મારું રહ્યું નથી. કોઈના માટે હું કોઈની રહી નથી.’

એના શબ્દશબ્દમાં સંકલ્પની દૃઢતા અને વૈરાગ્યની વિલક્ષણતા નીતરતી હતી. તેની આંખોમાં સામે બેઠેલા સંસારી પ્રત્યેનો કોઈ ભાવ નહોતો, તેમ અભાવ પણ નહોતો. પોતાને લેવા ઔવનારની ઉપેક્ષા નહોતી તેમ એમને પાછાં વાળી દેવા માટેની વ્યથા પણ નહોતી...

એના મક્કમ છતાં મુલાયમ વલણે વિવેક અને પ્રિયાને શૂન્યમનસ્ક બનાવી દીધાં. કોઈ દલીલ કે સમજાવટ, કોઈ આગ્રહ કે આજીજી સૂઝ્યાં નહીં, ઊલટાનું જાતને દોષ દેવાની લાગણી જાગી : શું સંસાર કે શું સંન્યાસ, વ્યક્તિ પોતાના સ્થાનથી સંતુષ્ટ હોય, તેની સાધના એને ઊંચાઈ તરફ દોરી જતી હોય, તેને જોઈને પૂજ્યભાવ જાગતો હોય, તો પછી શું કામ કોઈએ એને એના માર્ગથી ચલિત કરવી જોઈએ ?

વિવેકને વિચિત્ર લાગ્યું : કેવા આત્મવિશ્વાસ સાથે પોતે લીઝાને લેવા આવ્યો હતો અને હવે લીઝાને લીધા વિના પાછા ફરી જવામાં કોઈ પરાજયની લાગણી કેમ જન્મી નહીં ! શું એ લીઝાની સિદ્ધિ હતી કે હિમાલયની ભૂમિનો પ્રતાપ ! પ્રિયાને તો લક્ષ્મણજૂલા ઓળંગતાં અગાઉ આવી અનુભૂતિ થઈ હતી : લીઝા આપણી સાથે પાછી નહીં આવે ! આવું ઉચ્ચારતી વખતે એણેય કોઈ પીડા અનુભવી નહોતી.

‘લીઝા, ક્યારેય આ ભગવાં વસ્ત્રોનો ભાર વર્તાય કે સાધુજીવન નિરર્થક લાગે તો...’

‘બેધડક ઘેર પાછી આવી જાઉં એમ જ કહેવું છે ને, વિવેક ?’ હસીને એણે ઉમેર્યું : ‘ભલે, પણ તમે બંને મારા માટે એટલી મંગળ કામના કરજો કે મારો અવતાર પિતામહ જેવા... હિમાલયના ખોળે જ સમાપ્ત થાય.’

ત્યારે પ્રિયાએ દબાવી રાખેલું ડૂસકું ઊછળી આવ્યું. રુદન છુપાવી રાખવા માટે તેણે બે ગોઠણ વચ્ચે મોં દાબી દીધું. વિવેક તેનો ખભો દાબીને દિવાસો દેવાનું વિચારતો હતો ત્યાં લીઝાએ જ ઊભા થઈને પ્રિયાને છાતીસરસી ચાંપી દીધી : ‘એમ કોચવા નહીં, પ્રિયા ! સંબંધ બાંધવા કે સંબંધ તૂટી જવા એ તો જગતનો કમ છે. આપણો સાંસારિક સંબંધ ભલે સમાપ્ત થયો, પણ માનવી વચ્ચેનો સંબંધ તો સનાતન રહેવાનો.’

વિવેકને લીઝાની વાણીમાં શુદ્ધ ભાવનાની સરવાણીનો રણકો સંભળાયો. હવે તેને સમજાયું કે બા સંન્યાસી પતિ માટે સદા ગૌરવ શું કામ અનુભવે છે.

‘લીઝા, જતાં પહેલાં અમે તારા ગુરુજી એટલે કે મારા સંસારી જીવનના પિતાનાં દર્શન કરીએ.’

સાંભળતાં જ પ્રિયાનું રુદન થંભી ગયું. લીઝાથી આગળ થઈને એણે આંસુ લૂછી નાખ્યાં. સંન્યાસી શ્વશુરનાં દર્શન કરવાની અભિલાષાએ ઉદાસ મનને ઉલ્લાસથી ઉભરાવી દીધું. એરપોર્ટ પર વિવેકની માતાએ ભલામણ કરી હતી : ‘વિવેકના પિતાને તો મેં વર્ષોથી જોયા નથી, પણ તમે એમનાં દર્શનનો લહાવો લેજો. એ ભલે તમને પુત્રવધૂ-રૂપે ન ઓળખે, પણ તમે તો મનોમન સસરા-સ્વરૂપે એમના આશીર્વાદ માગજો...’

લીઝા બંનેને રાવટી તરફ દોરી ગઈ. આથમતા સૂરજના અજવાળામાંય સંન્યાસીના ચહેરાની કાન્તિએ બંનેની આંખો આંજી દીધી. તપનું તેજ રેલાવતું મુખ, પ્રચંડ દેહ અને પ્રભાવશાળી વ્યક્તિત્વ - જોતાંની સાથે જ એવો પૂજ્યભાવ જાગે કે આપોઆપ હાથ જોડાઈ જાય. પ્રિયાએ જમીન પર મસ્તક ટેકવીને મનોમન આશીર્વાદ માગ્યા ત્યારે કોણ જાણે કેમ, એના કાનમાં ‘અખંડ સૌભાગ્યવતી ભવ’નો ગુંજારવ રણજણી ઊઠ્યો. વિવેકે આંખો મીંચીને પિતાશ્રીને પ્રણામ કર્યા ત્યારે માથા પર પિતાના હસ્તનો વાત્સલ્યભર્યો સ્પર્શ થયો હોય એવું મહેસૂસ કર્યું.

હિમાલયનાં ઉત્તુંગ શિખરો પાછળ ડૂબતા સૂરજની સાક્ષીએ વિવેક અને પ્રિયાએ એમની વિદાય લીધી ત્યારે ચિત્તમાં કોઈ જાતનો ઉદ્વેગ વર્તાયો નહીં. જાણે યાત્રાનો મહામૂલો પ્રસાદ પામીને પાછાં ફરતાં હોય એવો સાક્ષાત્કાર અનુભવ્યો.

૨૧ જાન્યુઆરીની મધરાત થવા આવી હતી. ઓબેરોય શેરટોન હોટેલની અગાસી રંગબેરંગી રોશનીથી ઝળહળી ઊઠી હતી. પ્રિયા-વિવેકનાં લગ્નની ઉજવણી આટોપાઈ રહી હતી. બપોરે હસ્તમેળાપ, સાંજે સત્કારસમારંભ, રાત્રે ભોજનસમારંભ અને છેલ્લે સંગીતની મહેફિલ... પચીસ વરસે દુર્લભજી દીવાનને ત્યાં લગ્નપ્રસંગ આવ્યો હતો. શણગાર-સજાવટ, આગતા-સ્વાગતા, ખાણીપીણી - કોઈ બાબતમાં કોઈ જ કહેવાપણું રહેવા દીધું નહોતું.

દીવાનસાહેબ તો પ્રિયાનો દેહ હીરામોતીના દાગીનાથી મઢી લેવા માગતા હતા, પૌત્રીનું ઘર વૈભવવિલાસનાં સાધનોથી ભરી દેવા માગતા હતા, પણ વિવેકે વિનંતી કરેલી : ‘દાદાજી, અતિરેકમાં સુખ નથી એવું માત્ર હું જ નહીં પ્રિયા પણ માને છે. તમારી એક પૌત્રી એક જ વસ્ત્રથી સ્ત્રીદેહ ઢાંકે છે, ફક્ત એક જ ટંક ભોજન કરે છે અને એક જ ચટાઈ પર શયન કરે છે, છતાં એ આપણા કરતાં વધુ નહીં તો ઓછી સુખી તો નથી જ... જ્યારે પ્રિયાને મારા ઘરમાં એનાથી વધુ સાંસારિક સુખ-સગવડ મળી રહેશે. તમારા મોભાનું માન જળવાઈ રહે અને મારી મર્યાદાનો મલાજો સચવાઈ રહે એ બંને વાતનું ધ્યાન રાખજો.’

સાંભળીને દુર્લભજી દીવાનને જરા ઓછું આવ્યું હતું, પણ મન મનાવી લીધું : આખરે તો પ્રિયાના પિતા અને દાદાની બધી જ મિલકત એને જ મળવાની છે ને ! અત્યારે નહીં તો પછી વિવેકે એ સ્વીકારવી જ પડશે...

લગ્નના આગલા દિવસે પ્રિયાને પડખે બેસાડીને એમણે કહેલું : ‘દીકરી, ખૂન-કેસનો નિકાલ આવી જાય એટલે સુરેખાવલુના હીરા આપણને પાછા સોંપાઈ જશે. સાઠ લાખના એ હીરાનું મૂલ્ય હવે પોણો કરોડ રૂપિયા જેટલું થઈ ગયું ગણાય. એ હું તારી એકલીના નામે ટ્રાન્સફર કરાવી દઉં કે તમારાં બંનેનાં નામે ?’

‘અમારા બંનેમાંથી કોઈના નામે નહીં, દાદાજી !’ કહીને પ્રિયાએ તેમને હેબતાવી દીધા હતા : ‘હષીકેશથી પાછી ફરી ત્યારથી મારા મનમાં ગડમથલ ચાલે છે. લીઝાએ એનું સર્વસ્વ પિતાને આપી દીધું, પણ આપણે લીઝાને કોઈ જ આપી શક્યાં નથી. જેણે સંસાર ત્યજી દીધો એને આપણે શું આપી શકવાનાં, દાદાજી ! પણ આપણે કોઈક એવું તો કરી શકીએ કે જેના દ્વારા બીજા કોઈકને આપી શકાય.’

‘હું સમજ્યો નહીં, પ્રિયા !’

‘સમજાવું. તમે કહો છો તેમ મમ્મીના હીરામાંથી પોણો કરોડ રૂપિયા ઊપજે તેમ છે. શું કામ એ પૂરી રકમ માનવીના આધ્યાત્મિક ઉત્થાન અર્થે અર્પણ કરી ન દેવી ? જ્ઞાન અને ભક્તિમાર્ગે હિમાલય જતા હજારો સાધુસંતો માટે એક ભવ્ય આશ્રમ બંધાવીએ, યાત્રાળુઓ માટે મોટી ધર્મશાળા ચણાવીએ, જ્યાંથી કોઈ ભૂખ્યા પેટે પાછું ન જાય, જ્યાં સાધુસંતોનો સમાગમ થાય અને જેનું સંચાલન તમારી સાધ્વી પૌત્રી તથા મારા સંન્યાસી શ્વશુરને સોંપાય... તમને મારો આ વિચાર કેવો લાગે છે ?’

ત્યારે દીવાનસાહેબ પૌત્રીની આ ધવકાઈ પર ગંભીરપણે વિચારમગ્ન બની ગયા હતા. થોડી વારે કોઈક સૂઝવું હોય તેમ સંમતિ આપતાં કહેલું : ‘જે મને સૂઝવું જોઈએ એ તેં મને સૂઝડવું, પ્રિયા ! સુરેખાવલુના આત્માના કલ્યાણ માટે એની મિલકત આવા જ કોઈ સત્કાર્યમાં વાપરવી જોઈએ. કાલે તારા કન્યાદાનસમયે સૌની સમક્ષ હું આ સંકલ્પ જાહેર કરી દઈશ અને હષીકેશમાં સુરેખાદેવી ટ્રસ્ટની સ્થાપના પણ કરાવી દઈશ.’

‘દાદાજી !’ આભારવશ અવાજે પ્રિયાએ સુધારો પણ સૂચવ્યો હતો : ‘આ સત્કાર્યોમાં માત્ર મારી જ માતાનું નામ આવે અને લીઝાની માતાને વીસરી જઈએ તો એ

અન્યાય કહેવાય. તમે આટલા ઉદાર થયા છો તો પરણીને સાસરે જતી પૌત્રીની એક વધુ વાત સ્વીકારી લો. સુરેખા સાથે મારિયા નામ પણ જોડી દો.' એ વખતે તો એમણે પૌત્રીનો પ્રસ્તાવ સ્વીકારવાનો પડ્યો પાડ્યો નહોતો, પણ કન્યાદાન-પ્રસંગે જાહેર કરેલા સંકલ્પમાં 'સુરેખા-મારિયા ચેરિટી ટ્રસ્ટ'નું સંયુક્ત નામ સાંભળીને પ્રિયા ભાવવિભોર અવાજે બોલી હતી : 'કોઈ દાદાએ દીકરીને આવો કરિયાવર નહીં આપ્યો હોય, દાદાજી !'

સિતારવાદનની અંતિમ સૂરાવલી સાથે લગ્નની એ રાત સંકેતાર્થ જવાની તૈયારી ચાલતી હતી. ઘડિયાળના કાંઠા બારના આંકડા પર જોડાઈ જવામાં હવે થોડી જ પળો બાકી હતી. નિકટનાં સો-સવાસો મહેમાનોને જ છેવટ સુધી રોક્યાં હતાં. સંગીતકારની આંગળીનાં ટેરવાં સિતારના તાર પર તેજ ગતિથી ફરતાં હતાં. સંગીતની એ પરાકાષ્ટામાં બધાં જ તન્મય બની ગયાં હતાં ત્યારે દુર્લભજી દીવાન ઉજી જુલાઈની એ રાત યાદ કરવામાં ગૂંથાયા : બરાબર આવી જ રીતે રવિશંકરની સિતાર સાંભળવામાં શ્રોતાઓ તલ્લીન બનેલાં ત્યારે સુરેખાવડુ માથું દુખવાના બહાને ઘેર ચાલ્યાં ગયેલાં. ઘેરથી હીરા સાથે સીટ્રોનમાં એરપોર્ટ જવા ઊપડી ગયાં અને....

જે ભૂલી જવું જોઈએ એ જ વારેવારે યાદ આવી જતું હતું.

અને હજુ તો સંગીતકારની આંગળીઓ સિતારના તારથી અળગી થાય છે, સૂરાવલીનાં મોજાં વાતાવરણમાં લહેરાય છે, શ્રોતાઓની તાળીઓના પડઘા શમ્યા નથી ત્યાં જ સબઈન્સ્પેક્ટર વાઘેલા ઉતાવળી ચાલે બધાંની વચ્ચે ધસી આવીને વરરાજા વિવેકની બાજુમાં બેઠેલા પોતાના ઉપરી દેશપાંડેનો હાથ પકડી લઈ તેને એક તરફ ખેંચી જતા દેખાય છે.

વાઘેલા ઘીમા અવાજે ઝડપભેર દેશપાંડેને કાંઈક કહી રહ્યા છે અને દેશપાંડેના ચહેરા પર વ્યગ્રતા વધતી જતી દેખાય છે. વિદાય લેતા મહેમાનો વિવેક સાથે હાથ મિલાવતા હોય છે, પણ એનું ધ્યાન દેશપાંડે અને વાઘેલા વચ્ચેની મસલત પરથી હઠતું નથી. દેશપાંડે ઉપરીની ઢબે ઝડપી સૂચના આપીને વાઘેલાને રવાના કરતા દેખાયા ત્યારે વિવેકથી રહેવાયું નહીં : 'નક્કી કાંઈક ગંભીર બની ગયું છે !'

વિદાયનો વહેવાર પડતો મૂકીને વિવેક એમની સામે ધસી ગયો : 'શું થયું, દેશપાંડે ?'

દ્વિધા અનુભવતા દેશપાંડે તેની સામે જોઈ રહ્યા. કહેવું ગમતું નહોતું છતાં કહ્યા વગર ચાલવાનું પણ નહોતું :

'જીવણો પોલીસ કસ્ટડીમાંથી નાસી ગયો !'

'હું !' વિવેકનું મોં ફાટી ગયું : 'ક્યારે ?'

'દોઢેક કલાક પહેલાં.' દેશપાંડે બીજા કોઈ ન સાંભળે એવી સાવચેતીથી કહેતા હતા : 'લાગે છે એ બદમાશે અમારા ખાતાના કોઈ માણસને ફોડ્યો હશે. વિવેક, તમારે સૌએ અહીં રોકાવું પડશે.'

'રોકાવું પડશે ?' વિવેકને સમજાયું નહિ : 'પણ, દેશપાંડે...'

'સાંભળ, વિવેક, જીવણો પોતાનો જીવ બચાવવા માટે નથી છટક્યો, પણ આપણા જીવ લેવાનું કાવતરું ઘડીને ભાગ્યો છે. એને ખબર છે કે અત્યારે તારાં અને પ્રિયાનાં લગ્નની અહીં ઉજવણી ચાલી રહી છે. બદલો લેવા માટે તે આ તરફ જ આવવાનો. કદાચ આટલામાં જ ક્યાંક છુપાયો હશે. આવડી મોટી હોટેલમાં એને આવતો કોણ રોકે ?'

'પણ આ બધું તમને કહ્યું કોણે ?'

'ધનરાજે ! અમે ધનરાજને તાજનો સાક્ષી બનાવવા માગતા હતા. જીવણાથી એ છાનું રાખ્યું હતું. જીવણાને વહેમ ન જાય એટલે ધનરાજને એની જ સાથે રાખતા હતા. નાસી છૂટવાનું કાવતરું તો જીવણાએ એકલા હાથે જ ઘડ્યું, પણ જતાં-જતાં એ ધનરાજને કહેતો ગયો કે હવે ફરી આપણે નહીં મળીએ. મરતાં પહેલાં હું વેર વાળવા માગું છું. મને જેલમાં ધકેલીને એ બધાં ધામધૂમથી લગ્ન ઊજવે ? ના, હું એ નહીં થવા દઉં ! પિસ્તોલનો બંદોબસ્ત મેં કરી રાખ્યો છે. દરેક ગોળી પર એકએક નામ લખાઈ ચૂક્યું છે. દુર્લભજી, વસનજી, વિવેક, પ્રિયા, દેશપાંડે અને છઠ્ઠી ગોળી મારા પોતાના માટે...' દેશપાંડે શ્વાસભેર બોલતા હતા : 'વિવેક, એકીસાથે બધાંના જાન લેવાનો લાગ એને અહીં જ મળી શકે તેમ છે. નીચે પોલીસો ગોઠવાઈ ચૂક્યા છે.'

હજુ વિવેક આવી પડેલી કટોકટીને પૂરી સમજે એ પહેલાં તો બેચાર મહેમાનના અવાજ સંભાળ્યા : 'અમને પોલીસ બહાર નીકળવા નથી દેતી ! કહે છે કે એક ખૂની જેલ તોડીને ભાગ્યો છે. આ તરફ આવવાનો છે !'

પતી ગયું ! પાંચ મિનિટમાં જ સૌ કોઈને જાણ થઈ ગઈ. વાતાવરણ ગમગીન બની ગયું. દુર્લભજી દીવાનનો રોષ ધૂંધવાયો : 'એ જીવણાનો કાળ એને અહીં ખેંચી લાવ્યો છે ! તમે બધાં અહીંયાં રહો મને બહાર જવા દો...'

પ્રિયા અને વિવેકે દાદાજીને માંડ વશમાં રાખ્યા. દેશપાંડેએ સૌને ધરપત આપવી પડી : 'અહીં કોઈને કાંઈ જ થવાનું નથી. એ હોટેલ સુધી પહોંચવાનો જ નથી. પોલીસનાં વાયરલેસ વાહનોએ ચારેબાજુથી તેનો પીછો પકડ્યો છે.'

બરાબર એ જ વખતે પોલીસની સાઈરન સંભળાઈ. સૌના શ્વાસ અધ્ધર થઈ ગયા. દેશપાંડે અગાસીની પાળ તરફ દોડ્યા. વિવેક પણ તેમની સાથે થઈ ગયો. રસ્તા પર થયેલા પિસ્તોલના ધડાકાએ સૌને થથરાવી મૂક્યા. શું થયું, કોણ દારૂ થયું એ જોવા બધા પાળ પરથી ડોકાયા.

એ કાળ ચોઘડિયે પોલીસની ગોળી ચુકાવી રસ્તો ઓળંગીને હોટેલ તરફ દોટ મૂકતો જીવણો સૌની નજરે પડ્યો. દેશપાંડે પિસ્તોલનું નિશાન લઈને ઠેસી દબાવે એ પહેલાં તો પુરપાટ ધસી આવતી એક ટ્રકે જીવણાને હડફેટમાં લઈ લીધો. એકસામટી ચીસોથી વાતાવરણ ખળભળી ઊઠ્યું. જીવણાની ફાટતી ખોપરીનો અવાજ કોઈના કાન સુધી

પહોંચ્યો નહીં. ચિત્કાર નાખતી પ્રિયા વિવેકને વળગી પડી. નીચે પહોંચી જવા ધસી રહેલા દેશપાંડેના શબ્દો વિવેક-પ્રિયાને સ્પષ્ટ સંભળાયા :

‘એ ટ્રક તો કોઈ સ્ત્રી ચલાવતી હતી !’

ઝાટકા સાથે ગરદન ઊંચી કરી પ્રિયાએ વિવેક સામે જોયું. વિવેકની આંખોમાં પણ દેશપાંડેના શબ્દોનો પ્રત્યાઘાત જડાઈ ગયો હતો.

બહાર રસ્તા પર કોલાહલ મચી ગયો હતો. જીવણાને ચગદીને પંદર-વીસ ગજ દૂર સડક પર ઘસડાઈ ગયેલી ટ્રકને પોલીસો ઘેરી વળ્યા હતા. ડ્રાઈવરને પકડવા માટે ટ્રકનાં બંને બાજુનાં બારણાં એકીસાથે ઉઘાડ્યાં, પણ આસપાસ ઊભેલાં સૌએ સ્તબ્ધ બની જવું પડ્યું :

‘અંદર ડ્રાઈવર કે ક્લીનર કોઈ નથી !’ એક અવાજ સંભળાયો.

‘પણ ટ્રક ઊભી રહ્યા પછી અંદરથી કોઈ નાસી જતું તો જોવા મળ્યું નહીં !’ બીજો પડઘો.

‘તો પછી ડ્રાઈવર ક્યાં ગાયબ થઈ ગયો !’

રસ્તો ઓળંગીને ટ્રક તરફ જઈ રહેલા દેશપાંડેના કાને એ શબ્દો પડ્યા અને એમના પગ થંભી ગયા. પોતે જે જોયું એ ભેદી ચમત્કાર હતો કે દષ્ટિભ્રમ ? સુરેખાદેવીનું પ્રેત ટ્રક ચલાવતું હોય એ બની શકે ખરું ?

અને હોટેલની અગાસીમાં પ્રિયાની પડખે ઊભેલા વિવેકની દષ્ટિ અંધારા આકાશ તરફ ઊંચકાઈ. ઝગમગતા તારા જેવી એક જ્યોત પુરવેગે ઊંચી ચડતી દેખાઈ. તેણે પ્રિયાનો ખભો દાબ્યો : ‘ત્યાં જો !’

ઊંચી ડોકે અધ્ધર શ્વાસે અને ધડકતા હૃદયે બંને ઊંચે ચડતી જ્યોતને નિહાળવા લાગ્યાં. અગાસીમાં મોગરાનાં ફૂલ જેવી સુવાસ પ્રસરવા લાગી. વાદળોની પેલે પાર ચેતનસ્વરૂપ જ્યોત અદૃશ્ય થઈ ગઈ, ત્યાં સુધી બંને જડવત્ જોતાં જ રહ્યાં.

Book House1

चैनल जॉइन करने के लिए telegram
डाउनलोड करने के बाद सर्च में
@BOOKHOUSE1 लिखें और सर्च करें

<https://t.me/bookhouse1>